

A SZOCIÁLPOLITIKA TÉTELES JOGI ALAPJA

DR. ESZTERGÁR LAJOS
PÉCS SZAB. KIR. VAROS TANÁCSNOKA

1 9 3 6

KULTÚRA KÖNYVNYOMDAI MŰINTÉZET NYOMTATÁSA, PÉCSETT

Előszó

A legújabb kor problémái között jelentőségben a szociális problémák a legnagyobbak. Szociális kérdések mindig voltak, jelentőségüket azonban számuk és súlyosságuk adta meg. Ma ezek a problémák számszerűleg és súlyosságban rendkívüli méreteket öltöttek, olyannyira, hogy csak mélyreható rendezéssel orvosolhatók. A rendezést az államhatalom utasítására a közigazgatás hajtja végre.

A közigazgatás az állami akarat végrehajtásához az utasításokat törvények és rendeletek formájában kapja meg. Ezek azonban csak keretek, amelyeket tartalommal kell kitöltenie. A közigazgatás feladata nem merülhet ki a jogszabály egyszerű alkalmazásában, hanem figyelemmel kell kísérnie az életviszonyok változásait és az államhatalom nyújtotta kereteken belül úgy kell intézkednie, hogy a társadalmi élet harmóniáját, a nemzet megerősödését és fejlődését biztosítsa.

Az államhatalom a nemzeti célok érdekében arra törekszik, hogy tagjait úgy számbelileg, mint anyagilag megerősítse. Célja elérésére igénybeveszi a társadalom és az egyházak munkáját, melyeket a közigazgatásnak kell egyesítenie. Az elérendő nemzeti célok, valamint a szolidaritás érdekében kiadott állami akaratmegnyilvánulásokat végrehajtani, a társadalom és az egyház erőinek együttműködését biztosítani csak akkor lehet, ha az állami akarat tisztán áll mind a közigazgatás, mind a munkában résztvevő társadalmi és egyházi szervek előtt.

A problémák különböző időkben jelentkeztek, a társadalom nagy testén a megbetegedés más-más helyen ütötte fel a fejét, ennek következtében a hátrányok kiküszöbölésére kiadott rendelkezések a felmerülő szükségletekhez képest más-más forrásból eredtek. A szociális problémák tervszerű, szisztematikus gyógyítása hiányzott. A nemzetek versenyében minden hiány nagyitton érezteti hatását, ezért a nemzetet fenyegető káros hatások szisztematikus megelőzésére, illetőleg a meglévők kiküszöbölésére kell törekedni. Ezt a feladatot csak az állami akarat, szándék ismeretében birtokában lehet megoldani.

E munka az érvényben lévő és a társadalmi problémákkal szo-

ros összefüggésben álló jogszabályokat iparkodik feldolgozni és az égetően jelentkező problémák megoldásához utat mutatni.

A munka célja az államhatalom részéről kiadott szociálpolitikai jogszabályok rendszerbe foglalása és a szociális problémákkal kapcsolatban kiadott jogszabályok feltárása a közigazgatás tisztviselői, az egyházak és a társadalom előtt, hogy azok felhasználásával eredményesen tudják felvenni a küzdelmet a társadalom harmóniáját megbontó és a nemzet ellen törő belső veszedelmekkel szemben.

Míg a közvélemény a szociális problémákat csak átmeneti jelenségnek tartotta és az átmeneti időben jelentkező nehézségek leküzdésére kellő anyagi fedezettel rendelkezett, addig a szociális problémák rendezésére irányuló és a kormányzat különböző ágai részéről megnyilatkozó akarat rendszerbe foglalása, valamint a jogszabályok nyújtotta lehetőségek minden részletének kihasználása nem jelentkezett égető szükségképpen. Ma már mindenki előtt világos, hogy a szociális problémák nem átmeneti jelenségek, hanem országhatárokon túl terjedő és a társaséletet létében fenyegető veszedelmekké nőttek, melyekkel szemben minden lehetőséget, minden erőtartalmat sorompóba kell állítani.

A munkából ki kell vennie a részét a közigazgatás, a társadalom és az egyházak mellett a tudománynak is, melynek megállapításait, következtetéseit a káros hatások csökkentése érdekében az államhatalom eredménnyel alkalmazhatja. Ezért volt szükség a jogszabályok szisztematikus feldolgozására, hogy a még egyáltalán nem, vagy nem kellően rendezett, de problémát okozó káros jelenségek csökkentése érdekében az államhatalom megtegye intézkedéseit. A szociális problémák megoldásának szükségessége új közigazgatási ágat növelt, melynek intézményes munkájától a köznyugalom, fejlődés, megerősödés függ.

Az élő joganyag rendezése rendkívül nehéz volt. Az állami akarat elszórtan, egy kérdéssel kapcsolatban sokszor eltérően nyilatkozott meg. A jogszabályok rendszerbe illesztése a lényeg érintése nélkül csak stílusbeli nehézségek árán volt elérhető. Nagy hivatali elfoglaltság mellett a jogszabályok tömegéből kellett kiválasztani a vonatkozó és érvényben levő joganyagot. A hivatali lekötöttségből folyó zaklatottság és a kutató munkához szükséges nyugalom hiánya sajtóhibákhoz, értelemzavarokhoz vezetett, melyeket külön lapon pótoltam, hogy azok figyelembevételével az esetleges félreértések elkerülhetőkké váljanak.

Munkámat azzal a reménnyel bocsátom útjára, hogy a mindenki által remélt szebb jövőt szolgálja.

Pécs, 1936. évi július hó.

A szociális jog fogalma.

Az ember értelmével biztosította a maga részére mindazokat az eszközöket, lehetőségeket, melyek képessé tették arra, hogy a föld szerves és szervetlen anyagát saját céljaira felhasználhassa. Értelme segítségével, mely kiemelte a teremtmények közül, belátta, hogy ereje és testi adottságai nem alkalmasak arra, hogy egymagában megküzdjön a minden oldalról rátörő veszedelmekkel. Az értelem parancsolta a társulást, mely lehetőséget nyújtott a munkamegosztásra és védelemre.

A társulás azonban az önállóságnak részbeni feláldozását vont maga után. A fejlett társadalom az egyéni önállósággal fordított arányban áll. A társadalom a tagjait képező egyéneket függőségbe hozza, viszont a folyton változó individuumoknak a társadalom adja meg azokat a feltételeket, melyek lehetővé teszik számukra a létfenntartást. Ez a függés emeli a társadalmat az egyén fölé.

A társadalomnak állandó és általánosnak tekinthető célja van, amelyet el akar érni és ezért az egyéneket rendezetten vezeti. Az egyéneket azonos célok, közös emberi felfogások, cselekedetek kötik össze és alakítják szerves organizmussá. Társadalom alatt tehát bizonyos állandó és egyetemesnek tekinthető cél által egybekapcsolt egyéneknek szabályokkal rendezett összessége értendő.¹

A társadalom mint élő organizmus működik. Tevékenysége az egyénre vezethető vissza. Az egyén csak a közösségben keresheti életének, jólétének biztosítékait. Vágyait, törekvéseit csak a társadalom keretében érheti el. Igazi társadalomról csak ott lehet szó, ahol minden egyén szükségképpen részt vesz az összesség szervezkedési munkájában. Minél tökéletesebb megszervezést nyer az egyéni munka, annál inkább boldogul a társadalom.²

¹ Thegze Gyula: A társadalom.

² Révai Sámuel: A társadalmi jólét feltételei.

A társadalom és az egyén működése egymásra kölcsönösen kihat. Ha a társadalom beteg, hatását az egyén is érzi és viszont, ahol az egyének közösségi munkája, szolidaritása hiányzik, a társadalomban is a megbetegedésnek jelei mutatkoznak. A társadalom akkor biztosíthatja a kebelébe tartozó egyének fejlődését, kultúráját, ha berendezkedéseiben, intézményeiben mindenütt a legnagyobb célszerűséget valósítja meg.

A társadalom keretein belül küzdelem észlelhető. Az egyeseknek megvannak a maguk önálló törekvései, melyek károsan zavarhatják meg azt az összhangot, amely minden ember számára a kultúrált élethez szükséges anyagi, erkölcsi és szellemi javak biztosítását célozza. Az egyéni jó és a közjó nem egy esetben összeütközik. A társadalomnak képezi feladatát a társadalmi rendnek a megállapítása, amely következmények terhe alatt készletti tagjait arra, hogy a közösségi érdekeket szem előtt tartásák. Ez a tevékenység arra irányul, hogy a társadalomban helyetfoglaló egyesek, illetőleg csoportok, körök, osztályok egyoldalú érdekeinek érvényrejutása elé gátat emeljen, nehogy a társadalomra váró feladatok megvalósítását megakadályozzák. Az egyoldalú érdekek ellentétben állanak az összességnek céljait szolgáló törekvésekkel és a társadalmi egyensúly megingásához vezetnek. „A társadalmi rend helyesen akkor alakul ki, ha az abban elhelyezkedett egységek, csoportok, körök, osztályok érdekei nem érvényesülhetnek a többiek rovására, hanem a sok különféle érdek egymással összhangba tud jutni olyan módon, hogy a körülményekhez képest egymás érdekeit a legkevésbé sérti és ezzel a relatív megelégedettséget, nyugalmat biztosítani tudja.”³

A társadalmi rend az egyének, csoportok, osztályok igazságos magatartásán épül fel, mely az erkölcsi igazság követelményei iránt való ösztönszerű készségben jut kifejezésre és azt parancsolja, hogy az egyénnel kapcsolatba kerülő érdekeket és törekvéseket tiszteletben kell tartani, amíg azok a közösség érdekeivel nem kerülnek ellentétbe. A magatartásnak, cselekedetnek megítélésénél abból a tételből kell kiindulni, hogy mindenkiben megvan a készség, mely őt arra készletti, hogy az élet bármely helyzetében a legértékesebbet hajtsa végre.⁴ Ez a készség váltja

³ Balás Károly: A szociálpolitika főkérdései.

⁴ Pauler Ákos: Bevezetés a filozófiába.

ki az erkölcsi magatartást, mely a társadalmi rend egyik fenntartója és amely nem írott jogszabály, hanem az egyének lelkében keletkezett képesség. Minél szélesebbkörű a társadalomba tartozó egyének erkölcsi alapja, a társadalomnak minél szélesebb rétegeit hatja át az erkölcsi magatartás, annál biztosabb a társadalmi rend és annál kevésbé szükséges a társadalmi rendet biztosító egyéb intézkedés. „Az erkölcs a belső intelligencia nemességére helyezi a súlypontot. A lelkiismeret, belátás határozza meg a magatartást.”⁵

A társadalmi életet folytató ember magatartását, illetőleg a társadalmi rendet az erkölcs mellett a társadalmi szokások is megszabják. A társadalmi szokásnak (konvenció) erős hatása van, hátrányokkal sújthatja az egyént. „A konvenció a társadalmi hátrányok egész arzenálja felett rendelkezik, az egyszerűen nevetségessé válástól egészen a társadalmi közmegebecsülés és becsület elvesztéséig.”⁶

A társadalmi szokások társadalmi hátrányai fizikailag ki nem kényszeríthetők, tehát szükség van arra, hogy az erkölcs és a konvenció erőhatásán kívülmaradó közérdekellenes magatartást egy erős megfelelő keretek között tartsa. Az egyének külön törekvéseit vágyait, a közösség érdekében korlátozni kell, mert ellenkező esetben az erősebb érvényesül, ami végeredményben a gyengéknek az elnyomatása mellett (ököljog) a rend felborulását, a társadalmi egyensúly megbomlását idézné elő. Nem volna biztonságban az egyén fennmaradása, élete, mert sohasem tudná, hogy mikor kerül összeütközésbe egy nála erősebbel. Ez a helyzet váltotta ki a minden vonatkozásban biztosítékot nyújtó alakulatot, az állam szervezetét. Az államszervezet nem más, mint a társadalmi akarat megtestesítése.⁷

Az állam és társadalom között tehát lényeges különbség nincs, mind a kettőt az egyén alkotja és a parancsoló szükségesség hozza létre. A társadalmi akarat azért szervezkedik állammá, hogy a széthúzó magánérdek veszedelmével szemben a közösségi érdekeket megvédje. Az államnak megvan a hatalma, hogy a fizikai kényszert alkalmazza, illetőleg a fizikai kényszer alkalmazásával megfenyegesse azokat, akik a közösségi életet zavarják. Az állam minden egyéneknek a legtöbb jó eszméjét jelenti, tehát az a törekvése, hogy olyan helyzetet teremtsen, melyben minden

⁵ Kuncz Ödön: Bevezetés a jogtudományba.

⁶ Moór Gyula: Bevezetés a jogfilozófiába.

⁷ Révai Sámuel: Társadalmi jólét feltételei.

egyéni szükségletet a lehető legteljesebb mértékben ki tudjon elégíteni. Az állam az állandóan ugyanazon földterületen élő embereknek a lehető legnagyobb szellemi és anyagi erő kifejtésére képes és hivatott társasága, szervezete.⁸

Az állam tehát szervezett hatalom, erő, mely a közös együttélést akarja biztosítani. Az együttélés biztosítása érdekében szabályokat alkot, közérdekű magatartást ír elő és a szabályok megtartását fizikailag kikényszerítheti, megsértője ellen kényszer hatalmával lép fel. A kikényszerítés lehetősége teszi e szabályt, előírást, akaratnyilvánulást jogszabállyá.

A jogot tehát a társadalmi szükségesség hozta létre és az viszont kialakítólag hat a szociális életre. A társadalmi élet jelenségei és a jogszabályok keletkezése szoros okozati összefüggésben állanak egymással. Kialakításukat a különféle adottságok is lényegesen befolyásolják, pl. földrajzi sajátosságok, hegy- és vízrajzi, valamint éghajlati viszonyok, társadalmi erők stb.

Az emberek nemzetek szerint alkotnak társadalmat. A történelem során kialakult nemzeti öntudat és nemzeti érzés, valamint a közös hagyomány kifejlesztette az együvé tartozásnak egy magasabb fokát, ami a nemzet szupremáciáját biztosítja. A jogszabályok utasításai, parancsai az együttélést akarják úgy biztosítani, hogy általuk a nemzeti célokat szolgálják. Ezért törekszik az állam az utasítások, parancsok révén olyan helyzetet teremteni, amely a társadalmi élet megbomlásának, s ezzel az erők meggyengülésének elejét veszi.

Míg a társadalom tagjai megértik és önmaguktól belátják a feladatokat, addig a kényszerhatalmi intézkedésekre, utasításokra, parancsokra, más szóval a jog alkalmazására nem kerül sor. A jog tehát csak akkor érvényesül, ha az erkölcsi parancsok és társadalmi szokások hatástalanoknak bizonyulnak. „Mit tehet a jog ilyen körülmények között? Nem tehet mást, mint természetének megfelelően külső korlátokat emel és ezen durva módszerrel szabályozólag hat mindig félénken és aggódva, nehogy intézkedésével az uralmat, a versenyt, egyszóval a társadalmi szervezetet és életműködést s velük a szellemi és anyagi javaknak termelését és forgalmát megbénítsa.“⁹

⁸ Ferenczy Árpád: A politika rendszere.

⁹ Kuncz Jenő: A jog.

A jogot tehát a társadalmi élet szabályozása, vagyis az egész társadalom közös haszna, zavartalan együttműködése teszi szükségessé. A jog csak olyan tilalmakat, parancsokat foglalhat magában, amelyek a közösség hasznát és érdekeit szolgálják. „A társadalomban erős küzdelem folyik, amelyben a fizikailag és szellemileg erősebb a gyengébb rovására előnyhöz jut. A társadalomban végbemenő küzdelem felett az államnak kell a maga higgadt szenvedély és elfogultság nélküli, igazságos szemléletével és hatalmával öröködni, védelmezni kell a gyengébbeket az erősek ellen és törekednie kell a jogos érdekek összhangjának megteremtésére.”¹⁰

A jogszabály feladata az egyéni cselekvés határainak pontos és szigorú kijelölése, a jogszabály végrehajtójának pedig tudnia kell a jogos és jogtalan cselekedeteket különválasztani. Azoknak a törvényes rendelkezéseknek, intézkedéseknek összessége, mely a jogok megsértését megtorolja és így azok sértetlenségét biztosítja, képezi a jogrendet.

Az állam feladata jogszabályai révén a közjót biztosítani és azért az egyént korlátozza addig a mértékig, amíg a magasabb nemzeti célok eléréséhez vezető útján szükségesnek tartja. Ennek a mértéknek túlhaladása feladatainak átlépését jelentené. Az egyénnek ugyanis vannak olyan természetes jogai, amelyeket a közösségbe tartozása révén a közösségnek is tiszteletben kell tartania és amelyeket az államnak is védenie kell. A társadalomhoz való tartozás jogokat és köteleességeket szül, melyeket kölcsönösen teljesíteni és tiszteletben kell tartani.¹¹

Az államnak megvannak a jogrendet fenntartó szervei, melyekre a rend fenntartása és biztosítása vár. Legnagyobb működési terület e munkából a közigazgatásnak jut, amely az emberi együttélést biztosítja. „A közigazgatásnak szervei útján cselekvőleg is közre kell hatnia, hogy az egyesek egyéniségüket minden emberi vonatkozásban kifejezésre hozhassák és munkájukat az állami szervek támogatása mellett, tehát az állam erejének felhasználásával megerősíthessék.”¹² A közigazgatásra vár a feladat, hogy az emberi fejlődés feltételeit biztosítsa, az elől az akadá-

¹⁰ Boer Elek: Magyar közigazgatási és pénzügyi jog.

¹¹ Mihelics Vid: Szociális kérdés és szociálizmus.

¹² Illyefalvy Vitéz Géza: Társadalom és közigazgatás.

lyokat elhárítsa abban az esetben, ha erre az egyén saját erejéből képtelen. A közigazgatás van hivatva az egyén és társadalom közötti összhangot megteremteni. Feladata: azoknak a törekvéseknek lenyeseése, melyek az egyesek, csoportok, körök, vagy társadalmi osztályok részéről a társadalmi összhang megbénítását okozhatják és amelyeket a nemzet ereje szempontjából károsoknak ítél.

Viszont a közigazgatásnak meg kell tennie azokat az intézkedéseket, melyek a társadalom megbetegedéseit vannak hivatva gyógyítani, illetőleg minden körülmények között arra kell törekednie, hogy a zavartalan fejlődést és gyarapodást biztosítsa. Valamely osztály kedvezőtlen helyzetéből eredő és az egyest fejlődésében veszélyeztető általános bajok következményeinek elhárításával, nevezetesen a társadalmi nyomorral, mint az ember fizikai és szellemi fejlődése feltételeinek anyagi hiányával kell foglalkoznia a közigazgatásnak.¹³

Az életviszonyok változása és a társadalmi berendezések egymással összefüggésben állanak. A társadalmi berendezkedések az életviszonyok változását nyomon követik és hozzá igazodnak. Az életmegnyilvánulások szabályozása a közigazgatás feladata, melynek mindig alkalmazkodnia kell az életviszonyok és társadalmi helyzet lehetőségeihez. A közigazgatásnak, — ha céljának és rendeltetésének meg akar felelni, — állandóan figyelnie kell az életviszonyok és társadalmi berendezések változását és a harmóniát célzó intézkedéseit az életszükségletekhez kell idomítania. Tehát mindazokat a tüneteket, változásokat, melyeket az élet felvet, feltár és amelyek alkalmasoknak látszanak a harmónia, fejlődés, főképpen pedig a nemzeti célok elérésének megzavarására, szabályoznia kell, hogy ezzel a káros kihatásokat a minimumra csökkentse.

A közigazgatási szabályok élettartama éppen az élethez igazodás következtében állandó változásnak van kitéve. Sok intézkedés kopik el, viszont újak alkalmazására kerül sor. Sok olyan intézkedést, mely a maga idejében nagyjelentőségű volt, a megváltozott életviszonyok hatálytalanítanak és viszont előtérbe kerülnek, nagy jelentőségüekké válnak olyan körülmények, melyek a múltban egyáltalán ismeretlenek, vagy olyan csekély kihatásúak voltak, hogy külön szabályozást nem igényeltek.

¹³ Grünwald: A közigazgatás feladatai.

A társadalomból indulnak ki a különös súllyal és jelentőséggel bíró változások, amelyeknek szabályozása azért fontos, mert kihatásuk nemcsak a társadalom harmonikus együttműködését, a társadalmi rendet, hanem az államot is veszélyezteti. A feltörő veszélyek elhárítása teszi szükségessé, hogy a társadalomban jelentkező olyan tünetek, amelyek a változott életviszonyok között a szociális problémákat szülik, külön csoportosítást nyerjenek és romboló hatásuk csökkentése, illetőleg megelőzése érdekében intézkedéseket léptessenek életbe.

Ezek az intézkedések két csoportba sorozhatók:

az egyikbe a társadalmi megbetegedésekből származó bajokat javító, illetőleg a meglévő szociális problémák megoldására vonatkozó intézkedések,

a másikba a változott körülmények következtében jelentkező szociális problémák megelőzési szabályai tartoznak.

Az életviszonyoknak és társadalmi berendezkedéseknek megfigyelése feltárja azokat a körülményeket, amelyek a társadalmi élet folyására zavarólag hatnak. Ezeknek a zavaroknak a csökkentésében a közigazgatás feladata nem merül ki. A zavart előidéző okok megszüntetésén nyugszik a hangsúly és a szabályozás terén a prevenció elvének kell előtérbe kerülnie, mert a prevenció elmulasztása a társadalmi és állami élet menetét súlyos következményekkel hátráltathatja.

A társadalmi megbetegedéseket az egyén és a közösség megzavart viszonya idézi elő. Az egyéni érdekeknek a közérdek rovására való érvényesülése társadalmi kinövéseket okoz, amelyeknek káros kihatásai megbénítják a nyugodt fejlődést. Ugyanúgy a közösségnek az egyén érdekeit letípró magatartása is súlyos következményeket vált ki, a következmények mint a társadalmi élet megbetegedései, problémák formájában jelentkeznek. A problémák nagysága és száma a zavartalan együttélést befolyásolja, éppen ezért kell az államhatalomnak igazgatási szervezetei révén az életviszonyokat úgy szabályozni, hogy ezek a problémák medrűkből ki ne kerüljenek és a nyugodt fejlődést meg ne zavarják.

Az állam feladata elsősorban az egyén és a közösség között a jogokat és a kötelezéseket úgy szabályozni, hogy az egyén, illetőleg csoport, osztály a társadalommal a lehető legkevesebbszer kerüljön összeütközésbe, továbbá, hogy a megbetegedett társadalmi részek mielőbb meggyógyuljanak.

Azok az állami intézkedések, amelyek a társadalom megbetegedését vannak hivatva gyógyítani, továbbá azok a jogszabályok, melyek a társadalmi megbetegedésekből származó problémák megelőzését szolgálják, a szociális jog fogalmát állapítják meg. Ezek a szabályok és intézkedések az általános emberi együttélést szabályozó közigazgatási jog keretébe tartoznak, annak egy részét képezik. A szociális jog a közigazgatási jognak ága, amely tartalmazza mindazokat a szabályokat, melyek révén a társadalmat fenyegető veszélyek megelőzhetők, illetőleg a meglévők gyógyítás révén a minimálisra csökkenthetők.

Az állami, nemzeti célok megvalósítása érdekében életre hívott szabályoknak egy jelentős része foglalkozik a szociális jog körébe eső feladatok megoldásával a közigazgatási jog keretében. A szociális jog külön jog, mert az általa szabályozott életviszonyok különleges állapotok. Feladatából folyólag a jogszabályokat egybeállítja, rendszerbe foglalja, tudományos bírálat alá veszi és rámutat a hibákra, az élet által felvetett kívánalmakra, hogy ezek alapján új jogszabályok megalkotásának lehetőségeit nyissa meg.

A szociális jog egybegyűjtött és rendszerbe foglalt formájára vár a hivatás, hogy az életviszonyok olyan szabályozását mozdítsa elő, mely a nemzetet a legmagasabb erő kifejtésére képessé tege. A nemzet érdeke követeli, hogy minden olyan körülmény, tünet, életmegnyilvánulás, mely akár az egyének fennmaradását veszélyeztetné, vagy akár a társadalmi rendet, az állam életét, nemzet erejét a legkisebb mértékben csökkentené, úgy szabályozza, hogy a káros kihatásokat kiküszöbölje. Ezt a célt a közigazgatásnak erre specializált ága, a szociális közigazgatás biztosítja. A szociális közigazgatás, mint a közigazgatásnak új ága, a legújabb kor képződménye. Jó vagy rossz működése az állam életére is rendkívüli kihatású.

A szociális jog forrása a törvény, továbbá a rendelet. A szokásra, mint jogforrásra hivatkozni nem lehet, legfeljebb gyakorlat alakult ki, mely azonban sem egységben, sem erőben nem jelentkezik oly mértékben, hogy jogszokást képezhetne és mint ilyen, a jogforrások közé sorozható volna.

A törvény mellett a legfontosabb szerep a rendeletnek jut. „Az egyes jogi intézmények, szabályozások végrehajtására a minisztereknek adott felhatalmazás alapján kibocsátott utasítás képezi a rendeletet.¹⁴

¹⁴ Grosschmidt: Jogszabálytan.

A szociális jog anyagát tekintve, részint parancsokból, részint tilalmakból áll. A társadalmi megbetegedések gyógyítására előírja a közérdekű magatartást, illetőleg megtilt bizonyos tevékenységet. Hatását illetőleg pozitív irányban határozza meg a magatartást, mikor a társadalom megbetegedésének megelőzését célzó intézkedésekkel akarja az eredményt elérni, vagy pedig negatív irányban hat, midőn olyan cselekvéstől és magatartástól tiltja el az egyéneket, melyeknek következménye előrelátható, illetőleg biztosan kiszámítható társadalmi megbetegedés.

A társadalom megbetegedése, illetőleg gyógyítása szempontjából a jogszabályok két nagy csoportba sorozhatók. Az egyik csoportban azok a jogszabályok állanak, amelyekkel az államhatalom a problémákat maga oldja meg, a másik csoportba tartozó jogszabályok a problémák megoldásához segítséget vesznek igénybe, így az egyének, társadalmi egyesületek, egyházak áldozatkészségét és közreműködését vonják be a munkába. A szociális jogszabályok ennek megfelelően vagy exakt rendelkezések, parancsok, tilalmak, vagy olyan rendelkezések, amelyek általánosságban határozzák meg a társadalom megbetegedéseit, megállapítják az azokból származó következményeket, továbbá az egyéneknek, társadalmi alakulatoknak, egyházaknak a veszélyek csökkentése érdekében kifejtendő kötelességét és a gyógyítási feladatokat. A szociális jog kötelességeket ró az egyénekre és társadalomra, de egyben gondoskodik a kötelességteljesítést elzáró, illetőleg megnehezítő akadályok elhárításáról. Vagy az államhatalom kívánja orvosolni a bajokat és ebben az esetben intézményeket, eszközöket létesít e célból, vagy pedig azt az egyesekre, társadalomra, egyházakra bízva és ez esetben biztosítja számukra az eszközöket, előírja a magatartást, felhatalmazást ad az intézmények igénybevételére, meghatározza az igénybevétel módját, mértékét, körülményeit és akarátának teljesítését jogkövetkezmények terhe mellett ki is kényszerítheti.

A szociális jog a szolidaritás szolgálatában áll. A társadalmi osztályok közötti ellentét megszüntelését, illetőleg a minimumra szorítását, a nemzet erejének úgy quantitativ, mint qualitativ növelését és megerősítését szolgálja.

I. R É S Z .

A népesedés előmozdítása.

I. Általános rendelkezések.

A jogszabály az államhatalomnak a népesedéssel kapcsolatos célját így fejezi ki: „Népében rejlik az állam ereje.”¹

A népességnek hanyatló iránya a társadalom egyes betegségeinek következménye. Egyfelől a gyermekhalandóság, másfelől a vérbaj és tüdővész terjedése idézi elő az állam erejének meggyengülését.

A káros hatás kiküszöbölésére irányuló feladatokat a közhivatalok, a hatóságok tényezői, valamint a társadalomnak és az egyháznak érdeklődése és közreműködése együttes erővel megoldhatják.

A közélet szellemi és erkölcsi javai hivatott gondozóinak, a lelkeskedő papságnak segítségével nem nélkülözhető és ezért a jogszabály az egyházi hatóságokat közreműködésre szólítja fel. Ugyanis a lelkeskedő papság közvetlenül szerez tudomást az életviszonyokról, betegségek keletkezéséről stb. A rendelet felhatalmazási ad a lelkeskedő papságnak, hogy a hivatalos közegek munkásságának kiegészítéseképpen a visszaélések, vagy helytelenségek megszüntetése végett észleleteiket közöljék a közigazgatási hatóságokkal, községi elöljáróságokkal, főszolgabírókkal, polgármesterekkel stb., továbbá, hogy úgy a problémákról, mint a megelőzés módjáról közvetlenül a belügyminisztériumhoz írjanak.

A születések apadó száma sok vidéken a bűnös magzathajtásra vezethető vissza. A házassági kötelékben előforduló gyermekek korlátolt számára való törekvés az egykerendezett idézi elő. Ez ellen a lelkeskedő papság van hivatva a visszaélések felderítésével és a családi élet erkölcsi hivatásának megóvásával küzdeni.²

Az egyke gyógyítása nem egyszerű feladat. Gyógyszerül ajánlották: az intelligencia példaadását, a bábakérdés rendezését, a szegények részére szülési

¹ 5231/1918. B. M. - 2 5231/1918. B. M.

segélyt, a kóborló cigányasszonyok megrendszabályozását, a prezervatívumok terjesztésének eltiltását, a büntető törvények szigorú alkalmazását, az agráröröklés reformját s ezzel kapcsolatban a törzsöröklés intézményét, egy vagy két gyermek esetén a katonaság alóli felmentés megtagadását, sokgyermekes anyák megjutalmazását, a nagy családú szülők részére évjárdékot, illetve gyermekneveltetési járulékot, a mezőgazdasági munkások intézményes egészségügyi és szociális biztosítását, az egyházi adózás reformját, a teljesen ingyenes népoktatást és tankönyvet, a sokgyermekes családok iskolai adó alól való mentességét, a nép fiai között a tehetségesebbeknek ingyenes felső oktatását, a progresszív adózást a kevésgyermekűekkel vagy gyermektelenekkel szemben, viszont adókedvezményeket a gyermeklétszám arányában, az iparfejlesztést főleg munkásvidéken, állami jogosítványoknak bizonyos gyermeklétszámhoz kötését, a sokgyermekes családok előnyben és kedvezményben részesítését állami bérleteknél és közmunkáknál, a telepítést. Ezeket a helyes és okos javaslatokat azonban nem lehet éppen az egy gyermekrendszer különbözőségénél fogva sablonosan alkalmazni. A legáldozatosabb vallásérkölcsi nevelés is hatástalan ott, ahol az egykére a munkanélküliség vagy a jogos, de ki nem elégíthető földéhség készíti az embereket. Viszont megbocsáthatatlan tévedés, sőt bűn lenne a földszerzést megkönnyíteni olyanoknak, akik még több gyermek között való osztódás esetén is a megélhetésre elegendő vagyonukat az erkölcsi törvények legázolására használják fel.³

A papságon kívül a néptanítók közreműködése a nemzeti cél érdekében elengedhetetlen. A kultuszminiszter rendelet útján hívja fel a tanítói kart a veszedelem elleni küzdelemben való részvételre.

A magzatelhajtás és az ezzel kapcsolatos bűncselekmények üldözésére és szigorú megbüntetésére az igazságügyminiszter adott utasítást.

A törvényhatóságoknak a népet fenyegető veszély elhárítása - érdekében hazafias érzületükre való hivatkozással kötelességükké teszi a jogszabály, hogy nyitott szemmel kísérjék figyelemmel a népesedési mozgalmat. Ahol visszasságokat, helytelenséget tapasztalnak, vagy pedig ilyenekről akár az egyházi férfiak, néptanítók útján vagy egyébként tudomást szereznek, az intézkedéseket azonnal meg kell tenniük, illetőleg azonnal a felsőbb hatóságokhoz kell fordulniuk.

A nemzetet fenyegető bajok elhárítása érdekében a rendelet a törvényhatóságoktól különösen megkívánja, hogy a csecsemők és gyermekek elhelyezése, ellátása, elhalálózása állandó gondozás, megfigyelés tárgyát képezze és hogy a tapasztalt visszasságokat azonnal szüntessék meg. Ott, ahol a gyermekhalandóság nagyob, csecsemő, illetőleg gyermekotthonok felállításával

³ Kerék Mihály: Az egyke. Magyar Szemle 1935 március.

vegyék annak elejét. Ha rendkívüli intézkedések szüksége merül fel, az égetővé vált bajok orvoslására tegyenek javaslatot. A közigazgatási hatóságok és „elsősorban azoknak vezetői ne csak forma szerint feleljenek meg feladatuknak, hanem az életviszonyokhoz alkalmazkodva siessenek a bajok megelőzésében és elhárításában valóban segédkezet nyújtani“.⁴

II. Részrendelkezők.

A népesedéssel kapcsolatban kiadott jogszabályok külön foglalkoznak a fogamzás meggátlásának megszüntetésével. A szaporodás biztosítása érdekében a női termékenység meggátlására szolgáló szerek és készülékek forgalomba hozatalát rendelkezés tiltja. Az Országos Közegészségi Tanács véleménye szerint a fogamzást meggátló szerek és készülékek egy része jelentékeny egészségi ártalmat képez, de arra is alkalmas, hogy a lakosság erkölcsi érzékét aláássa. Tilos tehát minden olyan erőművi készüléknek, vagy vegyi anyagokból összeállított készítménynek a forgalomba hozatala, mely a női nemicsatornába való bevezetéssel, vagy a méh szájadékának befedésével a női termékenység megakadályozására szolgálhat. Hasonlóképpen tilos bármely szert, készítményt, vagy készüléket forgalomba hozni, mely a női termékenység megakadályozását célozza. Kivételt csak az olyan készülékek és eszközök képeznek, melyeket, mint gyógyeszközt írásbeli orvosi rendeletre, vagy utasításra orvosi műszereszek készítenek, illetőleg adnak ki. A rendelet megszegői kihágási eljárás során felelnek a cselekményért.⁵

Felhívja a rendelet a törvényhatóságok figyelmét, hogy a fellepett és különböző elnevezések alatt a női termékenység meggátlása célzatával forgalomba hozott szerek és készítmények forgalomba hozóival és ajánlóival szemben az alaprendelet (50.981/1901. B. M.) értelmében a legszigorúbban járjanak el.⁶

A házassági törvény gondoskodik arról, hogy fejletlen korban levő egyének ne köthessenek házasságot. A férfi 18., a nő 16. évének betöltésével éri el a fejlett kort. Fejletlen korban csak igazságügyminiszteri engedély birtokában köthetnek házasságot. A törvény tiltja éppen a népesedésre ható káros jelenségek megelőzése végett a házasságot vérrokonok között, test-

⁴ 5231/1918. B. M. — ⁵ 50.981/1901. B. M. — ⁶ 116.719/1916. B. M.

vérek, testvér testvérenek vérszerinti leszármazottjai között és nem köthet házasságot az egyik házastárs a másik házastársnak egyenes ágbeli rokonával a házasság megszűnése, vagy érvénytelenné nyilvánítása után sem. Nem tesz a törvény különbséget a származás törvényes, vagy törvénytelen volta között és az sem határoz, hogy a testvéreknek mindkét szülője, vagy csak az egyik közös. Nem köthet házasságot az, aki elmebetegség, vagy jelekkel megértést gátló siketnémaság okából gondnokság alá helyezési eljárás alatt van. Tilos házasságot kötni a gondnok beleegyezése nélkül annak, aki mint gyengeelméjű, vagy magát jelekkel megértetni tudó siketnéma gondnokság alatt van. Nem köthetnek házasságot az unokatestvérek. Az unokatestvérek között kötendő házasság tilalma alól azonban felmentést az igazságügyminisztérium adhat.⁷

A háború idején a népesedést erősen befolyásoló, egyes családokat ért veszteségek mérséklésére kiadott körrendelet megengedte, hogy az oly családok egyedül életben maradt fia, ahol már két vagy több fiú a harctéren szerzett sebeiben, vagy betegség következtében meghalt, továbbá a hat vagy ennél több ellátatlan gyermek atyja a hadiszolgálatban oly beosztást nyerjen, ahol az ellenség állandó behatásának nincs kitéve.⁸

A népesedés megerősítése és előmozdítása szolgálatában áll a földbirtokreform. Azok, akik a föld gondozására és szorgos megművelésére képesek és hajlandók és akik önhibájukon kívül nem jutottak földhöz, földhöz juttathatók. Egyéni jogon senki sem követelhet földet. A földbirtok helyes megosztása közérdek. A törvény a földszerzés lehetővé tételénél egyenlő körülmények között előnyben részesíti az arany és ezüst vitézségi éremmel kitüntetetteket, továbbá a gyermekes családokat és általában azokat, akik a hadiszolgálatnak becsülettel tettek eleget. A törvény házhelyek céljára szükséges területeket juttat olyan családfőnek, akinek sem háza, sem házhelyre alkalmas ingatlana nincs, illetőleg ilyen hozzátartozóitól sem kaphat és a községben legalább 10 év óta állandóan lakik, vagy ott kíván megtelepedni és állandó, tisztességes keresete van.

A földbirtokreform során megváltható elsősorban a gyengeelméjűeknek a birtoka, továbbá a gyengeelméjűség, vagy egyéb fogyatkozás miatt gondnokság alá helyezetté, ha egészséges leszármazójuk nincs, vagy nem várható, továbbá az olyan birtok,

⁷ 1894. XXXI. és 20.000/1906. I. M. — ⁸ 20.178/1918. H. M.

amely tulajdonosának másutt is van birtoka és nincs annyi gyermeke, amennyi gazdasági egységet kitesz a földbirtok. Megváltás alá vonható az a birtok, amely ingatlan nagykorú tulajdonosának nincs törvényes leszármazója és az már nem is várható.

Az 1920: XXXVI. törvény a családi otthont védelembe veszi. Az állam azért juttat egyeseknek ingatlanokat, hogy részükre állandó családi tűzhelyet biztosítson. Az állam által egyeseknek akár közvetlenül, akár közvetve juttatott ingatlanok a családi tűzhely biztosítása érdekében, külön jogszabályok oltalma alatt állnak.

A családi birtok lehet egyszerű családi birtok, vagy osztatlan családi birtok. A kettő között a különbség az, hogy az osztatlan családi birtok öröklésére az egyéb családi birtokoktól eltérő öröklési szabályok állanak fenn. Az osztatlan családi birtok előnye, hogy a birtokok elaprózását öröklés esetében is megátalja.⁰

Családi birtokká nyilváníthat az O. F. B. minden olyan ingatlant, melyet az állam egyeseknek kedvezményesen juttat és amelyet az ingatlan tulajdonosa az O. F. B. hozzájárulásával a jelen törvény alapján szerez meg. A családi birtok nem lehet nagyobb a vele egyesített ingatlanokkal együtt egy népes családnál szokásos, az illő eltartásra elegendő jövedelemnek gondos művelés mellett legfeljebb háromszorosát nyújtó birtoknál. (70. §.)

Családi birtokot csak az O. F. B. illetve a Közigazgatási Bizottság gazdasági albizottsága (1931: XXXV. t.-c.) hozzájárulásával lehet megterhelni. Nincs szükség hozzájárulásra, ha köztartozásokat kell biztosítani és ha a családi birtokra terhelési határ van bejegyezve, (71. §.)

Végrehajtás a családi birtoknak sem állagára, sem haszonélvezetére nem vezethető, kivéve az ingatlant közvetlenül terhelő köztartozások behajtására, valamint az olyan követelések behajtására irányuló végrehajtást, amelyet a családi birtok ebbeli minőségének bejegyzését megelőző rangsorral telekkönyvileg már bejegyeztek. (72. §.)

A családi birtok öröklésére a törvényes öröklés szabályai irányadók. (73. §.)

A családi birtok létesítésekor a családi birtok tulajdonosa az O. F. B. hozzájárulásával előírt alakban kikötheti, hogy a családi

⁰ 60.000/1921. F. M.

birtok öröklés esetében mint osztatlan egész egy örökösre szálljon. (74. §.)

Az állam által közvetlenül vagy közvetve juttatott ingatlanok, ha nincsenek családi birtokká nyilvánítva, a tulajdonjog bekebelezésétől számított tíz éven belül nem idegeníthetők el az 0. F. B. hozzájárulása nélkül. (76. §.)

A törvény járadékfelvételt juttathat, aminek célja a családi ház, vagy ilyen ház építésére alkalmas telek, vagy mezőgazdasági földbirtok tulajdona megszerzésének biztosítása készpénz lefizetése, vagy tőkeadósság vállalása nélkül is. A járadékfelvételnek az az előnye, hogy aki csak némi tőkével rendelkezik, nem kénytelen azt a vételárra fizetni, hanem gazdasági felszerelésre fordíthatja. Az évi járadékot később, ha jobb vagyoni viszonyok közé kerül, megválthatja.¹⁰

A földbirtokreformmal kapcsolatban külön rendelkezés történt a vitézi telkekről. Az öröklés rendjét külön szabályozza és kimondja, hogy csak osztatlan egészben származhat át az örökösre. A vitézi telket a leszármazottak közül az arra alkalmas fiúivadék örökli, ha pedig arra alkalmas fiúivadék nincs, akkor a női leszármazottnak férjét is ki lehet jelölni örökösnek. A vitézi telek visszaszáll az államra, ha annak tulajdonosa hazaárulást követ el, ha esküjét megszegi, vagy ha az örökség átvételére alkalmas utód nincs. A vitézi telek a legközelebbi várományosra száll, ha a tulajdonos megfelelő időben családot nem alapít.¹¹

A földhözjuttatás kérelemre történik. Az 0. F. B. összeírathatja a községi elöljáróságokkal a földhözjuttathatókat. Az összeírás alkalmával meg kell állapítani minden egyes jelentkezőnél azokat az adatokat, melyekből kitűnik, hogy melyik csoportba tartozik, meg kell állapítani, hogy van-e arany vagy ezüst vitézségi érme és hogy hány gyermeke van.

A földhözjuttatások céljára a jogszabály az Országos Földbirtokrendező-alapot létesíti, amelyből a vitézségi éremmel kitüntetettek és hadirokkantak földhözjuttatását segíti elő. A segélyezés nagyságát a gyermekek számától teszi függővé.¹²

A haditelekre és hadihaszonbérletre vonatkozó rendelkezések: 1920/1917. M. E., 4420/1918. M. E. és a vitézi telekről szóló 6650/1920. M. E. rendeletek érvényben maradnak. A haditelekre ennek a törvénynek osztatlan családi birtokról szóló rendelkezései is megfelelő alkalmazást nyernek. (77. §.)

¹⁰ 1920: XXXVI. — ¹¹ 6550/1920. M. E. — ¹² 94.000/1921. F. M.

A telepítésről és más földbirtokpolitikai intézkedésről alkotott törvény, — az olyan vidékeken, ahol a közszempontok kívánatossá teszik a kis birtokok szaporítását, — előmozdítja egy-egy család eredményes gazdálkodásának alapját képező földbirtok megszerzését. E célra ingatlanokat feldarabol, tartós haszonbériereteket alkot, földbérlőszövetkezetek létesítését előmozdítja, amennyiben azt a birtokmegosztási és népsűrűségi viszonyok szükségessé teszik. A telepítési törvény arra is törekszik, hogy a falusi lakosság családi otthon létesítésére alkalmas házhelyet szerezhessen. Részletelesen megállapítja az e célra felhasználható birtokokat. Azokért a birtokokért, amelyeket e célra igénybevesz, a birtoktulajdonosokat kártalanítja.

Az érdemtelenül földhözjutottakkal szemben a felmondást, illetőleg az ingatlan visszavételét lehetővé teszi. Ki lehet mozdíttani a vevőt vagy a haszonbérlőt, ha: 1. fegyházbüntetésre, vagy az állam ellen irányuló, vagy nyereségvágyból elkövetett büntett vagy vétség miatt más büntetésre jogerősen elítélték, 2. politikai jogok gyakorlását felfüggesztő vagy hivatalvesztést kimondó ítélet hatálya alatt áll, 3. rendbontó, tékozló, iszákos, erkölcstelen vagy munkakerülő életmódot folytat és ezzel a birtokra méltatlanná válik, 4. a neki juttatott birtokot rongálja, olyasmit tesz, ami a birtok romlását idézheti elő, vagy annak felszerelése és az azon való gazdálkodás körében súlyos mulasztást követ el, 5. a birtok hasznainak szedését meg nem engedett módon részben vagy egészen másnak engedi át, 6. a vételár törlesztésével vagy a haszonbér fizetésével egy évet meghaladó késedelembe esik, 7. olyan körülmények állnak be, amelyek miatt a vele kötött szerződés értelmében a haszonbérlői viszony megszüntetésének van helye, vagy amelyek miatt a tulajdonos a haszonbérlői viszony időelőtti megszüntetését igényelheti, 8. az őt terhelő köztartozások egy évi összegével késedelembe esik.¹³

Ahol a népsűrűségi és birtok-megosztási viszonyok kívánatossá teszik és elég nagy összefüggő terület áll rendelkezésre, valamint a forgalmi és kereseti viszonyok legalább 150 kisbirtokos család megélhetésére lehetőséget nyújtanak, új községek létesítését rendeli el a törvény. Amennyiben a telepítésnél nincs mód

a község alakítására, de lecsapolás, öntözőmű, közlekedési művek létesítése, vagy egyéb előre nem látható változás folytán remélhető nagyobb népsűrűségű település, akkor már a telepítést úgy kell végrehajtani, hogy a községalakítás megvalósuljon. Csoportos telepítés esetén a települők részére a mezőgazdasági művelésre szánt ingatlanon kívül házhely céljaira szolgáló területet is biztosítani kell, de ezek mellett az iparosok és más foglalkozásúak számára is házhelyek részére területet kell biztosítani. A közútak, közös dülőutak kijelölése, továbbá a középületek részére a község vezetősége, jegyző, tanító, kántor, kisdédóvó, orvos lakóházához, udvarához és kertjéhez, valamint illetményföldjük céljára is megfelelő területet kell kijelölni, A közcélokat szolgáló területeket a földművelésügyi miniszter ellenérték nélkül is átengedheti. A csoportos település esetén legelő kijelöléséről is gondoskodni kell, valamint a tűzifa, szerszámfa szükségletnek kielégítéséről közös erdő kijelölésével kell gondoskodni. Ha erdő nincs, az erdőrendészeti hatóság záros határidő alatt ingyen csemetefákkal tartozik a területet beerdősíteni. A községtelepülés vagy csoportos település esetén a szükséges lakó és gazdasági házak felépítésére, amennyiben a birtok-szerzők megfelelő tőkével nem rendelkeznek, a telepítési alapból a földművelésügyi minisztérium útján kölcsönt kérhetnek.

A telepítési törvény a népesedési bajokon, különösen pedig a falusi lakosság városba tódulásán segít. Az erőteljesen szaporodó mezőgazdasági lakosság nem juthat a megélhetési alapot adó elegendő mennyiségű földhöz. Az életképes, független, kis mezőgazdasági egzisztenciák szaporítása állami érdek és ennek elősegítése állami feladat. Az állam kötelessége gondoskodni arról, hogy a kisbirtokok térnyerését gátló okok megszűnjenek, de feladata, gondoskodni arról is, hogy az a strukturális változás, amelyet a kisbirtok erősebb térhódítása társadalmunk szerkezetében jelent, egyaránt szolgálja a szociális biztonságot és a gazdasági megerősödést. A törvény célja, hogy ott, ahol az közérdekből kívánatos, az önálló, életképes kisbirtokosok számát fokozatosan szaporítsa. Ez nem határidőhöz kötött újabb földreform kezdeményezését jelenti, hanem kellő pénzügyi megalapozással lehetővé kívánja tenni egy állandóan ható, következetes birtokpolitikai tevékenység megindítását és fenntartását, amelynek egyetlen törekvése, hogy az ország népsűrűségének emelkedésé-

vel, iparának és közlekedésének fejlődésével összhangban olyan birtokmegosztást segítsen elő, amely a vezetésre hivatott nagy- és középbirtokokat az önálló kisbirtokok százezreivel hozza érdek-közösségbe.¹⁴

A törvény igyekszik a földnélküli lakosság érdekeit biztosítani. Olyan családoknak kisbirtokhoz juttatására törekszik, akik bizonyos anyagiakkal rendelkeznek és akiktől leginkább várható az, hogy szociális és népesedési szempontból meg fognak felelni a hozzájuk fűzött várakozásnak. Ezért megkívánja, hogy a családfő hatósági orvosi bizonyítvánnyal igazolja egészségi állapotát, mely alkalmassá teszi őt kötelességeinek teljesítésére és biztosítékot nyújt, hogy úgy ő, mint utódai erőteljes tagjai lesznek a nemzetnek. A kisbirtokok szaporítása a társadalmi rend megszilárdulását is maga után vonja. Minden földhöz juttatott a hazai föld részesévé válik és ezzel az állami és társadalmi rendhez alkalmazkodik.

A törvény a mezőgazdasági lakosság legszaporább néprétegét, a mezőgazdasági cselédség jövőjét is biztosítja, ahol kétségtelenül a legnagyobb gyermekáldást lehet tapasztalni. A földbirtokhoz juttatásnál figyelembe veszi a gazdasági iskolai végzettséget, a vitézségi érmet szerzett és általában a had- és katonaviselt lakosságot, akiknek fegyelmi és kötelességteljesítő érzetük ezeket a célokat szolgálja.

A gazdasági cselédeknél és a hadirokkantaknál az egy évi hasznóbér óvadékot elengedi és a gazdasági felszerelésekre kölcsönt biztosít. Háromnál több gyermekes családoknak kamatmérésléssel, hasznóbérmérésléssel nyújt támogatást.¹⁵

Népesedési szempontból rendkívül nagy jelentőségű a lakáskérdés. A házasságok, családalapítások előfeltétele. Jó lakáspolitikai a gyermekszám emelése érdekében azért szükséges, mert a tapasztalat azt mutatja, hogy az erősebb társadalmi osztályokban a lakással kapcsolatos igények kielégítésének hiánya miatt tartózkodnak a gyermekáldástól.

A lakáshoz való jogot tételesen csak a gazdasági cselédek részére biztosítja a jogrend. A gazda tartozik a cselédnek a közegészség követelményeinek megfelelő elhelyezéséről gondoskodni. A törvény utasítja a törvényhatóságokat, hogy a gazdasági cseléd-

¹⁴ Törvény a telepítésről és más földbirtokpolitikai intézkedésekről.

¹⁵ Törvény a telepítésről és más földbirtokpolitikai intézkedésekről.

lakások építéséről és átalakításáról külön szabályrendeletet alkot-
sanak.¹⁰

A jogrend a lakáshoz fűződő nagy érdeket a végrehajtás során is figyelembe veszi. Végrehajtás alól mentesíti a végrehajtást szenvedőnél talált azt a készpénzt, amellyel saját magának és családjának szükséges lakás bérét egy negyedévre fedezheti.¹⁷

//: A lakáshoz fűződő fontos érdekek tették szükségessé, hogy a háború következtében beállott változások miatt a lakások szabad forgalmát a jogrend szabályozza. Elsősorban a kis- és középplakásokban lakók érdekeit tartja szem előtt és megszabja a legmagasabb bérhatárt, továbbá korlátozza a felmondást. A nagylakások és üzlethelyiségek tekintetében az intézkedés szabadabb mozgást enged.

A megállapított mértéken felül fizetett bért a bérlő kamataival együtt visszakövetelheti. A hadbavonultak lakás vagy egyéb helyiségek bérletére nézve kötött szerződéseiből eredő bértartozásokra halasztást (moratórium) enged.

A lakásszükség kivételes tennivalókat váltott ki. A lakásszükségletről való gondoskodás céljára külön lakáshivatalt kellett szervezni, mely igénybe vehette a szükséges kiürítés elrendelésével 1. az üresen álló bérhelyiségeket, 2. olyan bérbeadott lakásokat, amelyekben sem a bérlő, sem más (albérlő) nem lakik, 3. olyan nyári lakásokat, amelyeket a tulajdonos nem használ, hanem rendszerint nyáron bérbé szokott adni, 4. ha valaki két vagy több különálló lakást bérel, ezek közül azokat, amelyeket a legkönnyebben nélkülözhet, 5. a nem lakás céljára használt helyiségeket (raktárak, árutárak), 6. azokat a lakásokat, amelyeket valamely hivatal, vagy iroda céljára használnak.¹⁸

Hatósági igénybevételt csak az kérhet, aki lakásszükségét igazolja és kimutatja, hogy már a háborút megelőző időben helyben lakott, vagy ha életviszonyainál fogva kénytelen e helyen huzamosabb időn át tartózkodni.¹⁹

A jogszabály a lakásügyi közigazgatás feladatává teszi, hogy minden intézkedést megtegyen, hogy a lakásínség megszűnjék és a lakosság megfelelő lakáshoz jusson.

A lakásügyi hatóságra vár az a feladat, hogy a lakásszükséget és helybenlakásra való jogosultságot megállapítsa. A lakásra szorulóknak és helybenlakásra jogosultaknak kategóriáit a jogszabály körülírja. Igényjogosultaknak tekinti azokat, 1. akik önhibájukon kívül hajléknélküliek, 2. azokat az áthelyezett, kinevezett katonai és polgári közszolgálati alkalmazottakat, akiknek elhelyezése közérdekből szükséges, 3. az ország megszállt területéről menekülteket, a hadifogságból visszatérőket, családtagjaikkal együtt, akiknek állandó tartózkodási helyeül az illetékes menekültügyi hatóság a várost, vagy községet jelölte ki és akik kocsikban vagy lakásnak nem tekinthető más ideiglenes helyiségben laktak, 4. azokat az új házasulókat, akiknek szülei vagy más rokonaik lakást nem adhatnak. A lakásszükség kielégítésére elsősorban a hajléktalanok részére épített vagy felajánlott helyiségeket és az e célt szolgáló szükséglakásokat kell felhasználni.

¹⁶ 1907: LXV. 29. §. — ¹⁷ 1908: LXI. t.-c. 2. § 16. pont.

¹⁸ 1917. évi 4.180. M. E. — ¹⁹ 1.552/1920. M. E.

Az 1921. XXXVI. t.-c. felhatalmazást ad a kereskedelmi miniszternek, hogy az állami kislakások céljaira 300 millió korona hitelt igénybe vehessen. Az e törvényt kiegészítő ugyanez évi LI. t.-c. pedig a kormánynak arra ad felhatalmazást, hogy a felmerülő szükséghez képest a kislakás építésére engedélyezett hárommillió korona hitelt a városok és községek által építendő kislakások építési költségeihez való állami hozzájárulásra is felhasználhassa. Az állami hozzájárulás csak olyan kislakás céljaira engedélyezhető, melynek építéséhez szükséges területet és a közműveket a város vagy a község adja és az építési terveket az Országos Lakásépítő Bizottság jóváhagyja.

A lakásínség enyhítéséhez fűződő érdekek jutnak a törvényben kifejezésre, amidőn kimondja, hogyha a városnak, vagy községnek a kislakás építésére alkalmas területe nincs, az e célra szükséges területet kisajátítás útján is megszerezheti.

A törvény 30 évi adómentességet állapít meg az új házakra, valamint az olyan toldaléképületekre, amelyek felhasználásával a lakások száma szaporodik és új adótárgy keletkezik. 20 évi adómentességet biztosít a törvény a föld színéig lebontott nem lakóhelyül szolgáló épületrészre.

A törvény felhatalmazza a pénzügyminisztert, hogy az állami hozzájárulással felépülő városi és községi lakások építésével felmerülő és a város, község által viselendő költségek fedezésére kötvényeket bocsásson ki.²⁰

A lakásépítések előmozdítása érdekében a felmondási jog korlátozásán enyhítés történt, a tulajdonos a lakást felmondhatja, ha a felmondást azért eszközli, hogy az épületet lebontsa, ha a bontás után építést foganatosít és az új épületben legalább kétszer annyi lakóhelyiséget helyez el, mint az előző épületben volt. Ugyanez áll az emeletre építéssel kapcsolatos munkálatokra is.²¹

Az 1924. IV. t.-c. felhatalmazza a kormányt, hogy a lakások bérének fokozatos felszabadítása érdekében a szükséges intézkedéseket tegyehesse. A tulajdonos szabad rendelkezése alá nem eső épületrészekben bérelt lakások bérét aranykorona értékben állapítja meg.

A háztulajdon feletti szabad rendelkezési jognak korlátozásáról szóló kivételes szabályok tekintetében a kormány felhatalmazást kapott, hogy az 1926. évi november 1-től kezdődőleg, ahol a lakásviszonyok azt megengedik, a háztulajdont korlátozó rendelkezéseket hatályon kívül helyezze.

²⁰ 1921. XI. — ²¹ 3.101/1922. M. E.

A törvény alapján kiadott rendelkezés szerint azokat a lakástulajdonosokat, akik a lakásépítés előmozdításáról szóló 1921. LI. és az 1923. XXXIV. törvények szerint adókedvezményekben részesültek, a létesített új épületrészre az addigi korlátozásokon túlmenőleg teljes szabad rendelkezési jog illeti meg, ha építkezési hitelben nem részesültek, ellenkező esetben a rendelkezési jogot a törvény korlátozza annyiban, hogy a létesített lakások egy részét csak olyan helybenlakásra jogosult családos egyénnek adhatja bérbe, vagy használatba, akinek az illető helyen olyan lakása van, amely a kiköltözés esetén megüresedik. E rendelet a háztulajdonosnak kijelölési jogot ad. A lakásra szorulóknak igényeinek kielégítése érdekében eszközölt igénybevételeket is szűkebb keretek közé sorozza és az igénybevehető lakásokat új alapokon állapítja meg.²²

A lakásépítés előmozdítása érdekében a szabad rendelkezési jog kiterjesztését biztosítja a törvény és ezzel akarja a vállalkozásokat serkenteni. Az adómentességet és adókedvezményt a szükséglethez irányítja és a teljes szabad rendelkezési jog biztosítása érdekében iparkodik olyan kedvezményeket megállapítani, hogy a jelentkező lakásszükség ezen a réven kielégíthessék.²³

Az építés előmozdításáról szóló 1925. XVIII. t.-c. végrehajtásáról a 10.148/1925. N. M. M. rendelet intézkedik, majd ezt kiegészítik a 6.198/1926. N. M. M., 5.200/1926. M. E., 6.200/1926. N. M. M. és 8.888/1927. M. E., 4.444/1929. M. E. és az ad. 4.444/1929. M. E. rendeletek.

A lakásügyi korlátozásokat a békebeli gazdasági viszonyokra való visszatérés és a lakásínség megszűnése után a jogszabály hatálytalanította. Az 1.300/1933. M. E. rendelet hatályon kívül helyezi mindazon rendelkezéseket, melyek a lakások korlátozására nézve fennállottak.://

Az 1932. évben a 4.780. M. E. rendelet szabályozza a szükséglakások jogviszonyait. E rendelet értelmében szükséglakásnak kell tekinteni azt a lakást, amelyet az állam, törvényhatóság, vagy község kizárólag hajléktalanok elhelyezésére létesít (épített, bérel) és kifejezetten ilyennek minősít. Hajléktalan pedig az, aki körülményeinél fogva képtelen magának és családjának lakást biztosítani. A szükséglakást a közület közsegélyezésképpen nyújtja a rászorulóknak. Ennélfogva a közület és a szükséglakásban lakó között lakbérleti viszony nem jön létre és a szükséglakás elvonása felől a közület közigazgatási úton maga intézkedik.²⁴

²² 3.333/1934. M. E. rendelet. — ²³ 1925. XVIII. és 1926. XI. t.-c.

²⁴ 4.780/1932. M. E.

A földbirtokreform végrehajtása során kiosztott házhelyeken a családiház építések előmozdítására a törvény az Országos Lakás-építési Hitelszövetkezetet alakítja, amely a közszolgálati alkalmazottaknak, valamint bármely más foglalkozású építetők részére kölcsönöket folyósít.²⁵

Előmozdítja továbbá a lakáshoz fűződő fontos szociális érdekre való tekintettel az 1924: XIX. t.-c. alapján létesült társasházak építését is.

A szövetkezetnek a törvény éppen közérdekű mivoltára való tekintettel különleges előnyöket biztosít, u. i. a törvény azokat a lakás céljaira szolgáló épületeket, amelyekre a szövetkezet kölcsönt folyósított és az 1933. év végéig lakható állapotba kerültek, rendkívüli házadómentességben részesíti. Ez a rendkívüli házadómentesség 30 évre szól és 15 évig a községi pótdóra is kiterjed.

A szövetkezet működése érdekében a közszolgálati alkalmazottak lakáspénzét, továbbá a nyugalomba helyezett közszolgálati alkalmazottak lakáspénzét és a közszolgálati alkalmazottal együttélő házastársát megillető özvegyi lakáspénzt is lefoglalhatóvá teszi.²⁶

Az ország köznyugalmanak, valamint az állami és társadalmi rend biztosításának érdekében a gazdaságilag legyengült elemek részére saját otthont kíván biztosítani a jogszabály. E cél elérését akarja szolgálni az a törekvés, hogy azoknak, akik saját erejükből nem képesek maguknak házat építeni, az állam teherbíró képességének határai között olcsó hitelt nyújt.

A hitelnyújtási feltételek a falusi nép egészséges otthonát akarják biztosítani és azt a célt szolgálják, hogy az épülő házak ne csak 1—2 esztendeig tartsanak, hanem több nemzedéknek szükséges és egészséges lakhelyet nyújtsanak. Ezért fontos, hogy szilárd anyagból építsék házaikat. Magyarországon a falu népe a legkevesebbet törődik a házával. Szűk, alacsony, sárból-tákoltt, nedves lakásban él, amely a tüdővésznek és minden más betegségnek melegágya. Az akciónak egyik legfontosabb és legfőbb célja, hogy a falu népe emberhez méltó, egészséges, tágas, világos lakásban lakjék s hogy a felépítendő ház erős, jó anyagból épüljön, mely a késői utódoknak is rendelkezésre álljon.

Az állam ennek az országos jelentőségű akciónak lebonyolításával a Falusi Kislakásépítő Szövetkezetét bízta meg (Faksz),

²⁵ 1930. XLI. t.-c. 2. §. — ²⁶ 1930: XLI. t.-c. 11. §.

melynek az állam anyagi támogatást nyújt és működése felett a legmesszebbmenő felügyeletet gyakorolja. A Faksz altruisztikus alapon látja el feladatát. A Faksz nem nyerészkedésre alakított vállalat. A kislakásépítő akciónak altruisztikus alapon való megoldását biztosítja az a körülmény is, hogy a Faksz igazgatóságában a kormány tagjai is résztvesznek és közegei útján gondoskodik a kormány arról, hogy ez a törvény elhatározásának és szándékának megfelelően működjenek.

Az otthonhoz juttatással járó tennivalókat a Faksz központilag végzi. A helyben intézendő feladatok elvégzését az országos jelentőségre és szociális fontosságra való tekintettel a jogszabály a közigazgatásra bizza, tekintettel arra, hogy a helyi közigazgatás tagjai leginkább ismerik a helyi viszonyokat, a rászorultságot és a pártatlan eljárást a legjobban tudják biztosítani. Miután a lakosság legszegényebb rétegének elsőrendű létérdekével van összefüggésben az otthonhoz juttatási akció, sikeres és szeretetteljes megvalósítása a helyi békességet, nyugalmat és megalégedést szolgálja és biztosítja. A közigazgatási hatóságnak fokozott mértékben köteletségévé teszi a jogszabály az akcióban való közreműködést. Az akció során a legszegényebb családok fedél alá juttatása olyan fontos szociális feladat, melynek lehetővé tételét a közigazgatási hatóságok a legtöbbször odaadással kötelesek szolgálni. A lakáshoz juttatási akció lebonyolítása természeténél fogva nem tartozik szorosan a közigazgatás körébe, de a hozzá fűződő érdekek, az érdekelt személyek és családok jóléte, mintegy magától értetődővé teszik, hogy az ügy sikere érdekében a közigazgatás teljes ügybuzgósággal, önfeláldozó emberszeretettel álljon az akció szolgálatába.

A jogszabály felhatalmazást ad a Faksznak, hogy az ügyre vonatkozó minden megkeresést és kérdést a közigazgatási hatósághoz intézzen. A törvényhatóságok első tisztviselői kötelesek az alájuk tartozó városokat, községeket az akcióról tájékoztatni s őket hivatali köteleységükre, valamint az ahhoz fűződő szociális, közgazdasági és nemzeti jelentőségére való figyelmeztetéssel a legtöbbször részvételére, a feladatok gyors, buzgó és lelkiismeretes teljesítésére utasítani. A jogszabály megállapítja ebben a kérdésben az egyes hatóságokra háruló feladatot.

I. A főszolgabíró az állandó és lelkiismeretes felügyelet gyakorlásán kívül köteles kijelölni annak a bizottságnak elnökét, amely a helyi akció igazságos és közmegnyugvást biztosító lebonyolításáról fog gondoskodni,

II. A községi jegyző feladata: 1. a községben házhelyhez juttatottak pontos adatait összegyűjti és a Faksz rendelkezésére bocsátja, 2. az érdekeltekkel közli a kölcsönre vonatkozó akció megindulását és mindazt, amiről ezzel kapcsolatban a feleknek tudomást kell szerezniök, 3. felvilágosítást ad a házhelyhez juttatottaknak a Faksz által küldött nyomtatványok kitöltésére vonatkozólag és a kitöltött adatok helyességét igazolja, 4. az anyaghitel utalványokat az érdekelt feleknek kézbesíteti és ellenőrzi az anyag beépítését, 5. átveszi a kiutalt anyaghiteleket és azokról a Faksznak elszámolást vezet, 6. az anyaghitelben részesültektől a kamatokat és a törlesztési részleteket az esedékeségkor átveszi, elkönyveli és a Fakszhoz beküldi. Az akcióval kapcsolatos teendőket, községekben, a főszolgabíró és községi jegyző, a törvényhatósági és rendezett tanácsú városokban a polgármester és az arra kijelölt tisztviselő végzi.²⁷

Az építési akcióra megállapított alapelveket a Faksz körlevélben köteles közzétenni, amelyet a közigazgatási hatóságok a helyi viszonyoknak megfelelően közhírré tesz.²⁸

A Faksz mérsékelt kamatozási anyaghitel nyújtásával tesz eleget a rábízott feladatnak.

A Faksz a földbirtokreform során a földhözjuttatottak közül a közalkalmazottak kivételével azokat, akik a támogatásra a legjobban rászorultak, hosszabb vagy rövidebb lejáratú anyaghitel nyújtásával kívánja családi házuk felépítésében segíteni. Hosszabb lejáratú hitelben csak a teljesen vagyontalanok részesülhetnek, akik munkájukon kívül egyébbel nem tudnak hozzájárulni. Azok részére pedig, akik valami csekély anyagi erővel rendelkeznek rövidebb lejáratú hitelt nyújt. Miután a Faksz anyagi eszközei korlátozottak, csak részletekben elégítheti ki a hiteligényeket.

A közalkalmazottakat a támogatásból kénytelen kizárni, mert a rendelkezésre álló anyagi eszközök nagy részét kellene ezek céljára igénybe vennie, amit a falusi igénylőktől kellene elvonnia. A Faksz nem zárkózik el a városokban és nagyobb ipartelegeken sem a támogatás nyújtástól, azonban megkívánja, hogy az akció lebonyolításához a város vagy az ipartelep tulajdonosa is hozzájáruljon. A Faksz rendelkezésére álló hitel csak arra elegendő, hogy a legjobban rászorulókat támogassa.

²⁷ 52.170/1927. B. M. — ²⁸ 26.600/1927. F. M.

A Faksz kizárólag anyaghitel nyújtásával ad segítséget, melynek törlesztése hosszabb, vagy rövidebb lejárattal történik. Készpénzt senkinek sem ad. Az anyaghitel 4%-os kamatozása. A hitelből egyedül és kizárólag házak építhetők. Anyaghitelt is csak a házhelyek beépítésére, továbbá megkezdett építkezések teljes befejezése céljából nyújt. Az építkezések céljára felvett magánhitelek átvállalása nem a Faksz feladata,

A Faksz a megállapított hitelkeretek között az igényjogosultakat csoportosítja. A legnagyobb támogatásban részesülnek és így a legmagasabb anyaghitelt kapják a földreform során házhelyhez juttatottak közül a földnélküli mezőgazdasági munkások és a három holdnál nem nagyobb földterülettel rendelkező hadirokkantak, hadiözvegyek, hadiárva. Nőtlenek, hajadonok, gyermektelen családfők és gyermektelen özvegyek addig nem részesülhetnek segélyben, míg sokgyermekes családoknak bejelentett igényük van.

Ezenkívül feltételeket is állapít meg a Faksz. Anyaghitelt csak annak nyújt, aki a házhely árának felét kifizette, továbbá, aki kötelezi magát arra, hogy az épületet megfelelő anyagból és az előírás szerint építi. Ezzel a feltétellel különösen a mezőgazdasági munkások lakásviszonyainak javítását kívánja elérni.

Elsősorban az 5 vagy ennél több gyermekes szülők kölcsönigényei, másodsorban a 2—3 és harmadsorban 2 vagy 1 gyermekes szülők igényei nyernek elintézés. A gyermeklétszám megállapításánál az önálló keresettel bíró gyermekek figyelmen kívül maradnak. Az a hadiárva, aki önálló keresettel nem bíró testvéreinek ellátásáról gondoskodik, az akció szempontjából úgy tekintendő, mintha azoknak szülője volna. A gyermekszám szerinti csoporton belül megelőzik a többiek az 50%-on felüli hadirokkantak, az ezüst vitézségi vagy ennél magasabb kitüntetés tulajdonosai. E kategóriákba sorozottak 20 éves törlesztési határidőre kapják az anyaghitelt, azonban joguk van a kölcsönt a kitűzött határidőn belül bármikor visszafizetni.

A kölcsön második kategóriájába tartozók 4%-os kamat mellett 3 évnél nem hosszabb időre, évenként egy vagy két egyenlő részletben törlesztendő, jelzálogilag biztosítható, első vagy második helyen bekebelezhető hitelben részesülnek. Ebből a kategóriából is ki vannak zárva további rendelkezésig a nőtlenek, hajadonok, gyermektelen családfők és gyermektelen özvegyek. E kategóriákba tartozóknak is elő vannak írva a szoba- és ablakméretek és magasságok. A kielégítési sorrend tekintetében ugyanazokat a feltételeket állapítja meg, mint az első csoportban levőknél.

A harmadik csoportba tartozók 1 évnél nem hosszabb időre szóló 4 %-os kamat mellett, bekebelezhető, vagy megfelelő kezességel biztosított hitelt kapnak.

Az akció elsősorban a sokgyermekes családokat kívánja házhoz juttatni. A hitelt kérő kérvényeket a közigazgatási hatósághoz kell benyújtani. A közigazgatási hatóságra vár a feladat, hogy véleményt nyilvánítson a benyújtott kérelmek indokoltságáról.²⁹

A hitelek azoknak, akik tavasszal kívánnak építkezni, február hónapban állanak rendelkezésükre. Akik pedig nyáron vagy az ősz elején kívánják házukat felépíteni, augusztus hó 1-én kapják meg az építési anyaghitelt. A kellő időben folyósítandó hitel érdekében a bejelentés határidőhöz van kötve és a határidőnek betartása a községi előjárásokra kötelező. A határidők betartását közhírré kell tenni. Az utasítások pontos betartását a jogszabályok szigorúan megkövetelik.³⁰

Az ügy szociális jelentőségére és nagy horderejére való tekintettel a rendelet a helyi hatóságokat súlyos fegyelmi felelősség terhe mellett kötelezi a legodaadóbb közreműködésre, az építetők ellenőrzésére, nehogy a nyújtott hitelekkel visszaélés történjék.³¹

Kivándorló az, aki tartós kereset céljából külföldre utazik.³²

Nem kivándorló, aki nem tartós kereset céljából, hanem más okból utazik külföldre. Nem kivándorló az sem, aki egy évnél rövidebb időre európai államba távozik azért, hogy ott meghatározott munkát végezzen.³³

A kivándorlásban korlátozva vannak a kiskorúak, a 17 éven aluli férfiszemélyek, azok, akik ellen szabadságvesztési eljárás van folyamatban, akik kiskorúakat, vagy egyéb hozzátartozókat hagynak hátra és ezek eltartásáról nem gondoskodnak, akik a rendeltetési helyre utazáshoz szükséges pénzüsszeggel nem rendelkeznek, vagy nem felelnek meg azon feltételeknek, melyek abban az államban, ahova kivándorolni akarnak, a bevándorlókra vonatkozólag meg vannak szabva, akik részére valamely külföldi kormány, vagy valamely gyarmatosító társulat vagy magánszemély által tervezett telepítés céljából egészen, vagy részben ingyenes szállítást, vagy az útiköltségek előlegezését helyezték kilátásba, akik külföldről államköltségen utaztak haza és a szállítási költségeket meg nem térítették és akik egyéb törvények értelmében a

²⁹ Faksz körlevele. 1927. évi Belügyi Közlöny. — ³⁰ 89.864/1927. F. M.

³¹ 88.016/1928. B. M. — ³² 1909: II. t.-c. — ³³ 57.000/1909. M. E.

kivándorlásban korlátozva vannak. Az olyan államba vagy területre, ahol a kivándorlók élete, egészsége, erkölce, vagy vagyona komoly veszélynek van kitéve, meghatározott időre, vagy bizonyos foglalkozású egyénekre a kivándorlás megtiltható.

A kivándorlók szállításával foglalkozóknak a belügyminisztertől engedélyt kell kérniük. Az engedély megadása az országgyűlésnek bejelentendő. A szerződést a szállító vállalkozóval a belügyminiszter köti meg. A törvény részletesen szabályozza a kivándorlók szállítására kiadható engedélyek feltételeit és ezzel biztosítja a külképviseleti hatóságoknak az ellenőrzést.

A kivándorlással foglalkozó vállalatoknál alkalmazott személyek megbízhatóságát illetőleg is feltételeket ír elő a jogszabály és meghatározza azok díjazását. Megtiltja a kivándorlásra vonatkozó bármiféle felhívásnak, vagy tájékoztatásnak közzétételét. A kivándorlók szállításával foglalkozók óvadékot kötelesek letenni, amiből az esetleges kártalanításokat eszközük. A szállítás csak szerződés alapján eszközölhető, amit 3 példányban kell kiállítani, egy példány a kivándorlóé, a másikat a vállalkozó, a harmadikat a törvényhatóság első tisztviselője kapja meg az ellenőrzés megéjtése végett.

A hazájukba visszavándorolni szándékozó vagyontalanok I útiköltségeinek részben vagy egészbeni fedezésére, továbbá a kivándoroltaknak a külföldön való gyámolítására, felvilágosítására, munkával való ellátására, menhelyek felállítására, vallási és szellemi szükségleteik kielégítésére, jótékony célra, valamint a kivándoroltak ellenőrzésével felmerült rendkívüli költségek fedezésére kivándorlási alapot létesített a törvény.

A kivándoroltak által megtakarított pénzek elhelyezésének, kezelésének és hazaszállításának biztosításáról postatakarékpénztár, vagy valamely megbízható hazai pénzintézet bevonásával a minisztérium gondoskodik

A kivándorlási ügyek vitelét a kiv. tanács ellenőrzi és végzi, t A kivándorlási tanácsban helyet foglalnak a törvényhozás tagjai, a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara, az Országos Magyar Gazdasági Egyesület, a Magyar Gazdaszövetség, az Országos Ipar-egyesület, a Gyáripárosok Országos Szövetsége kiküldöttjei, illetőleg választott tagjai, azonkívül a nemzetgazdasági tudományokkal foglalkozók köréből a belügyminiszter által kinevezett két tag, résztvesznek a munkások érdekképviselőiteinek kiküldöttei, az

Országos Mezőgazdasági Kamara, Gazdasági Egyesület Országos Szövetségének kiküldöttjei,³³

A közigazgatási hatóságoknak kötelességük saját területükön a kivándorlási mozgalmat folyton figyelemmel kíséreni, a kívándorlás okait kipuhatolni, annak megszüntetésére, vagy korlátozására az eszközöket felderíteni, a kívándorlás által okozott, vagy abból származó nemzetgazdasági és egyéb károk felismerése után azoknak elhárításáról, vagy enyhítéséről, saját hatáskörükben gondoskodni, illetőleg a szükséges intézkedésekre a hatóságok figyelmét felhívni.

A rendőrhatalóságoknak kötelessége, az olyan egyéneket, akik útlevéllel nem rendelkeznek, a kívándorlásban meggátolni. A kívándorlásra csábítókkal szemben, valamint az engedéllyel nem bíró vállalkozók ellen a legszigorúbb eljárást kell foganatosítani. Az útlevél kérvény előterjesztésekor vizsgálat tárgyává kell tenni, hogy vajjon nem forog-e fenn kívándorlási szándék, nem akarják-e a kívándorlási törvényt, vagy korlátozó rendeletet megkerülni. A község köteles a kívándorlóknak szükséges felvilágosítást megadni és gondoskodni arról, hogy a szerződéseket megőrizték, valamint az otthonhagyott kiskorúakat, illetőleg gondozásra szoruló hozzátartozóikat megfelelő ellátásban részesítsék.³⁴

A világháború az Amerikába való kivándorlásokat megakasztotta. Az útlevél és közlekedési korlátozások az utazást megnehezítették. A kívándorláshoz szükséges útlevél megszerzését főleg az asszonyoknak és szülőknek engedték meg, akik férjüket és gyermekeiket kívánták felkeresni, vagy azon hozzátartozókat, kiknek létfenntartása komolyan veszélyeztetve volt. Aki pedig családját Amerikába kihozatni kívánta, köteles volt egy Amerikában kiállított nyilatkozatot adni, amelyben eskü alatt vallotta be családi kötelekeit, kereseti viszonyait. A nyilatkozatnál a fősúly a családi kötelekek kimutatásán volt. Később a nyilatkozatok jelentőségüket veszítették, azokat a kívándoroltak nem pusztán a családtagok részére küldték. Az útlevelet kiállító hatóságok csak akkor kérték a nyilatkozat felmutatását, ha kiskorú kivándorlásáról volt szó.³⁵

A washingtoni magyar követ kívánságára a nyilatkozatok bemutatását az Észak-Amerikai Egyesült Államokba való kivándorlásnál újra kötelezővé tették a felnőttekre vonatkozólag is. Amerika törvényhozó testületé az egyes fiskális években bevándorolható magyarok létszámát megállapítja és a családi kötelekben levőknek feltétlenül előnyt biztosít.³⁰

Sokan azért utaztak külföldi államokba, mert abban a tévhitben voltak, hogy az útlevelet, illetőleg a vízumot könnyen megszerzik. Sokan utolsó fillé-

³³ 1909:11. t.-c. — ³⁴ 57.000/1909. B. M.

³⁵ 12.000/1921. B. M. — ³⁶ 80.832/1924. B. M.

rük elfogyása után látták be, hogy lelketlen ügynökök áldozataivá lettek. Elhelyezkedni nem tudtak, hazatérésre pedig pénzüik nem volt, s a legtöbbjük végleg elpusztult. Ennek elkerülése végett az útlevílkérelmek előterjesztésénél gondosan mérlegelni kell az utazás célját.³⁷

A Magyarországra nézve évtizedek óta szomorú jelentőséggel bíró kivándorlási kérdés a világháború befejeztével még nagyobb jelentőséget nyert. A világgazdaságban beállott válság következtében főleg a tengerentúlra kivándoroltak egy része hazafelé indult, mások a háború okozta elégedetlenség és egyéb okok folytán ragadtak vándorbotot. Két, méreteiben igen hatalmasnak látszó vándormozgalom indult meg. A területében és lakosságában megcsonkult országra újabb csapásként nehezednék a lakosságában előálló veszteség. Ennek a megakadályozása végett a kivándorlásnak a legcsekélyebbre való redukálására kell törekedni, viszont a visszavándorlás folytán elért többlet számára olyan körülményeket kell biztosítani, hogy az itthonmaradás állandó jellegűvé váljon. Mindkét feladat terén mulasztások történtek.

A Kivándorlási Tanács a háború második évében rámutatott arra, hogy ezen óriási probléma megoldására a kezdő lépéseket haladéktalanul meg kell tenni, mert minden késedelem társadalmi katasztrófára vezethet.

A Kivándorlási Tanács közreműködésre hívta fel az 1920-ban Budapesten megalakult Külföldi Magyarok Szövetségét és az ugyancsak Budapesten levő Magyar Pénzügyi Szindikátust.

A Kivándorlási Tanács a Külföldi Magyarok Szövetsége és a Magyar Pénzügyi Szindikátus közreműködésével a magyar királyi kormány elhatározására az érdekelt kormányhatóságok bevonásával megalakította a „Magyar Kivándorlókat és Visszavándorlókat Védő Irodát“.

Az iroda célja a ki- és vissza vándorlóknak, illetőleg a ki- és visszavándoroltaknak tájékoztatása, anyagi, erkölcsi érdekeik megóvása, úgy az utazás előkészítése, mint annak tartama alatt; a visszavándoroltak elhelyezkedésének megkönnyítése, a ki- és visszavándorolni szándékozók részére úgy itthon, mint külföldön előírt közigazdasági természetű formaságoknak, — amelyeknek bonyolult volta miatt azok könnyen károsodásnak vannak kitéve — lehetőleg egyöntetű elintézése, kivéve, ha azok elvégzése más

³⁷ 242.428/1925. B. M.

szervek hatáskörébe tartozik, amely szervekkel az iroda közvetlen és állandó kapcsolatot tart fenn.

A „Magyar Kivándorlókat és Visszavándorlókat Védő Iroda“ fontos nemzeti hivatást tölt be. Egyrészt összekötő kapocs az itthon és külföldön levő magyarság között, másrészt a ki- és visszavándorlókat a legmesszebbmenő támogatásban részesíti.

Az iroda helyiségei Budapesten a Keleti Pályaudvaron vannak, mert a kivándorolni készülők ott úgymint megfordulnak. Az Iroda ott korlátolt számban helyiségeket tart fenn, ahol a ki- és visszavándorlók néhány napot tölthetnek.

Törvény biztosítja mindenki számára a szabad költözködés jogát, nem lehet és nem szabad olyan intézkedéseket tenni, melyek az állampolgárokat eme joguk gyakorlásában korlátozzák, de természetesen mindent el kell követni, hogy a kivándorlás, a nemzet vérvesztesége, lehetőséghez képest csökkentessék. Kutatni kell tehát a kivándorlásra készítő okokat és meg kell találni a módokat az okok megszüntetésére. Elsősorban tennivaló vár a hatóságokra, de pusztán hatósági intézkedésekkel a kérdést nem lehet megoldani, hanem az egész társadalom együttműködésére van szükség e munkánál. A társadalom minden rétegéből tagokat kell bevonni, olyan bizottságokba, amelyeknek működési köre a vándormozgalomban az útbaigazítás szerepe.³⁸

Az anyaországból eltávozott és a nemzethez tartozó egyének visszaszerzése kihatással van az állam erejére. Ezért a jogrend megadja a lehetőséget arra, hogy az anyaországba visszatérők elhagyott magyar állampolgárságukat visszaszerezzék.³⁹

Azoknak a visszahonosítását, akik tömegesen térnek vissza az anyaországba, tekintet nélkül arra, hogy maguk, vagy elődeik mikor vándoroltak ki, kedvezményesen kezelik. A tömegesen visszatérők közös folyamodványt írhatnak, a visszahonosítási kérelmek illeték vagy díjfizetés alá nem esnek és községi illetőségüket a belügyminiszter hivatalból állapítja meg.⁴⁰

A népesedésre vonatkozó tételes intézkedések nem merítik ki mindazokat a feladatokat, melyek a népesedés fontos szociális érdekeit kielégítenék, illetőleg megelőznék azokat a társadalmi megbetegedéseket, melyek a hiány következtében előállanak. Tételes jogrendszerünk nem foglalja szisztematikusan össze a népese-

³⁸ 44.700/1921. B. M. — ³⁹ 1879: L. t.-c. — ⁴⁰ 1886: IV.

dés előmozdítására irányuló intézkedéseket. A néperő védelmét és gyarapítását nem műveli rendszeresen, tehát az az egész népre, a nemzet testének minden részére nem terjed ki.

Az egyéni létfenntartás nehézségei a lakásínség, a vagyoneelosztás hibái, a késői és könnyelmű házasság, jólétre való vágyakozás, a földéhség, társadalmi kötelezettségek, fokozott kulturális igények, kényelemszeretet, a családi kötelek meglazulása, a mának élő korlátolt életszemlélet, az értelmiség túltengése, a közteherviselés egyenlőtlensége, az anyasággal járó fájdalomtól való irtózás, az erkölcs meglazulása, az élvezet- és szórakozási vágy, nevelési hibák jelentik a gyakorlatban a társadalom megbetegedését és a népesedés, illetőleg a nemzeti erők forrásának gyengítését.

Pozitív irányban sincsenek meg az intézkedések a népesedés előmozdítására. Hiányzanak az alkalmas házasságok előmozdítására irányuló intézkedések. A kinevezéseknél, előléptetéseknél, elhelyezésnél nem részesítik a több gyermekes szülőket előnyben, nincsenek adókedvezmények, úgyszintén nem ismeri a magyar jogrendszer a sokgyermekes családoknak a családi bér formájában való támogatását. Hiányoznak azok az intézkedések, amelyek a kívánatos házasságokat előmozdítanák (a házasság előtti kötelező orvosi vizsgálat elrendelése, a házassági tanácsadásra vonatkozó rendelkezések) és a gyermektelen házaspárokat a gyermekáldásra ösztönöznék. Ezek pótlása mellett az egészségügyi védelem kiterjesztése vinné előre a népesedés ügyét.

Statisztikai adatok igazolják, hogy a vagyonosabb néposztályokban a születések arányszáma csökkenő tendenciát mutat. A tehetős rétegekhez tartozó anyák az állammal szemben fennálló kötelességüket a szegényekre hárítják. A gyakorlati élet sokaknak megtiltja az anyaság örömeit. A gyermektelen házmester, kertész, gazdász stb. sokkal könnyebben talál elhelyezkedést, mint a többgyermekes munkás. A szociológusok annak az elvnek az elismerését követelik, hogy minden nőt, aki gyermeket hoz a világra, az állam hitelezőjének tekintsenek.⁴¹

A népesedésnek egyik fontos tényezője, az urbanizálódás, váltja ki a kontraszelekciót, vagyis azt a folyamatot, mely az erősebb, egészségesebb, szebb egyének és családok rovására mindinkább a beteges, kevésbé ellenálló képességű egyének

⁴¹ Arányi Miksa: Társadalmi képek.

érvényesülésének nyit utat a fajfenntartásban. A művelődés folyamán a testi értékek rovására a szellemi értékek érvényesülnek, ami maga után vonja a gyermekek számának csökkenését. A fajfenntartás szerepe ennek következtében mindinkább áthárul a mezőgazdasági és ipari proletáriátusra.⁴²

A falú elnéptelenedésének számtalan esetben a tudatlanság az oka. Ragályos betegségbe esett gyermekükhöz nem hívnak orvost, a beteg megfertőzi játszótársait. Sok esetben a szülők fertőzöttsége hoz bajt a családra: vagy halvaszületnek a gyermekek, vagy ha még élnek, kis testük csupa fekélytől borított. Kívánatos lenne, hogy csak annak legyen joga életet adni, aki olyan tulajdonságokkal rendelkezik, amilyeneket saját nemzõitõl õhajtott volna örökbe kapni. A munkás társadalomnak érdeke, hogy minden hajadon természetes hivatottságát, mint hitves és anya a házasságon belül betölthesse.⁴³

A magyarság életerejének növelésére irányuló fent felhozott szempontok mellett figyelembe kell venni a gazdasági életrendet, amely ma egyáltalán nem kedvez a népesedés előrevitelének, sőt inkább az elnéptelenedést szolgálja. A gazdasági életrendnek a nemzet megerősítését kell szolgálnia. „A gazdaságpolitika legyen a népszaporodási politikának függvénye, mert a gazdasági helyzet változó, míg a népszaporodás csökkenése által felidézett biológiai értékiesés pótolhatatlan veszteség. Ne a megszületendő gyermeklétszám igazodjon a pillanatnyi gazdasági helyzethez, hanem fordítva. Ha egy nemzet a könnyebbik megoldást választja, a gyermeklétszámot restringálja, ahelyett, hogy új élettér megteremtésén fáradozna, ez azt jelenti, hogy lemondott a nemzet szerves továbbépítéséről, feladta a versenyt a népek létért való küzdelmében, hogy önként helyet adjon a szaporább és életerősebb fajok számára.”⁴⁴

A népesedés kérdése szoros kapcsolatban van az általános erkölcsi felfogással, általában a közerkölcsök alakulásával. A közerkölcsiség védelme érdekében a belügyminiszter rendeletet adott ki, amelynek célja a fogékonyabb természetű ifjúság lelki és erkölcsi épségének a káros külső befolyásoktól való meg-

⁴² Hézszer László: Az egyke biológiája.

⁴³ Magyar Közigazgatás 1924.: Övjük meg a faj tisztaságát.

⁴⁴ Hézszer László: Az egyke biológiája.

óvása és e célból az utcai és nyilvános helyek erkölcsi színvonalának emelése.

A rendelet vonatkozik a nyilvános színi és egyéb előadásokra, mutatványokra, mulatságokra. A rendelkezés tiltja a káromkodást, a trágárságot, a szeméremsértő mozdulatot, taglejtést, tisztességes asszony, leány megszólítását, követését. Tiltja a szeméremsértő, érzéki izgatásra alkalmas, a jóízlést sértő képeknek, szobroknak stb.-nek kirakatba kitételét.⁴⁵

Ez a rendelkezése azonban korántsem elegendő arra, hogy az erkölcsök megjavítását végérvényesen biztosítsa. A rendeletnek erélyes végrehajtása javít, de a nemzeti hagyományokhoz való visszatérés nélkül hosszantartó javulás nem remélhető.

Gyóry Imre: Pusztuló nemzedék. Bp. 1927. — Balás K. dr.: Malthus és a népesedés mai problémája. Magyar Statisztikai Szemle 1935. évf. 11. sz. — Herbert János: Az egyke története. Egészségpolitikai Szemle 1935. évf. 7—8. sz. — Berki József: Egyke-egyse. Egészségpolitikai Szemle 1935. évf. 2. sz. — Dr. Hidvégi-Herbert János: Újból az egykéről. Egészségpolitikai Szemle 1935. évf. 11—12. sz. — Blasek István: A születéscsökkenés lelki motívumai. Egészségpolitikai Szemle 1936. évf. 2. sz. — Hézszer László: Egészségpolitika és magyar jövő. Egészségpolitikai Szemle 1935. évf. 4. sz. — Szombatfalvy György: A népérvő védelmének munkatervéhez. Társadalomtudomány 1935. évf. 1. sz. — Schaffer Károly: Az eugenika jelentősége. Magyar Szemle 1934. évf. 83. sz. — Kerék Mihály: Az egyke. Magyar Szemle 1935. évf. 91. sz. — Bochkor Ádám dr.: A születések korlátozása különösen biológiai és erkölcsi szempontból. Szociális orvostudomány 1935. évf. 1. sz. — Dr. Máday István: Az egyke-kérdés számokban. Gyermekvédelem 1935. évf. 1. sz. — Dr. Máday István: Az egyke okai. Gyermekvédelem 1935. évf. 2. sz. — Dr. Máday István: Az egykeveszedelem elhárítása. Gyermekvédelem 1935. évf. 3. sz. — Szekeres János: A jövő nemzedék pusztulása. Bp. 1920. — Gombás Géza: Kisbirtokosságunk népesedési jelentőségei és fontosabb demológiai adatai. Bp. 1931. — Dr. Petrilla Aladár: Magyarország népesedési viszonyai 1920-tól 1932-ig. Bp. 1936. — Hézszer László: Az egyke biológiája. Egészségpolitikai Szemle 1935. évf. 8. sz.

Zemplényi Imre: Földbirtokreform és közegészségügy. Egészségpolitikai Szemle 1935. évf. 2. sz. — Kaffka Péter: Telepítés és munkanélküliség. Magyar Szemle 1932. évf. 60. sz. — Kerék Mihály: A telepítés kérdéséhez. Magyar Szemle 1932. évf. 63. sz. — Kerék Mihály: A telepítés pénzügyi lehetőségei. Magyar Szemle 1933. évf. 70. sz. — Matolcsy Mátyas: A földbirtokpolitika aktuális kérdései. Magyar Szemle 1933. évf. 70. sz. — Ihrig Károly: A telepítés kérdéséhez. Magyar Szemle 1933. évf. 73. sz. — Kerék Mihály: A német telepítés pénzügyi megoldása. Magyar Szemle 1935. évf. 96. sz. — Damaschke Adolf: A földreform. Bp. 1916. — Neubauer Ferenc: Földbirtokpolitika és telepítés. Társadalomtudomány 1935. évf. 2—3. sz. — Rácz Lajos: Földbirtokpolitika

⁴⁵ 151.000/1927. B. M.

és telepítés. Társadalomtudomány 1935. évf. 1. sz. — Ráttkay Kálmán: Modern országépítés. Bp. 1933. — Gömbös Gyula: A nemzeti öncéluságért. Bp. 1932. — Domokos László dr.: A telepítés gyermekvédelmi szempontból. Gyermekvédelem 1934. évf. 11. sz. — Dr. Monori Kovács Gy.: A világgazdaság válsága idejéből. Bp. 1935. — Zemplényi Imre: Telepítés, embergazdálkodás, eugenika. Egészségpolitikai Szemle 1935. évf. 4. sz. — Padányi Gulyás Jenő: Telepítés egészségpolitikai vonatkozásai. Egészségpolitikai Szemle 1935. évf. 4. sz. — Zemplényi Imre: Telepítés. Egészségpolitikai Szemle 1936. évf. 1. sz.

Czakó István: Lakáspolitikai és építkezés. Magyar Szemle 1928. évf. 8. sz. — Padányi Gulyás Jenő: Építési tanácsadás. Magyar Szemle 1932. évf. 58. sz. — Kaffka Péter: Kislakáskérdés Angliában és nálunk. Magyar Szemle 1935. évf. 99. sz. — Makay: Gyakorlati kereszténység világmozgalma. Bp. 1932. — Migray József: A marxizmus csődje. Bp. 1932. — Hilscher Rezső dr.: Bevezetés a szociálpolitikába. Bp. 1928. — Damaschke Adolf: Földreform. Bp. 1916. — Dr. Heller Farkas: Szociálpolitika. 1920. — Szeibert: A párisi lakásügyi konferencia. Társadalompolitika 1930. évf. 1—2. sz. — Bikkal: Lakásprobléma. Társadalompolitika 1930. évf. 5—6. sz. — Bikkal Dénes dr.: A munkástársadalom lakásproblémájának megoldása. Munkaügyi Szemle 1935. évf. 8—9. sz. — Dr. Reischl Károly: Munkáskérdés és szocializmus. —¹ Szabó Gyula: A szocializmus és a szociális társadalmi feladatok. Eger, 1924. — Dr. Fái Sándor: A bérlővédelem Európa különböző országaiban, a jövő lakásjoga és lakásfeladatai. Városi Szemle 1927. évf. 5—6. sz. — Vitéz Horváth Béla dr.: A városok lakáskérdése. Városi Szemle 1927. évf. 5—6. szám. — Ihrig Károly: A városi lakáskérdés és a szövetkezetek. Városi Szemle 1927. évf. 9—10. sz. — Szalay Sándor dr.: Lakás-piac szervezése. Városi Szemle 1928. évf. 3. sz. — Wildner Ödön dr.: A X. nemzetközi lakás és városépítési kongresszus problémái. Városi Szemle 1928. évf. 6. sz. — Szommer Lajos dr.: A városi lakásépítés problémái. Városi Szemle 1929. évf. 6. sz.

Anya- és csecsemővédelmi jog.

I. Általános rendelkezések.

A háború közvetett és közvetlen emberpusztításából keletkezett hiányok pótlása az államnak és a társadalomnak elsőrendű feladata. Sürgősen, érélyesen és széleskörűen kívánja a jogszabály kézbe venni azokat az eszközöket, melyek az emberéletben szenvedett veszteség pótlására és a meggyengülő erők helyreállítására vezetnek. Az eszközök közül a legfontosabb a csecsemőhalálozás elleni küzdelem. Tudományos kutatások és tapasztalatok bizonyítják, hogy a küzdelmet a gyermekhalandóság ellen eredményesen fel lehet venni, s hogy a baj két főokát kell ellensúlyozni, ez pedig a tudatlanság és a szegénység.

A cél érdekében a jogszabály azon szülőanyák részére, akik alacsonyabb értelmiségűknél, vagy súlyos anyagi viszonyuknál fogva felvilágosításra, vagy segélyre szorulnak, a szellemi és anyagi támogatást, — melyhez saját lakhelyükön kívánja őket hozzájuttatni — intézményesen biztosítja. Az e célra kiképzett egyéneket állít a közönség szolgálatába. A szakképzett anya- és csecsemővédőnőknek az a rendeltetésük, hogy az anyát a terhesség alatt, majd a szülésnél és utána is felépüléséig, vagy munkaképességének visszanyeréséig az egészségügyi teendőket illetőleg felvilágosítással, útbaigazításokkal lássák el, majd a szükséghez képest orvosi segítséget, anyagi és egészségügyi támogatást közvetítsenek.

A csecsemővédelmi intézmények megalakítását és általában az anya és csecsemővédelem kérdését a min. rendelet állami feladatnak jelenti ki, „sikeres megoldáshoz azonban — a tennivalók újszerűsége és sokasága folytán — a társadalomnak áldozatkészségére és munkásságára múlthatatlanul szükség van“. Az állam és a társadalom együttműködését úgy hozza szerves kapcsolatba, hogy a csecsemővédelmi intézmény országos meg-

szervezésére társadalmi szerv, a Stefánia Szövetség, kapott megbízást, amely ezt a tevékenységet reáruházott állami hatáskörben végzi, A Stefánia Szövetségnek, mint társadalmi egyesületnek feladata a szoros kapcsolat kiépítése azon egyesületekkel és intézményekkel, melyek ezekkel a kérdésekkel foglalkoznak. Az állam a szövetséget a „legteljesebb erkölcsi és nagyméretű anyagi“ támogatásban részesíti, működését miniszteri biztosok útján támogatja, irányítja és ellenőrzi. Az intézmény működésének költségeit az állam és a társadalom között osztja meg. Az állam viseli a védőnők szakképzésének költségeit, a higiénikus segély egy részét, továbbá a Stefánia központi irodája költségeit, az országos és törvényhatósági biztosok tiszteletdíjait és költségeit, a központi és törvényhatósági védelemnek költségeit és útiköltségeit, végül a helyi védelem terheinek azt a részét, a melyet a társadalom és önkormányzat fedezni nem tud.

Az önkormányzat hozzájárulásának mértékére irányadónak tartja, hogy 10.000 lakosnál népesebb községek saját erejükből¹ állami hozzájárulás nélkül fedezzék a helyi védőnők egész javadalmazását, mert ezeket a helyeket anyagi teljesítő képességük, fejlettebb értelmiségük és szervezettebb társas életük erre képessé teszi, sőt erkölcsileg kötelezi is. A 3—10.000 lakosú községekben a helyi védőnők fizetésének legalább felét az önkormányzatra és a társadalomra hárítja. A 3000-en aluli községekben szintén számít a társadalom hozzájárulására.

A társadalomtól az ország helyreállítására irányuló nagy feladatok megoldásában nemcsak az anyagi áldozatokkal való hozzájárulást kívánja, hanem azt is, hogy odaadó lelkes, ingyenes munkálkodást fejtsen ki. Ennek a munkásságnak a kifejtése érdekében meg kell alakítani a törvényhatósági anya- és csecsemővédő egyesületet. A törvényhatósági egyesületnek rendeltetése, hogy az anya- és csecsemővédelem tennivalóiból a társadalomra háruló kötelességek teljesítését lebonyolítsa, különösen pedig, hogy a társadalom és önkormányzat hozzájárulásait biztosítsa, a szükséges kiegészítő intézményeket megalkossa, fenntartsa és higiénikus segélyek megállapításával és kiosztásával foglalkozzék. Ezeket a rendelkezéseket előírja a miniszteri rendelet, s ezekről a törvényhatóságokat, mint elhatározásáról és terveiről tájékoztatja. Elvárja, hogy addig is, míg a törvényhatóság területén az intézmények valóságosan megszervezésre kerülnek, élénken tevékeny-

kedjük saját hatáskörében, hogy az anya- és csecsemővédő intézmények létesítésére szükséges feltételeket a helyi társadalom körében már előre biztosítsa.¹

Az általános tennivalókat feltételesen írja elő és a keresztülvitel akkor válik esedékessé, ha a kormányzat a megvalósítást elrendeli. A jogszabály megosztja a tennivalókat és körülhatárolja azt a részt, amelyet sajátmaga vállal (a védőnők szakképzettségének költségei stb.), meghatározza azt a mértéket, amit a társadalomnak és az önkormányzatnak kell viselnie és előírja a társadalomnak a feladatát is, amit az anya- és csecsemővédelemmel kapcsolatban meg kell oldania és előírja a szervezetet, amelynek körében a társadalomnak működését ki kell fejtenie. A jogszabály a társadalomra építi e védelmet, midőn a társadalmi egyesületekre bízta a tennivalók ellátását és kifejezetten az állam hatáskörében való eljárást állapít meg számukra.

II. Részrendelkezések.

Az anya- és csecsemővédelem tennivalóival kapcsolatos intézkedések 3 csoportba sorozhatók, mégpedig:

1. a fogamzással kapcsolatos rendelkezésekre,
2. szülés előtti és alatti állapot szabályozására,
3. a szülés utáni állapot rendelkezéseire.

Az anya- és csecsemővédelem kezdőpontja a foganással esik egybe. A rendelkezések elsősorban a megfogant magzat életét biztosítják. A mesterséges elvetélések a nemzet erejét pusztító káros tényezők között első helyen szerepelnek. Számuk a háborús- és a háborút követő években részben gazdasági okokból kifolyólag, részben az erkölcsi felfogás meglazulása következtében rendkívüli módon megnövekedett. Az egészségügyi közigazgatásnak elsőrendű feladata, hogy a mesterséges elvetéléseket célzó bűnös üzelmeket minden rendelkezésre álló eszközzel megakadályozza, elsősorban a bábáknak az elvetélések eseteiben tanúsított tevékenységét a legszigorúbban ellenőrizték. Az elvetelés körülményeit a vizsgálatra hivatottak sora ellenőrzi. Evégből elrendeli a jogszabály, hogy a szülési jegyzőkönyveket (közönségesen úgynevezett bábanaplóban) gyűjteni és megőrizni kell, azokba az elvetéléseket be kell jegyezni. A magzatot és annak részeit meg kell őrizni és be kell mutatni. A naplóba fel kell jegyezni azt a körülményt, ha a család a bába figyelmeztetése ellenére sem hívott orvost.

¹ 135.840/1917. B. M.

Az eljáró orvosnak kötelessége a szülési jegyzőkönyvben aláírásával bizonyítani az elvetélés észlelését és azt a körülményt, hogy a bába ténykedését ellenőrizte. A bába köteles minden halvaszületett magzatot, tekintet nélkül annak korára és fejlettségére, a halottkémnek bejelenteni.² Továbbá kötelessége minden elvetéléshez orvost hívni.³

Az összegyűjtött bábanaplókat, szülési jegyzőkönyveket hatósági orvos kezeihez kell beszolgáltatni. A hatósági orvos a jegyzőkönyveket, bábanaplókat átnézi, a bábák működésében észlelt saját tapasztalatait kísérő iratba foglalja. A körorvos a szülési jegyzőkönyveket községenként csoportosítja és azokat a járási tiszti főorvoshoz terjeszti be. A járási tiszti orvosok körönként csoportosítják a jegyzőkönyveket és a kísérő orvosi jelentéssel, valamint észrevételeikkel együtt a vármegyei tiszti főorvoshoz továbbítják. Ha a járási tiszti orvos a jegyzőkönyvben feltűnő és gyors intézkedést igénylő körülményt állapít meg, vagy bűnös üzemek gyanúja merül fel, azonnal helyszíni vizsgálatot tart és ezt a körülményt a kísérő iratban szintén megemlíti. A törvényhatósági és megyei városokban a tiszti orvosok, illetőleg a kerületi tiszti orvosok végzik a szülési jegyzőkönyvek vizsgálatát és ők továbbítják azokat a törvényhatósági tiszti főorvoshoz.

A törvényhatósági tiszti főorvos a járásonként és kerületenként csoportosított szülési jegyzőkönyveket és kísérő iratokat átvizsgálás után véleményes jelentéssel a belügyminisztériumba terjeszti fel. A kormány hatóság a felülvizsgált szülési jegyzőkönyveket a törvényhatóság első tisztviselője útján az elsőfokú vizsgálatra kötelezett hatósági orvoshoz küldi. A törvényhatóság első tisztviselője a felsőbb hatóság vizsgálatának eredményét orvosszakértőjével közli.

A szülési jegyzőkönyveket az elsőfokú vizsgálatra kötelezett hatósági orvosoknak öt éven keresztül meg kell őrizniök és minden hivatalos vizsgálat alkalmával a vizsgálatot teljesítők rendelkezésére kell bocsájtaniok.

A magzat büntetőjogi védelme érdekében minden halálos következménnyel járó magzatelhajtás gyanúja miatt folyamatba tett bűnvádi eljárás során a boncolást teljesítő orvosnak kötelessége

² 95.000/1902. B. M. rendelet és utasítás 7. §.

³ 95.000/1902. B. M. 20. §.

a méhet és függelékeit bűnjelként letétbe helyezni. Az ilyen módon félretett, illetőleg megőrzött részek törvényszéki orvostani, vagy kórbonctani intézetben a szükséghez képest szövettani vizsgálat tárgyává tehetők. A szervek a belőlük készített szövettani metszetekkel együtt felülvéleményezés esetén az igazságügyi orvosi tanács rendelkezésére bocsáthatók.⁴

A bábának minden halvaszületett magzatot és elvetést haldéktalanul be kell jelentenie az anyakönyvvezetőnek. Az anyakönyvvezető az egységes nyilvántartásban a bába nevét is köteles feljegyezni, hogy a nyilvántartásból megállapítható legyen, hogy a szülésnél közreműködött-e bába.⁵

A bábák működésének hathatós ellenőrzése és szülések körüli eljárásának számbavétele érdekében az anyakönyvvezetők kötelesek a nyilvántartásokat pontosan vezetni és a nyilvántartásba a bejelentő bába nevét és lakását feljegyezni. Az anyakönyvvezetők kötelesek a születési eset kötelezett bejelentőjétől az A. U. 77. §-a szerint minden esetben kipuhatolni, hogy a szülésnél közreműködött-e bába, a kipuhatolás eredményét tartoznak a bába nevének és lakásának feltüntetése mellett az egységes nyilvántartás jegyzet rovatába bevezetni. A nyilvántartások megtekintésére a Szülészeti Ügyek Miniszteri Biztosa, vagy annak megbízottja és a kerületi szülész főorvosok igazolt kiküldöttjei jogosultak.⁶

A bába hivatása, hogy a terhes anyáknak legjobb tudása szerint tanáccsal és tettel segítséget nyújtson.⁷ A rendeletből kifolyólag kötelessége a bábának a hozzá tanácsért forduló anyát/ mind az ő, mind pedig fejlődő magzata érdekében életmódjában bizonyos szabályok követésére figyelmeztetni. Ezt követelik a vallás és közokt. miniszternek a népjóléti és munkaügyi miniszterrel egyetértően a 465—05/1.—1929. sz. rendeletével kiadott Magyar Bábakönyvben foglalt rendelkezések is.

Feli kell világosítania a terhes nőt terhességi ideje alatti táplálkozására, öltözködésére, életmódjára, testmozgására, munkájára, tisztálkodására vonatkozóan. Különösképen figyelemmel kell lennie a terhes lelkiállapotának megerősítésére. Minden nyugtalanító körülményt távol kell tőle tartani és tilos a szerencsétlen szülések

⁴ 45.652/1929. I. M. — ⁵ 97.000/1928. B. M., - ⁶ 56,970/1930. B. M.

⁷ 43.000/1909. N. M. M.

elbeszélésével nyugtalanítani. Szigorú rendelkezések kötelezik a bábát rendellenességek esetén orvos bevonására.⁸

A bába köteles a szegénysorsú terheseket az Országos Stefánia Szövetségnek anya- és csecsemővédelmi intézményeire (anyák iskolája, tejkonyha, anya- és csecsemőotthon, orvosi rendelő szegénysorsú terhesek, szoptatóanyák és csecsemők részére) úgyszintén a körzetében működő klinikára, bábaképzőre, szülőintézetre és gyermekmenhelyekre figyelmeztetni és ezeknek igénybevételét ajánlani. Értésítendőek mindazok a terhesek, akiknek nincs otthona, vagy akiknek szegénysége, családi körülményei az otthoni szülést lehetetlenné teszik, vagy valamely fennálló betegség, rendellenesség azt veszélyessé teszi, hogy nyilvános szülőintézetbe már a terhesség utolsó idejében felvehetőek. Minden anya pedig, akinek hasonló körülmények a szoptatást lehetetlenné teszik, gyermekével együtt a legközelebbi gyermekmenhelyen ingyenes felvételt és gondozást nyerhet.

A bába kötelessége a körzetébe tartozó jóléti intézményekkel, valamint az anya- és csecsemővédőnőkkel állandó összeköttetést fenntartani és az anyára és csecsemőre nézve egyformán fontos munkában résztvenni.⁹ A magzatelhajtást, magzatölést elkövető bába büntetőjogi felelősséggel tartozik.

„A teherben levő nő, aki méhmagzatát szándékosan elhajtja, megöli, vagy azt más által eszközölteti, ha házasságon kívül esett teherbe, két évig terjedő börtönnel, ellenkező esetben pedig három évig terjedő börtönnel büntetendő. Ugyanazon büntetés éri azt, aki a büntettet a teherben levő nő beleegyezésével követi el, ha pedig nyereségvágyból tette ezt, 5 évig terjedhető börtönnel büntetendő.”¹⁰

„Aki a teherben lévő nő méhmagzatát annak beleegyezése nélkül szándékosan elhajtja vagy megöli, öt évig terjedhető fegyházzal büntetendő. Ha pedig ezáltal a teherben lévő nő halálát okozta: 10 évtől 15 évig terjedhető fegyházzal büntetendő.”¹¹

„Aki pedig koránál vagy állapotánál fogva önszegélyre képtelen személyt, kit ápolni köteles, vagy aki felügyelete alatt áll, kitesz, vagy segély nélküli állapotban elhagy: három évig terjedhető börtönnel büntetendő,

Ha a kitétel vagy elhagyás következtében a kített, vagy elhagyott személy súlyos testi sértést szenvedett, a cselekmény öt évig terjedhető fegyházzal, ha pedig ezáltal annak halála okoztatott 5 évtől 10 évig fegyházzal büntetendő.”¹²

„Aki gondatlanság által embernek halálát okozta, az emberölés vétségét követi el és három évig terjedhető fegyházzal büntetendő.”¹³

⁸ 95.000/1902. B. M. és 43.000/1929. N. M. M. — ⁹ Magyar Bábakönyv 48. §. — ¹⁰ 1878:V. 285. §. — ¹¹ 1878: V. 286. §. — ¹² 1878: V. 287. §. — ¹³ 1878:V. 290. §.

„Ha azonban a halál az azt okozónak hivatásában vagy foglalkozásában való járatlanságából, hanyagságából, vagy azok szabályainak megszegéséből származott: három évig terjedhető foghazzal és 200 pengőtől 4000 pengőig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.

A jelen szakasz eseteiben a bíróság a bűnösnek talált személyt azon hivatás vagy foglalkozás gyakorlásától belátása szerint végképpen vagy határozott időtartamra eltilthatja és a gyakorlat ismét megengedését újabb vizsgától, vagy a kellő képzettség megszerzését igazoló más bizonyítéktól teheti függővé.¹⁴

Az anyavédelemmel kapcsolatos az az elv, hogy a megfogantat megtartsák, a megtartott magzatot kiviseljék és a kiviselt zavar nélkül a világra jusson, megkívánja a hozzá való berendezkedést is, A szülés természetéhez hozzátartozik a külső segítség, az új élet sarjadásánál szükség van idegen személy közreműködésére. A szülés zavartalan lebonyolításához fűződő rendkívüli nagy fontosság, amely kihat úgy az új életre, mint az anyára, szükségessé teszi, hogy a szülés folyamatánál közreműködött egyének szakképzettséggel rendelkezzenek. Ezt a célt szolgálja a bábaintézmény.¹⁵

Minden 800 lelket számláló község köteles okleveles szülésznőt alkalmazni. A község bábatartási kötelezettségének elmulasztása esetén a törvényhatóság első tisztviselője rendeli ki a bábát a kötelességét mulasztó község terhére. A bába a működéséhez fűződő nagy érdekekre való tekintettel törvényszerű fizetésben részesül. A községi bába évi járandóságát a képviselőtestület állapítja meg. Ahol a községi képviselőtestület a bába fizetését megállapítani vonakodik, azt a község terhére a vármegyei törvényhatósági bizottság határozza meg.¹⁶

A szülésznők az egyetemeken, szülészeti klinikákon tartott tanfolyamokon, vagy bábaképző intézetekben nyert oklevéllel, vagy pedig tisztifőorvos által kiadott bábaképző oklevéllel rendelkeznek. Akiknek ilyen képzésük nincsen, szülésznői gyakorlatot nem folytathatnak. (1876: XIV.) A tisztifőorvos által képzett bábák csak addig tarthatják meg és végezhetik a szülésznői gyakorlatot, amíg ugyanabban a községben okl. bába le nem telepszik. Ez időponttól számított egy éven túl állásukat csak úgy tarthatják meg, ha valamely bábaképző intézetben rendes oklevelet szereznek. Szülésznői oklevelet kell szerezni minden bábagyakorlatot folytató egyénnek, aki egyetemtől vagy bábaképzőtől legfeljebb 75 km-nyi távolságra lakik. Az ezen távolságon túl lakók addig, míg elegendő bábaképző nincs az országban, tisztifőorvosi képesítő okmánnyal folytathatnak gyakorlatot. (1876: XIV. 49—50. §.) A letelepedés alkalmával köteles a szülésznő a községi eljárásánál, községi vagy körorvosnál, ilyen nem létében a járási tisztiorvosnál jelent-

¹⁴ 1878:V. 291. §. — ¹⁵ 1876: XIV. — ¹⁶ 1908: XXXVIII. 30. §.

kezni és oklevelét bemutatni. Az oklevelet és a felszerelést a hatósági orvosnál felülvizsgálás céljából be kell mutatni.¹⁷

Az 1876: XIV. t.-c. megállapította a bábgyakorlat feltételeit, mégis igen sok kisközség maradt, ahol képzett szülésznő nem volt s ahol a szülőanyák és kisdedek szakszerű ápolása elmaradt. A szülönőkkel és csecsemőkkel járó teendőket kényszerűségből olyanok végzik, akik a szülés lefolyását nem is látták és így szakértelem nélkül az életet veszélyeztetik. Az ilyen községekben egy-két nőt, akik szülésznői teendőkre hajlamoságot mutatnak, a tisztiorvos, főorvos, megyei, vagy járásorvos köteles a bábateendőkben elméletileg és gyakorlatilag kitanítani és bábautasítással ellátni, valamint a szükséges szerekkel, eszközökkel és fertőtlenítő anyagokkal felszerelni. Ezek mindaddig folytathatnak bábgyakorlatot, míg okleveles bába a községben meg nem telepszik.¹⁸

A szüléssel kapcsolatosan előállható veszélyek megelőzése érdekében a bábák szakképzettségük fejlesztése céljából bábakönyvet és részletes utasítást kaptak, amely utasítások egyaránt kiterjednek az okleveles, valamint a tisztiorvosi képe-sítésű bábákra is.¹⁹

A belügyminiszter a bábák ismereteinek továbbfejlesztése céljából a bábák részére ismételt tanfolyamhallgatást rendelhet el.²⁰

A bába közvetlenül a vármegyei, illetőleg a járási, a városi vagy a községi hatóságnak van alárendelve. Működésének ellen-
őrzése a közhivatalban levő orvosoknak kötelessége, a magánorvosoknak pedig joga.²¹

A bába hívásra, történjék az nappal vagy éjjel, azonnal köteles a szülönőhöz sietni. A szülés körüli segédkezést senkitől meg nem tagadhatja és ez mindennél előbbre való. Ha a bába ezen kötelességét nem teljesíti, 600 pengőig terjedhető pénzbüntetéssel büntethető. Ugyanily büntetés éri a bábát, ha szolgálatát alapos ok nélkül megtagadja vagy elmulasztja. Kivételes eset, ha a bábát szülés közben más szülönőhöz hívják s minthogy egy időben csak egy szülést vezethet, a másik híváshoz csak saját felelősségére mehet, de csak az esetben, ha az első szülés állapota egyáltalán megengedi és ha a másiknál valami rendellenesség sürgősen előbb kívánja a bába segítségét, más bába pedig nem található. A legsürgősebb teendők elvégzése után azonban vissza kell sietnie az első szülönőhöz.²²

A bába köteles a bábakönyvben felsorolt szükséges eszközökkel magát ellátni. A szülésnél a legnagyobb gonddal kell a tisztaságra ügyelnie. Ha szülő gyermekágyas, vagy újszülött vizsgálását vagy ápolását végzi, már a legcsekélyebb tisztátalanság

¹⁷ 43.000/1929. N. M. M. — ¹⁸ 58.687/1889. B. M. — ¹⁹ 76.500/1903. B. M.

²⁰ 1908: XXXVIII. 27. §. — ²¹ 43.000/1929. N. M. M. — ²² 1879: XL. 94. §.

súlyos megbetegedést vagy halált is okozhat. Ruházatának, testének, de legfőképpen kezének a tisztasága nagyon fontos, kézmosás nélkül vizsgálatot tartania sohasem szabad. Eszközei tisztaságára is nagy gondot kell fordítania. Ugyanígy gondoskodnia kell a szülönő testi tisztaságáról és a szoba friss, tiszta levegőjéről.²³

Ha a bábát szülönőhöz hívják, teljesen felszerelt műszertáskával köteles odasietni és ott mindent előkészíteni, ami a szüléshez szükséges. A szülés kezdete után a szülönőt elhagynia nem szabad. Ha valami rendellenességet észlel, köteles a friss gyermekágyas mellett tartózkodni. Az orvos, ha szüléshez hívják, köteles azonnal a szülönő segítségére sietni. Ezen kötelessége elmulasztásáért büntető úton felelősségre vonható.²⁴

Otthoni szülés esetén kívánatos, hogy a bába megismerje a terheseit. A bába azért keresi fel őket, hogy megismerje a lakásviszonyokat, berendezéseket, így a szüléshez mindent előkészíthessen és elkövessen, hogy a terhesség ideje alatt a nők a tanácsát kikérjék. így alkalma nyílik az esetleg fennálló rendellenességeket már a terhesség ideje alatt felismerni és orvos bevonásával azoknak elejét venni.

A szülés alatt a gyermekágyi láz okozza a legnagyobb veszélyt. A megbetegedés és halálozás ellen okszerű védekezés céljából a gyermekágyi láz fellépése kötelezőleg bejelentendő.²⁵

A gyermekágyi láz megelőzése és az ellene való védekezés tárgyában részletes utasítás szerint kell minden bábának eljárnia. Az utasítás feltárja azokat a körülményeket, melyek a gyermekágyi lázt előidézhetik. Felvilágosítást ad a gyermekágyi láz keletkezési lehetőségeiről, részletes utasítást ad azokra a felszerelésekre nézve, amelyeket a szülönőhöz magával kell vinnie és pontosan szabályozza a felszerelés, valamint a szülönő tisztántartását. E szabályok és rendelkezések megszegése, be nem tartása, a gondatlanság által esetleg okozott súlyos testi sértés vagy halál a büntetőtörvény szerinti büntetést vonja maga után. Ha ilyen súlyos következményeket maga után vonó bűncselekményt a tilalom megszegése nem is képez, akkor is kihágást követ el a bába és első esetben 200 P-ig, visszaesésnél pedig, ha utolsó büntetésének kiállása óta két év még nem telt el, 15 napig terjedhető elzárással és 200 P-ig terjedhető pénzbüntetéssel büntethető.²⁶

A bábának gyermekágyi lázban szenvedőt ápolnia nem szabad. Ha valamely gyermekágyasnál a fertőzés jeleit észreveszi, köteles orvost hívatni és mindaddig szülést nem vállalhat, míg az

²³ 43.000/1928. N. M. M. — ²⁴ 1879: XL. t.-c. 93. §. — ²⁵ 45.000/1930. N. M. M. — ²⁶ 2771/1889. B. M.

orvos erre vonatkozólag nem nyilatkozik. Ha közben mégis szülést kellene levezetnie, a tisztaságra vonatkozó kötelességét fokozottabb gonddal kell végeznie. Ha az orvos a gyermekágyi lázban szenvedő gyermekágyas ápolását a bábának megengedi, a bába az újszülött gondozásával nem foglalkozhat, mert a fertőzés az újszülöttre is áterjedhet. Viszont ha a gyermek szenved valamely fertőző betegségben, a bába először az egészséges anyát ápolja és a beteg újszülött ápolását hagyja utoljára.²⁷

A magzat kiviselése és világrahozatala érdekében a jogrendnek gondoskodnia kell olyan intézményekről, amelyek az anyát mint törzset, akitől további új életet vár, valamint a magzatot is megvédje minden káros hatás ellen. Azoknak az anyáknak, akik kenyérkereső foglalkozást űznek és szülés előtt állnak, joguk van arra, hogy munkájuk alól a szülést közvetlenül megelőző időben felmentésüket kérjék. Hatósági, OTI, vagy a Stefánia Szövet-ségi orvosok által kiállított orvosi bizonyítvány alapján kérheti a munka alól való felmentését abban az esetben, ha a szülés hat héten belül várható, vagy ha a korai szülés veszélye áll fenn. Ilyen esetben a munkaadó kötelessége, hogy a nőt a szolgáltat-teljesítés alól kérelmére felmentse anélkül, hogy a szolgáltatból elbocsátaná.²⁸

Ezzel a kérdéssel már az 1919. évben Washingtonban tartott Nemzet-közi Munkaügyi Egyetemes Értekezlet is foglalkozott. Az akkor tervezet alak-jában elfogadott nemzetközi egyezményt az 1928: XXVII. t.-c. iktatta a magyar törvények közé.

Ha a nő nem kéri a szolgálat alóli felmentést, a munkaadó részére nem állapít meg a törvény foglalkoztatási tilalmat. Ha azonban a nő kéri felmentését és a munkaadó ezt nem teljesíti, kihágást büntető rendelkezések alapján kényszeríthető rá.²⁹ Ha a szülés az orvosi bizonyítványban feltüntetett 6 hét alatt nem következik be, a törvény rendelkezései a lebetegedés tényleges időpontjáig is érvényben maradnak.

A munkaadó arra az időre, míg a szülés be nem következik, nem köteles az anyának munkadíjat fizetni, hacsak arra szer-ződési megállapodás nincs. Ezen idő alatt minden felmondás hatály-talan még akkor is, ha a munkaadó a felmondást más okra is alapítja. Ha pedig már előbb mondott volna fel és a szolgálati viszony megszűnése a szülést megelőző 6 hétre esnék, annak

²⁷ Bábakönyv 126. §. — ²⁸ 1928: V. — ²⁹ 1928: V. 37. §.

időpontja a védelmi idő hátralévő tartamára meghosszabbodik.³⁰ A szülőnő anyagi hátrányát, amely a kényszerű munkaszünet miatt áll elő, az OTI pótolja.

Az anyák anyagiakkal való támogatásánál két csoportot ismerünk. Az egyik csoportba azok az anyák tartoznak, akik a szociális biztosítás keretében akár saját maguk jogán, akár biztosításra kötelezett férjeik jogán támogatásban részesülnek. A második csoportba azok tartoznak, akik sem maguk, sem pedig férjük biztosítása révén támogatásban nem részesülnek.

A teherben lévő nő az OTI-től az orvosi segítségen kívül terhességi, szülési és gyermekágyi segélyben is részesül. A segélyek igénybevételére jogosult nő akkor részesülhet segélyben, ha igazolja, hogy segélyre való igénye megnyílásától számított 18 hónapon belül legalább 9 hónapon át volt betegség ellen biztosítva. A feleségnek, mint családtagnak segélyre való jogosultságát éppen ilyen feltételek mellett lehet megállapítani, ha a férj a terhességi segély megnyílását megelőző 18 hónapon belül összesen legalább 9 hónapon át betegség ellen biztosítva volt. Erre a segélyre akkor is joga van a feleségnek, ha a szülés időpontjában a férj már nem él. Ebbe az időbe nem számítható be az az idő, mely alatt a biztosító intézet a biztosítottat segélyben részesítette, kivéve azt az esetet, ha a biztosított után a segélyezés idejében is kellett járulékot fizetni.³¹

Az OTI biztosításra kötelezett leányanyák részére is jár az anyasággal kapcsolatos segély.

„A világháborút követő időkben a háborús vérveszteségek és megbetegedések nyomán is előtérbe került anya- és csecsemővédelem fokozott jelentőségének felismerése odavezetett, hogy a társadalombiztosítást szabályozó rendelkezések jelentékeny mérvű és számú szülési segélyt hívtak életre, melyek nálunk — eltérőleg a külföldi állapotoktól — nem külön anyasági biztosítási ág egyik jelentős segélycsoportjaként létesítettek.

A bekövetkezett világgazdasági válság azonban a szociálpolitika terén is nagy visszafejlődésre vezetett és így az OTI-nak súlyos pénzügyi helyzetében az 1932. és 1933. években rá kellett magát szánnia — hacsak ideiglenesen is — többek között ezeknek a segélyeknek megnyirbálására. Ilyen körülmények között foglalkozott az intézet igazgatósága azzal a kérdéssel, vajjon a szülési segélyekben a törvényben előírt tagság hiányában nem részesíthető biztosítottak részére orvosilag igazolt keresésképtelenségük idejére jár-e táppénzsegély és a kérdést egyrészt törvényességi okból, másrészt a pénzügyi helyzetre tekintettel is kény-

³⁰ 1928: V. 6. §. — ³¹ 6500/1935. M. E.

szerusből akként kellett elintéznie, hogy ilyen esetben nem adható táppénz, mert az 1927: XXL t.-c. 30. §-ának 1—3. pontja alapján táppénzsegély csak akkor jár, ha a keresőképtelenséget betegség okozta. Minthogy a terhesség, illetőleg gyermekágyas állapot nem sorozható a betegség fogalmi körébe, a szülés esetére pedig a törvény — mint fentebb említettük — egészen külön segély-nemeket állapított meg, a szüléssel kapcsolatosan fennálló keresőképtelenség idejére tehát szülési segélyek helyett táppénzsegélyt nem lehet folyósítani.³²

A szülési segélyekre vonatkozó igényjogosultság megállapításához feltétlenül szükséges a 180 napi tagság, s ebből egy nap sem hiányozhat.³³

A biztosított nő terhességi segély címén átlagos napi bérének teljes összegét kapja. Ha a nő, mint feleség igényjogosult terhességi segélyre, napi 40 fillér segélyt élvez.³⁴ Szükség esetén e segély felemelhető a férj bére feléig és legfeljebb még napi egy liter tej engedélyezhető, továbbá kelengye is kapható, illetve kölcsön kérhető.³⁵

A biztosító intézet keretében álló anya, illetve a biztosított felesége szülés esetében jogosult az intézet által kijelölt szülésznő egyikének segítségét igénybevenni. Ha azonban a kijelölt szülésznő nem állhat rendelkezésre, megokolt esetben az intézet keretein kívül álló szülésznő is igénybevehető.³⁶

Az OTI kötelékébe tartozó anyák gyermekágyi segélyt kapnak az olyan feltételek fennforgása esetén, mint amilyenek fennállását a terhességi segély nyújtásához is megkívánják.³⁷ A gyermekágyi segély nagysága megegyezik a biztosított napi bérének teljes összegével. Ha a biztosított felesége kap gyermekágyi segélyt, annak mértékét napi 40 fillérben állapítja meg az OTI törvény.³⁸ A gyermekágyi segélyre jogosult anya kívánságára és a segély tartamára a biztosítóintézet anyaothonában vagy más hasonló intézményben ingyen ellátást is kaphat.³⁹ A biztosítási segély vagy igény megszűnik, ha az igényjogosultság megnyílásától számított egy éven belül nem terjesztették elő.⁴⁰

Leányanyák esetében, ha nem OTI tagok, a természetes atya köteles az anya terhességével és a szüléssel felmerült egyéb szükséges kiadásokat, úgyszintén azt a költséget is, amibe az

³² Munkaügyi Szemle: Szülészeti segélyek helyett táppénz. 1934. évf. 2. sz.

³³ Mf. XVII. 7453/1932. sz. tábl. it. Munkaügyi Szemle 1934. évf. 1. sz.

³⁴ 1927: XXI. 30. §. — ³⁵ 1927: XXI. 31. §. — ³⁶ 1927: XXI. 40. §. —

³⁷ 1927: XXI. 30. §. II. 3. pont, 6500/1935. M. E. — ³⁸ 1927: XXI. 30. §.

II. fej. 3., 5. pont. — ³⁹ 1927: XXI. 50. §. — ⁴⁰ 1927: XXI. 46. §.

anyának a szülés előtti két héten és a szülés utáni négy héten át a társadalmi állásához és az eltartásra kötelezett vagyoni viszonyaihoz mért eltartása került, megtéríteni. Ezeket a költségeket az anya rendszerint követelheti, mint szükséges összeget, annak igazolása nélkül, hogy valójában mennyit költött. Ez a követelés megilleti az anyát akkor is, ha a gyermek a szülés alatt meghal, vagy ha a gyermek halvaszületett.⁴¹

Azoknak a vagyontalan anyáknak szüléssel járó költségeit, akik nem tagjai valamely biztosító intézetnek és a gyermeket szülőintézetben, kórházban hozzák a világra, az Országos Betegápolási Alap fedezi.⁴² A törvény a teljesen vagyontalan anyáknak ezzel teszi lehetővé, hogy kórházakban vagy szülőintézetben felvételre jelentkezzenek és gyermeküknek ott életet adjanak. A közkórházakban a kórházak részére engedélyezett átalány terhére lehet ápolni a szülönőket és az újszülötteket, azonban a költségeket utóbb, ha azt a szülönő saját személyében megfizetni nem képes, házastársán és a szülőkön hajtják be.⁴³

Az OTI keretén kívül álló anyák a községi bábák segítségét jogosultak igénybevenni. A községi bábák a vagyontalanoknak teljesen ingyen kötelesek segítséget nyújtani, a tehetősektől pedig a képviselőtestület által meghatározott díjat szedhetik.⁴⁴

Azok a szülönők, akiknek kórházi ápolási költségeit sem maguk, sem házastársuk megfizetni nem tudják, rendes körülmények között a szülés megindultával vehetők fel közkórházakba és a gyermekágyi fekvés befejezéséig tarthatók ott. Szülönőnek az anya a terhesség hetedik hónapjától tekinthető. Ettől eltérőleg akár előzetesen, akár utólagosan a kórházi ápolás ideje csak akkor hosszabbítható meg, ha a szüléssel kapcsolatosan akár az anyánál, akár a magzatnál olyan megbetegedés lépett fel, amely a kórházi ápolást feltétlenül szükségessé teszi. Az olyan megbetegedések azonban, amelyek a szüléssel okozati összefüggésben vannak, de nem közvetlenül a gyermekágyi fekvés ideje alatt, hanem azt követőleg teszik szükségessé a kórházi ápolást, nem jogosítanak az előbbi meghosszabbításra.⁴⁵

A gyermekágyi segély kiterjed a tisztviselőkre és egyéb közalkalmazottakra, nyugdíjasokra, nyugbérésekre, kegyelmi ellátásban

⁴¹ 3982/1916. M. E. és 205.100/1931. B. M. - ⁴² 1898: XXI. t.-c. 3. §.—

⁴³ 6000/1931. M. E. 5. §.— ⁴⁴ 1908. XXXVIII. t.-c. 5. §.— ⁴⁵ 1300/1932. N. M. M.

részesülőkre, akik az OTBA céljára betegsegélyző járulékot fizetnek, illetve akiknek illetményeiből a betegsegélyezési járulékot levonják. OTBA tagoknak gyermekágyi segély csak törvényes gyermek születése esetén jár. Ikerszülés esetén minden újszülött után esedékes a gyermekágyi segély. Segély jár halvaszületés esetén is, valamint olyan esetekben is, ha a gyermek születése idején az atya már nem él, azaz utószületés alkalmával.⁴⁶

Gyermekágyi segély fejében a havi járadék 50%-át kell kifizetni.⁴⁷

Ha a gyermekágyi segélyre egy igényjogosultnak többféle címen volna igénye, akkor a legmagasabb összeget veheti fel. Az igényjogosultság elvész, ha azt a gyermek születésétől számított 30 nap eltelte után terjesztik elő. A gyermekágyi segély a tisztviselőnek vagy egyéb alkalmazottnak, nyugdíjasnak, nyugbéresnek vagy kegyelmi ellátásban részesülőnek kezéhez fizetendő. Utószülés esetén az özvegy kapja kézhez a segélyt. Az igényjogosultság megállapítását a számfejtő hivatal végzi és a kifizetés iránt is az intézkedik.⁴⁸

A szülés jó lefolyásának biztosítására az anya és gyermek egészségének érdekében az állam szülőintézeteket létesít (szülészeti klinika, bábaképző, magánszülőházak).

A bábák saját lakásukon szülés céljából idegen terhest, vagy szülőnőt nem tarthatnak. Sürgős esetben, ha a lakásukon mégis szülés történik, kötelesek azt a hatóságnak 24 óra alatt bejelenteni. A magán és a nyilvános szülőházakat szigorú hatósági és orvosrendőri felügyelettel ellenőrzik.⁴⁹

A születek hatályosabb ellenőrzése érdekében az államhatalom a kórházakban, szülőintézetekben és szanatóriumokban történt születekről is tudomást akar szerezni. Ezért, ha a szülés kórházban történik, a kórház, szülőintézet, magángyógyintézet és szanatórium igazgatója köteles a születeket minden hó 10-ig a törvényhatóság első tisztviselőjének bejelenteni. A bejelentéseket a tisztí főorvos láttamozásával a minisztériumba kell felterjeszteni.⁶⁰

A bábának szülés alkalmával gyermeket más családba csempészni, kitenni, vagy eltitkolni, elsikkasztani, kicserélni nem sza-

⁴⁶ 1000/1932. P. M. és 7700/1935. M. E. — ⁴⁷ 7700/1935. M. E. 16. § 4. pont. — ⁴⁸ 1000/1932. P. M. és 7700/1935. M. E. — ⁴⁹ 1876: XIV. 16. §. — ⁵⁰ 60.039/1930. N. M. M.

bad, „aki valamely gyermeket más családba csempész, kicserél, elsikkaszt, eltitkol, rendszerint járt helyre kitesz, vagy bármely más módon családi állásától megfoszt vagy ezen állását megváltoztatja: a családi állás elleni büntetést követi el és egy évig terjedhető börtönnel büntetendő“. Súlyosabb büntetést kap, ha ezt nyereszkedési szándékkal követte el. A büntetés ilyen esetben öt évig terjedhető fegyház.⁵¹

Az anya egészségének, erejének megóvása és a remélhető további gyermekáldás biztosítása érdekében elengedhetetlen a szülés utáni óvás. Az 1884: XVII. t.-c. 116. §-a is biztosította a nőnek a szülés utáni 3 hétre a munkateljesítés alóli felmentést. A további szociális védelem ezt a határidőt hat hétre terjesztette ki, mialatt tilos a nő foglalkoztatása.⁵²

A tilalom a munkaadónak szól és annak megszegése büntetendő cselekmény. Tilos és büntetendő a nő foglalkoztatása még abban az esetben is, ha a nő maga kívánja a foglalkoztatást, illetőleg ajánlkozik munkára. A munkaadó mentesül a büntetés alól, ha a foglalkoztatási tilalom okáról, a szülésről nem tudott. Viszont, ha a nő a tilalom ellenére dolgozott, a megszolgált munkabérré való igényét a tilalom nem érinti még az esetben sem, ha a foglalkoztatásnak szóbanlévő akadályá tekintetében ő maga vezette félre a munkaadót.

A szülés utáni hat hetet követő 4 hét alatt sem köteles a nő szolgálatot teljesíteni, ha hatósági orvosi bizonyítvánnyal igazolja, hogy a szülés következtében olyan beteg, hogy munkába nem állhat. Ebben az esetben a törvény eltekint a büntetésnek kilátásba helyezésétől az olyan munkaadóval szemben, aki a beteg anyát mégis foglalkoztatja. A törvény a betegség igazolására megszabott orvosi bizonyítványt megkívánja azért, mert a beteg anyát a jelzett 4 heti időtartamra magánjogilag ugyanolyan különleges védelemben részesíti, mint a szülést megelőző és követő hat hét alatt. Ez a különleges magánjogi védelem pedig abban áll, hogy a munkaadó a szülést megelőző és követő hat heti időtartam alatt a szolgálatban álló nőnek nem mondhat fel, feltéve, hogy tudomása volt a terhességről, illetőleg a szülésről, vagy ha ezt a nő a felmondás idején a munkaadóval szóval vagy írásban közölte.⁵³

⁵¹ 1878:V. 254. §. — ⁵² 1928:V. 8. §. — ⁵³ 1928: V. 8. §.

A törvény szerint a hatósági orvosi bizonyítvánnyal egyenlő értékű a Stefánia Szövetség orvosai által kiállított orvosi bizonyítvány.

A munkaadónak felmondása a szülést megelőző hat hét és a szülést követő hat, illetve 10 hét alatt szabálytalan, vagyis olybá veendő, mintha meg sem történt volna. A munkaadó felmondása ebben az időben még akkor is hatálytalan, ha nem a szóbanforgó akadályra, hanem más okra alapítja a felmondást.

A törvény azonban nemcsak attól kíméli meg a nőt, hogy a munkaadó neki a szülést megelőző és követő hat, illetve tíz hét alatt felmondhasson, de attól is, hogy a munkaadó már előzetes felmondás alapján ezalatt az idő alatt elbocsáthassa őt a szolgálatból. Ha ugyanis a munkaadó már előbb is úgy mondott volna fel, hogy a szolgálati viszony megszűnése a szülést megelőző, vagy azt követő 6, illetőleg a szülést követő tíz hétre esnék, a szolgálati viszony a védelmi időnek még hátralévő tartamára meghosszabbodik és a szolgálati viszony csak a védelmi idő elteltével együtt szűnik meg. Ezek a rendelkezések nem nyernek alkalmazást, ha meghatározott időre kötött szolgálati szerződés a védelmi idő alatt szűnik meg, ha a szolgálati szerződést meghatározott célra kötötték meg és a cél eléretett, vagy ha olyan okot szolgáltat a nő, ami miatt a munkaadó őt a szolgálatból azonnal elbocsáthatja. A munkaadó azonban ezt a jogát nem érvényesítheti az esetben, ha a rögtöni elbocsátás törvényes jogalapjáról a munka megszüntetésének megkezdése előtt több mint 8 nappal értesült.⁶⁴

A törvény szerint a munkaadó arra az időre, amely alatt a nő a szolgálat teljesítése alól fel van mentve, nem köteles munkabért fizetni, hacsak ebbeli kötelezettségét a szolgálati szerződés erre az időre is kifejezetten meg nem állapítja. A munkaadó munkabérfizetési kötelezettsége akkor is fennáll, ha különleges jogszabályokból, vagy munkaszerződésekből (kollektív szerződések) következik.

Ebből a nőt nem éri károsodás, mert az OTI részéről a szülést követő hat hétig gyermekágyi segélyt, megszünte után pedig az azt követő 12 hétig szoptatási segélyt kap, ha gyermekét maga szoptatja. Ha a nő maga a biztosított, szoptatási segély címén napi 60 fillér segélyt kap. A biztosított férj felesége napi 30 fillér szoptatási segélyt élvez.

Ha a szoptatási segélyben részesülő biztosított nő, gyermeke betegsége miatt, orvosi rendeletre tartózkodik a munkától, erre az időre táppénzben részesülhet. Szükség esetén a biztosított nő szoptatási segélye a szoptatás részbeni, vagy egész tartamára a táppénz mértékéig felemelhető.

A biztosított feleségének szoptatási segélye felemelhető a férj napi bérének 30%-áig.⁵⁵

⁵⁴ 1928: V. 8. §. — ⁵⁵ 1927: XXI. 30., 31. §§.

Az a fontos érdek, mely a gyermek születéséhez fűződik, önként érthetővé teszi, hogy a jogrend biztosítja a gyermek életben tartását és fejlődését is. A csecsemő egészséges, fejlődését legjobban az anyatej segíti elő, tehát az anyára vár elsősorban a feladat, hogy gyermekét táplálja. Olyan anyák részére, kik kenyérkereső foglalkozást folytatnak, a törvény lehetővé teszi, hogy munkaidejüket megszakítsák és gyermeküket táplálják. Annak az anyának, ki saját gyermekét szoptatja, munkaidő alatt szoptatás végett kétízben félóra munkaszünetet kell engedni.⁵⁶ Nem tekinthető megfelelőnek a félóránál rövidebb ideig tartó, valamint a 4 óránál hosszabb időközben engedett szünet.

Nincsen tételes rendelkezés, mely kötelezne minden anyát gyermekének táplálására. A törvényhozás akarata azonban ilyen irányban nyilatkozott meg. Az elhagyottá nyilvánított és menhelyben elhelyezett gyermekekre vonatkozólag elrendeli, hogy a csecsemőt említeni kell nevelni, kivéve azt az esetet, amikor a gyermeket az édesanya nem szoptathatja, azt pedig a csecsemő egészségi érdekei tiltják, hogy nevelőanya szoptassa.⁵⁷ A csecsemő érdekében elrendeli, hogy a menhelybe felvett anya saját gyermekét a menhelyen addig szoptassa, míg a gyermek egészsége ezt megkívánja.

A menhely a kötelékébe felvett csecsemőt a szoptatás időszakára és az ezt követő egy hónapi időtartamra édesanyjának gondozásába adhatja, ha ezt a gyermek érdekei indokolják. A gyermekekre, míg a szoptatás tart, a teleporvos felügyel, ahol pedig teleporvos nincs, ott a teleporvos teendőit a községi orvos teljesíti. Ha a gyermek életérdeke azt kívánja, hogy a szoptatás időszakában az édesanya szoptassa és ha a gyermek egészségi állapota megengedi az intézetten kívüli elhelyezést, a gyermeket a szoptatás időszakára és az azt követő egy hónap tartamára édesanyjával együtt elhelyezi valamely erre alkalmas családdhoz. Az ilyen anyák elhelyezését az arra különösen alkalmas telepekre kell korlátozni és a családokat úgy kell megválasztani, hogy azok felügyelete alatt nemcsak a gyermek, de az anya testi és lelki épisége is meg legyen oltalmazva. Az ilyen családoknál elhelyezett anyák a családfő felügyelete alatt mérsékelt munkára szoríthatók, de csak olyan mértékben, hogy az az anyák táplálóképességét ne

⁵⁶ 1928: XXVII. t.-c. 3. cikk d. pont. — ⁵⁷ 1/1903. B. M.

csökkentse s őket gyermekük gondozásában, ápolásában ne korlátozza.

A csecsemőkkel együtt elhelyezett anyák részére a helyi viszonyokhoz képest olyan foglalkoztató házak és intézmények létesítendőek (szövés, kosárfonás stb.), melyekben az anyák jövedelmező munkát végezhetnek.⁵⁸

Csecsemőt csak akkor lehet elhagyottá nyilvánítani, ha az anya gyermekével együtt a menhelyen marad. Anya nélkül csecsemőt felvenni csak kivételes esetben lehet és pedig akkor, ha az anya a csecsemőt szoptatni képtelen, vagy azt elhagyta, szóval, ha valami rendkívüli körülmény teszi azt indokolttá.

A 121.442/1929. IV. N. M. M. körrendelet értelmében a csecsemőkoron felül elhagyottá nyilvánított gyermekek tartásra köteles hozzátartozóikhoz ki nem helyezhetők, sőt még azon községekben sem lehet őket elhelyezni, amelyekben a tartásra köteles hozzátartozók laknak.⁵⁹

Arra az esetre, ha az anya valamilyen okból kifolyólag csecsemőjét nem tudja szoptatni, de az anyatejet kívánja biztosítani és ezért idegen anyára akarja bízni a csecsemő táplálását, az ahhoz fűződő fontos érdekekre való tekintettel a jogrend szabályozza a dajkaságot. Aki saját lakásán csecsemőt szoptatásra, vagy kisdedet dajkaságra akar vállalni, annak a községi előjárásnál kell ezt a szándékát bejelentenie. A községi előjáráság egészségügyi vizsgálatot rendel el, melynek során a dajka egészségi állapotát, azt a helyiséget, ahol a csecsemő, vagy kisded elhelyezése történnék, felülvizsgálja és ha kielégítőnek találja, a vélemény alapján az engedélyt megadja; ellenkező esetben az engedélyt megtagadja és az ügyet I. fokú egészségügyi hatóságnak határozathozatalra bejelenti. Szoptatásra egy nő csak egy gyermeket vállalhat. A szoptatásra és dajkaságba adott csecsemőket a község előjárásága jegyzékbe veszi. A dajkák bánásmódját, a kisdetek táplálását, egészségi állapotát, elsősorban a hatósági és községi orvos, ahol pedig községi orvos nincs, a községi előjáráságnak e célra kirendelt tagja gyakori szemlékkel folytonos ellenőrzés alatt tartja és tapasztalatairól a hatóságnak jelentést tesz.⁶⁰

A csecsemő egészséges fejlődésének biztosítását büntetőjogi védelemben részesíti a törvény. „Azon nőszemély, ki tudva, hogy ragályos betegségben, vagy bujakórban szenved, mint dajka szolgálatba lép, vagy ha szolgálatba lépte után esik ragályos beteg-

⁵⁸ 1/1903. B. M. — ⁵⁹ Magyar Közigazgatás 1931. 44. sz. — ⁶⁰ 1876: XIV. t.-c. 24-25. §.

ségbe vagy bujakórba, ezen körülményt, mihelyt annak tudomására jó, azonnal fel nem fedezi: két hónapig terjedhető elzárással büntetendő.”⁶¹

A menhely kötelékébe felvett gyermek szoptatásával kapcsolatban a teleporvos külön igazolvánnyal igazolja, hogy az erre vállalkozó a szoptatásra alkalmas, hogy nincs teherben, saját gyermeke legalább 6 hónapos és olyan fejlett, hogy elválasztható, vagy pedig, hogy gyermeke meghalt. A szoptatásra jelentkező nevelőszülőt az intézet főorvosa megvizsgálja. A menhely csak akkor adhatja ki dajkaságra a gyermeket, ha a nevelőszülő saját gyermekét elválasztotta, nehogy a szoptatással kapcsolatban egyik, vagy másik csecsemő megrövidüljön. Az elválasztott gyermek egészségére a teleporvos felügyel. A szopós ikergyermekeket lehetőleg egy szoptatóanyához kell adni. Szoptatást csak az vállalhat, aki törvényes házasságban él, vagy özvegy, egészséges, legalább egy szoba és fél konyhából álló olyan saját lakása van, amely a gyermek egészségére nem ártalmas, olyan anyagi körülmények között van, hogy nincs kizárólag a díjazásra utalva, józan, erkölcsileg kifogás alá nem esik, hogy idegen gyermeket már gondozott jó eredménnyel és hogy a háznépe is ugyanilyen körülmények között él. Általában nem adható ki dajkaságba olyan helyre csecsemő, ahol a szülő saját gyermekét nem képes eltartani.⁶²

A csecsemő egészséges fejlődése érdekében tilos altató, vagy kábítószernek orvosi rendellet nélkül való alkalmazása. A gyermeknek nyugtalansága, sírása esetén különféle olyan növényekből készült főzeteket szoktak adni, (mák stb.) amelyek a csecsemőt hosszabb időre elaltatják. Azok a szülők, vagy dajkák, akik orvosi rendellet nélkül altató, vagy kábítószereket adnak a csecsemőknek, amennyiben cselekményük súlyosabb büntető cselekményt nem képez, 600 P-ig terjedő pénzbüntetéssel sújthatók.⁶³

A csecsemő táplálásánál zavarok szoktak jelentkezni az elválasztás után. A mesterséges táplálással járó megbetegedések csökkentése érdekében elsősorban a csecsemő táplálására szolgáló szopósüvegek használatát rendezi a jogszabály. Tilos olyan szopósüvegeket forgalomba hozni, vagy használni, melyek az, üveg belsejébe nyúló csővel, üveg, esetleg parafa, vagy más dugóval vannak ellátva. Szopósüveg céljára csak ilyen néven megjelölt

⁶⁴ 1879: XL. 106. §. — ⁶² 1/1903. B. M. 34. 35. §. — ⁶³ 1876: XIV. 26. §.

és olyan szélesebb szájú, belül legömbölyített üvegpalack hozható forgalomba, amely keztyűujj alakú, könnyen leszedhető gummi-szopókával van ellátva. E rendelkezés megszegői kihágási úton felelősségre vonhatók.⁶⁴

A gyermekhez fűződő fontos állami érdekek megvédése szolgálatában a törvény a gyermek egészségi állapotát hatósági felügyelet alá helyezi. „A gyermek egészségügyi állapota hatósági felügyelet és intézkedés tárgyát képezi.“

A gyermek ápolása és gondozása elsősorban a szülőnek feladata. Ha a gyermeknek szülei nincsenek, vagy a szülői körből valamilyen oknál fogva kivették, a gyermek ápolására és gondozására az van kötelezve, aki azt magára vállalta (gyám, gondnok, dajka). Ügy a szülőnek, mint a gondozásra vállalkozónak kötelessége a 7 évnél fiatalabb gyermeket megbetegedés esetén mielőbb orvosi segélyben részesíteni. A gyermek gyógykezeléséért az orvos a díjszabás legkisebb mértékének csak felét számíthatja fel.⁶⁵

A talált, valamint hatóságilag elhagyottnak nyilvánított gyermekek után 7 éves korukig felmerülő ápolási költségeket az országos betegápolási alap fedezi.⁶⁶

Amennyiben a kórházba felvétel esetén nem a nyilvános betegápolási átalány terhére történik az ápolás és „ha az anyát gyermekével (3 éves életkorig bezárólag) együtt veszik fel — bármelyikük is áll ápolás alatt — csak egy napi ápolási díj, ikreknél egy, hármas ikreknél másfél nap számítható fel.“⁶⁷

Teljesen vagyontalan szülők gyermekeinek kórházi ápolásánál a felmerült ápolási költségekre a 6000/1931. M. E. rendeletben meghatározott feltételek az irányadók.

A ragályos vagy fertőző betegségben szenvedők ápolása — amennyiben saját személyükben fizetésre nem képesek — ha kórházi ápolásukat a tartózkodási helyük szerint illetékes elsőfokú egészségügyi hatóság rendelte el, amit azonban csak oly betegekre lehet elrendelni, akik otthon kellő elkülönítésben nem részesülhetnek vagy betegségük oly súlyos, hogy kórházba szállításukat a közegészségügyi érdek megóvása feltétlenül szükségessé teszi, a kórházi nyilvános betegápolási átalány terhére történik.⁶⁸

⁶⁴ 45. 414/1923. N. M. M. — ⁶⁵ 1876: XIV. 19. §. — ⁶⁶ 1898: XXI. t.-c. 3. §. — Br 1300/1932. N. M. M., — ⁶⁸ 1300/1932. N. M. M.

Aki a gyermek ápolását elmulasztja, kihágást követ el, mely 600 pengőig terjedhető pénzbüntetéssel, esetleg 2 napig terjedő fogházzal büntetendő. Ez a büntetés a kihágás mérvéhez arányosítandó és legmagasabb foka csak ismétlődés esetén alkalmazandó. A kihágást csak akkor követik el, ha a községben, vagy a közegészségügyi körben orvos lakik. A gyermek gyógykezelésével járó költség az ápolásra és gondozásra kötelezettet terheli. Ha a kötelezett is, a gyermek is vagyontalan, a községi (kör) vagy kerületi tisztiorvos ingyen köteles gyógyítani, ha pedig helyben községi vagy körorvos nincs és a járásorvos is akadályozva van, az ingyen gyógyításra nem kötelezett orvos közreműködése is igénybevehető. Ilyen esetben, ha a gyermek teljesen szegény, a gyermek gyógyítási költségeit az a község viseli, amely a tartózkodási, illetve lakóhelye.⁶⁹

A szülő, illetőleg az ápolásra és gondozásra törvényszerűleg hivatott egyén gyógykezeltetési kötelezettségének elmulasztása súlyos következményeket von maga után, ha a gyermek meghal. A törvény a felelősségrevonást csak akkor tudja eszközölni, ha ilyen esetről tudomást szerez és ezért teszi kötelességévé a halottkémnek, hogy az orvosi gyógykezelés hiányában meghalt 7 éven aluli gyermekekről a községnek jelentést tegyen, a község pedig a közegészségügyekben eljárni hivatott elsőfokú hatóságnak köteles jelentést tenni.⁷⁰

A gyermek életbentartásához fűződő nagy érdekek szolgálatában köteles minden szülő, gyám és általában mindenki, aki gyermekekről gondoskodni tartozik, az újszülötteket életük első évében beoltatni, ha valóságos himlőmegbetegedésen még át nem mentek volna.⁷¹ A védőoltást, éppen nagy horderejénél fogva, a törvény állami intézménynek nyilvánítja és végrehajtását hatóságilag szabályozza. Megállapítja, hogy kik kötelesek azt végrehajtani,⁷² valamint intézkedik arra vonatkozólag is, hogy a himlőoltás eredményét ellenőrizték és feljegyezzék.⁷³

A diftéria következtében előállott nagy halandóság arányszámának csökkentése érdekében a jogszabály diftéria elleni védőoltásokat ír elő. A gyermekek 2—6 éves korcsoportokban oltásra kötelezhetők.⁷⁴

⁶⁹ 1876: XIV. 20, 21, 22. §§. — ⁷⁰ 1876: XIV. t.-c. 23. §. — ⁷¹ 1876: XIV. 92. §. — ⁷² 1887:XXII. t.-c. — ⁷³ 1459/1884. VIII. a B. M. és 40.180/1887. B. M. — ⁷⁴ 209.300/1933. B. M. és 238.100/1935. B. M.

A 209.300/1933. B. M. rendelet felhívta a törvényhatóságok első tisztviselőinek figyelmét arra, hogy amennyiben a felvilágosító munka ellenére a lakosság érthetetlen és indokolatlan ellenszegülése komoly akadályt gördítene a járvány megelőzése és elfojtása elé, az 1876: XIV. t.-c. 81. §-ának első bekezdésében és 157. §-ának c. pontjában foglalt rendelkezés nemcsak feljogosítja, hanem kötelezi is a törvényhatóság első tisztviselőjét, hogy a járvány megelőzése, illetőleg továbbterjedésének megakadályozása céljából a védőoltások kötelező alkalmazását közérdekből elrendelje.

A 209.300/1933. B. M. rendelet megjelenése óta, a diftéria járvány csökkenést mutat. A lakosság belátva az oltás üdvös voltát, a diftéria elleni védőoltást ép olyan szükségesnek találja, mint a himlőoltást. Pontos ellenőrzött statisztikai adatokból megállapították, hogy a védőoltások átlag 90 %-kal csökkentik a megbetegedések számát. Ennek megfelelően ott, ahol a védőoltást éveken át és rendszeresen végrehajtották, a lakosság szinte teljesen mentesíthető volt a diftériától. A hiányosan és rendszertelenül végzett védőoltások azonban alig befolyásolják a megbetegedések számát.

A csoportos védőoltásokhoz szükséges oltóanyagot a m. kir. Orsz. Közegészségügyi Intézet díjtalanul bocsátja a közületek által kijelölt oltóorvosok rendelkezésére.⁷⁵

A Stefánia Szövetség a kormány megbízásából reáruházott hatáskörében állami feladatot lát el.⁷⁶

A szövetség szociális, preventív és egészségügyi feladatát csak a közigazgatással együttműködve láthatja el és ezért a közigazgatásnak a legmesszebbmenő módon támogatnia kell a szövetséget, annál is inkább, mert az védőintézetei és védőszervezetei útján olyan természetű tennivalókat végez, amelyek tulajdonképpen a magyar anya- és csecsemővédelem közigazgatásával egyértelműek és egy jelentőségűek.⁷⁷

A Stefánia Szövetségnek a kormányzattól nyert megbízatását a jogszabály ahhoz a feltételhez fűzi, hogy a védelmet az egész országban intézményesen, előre meghatározott munkaterv és egyöntetű rendszer szerint kell kiépítenie. A védőnőknek kivétel nélkül szakképzettséggel kell rendelkezniük, a védőnői tanfolyamot sikeresen el kell végezniük és az elvégzést igazoló bizonyítványt fel kell mutatniuk.⁷⁸

Az anya- és csecsemővédelemnek népesedési és szociális jelentőségére való tekintettel a jogszabály az anya- és csemővédelem kiépítését tartja szükségesnek és elrendeli, hogy a törvényhatóságok megfelelő szabályrendeletet alkossanak.

⁷⁵ 238.100/1935. B. M. — ⁷⁶ 135.840/1917. B. M. - ⁷⁷ 3.177/1927. B. M. — ⁷⁸ 39.088/1917. B. M.

Az Országos Stefánia Szövetség működését és a szövetség továbbépítő munkáját támogatniok és elősegíteniök kell. A jogszabály elrendeli, hogy az anya- és csecsemővédelem eredményes keresztülvitelére szabályrendeletekkel anya- és csecsemővédő intézetet létesítsenek és Stefánia fiókszövetséget alakítsanak. A szabályrendeletben biztosítani kell a védőintézet részére szolgáló helyiségeket, azok fűtését, takarítását és telefonköltégeit, illetőleg a védőnőknek részben a Stefánia Szövetség által vállalt, illetve vállalandó fizetését a központi irányítás és fegyelmezési jognak épségben tartása mellett ki kell egészíteni. A szabályrendeletben ki kell mondani, hogy az anya- és csecsemővédelmi szervezet védőmunkáit végző nőket kizárólag az Országos Stefánia Szövetség központja alkalmazhatja. Védőnő csak olyan okleveles anya- és csecsemővédőnő lehet, aki az anya- és csecsemővédő tanfolyamot sikeresen elvégezte és oklevelet szerzett. A szabályrendelet megalkotással a már létesített és működő védőintézetek továbbépítését kell biztosítani, ezek szolgálatában tejkonyhák, szülőotthonok, anyaotthonok, bölcsődék stb. létesítendőek. A jogszabály külön kiemeli, hogy az anya- és csecsemővédő intézetek országos egyöntetű terv szerint építendőek ki és azok vezetését, irányítását a Stefánia Szövetség végzi, minden továbbépítés tehát a Stefánia Szövetség központjának irányítása és utasítása szerint történjék. A törvényhatóságok a legmesszebbmenő módon kötelesek támogatni a Stefánia Szövetségnek az anya- és csecsemővédelem érdekében hozzájuk intézett megkereséseit. A cél nagy horderejére való tekintettel a törvényhatóságoknak az anya- és csecsemővédelem érdekében kifejtett működését a minisztérium ellenőrzés tárgyává teszi.⁷⁹

Az állami megbízásból végzett anya- és csecsemővédelem teendőiben való kiképzés céljaira a jogszabály tanfolyamot rendel. A tanfolyamot szervező és vezető igazgatót a szövetség előterjesztésére, a szakelőadókat pedig, akik közül az egyiknek gyermekorvosnak kell lennie, a tanfolyam igazgatójának javaslatára a belügyminiszter nevezi ki.⁸⁰

Csak hivatásos védőnőket képeznek 3 éves tanfolyamon. A tanfolyam székhelye Budapest.

A Stefánia Szövetség a törvényhatóságok első tisztviselőjéhez a Stefánia Szövetség ellenőrzése érdekében előterjesztéssel élt és előterjesztésében az

⁷⁹ 151.317/1924. N. M. M. — ⁸⁰ 6769/1918. B. M.

1876: XIV. t.-c. rendelkezéseire (156., 167., 162. §-ok) hivatkozással kérte, hogy a Stefánia Szövetség orvosi munkáját közvetlen ellenőrzés alatt tartsa. Kéri a Szövetség a járási, városi tisztiorvosok közreműködését, hogy az anya- és csecsemővédelem munkájára hatékonyan ügyeljenek, évnegyedes egészségügyi jelentéseikben a működési területükön levő anya- és csecsemővédő intézmények munkájára terjeszkedjenek ki és a helyszíni vizsgálat során felvett jegyzőkönyveket az évnegyedes egészségügyi jelentéshez csatolják. A tiszti főorvos évenként legalább kétszer vizsgálja meg a törvényhatóság területén működő intézeteket és azokról észleleteit esetenként a törvényhatóság első tisztviselőjének jelentse. A Stefánia Szövetség kéri a közigazgatási bizottság elé terjesztett havi egészségügyi jelentéssel kapcsolatban ennek az anya- és csecsemővédő intézet működésére való kiterjesztését. Amennyiben a törvényhatóság a szövetségtől intézkedést vár, eziránti közléseit a szövetségnek tegye meg. A járási kerületi tisztiorvosok negyedévi vizsgálati jegyzőkönyvének és a törvényhatósági tisztiorvosok egészségügyi jelentésének az anya- és csecsemővédelemre vonatkozó része a szövetség igazgatóságával volna közlendő a szükséges intézkedések esetleges hiányának orvoslása végett. A védőintézeti orvosok kinevezésénél a törvényhatóság első tisztviselőjének döntő súlyát a szövetség biztosítja.⁸¹

Az anya- és csecsemővédelemnek szociális preventív, egészségügyi és jogvédelmi tennivalókat felölelő, nagy fontosságú nemzetvédelmi munkájánál a jogszabály szükségesnek tartja, hogy az önkormányzati testületek tisztviselőinek ellenőrző és felügyeleti tevékenysége révén a Stefánia Szövetség a törvényhatóság közigazgatásával közelebbi kapcsolatba jusson.⁸² A közigazgatási hatóság a Stefánia Szövetséggel egyetértőleg gondoskodik az anya- és csecsemővédelmi intézkedések végrehajtásáról.⁸³

A közönséggel a közvetlen érintkezés a hivatásos helyi védőnek útján történik. Több védőnő egy kör-, illetőleg fővédőnő¹¹ alá tartozik. A cél érdekében a Szövetség a központtól irányított felügyeleti munkában való közreműködésre a társadalomnak olyan hölgytagjait kéri fel, akik az anya- és csecsemővédelem iránt érdeklődést tanúsítanak és akik hajlandók a központi bizottsághoz hasonló feladatkörrel és munkássággal a szövetség munkáját elősegíteni.⁸⁴ A szövetség csak úgy tehet eleget hivatásának, ha a születésről minél rövidebb idő alatt értesítést kap és ennek alapján a védőnőket a gyermekágyas meglátogatására és az újszülött gondozására mielőbb kiküldheti. E célból az állami anyakönyvvezetők kötelesek a felállított vagy felállítandó anya- és csecsemővédő állomásokat 24 órán belül értesíteni a szülésekről. Ha több anya-

⁸¹ Stefánia Szövetség 2416/1930. sz. beadványa a polgármesterekhez. —
⁸² 1657/1930. B. M. — ⁸³ 122.788/1930. IV. N. M. M. — ⁸⁴ 39.088/1917. B. M.

és csecsemővédő állomás működik egy helyen, az Országos Stefánia Szövetség bejelentése alapján a törvényhatóság első tisztviselője jelöli ki azt az intézetet, amelyhez az anyakönyvvezetők a születések bejelentését elküldeni tartoznak.⁸⁵

Az anya- és csecsemővédelem nagy munkájában elkerülhetetlen és az eredményesség céljából szükséges, hogy a Szövetség a csecsemők és kisdedek elhalálozásáról tudomást szerezzen, ezért az anyakönyvvezetők kötelesek az elhalt csecsemők és kisdedekről 24 órán belül értesítést küldeni.⁸⁶

Az anyakönyvvezetők 24 órás közlési határidejét az Anyakönyvi Utasítás 30. § 1. bekezdése értelmében az 1902. évi 95.000. B. M. utasítás 7. §-a alapján a bábák jelentésétől kell számítani.⁸⁷

E rendelkezés pontos betartásával a gyermek születéséről a csecsemővédő állomás a legrövidebb idő alatt tudomást szerez és ennek alapján az újszülöttek gondozásba vétele iránt a csecsemő életének első napjaiban intézkedhetik.

A gondozásbavétel azonban csak nagy késedelemmel történhetik, ha a szülésnél bába nem működik közre és a bejelentésre kötelezett a bejelentést az előírt határidő alatt nem teszi meg, hogy a gondozásbavétel ilyen esetben se szenvedjen túlnagy késedelmet, az anyakönyvvezetőnek a bejelentési határidő lejártá után nyomban figyelmeztetnie kell a felet, hogy a törvényes kötelességének tegyen eleget, ha pedig a figyelmeztetés nem jár eredménnyel, vagy pedig bármi okból lehetetlen, a bejelentés kikényszerítése végett a közvetlen felügyelő hatóságnak jelentést kell tennie és egyúttal az 1894: XXXIII. t.-c. 85. §-a értelmében a kihágási eljárást folyamatba kell tenni. A közvetlen felügyelő hatóság az anyakönyvvezető jelentése alapján a mulasztót soronkívül és a legrövidebb záros határidő alatt a bejelentés megtételére kötelezni tartozik.⁸⁸

Az Országos Stefánia Szövetség a nyári magas csecsemőhalálozás ellen nemcsak az anya- és csecsemővédő intézet területén végzi mentési munkáját, hanem azt kiterjeszti a védőintézetekkel el nem látott területekre is. A cél érdekében fokozott propaganda és felvilágosító munkát végez, amelyhez a jogszabály biztosítja a közigazgatási hatóságok támogatását. Plakátjaik elhelyezésével,

⁸⁵ 137.681/1923. B. M. — ⁸⁶ 4563/1924. B. M. — ⁸⁷ 129/1926. B. M.

⁸⁸ 53549/1927. B. M.

propaganda és oktatómunka végzésével a legteljesebben támogatniok kell a szövetséget. Minden közigazgatási tisztviselőnek kötelessége, hogy a védőintézetek propaganda és oktató munkáját elősegítse és ennek érdekében a hozzáintézett megkereséseket soronkívül és kedvezően elintézzze. A tiszti, községi és körorvosokat utasítja a rendelet, hogy propaganda és oktató előadásokat gyakran tartsanak.⁸⁹

A Stefánia Szövetség az ínségnyhítés munkájába is bekapcsolódik és az ínséges családoknál az anya- és csecsemővédelmen túlmenő szociális támogatást nyújt.⁹⁰

A magyar cukorkagyarak adományából lehetővé vált az ú. n. „Zöldkereszt” cukorakció lebonyolítása. Ez abban áll, hogy az anya- és csecsemővédő intézetek védencei, az igazoltan szegény és arra rászoruló csecsemők, kisdedek és gyermekek, kik a 3 éves kort még el nem érték, 1 kg cukoradományban részesülnek. A szétosztás a Stefánia Szövetség közbenjöttével bonyolódik le. Azok, akik az anya- és csecsemővédelmi intézményekben (bölcsházákban, napközi otthonokban, anyaotthonokban) ellátásban részesülnek, az akcióban nem vehetnek részt, mert ellátottnak tekintendők.⁹¹

„A magyar anya- és csecsemővédelem munkájának főbb elvei:

1. az anya sem kerülhet rosszabb helyzetbe azért, hogy egy új embernek ad életet és gyermeket nevel, mert ezzel a nemzet gazdasági erejét fokozza és így magasabb értéket nevel a hazának, mintha az alatt az idő alatt kenyérkereső munkával foglalkoznék;

2. úgy az anyát, mint a csecsemőjét meg kell óvni azoktól a veszélyektől, amelyek egészségüket és életüket fenyegetik a szülés ideje alatt, (tehát gondoskodni kell minden eszközzel a szülés zavartalan, hygienikus lefolyásáról);

3. módot kell nyújtani arra, hogy minden anya maga szoptathassa gyermekét, (mert az anyatejet nem pótolja semmi);

4. ki kell irtani a nép köréből a tudatlanságot, babonát és rossz szokásokat, meg kell tanítani a terhest, hogy hogyan gondozza magát saját és születendő csecsemője egészsége és léte érdekében; meg kell tanítani minden anyát arra, hogy csecsemőjét hogyan gondozza és ápolja, mik azok a tennivalók, amelyek legjobban biztosítják gyermekének egészségét és fejlődését;

5. a társadalmat fel kell világosítani az anya- és csecsemővédelem nagy fontosságáról.

Főcélja a magyarországi csecsemőhalálozás csökkentése, amit az anya- és csecsemővédelem rendszeres intézményes biztosításával kíván elérni.⁹²

Az anya- és csecsemővédelem hathatós támogatói a Stefánia szülőintézetek, menhelyi otthonok, anyák iskolája, tejkonyhák, orvosi rendelők terhesek, szoptatóanyák és csecsemők részére.

⁸⁹ 133.366/1931. N. M. M. — ⁹⁰ 231666/1936. B. M. — ⁹¹ Stefánia Szövetség 34200/1935. körrendelete. — ⁹² Keller Lajos: A magyar anya- és csecsemővédelem. A Gyermekvédelem Lapja. 1926. évf.

A Stefánia Szövetség intézeteket és intézményeket tart fenn, melyeknek keretébe való felvétel feltételeit a Stefánia Szövetség állapítja meg. Az anyaotthonokba elhelyezi azokat az anyákat, akiknek otthonuk nincs és az anya elhelyezése hiányában a csecsemő élete veszélyben forogna.

Olyan anyáknak, akik gyermeküket táplálni nem tudják, tápszereket bocsát rendelkezésre. A felesleges anyatejet azoknak a csecsemőknek táplálására fordítják, akiknek anyja valamilyen oknál fogva nem táplálhatja gyermekét. Propaganda előadásokat rendez a menhely, amelynek keretében az anyát kötelességeire és tennivalóira megtanítja.

A csecsemővédelem nagy fontosságára való tekintettel a kis-kedóvásról szóló 1891: XV. t.-c. végrehajtása tárgyában kiadott 44000/1892. V. K. M. rendelet gondoskodott arról, hogy az óvodákat, ha oda csecsemőket is felvesznek, megfelelő, a csecsemők elhelyezésére szolgáló teremmel bővítsék ki. A 8 napos és a még járnai nem tudó gyermekek részére külön szoba szükséges, abba csak annyi gyermek vehető fel, amennyi a bölcsők és gyermekágyak száma, illetőleg, amennyit az intézeti orvos véleménye szerint a dajkák ellátni képesek. A bölcsődék mellett fürdőszoba is berendezendő, egy szoba fenntartandó a szoptatásra megjelölt anyák részére. A bölcsődékben a gyermekek felügyeletével megbízott dajkának csak olyan egyént lehet felvenni, aki a csecsemők ápolásával és gondozásával járó teendőkből teljes jártassággal rendelkezik és a gyermekek tisztántartását és ápolását lelkiismeretesen el tudja látni.

A bölcsődék szigorú egészségügyi felügyelet alatt állanak és ezért felállításukat az illetékes egészségügyi hatóságnak be kell jelenteni.⁹³

A napközi otthonokban csecsemőket nagyobb számmal elhelyezni nem szabad, mert az a fertőzés veszélye miatt a csecsemők életére könnyen végzetessé válhat.⁹⁴

A csecsemő gondozása azoknál a családoknál, ahol úgy az anya, mint az apa kénytelen kenyérkereső foglalkozást folytatni, hiányt szenved. Ennek a jövőre kiható káros hiánynak a megszüntetésére a jogszabály bölcsődék felállítását rendeli el, ahol a munkás és ipari lakosságnak az a része, ahol az anyák és az összes családtagok egész napon át házonkívül munkában vannak, elhanyagolt gyermekeiket elhelyezhetik.⁹⁵

⁹³ 44000/1892. V. K. M. — ⁹⁴ 72078/XII. 1916. B. M. — ⁹⁵ 44000/1892. V. K. M.

A folytonos felügyeletet igénylő csecsemőknek a bölcsődékben való elhelyezésével sok munkaerő szabadul fel, a gyermek pedig gondos ápolás és felügyelet mellett fejlődhetik. Tapasztalatra hivatkozik a jogszabály, mely szerint a munkásosztálynak a bölcsődékben elhelyezett gyermekei között a halálozási arányszám jóval kisebb, mint hasonló életviszonyok mellett az otthon ápoltak között.⁹⁶

Ezeket az intézkedéseket tökéletesíti az anya- és csecsemővédelem megszervezése. Bár ezek a jogszabályok hatályon kívül helyezve nincsenek, a Stefánia Szövetség hatáskörébe utalt anya- és csecsemővédelem lát el minden e körbe tartozó feladatot.

Keller Lajos: A magyar anya- és csecsemővédelem. Gyermekvédelem Lapja 1926. évf. 4—5. sz. — Dr. Bogdán Ernő: Gyermekegészségügy és profilaxis a gyermekvédelemben. Gyermekvédelem Lapja 1927. évf. 3. sz. — Dr. Deutsch Ernő: Anya- és csecsemővédelem Hamburgban. Gyermekvédelem Lapja 1928. évf. 10. sz. — Arányi Miksa dr.: Társadalmi képek. Bp. 1912. — Bakucz I.: Anya- és csecsemővédelmi intézményeink. Debreceni Szemle 1927. — Fekete Sándor: A tanyai gyermek- és csecsemővédelemről. Bp. 1928. — Keller Lajos: Két előadás a magyar anya- és csecsemővédelemről. Bp. 1927. — Keller Lajos: Országos Stefáni Szövetség tíz éves működése. Bp. 1926. — Kovacsics S.: Csecsemővédelem-falva. Bp. 1926. Faluszövetség. — Torday Ferenc: Magánügyi csecsemő- gyermek- és anyavédelem. Bp. 1927. — Máday L.: Az anya- és csecsemővédelem törvényhozási szabályozása. Egészségügy 1927. — Szénásy József dr.: Az anya-, csecsemő- és kisdédvédelem s annak kapcsolatai az iskolaorvos munkájával. Szociális orvostudomány 1934. évf. 5. sz. — Maxade, Theo: Semmelweis, az anyák megmentője. 1932. — Stoll K.: A baba mint anya-és csecsemővédőnő. Népegészségügy 1927. — Kuncz Andor dr.: Milyen intézkedésekkel volna a vidék szülészeti ellátása megjavítható. Szociális orvostudomány 1934. évf. 8. sz. — Berecz János: Az új szülészeti rendtartás. Egészségpolitikai Szemle 1934. évf. 8. sz. — Örfly Lajos: A „Szülészeti Rendtartás“ kritikája. Egészségpolitikai Szemle 1934. évf. 9. sz. — Páll Gábor: Egészségvédelem és szülészeti rendtartás. Egészségpolitikai Szemle 1935. évf. 2. sz. — Papp Géza: Anyasági biztosítás. Munkügyi Szemle. — Reinitz Ernő: Anyaságbiztosítás. Huszadik század 1916. — Sebők Dezső: Anyasági biztosítás. Bp. 1917. — Szana Sándor: Anyasági biztosítás, vagy népbiztosítás. Munkügyi Szemle 1917. — Szántó Menyhért: Anyasági biztosítás. Bp. 1914.

⁹⁶ 44000/1892. V. K. M.

Kisdedováás a társadalmi problémák megelőzésének szolgálatában.

I. Általános rendelkezések.

Az állam szempontjából nem közömbös a csecsemőkorból kikerült és fejlődő értelmű kis polgárainak nevelési iránya és egészségi állapota. Az egészséges, tehetséges egyének ritkán jelentenek eltartási terhet a közületnek, viszont a szellemileg és testileg satnyák gyakran szorulnak közellátásra. Fontos érdekek fűződnek tehát ahhoz, hogy a megszületett és növekvő nemzedék hazafias szellemben nőjön fel és gazdasági téren se jelentsen újabb terhet.

E cél elérésére a kisdedováás keretében belül gondoskodik a jogrend megfelelő intézményekről, berendezésekről.

Jogot ad a jogszabály a kisdedováás céljait szolgáló intézmények létesítésére, előírja annak feltételeit. Feljogosítja a szülőket ezen intézmények igénybevételére. Felhatalmazza a hatóságokat, hogy magasabb szempontokra való tekintettel azokat a szülőket, akik valamilyen oknál fogva ezen intézeteket igénybevenni vonakodnak és akiknek gyermekeinél éppen a magasabb szempontok figyelembevétele ezt a nevelést indokolttá teszi, az igénybevételre rákényszerítse és végül jogot ad az intézményeknek arra, hogy azokat a gyermekeket, akiknek az egyénisége vagy testi hibája, fogyatékosága a többi gyermek egészséges irányú fejlődését hátráltatja, az intézet keretéből kizárhassa.

A gyermek rá van utalva arra, hogy a felnőttek ápolják, támogatják és neveljék. Elsősorban a szülők kötelesek a család keretében belül a gyermeket ápolni, eltartani és nevelni. Feladatának nem tesz minden család eleget, azért az állam gondoskodik arról, hogy a cél elérésére alkalmas intézetek, intézmények létesüljenek. A nevelés, a felügyelet elhanyagolásából származó társadalmi megbetegedések hatásait elsősorban a közösségek érzik, mert az eltartási teher rájuk hárul, tehát érdekük, hogy a gyermek

felügyelet alá helyezésével, szellemi és testi képességeinek fejlesztésével maguknak erős, egészséges lakosságot biztosítsanak.

A hatósági védelemre természetesen csak azok a gyermekek szorulnak és annak igénybevételére csak azok kényszeríthetők, akik a családban nincsenek megfelelő felügyelet alatt. A jogszabály ezért meghatározza a kellő felügyelet fogalmát. Kellő gondozásnak és felügyeletnek csak azt tekinti, ha a gyermek egész éven át a szülők egyikének, vagy a család egyik felnőtt tagjának, vagy más megbízható olyan egyénnek állandó felügyelete alatt áll, aki a gyermekkel foglalkozva, értelmi fejlődését előmozdítani képes és a gyermek ápolását megfelelő módon el tudja látni. Negatív irányban is meghatározza a kellő felügyeletet és kimondja, hogy a gyermek nincs kellő felügyelet alatt, ha napközben utcán, mezőn kénytelen idejét eltölteni, vagy ha a szülők az év egy részében napközben munkára távoznak hazulról és 3—6 éves gyermekeiket magukra vagy olyan testvérekre hagyják, kik maguk sem töltötték be életüknek 13. évét. A kellő felügyelet hiányát akkor is megállapítja, ha a szülők magukkal viszik ugyan gyermekeiket, de munkájuk közben azokkal nem foglalkoznak.¹

A kellő felügyelet hiányát az egy évet betöltött gyermekek-nél a napközi otthonok, óvodák, gyermekjátszóterek, menedékházak pótolják.

II. Részrendelkezések.

A községek különböző vagyoni és szociális viszonyaihoz alkalmazkodik a törvény és ezért 3 fokozatot állapít meg a kisededőség céljára szolgáló intézetek között. A vagyonosabb és műveltebb lakosú városokban és községekben kisededővókat kell felállítani, amelyekben a gyermekek értelmi fejlődésére fordítanak nagyobb gondot. A kevésbé vagyonos községekben, azok viszonyainak megfelelő, állandó gyermekmenedékházak létesítendők, a szegényebb községekben pedig a nagy munkaidőben magukra hagyott gyermekek megóvására szolgálnak a nyári menedékházak, melyeknek célja inkább csak a testi ápolás. A községek kötelesek a pusztákon és tanyákon élő gyermekek számára a lehetőség szerint ugyanilyen intézményeket létesíteni.²

Az óvodák a 3—6 éves gyermekeket szülőik távollétében

¹ 44.000/1892. V. K. M. — ² 44.000/1892. V. K. M.

az őket érhető veszélyek ellen védik, ápolják, gondozzák, rendre, tisztaságra szoktatják, iparkodnak ügyességüknek, értelmüknek, kedélyüknek korukhoz mért fejlesztésével testi és szellemi fejlődésüket elősegíteni, Az óvodákban a törvényben előírt képzettséget igazoló okleveles óvónők végzik a védelem munkáját.³ Az óvónők mellett rendszeresen dajka is alkalmazandó, ennél fogva az óvodák fenntartása költséges.

A törvény megengedi, hogy azokban a községekben, ahol a kellő gondozásban és felügyeletben nem részesülő gyermekek száma a 15-öt meghaladja, de a 40-et nem éri el, állandó menedékházak létesüljenek. A menedékházak létesítését megengedi a jogszabály akkor is, ha az óvoda befogadó képessége kisebb, mint a kellő gondozás és felügyelet hiányában élő gyermekek száma. A menedékházban erkölcsileg és szellemileg alkalmas dajka végzi a gondozás munkáját. A menedékházak fenntartási költsége kisebb és így azokat a községek könnyebben fenn tudják tartani, mint az óvodákat.

A legszegényebb községekben a menedékházak működése csak a nyári időszakra szorítkozik, amikor a szülők mezei munkákkal vannak elfoglalva. Ezeknek a célja kizárólag csak a felügyelet alatt való tartás, az utcai veszélyektől való megvédés és testi ápolás.⁴

A gyermeknek úgy egészségi, mint szellemi képességeinek, valamint életerejének fejlesztése szempontjából szüksége van játékra. A gyermek egészségéhez, testi és lelki fejlődéséhez fűződő fontos érdekekre való tekintettel a jogszabály különösen a városi gyermekek részére játszótereket kíván biztosítani. A szabadlevegőn való mozgás, a gyermek kombinatív képességeinek megnyilatkozása előnyösen hat fejlődésére.⁵

A gyermek testi és szellemi fejlődését szolgálják a gyermeknyaraltató intézmények, így különösen a különböző vidékeken lévő gyermeknyaraltató-telepek. Ezek célja a levegőváltás, nap, víz stb. üdítő és fejlődésre kedvező hatásainak kihasználása. Elsősorban tehát a fejlődésben elmaradt, betegségekre hajló szervezetű gyermekek megerősödését szolgálják.

A világháborúval kapcsolatban a lakosságnak számbeli csökkenése és a polgári lakosság szaporodási viszonyainak kedvezőt-

³ 1891: XV. 1. §. — ⁴ 1891: XV. 2. § és 44.00/1892. V. K. M.

⁵ 37435/1928. V. K. M., 81298/1928. B. M.

len alakulása kikényszerítette, hogy olyan intézmények létesüljenek, ahol a háborúba bevonult katonák férfimunkáját pótló anyák gyermekeinek felügyeletéről és gondozásáról gondoskodás történjék. E cél érdekében létesültek a napközi otthonok. Az élethez való alkalmazkodás váltotta ki a földművelő munkával foglalkozó lakosság körében azt a gyakorlatot, hogy a nagy nyári munkaidő alatt a felügyeletre és gondozásra szoruló gyermekeket szülei olyan idegen családokra vagy megbízható nőre bízták, akik házi tűzhelyüket nem hagyhatták el. Ahol ilyen szokás nincs és a gyermekek elhelyezésére szolgáló intézmények sincsenek, ott napközi otthonok felállítását, létesítését rendelte el a jogszabály.⁶

A kiseddóvás érdekében létesített intézmények azonos célokat szolgálnak. A végrehajtás során zavart okoznak a belügyminiszteri és kultuszminiszteri rendelkezések. Nincs elválasztva a hatáskör, nem lehet megállapítani a rendeletekből, hogy mikor kell napközi otthonokat létesíteni. Ipari vagy mezőgazdasági lakosság számára, vagy mindkettő részére szánta-e a jogszabály, továbbá, hogy a meglévő óvointézmények mellett is létesítendők-e napközi otthonok. Felügyelet, irányítás stb. rendezése hiányziki következőkép a cél szenved. A napközi otthonoknak létjogosultságát a gyakorlat igazolta. Azok a gyermekvédelemnek éppen tágabb keretek között biztosított mozgásukkal tesznek nagy szolgálatot.

A 3—6 éves gyermekek védelmét a törvényhozás kiterjeszti le a testi, mint a lelki fejlődési szempontokra. Egészségi szempontokból feltétlenül szükséges, hogy a gyermekvédelmi intézetek egészségi és tűzbiztonsági követelményeknek megfeleljenek. Az épületet a gyermekek létszámához mérten tágasan kell építeni. Egy gyermekre 0.80 méternyi tért kell számítani. Egy teremben legfeljebb 80 gyermek helyezhető el. A termék legyenek világosak, jól szellőztethetőek és kellő felszereléssel látandók el. Lehetőleg befásított szabadtéri játszótér is kívánatos.⁷

A kiseddóvóda és állandó menedékházak építésénél ügyelni kell arra, hogy az óvóköteles gyermekek a község minden részéről könnyen bejárhassanak. A telek távol fekdjék minden zajos, egészségtelen, vagy veszélyes helyiségtől, vagy üzlettől. Száraz talajon építendő és gondoskodni kell arról, hogy jó, friss ivóvízzel legyen ellátva.⁸

⁶ 72.078/1916. B. M. — ⁷ 1891: XV. t.-c. 6. §. — ⁸ 44.000/1892. V. K. M.

A nyári menedékházak céljára is külön épület biztosítandó. Ha ez keresztülvihetetlen, az 1891: XV. 6. §-a értelmében a nyári szünetidőben üresen álló iskolaépületek helyiségeit lehet erre a célra felhasználni.⁹

A jogszabály a kisdédóvodákat külső és belső helyiségekre osztja. Belső helyiségek céljaira megkíván 1. előszobát a szülők várakozási helyéül, 2. egy szobát a gyermekek ruháinak és ételneműinek tartására, itt helyezendő el a mosdó is, a gyermekek tisztántartására, 3. egy játszótermet, 4. egy munkatermet, 5. egy kisebb szobát, ahova az alvó gyermeket el lehet helyezni. Külső helyiségek: a főépülettel folyosóval összekötött illemhely és fedett játszóudvar.

Az állandó menedékházaknál a községek csekélyebb vagyoni ereje miatt nem lehet ilyen követelményeket támasztani, de feltétlenül szükséges, hogy legyen egy tágas, nagy szobájuk és egy nagy termük.

A nyári menedék házak részére egy tágas játszótermet kell biztosítani. Néha csak egy udvar áll rendelkezésre, de itt is az a fontos, hogy a biztonsági és egészségügyi szabályokat betartsák. Ha a nyári menedékház részére az iskola tantermét használják, az iskolát jól ki kell tisztítani és az iskolapadokat ki kell vitetni.¹⁰

A kisdédóvodák helyiségeit ki kell bővíteni, ha a gyermekek akár a község, akár a társadalom gondoskodása folytán déli étkezést élveznek.¹¹

A napközi otthonok elhelyezésére, amennyiben az elemi iskolákban a tanítást befejezték, azok helyiségei kínálkoznak legalkalmasabbnak.¹²

A községi óvodák, menházak a község, felekezetiek pedig a hitközség igazgatása és közvetlen felügyelete alá tartoznak. Ezt a felügyeletet a polgári, illetőleg a felekezetieknél a hitközség képviselőtestülete által választott, legalább 5 tagból álló felügyelőbizottság gyakorolja. A megalakult felügyelőbizottság kiegészíti magát a községben, illetőleg a hitközségben levő tekintélyesebb és a kisdédóvás iránt érdeklődő nőekkel, ezeknek a száma azonban a megválasztott tagok számát nem haladhatja meg. A felügyelőbizottság tagjainak ími-olvasni tudóknak kell lenniök.¹³

⁹ 44.000/1892. V. K. M. — ¹⁰ 44.000/1892. V. K. M.

¹¹ 44.000/1892. V. K. M. — ¹² 72.078/1916. B. M. — ¹³ 1891: XV.

A felügyelőbizottságnak hivatalból tagja a városi tiszti főorvos, a községi vagy körorvos.

A felügyelőbizottság megalakítására csak akkor van szükség, ha óvodát, illetőleg gyermekmenházat fenntartó község, illetőleg hitközség valamely más népoktatási tanintézetet nem tart fenn, mert ez utóbbi esetben a felügyeleti teendőket a községi, illetőleg felekezeti iskolaszék teljesíti és ez csak a nőtagokkal és az orvossal egészítendő ki, de ezek hatásköre csak az óvoda, illetőleg a menedékház ügyeire terjed ki. Az összes kiseddóvodák és gyermekmenházak állami főfelügyeletét a vallás- és közoktatásügyi miniszter a kir. tanfelügyelők, vagy azok helyetesei útján gyakorolja.¹⁴

A törvény a gyermekvédelem érdekében létesítette a kiseddóvó intézményeket és elsősorban azok részére, akik a családi otthon kellő gondozásában és felügyeletében nem részesülnek. Ha tehát a hatóságok arról szereznek meggyőződést, hogy a gyermekek akár otthon, akár másutt állandóan kellő felügyelet és gondozás alatt nem állanak, megvan a törvényben előírt joguk arra, hogy a szülőket a kiseddóvédelmi intézmények igénybevételére kötelezzék, Ha a szülő nem tudja igazolni, hogy a gyermeke megfelelő gondozásban és felügyeletben részesül és gyermekét a felügyelő bizottság felszólítására sem küldi óvodába, vagy menházba, a hatóság fokozatos pénzbírsággal szoríthatja ezen kötelezettsége teljesítésére.¹⁵ Azokat a gyermekeket, kik betegségben szenvednek, vagy hülyék, óvodákba és menházakba felvenni nem szabad.

Az óvodák és menházak feladatuknak csak akkor felelnek meg teljes mértékben, ha azokat a szegényebb szülők gyermekeinek ellátásával összekapcsolják. Az óvodák felügyelő bizottságának teszi a jogszabály kötelességévé, hogy gyűjtéseket, mulatságokat kezdeményezzen és azok jövedelméből a felruházás költségeit fedezze. A közadakozásból összegyűlt ruhákat az intézetekben kell átadni és erre úgy az adományozókat, mint a segélyben részesülő gyermekek szüleit a közérdeklődés fenntartása érdekében meg kell hívni.

Ha a szülők egész napon át otthonuktól távollevő munkával keresik kenyerüket, vagy rossz idő esetén a gyermekek egészségének veszélyeztetése nélkül őket hazabocsátani nem lehet, a gyermekek étkezéséről kell gondoskodni. A gyermekek legna-

¹⁴ 1891: XV. t.-c. 25. §. — ¹⁵ 1891: XV. t.-c. 4. §.

gyobb része csak azt a csekély ételt fogyasztja, amit magával visz. Ez a hiányos táplálkozás a test elsatnyulását vonja maga után. A jogszabály a községek és felügyelő bizottságok, egyesületek kötelességévé teszi a gyermek egyszerű ebéddel való ellátását, amelyért a tehetősek csekély árat fizetnek, a szegény pedig ingyen kapja meg. Az étkezés céljaira a lehetőség szerint megfelelő helyiséget kell berendezni.¹⁶

Az óvodák, gyermekmenházak szociális munkája a nagy nemzeti célok szolgálata mellett tág teret nyit a szociális nevelésre is. Azokkal a gyermekekkel, akik gondozás alatt vannak, már ebben a korban a hazafiasság mellett a társadalmi szolidaritás gondolatát is meg kell ismertetni. A tehetősebb gyermeket pedig a szegényeken való segítségre kell nevelni. Ez a legalkalmasabb mód arra, hogy már a gyermek megtanulja, hogy a ruhának, tízórainak, ebédnek megosztása a szükségét szenvedő embertársakkal szemben kötelesség.

A régebbi időben igen sokszor, különösen a művelt középosztály tagjai teljesen távol tartották gyermekeiket az óvodától. Az egyszerű nép is feleslegesnek tartotta az óvoda intézményét, nem látta szükségét annak, hogy gyermekeit házon kívül helyezze felügyelet alá, mert a legtöbb anyának munkaköre a háztartáson túl nem terjedt. A háborús és az azokat követő évek megváltoztatták a helyzetet. Előbb a távol harcoló férj helyett kellett dolgozni, később pedig a férfimunkának mindnagyobb hiánya, a megélhetési lehetőségek súlyosbodása tette szükségessé, hogy a házon kívül keressen a nő is maga és családja részére kenyeret. Ennek köszönhető, hogy eltűnt az idegenkedés a kisdedóvodák, menházak és napközi otthonok igénybevételével szemben.

„A mai nehéz életrobothoz küzdő szülőknek óriási megkönnyebbülés, hogy napi munkájukba menet lerakhatják gyermekeik védelmének gondját.“ De nemcsak az a célja az óvodának, hanem az otthoni nevelés kiegészítése is. Itt az ő kis lelkiviláguknak megfelelően vezetik a gyermekeket, szeretettel, melegséggel és készítik elő céltudatos lelki irányítással az életre. „A jó óvoda tiszta erkölcsi légkörében, jó óvónő keze alatt nevelődött gyermek aligha fogja valaha is megtagadni előregedett szüleitől a szeretetteljes gondozást és ápolást.“¹⁷

A kisdedóvással kapcsolatban különböző kötelességeket ír elő a jogszabály. A községeknek, városoknak kötelességük a 3–6 éves életkorban levő gyermekeket évenként egyszer összeírni és az összeírás adatait a születési anyakönyv segítségével kiigazítani. Az összeírás alkalmával meg kell győződni arról, hogy a szülő, gyám képes-e igazolni, hogy a gyermeke, illetőleg gyámoltja otthon vagy másutt megfelelő gondozásban részesül.

Ha a kellő gondozásban és felügyeletben nem részesülő gyermekek száma a 40-et, illetőleg a 15-öt meghaladja, a városok,

¹⁶ 44.000/1892. V. K. M. 65. §.

¹⁷ Lintnerné: A kisdedóvó jelentősége. Gyermekvédelem Lapja 1935. évf.

községek kötelesek kisdedóvás céljaira szolgáló intézményeket létesíteni. Minden törvényhatósági joggal felruházott város és minden vármegyei székhely, tekintet nélkül az állami adójának nagyságára és minden község, melynek úgy maga a község, mint a törvény 18. §-ában említett adókötelezettek által fizetett egyenes állami adója együttesen évenként a 35.000 pengőt meghaladja,¹⁸ tartozik saját erejéből kisdedóvodát felállítani és a törvényben megszabott módon fenntartani.¹⁹

Azokban a községekben, melyeknek évi állami adója kisebb és ahol az állandó gondozásban nem részesülő gyermekek száma a 40-et meghaladja, állandó gyermekmenedékházakat kell felállítani, azok pedig, amelyekben az állandó gondozásban nem részesülő gyermekek száma 15-nél több, ideiglenes gyermekmenedékházak állítására vannak kötelezve.²⁰

A kisdedóvodák és gyermekmenedékházak fenntartásának fedezésére egyéb fedezet hiányában 3%-ot meg nem haladó pótdadó vehető ki. Az a tény, hogy valamilyen községben a pótdadó meghaladja a 20%-ot, nem szolgálhat okul arra, hogy a község a kisdedóvoda, nyári menedékház felállítása alól mentesüljön, illetőleg, hogy a 3% pótdátóbblet alól mentességet nyerjen.²¹

A minisztérium a közigazgatási bizottságra hárítja a kötelességet, hogy községek által hozzáterjesztett óvodaköteles gyermekek kimutatását alaposan vizsgálja felül. Az óvoda-felállítási kötelezettséget a közigazgatási bizottságnak kell az óvodaköteles gyermekek létszáma szerint megállapítania. A közigazgatási bizottságnak a feladata, hogy az óvodák és menedékházak létesítéséhez fűződő fontos rendelkezéseknek érvényt szerezzen.

Az alleim, ha szükségét látja, pusztán és tanyán is létesíthet kisdedóvodákat, vagy gyermekmenedékházakat és azok költségeire 3 %-ot meg nem haladó pótdátót vehet ki és vehet igénybe.²² A község, hitfelekezetek, jogi személyek a kisdedóvodák, menedékházak megnyitását tartoznak a m. kir. tanfelügyelőnek bejelenteni. Magánügyének azonban óvodát vagy menedékházat, illetőleg óvodaszerű magánintézményt akarnak létesíteni, (Montessori) kötelességük előzetesen a kir. tanfelügyelőtől erre vonatkozólag engedélyt kérni.²³

¹⁸ 1928:11. 1. §. — ¹⁹ 1891: XV. t.-c. 15. §. — ²⁰ 1891: XV. 16. §.

²¹ 3.039/1894. V. K. M. — ²² 1891: XV. 9. §. — ²³ 1891: XV. 3. §.

A törvényhatóság a községek, jótékony egyesületek és a társadalom illetékes tényezőinek bevonásával köteles napközi otthonok szervezéséről gondoskodni. Ugyancsak ilyen irányban gondoskodás történt a gyárakban és az iparvállalatokban dolgozó munkások gyermekeinek a munkaidő tartamára való elhelyezése felől is.²⁴

A jogszabály megadja a jogot arra, hogy a felekezetek, társadalmi egyesületek, vagy magánosok is létesítsenek óvodákat, menedékházakat, azonban éppen az egyetemes nemzeti érdekekre való tekintettel, ezeknek az intézeteknek felállítására és vezetésére általános szabályokat ír elő, mely szabályokat úgy az egyház, mint a jogi személyek, vagy magánosok által fenntartott óvodák, gyermekmenedékházak is kötelesek betartani.²⁵

Purebl Győző: Az óvónők gyermekvédő munkája és a gyermekvédelem általában. Bp. 1929. — Dr. Lintnerné: A kiseddóvó jelentősége. Gyermekvédelem 1935. évf. 4. sz. — Fodor Árpád: Az utcai gyermekek védelme. Gyermekvédelem 1935. évf. 4. sz. — Dr. Huzella Lajos: Az iskolaelőtti kor a gyermekvédelemben. Egészségpolitikai Szemle 1934. évf. 7. sz.

²⁴ 72.078/1916. B. M. — ²⁵ 44.000/1892. V. K. M.

Szociális védelem az iskolákban.

I. Általános rendelkezések.

A társadalmi megbetegedések megelőzése a gyermek iskolaköteles korában a legeredményesebb. A gyermek több éven át köteles iskolát látogatni és ez idő alatt készül elő az önálló életre. Kikerül az otthon hatása alól és az iskola lesz további fejlődésének irányítója. A nevelési rendszer akkor helyes, ha a gyermek egyéniségét nem a véletlen befolyásolja. A gyermek öntudata ebben a korban alakul ki, ezért az iskolában kell megfigyelni és a jelentkező káros hatásokat leküzdeni.

Az államnak érdeke, hogy minél nagyobb teljesítőképességű tagokat neveljen. Minél hasznosabbak az állam tagjai, annál biztosabb az állam jövője. A teljesítőképesség pedig nagyrészt az értelmi fejlettségtől, a tudás fokától függ. Ezért az iskola elsősorban ismereteket nyújt. A gyermeknek is érdeke, hogy olyan ismereteket szerezzen, amelyek birtokában bátran felveheti a küzdelmet az élettel. Az iskolában szerzett ismeretek mellett a nevelésnek testben és lélekben is megerősítőleg kell hatnia. Ezért szociális szempontból az iskola nem szorítkozhat csupán ismeretek nyújtására, hanem a tanulókat elő kell készítenie az életre, meg kell figyelnie, ki milyen pályára alkalmas és rá kell terelnie arra az útra, amely a szolidaritással, a közösséghez való tartozással járó kötelezettségeknek és a jól teljesített társadalmi kötelesség eredményének megismeréséhez vezet.

Az állam kötelessége az iskoláztatás elé gördülő akadályokat a magasabb célok érdekében elhárítani és mindazokkal szemben eljárni, akik az iskoláztatáshoz fűződő fontos érdekeket megsértik.

Az iskola a gyermek részére egyfelől ismereteket nyújt, másfelől testi, lelki és erkölcsi védelemben részesíti. Gondosan öröködi a jogrend afelett, hogy az iskoláztatási kötelezettség teljesítése közben egészségügyi hátrányokat senki ne szenvedjen. Ezért a

cél szolgálatába külön intézményt, az iskolaorvosi intézményt állítja. Megteszi az intézkedéseket, hogy testileg egészségesek ereje meg ne fogyatkozzék, biztosítja fejlődésüket, elősegíti, hogy a testileg fogyatékosak lehetőleg visszanyerjék testi épységüket, illetőleg a hiányokat úgy pótolja, hogy az életben való boldogulásukat a testi fogyatékoság ne akadályozza. Az iskola az egészségügyi, testi és szellemi védelem mellett a lelki védelemről is gondoskodik és ennek szolgálatában úgy a vallási, mint az erkölcsi nevelést munkája főszempontjának tekinti.

A jogrend nem elégszik meg azzal, hogy mindezen lehetőségeket a gyermekek részére megnyitja, hanem kötelezőleg előírja a nyújtott lehetőségek kihasználását. Az iskoláztatási kötelezettséget elmulasztókkal szemben hatalmával lép fel és őket az állam és közösség érdekében az előírt szabályok megtartására kényszeríti.

Az iskolaköteles korban levők kenyérkeresetét is szabályozza és megállapítja, hogy a szülők milyen mértékben vehetik igénybe a gyermek erejét kenyérkeresés céljából, meghatározza azt a határt, ameddig a szülők, általában a gondozók a gyermek foglalkoztatásánál elmehetnek.

II. Részrendelkezések.

A törvény minden 6-ik életévet betöltött gyermek részére előírja az iskolabajárás kötelezettségét, ami életének 12-ik, illetőleg 15-ik évének betöltéséig tart. Kivételnek csak akkor van helye, ha a szülők, gondozók a gyermek neveléséről háznál, vagy magánintézetben a törvényben előírt követelményeknek megfelelően gondoskodnak.¹

Az iskolai kötelezettség teljesítése az állami és az állampolgári érdekek biztosítását célozza. E tekintetben akkor válik áldássossá, ha szükségességéről az állam minden egyes tagja meg van győződve és azt készséggel, önként szolgálja. Ezért helyez súlyt a jogszabály arra, hogy úgy a közigazgatási hatóságok, mint a lelkészek, tanítók minden kínálkozó alkalmat megragadva szépszóval, jóakarattal, türelemmel igyekeznek a gyermekek tanításának szükségességét a köztudatba vinni. A szülők gyermekeiket az

¹ 1868: XXXVIII.

iskolába nemcsak kötelességből, hanem önmaguk, gyermekeik és végeredményben a köz érdekében járassák.²

Minden gondviselő köteles a gondozása alatt álló gyermeket 6-ik életéve betöltését követő 9 tanéven át nyilvános iskolai, mégpedig 6 éven át elemi népiskolai, további 3 éven át pedig továbbképző oktatásban részesíteni. Ha a lakóhelyen iskola nincs ez esetben más községben lévő nyilvános iskolába kell a gyermeket járatni.³

Nyilvános iskoláztatás alól kivételnek van helye, ha a gyermek nyilvános tanintézetbe való járás alól felmentést kapott, vagy az iskolából kizárták. A gondviselő kérelmére az elsőfokú hatóság a tantestület javaslatára a gyermeket nyilvános iskolába járás kötelezettsége alól felmentheti, ha otthon a gondviselő magánoktatásban részesített. Az otthon tanuló gyermek köteles évenként egyszer nyilvános vizsgálatot tenni és ha ez alkalommal kellő tudást nem tud felmutatni, az iskolai hatóság kötelezi a gyermek szülőjét, gondviselőjét a gyermeknek nyilvános iskolába való járatására.⁴

Azt a gondviselőt, aki a gondozására bízott gyermeket a rendes iskolai beíratások alatt iskolába be nem íratja, a községi előjáróság írásban felszólítja, hogy kötelességét teljesítse és mulasztását igazolja. Ha ennek ellenére a szülő, gondviselő a gyermeket be nem íratja és mulasztását nem igazolja, kihágást követ el és pénzbírsággal büntetendő, amely behajthatatlanság esetén elzárásra is átváltoztatható. A be nem íratott gyermeket a községi előjáróság megkeresésére az iskolai hatóság hivatalból beíratja valamely nyilvános iskolába. Ha a hivatalból beírt gyermek a tanév folyamán igazolatlanul mulaszt, a büntetés a gondviselővel szemben minden megintés nélkül alkalmazható.⁵

A törvény szelleme csak akkor érvényesül, ha a tanulók az iskolát pontosan látogatják, mert az élethez szükséges ismereteket, felkészültséget csak így szerezhetik meg. Ezért teszi a törvény az előadások pontos látogatását kötelességgé. A tanítók az oktatásról való elmaradásokat kötelesek számbavenni és a mulasztások okát elbírálni.⁶

Az iskoláztatási kötelezettség biztosítása érdekében állapí-

² 130.700/1920. V. K. M. — ³ 1921. XXX. 1. §. — ⁴ 1921. XXX. 6. §.

⁵ 1921. XXX. 8. §. — ⁶ 1921. XXX. 9. §.

tóttá meg a jogszabály az iskolai helyi hatóság elnökének felelősé-
gét. Felelős az igazolatlan mulasztásért a gondnok, az iskola-
széki elnök, a nyilvánossági joggal felruházott és társulati iskolánál
a fenntartó; felelősek a mulasztási napló rendesen vezetéséért, az
igazolatlanul mulasztó tanulókról vezetendő jegyzéknek meghatá-
rozott időn belül elkészítéséért és az igazolatlanul mulasztó gyer-
mekek gondviselője ellen az eljárás folyamatba tételéért. Vala-
mennyi iskola igazgatósága köteles fegyelmi felelősség terhe alatt
annak a gyermeknek gondviselőjét, aki négynél több esetben került
az igazolatlanul mulasztók kimutatásába, a kimutatás összeállítását
követő 3 napon belül az illetékes közigazgatási hatóságnál fel-
jelenteni.⁷

A negyedízben történt mulasztással elkövetett kihágásért a
gondviselő pénzbüntetéssel, behajthatatlanság esetén elzárással
büntetendő.⁸

A törvény alapján kirótt és behajtott pénzbüntetések teljes
egészükben az iskolába járó szegény gyermekek segélyezésére
fordítandók. A segélyezés csakis természetben (tankönyvek, tan-
eszközök, ruházat, cipő, beteg gyermeknek gyógyszer adásával)
történhet.⁹

Ha az igazgató, illetőleg a tanító arra jönne rá, hogy a gyer-
mek gondviselője a gyermeket a tanórák látogatásától szándéko-
san visszatartja, akkor tekintet nélkül arra, hogy hányadszor tör-
tént a mulasztás igazolatlanul, köteles a közigazgatási hatóságnál
a gondviselőt feljelenteni.¹⁰

Ha a mulasztásokból olyan tünetekre lehet következtetni,
amelyek indokoltá teszik, hogy a gyermek érdekében a fiataлко-
rúak bírósága közbelépjen, az ilyen gyermekről vezetett jegyzéket
a községi előljáráóság esetről-esetre köteles a fiataлkorúak bírósá-
gának megküldeni.¹¹

Az iskolakötelesek lelki és erkölcsi fejlődése érdekében a
törvény kötelezi a gyermeket az iskolalátogatás mellett a saját
felekezete szerinti istentisztelet látogatására is. Annak elmulasz-
tása éppen olyan súlyosan bírálendő mint az iskola látogatásá-
nak elmulasztása.¹² Minden iskolaköteles az oktatás tartama
alatt köteles a saját vallása ünnep- és vasárnapi istentisztele-

⁷ 130.700/1922. V. K. M. — ⁸ 1930: XXX. 10. §. — ⁹ 1930: XXX. 14. §.

¹⁰ 130.700/1922. V. K. M. — ¹¹ 1921: XXX. 13. §. — ¹² 1921: XXX 9. §.

tein résztvenni.¹³ A tanuló rendszerint abban a községben köteles az istentiszteleten résztvenni, ahol iskolába jár. Ha nem saját lakóhelyén lévő iskolába jár, az istentiszteleten való részvételt saját lakóhelyén is meg lehet engedni. Az ezen való részvételt azonban ellenőrizni kell, az ellenőrzést vagy az illetékes lelkészi hivatal, vagy az iskola saját hatáskörében eszközli.¹⁴ Ha az iskola igazgatója, vagy tanítója arra jönne rá, hogy a gyermeket a gondviselője szándékosan visszatartja az istentisztelet látogatásától, vagy abban közvetlenül vagy közvetve akadályozza, tekintet nélkül arra, hogy volt-e már a gyermeknek igazolatlan mulasztása vagy sem, köteles az eljárás megindítása végett a közigazgatási hatóságnak feljelentést tenni.¹⁵

Ha a gyermek büntettet vagy vétséget követ el, a hatóság, amely elé kerül, őt megfenyítés céljából az iskolai hatóságnak adhatja át. Az iskolai hatóság a gyermeket megdorgálhatja, vagy iskolai elzárással fenyítheti.¹⁶

A testileg egészséges gyermekek rendszeres testi nevelésben részesülnek. Minden iskolában az állam gondoskodik mindkét nembeli tanuló ifjúság rendszeres testneveléséről.¹⁷ Az iskolák testnevelésének biztosítására az Országos Testnevelési Tanács három szakbizottságot alakított, amelyek feladatává tette a testnevelési tantervre és utasításra, az iskolai tornateremre, játszó és sporttérre, valamint a torna és sport felszerelésre vonatkozó javaslat kidolgozását. A rendelkezés az elemi iskolákat felmenti a többi tanintézetre kötelező tornatermek, játszótermek létesítésének és azok felszerelésének kötelezettsége alól. A többi iskola fenntartóját kötelezi ilyeneknek létesítésére; az állami intézeteknél saját hatáskörben intézkedik. A község köteles a testnevelési törvény értelmében játszóterek létesítéséről és fenntartásáról, valamint testnevelési célra alkalmas területek átengedéséről gondoskodni. Az iskolai testnevelés fontosságát kihangsúlyozza a miniszteri rendeletnek az a rendelkezése, hogy a testnevelési órák elmulasztása iskolai fegyelem szempontjából éppen olyan elbírálás alá esik, mint a többi tanóra elmulasztása. A jogszabály a testnevelés iránti érdeklődés fenntartása érdekében a tanév végén tornaünnepély rendezését írja elő, amely képet ad az iskolai testnevelésről. A tanuló ifjúságnak testnevelés iránti fogékonyságát

¹³ 1868: XXXVIII. 19. §. és 130.700/1922. 3. §.

¹⁴ 130.000/1922. V. K. M. 3. §. — ¹⁵ 130.700/1922. V. K. M.

¹⁶ 1908: XXXVI. 15. §. — ¹⁷ 1921: LIII.

fokozza azzal, hogy megengedi a tanulóknak a versenyeken való részvételt. Viszont gondoskodik arról is, hogy a versenyen való részvétel testi erejükben kárt ne tehessen, ezért a versenyek előtt a versenyzőket orvosi vizsgálatra kötelezi. Az intézetekben lévő gyermekek testneveléséről és testgyakorlásáról olyképp történt gondoskodás, hogy a jogszabály kimondja, hogy naponként legalább egy órát kell a gyermeknek testi mozgást végezni. Ezt az egy órát a növendékek játékkal, tornával, kertben való foglalkozással tölthetik. Szünidőben nem kötelező a testnevelés, de az intézetnek gondoskodni kell a testnevelés folytatásáról, amelyet akár a szünidei táborozással, akár a cserkészintézmény igénybevételével eszközölhet.¹⁸

A szellemi fogyatékosok oktatását külön iskolák végzik, ezek a kisegítő iskolák és a gyengeelméjűek intézetei.¹⁹ Az iskolaorvos első vizsgálata alkalmával sorra veszi azokat, akiknél szemmel láthatólag szellemi fogyatékoság vehető észre és ezeket a szellemi fogyatékos tanulókról vezetett jegyzékbe írja. A gyengeelméjűek részére — ha mód van rá — külön osztályokat kell berendezni és őket szellemi képességükhöz viszonyítva kell oktatni. Az iskolaorvos ezeknek a tanulóknak szellemi fejlődését különös figyelemmel kíséri és a velük kapcsolatos intézkedéseket megteszi. Az intézkedésekről a szülőket is értesíti.²⁰ Ha a tanköteles testi vagy szellemi fejlettsége kisebbfokú, vagy olyan kisebb szervi fogyatkozása van, amely az oktatást nem teszi lehetetlenné, az iskoláztatási kötelezettség alóli felmentés helyett az iskola helyi hatóságai kötelesek a gyógyítva-nevelő iskolákra felhívni a szülők figyelmét.²¹ Ha a gyermek gondviselője a felhívás ellenére a gyógyítva-nevelő intézetbe való elhelyezésre képtelen, az iskola helyi hatósága a tanfelügyelő útján hivatalból köteles megkísérlni a gyermek elhelyezését a gyógyítva-nevelő iskolában.²²

A testileg visszamaradt gyermekek oktatására az államnak külön intézetei vannak. Ilyenek az ideges gyermekek, vakok, süketek és süketnémák intézetei és a nevelőotthonok. Az iskoláztatási kötelezettség szempontjából a testi és szellemi fogyatékos gyermekek oktatására szolgáló intézetek bármelyike a nyilvános elemi iskolákkal egy tekintet alá esik.²³

¹⁸ 9.000/1924. V. K. M. - ¹⁹ 130.700/1922. V. K. M. 2 §. - ²⁰ 14.532/1906. V. K. M. — ²¹ 130.700/1922. V. K. M. 27. §. — ²² 130.700/1922. V. K. M. 27. §. — ²³ 130.700/1922. V. K. M. I. Rész I. fejt. 2. §.

Az iskolaköteles gyermekek egészségügyi felügyelete és védelme részletes szabályozást nyert. Egészségügyi okokból felmentést kérhet az iskolalátogatás alól annak a gyermeknek a gondviselője, aki hatósági orvosi bizonyítvánnyal kétségtelenül igazolja, hogy az iskolabajárás a tanköteles egészségét veszélyezteti, továbbá előreláthatólag hosszabb időn belül gyógyuló, vagy undort keltő betegségben szenved, elmebeteg, vagy tompaelméjű, szervi fogyatkozású, vak, süketnéma stb. Hosszabb ideig tartó betegség és szervi fogyatkozás esetén a szülő, vagy a gondviselő a gyermeknek az iskolalátogatás alól való felmentését csak akkor kérheti, ha szervi fogyatkozása, vagy a hosszabb ideig tartó betegsége (undort keltő betegség) olyan természetű, hogy az oktatást teljesen kizárja.²⁴

Felmentést kaphatnak az iskolalátogatási kötelezettség alól a testileg és szellemileg fogyatékosok, ha az illető helyen gyógyítva-nevelő iskolák nincsenek. Kivételesen felmentést kaphat hatósági orvosi bizonyítvány alapján az a gyengébb szervezetű tanköteles is, akinek egészségét, vagy biztonságát az iskolabajárás, az iskola megközelítésének hosszabb időn át igazoltan fennálló nehézségei, a tanuló lakásától való távolság veszélyeztetik.²⁵

Az iskola-egészségügyi védelem első kelléke a tanulók számára megfelelő helyiség biztosítása. A törvény előírja, hogy az újonnan építendő iskolaépületek egészséges, száraz helyen építendőek fel és abban a gyermekek létszámához mérten elegendő számú világos, könnyen szellőztethető tanterem álljon rendelkezésre.²⁶ Az iskolák környékének, udvarának tisztántartására, a tanulóknak ivóvízzel való ellátására, általában az iskolák közegészségügyének biztosítására és előmozdítására a törvényhatóságok első tisztviselői, az iskolafenntartók és hatósági orvosok külön szabályzatban utasítást nyertek.²⁷

Az iskolásgyermekek egészségügyi védelmét az iskolaorvos végzi. Feladata a tanulók testi fejlődését és egészségügyi állapotát a törvényben megszabott tanítási idő tartama alatt gondosan figyelemmel kísérni, e célból megfelelő vizsgálatot tartani és az ezekre vonatkozó intézkedésekre javaslatot tenni, továbbá a felvételre először jelentkező gyermekeket megvizsgálni, vajjon

²⁴ 95.589/1923. N. M. M. — ²⁵ 130.700/1922. V. K. M. 26. §.

²⁶ 1868: XXXVIII. — ²⁷ 95.589/1923. N. M. M.

testi, szellemi fejletlenségük miatt nem kell-e őket még egy évig az iskolától távortartani és nincs-e olyan betegségük, amely a nyilvános iskolába való járásukat lehetetlenné teszi. A tanítás megkezdésekor, valamint látogatásai alkalmával figyelemmel kell kísérnie, hogy nincsenek-e trachomások, vagy trachomára gyanúsak a tanulók között. Ha ilyeneket talál, a hatósági orvost köteles értesíteni. A testi fogyatékosokról külön jegyzéket vezet és azt kiegészíti. Véleményt mond a testgyakorlás, ének, kézimunka és rajz alól felmentendőkről. Az első osztályba felvett tanulókat az iskolai év első hónapja alatt, az osztálytanító, esetleg a szülők jelenlétében, az osztálytársaktól teljesen elkülönítve megvizsgálja, különös tekintettel a testi tápláltságra, testi fejlődésre, látó-, halló és beszélőképességre, tüdőre, szívre, gerincoszlopra és sérvre. Azokat, akiknél olyan elváltozást talál, melynek a tanítás szempontjából jelentősége van, osztályonként jegyzékbe veszi s ebben az elváltozást pontosan megjelöli. Az iskolai év alatt minden héten köteles az iskolát meglátogatni és meggyőződést szerezni a tanterem berendezéséről, fűtéséről, szellőztetéséről, természetes és mesterséges világításáról, valamint tisztaságáról. Észrevételeit a naplóba bejegyzi és az igazgató-tanítóval közli. Osztályonként különösen azokat kíséri figyelemmel, akik a tanító szerint feltűnnek magaviseletükkel, gyenge tehetségűek, akiknek írás és rajz közben rossz a testtartásuk, olvasás és beszéd közben beszédhibákat követnek el. A fogyatékoságukkal különösen feltűnőket külön helyiségben megvizsgálja, különösen megfigyeli azokat, akiknek ki nem elégítő haladása gyenge tehetségen alapulhat vagy akik egyébként betegesek, fertőzőbetegségre gyanúsak, hosszú időn át köhögnek stb. Ezekkel szemben megteszi a szükséges intézkedéseket és észrevételeit a szülőkkel is közli. Fertőző betegség fellépésénél a tanító kívánságára gyakrabban kell az iskolát meglátogatnia és a szórványos esetek gyors elkülönítésével a járványok terjedését meg kell akadályoznia. A fertőző betegségben szenvedő gyermekeket hazaküldi, sőt a velük együttlakó egészséges gyermekeket is felmenti az iskolalátogatási kötelezettség alól és erről a hatósági orvost azonnal értesíti.²⁸

Ha valamely iskolában járványos betegség üti fel a fejét, az iskola elöljárósága köteles azt azonnal a közigazgatási hatóságnál

²⁸ 14.532/1906. V. K. M.

bejelenteni és egyúttal a közönség tudomására is hozni. A szülők, illetőleg gondozók kötelesek azokat a gyermekeket az iskolától távoltartani, akik ragályos betegségben szenvednek, vagy ilyenekben voltak. Ha a fertőző megbetegedés az iskolában történt, a közigazgatási hatóságnak nemcsak joga, hanem kötelessége a járvány megelőzése érdekében az iskolát bizonyos időre bezárni.²⁹

Az iskolaorvos egészségügyi kérdésekben felvilágosítást nyújt az igazgató-tanítónak és a hozzáforduló tanulók szüleinek. A beteg gyermekek gyógyítása nem az iskolaorvos feladata. A szegénysorsú tanulókat gyógykezelésre utasíthatja.³⁰

Az iskolára vár a nagy feladat, hogy a népbetegségek, különösen a tüdővész megelőzésének érdekében a védekezés módjait és a fertőzés veszélyeit az iskolás gyermekekkel megismertesse, annál is inkább, mert a tüdővész megbetegedések legtöbbször a gyermekkorra nyúlnak vissza. Ezért a küzdelmet már az elemi iskolában meg kell kezdeni. Az iskolára vár a feladat, hogy a test ellenálló képességét növelje és ügyeljen arra, hogy e veszedelmes népbetegség az iskola útján ne terjedjen. Arra kell törekedni, hogy az iskolai munka, az iskola látogatása a tüdővészre való hajlandóságot ne fokozza, hanem csökkentse. A tüdővész elleni védekezés egyik legfontosabb feladata a felvilágosítás és a gyermek tisztaságra való szoktatása. A tanítók a jó ízlésre való neveléssel, valamint a tisztaságra való szoktatással nagyfontosságú embervédelmi munkát is végeznek. A tüdővész ellen irányuló tisztasági rendszabályok oktatása eljut a szülői házba is és a tüdővész terjedésének meggátlását ott is szolgálja. A tanítónak kötelessége felvilágosítást nyújtani arranézve, hogy a tüdővész miként terjed és miként fertőz. Ha a tanító tüdővészre gyanús gyermekeket lát, köteles a hatósági orvosnak jelentést tenni. S ha a betegség fertőző természetű, az iskolai hatóság az 1868: XXXVIII. t.-c. 3. §-a alapján a gyermeket az iskola látogatásától eltilthatja. Ha a tanító, vagy iskolaszolga szenved tüdővészben, azt az iskolaorvos jelenti az iskolai hatóságnak, mely a beteg tanítót, vagy szolgát köteles haladéktalanul szabadságra bocsátani. A tüdővész elleni védekezés érdekében a tantermeknek napfényeseknek kell lenniök, azokat évenként kétszer ki kell meszelni, padlózatukat portalanítani. A bútorok letörlését nem szabad a tanulókra bízni. Arra azonban rá

²⁹ 1876: XV. 33. §. — ³⁰ 14.532/1906. V. K. M.

kell szoktatni őket, hogy a tanterembe való belépés alkalmával lábbelijüket az utca porától mindenkor gondosan tisztítsák meg. Az iskolát lehetőleg portól mentes helyen kell építeni. A jogszabály részletes utasítást ad a tüdővész elleni védekezés eszközlésére. A tanító felvilágosító munkájában ki kell, hogy terjeszkedjen a gyermekek otthonában szokásos háztartási teendők egészségügyi ismereteire. Különösen a leányokat kell kioktatni az egészséges, világos, jó lakás előnyeire, a szellőztetésre és tisztántartásra. A test fejlesztésére és erősítésére szolgáló sportokat különösen azoknak kell ajánlani, akiknek a családjában a tüdővész felütötte a fejét. Az iskolából kikerülő és tüdővészre hajlamos gyermekek pályaválasztására felvilágosítást kell adni, nehogy olyan pályára menjenek, amely a betegséget fokozza. Közölni kell a tanulóval, vagy a szülővel, hogy az orvos véleményét a pályaválasztásra vonatkozólag feltétlenül kérje ki. Fontos annak a hangsúlyozása, hogy a tüdővész gyógyítható, azért, ha magukon gyanús jelenségeket észlelnek, forduljanak azonnal orvoshoz.³¹

A gümőkór mellett egy másik nagyjelentőségű népbetegség megelőzése is az iskolai egészségvédelem tárgyát kellene hogy képezze. E betegség a szifilisz. E téren az iskolaorvosi megelőző munka eddig még nem érvényesülhetett. Ennek egyik legfőbb oka, hogy a nagyközönség a érvizsgálatoktól idegenkedik. Pedig az iskolaorvosi intézmény ezirányú munkája, a rendszeres szemorvosi és a többi szakorvosi munkálatok által felderített esetek, a székesfőváros két erdei iskolájában végzett rendszeres Wassermann-vizsgálatok és az intézeti orvosi vizsgálatok szerint a tanulók közt a lueszesek száma 2 % felett mozog. Ez a szám a magyar faj védelmében, a szifilisz elleni országos küzdelem aktivitását égetően indokolja és ebben vezető szerephez kellene jutnia az iskolaorvosi intézmény munkájának.

A halálozási statisztika adatai szerint a szervi szívbaj, mint halálok, a háború utáni években feltűnően megnövekedett. Ennek ellenére jogszabályainkban a szervi szívbajra vonatkozóan semmiféle részletes rendelkezést nem találunk, kivéve a 14.532/1906. V. K. M. rendeletnek azt a rövid rendelkezését, hogy az iskolaorvos vizsgálati alkalmával különösen a szívre, tüdőre stb.-re legyen figyelemmel.

Különösen szükség volna ilyen rendelkezésre, mert a gyermekek magukat sokszor teljesen egészségesnek érzik s így a szervi szívbaj következményei gyorsabban fejlődhetnek ki. E kellőleg nem méltányolt népbetegségnél az iskolaorvosi úton történő befolyásolás két irányban fontos. Egyik a szervi szívbajok keletkezésének, másik azok következményes dekompenzációjának megelőzése.³²

³¹ 56.000/1905. V. K. M.

³² Egészségpolitikai Szemle. 1934. 3—4. sz. Branhoffner Jenő: Az iskolaegészségügyi munka szervezete és irányelvei.

Az elemi iskolákban az egészségvédelmi munkát a vezető főorvos utasítása alapján és ellenőrzése mellett az egészségügyi védőnők végzik. Az iskola falain belül figyelemmel kísérik az iskolásgyermek egészségügyi állapotát, ellenőrzik a gyermek tisztaságát és ahol zuhanyfürdő áll rendelkezésre, a gyermekek rendszeres fürdetéséről gondoskodnak. Segítenek az iskolafogorvos útján a rosszfogazatú gyermekeken és általában a tanulókat egészségügyi tanácsokkal látják el.³³

Az egészségvédelmi szolgálat az Országos Közegészségügyi Intézet vezetése alatt áll. Az intézet feladata a közegészségügyi tudomány gyakorlati alkalmazásának előmozdítása, főleg a fertőző betegségek elleni védekezés irányítása, a közegészségügyi hatóság támogatása és a közegészségügyi személyzet kiképzése.³⁴ Ezen feladatából kifolyólag képzik ki az egészségügyi védőnőket, akik az egészségügyi védelmet ellátják. Az egészségügyi védőnők arcképes igazolvánnyal vannak ellátva és őket működésükben a hatósági közegeknek messzemenőleg támogatni kell.³⁵

Az iskolás gyermekek szociális védelmét szolgáló berendezések között nem szerepel a jogszabályokban az iskolás gyermekek ebéddel és tejtízóraival való ellátása. Az újabb időkben kialakított ezirányú gyakorlat mind általánosabbá válik. Míg az óvodás gyermekek étkeztetéséről tételesen rendelkezik a jogszabály, az iskolás gyermekekre vonatkozóan ez a rendelkezés mindeddig nem látott napvilágot.

A szociális védelem egy másik ága a testileg gyenge szervezetű gyermekek felerősítését szolgáló gyermeknyaraltatás, amelyvel kapcsolatban mindössze negatív irányú rendelet intézkedik. E rendelkezés szerint a gyermekeket csak olyan esetben lehet más községbe nyaraltatásra elvinni, ha a gyermekek lakóhelye és a nyaralóhely ragálymentes. Ezt a ragálymentességet a hatósági orvosnak kell igazolnia. A nyaralásban résztvevő gyermekeket hatósági orvosi vizsgálatnak kell alávetni, de a vizsgálatnak csak akkor van helye, ha a vizsgálatot megelőző hat héten belül a gyermek ragályos betegségben nem szenvedett és sem a családban, sem a lakóhelyen, sem nyaralóhelyen nem volt olyan fertőző megbetegedés, amely bejelentési kötelezettség alá esik. Az útnak indításnak az orvosi vizsgálatot követő három napon belül kell megtörténnie. Ha az útnak indítás három napon túl történik, a gyermekeket újabb orvosi vizsgálatnak kell alávetni. A

³³ 52.231/1933. VI. V. K. M. — ³⁴ 1925: XXXI. — ³⁵ 213.015/1933. B. M.

hatósági orvosi vizsgálat és útnak indítási engedély a hatóságok, alkalmi szervezetek, testületek által üdültetés céljából kiküldött csoportokra vonatkozik, abban az esetben, ha a résztvevők tulajdonképpen 18. életévet el nem ért kiskorúak.³⁶ E rendelet hatálya nem vonatkozik a cserkészek és leventék táborozásaira, az iskolai kirándulásokra, az állami gyermekmenhely keretében lebonyolított gyermeknyaralásokra, mert ezeknek vezetői kellő biztosítékot nyújtanak arra, hogy az egészségügyi követelményeket szem előtt tartják. Ez a kivételes rendelkezés tanoncgyermeknél az Országos Társadalombiztosító Intézet keretében végrehajtott nyaralására is kiterjed.³⁷

Aki gyermeket orvosi vizsgálat nélkül útnak indít, kihágást követ el és pénzbüntetéssel büntetendő.

Az iskolából és óvodából kijövő gyermekeket a növekedő utcai forgalomban sok veszély fenyegeti. A járművek gondatlan vezetése sokszor jóvátehetetlen kárt okoz a gyermekek sorában. A jövő nemzedék testi épségének legmesszebbmenő védelme és azoknak a veszélyeknek elhárítása, melyek a gyermekeket az utcai forgalomban fenyegetik, a hatóságokat és a hatósági közegeket fokozottabb tevékenységre készítik. Az úttesten áthaladó gyermekek testi épségének érdekében szükségesnek mutatkozó minden intézkedést meg kell tenni és szükség esetén, ha a gyermekek csoportosan haladnak át az úttesten, a közlekedési eszközök forgalmát is meg kell állítani, míg a gyermekek az úttesten át nem haladtak.³⁸

Az iskolásgyermekek szociális és egészségügyi védelmét szolgáló szerv ezidőszere Magyarországon csupán csak Budapest székesfővárosban van intézményesen megalkotva. Ez a szerv az iskolanővéri intézmény. Célja és rendeltetése, hogy azokban az esetekben, amikor a szülői ház és az iskola együttes munkája nem tudja biztosítani a gyermek testi és lelki fejlődésének harmóniáját, az iskolanővér közbelépjen és megfelelő hatóságoknál a gyermek érdekét előmozdítsa. A munka kiindulópontja az iskola. Itt a gyermek külsejéből, magatartásból, önkéntelen feleleteiből megismerheti a gyermek otthonát, családi körülményeit. A tanító, amikor azt látja, hogy a gyermek érdekei beavat-

³⁶ 35.236/1928. N. M. M. — ³⁷ 90.264/1928. N. M. M.

³⁸ 160.215/1926. B. M.

kozást kívánnak, kiadja az ügyet az iskolanővérnek, aki kivizsgálja a gyermek otthoni viszonyait és a tapasztalatok alapján megteszi a szükséges lépéseket. Az iskolanővéri intézmény összeköttetésben áll a hatóságokkal, társadalmi, hatósági gyermekvédelmi intézményekkel és ezek révén támogatásban részesíti a rászoruló gyermekeket. A támogatás lehet erkölcsi és anyagi természetű, de minden támogatással az iskola nevelőmunkájának alátámasztását célozza.

A székesfőváros polgármesterének 36.013/1934. VII. számú rendelete ezt a munkakört kettéválasztotta és az iskolanővérek szolgálatában megkülönböztet iskolanővéri és gondozónővéri munkát.

Az iskolanővérek munkaköre *a)* szociális és karitatív, *b)* erkölcsvédelmi munkakör.

A szociális munkakör keretében közreműködnek a gyermekek étkeztetésénél, ruhával való ellátásánál. Az ortopéd cikkekkel való ellátásnál és az intézeti elhelyezéseknél a közjótékonyági és szociálpolitikai ügyosztálynak javaslatot tesznek.

Erkölcsvédelmi munkakörük kiterjed a csavargó, hazudozó, bűnöző iskolás gyermekek gondozására, ezeknek a gyermekrendőrség, vagy a nevelési tanácsadók elé való állítása, esetleg a gyermek elhagyottá nyilvánítása iránti eljárás megindítására.

Az iskolai gondozónővérek a vizsgálatnál az iskolaorvosnak segédkeznek, meglátogatják a gyermekek szüleit, nekik egészségügyi kérdésekben tanácsot adnak, ellenőrzik az iskolaorvos utasításainak végrehajtását. A beteg gyermekeket, ha a szülők nem tehetik, az iskolaszakorvosi rendelőkbe kísérik orvosi vizsgálatra. Ha tanulmányi, vagy egészségügyi szempontból szükséges, környezettanulmányt végeznek.

Az iskolanővér akkor is felkeresi a gyermeket otthonában, ha a gyermek külseje gondozatlanságot árul el. Az ilyen családlátogatás alkalmával felvilágosítja a szülőket azokról az egészségügyi tennivalókról, amelyek a gyermekkel és az otthonával szoros összefüggésben vannak.

Az iskolanővér összes tapasztalatairól jegyzőkönyvet vezet.

Az iskolás gyermekek védelme a felsorolt rendeletekkel koránt sincs kimerítve. Az orvosi felügyelet megelőzi a testi megbetegedéseket, azonban a többi társadalmi megbetegedést szülő körülményekre tételes intézkedés nincs. így mindenképp előtt az ételmezés, ruhaellátás nincs rendezve. Azok, a gyermek lelkére

különösképen ható impressziók, melyek káros irányba terelik a gyermek lelki fejlődését, nincsenek vizsgálat tárgyává téve és hiányoznak azok a törvényes rendelkezések, amelyek az ezekből származó társadalmi megbetegedést megelőznék. Első helyen szerepel e téren a szülői tekintély tisztelet, amelynek formai, vagy lényegi tartalma a gyermekeknek a jövőbeni magatartását alakítja. A szülői tekintélytiszteletet biztosító intézkedés nincs. Nincs gondoskodás arról, hogy biztosítsák a gyermek otthonát, nyugalmat, a tanulási lehetőséget és elvonják a családi viszályok elől. Nincs intézkedés arra sem, hogy a gyermek a szülők brutalitásai elől védelmet találjon. Különösen a gyermek lelki leválásának idejében jelentkező veszélyek megelőzését szolgáló rendelkezések hiányoznak. Ebben a korban a gyermekre leselkedő veszedelmek elhárítására nincsenek sem intézkedések, sem intézmények. A szexuális ösztönök káros hatásainak csökkentésére irányuló intézkedések hiányoznak és ennek következményei súlyosan éreztetik hatásukat társadalmi téren. Nincsenek meg azok az intézkedések, melyek a családi élet és iskola között a harmóniát biztosítani tudnák. Amit az iskola tilt, azt otthon megengedik. A züllött szülők gyermekeinek intenzív védelme sincs összekapcsolva az iskolával. Nincsenek intézkedések, melyek a betegségekre hajló gyermekek intézményes nevelését, fejlődését biztosítanák. A jogszabályokban csak a lehetőség van megadva, hogy gyógyítva-nevelő iskolákba helyeztessenek azok a gyermekek, akik valamely fogyatékoságban szenvednek, azonban ez nincs kötelezőleg előírva. A terheltséggel született, csavargó, bűnöző hajlamokkal terhelt gyermekeknek egészséges nevelését biztosító intézetek, intézkedések és berendezések hiányoznak. Hiányoznak olyan rendelkezések, amelyek kellő biztosítékot nyújtanának azok számára, akik a családon kívül kénytelenek tanulmányaikat folytatni. A lakás, táplálkozás, nyugalom, egészséges, tiszta fekvőhely biztosításáról a jogszabályok nem gondoskodnak. Az iskola nem teremti meg az átmenetet az élethez. Hiányoznak az iskolát és az életet összekapcsoló intézkedések. Így a szisztematikus tehetség, képességvizsgálat, lányoknál a háziteendőkre való nevelés, a háztartásra való előkészítés stb., az iskolaműhelyeknek módszeres szakoktatása. Az iskola reformálása, tehetség-vizsgálat és az ezzel kapcsolatos pszihotechnikai vizsgálat intézményesítése sok társadalmi megbetegedésnek vehetné elejét és ezáltal a nyomorúságnak,

ínségnek és társadalmi elesettségnek foka lényegesen csökkenthető volna.

Krén Margit: „Az iskolanővéri intézmény.“ A Gyermekvédelem Lapja 1927. évi. 6—7. — Iskolák a népegészségügy szolgálatában. A főváros iskolaorvosi intézménye. Városi Szemle 1927. évf. 3—4. sz. — Fodor A.: Mit tehet az iskola a családok megmentése érdekében. Nemzetnevelés 1927. évf. 5. sz. — Szabó F.: Szeretet az iskolában. Nemzetnevelés 1927. évf. 10. sz. — Kemény Gábor dr.: Iskolai értékelés és kiválasztás. Bp. 1934. — Tomcsik József: Egészségvédelmi körzetek kialakulása Lengyelországban. Egészségpolitikai Szemle 1934. évf. 1. sz. — Braunhoffner Jenő: Az iskolaegészségügyi munkaszervezet és irányelvei. Egészségpolitikai Szemle 1934. évf. 3—4. sz. — Bárczy Gusztáv: Iskolaegészségügy az általános egészségvédelemben. Egészségpolitikai Szemle 1934. évf. 3—4. sz. — Steller Mária: A védőnői munka bölcséleti megvilágításban. Egészségpolitikai Szemle 1934. évf. 5—6. sz. Az iskola szociális intézményei. Gyermekvédelem 1934. évf. 4. sz. — Kosa Ferencné dr.: Iskolanővér! intézmény. Gyermekvédelem 1935. 10. sz. — Karácsony Sándor dr.: Az iskola, mint a kollektív nevelés színhelye. Gyermekvédelem 1935. évf. 4. sz. — Domokos László és Blaskovich Edit: Az alkotó munka az Új iskolában. Bp. 1934. — Neugebauer Vilmos: A magyar gyermekek bel- és külföldi üdültetése. Gyermekvédelem 1927. évf. 2. sz.

Gyermekek és fiatalok foglalkoztatása.

I. Általános rész.

A gyermekek és fiatalok foglalkoztatásával kapcsolatban kiadott jogszabályok két nagy csoportra oszthatók. Az első csoportba tartoznak azok a jogszabályok, amelyek a szakképzettséget nem igénylő kenyérkereső tevékenységet végző gyermekek védelmét ölelik fel. A második csoportba azok a jogszabályok sorozhatók, amelyek a szakképzettséget biztosító tanulmányi idő alatt szabályozzák a gyermekek és fiatalok ipari munkáját. A jogszabályok ezt a két csoportot nem választják el élesen és azok átszövődése következtében gyakran keletkeznek zavarok. A gyermekek és fiatalok munkájának szabályozása nem kifejezetten szociális szempontok szerint történt és a számos jogi és közgazdasági természetű vonatkozás nagyon nehézkessé teszi az áttekinthetést. Egy intézkedésben jelentkezik a szociális, jogi és közgazdasági védelem is. A fejlett államélet, a folyton fejlődő társadalmi osztályok megbetegedései, azok gyógyítása, illetve megelőzése szükségessé teszi a most már mindnagyobb arányokat öltő kérdések szabályozását és rendszerbe foglalását. A fogalmak tisztázása a rendszernek kialakítása, az e téren jelentkező társadalmi megbetegedések felismerése az államhatalmat abba a helyzetbe hozza, hogy kiterjessze a szabályozást azokra a területekre is, amelyek eddig rendezve nem voltak, a szabályozást a jelentkező szükségletek szerint csoportosítsa és ezzel elejét vegye mindazoknak a komplikációknak, amelyekből szociális problémák, a társadalomra káros hatású jelenségek származhatnak.

A gyártási módoknak egyszerűbbé tette lehetővé a gyermekek és fiatalok ipari foglalkoztatását. A gépek kiszolgálása kevesebb erőt, szakképzettséget és szakértelmet kíván,

mint a kézművesség, a vállalkozók tehát az olcsóbb munkaerőkhöz fordultak.¹

A gyermekek és fiatalok munkaerejének védelme, a kedvezőtlen munkafeltételek kiküszöbölése tette szükségessé e kérdések szabályozását. A gyermekek és fiatalok munkájának több csoportja különböztethető meg. Az első csoportba tartoznak a szakképzettség nélkül végzett gyermekmunkák, amelyekért a gyermek, fiatal (gyárakban, ipari üzemekben) bért kap. A második csoportba az otthon és háziiparban, többnyire a szülőknél foglalkoztatottak munkája sorozható. A gyermekmunka harmadik csoportját a mezőgazdasági foglalkozások képezik. A negyedik csoport a tanoncoké, akik bizonyos szakma — ipari vagy kereskedelmi — elsajátítása céljából kötnek szerződést a munkaadóval. Ebben a csoportban is megkülönböztetést kell tenni azok között, akik a kisipari műhelyekben és azok között, akik gyárakban, nagyüzemekben vagy vállalatokban nyerik a szakképzést.

II. Részrendelkezések.

A múltban megjelent jogszabályok, melyek a gyermek védelmével vannak összefüggésben, nem adnak egységes meghatározást a gyermek fogalmáról. A jogalkotás érezte ennek hiányát és pótlására meghatározta a munkával kapcsolatban a gyermek fogalmát. Gyermek kifejezés a 14. életévet még be nem töltött, a fiataloké kifejezés pedig a 14—18. év közötti személyre vonatkozik.²

A gyermek foglalkoztatásánál különbséget tesz a jogrend a mezőgazdaságban és az iparban foglalkoztatott gyermekek között.

A törvény kimondja, hogy a 14. életévet még el nem ért gyermeket az 1884: XVIII. t.-c. és az 1922: XII. t.-c. hatálya alá eső üzemekben és vállalatokban foglalkoztatni tilos. Átmenetileg azonban megengedi — amíg a mindennapi elemi iskolai oktatást a betöltött 14 évig ki nem terjesztik, — a 12. életévüket betöltött gyermekek foglalkoztatását is. Kivételt a bánya és kohóvállalatok képeznek, ahol ezek csak külszíni munkára és csak bányakapitánysági engedéllyel nyerhetnek alkalmazást.³

A tilalom nem vonatkozik a mezőgazdasági és erdei termelésre, az állattenyésztésre, a halászatra, a kert- és szőlőművelésre,

¹ Jasstrow: Sozialpolitik und VerwaltungsWissenschaft.

² 1928: V. 3. §. — ³ 1928: V. 4. §.

a selymészefre, a méhészetre, a vasúti vállalatok igazgatására, az állami posta, táviró és távbeszélő intézetek igazgatására és forgalmi üzemeire.⁴

14 éven aluli gyermekek mezőgazdaságokban és azok melléküzemeiben csak úgy alkalmazhatók, ha ez a munka őket tanulmányaik végzésében nem gátolja. Ha a gyermekek a mezőgazdasági munkára hivatásszerűleg készülnek elő, lehetővé kell részükre tenni, hogy könnyű mezőgazdasági munkában és könnyebb aratási munkában résztvehessenek.

A 12. életévet még el nem ért gyermek foglalkoztatását az 1922: XII. 76. §-a, az ipartörvény hatálya alá eső üzemekben minden minőségben tiltja.⁶

14 éven aluli gyermeket, amennyiben a törvény kivételt nem tesz, tilos foglalkoztatni:

1. Az 1884: XVII., valamint az 1922: XII. t.-c. hatálya alá eső üzemekben és vállalatokban, ezekhez számítva az összes építési vállalatokat is,

2. a bányá- és kohóvállalatokban, valamint ezeknek segéd- és feldolgozóüzemeiben,

3. az állami egyedárusággal kapcsolatos ipari vállalatokban,

4. személyek és áruk szállításánál utón,

5. személyek és áruk szállításánál vasúton,

6. az áruk kezelésénél kikötőkben, rakparton, lerakóhelyeken és raktárakban,

7. a vasúti és hajózási vállalatok által fenntartott gyártási és javító műhelyekben,

8. az állami posta, táviró és távbeszélő intézet által fenntartott gyártási és javító műhelyekben.

A törvény alkalmazás tekintetében nem tesz különbséget, hogy a felsorolt üzemek és vállalatok az állam, a törvényhatóságok, községek vagy magánosok kezelésében vannak-e.⁶

A törvény 1. §-ában felsorolt vállalatokban csak abban az esetben szabad gyermeket és fiatalkorút foglalkoztatni, ha hatósági orvos (tiszti, községi vagy kórorvos), vagy munkásbiztosító pénztári (bányatárspénztári) orvos, közforgalmi vasutaknál a vasúti orvos bizonyítvánnyal igazolja, hogy a gyermek vagy fiatalkorú a kötelességévé tett munka elvégzésére testileg alkalmas.⁷

A törvényben felsorolt vállalatokban tilos gyermekekkel, fiatalkorúakkal testi erejüket meghaladó munkát végeztetni, s ezzel egészségüket, testi épségüket veszélyeztetni.⁸ Ezért a munka alól fel kell menteni azt a gyermeket, vagy fiatalkorút, aki hatósági,

⁴ 1928: V. 2. §. — ⁵ 78.000/1923. K. M. 144. §. — ⁶ 1928: V. 1. §.

⁷ 1928: V. 6. §. — ⁸ 1928: V. 7. §.

munkáspénztári orvosi bizonyítvánnyal igazolja, hogy a végzett munka egészségére, fejlődésére ártalmas. A meg nem felelő munkától eltilthatja a gyermeket, fiatalkorút az üzemi munkások védelmére hivatott felügyelőhatóság is.⁹

Az illetékes miniszter megtilthatja a fiatalkorúak foglalkoztatását bizonyos üzemekben, bizonyos helyiségekben és elrendelheti bizonyos munkáktól való eltiltásukat egészségük és testi épségük megóvása céljából. Elrendelheti az üzemben bizonyos anyagok használatának tilalmát. Megállapíthatja a tehernek azt a legnagyobb mértékét, amelyet a fiatalkorúnak, gyermeknek emelnie szabad, amit leereszthetnek, hordhatnak, tolhatnak, vagy bármiképpen mozgásba hozhatnak.¹⁰

Az 1928: V. 1. §-ában felsorolt üzemekben (lásd 93. oldalon) a fiatalkorúakat, gyermekeket éjjel nem szabad foglalkoztatni. Éjjelnek számít az este 10 órától reggel 5 óráig terjedő időszak.¹¹

A téglagyárakban alkalmazott fiatalkorúak éjjeli pihenőidejét minden esetben be kell tartani.¹²

A törvény kivételes esetekben eltekint a fiatalkorúak éjjeli foglalkoztatásának tilalmától, a gyermek éjjeli foglalkoztatását azonban tiltja. Éjjel is foglalkoztathatók a 10—18 év közötti fiatalkorúak: 1. az üzemet fenyegető baleset, 2. üzemi kár elhárítása, vagy jóvátétele, 3. üzemzavar következtében, 4. járvány esetében, ha a munka annak leküzdése érdekében feltétlenül fontos, 5. erőhatalom következtében beálló megszakítás esetén, mindenkor azzal a feltétellel, ha az üzemben az éjjeli munka múlhatatlanul szükséges.¹³ A munkadó az éjjeli foglalkoztatást annak megkezdésétől számított 24 órán belül köteles bejelenteni¹⁴ az illetékes hatóságnak és ha iparfelügyelői ellenőrzés alá tartozó üzemekről van szó, az illetékes iparfelügyelőnek. A bejelentési íven külön fel kell tüntetni az éjjel foglalkoztatni kívánt fiatalkorúakat nemek szerint elválasztva.¹⁵ Közérdekből a törvény megengedi (tehát nem kell iparhatósági engedélyt kérni) a 16—18. év közöttieknek éjjeli munkáját olyan üzemekben, amelyek megszakítást nem tűnnek.¹⁶ Ilyenek 1. a vas- és acélműveknél olyan munkák végzése, amelyeknél változó lángjáratú és regenerációs kemencék vannak hasz-

⁹ 1928:V. 9. §. — ¹⁰ 1928: V. 10. §. — ¹¹ 1928: V. 12. §.

¹² 33.469/1933. K. M. — ¹³ 1928: V. 15. §.

¹¹ 1928:V. 15. § és a 150.443/1930. K. M. 26. §.

¹⁵ 150.443/1930. K. M. — ¹⁶ 1928: V. 16. §.

nálatban, továbbá a vasbádognak, vassodronynak horganyozásánál (az izzító helyiségek kivételével), 2. üveggyárak, 3. papír, 4. nyerscukor gyárak, 5. aranyércek tisztítása és kivonása.¹⁷

Köszén- és barnaszén-bányákban a iérfinemhez tartozó 16 éven felüli fiatalkorúakat este 10 órától reggel 5 óráig olyan módon lehet foglalkoztatni, hogy hetenként legfeljebb háromszor legalább 13 órai, de lehetőleg 15 órai pihenőidőt kell részükre biztosítani és az éjjeli munkában töltött hét után nappali beosztást kell a munkásoknak adni.¹⁸

Külön rendelkezések szabályozzák a hajókon alkalmazott gyermekek és fiatalkorúak munkáját. 18 éven aluli fiatalkorúakat és gyermekeket csak az esetben szabad foglalkoztatni hajómunkán, ha az illetékes hatósági orvos bizonyítványa tanúsítja, hogy a fiatalkorú, illetve gyermek hajómunkára alkalmas, kivéve az olyan hajókat, amelyekben csak egy család tagjai vannak alkalmazva. Az orvosi vizsgálatot évenként meg kell ismételni és minden új orvosi vizsgálat után igazolni kell az alkalmasságot.¹⁸ 18. éven aluli fiatalkorúakat hajókon szénmunkára és fűtői minőségben alkalmazni nem szabad. Ez a rendelkezés azonban nem vonatkozik 1. iskolahajón végzett ilyenmű munkákra, 2. azokra a hajókra, ahol a főhajtóerő más, mint gőz, 3. a legalább 16 évesek munkájára, akik orvosi bizonyítvánnyal igazolják hajómunkára való alkalmas voltukat, 4. azokra a hajókra, amelyek kizárólag India és Japán partjain közlekednek, 5. ha olyan kikötőben vált szükségessé a szénmunkás felvétele, ahol 18 éven felüli munkást kapni nem lehet. Ez esetben azonban a szerződötett fiatalkorúnak legalább 16 évesnek kell lennie és két fiatalkorút kell a szükséges szén- vagy fűtőmunkás helyére alkalmazni.²⁰

14 éven aluli gyermeket hajókon egyáltalán nem szabad alkalmazni. Kivéve az iskolahajókon végzett munka, amely hajókat a közhatóság engedélyezett és amelyekre az felügyel. Ellenőrzés céljából a hajó kapitányának, vagy a hajó vezetőjének a 16 éven aluli személyekről jegyzéket kell vezetnie, vagy a legénységi jegyzékben ezeket külön fel kell tüntetnie.²¹

Nem fertőtlenített állati szőrökkel, valamint ezek fertőtlenítésével gyermekeket és fiatalkorúakat foglalkoztatni tilos. Ilyen üzemekben a gyermekek és fiatalkorúak egyáltalán nem alkalmazhatók.²²

Zsákkölcsonzó telepeken 16 éven aluli fiatalkorúak nem alkalmazhatók.²³

Kő-, agyag-, homok-, kavics- és palabányákban, kőfejlőkben, kővágó-, kőzúzó-, kőcsiszoló- és fényező-üzemekben 16 éven aluli egyéneket a lefedési, bányatakarítási, kőszállítási (kőhordás) rob-

¹⁷ 150.443/1930. K. M. 31. §. — ¹⁸ 1928: V. 17. §.

¹⁹ 1928: XVIII. 2. §. 2., 3. cikk. — ²⁰ 1928: XVII. 2. §. 2., 3., 4. cikk.

²¹ 1928: XVI. 2. §. 2., 3., 4. cikk. — ²² 64.955/1903. K. M. 10. §.

²³ 9.282/1911. K. M. 3. pont.

bantási anyagok kezelése körüli munkákkal és kötőrés körüli teendőkkel nem szabad foglalkoztatni.²⁴

Sütőiparosokra nézve is külön rendelkezések vannak érvényben, amelyeket a tanoncügynél tárgyalunk.

1. A foglalkoztatott gyermekek és fiatalkorúak védelme érdekében a munkaadó köteles munkaidőrendet készíteni. Abban fel kell tüntetni az üzemben foglalkoztatott gyermekek, fiatalkorúak és nők munkaidejét, pontosan megjelölve a munkaidő kezdetét, végét, a napi munkaszakaszon belüli munkaszüneteket és a hetenként adott szüneteket.²⁵ A munkaidőrendet az elsőfokú iparhatóságnak kell láttamozás végett bemutatni. Az iparhatóság pedig láttamozás előtt az illetékes kerületi iparfelügyelő véleményét kéri ki.²⁶

2. A munkaadó köteles a munkaidőrendet az üzemnek egy meghatározott helyén, ahol mindenki könnyen hozzáférhet, kifüggeszteni.²⁷

3. A munkaadó a gyermekeket és a fiatalkorúakat üzemében csak a megállapított munkaidőrendben foglalkoztathatja, az 1928: V. 15. (lásd 94. oldalon) és 17. §-aiban (lásd 95. oldalon) felsorolt kivételeken kívül.²⁸

4. Nem engedheti meg a munkaadó, hogy alkalmazottja olyan időben, amikor vállalatában dolgozni nem szabad, mellékereset céljából saját számlájára ott tovább dolgozzék.²⁹

5. A fiatalkorúaknak és gyermekeknek írásbeli számadást köteles adni, ha a nekik járó munkabérből levonás történt. Az elszámolásban fel kell tüntetni a megállapított és megszolgált munkabért és a részletes levonást.³⁰

Némely vállalatban bérkönyv, vagy bérlap használata is kötelező, amelyben nemcsak a munkabérrre vonatkozó elszámolásokat kell feltüntetni, hanem be kell jegyezni az üzemen kívüli elvégzésre kiadott munkát is.³¹

6. Köteles a munkaadó az általa foglalkoztatott gyermekekről és fiatalkorúakról jegyzéket vezetni és azt az illetékes közig, hatóságnak, valamint a munkaügyi felügyeletre illetékes hatóságnak kívánatra bármikor bemutatni.³²

²⁴ 139.428/1930. K. M. 6. §. — ²⁵ 150.443/1930. K. M. 37. §.

²⁶ 150.443/1930. K. M. 39. §. — ²⁷ 1928: V. 24. § és 150.443/1930. K. M. 36. §.

²⁸ 1928: V. 24. § utolsó előtti bekezdése és a 150.443/1930. K. M. 40. §.

²⁹ 1928: V. 22. §. — ³⁰ 1928: V. 25. §. — ³¹ 1928: V. 26. §.

³² 1928: V. 30. § és a 150.443/1930. K. M. 41. §.

7. Ha a foglalkoztatott gyermekeknek és fiatalkorúaknak lakást és élelmet ad, annak a törvényben előírt követelményeknek megfelelőnek kell lennie.³³

8. A munkaadó kötelessége annak az orvosi vizsgálatnak foganatosíttatása, amely a gyermeknek, fiatalkorúnak a munkára való alkalmasságát bizonyítja. A vizsgálati költség is a munkaadót terheli.³⁴

Az 1884: XVII. és az 1922: XII. t.-c. hatálya alá eső üzemeken és vállalatokon, valamint az összes építési vállalatokon kívül az állami egyedárúsággal kapcsolatos ipari vállalatok, személyek és árúk úton való szállítása, árúk kezelése a kikötőkben, rakparton, lerakodó helyeken és raktárakban³⁵ az iparhatóság felügyelete alá vannak rendelve. Végső fokon az ipari üzemeknél az iparügyi, kereskedelmi és közlekedési üzemeknél a kereskedelmi és közlekedésügyi miniszter dönt.³⁶

A személyek és árúk szállítására szolgáló vasút³⁷ és a vasúti és hajózási vállalatok által fenntartott gyártási műhelyek felett (7 pont) a felügyeletet a kereskedelmi miniszter gyakorolja.³⁸

Az 1928: V. 31. § 2. pontja értelmében a felügyeletre jogosult hatóság a vasúti és hajózási főfelügyelőség volt, de az 1000/1932. M. E. rendelet úgy intézkedett, hogy a vasúti és hajózási főfelügyelőség helyébe a tn. kir. kereskedelemügyi miniszter lép.

Az 1928: V. 1. §-ának 2. pontjában említett bánya-és kohóvállalatok és ezek feldolgozó üzeleinek felügyelőhatósága a bányakapitányság, végső fokon az iparügyi miniszter.³⁹

Az állami posta és távbeszélő intézet által fenntartóit gyártási és javítóműhelyek felügyelőhatósága a postaigazgatóság, illetve a postavezérigazgatóság, végső fokon a kereskedelemügyi miniszter.⁴⁰

A hatóságok feladata a törvényben előírt rendelkezések betartásának ellenőrzése.⁴¹ E hatóságok közvetlen szemlélet és vizsgálat alapján szereznek meggyőződést arról, hogy az üzemek és vállalatok a törvényes rendelkezéseket megtartják-e.⁴²

A fiatalkorúakat fogházban munkával kell foglalkoztatni. A munkához nem értőket megfelelő kiképzésben kell részesíteni. A munkanem azonban a fiatalkorú testi és lelki képességének

³³ 1928:V. 11. §. — ³⁴ 1928: V. 6. §. — ³⁵ 1928: V. 1. § 1. pont.

³³ 1928.:V. 31. § és 7.500/1935. M. E. — ³⁷ 1928: V. 1. § 5. pont.

³³ 1000/1932. M. E. — ³⁹ 1928: V. 31. § és 7.500/1935. M. E. 2. §.

⁴⁰ 1928: V. 31. §. — ⁴¹ 150.443/1930. K. M. 43. §. — ⁴³ 150.443/1930. 43. §.

megfelelően választandó, a fiatalkorú élethivatásával összeegyeztetendő, hogy szabadulása után megélhetését biztosítsa.⁴³

A fogházbüntetésre ítélt fiatalkorúakat mezei munkával foglalkoztatják, ha vannak köztük, akik szabad életükben mezei munkások voltak. Kertészeti és földmunkák a fogház udvarán és kertjében végezhetőek. De külső munkával is lehet őket foglalkoztatni. Ilyen esetben arra kell tekintettel lenni, hogy a külső munkáknál a fiatalkorúak ne legyenek nyilvánosságnak olyan mértékben kitéve, hogy az szégyenérzetüket tompítsa.⁴⁴

Kihágást követ el 1. az a munkaadó, aki a naponkénti munkaszünetek, a munkaszak utáni egyhuzamban adott szünetek és a heti munkaszünetek beosztásában a munkaidőrend rendelkezéseitől a munkások hátrányára eltér és ha a munkaidőrendben megállapított szünetek tartamára megsabott rendelkezést megszegi.⁴⁵

2. Aki a bérlap használatára vonatkozó rendelkezést megszegi.⁴⁶

3. Ha a foglalkoztatott gyermekekről és fiatalkorúakról jegyzéket nem vezet.⁴⁷

4. Aki a gyermekeknek, fiatalkorúaknak bérére vonatkozó díjazás, vagy a rájuk hárított költségek, vagy a munkaadó részéről számukra biztosított szolgáltatások tekintetében a törvény vagy az erre vonatkozó rendeletek rendelkezéseit megszegi.⁴⁸

5. Aki az iskolalátogatásra kötelezett gyermeket, vagy fiatalkorút, eme kötelességének teljesítésében korlátoz, vagy abban megakadályoz.⁴⁹

6. Aki a törvényben megállapított korhatárnál fiatalabb gyermeket vagy fiatalkorút foglalkoztat.⁵⁰

7. Aki a gyermek, fiatalkorú testi alkalmasságára, vagy az orvos igazolása tekintetében megállapított feltételeket meg nem tartja, (6. §) vagy olyan munkával, vagy olyan üzemben foglalkoztatja, amelyben a gyermeknek, fiatalkorúnak foglalkoztatása tilos.⁵¹

8. Aki a törvénynek a fiatalkorú testi épségének és erkölcsének megóvása érdekében való rendelkezéseit megszegi.⁵²

9. Aki gyermekkel, fiatalkorúval a megállapítottnál súlyosabb teherrel dolgoztat.⁵³

10. Aki lakással és étellemezéssel felfogadott gyermeket, fiatalkorút nem lát el megfelelően.⁵⁴

A kihágásokat az 1., 2., 3. és 4. pont eseteiben 100 pengővel, a többiekben pedig 200 pengőig terjedhető pénzbüntetéssel lehet sújtani.⁵⁵

A 6. és 7. pont eseteiben pedig a pénzbüntetést minden egyes alkalmazott után külön kell megállapítani.⁵⁶

⁴³ 27.300/1909. I. M. 26. §. — ⁴⁴ 27.300/1909. I. M. 27. §.

⁴⁵ 1928:V.34., 35. §. — ⁴⁶ 1928 : V. 34. §. — ⁴⁷ 1928 :V. 34. §.

⁴⁸ 1928:V.35. §. — ⁴⁹ 1928 :V. 35. — ⁵⁰ 1928: V. 36. §.

⁵¹ 1928:V.36. §. — ⁵² 1928 :V. 36. §. — ⁵³ 1928.: V.36. §.

⁵⁴ 1928: V.36. §. — ⁵⁵ 1928: V. 35., 36. §. — ⁵⁶ 1928 :V. 37. §.

A kihágások a közigazgatási hatóságnak mint rendőri büntetőbírósnak hatáskörébe tartoznak.⁵⁷

Böhm Vilmos: A gyermekmunka szabályozásáról. Munkásügyi Szemle 1912. — Búd János: Adalékok a gyermekmunka köréből. Magyar Társadalomtudományi Szemle. 1912. — Csorna K.: A szociális gyermekvédelem rendszere. Bp. 1929. — Ferenczi Imre: Ankét a gyermekmunka szabályozásáról. Bp. 1911. és 1913. — Heller Farkas: Tanácskozás a gyermekmunkáról és ólomkérdésről. Munkásügyi Szemle 1913. — Matheovits Ferenc dr.; Nemzetközi szociálpolitika. Bp. 1934. — Pap Dezső: Fiatalkorú munkások védelme. Munkásügyi Szemle 1911. — Práger Márton dr.: A gyermekmunka. Iparegészségügy 1933. évf. 7—8. sz. — Pályi Márton dr.: A dolgozó gyermek egészségügyi és erkölcsi védelme. Iparegészségügy 1936. évi. 2. sz. — Pályi Márton dr.: A dolgozó gyermek védelme. Gyermekvédelem 1935. évf. 11. sz.

⁵⁷ 1928:V. 37. §.

Tanoncügy.

I. Általános rész.

Tanonc alatt az a személy értendő, aki valamely ipari, kereskedelmi üzemben, vállalatban az ipari, kereskedelmi szakképesítés elsajátítása céljából szerződésileg meghatározott munkák elvégzésére vállalkozik. Az elnevezés a lényegét nem érinti. Ha valaki nem tanonc elnevezés alatt vállalkozik valamely ipari, kereskedelmi képesség elsajátítására, az azért a tanoncokra megállapított jogszabályok hatálya alatt marad. Tanonc-munkavállalás ideje alatt a munkavállaló előkészül arra az ipari, kereskedelmi pályára, melyet életpályájának választ. Ez alatt az idő alatt sajátítja el mindazokat az elméleti és gyakorlati ismereteket, amelyek a jövőben boldogulását biztosítják. Ez alatt az idő alatt kell felkészülnie arra, hogy mint önálló munkás, az elsajátított ipart tisztességgel, becsülettel, a munka szeretetével űzze, következőképpen a társadalom hasznos tagjává váljék. A tanonc-munkavállalás ideje tanulással kapcsolatos; a munkaviszony egészen különlegesen tanviszonnyá változik és a szerződés, mellyel a munkavállaló különböző kötelezettségeket vállal, tanszerződéssé alakul. Úgy a tanviszony, mint a tanszerződés fogalmát a törvény is használja és ezzel kifejezésre juttatja, hogy nem a munkateljesítményre, hanem a munkával kapcsolatos tudnivalók elsajátítására helyezi a fősúlyt.

A tanoncidőhöz fűződő fontos szociális érdekek tették szükségessé, hogy a kérdést a jogrend szabályozza. E kérdések megfelelő szabályozása életképes, önálló egzisztenciák kialakulását biztosítja. Lehetővé teszi a társadalom számára olyan hasznos tagok nevelését, akik a társadalomra háruló terhek viselésében részt vesznek és nem a társadalom eltartottainak számát szaporítják. Fontos szociális problémák kapcsolódnak egybe a gazdasági problémákkal s ennek szolgálatában helyez a törvény nagy súlyt a tanévek alatti oktatásra.

II. Részrendelkezesek.

Tanszerződésnek kell tekinteni minden olyan szerződést, melyet az ipartörvény hatálya alá eső valamely üzemnek vagy vállalatnak tulajdonosa személyesen vagy kellő meghatalmazással ellátott megbízottja útján köt és ebben kötelezettséget vállal arra, hogy meghatározott időn belül, meghatározott feltételek mellett valakit az általa vezetett üzemben folytatott, közelebbről körülírt munkára, esetleg munkákra megtanít. A tanuló pedig kötelezi magát arra, hogy oktatója részére az említett munka, illetőleg munkák megtanulásához szükséges mértékben dolgozni fog.¹

Mivel a tanoncszerződésnek oktatási célja van, a munkának, illetőleg a munkáknak, melyekre a tanoncot meg kell tanítani, olyanoknak kell lenniök, melyeket a munkaadó folytat, illetőleg, amelyeket üzemében, vállalatában folytatnak. A tanszerződés mindig gyakorlati irányú és így az oktatás az üzemi munka köréhez tartozó munkáknál nyújtható.² Tan önénak bárkit szerződtetni nem lehet, a törvény ezt az életkortól, előképzettségtől és egészségi állapottól teszi függővé.

Tanoncnak csak 12. életévet betöltött gyermek szerződtethető.

Az 1884. évi ipartörvény kivételes esetekben lehetővé tette, hogy az iparhatóság 12 éven aluli gyermeknek is megengedhesse tanoncként való alkalmazását.³

12 éven aluli gyermekkel tanoncszerződést kötni nem lehet, mert az általános iskolai kötelezettségének nem tett még eleget. Ilyen korú gyermekkel kötött tanoncszerződés tehát érvénytelen.⁴

Az életkor mellett a tanoncnak még iskolai végzettséget is kell igazolnia. Aki tanoncszerződést akar kötni, annak bizonyítvánnyal kell igazolnia, hogy az elemi népiskolának legalább négy osztályát sikerrel elvégezte, vagy legalább is az olvasás, írás és számolás alapismereteit elsajátította. Az iparhatóság kivételt tehet különös méltánylást érdemlő esetekben és az olyan egyéneknek is megengedheti a tanoncszerződést, akik az írás és olvasás követelményeinek megfelelni nem tudnak. Az ilyen tanoncot azonban megfelelő előkészítő oktatásban kell részesíteni és a tanidő szokásos tartamát egy félévvel meg kell hosszabbítani.⁵

Az írás, olvasás és számolás elemei elsajátításának igazolására a tanoncot a tanszerződés megkötése előtt a tanonctanfolyam

¹ 1922: XII. 75. §. — ² 78.000/1923. K. M. 145. §. — ³ 1884. XVII. 60. §.

⁴ 78.000/1923. K. M. 144. §. — ⁵ 1922: XII. 84. §.

igazgatója — ha iskolai bizonyítvánnyal nem tudja végzettségét igazolni — írásbelileg és szóbelileg megvizsgálja s amennyiben a vizsgálat kedvezőtlen eredménnyel végződik, a tanonc ügye az iparhatóság elé kerül, amely megállapítja, hogy az ifjú önhibáján kívül nem végezhetette el az elemi iskola IV. osztályát. Ha azonban a tanonc elvégezhetette volna az elemi iskola IV. osztályát, mert lakóhelyén népiskola működik, tanoncul csak úgy szerződtesethető, ha a szerződés megkötése előtt a községben szervezett analfabéta tanfolyamot elvégzi.⁶

A kereskedelmi miniszter az érdekképviselő meghallgatása után egyes iparokban magasabb iskolai végzettséget is kívánhat. A drogéria és fogműves ipart elsajátítani akaró tanoncoknál a középiskola negyedik osztályának sikerrel való elvégzését írja elő,⁷ ugyanígy a látszerész iparban is.⁸

A magasabb képzettséghez kötött iparok kivételével a tanszerződés megkötésénél az elemi iskola IV. osztályánál nagyobb képzettséget nem lehet követelni, legfeljebb tanácsolásnak, ajánlásnak lehet helye.⁹ Az a körülmény pedig, hogy kivételes esetekben eltekinthetnek a minimális iskolai képzettségtől, annak a következménye, hogy a gyermekek a legtöbb esetben hibájukon kívül nem tudnak iskolai kötelezettségüknek eleget tenni. Ezeknek az ipari pályáktól való elzárása pedig méltánytalan lenne és sok esetben a gyermek elzülését eredményezné.¹⁰

A tanonc csak tanszerződés alapján alkalmazható. Az ipars hatóság, illetőleg annak megbízott közege a tanszerződés írásba foglalása előtt köteles megállapítani, nem forog-e fenn akár az iparos, akár a tanoncul szegődő részéről olyan akadály, mely a tanszerződés megkötését kizárja. A tanszerződés csak akkor köthető meg, ha a tanonc a törvényes előfeltételeknek megfelel, nevezetesen, ha a kívánt életkort betöltötte, a megfelelő iskolai végzettséggel rendelkezik és hatósági orvosi bizonyítvánnyal igazolja, hogy a kérdéses foglalkozásra alkalmas.¹¹

Amennyiben megállapítást nyer, hogy a tanszerződés megkötésének akadályja nincs, az eljáró hivatalos közeg a szerződő feleket a vonatkozó törvényes rendelkezésekről tájékoztatja és velük a szerződésbe felvenni kívánt feltételeket megbeszéli. Gondja legyen arra, hogy a törvény rendelkezéseivel ellenkező, méltányossággal össze nem egyeztethető, a tanítás céljától eltérő,

⁶ 765—5—6/1930. V. K. M. — ⁷ 68.511/1924. K. M. — ⁸ 68.400/1925. K. M.

⁹ 66.757/1926. K. M. — ¹⁰ 78.000/1923. K. M. 151. §. — ¹¹ 1922: XII. 76. §.

a tanonc érdekeit sértő kikötések a tanoncszerződésbe fel ne vétesenek. A tanszerződés csak az összes szerződéses kikötések tisztázása és a teljes megegyezés létrejötte után foglalható írásba. Mivel a tanviszony a tanonc jövője szempontjából nem közömbös, a szerződés szövegezésénél teljes szabatoságra kell törekedni.¹²

A tanoncszerződésnek tartalmaznia kell:

1. a munkaadó családi és utónevét (cégét), lakóhelyét és az üzletnek, műhelynek, vagy telepnek a helyét, ahol a tanoncot alkalmazni fogják;

2. a kiskorú atyjának, anyjának, más törvényes képviselőjének családi és utónevét, lakóhelyét és foglalkozását;

3. az ipart, helyesebben a munkakört, amelynek elsajátítására az oktatás irányul;

4. az orvosi bizonyítvány adatait;

5. a tanviszony kezdetének időpontját, tartamát és befejeződésének idejét;

6. a kölcsönös kötelezettségek felsorolását;

7. a tanszerződés keltét;

8. a munkaadónak, vagy helyette megbízottjának, a tanonc törvényes képviselőjének, nagykorúsága esetén a tanoncnak aláírását, a szerződés megkötésénél eljáró hatósági közeg aláírását és a hatósági pecsétet.

A tanonc fokozott védelmét szolgálják a jogszabályok abban a vonatkozásban, hogy az árvaházakban, állami gyermekmenhelyeken, állami nevelő intézetekben, állami otthonokban, az illetékes hatóságok által engedélyezett tanoncotthonokban elhelyezett kiskorúak tanoncszerződésének megkötésénél, ha a kiskorúnak nincs törvényes képviselője, vagy az nincs abban a helyzetben, hogy a tanszerződés megkötésénél közreműködjék, a gyámhatóság engedélyét kell megszerezni, ha ennek a megszerzése valami oknál fogva nehézségekbe ütközik, a kiskorú képviselőjéül az intézetek vezetői is elfogadhatók.

Ha a munkaadó saját gyermekét alkalmazza tanoncnak, a gyermek, mint tanonc érdekeinek megóvása céljából előírja a jogszabály, hogy szabatosan meg kell határozni azokat a tanviszonyból folyó kötelezettségeket, melyek a szülőt mint munkaadót is a gyermek eltartásán kívül terhelik. Ha a szülő saját gyermekét

¹² 78.000/1923. K. M. 146. §.

alkalmazza tanoncnak, nincs szükség tanoncszerződésre, hanem az illetékes hatóság előtt írásbeli nyilatkozatot kell tennie azoknak kötelezettségeknek elismeréséről, amelyek rája, mint munkaadóra gyermekével szemben hárulnak.¹⁴

A tanoncszerződésben tisztázni kell azt a kérdést is, hogy ha a tanonc a tanideje alatt bért kap, az iskolában eltöltött időre jár-e részére bér.¹⁴

A gyermek, illetőleg fiatalkorú testi ereje kihasználásának megakadályozása érdekében a törvény elrendelte, hogy a képesítésekhez kötött iparokban a gyermeket, fiatalkorút mindaddig, míg segédlevelét meg nem szerezte, csak tanszerződés alapján szabad foglalkoztatni.¹⁶ A törvénynek ez a rendelkezése nem terjed ki olyan munkákra, melyek az iparral kapcsolatosak ugyan, de szakmunkáknak nem tekinthetők. Pl. az ipari készítmények csomagolása, széthordása. Ilyen munkákra szabad az iparosnak tanoncszerződés nélkül is gyermeket, illetőleg fiatalkorút alkalmaznia. Ha viszont tanoncul szerződtek gyermeket, fiatalkorút, ilyen munkára csak szükségképpen és úgy szabad őt igénybevenni, hogy az szakmabeli kiképzését ne hátráltassa.¹⁶ A tanonc olyan munkát, amely az iparral nem áll összefüggésben, nem köteles végezni.¹⁷

A tanonc napi munkaidejét a törvény kor szerint két kategóriába sorozva szabja meg. Azok a tanoncok, akik életük 14. évét még nem töltötték be, naponta 10 órai munkát végezhetnek. A 14. életév már betöltött tanoncok napi munkaideje legfeljebb 12 óra lehet. Ebbe az időbe az iskolában eltöltött időt is be kell számítani. Mindkét kategóriának azonban munkaközben fél-fél órai szünet engedélyezendő, délben pedig egy órai szünetet kell tartani. Egyes iparágakban az iparhatóság ennél rövidebb időt is megállapíthat.

Éjjeli munkára, amely este 10 órától reggel 5 óráig terjed, 16. éven aluli tanoncot általában nem szabad alkalmazni. Olyan iparágaknál azonban, amelyek éjjeli munka nélkül nem folytathatók, abban az esetben, ha a tanonc testileg elég fejlett, az iparhatóság megengedheti, hogy 14 évesnél nem fiatalabb tanonc a napi 12 órai munkaidő tartamának legfeljebb felét éjjeli munkában dolgozhassa le.¹⁸

¹³ 1922: XII. 76 § és 78.000/1923. K. M. 146. §. - ¹⁴ 102.222/1923. K. M.

¹⁵ 1922: XII. 78. §. — ¹⁶ 78.000/1923. K. M. 147. §. — ¹⁷ 1884: XVII. 63. §.

¹⁸ 1884: XVII. 64-65. §.

A tanoncidő tartama szempontjából különbséget tesz a törvény azok között, akik a minimális iskolai végzettséggel rendelkeznek és azok között, akiknek magasabb iskolai végzettségük van.

A törvény meghatározza a tanidő legrövidebb és leghosszabb tartamát. A legrövidebb tanidő 6 hónap, a leghosszabb 4 év. Akik érettségi bizonyítvánnyal rendelkeznek, azok hat hónapi tanoncidő eltelte után segédvizsgára bocsáthatók. Akik valamely középiskola hat osztályát elvégezték, legalább egy évig kötelesek tanoncgyakorlatot folytatni. Akik valamely középiskola vagy a polgári iskola négy osztályát elvégezték, vagy 16-ik évüket betöltötték, másfél évnél rövidebb tanszerződést nem köthetnek, ezeknél viszont a törvény három esztendő maximumot állapít meg. Ezekbe a kategóriákba be nem sorozható tanoncok tanidejének legrövidebb időtartama kettő, leghosszabb tartama pedig négy év. Ha a tanonc a szükséges gyakorlati ismereteket a szerződésben kikötött idő lejárta előtt kellő mértékben elsajátította és a tanonciskola igazgatójának bizonyítványával igazolja, hogy a tanonciskola utolsó évfolyamát a szerződés lejárta előtt sikeresen elvégezte, illetőleg e bizonyítvány igazolja, hogy a tanonc rendelkezik annyi ismerettel, amennyit a tanonciskola utolsó évfolyama nyújt, az iparhatóság a munkaadónak és a tanoncnak, illetőleg törvényes képviselőjének együttes kérelmére a szerződésben kikötött tanidőnek hátralévő részét elengedheti.¹⁹

A törvény ezen rendelkezésével a jövő iparos nemzedéket a tanidő túl hosszú megállapításával szemben kívánja megvédeni, másfelől meg akarja szüntetni a túlrövid tanidő hátrányait is. A tanidő legrövidebb és leghosszabb tartamának megállapításánál a tanonc iskolai képzettségére és korára is figyelemmel van. Itt abból a tapasztalatból indul ki, hogy az iskolázott, komoly ifjúnak sokkal kevesebb időre van szüksége az ipar elsajátításához. A kereskedelmi miniszternek a törvény felhatalmazást adott arra, hogy egyes iparokra vagy ipari csoportokra a tanidőt, vagy az iskolai képzettséget rendelettel szabályozza.

A tanonc kiképzése és a munkateljesítmény fenntartása érdekében a tanonc köteles azt az időt, melyet a tanulásból mulasztott, a szerződésben megállapított tanidő eltelte után pótolni. Nem kötelezhető a tanonc a mulasztott idő pótlására, ha a mulasztás

¹⁹ 1922: XII. 89-90. §.

saját hibáján kívül történt és a szerződésben megállapított tanidő egy-egy évre számítva 6—6 hétnél nem több, vagy ha a mulasztás saját hibájából következett ugyan be, de évente 2—2 hétnél nem tartott tovább, tehát a mulasztott idő aránytalanul rövid és a szakképzés eredményességét nem befolyásolja. A törvény különbséget tesz a mulasztások között és másképen bírálja el, ha a mulasztás a tanonc hibájából történt, vagy ha hibáján kívül következett be. Ha a tanonc a hibás, szigorúbb feltételeket állapít meg. A mulasztásokat a munka felvételét követő három napon belül be kell jelenteni az iparhatóságnak. Amennyiben a munkaadó a pótlást kívánja, a pótlás tartamát az iparhatóságnak ugyancsak be kell jelenteni és meg kell vizsgálni a pótlás jogosságát. Ha a pótlást az iparhatóság akár részben, akár egészben jogosulatlanak minősítette, a tanonc, illetőleg törvényes képviselője a meghosszabbított tanidő után kártérítést követelhet a munkaadótól. A jogszabály ezen rendelkezése a tanonc munkaerejét védi meg a visszaélésekkel szemben.²⁰

A munkaadó köteles tanoncát a jó családapa gondosságával, fegyelmével, jóakaratóval kezelni. Ha a tanonc kiskorú, fokozott figyelemmel kell erkölcsisége és magaviseleté felett őrködni, úgy a házban, mint a házonkívül végzett munkáknál. A munkaadó köteles a szülőket, a törvényes képviselőket a tanonc magaviseletéről, szakmabeli előhaladásáról félévenként tájékoztatni. Ha pedig súlyosabb beszámítás alá eső hibát követ el vagy hátrányos hajlamokat árul el, erről a szülőket azonnal értesíteni köteles.

A tanonc védelme érdekében elrendeli a törvény, hogy a munkaadó a szülőket, a törvényes képviselőket a tanonc megbetegedéséről, eltűnéséről haladéktalanul értesítse. Ha olyan esemény következik be, amely a szülőknél azonnali közbelépését igényli, a munkaadó köteles a szülőt haladéktalanul értesíteni. A tanonc jövője érdekében a munkaadónak kötelességévé teszi a törvény, hogy a gyakorlati ismeretekre komoly odaadással, kellő körültekintéssel képezze ki a tanoncot, illetőleg ha a kiképzéshez erre megfelelő személyt alkalmaz, azzal képeztesse ki.

A munkaadó köteles a tanonc egészségére, testi épségére ügyelni és gondosan kerülni mindazt, ami a tanonc fejlődését hátráltatná. Ezért az iparos a tanoncot csak olyan munkára alkalmaz-

²⁰ 1922: XII. 91. §. és 78.000/1923, K. M. 152. §.

hatja, mely testi és szellemi képességeinek megfelel. A törvény a munkaadó nevelő kötelességét előírja azzal, hogy kötelességévé teszi, hogy a tanoncot rendre szoktassa, kötelességtudásra nevelje. A lehetőséghez képest fejlesztenie kell jó tulajdonságait és művelődésre kell serkentenie. Viszont mindazokat a befolyásokat, melyek a tanoncra akár testileg, akár lelkileg hátrányosak, el kell hárítania. A munkaadó nem bántalmazhatja és nem sértegetheti tanoncát és kötelessége a bántalmazástól, sértegetéstől megoltalmazni, ha ilyenek őt a többi alkalmazott, vagy a házbeliek részéről fenyegetnék.²¹

A munkaadó kötelessége, ha a tanoncot lakással is ellátja, hogy egészséges, szellőztethető, télen fűtött szobában helyezze el.

A lakásnak az egészségügyi követelményen felül az erkölcsi és illendőségi követelményeknek is meg kell felelnie. Ezért közös hálótermekben csak egynemű személyek helyezhetők el. Ez a rendelkezés azonban nem vonatkozik a szülőknél, vagy az örökbe-fogadó szülőknél lakó, saját üzemükben, vállalatukban foglalkoztatott gyermekekre, fiatalokúakra és ha a foglalkoztatott személyek a munkaadónak elsőfokú unokatestvérnél nem távolabbi rokonai.²²

Az iparos kedvezőtlen lakáskörülményei esetén tanoncot csak úgy fogadhat, ha részére lakást és ételmezt mindaddig, míg lakásviszonyai meg nem javulnak, nem ad.

Az a körülmény azonban, hogy a női munkaadó férfitestvéreivel és gyermekeivel egy szobában alszik, nem ok a tanonctartási jog elvonására, mert a tanonc érdeke más intézkedésekkel biztosítható.²³

Nőtlen, özvegy, elvált férfi-iparos kiskorú női iparostanoncnak sem lakást, sem ételmezt nem adhat.²⁴

A munkaadó részéről juttatott étellelnek táplálónak, tartalmasnak, élvezhetőnek és a tanonc részére elegendőnek kell lennie.²⁵

A törvény az erkölcsi nevelésre is gondot fordít, ezért a munkaadó kötelességévé teszi, gondoskodjék arról, hogy a tanonc vallása szerinti ünnepnapjain és vasárnapokon az istentiszteleteken résztvegyen és ezekre neki időt kell engednie. Sőt ellenőrizni tartozik, hogy a nála lakó tanonc az istentiszteleteken és a tanoncciskolái előadásokon rendszeren részt vesz-e. Ha azt tapasztalná, hogy a tanonc az előadásokra nem jár el pontosan, köteles a tanoncot a pontos iskolalátogatásra szorítani.

²⁴ 1922: XII. 92., 93. §. — ²² 1928: V. 11. §. — ²³ 140.750/1929. K. M.

²⁴ 1922: XII. 81. §. — ²⁵ 1928: V. t.-c. 11. §.

Azoknak a tanoncoknak, akiknek magasabb iskolai képzésük van, a vallás- és közoktatási-, kereskedelmi- és iparügyi miniszterek egyetértő rendelete értelmében a tanonciskolái tanfolyamot nem kell látogatniok. E felmentés az egész tanfolyamra, vagy annak egyes tárgyaira vonatkozik.

A munkaadó a tanonc iskolalátogatásáért az esetben felel, ha nála lakik. Egyéb esetekben az iskoláztatásért a szülő, illetve a törvényes képviselő felelős.²⁶

A törvénynek eme rendelkezései rendkívül nagy jelentőségűek, mert a munkaadóban a tanonc egyfelől oktatót, másrészt támogatót nyer. A fejlődés éveiben, mikor a tanonc leginkább ki van téve a káros hatásoknak, védőjéül a munkaadót adja, mert a tanonc jövője a helyes, jó szakmabeli kiképzésen nyugszik. Az életben a versenyt csak alapos kiképzés birtokában veheti fel. Emellett a jó vezetés a tanonc testi és szellemi fejlődését is biztosítja. Azokban az esetekben, amikor a tanonc a munkaadó családjában nyer elhelyezést, annak a családnak előnyös, vagy káros hatásai egy életen át kísérik. Ha a tanonc a családban nem is nyer elhelyezést, a munkaidő tartama alatt a munkaadó befolyása és felügyelete alatt áll, a tőle nyert befolyásokkal indul életútjára. A munkaadó a tanviszony alatt az apa helyét tölti be és ezért írja elő a jogszabály, hogy minden irányban a jó családapa gondosságával kell a tanonc felett őrködni.

A tanviszony csak akkor felelhet meg az általános érdekeknek és a szerződő felek érdekeinek, ha a törvényben lefektetett etikai alapokon nyugszik. A munkaadó gondosságának ki kell terjednie a tanonc minden életmegnyilvánulására.

A tanonc iskoláztatási kötelezettségét a törvény a tanonc érdekében írja elő. Az ismeretek elsajátítása nélkül az életben ráháruló nehézségekkel és versennyel megküzdeni nem tud. A törvény ennek nagy horderejére való tekintettel igen szűk keretek közé szorította a felmentést.²⁷

A munkaadó kötelességével szemben a törvény a tanonc kötelességét is előírja. A tanonc munkaadója, illetőleg oktatója iránt hűséggel és tisztelettel tartozik. A törvény értelmében az őt megillető jogkörben tett rendelkezéseinek a tanonc köteles engedelmeskedni, az iskolai órákat pontosan látogatni, a műhelyi, üzleti rendhez alkalmazkodni. Amennyiben a tanonc eme kötelességeinek nem tenne eleget, a munkaadónak a törvény szerint

²⁶ 1922: XII. t.-c. 94. §. — ²⁷ 78.000/1923. K. M. 161., 162. §.

megvan a joga arra, hogy a tanoncot megfeddhesse, A 16. évet be nem töltött fiú tanonccal szemben enyhe testi fenyítéket is alkalmazhat, de csak akkor, ha az a házi fegyelem érdekében múlhatatlanul szükséges. Az ellátás megvonása azonban testi fenyítésül nem alkalmazható.²⁸

A tanoncképesítéshez fűződő fontos érdekekre való tekintettel a törvény meghatározza, hogy ki tarthat tanoncot. Fontos közérdekek parancsolják, hogy a tanonclartási jog azok részére biztossítsák, akik mindazoknak a feltételeknek, amelyeket a tanoncképzés és nevelés megkíván, meg tudnak felelni. Ezért a törvény a tanonctartási jogot azoknak az iparosoknak biztossítja — a kivételektől eltekintve — akik a lanonc által elsajátítani kívánt iparban a kellő szakképzettséget saját személyükben igazolják és azoknak, akik iparigazolvánnyal, illetőleg iparendélyvel rendelkeznek.²⁹

A törvény azonban megengedi, hogy a tanonc által elsajátítani kívánt iparra az az iparos is, aki a törvényben megkívánt szakképzettséggel saját személyében nem rendelkezik, tanoncot tarthasson.

A képesítésnek saját személyében való igazolása nélkül tanoncot tarthatnak:

1. Az elhalt iparos özvegye, aki férjének iparát akár saját jogán, akár elhalt férjének gyermekei jogán tovább folytatja. A törvény ez esetben eltekint a szakképzettség igazolásától, de lanoncot csak az az özvegy tarthat, aki szakképesített üzletvezetőt alkalmaz. Ez a rendelkezés nem vonatkozik az iparos életében szerződött tanoncokra.³⁰

2. A képesítéshez kötött ipar gyárszerű üzésénél a törvény nem kívánja meg a tulajdonostól a képesítést. Tanonctarlásnak az ilyen üzemben csak akkor van helye, ha a képesítéshez kötött ipar körébe tartozó munkáknak a tanonc által való szakszerű elsajátítása megfelelően biztossítva van. A kereskedelmi miniszter a tanonctartás jogát ahhoz a feltételhez köti, hogy a gyár tulajdonosa biztossítja a tanoncok kiképzését a gyár keretén belül.³¹

3. Akik a tanonc által elsajátítani kívánt iparban a szakképzettséggel saját személyükben nem rendelkeznek, de:

a) a törvény hatályba lépése előtt képesítés nélkül tanoncot tarthattak,

²⁸ 1922: XII. 95. §. — 29 1922: XII. 79. §. — ³⁰ 1922: XII. 7. §.

³¹ 1922: XII. 42. §.

b) akik képesítéshez kötött ipart üzletvezető alkalmazásával üznek,

c) akik iparukról rokontermészetű iparra térnek át, vagy iparukat rokontermészetű iparral kibővítik,

d) akik olyan képesítéshez kötött ipart üznek, amely az 1922: XII. törvénycikk életbelépte előtt nem volt képesítéshez kötve,

e) akik a törvény életbelépte előtt képesítéshez kötött ipart üztek és arra az 1884: XVII. 7. és 47. §-a alapján nyertek iparengedélyt, feltéve ha képesített üzletvezetőt alkalmaznak,

f) akik iparuk gyakorlását abbahagyták és arra utóbb iparigazolványt nyertek,

g) meleg ételek kiszolgálására jogosított korcsmárosok,

h) legfeljebb tíz vendégszobát fenntartó fogadósok,

i) a csődtömeggondnokokat azokat a tanoncokat, akiket az iparos csődbejutása előtt szerződtetett.³²

Nem tarthat tanoncot:

1. Akit büntették, az állam ellen, szemérem ellen, vagy nyereségvágyból elkövetett vétség, vagy alkalmazottja [ellen elkövetett súlyos testi sértés miatt jogerősen elítéltek, a büntetés kiállításától számított három évig.³³

2. Akitől az iparhatóság a tanonctartás jogát elvonta.

Az iparhatóság a tanonctartás jogát elvonja attól, aki

1. szerződtetett tanonccal szemben ismételten súlyos kötelességmulasztást követ el, a tanoncot iskolalátogatási kötelezettségében megakadályozza és aki erkölcsi szempontból tanonctartásra alkalmatlannak bizonyul,

2. akinél a segédvizsgálatok alkalmával bebizonyítható, hogy a segédvizsga sikertelensége a munkaadó kötelességmulasztásából ered,

3. aki nem rendelkezik olyan műhelyi, üzleti berendezéssel, amely az ipari kiképzéshez szükséges.³⁴

A jogrend a tanonc jövőjét tartja szem előtt és nem akarja, hogy olyan befolyások alá kerüljön, melyek őt erkölcsi vonatkozásban károsan befolyásolnák. Az állami és társadalmi érdek teszi szükségessé a tanonc kiképzésére vállalkozóknak ezirányú magatar-

³² 1922: XII. 80. §. — ³³ 1922: XII. 81. §.

³⁴ 1922: XII. 82. § és 78.000/1923. K. M. 150. §.

tását, amelynek elmulasztása széleskörű társadalmi megbetegedéseknek lehet előidézője. Nem kisebb jelentőségű az a hiány sem, amely a kellő oktatás elmulasztásával jelentkezik. A társadalom a rosszul kiképzett iparosban nem nyer hasznos javakat termelő egyént, hanem olyan egzisztenciát, amely önállóan megélni nem tud és a társadalom terheit növeli.

A tanviszony megszűnik:

1. ha az idő, melyre a tanszerződést kötötték, eltelt,
2. ha a tanonc meghal,
3. ha a munkaadó vállalata megszűnik,
4. ha olyan okok egyike forog fenn, amelyek miatt a munkaadó tanoncot nem tarthat,

5. ha a tanonctartás jogát az iparhatóság a munkaadótól jogerős határozattal megvonja.³⁵

A szerződést bizonyos esetekben úgy a munkaadó, mint a tanonc egyoldalúan felbonthatja.

A munkaadó felbonthatja a szerződést:

1. ha a tanonc betegség miatt a szerződésben megállapított tanidő egynegyed részénél hosszabb időn át a munkában nem vehet részt, vagy ha betegsége a munkaadó és annak családtagjai, alkalmazottai egészségét veszélyeztetik,

2. ha a tanoncot büntettért, állam ellen, nyereségvágyból, vagy szemérem ellen elkövetett vétségért jogerősen elítélik,

3. ha a tanonc két hónapnál tovább tartó szabadságvesztés büntetés alá kerül, vagy ha javító-nevelő intézetbe jut,

4. ha a tanonc vagy annak képviselője a munkaadót a szerződés megkötésekor hamis vagy hamisított bizonyítvánnyal vagy más módon a tanonc személyét illetőleg félre vezette és nyilvánvaló, hogy a munkaadó a valóság ismeretében a tanoncot fel nem fogadta volna,

5. ha a tanonc az üzlet, vagy a ház biztonságát veszélyezteti, vagy a munkaadónak, illetőleg az üzletben, műhelyben szándékosan kárt okoz,

6. ha a tanonc a munkaadóval, vagy annak családtagjaival, alkalmazottaival szemben törvénybe, vagy közerkölcsbe ütköző cselekedetet követ el, vagy ha ezeket ilyen cselekedet elkövetésére csábítja,

³⁵ 1922: XII. 96. §.

7. ha a tanonc a munkából jogellenesen eltávozott és négy héten belül nem tért vissza.³⁶

A tanonc, illetőleg annak törvényes képviselője, vagy a tanonc panaszára az iparhatóság a tanviszonyt rögtöni hatállyal felbonthatja:

1. ha a munkaadó a törvényben és a szerződésben megállapított kötelességeinek teljesítésében nagy mulasztást tanúsít, vagy e kötelességek ellen súlyosan vét,

2. ha a munkaadó az üzlettől, műhelytől vagy vállalatától két hónapnál hosszabb ideig távol van és kellő helyettesítéséről nem gondoskodott, vagy ha a munkaadó üzemét, illetőleg annak azt az ágát, amelynek elsajátítása a tanonc célja, két hónapnál hosszabb ideig szünetelteti; (az üzemnek a munka természetével járó időszakos szüneteléseit az említett szünetelésbe nem lehet beszámítani),

3. ha a munkaadó, aki a tanoncot lakással nem látja el, az üzlet, műhely, vagy telep helyét más községbe helyezi át és a tervbevett áthelyezésről a tanoncot, illetőleg annak törvényes képviselőjét legalább négy héttel az áthelyezés megtörténte előtt nem értesítette,

4. ha a munkaadó a tanoncot meg nem engedett módon fenyíti,

5. ha a munkaadó, helyettese, vagy családja a tanoncot törvénytellenes cselekedetre csábítja, vagy vele szemben ilyen cselekedetet elkövet,

6. ha a munkaadó, valamelyik családtagja vagy alkalmazottja olyan betegségben szenved, amely a tanonc egészségét vagy életét komolyan veszélyezteti.

A tanonc, illetőleg annak törvényes képviselője a tanviszony rögtöni hatállyal való felbontását a 4., 5., 6. pontok alatt felsorolt esetekben csak az ott említett okok tudomásulvételétől számított 30 napon belül követelheti.³⁷

A törvény védelembe veszi a tanoncot, ha a tanviszony az ő hibáján kívül szűnt meg. Ebben az esetben, ha a szerződésben megállapított időnek egyötöd részénél kevesebb idő marad a tanviszony felbontása után kitöltetlenül, akkor a tanonc segédvizsgát tehet. Ha a vizsga nem sikerül, az iparhatóságtól olyan bizonyít-

³⁶ 1922: XII. 97. §. — ³⁷ 1922: XII. 98. §.

ványt kap, amelyben feltüntetik, hogy a tanviszonyból még mennyi idő maradt kitöltetlenül és ennek a bizonyítványnak alapján alkalmazható más munkaadónál szerződés nélkül. A hátralévő idő eltelte után a tanonc a segédvizsgát megismételni köteles. Ha azonban a tanviszony felbontásakor a tanidő egyötöd részénél hosszabb idő van hátra, akkor az iparhatóság azon van, hogy a tanonc új szerződés alapján ugyanabban a szakmában más munkaadónál minden hátrány nélkül nyerjen elhelyezést.³⁸

Ha a tanviszony a tanonc hibájából szűnt meg és a hátralévő tanidőnek csak egyötöd része van még hátra, a tanonc olyan bizonyítványt kap az iparhatóságtól, amelyben fel van tüntetve, hogy az előző tanviszonyban mennyit töltött ki és mennyi van még kitöltetlenül. Ennek a bizonyítványnak alapján a tanonc új szerződéssel alkalmazható ugyanabban, vagy rokonszakmában.

Az ilyen esetben a tanoncot az, a hátrány éri, hogy tanidejét meghosszabbítják. Abban a kérdésben, hogy a tanviszony a tanonc hibájából szűnt-e meg vagy sem, az iparhatóság vagy a bíróság határoz.

Ha a tanviszony a tanszerződésben megállapított idő lejárta előtt megszűnt, bizonyos esetekben kártérítésnek van helye. A munkaadó csak abban az esetben követelhet kártérítést, ha a tanonc nagykorú és a tanviszony a tanonc hibájából szűnt meg. A tanonc pedig akkor jogosult kártérítésre, ha a tanviszony a munkaadó hibájából szűnt meg.³⁹

Külön rendelkezések állapítottak meg a sütőiparra vonatkozólag. Tizennygy éven aluli gyermeket a sütőiparban még tanoncnak sem szabad foglalkoztatni.⁴⁰ Tizennyolc éven aluli fiatalkorút pedig akár tanoncként, akár más minőségben ebben az iparban csak hatósági, munkáspénztári orvosi bizonyítvány alapján lehet foglalkoztatni, amely szerint igazolást nyer, hogy a fiatalkorú egészséges és erre az iparra testileg alkalmas.⁴¹ Tizennyolc éven aluli fiatalkorúakat a sütőipari munkánál naponként nyolc óránál hosszabb ideig nem lehet foglalkoztatni és a napi munka után egyhuzamban legalább 11 órai pihenőidőt kell biztosítani.⁴² Munkaközben a tizennyolc éven aluli fiatalkorúaknak napi nyolc órai foglalkoztatás mellett félórai munkaszünetet kell adni.⁴³ A sütő-

³⁸ 1922: XII. 104. — ³⁹ 1922: XII. 98. § 1., 2., 4., 5. pont és a 100. §. 1. pont.

⁴⁰ 1923: XV. 1. §. — ⁴¹ 1923: XV. 2. §. — ⁴² 1923: XV. 4. §.

⁴³ 1923: XV. 11. §.

ipari munkának szabályozása tárgyában kiadott és az 1923: XV. t.-c. végrehajtásáról szóló 59 667/1924. K. M. rendelet szerint 14 évesnél fiatalabb gyermeket az előállítási munkálatoknál tilos foglalkoztatni. Nem vonatkozik ez a rendelkezés olyan munkákra, amelyek nem minősíthetők előállítási munkálatoknak, aminő pl. a műhely és üzlethelyiség tisztogatása. Ilyen munkákra a sütőiparos 14 évesnél fiatalabb, de a mindennapi elemi népiskola látogatásának kötelezettségén túl lévő gyermeket is alkalmazhat.⁴⁴

Az éjjeli munkatiltalom is csak az előállítási munkálatokra vonatkozik. Előállítási munkálattól el kell választani a kész cikkek adagolását és azokat az apróbb műveleteket, amelyek a teljesen kész cikkeknek a közvetlen fogyasztásra készítését pl. díszítését célozzák.⁴⁵

Az 1923: XV. 12. §-a és a 102.183/1928. K. M. rendelet megtiltja, hogy a sütőipari termékeket 18 éven aluli személyek házról-házra való járással árúsítsák.

A tanoncok betegség és baleset elleni biztosításra kötelezettek. Biztosítási kötelezettség terheli a munkaadót akkor is, ha a tanoncok javadalmazás nélkül dolgoznak, illetve csekély javadalmazásban részesülnek, vagy munkaadójuknak kiképeztetésükért díjat fizetnek.⁴⁰

A biztosítási kötelezettség a szülőkkel szemben is fennáll, ha gyermeküket saját üzemükben tanoncszerződéssel alkalmazzák.⁴¹

Az 1884: XVII. ipartörvény is kötelezte a munkaadókat, hogy a háznépükhöz tartozó iparostanoncokat betegség esetén gyógykezeltessek.

Az 1922: XII. 77. §-a felhatalmazza a kereskedelmi minisztert, hogy az iparos-tanoncok részére pályaválasztási tanácsadót szervezzen. Pályaválasztási tanácsadás az OTI keretében történik oly módon, hogy képességvizsgálat útján igyekeznek a tanoncnak tanácsot adni.

A biztosításra kötelezett 17 éven aluli fiatalok az OTI által szervezett képességvizsgálatnak kötelesek magukat alávetni. A vizsgálatnak a biztosítási viszonyba lépéstől számított egy éven belül kell megtörténnie. Célja, hogy megállapítsák egyrészt a biztosításra kötelezett fiatalok testi és szellemi alkalmasságát az általa választott iparra, másrészt megállapítsák azokat a jelenségeket is, amelyek abban az iparban végzendő munkára való

⁴⁴ 59.667/1924. K. M. — ⁴⁵ 59.667/1924. K. M. 3. §.

⁴⁶ 1927: XXI. t.-c. 3., 8. és 65. §§. — ⁴⁷ 1927: XXI. t.-c. 8. §.

alkalmatlanságnak okai lehetnek, hogy ennek alapján a korai megrokkulás megelőzhető legyen.⁴⁸

A munkaadó köteles a fiatalkorú munkavállalót a vizsgálatra való jelentkezésre utasítani és ennek megtörténteért a felelősséget vállalni.⁴⁹ Képességvizsgálatra a kötelezettnek két ízben kell jelentkeznie. A két vizsgálat között legalább hat, de legfeljebb 9 hónap telhet el.⁵⁰

Ezideig csak azoknak a 17 éven aluli betegség, öregség, rokkantság esetére köteles biztosítottaknak kell magukat képességvizsgálatnak alávetniök, akiknek foglalkoztatása Budapest, Budafok, Kispest, Pesterzsébet és Csepel területén lévő üzemekben történik.

Az Országos Társadalombiztosító Intézet értesíti azokat a munkaadókat, akiknek képességvizsgálatra kötelezett alkalmazottai vannak és három időpontot jelöl meg a képességvizsgálat megejtésére, amelyek közül a munkaadó választhatja ki a neki legalkalmasabbat. Ezen megkeresés alapján a munkaadó köteles az általa választott időpontban a fiatalkorút legfeljebb két napon át képességvizsgálatra utasítani.

Az OTI lehetőleg úgy ejti meg a képességvizsgálatot, hogy a megvizsgálandók munkaadónként és foglalkozási ágak szerint legyenek csoportosítva.

Az Intézet a képességvizsgálatról leletet vesz fel és azt, valamint az alkalmasságra vonatkozó véleményt két példányban állítja ki és őrzi meg.

Képességvizsgálatot csak az OTI végez, még az esetben is, ha a betegség, öregség és rokkantság esetére biztosításra kötelezett egyén biztosítását a Magánalkalmazottak Biztosító Intézete látja el.

Képességvizsgálatot kérhetnek:

1. a biztosításra kötelezett 17. évüket már betöltött egyének,
2. a betegség, öregség és rokkantság esetére önkéntesen és önként továbbfizetéssel biztosítottak,
3. mindazok, akik betegség, öregség és rokkantság esetére biztosításra kötelezett foglalkozásban, üzemben, hivatalban stb. kívánnak elhelyezkedni.⁵¹

Képességvizsgálattal a törvény azt akarja elérni, hogy a kenyérkereső foglalkozás ne nyugót jelentsen számukra, hanem abban megtalálják munkaörömüket. A közhatósági szociális gondoskodás ebben a kérdésben még szűk téren mozog. A képességvizsgálat még ma nem általános, s viszont azt a legközvetlenebb lehetőséget, amely különösebb berendezkedés nélkül alkalmat adhatna a gyermek képességének megfigyelésére, nem veszik igénybe. Nevezetesen a gyermekeknek ismétlőiskolaköteles ideje alig van kihasználva. A tanoncelőképzés kérdésének megoldása hiányzik. Az ismétlőiskolaköteles korban levő gyermekek helyes

⁴⁸ 3360/1929. N. M. M. 1. §. — ⁴⁹ 1928: XL. 99. §.

⁵⁰ 3360/1929. N. M. M. 2. §. — ⁵¹ 3.360/1929. N. M. M.

pályaválasztása érdekében szükséges volna, hogy pedagógusok vezetése mellett különböző ipari munkahelyeket látogassanak, ahol módot adnának kinek-kinek, hogy hajlamuktól vezetett kis kezűességű munkát végezhesse. A pedagógus gyakorlott szeme azonnal látná, hogy a gyermekek hajlam szerint minő foglalkozáshoz vonzódnak és a bizonyos időn át végzett megfigyelés valószínűbbé tenné a gyermek valamely szakma iránti vonzódását, kedvét és mód nyílna arra, hogy a bizonyos foglalkozási ágak iránt érdeklődő, de megfelelő képességgel meg nem áldott gyermeket más, neki alkalmasabb pályára tanácsolják.

A pályaválasztás kérdésével a közhatósági szociális gondoskodás keveset foglalkozik, pedig a szociális nyomor igen jelentős százaléka a helytelenül megválasztott életpálya számlájára írandó. Emellett a gazdasági életre is jelentős kihatása van annak, hogy valaki kenyérkereső foglalkozásának minden részletét ismeri, abban a legjobbat tudja produkálni és nem féltudással, félképességgel, kedvetlenséggel, kényszerűségből marad azon a pályán, melyet nem maga, hanem mások, megkérdése nélkül, számára kijelölnek.⁵²

Földes Béla: Társadalmi gazdaságtan. Bp. 1907. — Földváry Mátvás: Tanonckérdés. Szabadka, 1910. — Szakasits Antal: Az ipari tanoncképzés kérdéséhez. Szocializmus 1924. — Tanoncnevelés. Typographia 1927. — Sugár Béla: A tanoncelőkészítés problémája. A gyermekvédelem lapja 1927. évf. 4. sz. — Maksay Ferenc dr.: Iskolaorvosi tapasztalatok a székesfővárosi első iparostanonciskolai körzetben. Iparegészségügy 1934. évf. 4., 5—6. sz. — Bálint Antal: A pályaválasztási tanácsadás az egészség szolgálatában. Iparegészségügy 1935. évf. 12. sz. — Áfra Nagy János dr.: A műhely és a tanoncotthon. Gyermekvédelem 1934. évf. 4. sz. — Fodor Árpád: Tanoncvédelem. Gyermekvédelem 1935. évf. 1. sz. — Kosa Ferencné dr.: Az iparos leánytanoncok védelme. Gyermekvédelem 1936. 4. sz. — Áfra Nagy János dr.: Az iparos és kereskedőtanulók népességi viszonyai és szociális helyzete Budapesten. Statisztikai közlemények 1933. — S. Jankovich Adél dr.: Orvosi pályaválasztási tanácsadás. Szociális orvostudomány 1934. évf. 6. sz. — Szeiberling Rezső dr.: A kiskorúak és gondnokoltak külön joga a kapcsolatos jogszabályok keretében. Veszprém 1932. — Moussong G.: Javaslat az iparostanulók erkölcsi és szellemi védelme ügyében. Bp. 1915. — Dános Á.: Ipari közigazgatási jog. Bp. 1917.

⁵² Dr. Esztergár: A közület szociális ellátása és társadalombiztosítás a gyermekvédelemben. Munkügyi Szemle 1935. évf. 3. sz.

A gyermeknek az eltartáshoz és neveléshez való joga.

A gyermek érdekeire való tekintettel a jogrend meghatározza a gondozás, tartás, felügyelet, nevelés és gyógykezelés jogát és kötelezettségét. A gyermek saját erejéből nem tud jogainak érvényt szerezni, ezért a törvényhozás gondoskodott arról, hogy a gondviselőt kötelezettségének teljesítésére kényszerítse. A gyermek eltartásával és nevelésével kapcsolatban kiadott rendelkezések áttekinthetősége érdekében külön választandók a törvényes gyermek eltartására vonatkozó jogszabályok, a házasságon kívül született gyermek tartására, nevelésére, gondozására és felügyeletére vonatkozó intézkedésektől. Ezenkívül megállapítható a rendelkezéseknek még egy harmadik csoportja is, ide azok a jogszabályok tartoznak, melyek a gyermek tartásának kötelezettségét harmadik személyekkel szemben állapítják meg.

A szülők gyermektartási kötelezettsége kiterjed a gyermek eltartására, gondozására, felügyeletére, nevelésére és gyógykezelésére. A gyermek eltartása és nevelése kiadással, költséggel jár. A nevelési költségeket, ha a gyermeknek vagyona vagy jövedelme van, elsősorban ezeknek bevételeiből kell fedezni. Ezeknek elégtelensége esetén a szülők a gyermek törzsvagyonából fedezhetik a kiadásokat.¹

A vagyontalan kiskorúak eltartására elsősorban az atya, ha ő az eltartásra egyedül nem képes, vele együtt az anya, ha atya nincs, vagy a gyermektartásra teljesen képtelen, az anya és ha egyikük sem tudja a gyermeket eltartani, akkor a nagyszülők kötelesek.²

A nagyszülők tartási kötelezettsége elsősorban az atyai, másodsorban az anyai ághoz tartozókat kötelezi. Ha az atyai nagy-

¹ Gyt. 16., 26., 91. §. — ² Gyt. 11. §.

szülők tartási kötelezettségüknek nem tudnak eleget tenni, akkor az anyai nagyszülőket hozzájárulásra lehet kötelezni.³ Az unokák tartását a két nagyszülői pár egymás között, jövedelmük arányában meg is oszthatja.⁴

A kiskorú tartási és nevelési költségeit a szülőkön kívül bizonyos esetekben egy harmadik személy, így a vasúti baleset folytán elhalt szülő helyett a vasút köteles viselni. Kivételt a törvény csak akkor állapít meg, ha az illető saját mulasztása okozta a balesetet. Aki büntetendő cselekménnyel másnak halálát okozta, ennek kiskorú gyermekét mindaddig eltartani köteles, amíg a kiskorút az atya eltartotta volna. Ez a kötelezettség akkor is fennáll, ha az anya és a gyermek máshonnan is részesül csekély ellátásban.⁵

Az elhelyezés és tartási költségek kérdésében a való tényállás kiderítése a gyámhatóság feladata,⁶ de a rokonok meghallgatása előtt határozatot nem hozhat.⁷

Ha a gyermeknek tartásra vonatkozó joga bármily oknál fogva veszélybe kerül, a fennálló rendelkezések szerint a gyámhatóság vagy a bíróság lép közbe, hogy a gyermek tartásában hiány ne keletkezzék.

A szülők, illetve nagyszülők gyermektartási köteletségének *i* terjedelme a jogszabályokban kimondva nincs. Ez elsősorban függ a szülők és a gyermek vagyoni viszonyaitól és társadalmi állásától.⁸ A szülők a gyermek életkorához, társadalmi állásukhoz és vagyoni viszonyaikhoz mérten a gyermek tartására nézve egymással megegyezhetnek, de az így létrejött egyezség a gyermeknek a törvényben megállapított jogát meg nem változtathatja.⁹

Általános szabály az, hogy a gyermeknek a szülői eltartásra joga van mindaddig, amíg saját eltartásáról és megélhetéséről gondoskodni nem képes. Megszűnik a tartási kötelezettség, ha a kiskorú keresetéből megélhet, ha vagyonhoz jutott, végül ha az eltartásra jogosult leány férjhez megy.

Azt sem lehet megállapítani, hogy a gyermek hány éves korában nevezhető keresőképesnek. A szegényebb néposztály gyermekei már 14—16 éves korban kereshetnek, míg a magasabb társadalmi osztályokhoz tartozó gyermekek keresetképessé-

³ K. E. H. II. — ⁴ 1894: XXXI. 95. §. — ⁵ Magánjogi döntvénytár II.

⁶ 1877: XX. 278. §. — ⁷ 10.500/1894. és 37.820/1894. B. M.

⁸ Szeiberling: Kiskorúak és gondnokoltak külön joga. — ⁹ 17.776/1890. B. M.

gének alsó határa jóval tovább kitolódik. A 24. életév leteltével viszont rendes körülmények között minden gyermek megkeresheti már a kenyerét, de bizonyos esetekben ennél az időnél továbbra is fennáll a szülők kötelezettsége. Pl. ha a gyermek elmebajos és elmebajából kifolyólag keresetképtelen.¹⁰ Tartásdíj iránti kötelezettséget a kiskorú 16. évének betöltéséig állapít meg a bíróság.¹¹

A csődbe jutott szülő vagy nagyszülő csődtömegébe nem vonható az az összeg, amely a saját és azon személyek eltartására szükséges, akiket a törvény-, vagy a törvény gyakorlatánál fogva eltartani köteles.

A gyermek eltartása a házasfelek együttélése esetén az atyát terheli. Ez kitűnik a házassági törvényből, amely a férj különös kötelezettségeként a házassági terhek viselését is megjelöli. Házassági teher alatt pedig a férj, feleség és a gyermek összes szükségletei értendők. Az anyát terheli a tartás, ha önálló keresete van és ez elég a gyermek tartására. Habár az eltartás az atyát terheli, a gyermek gondozása, felügyelete, nevelése úgy az atya, mint az anya kötelessége és ezt a szülők együtt is végzik. Nézeteltérés esetében mégis az atya szava döntő, mert ő családfő. Sőt az atya, ha kívánatosnak tartja, a gyermeket az anya hatalma alól ki is vonhatja s a családon kívül helyezheti el.¹²

A házastársak különélés esetén megegyezhetnek a gyermek tartására vonatkozólag. Megegyezés hiányában, ha a felek között házassági per nincs folyamatban, a gyermektartás kérdésében a gyámhatóság határoz. Házassági per alkalmával pedig a perbíró dönt.

A szülők tartós különválása esetén megegyezhetnek, hogy a törvényes házasságból született gyermeket melyikük tartja magánál, de a szerződészerű megállapodás ellenére a gyámhatóság határoz az iránt, hogy melyik szülő jogosított a gyermek ideiglenes tartására. Ha a gyámhatóság határozatával az egyik fél nincs megelégedve, annak kimondását, hogy a kiskorú gyermeket ő van jogosítva magánál tartani, a bíróság előtt szerződés teljesítése címén sem követelheti.¹³

¹⁰ Raffay: Magyar magánjog kézikönyve.

¹¹ Márkus Dezső: Felsőbírósi határozatok.

¹² Raffay: Magyar magánjog kézikönyve. — ¹³ K. 54/1891.

Ha a szülők másként nem egyeztek meg, a gyermekek 7 éves korukig anyjuknál maradnak, 7 éves koruk után a nem vétkes szülő gondozására, ha mindkét fél vétkesnek bizonyult, a fiúkat atyjuknak, a lányokat anyjuk gondozására bízzák. A bíróság azonban a szülők vétkességének és egyéb körülményeknek tekintetbevételével másként is határozhat és a gyermeket harmadik személy gondozására is bízhatja.¹⁴

A gyermek tartási költségének viselésére a házasság érvényes felbontása előtt az 1877: XX. 11. §-ának 1. bekezdésében foglaltak irányadók, azaz a gyermek tartása elsősorban az atyát, másodsorban az anyát kötelezi és ha erre képtelenek, a nagyszülőket terheli az eltartási kötelezettség.¹⁵ Veszély esetén mind a bíróság, mind a gyámhatóság elrendelheti a gyermekek számára megszabott tartás biztosítását.¹⁶

Törvényes kiskorú gyermek elhelyezésének és tartásának kérdésében a gyámhatóság határoz, ez azonban nem zárja ki azt, hogy a házassági per folyamán¹⁷ a házassági per bírósága szükség esetében ideiglenesen határozzon ebben a kérdésben, ha a gyámhatóság nem határozott. A felbontó, vagy ágytól és asztaltól elválasztó ítéletben a házassági per bírósága szükség esetén akkor is határoz a gyermek elhelyezésének és tartásának kérdésében, ha a gyámhatóság már határozott.¹⁸

Ha a bíróság a házasságot felbontó ítéletben a gyermekek elhelyezése és tartása felől határozott, de a határozat a megváltozott körülmények következtében a gyermekek érdekeinek nem felel meg, a gyámhatóság a bírói határozattól eltérőleg intézkedhet.¹⁹

A bíróság, ha a házassági perben álló házaspáraknak kiskorú gyermekük van, az előzetes békéltetési eljárásról a kiskorú gyámhatóságát értesíteni és a kiskorú elhelyezésének, tartásának kérdésében hozott, valamint a házassági pert befejező határozatot neki megküldeni köteles. A gyámhatóság pedig köteles a nála folyamatba levő gyermektartási és elhelyezési ügyre vonatkozó iratokat a törvényszékre áttenni.²⁰

„Az a körülmény, hogy az árvaszék a gyermek jelenlegi elhelyezésének az atya által kért megváltoztatása kérdésében nem határozott, nem ok arra, hogy

¹⁴ 1894: XXXI. 95. §. — ¹⁵ 109.018/1909. B. M.

¹⁶ 1894: XXXI. 95. §. — ¹⁷ Pp. 674. §.

¹⁸ 1930: XXXIV. 137. §. — ¹⁹ 1894: XXXI. 97. §.

²⁰ 3.000/1915. I. M.

a tartásdíj ügyében az eljárás felfüggesztessék, mert a gyermek az anyánál van és eltartásáról gondoskodni kell.²¹

A gyermektartásra és elhelyezésre vonatkozólag a gyámhatóság határoz: 1. ha a szülők különválva élnek, de köztük sem békéltetési eljárás, sem házassági per folyamatban nincs és a gyermektartásra nézve a szülők nem egyeztek meg, 2. ha a bíróság a gyermek elhelyezése és tartása iránt határozott ugyan, de házasfelek a békéltetés sikertelensége esetében a házassági pert a meghatározott időn belül nem indították meg, vagy ha a különélésre szabott idő eltelte után a házasság felbontását nem kérték, 3. ha a házasságot a bíróság felbontotta, de a gyermektartásra és elhelyezésre vonatkozólag nem határozott.²²

Ha a szülő távol él gyermekeitől és kiskorú gyermekeinek eltartásáról és neveltetéséről nem gondoskodott, ezek rászorultság esetében az illetékes árvaszéktől tartási, illetőleg nevelési költségeket követelhetnek abban az esetben, ha az atya tartózkodási helye ismeretlen vagy hazajövetelében vagy vagyonának kezelésében gátolva van.²³ Az erre vonatkozó kérelmet a kiskorú leszármazott törvényes képviselője terjeszti elő. Az ilyen költségeket rendszerint a távollévő vagyonának jövedelméből lehet utalványozni, elkerülhetetlen szükség esetében az árvaszék a törzsvagyont is igénybeveheti. A törzsvagyon igénybevétele esetében az árvaszék köteles a közigazgatási bizottságnak jelentést tenni, a közigazgatási bizottság végzése pedig hivatali felülvizsgálás céljából a belügyminiszterhez terjesztendő fel.²⁴

A távolléti miatt gondnokság alá helyezett vagyonából a kiskorú leszármazók anyagi segélynyújtást követelhetnek jövőjük megalapítására, hivatali vagy házassági óvadékra, önálló ipar kezdésére vagy más ilyenmű célokra. Ez a segély azonban nem lehet nagyobb a törvényes osztályrésznél.²⁶

Ez a törvény kiegészítésre szorult, mert sok esetben a gyámhatóságok nem tudták mily eljárást kövessenek. A tapasztalat ugyanis azt mutatta, hogy a kivándorló egyének a hátrahagyott családtagok megélhetésére szolgáló ingatlanaikat külföldön tartózkodásuk alatt megterhelték, vagy eladták, az itthonhagyott gyer-

²¹ 272.964/1929. B. M. Közigazgatási jogszabályok gyűjteménye.

²² 54.404/1915. B. M. — ²³ 1877: XX. 28. §.

²⁴ 1885: VI. 11. §. — ²⁵ 1885: VI. 12. §.

mekek a legnagyobb nélkülözések között éltek, az eltávozott pedig még nem tartózkodott egy évet meghaladó idő óta távol, s így az 1877: XX. 28. §-a szerint gondnokság alá még nem volt helyezhető. Ilyen esetekben a gyermekek szellemi és anyagi érdekeinek megóvása céljából az árvaszék a távollévő részére, a bekövetkezett szükségre való tekintettel ügygondnokot rendel ki.²⁶

A harmadik személyeknél lévő gyermekek védelmét szolgálja az a jogszabály, amely megállapítja, hogy az elhagyott, általában jótékonyagra szorult gyermekek személyi ügyeinek intézésénél a gyermeket eltartó jótékony intézetet, egyletet vagy személyt érdekeltnek kell tekinteni és az általuk benyújtott beadványokat az árvaszékeknek úgy kell kezelniök, mint az érdekelttek részéről előterjesztettek.²⁷

A gyermek szüleitől a tartást természetben vagy pénzben kapja. Természetbeni tartást élvez a gyermek törvényes születés esetén, ha a szülők együtt élnek és a gyermeket otthon nevelik. Ha azonban bármely okból kifolyólag a gyermeket másutt helyezik el, a tartást pénzben kell viselni. A szülők különválása esetén fordul elő az ideiglenes és a végleges tartás fogalma. Ideiglenes tartás jár a közös háztartás megszüntetésétől a házasság felbontásáig. Az ideiglenes tartás megállapításánál irányadó a szülők vétkeisége, mert a nem vétkes szülő pénzbeli eltartásra nem kötelezhető. Kivétel, ha a nő férjét elhagyja és a gyermeket magával viszi. Az apa csak akkor kötelezhető a gyermek külön eltartására, ha a gyermeknek magánál tartását megtagadta.

Végleges gyermektartásról a bontó- és válóítélet hivatalból határoz. E tartásra nézve megjegyzendő, hogy a gyermektartás és nevelés költségét mindkét fél jövedelme arányában fedezi.²⁸

A tartásdíj kezdetének időpontjára általános szabály, hogy a házasságon kívül született gyermeknek a születéstől jár a tartás, minden egyéb esetben a kérelem előterjesztésének napját megelőző hat' hónapnál régebbi időre visszamenőleg tartásdíj nem követelhető, kivéve, ha a tartásra jogosult igazolja, hogy saját hibáján kívül nem kérte előbb a tartásdíjat.

A tartásra kötelezett és a tartásra jogosult végkielégítésben megegyezhetnek. Ez a megegyezés a kiskorút csak akkor kötelezi,

²⁶ 186.956/1911. B. M. — ²⁷ 9213/1918. B. M.

²⁸ Raffay: Magyar magánjog kézikönyve.

ha azt a gyámhatóság jóváhagyta. Viszont a gyámhatósági jóváhagyás sem zárja ki azt, hogy a tartásra jogosult igényét újból ne érvényesítse, ha a viszonyok lényegesen megváltoznak, vagy ha megegyezés szerint járó végkielégítés, illetőleg tartásdíj lényegesen csekélyebb, mint amennyi törvény szerint járna.

Viszont a tartásra kötelezett is kérheti a tartásdíj újabb megállapítását, ha a tartásra irányadó viszonyok megváltoztak.²⁹ A megítélt gyermektartásra a rokkantjáraadék is letiltható.³⁰

Az örökbefogadott kiskorú gyermeket elsősorban az örökbefogadó köteles eltartani. Ha az örökbefogadott javára tartásdíj van vérszerinti szülője terhére megítélve, akkor ez a tartásdíj az örökbefogadott javára tovább is jár s ha ez a tartásra nem elégséges, az örökbefogadó csak a még szükséges mértékben köteles a tartási és nevelési költségekhez hozzájárulni. Ha az örökbefogadó a gyermektartásra nem képes, a tartási kötelezettség a vérszerinti szülőkre, nagyszülőkre hárul.³¹

Meg kell említeni a fennálló házasság tartama alatt született és törvényesnek vélelmezett gyermek tartását. Az atya a fennálló házasság alatt született, törvényesnek vélelmezett gyermek eltartására mindaddig kötelezve van, amíg a kiskorú gyermek törvénytelen születése bíróilag kimondva nincs.³²

A gyermektartás megszüntetésére vonatkozólag a gyámhatóság határoz, ha a bíróság ebben a kérdésben határozatot nem hozott.³³

A szülők gyermektartási kötelezettsége kitűnik a 1878: V. 278. §-ából, amely szerint az a szülő, aki koránál vagy állapotánál fogva önszegélyre képtelen gyermekét kiteszi, vagy olyan körülmények közt hagyja el, hogy annak megmentése a véletlentől függ, 3 évig terjedhető fegyházzal büntethető. Ha pedig a kitétel, vagy elhagyás következtében a gyermek testi sértést szenvedett 5, ha a bűncselekmény által halál következett be, 5—10 évig terjedhető fegyházbüntetéssel sújtható a cselekményt elkövető.

A gyermek egészségi állapota hatósági felügyelet tárgya.³⁴ Aki a gyermek ápolására és gondozására a törvény szerint hivatva van, vagy azt magára vállalta, tartozik a 7 évnél fiatalabb, megbetegedett gyermeket mielőbb orvosi kezelésben részesíteni.³⁵ A gyógyköltség viselése a gondviselőt terheli.

²⁹ 204.500/1931. B. M. — ³⁰ 152.588/1931. N. M. M.

³¹ Raffay: Magyar magánjog kézikönyve. — ³² 111.985/1893. B. M.

³³ K. 4.708/1902. — ³⁴ 1.876: XIV. 19. §. — ³⁵ 1876: XIV. 20. §.

Azok a szülők, akik a társadalombiztosításra kötelezettek, családtagjaik részére gyógykezelést igényelhetnek. Családtagok a biztosított törvényes és törvénytelen gyermeke, ha ez utóbbinak apaságát a természetes atya elismerte, továbbá a kormányhatósági megerősítéssel örökbefogadott gyermek is. A biztosítási törvény szerint egyenlő elbírálásban részesül a törvényes és a törvénytelen gyermek. A biztosított beteg gyermeke részére az Országos Társadalombiztosító Intézet által megjelölt orvost, vagy orvosok valamelyikét igénybe veheti. Szükség esetén kórházi ápolásnak is helye van. A kórházi ápolási költséget a biztosító intézet a családtagok részére csak az esetben fizeti meg, ha azokat az intézet utalta be a kórházba.³⁶

A biztosított gyermekének gyógykezelésre való joga a betegségi biztosításban életének 16. évéig terjed, de csak akkor vehető igénybe, ha a gyermeknek magának nincs számottevő keresete és ha önként nem biztosított. Ha a gyermeknek szellemi vagy testi fogyatkozása van és ennek következtében keresetképtelen, életének 24. évéig részesül betegségi segélyezésben.³⁷

A szülők a gyermekük gyógykezelésének elmulasztása miatt, ha helyben orvos van, pénzbüntetéssel büntetendők. Ha a szülő vagyontalan és a gyermeknek sincs vagyona, a községi orvos ingyen tartozik a gyermeket gyógyítani.

Ha községi vagy körorvos hiányában más, ingyenes gyógykezelésre nem kötelezett orvos végzi a gyermek gyógykezelését, vagy ha az orvos a gyermek lakóhelyén kívül eső helységben kezeli a gyermeket, s a gyermek szülei vagyontalanok, a gyógyköltségeket az a község viseli, ahol a gyermek lakik.³⁸

Azoknak a szegény gyermekeknek gyógyítási költségeit, akiknek szülei nincsenek abban a helyzetben, hogy az orvosi költséget, valamint a gyógyszereket és gyógyászati segédeszközöket a gyermeknek biztosítsák, a nyilvános betegápolási pótadóból fedezik. A gyógykezelés a községet terheli és pedig azt a községet, melynek területén a gyógykezelés felmerült. A költségek fedezésére az a hozzájárulás szolgál, amelyet a kormány a nyilvános betegápolási és gyermekgondozási pótadó terhére a községeknek erre a célra előre megállapított és lehetőleg havonként előre folyósított összegben kiutal.³⁹

³⁶ 1927: XXI. 32., 33. és 47. §. — ³⁷ 1927: XXI. 32. §.

³⁸ 6000/1931. M. E. 15—17. §. — ³⁹ 400/1932. N. M. M.

A gyógykezelés kötelezettsége a gyámra is kiterjed. A törvény szerint a gyám köteles a kiskorú testi épsége felett őrködni és betegség esetén őt gyógyíttatni.⁴⁰ A gyámnak, ha a kiskorú vagyonát kezeli, az évi számadás alkalmával a gyermek egészségi állapotáról is jelentést kell tennie. Az a gyám, aki a kiskorú vagyonát nem kezeli, az egészségre vonatkozó jelentést a gyámhatóság által kitűzött időben mutatja be.⁴¹ A kiskorú elhanyagolása és a gyámi köteleességek elmulasztása büntetendő cselekményt képez és pénzbírsággal, valamint a gyámságtól való elmozdítással büntetendő.⁴²

Imre Sándor: A családi nevelés főkérdései. Budapest, Studium. — Ruffy Pál dr.: Élet a családban. A gyermekvédelem lapja 1928. évf. 1. sz. — Saly László dr.: Kié a gyermek? A gyermekvédelem lapja 1928. évf. 6—7. sz. — Csorna Kálmán: A szociális gyermekvédelem rendszere. Bp. 1929. — Szeiberling R. dr.: A kiskorúak és gondnokoltak külön joga a kapcsolatos jogszabályok keretében. Veszprém 1932. — Máday István dr.: Elvált szülők gyermekei. Gyermekvédelem 1934. évf. 1. sz. — Különvált szülők gyermekeinek sorsa. Gyermekvédelem 1934. évf. 2., 3. és 4. sz. — Gyulai Ernő dr.: Gyermekvédelem a válóperben. Gyermekvédelem 1934. évf. 5. sz. — Márföldy József dr.: A gyermek jövőjének biztosítása a válóperben. Gyermekvédelem 1934. évf. 7. sz. — Máday István dr.: Válófélben levő szülők gyermekei. Gyermekvédelem 1934. évf. 9. sz. — Máday István dr.: A család válsága és a gyermek. Gyermekvédelem 1934. évf. 11. sz. — Csorna Kálmán dr.: Gyámsági jog és jogszolgáltatás. Bp. 1935.

⁴⁰ 1877: XX. 92. §. — ⁴¹ Gy. T. 96. §. — ⁴² Gy. T. 97. § 1.

A házasságon kívül született gyermek védelme.

Az a körülmény, hogy valaki házasságonkívüli viszonyból származik, társadalmi megbetegedéseknek nyitja meg a lehetőségét. A házasságon kívül született gyermek kedvezőtlen jogi és társadalmi elbírálás alá esik és ez megnehezíti társadalmi elhelyezkedését. Az anya mellett nincs meg a gyermeknek az a biztos támasza és jobban ki van téve az élet hullámveréseinek, mint törvényes atyja mellett. Ezért foglalkozik a jogrend a fogadásától fogva, gyengébb társadalmi helyzetbe került magzat, illetőleg gyermek védelmével. A hatósági védelem a leányanyáknak biztosítja a jogot, hogy sajátmaguk, illetőleg születendő gyermekük jogos érdekeinek érvényt szerezhessenek.

A leányanyák a legtöbb esetben minden anyagi és erkölcsi támasz nélkül állanak és teljesen tájékozatlanok aziránt, hogy hátrányos helyzetükön milyen módon segíthetnek és nem tudják, kivel szemben támaszthatnak magánjogi igényt. A belügyminiszter az árvaszéket jelöli ki jogsegélyt nyújtó szervnek és ennek kötelességévé teszi, hogy a fiatalkorú nőnek segítséget nyújtson. Az árvaszékek a tudomásukra jutott esetekben tájékoztatják a fiatalkorú nőt, vagy annak törvényes képviselőjét magánjogi igényeiről és gondoskodnak arról, hogy a nő vagy törvényes képviselője, magánjogi igényeinek érvényesítésére a perbeli lépéseket megtegye.

Az árvaszékek figyelmeztetik az anyát születendő gyermeke társadalmi helyzetére. Felvilágosítják, hogy a gyermek jogi és társadalmi helyzetének javítására szolgáló intézmények, így az örökbefogadás és a természetes atya részéről történő atyai elismerés által a gyermek helyzetén javíthat, továbbá, hogy a gyermekre nézve hátrányos következmények megszűnnek, ha a szülők házasságot kötnek. Ha a házasságkötés a szülők között nem

jöhet létre, az árvaszékek gondoskodnak a bíróság közbelépésével a gyermekek eltartásának biztosításáról.

Az árvaszékeknek ez a jogsegélyt nyújtó tevékenysége csak akkor lesz eredményes, ha a községi, városi közgyámok, Budapesten a kerületi elöljáróságok lelkiismeretes és szakszerű közreműködésére támaszkodhatnak. Ezért a miniszteri rendelet felhívja az árvaszékeket, hogy tájékoztassák őket teendőjük felől.¹

A községi, városi közgyámoknak, Budapesten a kerületi elöljáróságoknak törvényen alapuló kötelessége, hogy a fiatalkorú anya magánjogi igényeinek érvényesítését előmozdítsák.² Fegyelmi és kártérítési felelősséggel tartoznak mindazokért a károkért, amelyeket mulasztásukkal okoznak.³

Az árvaszékeknek ugyancsak gondoskodniuk kell arról, hogy mindazok a hatósági szervek, társadalmi egyesületek, amelyek hatósági támogatásra szoruló fiatalkorú nőkkel akár közvetlenül, akár közvetve érintkezésbe jutnak, az illető fiatalkorú nőt vagy törvényes képviselőjét magánjogi igényeinek biztosítása és megfelelő útbaigazítás céljából kizárólag az illetékes árvaszékhez utasítsák, mert a jogvédelem szakszerű hatósági ellenőrzése csak így válik lehetségessé.⁴

A házasságon kívül született gyermek hatósági védelme érdekében a jogszabály úgy intézkedik, hogy az anyakönyvvezetők a kiskorú hajadontól született gyermekek születési anyakönyvi kivonatát a gyámhatóságoknak küldjék meg.⁵ Ennek révén a gyámhatóságok tudomást szereznek a kiskorú leányanyáról, született gyermekéről és megtehetik érdekükben a szükséges lépéseket. A községi ügyviteli szabályzat⁶ jelentéstételre kötelezi a községi elöljáróságot, ha házasságon kívül gyermek születik. A községeknél a házasságon kívül született kiskorúakról nyilvántartást kell vezetni. Ebbe a nyilvántartásba feljegyzendő az esetleges atyai elismerés, a gyermek tartási költségeire vonatkozó bírói ítélet, egyezség, esetleg az, hogy a gyermektartási költségeket miért nem érvényesítették.⁷

A községi ügyviteli szabályzat kötelezi a községi elöljáróságot és a közgyámot, hogy ellenőrizték a házasságon kívül szüle-

¹ 205.100/1931. B. M. — ² 1877: XX. 170. §.

³ 1886: XXI. 89. § és 1886: XXII. 86. §. — ⁴ 205.100/1931. B. M.

⁵ 115.600/1896. B. M. — ⁶ 129.000/1902. B. M.

⁷ Szeiberling: Kiskorúak és gondnokoltak külön joga.

tett gyermek tartási jogát az atyával szemben és amennyiben a gyermek tartása hiányt szenvedne, az árvaszéknek haladék nélkül tegyenek jelentést.

A házasságon kívül született gyermekek védelme a gyámhatóság hatáskörébe tartozik, feladata felvilágosítani és minden lehető megtenni, hogy a házasságon kívül született gyermek érdekeit megvédje. Ha az atya a tartási kötelezettséget önként elismerte és a gyermektartásdíj összegére nézve az anyával megegyezett, a gyámhatóság az egyezsége vonatkozó okiratot díjmentesen elkészíti. Ha a tartási kötelezettség vitás, az árvaszék a törvényes képviselőt a tartási per megindítására utasítja. Ha más mód nincs, a per vitelével a törvényhatósági vagy városi tisztii ügyészt bizza meg.

A tartásra vonatkozó perek a járásbíróóság hatáskörébe tartoznak.⁸ Szükséges, hogy az árvaszékek minden perről értesüljenek, amelyet a törvénytelen gyermek eltartása iránt tettek folyamatba, ezért a járásbíróóságok minden esetben az árvaszéket értesíteni tartoznak, még azokról a perekről is, amelyekben a peres felek egyike sem áll atyai hatalom, gyámság vagy gondnokság alatt.⁹

Sürgős esetben a bíróság a per megindítása előtt is intézkedhet, a per folyama alatt pedig ideiglenes határozattal elrendelheti a jog szerint járó tartás kiszolgáltatását és megteheti a tartás érdekében szükséges egyéb sürgős intézkedéseket.¹⁰

A házasságon kívül született gyermek az anya nevét viseli, annak állampolgárságát, illetőségét követi és tőle örökölhet, még akkor is, ha az anyának törvényes leszármazol is vannak. A házasságon kívül született gyermeknek az atya nem rokona és így a természetes atya a gyermek nevelésére sem gyakorolhat befolyást. A természetes atya azt sem igényelheti, hogy a gyermeket maga neveltethesse, a gyermekkel szemben csak tartási kötelessége áll fenn.¹¹

A házasságon kívül született gyermek társadalmi helyzetének megjavítása érdekében az anyakönyvi törvény¹² lehetővé teszi, hogy a természetes atya nevét az anyakönyvbe feljegyezzék, ha a természetes atya az atyaságot elismeri és ezt a tényt az anyakönyvezed előtt személyesen kijelentette, vagy azt köz-

⁸ 1911:1. 1. §. — ⁹ 3.838/1908. I. M. — ¹⁰ 3.982/1916. M. E.

¹¹ Csorna Kálmán: Gyámsági jog és jogszolgáltatás. — ¹² 1894: XXXIII. 41. §.

okiratba foglalta. Ennek a feljegyzésnek azonban különösebb joghatálya nincs. A természetes atyaság elismerése után a gyámhatóság hivatalból állapítja meg a gyermektartás mértékét. A jogszabályok nem rendelkeznek a természetes atya atyai elismerésével kapcsolatban a névviselésről, valamint a tartás módjáról és nem rendezik az öröklési jogot sem.

A házasságon kívül született gyermek jogi és társadalmi viszonyai egyenlőkké válnak a törvényes gyermekével, ha a gyermeket törvényesítik. A törvényesítés házassággal, vagy királyi (kormányzói) kegyelemmel történik. A törvényesítés utólagos házassággal automatikusan következik be, tehát ehhez sem a szülők, sem a gyermek akarata nem szükséges. Azonban az utólagos házasságkötés után azt mégis fel kell jegyezni a gyermek születési anyakönyvébe. Ennek előfeltétele a természetes atya atyai elismerése. Ha az atya az utólagos házasságmegkötése után meghal a nélkül, hogy az elismerést megtehetette volna, a gyermek vagy az anya is kérheti az atyai elismerés bírói megállapítását a járásbírósnál.¹³

A királyi kegyelemmel való törvényesítést a természetes atya kérheti abban az esetben, ha a házasság lehetetlen, vagy más méltánylást érdemlő ok forog fenn. A törvényesítést az atya halála után is lehet kérni, ha az atya a gyermeket már életében elismerte és a törvényesítés iránt a lépéseket már megtette, vagy beigazolást nyer, hogy a kérelem előterjesztésében valamely elháríthatatlan ok akadályozta meg.¹⁴ A kérelmet az árvaszéknél kell benyújtani. Ezt az árvaszék terjeszti fel az igazságügyminiszterhez és az tesz az államfőnek javaslatot. A királyi kegyelemmel való törvényesítés hatálya csak a törvényesítés idejétől számítva áll be. A királyi kegyelemmel való törvényesítéssel a gyermek csak az atyával jut rokonságba, ellenben annak rokonaival nem.

A világháború és a forradalom rendkívüli viszonyai a törvénytelen gyermek utólagos házassággal való törvényesítését nagyon megnehezítették, mert az atya sok esetben eltűnt, vagy meghalt, mielőtt a tőle származott gyermek atyai elismerését az anyakönyvben feljegyeztette, vagy azt a feljegyzésre alkalmas alakban kijelentette volna. Ezért a jogrend az atyai elismerés megállapítására irányuló nem peres bírói eljárást úgy módosította, hogy az anya, vagy a gyermek törvényes képviselője a lakhely szerint illetékes kir. járásbíróság előtt az atyai elismerés megtörténtének bírói megállapítását kérheti.¹⁵

¹³ 377/1922. M. E., 3154/1916. M. E.

¹⁴ Csorna Kálmán: Gyámsági jog és jogszolgáltatás. — ¹⁵ 377/1922. M. E. 1. §.

A törvénytelen gyermek atyai elismerése a bírói nem peres eljárásban a következőképpen történik: A kérelmet a kérelmező lakhelyén lévő állami anyakönyvvezetőnél, vagy az illetékes kir. járásbírósnál kell előterjeszteni. A szóbeli kérelmet jegyzőkönyvbe foglalják. Akár szóbelileg, akár írásban adják be a kérelmet, ki kell tűnni a kérelemből azoknak az adatoknak, amelyekből megállapítható, hogy a férj a gyermeket elismerte. Ha az anyakönyvvezetőnél terjesztették elő a kérelmet, az azt az illetékes kir. járásbíróshoz továbbítja. A bíróság visszautasíthatja, ha az eljárásra nem illetékes, vagy ha a kérelmet arra nem jogosított személy terjesztette elő. Ha visszautasításra nincs ok, a bíróság intézkedik a tényállás felderítése és a szükséges bizonyítás iránt. Ezeknek megtörténte után a kérelem felől végzéssel határoz. A bíróság a felek meghallgatása nélkül is intézkedhet, ha a meghallgatás nem mutatkozik szükségesnek. Az eljárást befejező végzést a gyermekre illetékes árvaszékkal is közölni kell. A végzést az iratokkal együtt át kell tenni az anyakönyvvezetőhöz, aki a gyermek születési anyakönyvének „utólagos bejegyzések” rovatába bejegyzi azt, hogy a gyermeknek atyja által történt elismerését a bíróság a rendelet alapján megállapította. A végzés alapján történt anyakönyvi feljegyzésnek ugyanaz a hatálya, mint az 1894: XXXIII. 4. §-a alapján történt feljegyzésnek.¹⁸

Ha a szülők között utólagos házasság jön létre, vagy ha a gyermeket örökbefogadják, külön intézkedésre szükség nincs. A gyermek eltartása akkor is biztosítva van, ha az atya az anyával együtt él és a gyermeket együtt, rendesen eltartják. A törvénytelen gyermek tartása elsősorban a természetes atyára hárul. Amíg az atya tartási kötelezettségét a bíróság nem állapította meg, az anya köteles a törvénytelen gyermek tartásáról és neveléséről gondoskodni. Ha a természetes apa képtelen gyermektartási kötelezettségének eleget tenni, a kötelezettség teljesítése az anyára hárul.¹⁷ Viszont ha egyezség a szülők között nem jön létre, akkor az anya bírói úton biztosíthatja a gyermek jogait az apával szemben. Ekkor, ha az anya nagykorú, mint a gyermek természetes és törvényes gyámja és képviselője, tartási pert indít a természetes atya ellen. Ha az anya még kiskorú, a pert a gyermek gyámja, illetőleg a gyám által megbízott ügyvéd viszi. A tartási igény a gyermeket illeti és ezért az anya erről le nem mondhat. Ha az anya a gyermek eltartásának biztosítása érdekében a természetes atya ellen a tartási igényt nem akarja érvényesíteni, akkor az árvaszék a gyermek részére ügygondnokot rendel ki, aki a tartási jog érvényesítése ügyében, mint a gyermek törvényes képviselője úgy intézkedik, mintha gyám volna.

A tartás mértéke az atya vagyoni és kereseti viszonyaihoz,

¹⁸ 377/1922. M. E. 2—5. §§. — ¹⁷ 205.100/1931. B. M.

valamint az anya társadalmi állásához igazodik és nem vehető tekintetbe az atya társadalmi állása.¹⁸ A tartás magában foglalja a megélhetéshez, neveltetéshez és tanításhoz szükséges eszközök nyújtását. A tartásdíj havi, pénzbeli szolgáltatásban teljesítendő.

A jogszabályok nem rendezik a tartásdíj fizetésének kérdését abból a szempontból, hogy az a gyermek hány éves koráig jár. A régebbi gyakorlatban 12—14 éves korukig, újabban 15—16 éves korukig állapítják meg a természetes atya tartási köteleességét.¹⁹ Ha a gyermek időközben keresethez jut, vagy örökség vagy egyéb módon vagyona tesz szert, a természetes atya a tartásdíj csökkentését vagy megszüntetését kérheti. Viszont ha a gyermek 16. életéve betöltése után sem lesz keresőképes, az atya ezen időn túl is köteles a gyermeket eltartani.²⁰ Az atya tartási kötelessége még a gyermek örökbefogadása esetén is épségben marad. Ha a házasságon kívül született gyermek az állami gyermekmenhely gondozásában áll. A jogrend megadja a jogot a gyermekmenhelynek, hogy a gyermek tartásdíjának behajtása iránt pert indíthasson.

Ha az anya a természetes atyával a gyermek tartására nézve egy összegben megegyezett, az egyezség csak a gyámhatóság jóváhagyásával válik hatályossá. Ha az anya társadalmi helyzetében változás áll be, ez nem ok arra, hogy a természetes atya a tartásdíj leszállítását kérje. Nem ok a tartásdíj leszállítására az sem, ha az atya kereseti viszonyai utólag megváltoznak, kivéve, ha keresetképtelenné válik, vagy, ha a tartásdíj fizetése a természetes atya létfenntartását veszélyezteti.²¹

A természetes apa a gyermek tartását pénzben fizeti és a gyermek átadását nem követelheti azért, hogy természetben nyújthasson támogatást.²²

A törvénytelen gyermek tartásdíja az apa örököseit is terheli.²³ Nem kötelezhetők tartásra sem az atya, sem az anya szülei, mert a törvénytelen gyermek nem rokonuk.²⁴ A rokonság hiányzik ugyan az atyánál is, de ennek a tartásnak törvényes alapja a vérségi kapcsolat.²⁵

A gyermeknek az eltartásra való jogát biztosítja a jogrend

¹⁸ K. 1192/1921. és 851/1926. — ¹⁹ Csorna: Gyámügyi jog és jogszolgáltatás.

²⁰ K. 1204/1921. — ²¹ Csorna: Gyámügyi jog és jogszolgáltatás.

²² Debreceni tábla 35/1897. ítélete. — ²³ Raffay: Magyar magánjog kézikönyve.

²⁴ K. 477/1899. — ²⁵ Raffay: Magyar magánjog kézikönyve.

s ezért kimondja, ha az anya a tartási igényt nem érvényesítette és ezt a gyám is elmulasztotta, ami miatt a gyermek a tartástól elesett, a gyermeknek viszkereseti joga van a mulasztást elkövető ellen.²⁶

A házasságon kívül született gyermek eltartási jogát védi az a rendelkezés is, mely szerint a honvédséghez, csendőrséghez, vámórséghez, folyamórséghez tartozó legénység fizetését, zsoldját, ha az illető legalább szakaszvezető, vagy hasonló rangban van, VB rész erejéig tartásdíj fejében igénybe lehet venni. A lakáspénzt azonban ilyen követelések fejében nem lehet lefoglalni.²⁷

A fegyveres erő kötelékébe nem tartozó személyek fizetésének felerészét lehet megítélni és tartásdíj fejében lefoglalni, tekintet nélkül arra, hogy az ilyen személyeknek mennyi a fizetésük, vagy egyéb járandóságuk.

Külön rendelettel szabályozták a hadirokkanlak házasságon kívül született gyermekeinek ellátási igényjogosultságát. A törvényes gyermekkel egyenlő elbánásban részesül ellátás szempontjából a gyermek, ha az apa törvényesítette, vagy örökbefogadta.²⁸

A házasságon kívül született gyermek fokozottabb magánjogi védelemben részesül. Ezért a jogrend kötelezi a természetes atyát arra, hogy a tartásdíjon felül az anyának térítse meg a szüléssel járó költségeket, valamint az anyának a terhesség és a szülés következtében elkerülhetetlenül szükséges kiadásokat. Továbbá köteles megfizetni azt az összeget, amibe az anyának a szülés előtti két héten és a szülés után négy héten át, társadalmi és vagyoni viszonyaihoz mért, illő tartása került. Ezeket a költségeket az anya akkor is követelheti, ha a gyermek halva született. Az anya már a szülés előtt is felléphet követelésével és a jogszabály lehetővé teszi, hogy ezen összegnek biztosítása iránt a bíróság ideiglenesen intézkedjék. A bíróság ideiglenesen kötelezheti azt, akinek atyasága valószínűnek látszik, hogy a gyermek első három havi eltartásának költségeit a szülés után előleges havi részletekben fizesse ki, hogy az anyának a szüléssel és gyermekággal kapcsolatos kiadásait azonnal, szükség esetében az anya két heti eltartásának költségét a szülés előtt előre fizesse meg.²⁹

²⁶ 492/1898. — ²⁷ 1929: XIV. t.-c. 1., 2. §. — ²⁸ 1900/1924. M. E. 6. §.

²⁹ 3982/1916. M. E., 1925: VIII. 54. § és 25.700/1925. I. M.

Doleschall A.: A törvénytelen gyermekek jogi állása, 1901. — Sipőcz L.: A törvénytelen gyermek jogállásáról, 1902. — Ritoók Zs.: Nézetek a törvénytelen gyermekek jogi helyzetéről, 1903. — Kocsán S.: A természetes apa gyermektartási kötelességéről, 1904. — König E.: A házasságon kívüli jogviszonyok, 1901. — Menyhárh G.: Az atyasági keresetről, 1912. — Havas Gy.: A házasságon kívül született gyermekek jogállapotáról, 1912. — Schopf K.: A hivatalos gyámság és a törvénytelen gyermekek védelme, 1913. — Arányi Miksa dr.: Társadalmi képek. Bp. 1912. — Kolosváry Bálint: Magánjog. Bp. 1922. — Gold S.: Törvénytelen gyermekek elismerése, 1929. — Csorna Kálmán: A szociális gyermekvédelem rendszere. Bp. 1929. — Vajkai Éva Julia: Az áldozat. A gyermekvédelem lapja 1929. évf. 4. sz. — Szeiberling Rezső: A kiskorúak és gondnokoltak külön joga a kapcsolatos jogszabályok keretében. Veszprém 1932. — Laky Dezső dr.: A törvénytelen gyermekek Budapesten. Stat. Közlemények 1934. — Csorna Kálmán: Gyámsági jog és jogszolgáltatás.

Atyai hatalom.

A kiskorú gyermek jövője, a társadalomban való elhelyezkedése nem bízható a véletlenre. Érdekeit addig, míg saját ügyeit nem intézheti, atyja védi. A jogrend a törvényes atyát ruházza lel elsősorban azzal a joggal, hogy gyermekeinek érdekeit megvédje, törvényes vagy törvényesített gyermekét képviselje, vagyonát kezelje, a gyermek életpályáját megválassza, a gyermek gyámját megnevezhesse, vagy valakit a gyámságból kizárhasson, az örökbefogadáshoz hozzájárulhasson.¹

Örökbefogadó atyára az esetben száll át az atyai hatalom, ha az örökbefogadásakor ellenkező megállapodás nem jött létre.²

Ha a gyermek érdekét az atyai hatalom gyakorlása veszélyeztetné, gyámhatósági közbelépésnek van helye. Ezt a lehetőséget azért kellett biztosítani, mert az atya elhatározása, intézkedése a gyermek egész életére kihathat.

Az atyai hatalommal kapcsolatos kérdések vizsgálata kétirányú lehet: személyjogi vonatkozású és vagyonjogi vonatkozású. Az atyai hatalom gyakorlásának legfontosabb része a gyermek pályaválasztásával kapcsolatos. Az atya választhatja meg gyermekének életpályáját. Az atya ezen joga mellett az anyát a pályakijelölési jog egyáltalában nem illeti meg.³

Ha a gyermek a pályaválasztás kérdésében atyjával nem ért egyet, 16. életévének betöltése után a gyámhatósághoz fordulhat. A gyámhatóság a rokonok meghallgatása után a kiskorú társadalmi, vagyoni és egyéb viszonyainak figyelembevételével határoz.⁴

Az atyai hatalom lényegéhez hozzátartozik a gyermek erkölcsiségének védelme is. Minden olyan káros behatást, mely a gyermek jövőjét akár testileg, akár erkölcsileg, akár szellemileg veszélyeztetné, az atyai hatalmat gyakorló kerülni köteles.⁵

¹ 1877: XX. 15. §. - ² 1877: XX. 15. §.

³ K. P. III. 5763/1917., Mj. Dt. XII. 65., K. 5763/1917.

⁴ 1877: XX. 27. §. - ⁵ 84.587/1921. B. M.

Az atyai hatalomról szóló 1877: XX. t.-c. 22. §-a kimondja, hogy megszüntethető az atyai hatalom, ha a gyermek erkölcsiségét veszélyezteti; ebből következik, hogy az atyai hatalomtól megfosztható az a szülő, aki gyermekét vad házasságban élni engedi, mert ezzel erkölcsiségét veszélyezteti. Az árvaszék, ha tudomására jut, hogy a kiskorú vadházasságban él, az atya ellen mindenkor a legnagyobb szigorral jár el. Ha pedig a kiskorú vadházasságra lépve, elhagyja atyját, a gyámhatóság azonnali visszajuttatás iránt a törvény 14. §-a alapján intézkedhet.⁶

Törvénytelen gyermeke felett az atya csak akkor gyakorolhatja atyai hatalmát, ha gyermekét törvényesítette.

Személyjogi vonatkozások mellett az atyai hatalom rendkívül nagy jelentőségű a gyermek vagyonának kezelésében. Az atyai hatalomból kifolyólag az atya kiskorú gyermekének vagyonát számadási kötelezettség nélkül kezeli. A vagyon jövedelme elsősorban az atyai hatalom alatt álló kiskorú eltartására, nevelésére és gyógyíttatására fordítandó. A jövedelemfelesleg pedig az atyát illeti meg. Ha a vagyont adósság terheli, a jövedelemfelesleg $\frac{2}{3}$ részét kitevő mértékig az adósság törlesztésére kell fordítani. Ha e kötelességnek az atya nem tesz eleget, a gyámhatóság az atyát számadásra kötelezheti.⁷

Az atyai hatalom alatt álló kiskorúaknak peres ügyeiről a gyámhatóságot értesíteni kell. Ha az illetékesség az iratokból nem tűnik ki, akkor a lakóhely szerinti árvaszéket kell értesíteni, mely, ha nem volna illetékes, gondoskodik arról, hogy az illetékes árvaszékhez jussanak az iratok. Ezzel az intézkedéssel a kiskorúakat veszélyeztető esetleges vagyoni hátrányoknak akarja a jogszabály elejét venni.⁸

Az atya köteles kiskorú gyermekének készpénzt biztosítani, értékpapírjait pedig vagy biztosítani, vagy a gyámhatóságnak átadni. A gyámhatóság nem követeli az átadást, vagy biztosítást, ha az értékek üzlet folytatásához szükségesek és az atya kezelésében a gyermek érdekeinek veszélyeztetése nélkül meghagyhatók. Ha ez a mentesítés fennáll, akkor az atya köteles az ingóságok kimutatását a gyámhatóságnak évenként előterjeszteni.⁹ Ha az atya a kiskorú készpénzét biztosítani nem tudja és a pénzt magánál nem tarthatja, a készpénz kikölcsönzésére javaslatot tehet a gyámhatóságnak. Kölcsön esetében az adóslevelet a kiskorú nevére kell kiállítani, de a kamatokat az adóstól az atya veszi fel és hajtja be.¹⁰

⁶ 80.362/1899. B. M. — ⁷ 1877: XX. 16. §.

⁸ 12.430/1891. L. M. - » 1877: XX. 17. §. — ¹⁰ 1877: XX. 19. §.

Az atya köteles a gyámhatóság jóváhagyását kikérni, ha a gyermek részére ingatlant, vagy tőkebefektetés céljából ingó vagyont akar szerezni, tőkepénzt felvenni, engedményezni, vagy zálogjogtörlesztést kíván megengedni, ha a kiskorú ingatlan vagyonát adás-vevés, vagy csere útján elidegeníteni, vagy megterhelni akarja, vagy tőkebefektetésül szolgáló ingatlan vagyonát elidegeníteni, szóval törzsvagyonának állagát akarja megváltoztatni.¹¹ Önállóan intézkedik az atya gyermekének vagyonával és gyámhatósági jóváhagyást csak azokban az esetekben köteles kérni, ha a nevelési költségekre a kiskorú törzsvagyonát szándékozik igénybevenni.¹²

Az atyai hatalom megszűnik, ha a gyermek teljeskorúvá válik, ha a gyermek vagy az atya meghal.¹³ Megszüntethető az atyai hatalom, ha az atya a gyermek tartását és nevelését teljesen elhanyagolja, ha erkölcsiségét, testi jólétét, vagy a gyermek vagyonának állagát rossz kezeléssel veszélyezteti.¹⁴

Az atyai hatalom korlátozható, vagy egy bizonyos időre felfüggeszhető. Az atyai hatalom felfüggesztésének van helye; 1. ha az atya gondnokság alá kerül, 2. ha büntettért, vagy más vétéséért 1 évnél hosszabb ideig tartó büntetésre ítélik, amennyiben a törvény ellenkezőt nem rendel, 3. ha az atya csőd alá kerül. Az 1. és 2. esetben az atya visszanyeri atyai hatalmát, ha a gondnokság alól felmentik, illetve, ha a szabadságvesztéssel járó büntetését kiállotta, kivéve, ha a törvény mást rendel. A csőd tartama alatt a gyámhatóság az atyát a vagyonkezelés jogától megfoszthatja, vagy a gyermek vagyonára nézve számadásra kötelezheti.¹⁵

Az atyai hatalom megszüntetésére a gyámhatóság illetékes. A közigazgatási hatóság a gyermek testi épségének, erkölcsi és szellemi érdekeinek veszélyeztetése esetén ideiglenesen tehet olyan intézkedéseket, amelyek a kiskorú gyermeket a testi, lelki nevelését veszélyeztető szülő hatalma alól kivonják, de az ilyen intézkedés csak rövid ideig maradhat hatályban, ezért az ilyen ideiglenes intézkedéseket az illetékes gyámhatóság törvényszerű intézkedéseinek kell követniük.¹⁶

A gyámhatóság az atyai hatalom megszüntetésének kérdésében a tényállás kiderítése és a legközelebbi rokonok meghallga-

¹¹ 1877: XX. 26. §. — ¹² 1877: XX. 26. §.

¹³ 1877: XX. 21. §. — ¹⁴ 1877: XX. 22. §.

¹⁵ 1877: XX. 23. §. — ¹⁶ K. 7.519/89. Mészlányi: Magánjog.

tása után határoz és ha az atya a gyámhatóság határozatában nem nyugszik meg, az atyai hatalom megszüntetésének kérdésében a bíróság dönt. Az atya eziránti kérelme a gyámhatósági határozat jogerőre emelkedésétől számított három hónap alatt terjeszthető elő, ennek azonban a gyámhatósági intézkedés foganatosítására nézve halasztó hatálya nincs.¹⁷ Az atyai hatalmat megszüntető gyámhatósági határozattal meg nem elégedő atya a határozat érvénytelenítése iránt ahhoz a törvényszékhez fordulhat, amelynek területén az elsőfokon eljáró gyámhatóságnak székhelye van.¹⁸ A bíróságnak azonban a keresetet vissza kell utasítania, ha azt a gyámhatósági határozat jogerőre emelkedésétől számított három hónap eltelte után terjesztették elő. A keresettel az atya az árvaszékhez fordul, amely az iratokat a bírósághoz átteszi. A bíróság a jogerőre emelkedett ítéletet a gyámhatósággal közölni tartozik.¹⁹ A gyámhatóság az atyai hatalmat megszüntető eljárást csak akkor indíthatja meg, ha az atyát a gyermek sérelmére elkövetett bűncselekményben bűnösnek mondják ki. Ezért az igazságügyminiszter elrendelte, hogy az atya bűnösségének kimondásáról a bíróságok a jogerős bírói ítéleteket az illetékes gyámhatóságoknak küldjék meg.²⁰

Az a körülmény azonban, hogy a szülők tartósan különváltan élnek, nem szünteti meg az atyai hatalmat, még az esetben sem, ha a gyermek az anyjánál van.²¹

Az árvaszéknek jogában áll a kiskorú gyermek nevelését ellenőrizni s ezért a községi közgyámokat ezen ellenőrzésre felszólítja, kik — ha a nevelést nem találják megfelelőnek — kötelesek az atyát kötelességének pontos teljesítésére figyelmeztetni és ha ez nem vezetne eredményre, az árvaszéknek haladéktalanul jelentést kell tenniök. Ez pedig a gyermek érdekében szükséges intézkedéseket haladéktalanul megteszi.²²

Az a tény, hogy az atyai hatalmat megszüntették, nem jelenti azt, hogy a gyermeket elhagyottá kell nyilvánítani, ha az atya anyagi körülményei olyanok, hogy a gyermeket el tudja tartani. Ilyen esetekben az 1/1903. B. M. módot ad az árvaszéknek, hogy a kiskorú érdekében elhagyottá nyilvánítás nélkül is intézkedjék és a kiskorút valamely állami gyermekmenhely kötelékébe felvé-

¹⁷ 1877: XX. 22. §. — ¹⁸ 1911:1. 730. §. — ¹⁹ 1911:1. 731. §.

²⁰ 54.600/1925. I. M. — ²¹ K. 5.763/1917. — ²² 84.587/1921. B. M.

tesse.²³ Ha az atyát atyai hatalmától megfosztották, vagy ha gyermekeinek tartását és nevelését nem teljesítette, nem követelheti gyermekei vagyonának jövedelmét.²⁴

Hermann K.: Az atyai hatalomról a magyar magánjogban, tekintettel a római jog és bölcséletre. 1885. — Hattyuffy D.: A magyar családjog kézikönyve. Bp. 1909. — Raffay Ferenc dr.: A magyar magánjog kézikönyve. Győr 1909. — Csorna Kálmán dr.: A szociális gyermekvédelem rendszere. Bp. 1929. — Szeiberling Rezső dr.: A kiskorúak és gondnokoltak külön joga a kapcsolatos jogszabályok keretében. Veszprém 1932. — Meszlényi Artur dr.: Magánjog. Bp. 1928. — Csorna K. dr.: Gyámsági jog és jogszolgáltatás. Bp. 1935.

²³ 103.482/1905. B. M. — ²⁴ K. 5.335/1904.

Örökbefogadás.

Az örökbefogadás intézménye társadalmi szempontból igen nagy jelentőségű. Az örökbefogadottnak családi állását az örökbefogadás megváltoztatja és legtöbb esetben az örökbefogadással az örökbefogadott társadalmi helyzetében is javulás áll elő. Ez a körülmény az örökbefogadás intézményét a társadalom megjavítását szolgáló intézmények sorába emeli.

Az örökbefogadás alapja szerződés, amelyben az örökbefogadó az örökbefogadottat gyermekének fogadja. Az örökbefogadás nem szünteti meg a vérrokonsági kapcsolatot és a családjogi viszonyból származó követeléseket. Az örökbefogadott gyermek vérszerinti szüleivel szemben tartásra való jogát érvényesítheti abban az esetben, ha az örökbefogadó anyagi helyzetében olyan változás áll be, amely őt eltartására képtelenné teszi.¹

Az örökbefogadott gyermek az örökbefogadással a törvényes házasságból származó gyermek jogállását nyeri el. Az örökbefogadással kapcsolatos változások és szociális khatások érdekében, az örökbefogadási szerződés megkötése előfeltételekhez van kötve. Az örökbefogadó az örökbefogadottra mindazokat a jogokat átruházhatja, amelyek törvényes gyermekét megilletnék.

A szerződést a gyámhatóságnak be kell mutatni, amely mind az örökbefogadót, mind az örökbeadót, valamint a 14. életévet már betöltött örökbefogadandót az örökbefogadással kapcsolatban kihallgatja. Az örökbefogadás a gyermek érdekében történik, ezért az örökbefogadási szerződés csak a gyámhatósági jóváhagyás és az azt követő kormányhatósági megerősítés után lép érvénybe. Az örökbefogadási szerződés megkötésénél a törvényes származású gyermeket az atya, vagy a gyám, a törvénytelen gyermeket az anya, mint a gyermeknek természetes és törvényes gyámja, ha pedig az anya kiskorú, a kirendelt gyám képviseli. Ha pedig az anyai

¹ 204.500/1931. B. M.

hatalom fel van függesztve, vagy a szülők egyike sem él, a gyám képviseli a szülőket és ő köti meg az örökbefogadási szerződést. Ha pedig az örökbefogadó egyúttal gyámja az örökbefogadandónak, ez esetben részére gondnok rendelendő ki a szerződés megkötésére.² Örökbefogadni valakit a szülő akarata ellenére nem lehet. A szülőket még abban az esetben sem lehet kényszeríteni, hogy gyermeküket örökbe adják, ha nyilvánvaló, hogy a gyermek jobb sorsa biztosítva volna. A gyermek örökbefogadása az atya, illetőleg az anya beleegyezésével történhet. Az atyai hatalmat nem lehet megszüntetni abból a célból, hogy a kiskorút örökbefogadhassák még akkor sem, ha az atya ismeretlen helyen tartózkodik.³

Az örökbefogadó élhet a névátruházás jogával, de a magyar jogban az örökbefogadásnak nem szükségszerinti következménye, hogy az örökbefogadott gyermek az örökbefogadó nevét viselje. A szerződésben határozott intézkedés teendő arról, hogy az örökbefogadott az örökbefogadás után milyen nevet viseljen. Megtarthatja saját nevét, felveheti az örökbefogadó nevét, vagy saját neve mellett az örökbefogadó nevét is viselheti.⁴ Ha az örökbefogadási szerződésben a családi név viselésére nem intézkednek, akkor azt úgy kell venni, mintha névátruházás nem történt volna.

Ezzel szemben az osztrák jog szerinti örökbefogadásnak lényeges kelléke a névátruházás.

Ha az örökbefogadási szerződésben a szerződő felek az örökbefogadott által viselendő családi név tekintetében semmiképpen nem intézkednek, névátruházás nem történik, s az örökbefogadott az örökbefogadás után is saját családi nevét használja. Ha pedig a szerződő felek abban állapodtak meg, hogy az örökbefogadó családi nevét átruházza, az örökbefogadott az átruházást elfogadhatja a nélkül, hogy magát kifejezetten kötelezné a saját családi nevének elhagyására. Ilyen esetben az örökbefogadó neve mellett saját családi nevének viselésére nemcsak joga van, hanem ezt egyúttal viselni is köteles.⁵

Aki nevét örökbefogadással nyerte, azt az örökbefogadóval kötendő pótszerződés nélkül nem változtathatja meg, kivéve, ha az örökbefogadóval együtt ugyanazon névre változtatja meg, de névátruházás nélkül örökbefogadás esetén a névváltoztatáshoz az örökbefogadó hozzájárulása nem szükséges.⁶ Az örökbefogadással

² 3546/1884. I. M. — ³ 35.928/1901. B. M. — ⁴ 18.084/1902. I. M.

⁵ 22.246/1889. I. M. — ⁶ 4.305/1896. I. M., 11.556/1897. I. M.

kapcsolatban a névát ruházást következőképpen szabályozza a jogrend: Ha házastársak fogadnak örökbe, a férj ruházhatja át családi nevét. Ha nő fogad örökbe, akár férjes, akár özvegy, csak saját születési nevét ruházhatja át az örökbefogadottra, mert az örökbefogadó nő férje nevét csak ideiglenesen, esetleg csak újabb férjhezmeneteléig viseli.⁷ Az örökbefogadással kapcsolatos névát ruházást az anyakönyvben fel kell jegyeztetni, Az anyakönyvi feljegyzés iránt, ha kormányhatósági megerősítés alá tartozó örökbefogadásról van szó, az igazságügyminiszter, ha királyi jóváhagyásról van szó, a belügyminiszter intézkedik. Az igazságügyminiszternek örökbefogadásra vonatkozó intézkedéseit, ha nagykorú egyénről van szó, a királyi törvényszék, ha kiskorú egyénről van szó, az ügyben eljáró árvaszék közvetíti.⁸

Nem fogadhat örökbe róm. kát. lelkész és testvér testvért.⁹ Egy és ugyanazon személyt egy szerződéssel ketten nem fogadhatnak örökbe, csak ha házastársak.¹⁰ Házastársak külön is örökbefogadhatnak gyermeket a másik házastárs beleegyezése nélkül.¹¹ Törvénytelen gyermekét a természetes atya is örökbefogadhatja, ha a gyermeket utólagos házassággal nem törvényesítette.¹² Az ilyen örökbefogadás kormányhatósági megerősítését az igazságügyminiszter attól teszi függővé, hogy a természetes apaságot hallgatással mellőzzék.¹³ Az örökbefogadott lehet az örökbefogadónak házasságon kívül született unokája is.

Az utólagos házasság az örökbefogadási szerződést megszünteti, mert a házassággal a gyermek törvényes és a törvényes gyermek nem lehet szülőinek örökbefogadott gyermeke.¹⁴

Az örökbefogadásnak nem akadály a sem, hogy a gyermek a szülőknél vérfertőző és a Btk.-be ütköző viszonyából született.¹⁵ Az örökbefogadó nemcsak a gyermeket, hanem az atyát és a már meglévő gyermekeket is örökbefogadhatja.¹⁶

Az örökbefogadó halála után az örökbefogadottat más is örökbefogadhatja újabb örökbefogadási szerződéssel.¹⁷ Ilyen esetben az örökbefogadott kettős nevet visel, mégpedig az első örökbefogadó nevéhez a második örökbefogadó nevét.¹⁸

⁷ 37.715/1875. I. M. — ⁸ 80.000/1906. B. M., 106.745/1898. B. M.

⁹ 26.877/1891. I. M. — ¹⁰ 37.965/1889. I. M. — ¹¹ K. 5.327/1905.

¹² 194.051/1887. I. M. — ¹³ 19.405/1887. I. M. ¹⁴ 13.632/1903. I. M.

¹⁵ 139.701/1930. B. M. — ¹⁶ 21.395/1891. I. M.

¹⁷ 2.302/1928. I. M. — ¹⁸ 1875/1912. I. M.

Az örökbefogadás kétféle: teljes és nem teljes örökbefogadás. Teljesnek mondjuk az örökbefogadást akkor, ha az örökbefogadóra nemcsak a szülői jogok szállnak át, hanem az atyai hatalom és a t. és t. gyámság is, a szerint, hogy férfi vagy nő az örökbefogadó. Nem teljes az örökbefogadás, ha a törvényes atya atyai hatalmát és a házasságon kívül született gyermek anyja, természetes és törvényes gyámságát az örökbefogadás után is fenntartotta.¹⁹

Az örökbefogadó atya az örökbefogadott gyermek felett atyai hatalmat gyakorol, ha eziránt az örökbefogadási szerződés alkalmával ellenkező megállapodás nem jött létre.²⁰ Ha nő az örökbefogadó, ez esetben a természetes és törvényes gyámság az örökbefogadó anyát illeti meg, ha a törvényes atya atyai hatalmát, az anya pedig természetes és törvényes gyámságát fenn nem tartotta.²¹

Az örökbefogadással az örökbefogadott gyermek az örökbefogadó családi kötelékébe kerül. Az örökbefogadott gyermek az örökbefogadó gyermekeivel egyenlő jogok birtokába jut. Az örökbefogadott az örökbefogadással előbbeni helyzeténél nem kerülhet rosszabb viszonyok közé. Az a körülmény, hogy az örökbefogadónak vannak törvényes gyermekei, az örökbefogadási szerződést nem zárja ki.²² Az örökbefogadottnak törvényes öröklési joga van az örökbefogadó vagyonaára és ezt az örökbefogadási szerződésbe is fel kell venni, ez viszont nem jelenti azt, hogy az örökbefogadottat le ne mondathassák az öröklés jogáról.²³ Az örökbefogadással járó előny azonban csak az örökbefogadottra és az örökbefogadási szerződés után született gyermekeire terjed ki.²⁴ Az örökbefogadott már meglévő gyermekei csak akkor jutnak ennek a jognak az élvezetébe, ha az örökbefogadási szerződéssel az örökbefogadó őket is örökbefogadta.²⁵

Az örökbefogadás nem befolyásolja az örökbefogadó rokonainak vagyonát, az öröklésre vonatkozó jogokat, illetőleg az örökbefogadott az örökbefogadó rokonainak vagyonára nem tarthat igényt. „Ily gyermeknek az örökbefogadó rokonával szemben és pedig sem fel- és lemenő, sem az oldalági rokonával szemben törvényes öröklési joga nincsen.”³⁰ Az örökbefogadott nem érvényesítheti a kötelesrészre vonatkozó jogát.³⁷ Ide vonatkozik az a bírói gyakorlat, amely szerint az örökbefogadás a törvényes gyermekek kötelesrészét nem sértheti³³ és ezért a kötelesrész meghatározásánál az örökbefogadott gyermeket számításán kívül

¹⁹ Raffay: Magyar magánjog kézikönyve. — ³⁰ 1877: XX. 15. §.

³⁷ 1877: XX. 36. §. — ²² 20.307/1886. I. M.

²³ Raffay: Magyar magánjog kézikönyve.

²⁴ K. 2.577/1918. Mj. D. XXII. 198.

²⁵ Csorna: Gyámsági jog és jogszolgáltatás.

²⁰ K. 7.802/1927. — ²⁷ K. 10.335/1906. — ²⁸ K. 7.718/1922.

hagyják és a kötelelrészt a törvényes házasságból született gyermekek száma szerint határozzák meg.²⁹ Ha az örökbefogadó az örökbefogadás előtt végrendeletet készített, az az örökbefogadás után hatályát veszti.³⁰ Az örökbefogadás nem akadályozza annak, hogy az örökbefogadott vérszerinti szülei után ne örököljön. Az örökbefogadónak azonban nincs törvényes öröklési joga örökbefogadott gyermek után. Ha ezt az örökbefogadási szerződésbe mégis felvennék, a szerződést nem hagyják jóvá.³¹

Az örökbefogadott eltartására az örökbefogadó van kötelezve. Ha a gyermek vérszerinti atyja bíróilag megállapított tartásdíjat köteles fizetni, ez a tartásdíj az örökbefogadott gyermeket az örökbefogadás után is megilleti és az örökbefogadó csak azt a különbséget köteles fedezni, amely a gyermek tartásához és neveléséhez a bíróilag megállapított költségen felül szükséges.³² Az örökbefogadott kiskorú gyermekek az örökbefogadó illetőségét követik.³³

A kiskorúra nézve kívánatos, hogy minél előbb jusson abba az előnyös helyzetbe, amelyet részére az örökbefogadási szerződés, mind személyi, mind vagyoni tekintetben biztosít. Ezért különös illetékességet állapít meg a jogszabály és kimondja, hogy minden olyan esetben, amikor olyan kiskorú örökbefogadási szerződéséről van szó, akinek magyar állampolgársága nem vitás, az örökbefogadási szerződés gyámhatósági elbírálására az az árvaszék illetékes, amelynek területén az örökbefogadandó kiskorú az örökbefogadási szerződés felmerültekor tartózkodik.³⁴

A külföldi kiskorúak érdekében történő örökbefogadási szerződés kérdésében a magyar gyámhatóságok nem illetékesek határozni. De mert az örökbefogadási szerződés hosszadalmas jóváhagyási eljárása a kiskorúra helyrehozhatatlan kárt okozhatna, a magyar gyámhatóságok kötelessége, hogy a magyar területen tartózkodó kiskorú örökbefogadását elősegítsék és ezért a külföldi gyámhatóságok rendelkezésére kell bocsátaniok az összes birtokukban levő adatokat.³⁵ A külföldi kiskorú örökbefogadására vonatkozó szerződést a külföldi gyámhatóság hagyja jóvá. Vitás állampolgárságú kiskorú örökbefogadását külön rendeletek szabályozzák.³⁶ Hatályosaknak kell tekintenünk az utódállamok gyámhatóságai részéről, a megszállás ideje alatt, kiskorú magyar állampolgárok örökbefogadása tárgyában kötött szerződések jóváhagyása kérdésében hozott határozatokat, ha az érdekeltek a trianoni szerződés értelmében magyar állampolgárok maradtak és ha az ilyen határozatok a magyar gyámügyi törvény rendelkezéseinek megfelelnek.³¹

²⁹ K. 708/1921. — ³⁰ K. 3.050/1925. — ³¹ 590/1890. I. M.

³² Raffay: Magyar magánjog kézikönyve. — ³³ 1886: XXII. 6. §.

³⁴ 5.000/VII.-a./1914. B. M. — ³⁵ 135.353/1930. B. M.

³⁶ 1.969/1928., 1.033/1929. I. M. és 137.757/1932. XI. B. M.

³¹ 95.059/1931. B. M.

Örökbefogadási szerződést, mint örökbefogadó, elvileg csak vagyonával szabadon rendelkező cselekvőképes egyén köthet. A cselekvőképesség előfeltételéből következik, hogy a kiskorú nem fogadhat örökbe. Kiskorú pedig csak akkor fogadható örökbe, ha ránézve az örökbefogadás előnyös.³⁸ Kiskorú örökbefogadása törvényes képviselőjével történhet.³⁹ Ha az apa távol van és a törvényesnek vélelmezett gyermeket magáénak el nem ismeri, és ha a gyermekről tudni sem akar, akkor előbb az atyai hatalmát kell megszüntetni az 1877: XX. 22. §-a szerint, s csak a gyámhatóság határozatának jogerőre emelkedése után, a gyámságban megerősített anya kötheti meg kiskorú gyermekének örökbefogadási szerződését. Ha az atyai hatalom megszüntetve nincs, az örökbefogadáshoz gondnok kirendelésének helye nem lehet.⁴⁰ Ha a törvényes és természetes gyámságban az anya nincsen megerősítve, a gyámhatóság az örökbefogadási szerződést nem hagyhatja jóvá. Fennálló joggyakorlatunk szerint ahhoz, hogy a kiskorú részére jogügyleteket köthessen, feltétlenül szükséges, hogy a kiskorú helyett eljáró személy jogszerűen képviselje a gyermeket; ennek pedig előfeltétele az, hogy a gyámhatóság az anyát a törvényes és természetes gyámságban megerősítse.⁴¹ A törvényes képviselőt rendezése nélkül az igazságügyminiszter a jóváhagyást nem adja meg.⁴²

Az örökbefogadás jóháagyását az árvaszéktől folyamodványban kell kérvényezni. A kérvényhez a következő okiratokat kell mellékelni:

1. az örökbefogadónak és az örökbefogadottnak születési anyakönyvi kivonatát; ha az örökbefogadott törénnytelén gyermek, anyjának születési anyakönyvi kivonatát,
2. házastársak örökbefogadása esetén ezeknek házassági anyakönyvi kivonatát,
3. ha a törvényes gyermeknek szülei, vagy a házasságon kívül született gyermeknek édesanyja meghalt, ezeknek halotti anyakönyvi kivonatát,
4. a szülők életbenléte esetén, ha azok egyike sem törvényes képviselője a gyermeknek, a gyámi rendelvénnyel.⁴³

Az örökbefogadási szerződést három példányban kell kiállí-

³⁸ Raffay: Magyar magánjog kézikönyve. — ³⁹ 3.546/1884. I. M.

⁴⁰ 21.248/1896. B. M. — ⁴¹ 162.565/1927. B. M.

⁴² 836/1927. I. M. — ⁴³ 3.546/1884. I. M.

tani. A szerződést kötő feleket, meg a 14. életévet elért örökbefogadandót az árvaszék kihallgatja. A szerződést az árvaszéknél vagy a szolgabíróságnál lehet megkötni. Méltánylást érdemlő szegénység esetén a szerződést mind az árvaszéknél, mind a szolgabíróságnál szóbelileg is meg lehet kötni. Az árvaszék a gyámhatóság jóváhagyó határozatának jogerőre emelkedése előtt az örökbefogadási szerződésre a jóváhagyási záradékot rávezeti és a szerződést a törvényben előírt mellékletekkel együtt az igazságügy-miniszterhez felterjeszti, feltéve, hogy a gyámhatóság az örökbefogadási szerződést az összes érdekeltek kijelentett akaratával megegyezően az érdekeltek kérelme értelmében hagyta jóvá és ahhoz az árvaszéki ügyész is hozzájárult.⁴⁴

Az örökbefogadási szerződés megkötését a háború alatt a háborús események által indokolt esetekben megkönnyítették. Gyámhatóságilag jóváhagyható és kormányhatóságilag is megerősíthető volt az olyan örökbefogadási szerződés, amelyet a törvényes képviselő meghallgatásával kötöttek, ha a kiskorú a háborúban gyámolítóját elvesztette még akkor is, ha az örökbefogadásnak a fennálló jogszabály szerint megkívánt valamely kelléke hiányzott, feltéve, hogy a szerződés az örökbefogadottal szemben az örökbefogadó törvényes eltartási kötelezettségét nem zárta ki.⁴⁵

Az árvaszékeknek az 57.348/1886. B. M. sz. rendelet adja meg az örökbefogadási szerződéseknél követendő eljárást. Az árvaszékek kötelessége a kiskorúak érdekeinek előmozdítása érdekében a szerződést kötő felekkel személyesen érintkezésbe lépni, mert csak a szándékolt örökbefogadás előzményei, körülményei, elhatározásuk indokainak kikérdezése után juthat a hatóság abba a helyzetbe, hogy biztosan megítélhesse, vajjon az örökbefogadás szándéka tiszta-e, az előnyös lenne-e a kiskorúra nézve, tehát a jóváhagyást megadhatja-e, vagy meg kell-e azt tagadnia.⁴⁶

A kiskorú nevében kötött örökbefogadási szerződés a gyámhatóság jóváhagyása után válik a kiskorúra nézve kötelező erejűvé. A jóváhagyás bekövetkeztéig az önjogú szerződő fél el nem állhat és ránézve a szerződés mindaddig kötelező erejű, amíg a jóváhagyást meg nem tagadták.⁴⁷ Abban az esetben, ha az örökbefogadó a gyámhatósági jóváhagyás után, de a kormányhatósági megerősítés előtt a szerződéstől vissza akar lépni, hatálytalanító szerződést kell kötnie. Ezt a hatálytalanító szerződést a gyámhatóság

⁴⁴ 3546/1884. I. M., 59.674/1917. B. M. és 25.000/1917. I. M.

⁴⁵ 1.106/1915. M. E. — ⁴⁶ 57.348/1886. B. M. — ⁴⁷ K. 309/1901.

a kiskorú érdekeinek szem előtt tartásával bírálja el.⁴⁸ Nem akadályozza a szerződés gyámhatósági jóváhagyását, vagy kormányhatósági megerősítését az, ha az örökbefogadó a szerződés megkötése után, de a jóváhagyás vagy a megerősítés előtt meghal, abban az esetben, ha beigazolást nyer, hogy a szerződést az örökbefogadó kötötte, annak tartalmáról neki tudomása volt és mások az ő vagyonát nem örökölték.⁴⁹

Nincs szükség az örökbefogadási szerződés kormány hatósági megerősítésére, ha a kiskorú jóváhagyás előtt meghal, mert az ügylet célját vesztette.⁵⁰ Nincs helye gyámhatósági jóváhagyásnak, ha a jóváhagyás a házasságtörést, azaz a házassági intézmény megsértését támogatná.⁵¹

A már megkötött örökbefogadási szerződést lehet módosítani és fel is lehet bontani. A kiskorú örökbefogadott csak gyámhatósági jóváhagyással bonthatja fel az örökbefogadási szerződést. De még ilyenkor is csak az esetben érvényes a felbontás, ha abban a jogokról visszteher nélküli lemondás nem történt.⁵² Ha az örökbefogadási szerződéstől az egyik fél el akar állni, a másik fél pedig nem, az igazságügyminiszter figyelmezteti a feleket az árvaszék útján, hogy ügyüket bírói útra vigyék.⁵³ Az örökbefogadási szerződés megtámadására az örökbefogadó, vagy annak jogán örököse,⁵⁴ örökbefogadott kiskorú anyja,⁵⁵ házastárs, ha az örökbefogadáshoz az ő hozzájárulása is kellett volna,⁵⁶ jogosult. Az örökbefogadottat bírói úton ki lehet zárni az öröklésből durva hálátlanság, vagy erkölcstelen életmód miatt.⁵⁷ Az örökbefogadott is jogosult arra, hogy kérje a szerződés bírói úton való felbontását, ha az örökbefogadó az erkölcsi kapcsolatot szándékos magaviseletével megbontja.⁵⁸

Gaár V.: Az örökbefogadásról. Bp. 1899. — Nagy E.: Az örökbefogadásról. Bp. 1902. — Dr. Hattyuffy D.; A magyar családjog kézikönyve. Bp. 1909. — Raffay Ferenc dr.: A magyar magánjog kézikönyve. Győr 1909. — Csorna Kálmán dr.: A szociális gyermekvédelem rendszere. Bp. 1929. — Stoltz—Gál: Az örökbefogadás szabályai. 1921. — Szeiberling Rezső dr.: A kiskorúak és gondnokoltak külön joga a kapcsolatos jogszabályok keretében. Veszprém 1932. — Csorna Kálmán dr.: Gyámügyi jog és jogszolgáltatás. Bp. 1935.

⁴⁹ 2498/1924. B. M. - « 1.112/1909. I. M. — ⁵⁰ 21.463/1901. I. M.

⁵¹ 261.236/1928. B. M. — ⁵² 172.822/1911. B. M. — ⁵³ 36.946/1920. I. M.

⁵⁴ K. 5327/1905. — ⁵⁵ K. 2751/1911. — ⁵⁶ K. 5757/1930.

⁵⁷ K. I. 9999/1915. I. 29/1924. és III. 1801/1928.

⁵⁸ K. III. 5341/1930. Csorna: Gyámügyi jog és jogszolgáltatás.

Árvák joga.

Általános rész.

Árva az a kiskorú, kinek egyik vagy másik, vagy mindkét vérszerinti szülője elhalt. Az árva fogalom halálessettel áll kapcsolatban. A törvényesen elvált, vagy tartósan különélő szülőknek gyermekei árváknak nem tekinthetők. A szülők egyikének, másikának, vagy mindkettőnek elhalálózása a gyermek családi helyzetét megváltoztatja. A változás a társadalmi megbetegedések, valamint a problémák egész sorának nyitja meg az útját. Az árvaság következtében a gyermek fokozottabb védelemre szorul.

Az atyának halála esetén a kenyérkeresőtől megfosztott családban a megélhetési nehézség jelentkezik. Az anya halála a legerősebb támasztól fosztja meg a gyermeket és teszi fejlődésének irányát bizonytalanná. Mindkét szülőnek halála esetén a gyermek teljesen idegen környezetbe kerül, ahol mellékes szempontok kerülhetnek előtérbe és a gyermek érdekei, amelyek sok vonatkozásban a köz érdekeivel állanak szoros összefüggésben, kárt szenvednek.

Az árvaságra jutott gyermek életében fontos szerepe van a mostohának. Az anya elhalálózása után az új hitves a gyermekre nézve idegen, harmadik személyként kerül a családba. Az atya elhalálózása esetén az új házassággal más gondolkodású, más érdekkörbe kapcsolódó, a gyermekre nézve idegen férfi irányítja a család életét.

Az árvaság következtében előállott új helyzet a társadalom szempontjából nagy jelentőségű, tehát szabályozni kellett ezeket az életviszonyokat, melyekből a közre, a társadalomra és az egyénre károk keletkezhetnek. A jogrendszer nem öleli át az árvaságra jutottak egész tömegét. A jogszabályok nyújtotta védelem jobbára azokat veszi védelembe, akiknek szülei vagyonosak voltak. Ez a réteg tekintélyes, azonban a nemzeti szempontok indokolttá teszik, hogy az árváknak az a rétege is, mely vagyon-

talansága miatt nem részesül olyan fokozott védelemben, mint a vagyonos árváké, minden életmegnyilvánulásukban teljes védelemben részesüljenek. A magukra hagyott árvák közül sokan kerülnek büntetőbíróóságok elé, vagy más formában okoznak gondot a társadalomnak.

A gyermeknek eltartásához való joga az árvák ellátására is kiterjed, Az ellátás terén két nagy csoport különböztethető meg, a szerint, hogy az árvák eltartására kötelezett elhalt szülő beletartozott-e olyan keretbe, melynek szervei biztosítják részükre az ellátást, vagy pedig nem állanak születésükkel kapcsolatban olyan jogviszonyban semmiféle alakulattal sem, mely részükre az ellátást biztosítaná.

Az első csoportba tartozó árvák között is megkülönböztetést tesznek a jogszabályok a szerint, hogy az elhalt szülő polgári közalkalmazott, vagy pedig fegyveres erőhöz tartozó egyén volt. Ezenbelül is még rendezik a jogszabályok az árvaellátást a szerint, hogy a gyermek törvényes házasságból, vagy pedig házasságon kívül született és később törvényesítették. Egy további megkülönböztetést mutatnak a jogszabályok az árvaellátás szempontjából, ha a szülők törvényesen elváltak, vagy különváltan élnek, vagy gyermeket örökbe fogadtak.

A közalkalmazottak és a fegyveres erőhöz tartozó szülők árváinak ellátásán kívül, igen nagy réteget tesz ki az árváknak az a csoportja, akiknek szülei nem állottak a fentemlített keretek között. Ebben a csoportban árvaellátás szempontjából más helyzet áll elő, ha az árvák elhalt szülei betegségi, baleseti, özvegységi, árvasági biztosításra kötelezettek voltak, vagy pedig nem, továbbá ha az árvaságot egy harmadik személy hibája okozta, vagy pedig ha az elhalt halálesetre biztosítva volt. Külön csoportba tartozó árvák a háborúban elhalt szülők gyermekei, kiknek a jogrend némi ellátást biztosít. Árvaellátásban részesülnek azok a gyermekek, akiknek szülei baleset ellen biztosított rabmunkások voltak.

Részrendelkezések.

A törvény az árvák ellátására árvajáradék és a kegyelmi ellátás fogalmát állapítja meg. Az árvajáradék lehet állandó és ideiglenes ellátás¹.

Állandó árvaellátást (nevelési járulékot) élveznek az állami,

¹ 1885: XI. 45. és 1912: LXV. 121. §.

vagy azzal egy tekintet alá eső alkalmazottak gyermekei, ha a törvényes feltételeknek megfelelnek, továbbá a fegyveres erő tagjainak árvái. Ideiglenes nevelési járulék illeti meg azokat az árvákat, akiknek árvaellátásra való igényük megvan, ha atyjuk eltűnt, fel nem található, mindaddig, míg az atya halála be nem bizonyosodik, illetőleg bíróilag holtta nincs nyilvánítva.²

A nevelési járulék igény megnyílásának feltételei:

1. Az atyának állandó és nyugdíjjogosultsággal való alkalmazásában legalább öt évi szolgálat, korengedély mellett való alkalmazás esetén legalább 10 évi szolgálat.

2. Az árva a törvényben megállapított életkort ne töltse be,

3. Az árvák törvényes, vagy törvényesített gyermekek legyenek.

Az árvák életkorát a nevelési járulék igénybevételére a törvény a tisztviselőknél 24, az altiszteknél és szolgáknál 16 éves korban állapítja meg. Az utóbbiaknál is módot ad a törvény a 24. életév betöltéséig való meghosszabbításra, ha az árva kiváló eredménnyel folytatja tanulmányait. Ezt a körülményt a nevelési járulékot számfejtő hivatalnál az iskolai bizonyítvánnyal igazolni kell.³

Állandó árvaellátásra van igényük az atyátlan és teljesen árva gyermekeknek. Az atyátlan árvák, akiknek édesanyjuk ugyan él, de a gyermek eltartására anyagilag nem képes, ez esetben szülőtleneknek tekintendők.⁴

Szülődén a nőalkalmazottnak anyátlan árvája akkor, ha az árva édesatyja keresetképtelen és vagyontalan.⁵

Szülőtlen árvának kell tekinteni azt az árvát is, akinek szülei az atya elhalálózásakor nem éltek együtt és ebből kifolyólag az anya semminemű ellátásra igényt nem tarthat, továbbá, ha az anya erkölcstelen életet folytat, vagy bűncselekményért hivatalvesztésre ítélik.⁶

Az állami alkalmazottak árváit megillető nevelési járulék az atya halálát követő negyedik hónap elsejével kezdődik. Az elhalálózás napját követő három hónapon át azt az illetéket kell számukra folytatólagosan kifizetni, amely az elhalt részére azalatt a három hónap alatt járt volna, amíg életben volt.

A szülőtlen árvákat megillető járulék az anya elhalta után

² 1885: XI. t.-c. 45. § és 1912: LXV. t.-c. 74. §. — ³ 1912: LXV. t.-c. 68. §.
⁴ 1885: XI. 44. — ⁵ 1885: XI. 56. §. — ⁶ 1885: XI. 35. § 4. és 5. pont.

a negyedik hónap elsejével kezdődik. Három hónapon keresztül pedig az az ellátás fizetendő ki, amennyit az anya kezéhez (gyám) fizettek volna ki, ha még életben lenne.⁷

A nyugdíjra igénytadó szolgálati idő betöltése után, a tényleges szolgálatban elhalt és a nyugdíjas állapotban elhalt állami⁴ tisztviselőnek, altisztnek és szolgának árvája nevelési járuléki igényét érvényesítheti, ha a házasság, amelyből született, a tényleges szolgálati idő alatt vagy azt megelőzőleg kötött. A nyugalomba helyezés után törvényesített gyermek állandó árvaellátásra jogosult, ha még a tényleges szolgálati idő alatt született; ha a nyugalombahelyezés után kötött házasságból származik; ha az állami alkalmazott még nem volt hatvan éves; ha a beszámítható javadalmazással egyenlő összegű nyugdíjra igénytadó szolgálati idejét még nem töltötte be és a házasság megkötése után, vagy a gyermek törvényesítése után a tényleges szolgálatban még legalább három évig alkalmazva volt.

Az állami alkalmazottnak bíróság által jogerősen felbontott vagy érvénytelennek nyilvánított házasságból született gyermeke még akkor is jogosult árvaellátásra, ha a gyermek a házasság felbontása, vagy érvénytelenítése után született, ha a születés a felbontás, illetőleg az érvénytelenítés napját követő 10 hónapon belül történt.

A törvényes, törvényesített és az elvált szülők gyermekének akkor is lehet árvaellátást engedélyezni, ha az atya a nyugdíjigényre jogosító legkisebb szolgálati időt nem töltötte be, de halála minden kétséget kizárólag a szolgálat teljesítése következtében, vagy szolgálat teljesítése közben szenvedett baleset folytán rövid időn belül következett be.⁸

Az örökbefogadott gyermeknek nincs igénye nevelési járulékra.⁹

Az államnál alkalmazott nők gyermekei anyjuk után akkor részesülhetnek nevelési járulékbán, ha atyjuk sem él már, vagy ha él is, teljesen keresetképtelen és vagyontalan.¹⁰

A hivatásos katonai személyek ellátatlan árváinak igényük van nevelési járulékra, ha törvényes származásúak, vagy ha őket a szülők utólagos házasságával, vagy legfelsőbb kegyelemből törvényesítették. A nevelési járulékra nincs befolyással az a körül-

⁷ 5100/1924. M. E. — ⁸ 1912: LXV. 62. §.

⁹ 1912: LXV. 62. §. — ¹⁰ 1885: XI. 56. §.

mény, hogy a szülők házasságát jogerősen felbontották, vagy érvénytelennek nyilvánították.¹¹

A honvédséghez tartozó hivatásos havidíjasok és altisztek házasságon kívül született árváinak nevelési járulékra van igényük: 1. ha a bíróság az elhalt apaságát megállapította, 2. vagy azt az atya a bíróságon kívül elismerte, 3. ha az atya a gyermek eltartásához hozzájárult, 4. ha a gyermek létfenntartása a nevelési járulék nélkül veszélyeztetve volna és ha a nevelési járulékot kizáró okok egyike sem forog fenn.¹²

A nevelési járulék egyenlő havi részletben előre fizetendő és nem osztható illeték, amelyre az árvának igénye az atya halálát követő hónap elsejével kezdődik, az utószülött gyermeknél pedig a születés hónapjának elsejével.¹³

A törvénytelen atyátlan vagy szülődén árva nevelési járulékát a törvényes atyátlan, szülődén árvák nevelési járuléka szerint kell megállapítani, de kezdetének időpontját esetről-esetre kell meghatározni.¹⁴

Mind az állami alkalmazottak, mind a fegyveres erőhöz tartozó hivatalos altisztek állandó ellátásra igényjogosult árvái mind-egyikének külön-külön igénye van nevelési járulékra. A fejenként megállapítandó nevelési járulékot az özvegyet megillető nyugdíj egyötödében kell megállapítani.¹⁵

A szülődén, vagy szülőtlennel egy tekintet alá eső árvák nevelési járulékát a megillető nevelési járulék másfélszeres összegében kell megállapítani, ha a szülőtleneknek tekintendő árvák száma kettőnél több. Ha csak egy, vagy legfeljebb két ilyen árva van, akkor a megillető nevelési járuléknak kétszeres összegére tarthat igényt.¹⁶

Azoknak az állami alkalmazottaknak szülőknek árvái, akiknek mindkét szülője állami szolgálatban volt, csak az egyik szülő után részesülhetnek nevelési járulékbán. A megállapítás a magasabb járandóságú szülő fizetése után történik.¹⁷

Az állami alkalmazottak árváinak járuléka és az özvegy nyugdíjának együttes összege azonban nem haladhatja meg a tényleges szolgálatban elhalt által élvezett beszámítható javadalmazás

¹¹ 1921: XXXII. 52. §. — ¹² 1921: XXXII. 66. §. — ¹³ 1921: XXII. 57. §.

¹⁴ 1921: XXII. 66. §. ¹⁵ 1912: LXV. 64. § és 1921: XXXII. 54. §.

¹⁶ 1912: LXV. 67. § és 1921: XXXII. 55. §. ¹⁷— 1912: LXV. 67. §.

utoljára élvezett összegét. Ha a nevelési járulékok és az özvegyi nyugdíj együttes összege meghaladja az elhalt utolsó beszámítható javadalmazásának összegét, akkor az árvák nevelési járulékát minden egyes árvára nézve úgy állapítják meg, hogy az atya utoljára élvezett javadalmazásának összegét elosztják a gyermekek számával.

De ha a gyermekek valamelyikére nézve a nevelési járulékra való igény megszűnik, a többi árvának nevelési járulékát fel kell emelni.¹⁸

Az állami alkalmazottak árváinak a nevelési járulék folyósítását az igényjogosultaknak kell kérvényezniük az atya, illetőleg az anya halálát követő egy éven belül.¹⁹

Az állami alkalmazottak árváinak az ellátásra való jogosultságot az illetményhivatal bírálja el. Ha az ellátásra való igényjogosultságot az illetményhivatal megállapította, a nevelési járulékok kiutalványozása iránt intézkedik és az özvegyet mint anyát, vagy a gyámot értesíti az ellátás megállapításáról és utalványozásáról.²⁰

Ha az árvának ellátási díját csak az államfő, vagy a miniszter engedélyezheti, akkor az ellátásra vonatkozó kérelmet az illetményhivatal az illetékes miniszterhez terjeszti fel.²¹

A rangosztályba sorozott csendőrségi havidíjasok árváinak ellátására a m. kir. honvédség részére érvényben lévő felülvizsgálati szabályok alkalmazása után a felülvizsgáló bizottság lelete és indítványa felett minden előforduló esetben a honvédelmi miniszter határoz.²²

Ha az állami tisztviselő stb. a nyugdíjra való igényjogosultság megállapítására szükséges szolgálati idejét még nem töltötte be, de a halál szolgálatteljesítés következtében állt be, vagy abból kifolyólag következett a pénzügyminiszter hozzájárulásával lehet az árvák részére nevelési járulékot engedélyezni.²³

A miniszter határozatai ellen a közigazgatási bíróság előtti eljárásnak van helye, kivéve azokat az eseteket, amelyek az ellátás megtagadására, engedélyezésére, a meghatározott életkort meghaladó gyermek részére a nevelési járulék tovább folyósítására, a nyugdíjösszeg felemelésére vonatkoznak.²⁴

¹⁸ 1912: LXV. 73. §. — ¹⁹ 1912: LXV. 75. §. — ²⁰ 1100/1932. P. M. 8. § 7. pont.

²¹ 1100/1932. P. M. 8. § 8. pont. — ²² 1912: LXV 125. §.

²³ 1912: LXV. 62. §. — ²⁴ 1912: LXV. 120. §.

A hadiárvak gondozásának ügyei a honvédelmi miniszter hatáskörébe tartoznak.

A nem hivatásos állományból származó katonák hadiárvainak ellátási ügyeit a honvédelmi miniszter intézi.²⁵

Az árvak nevelési járulékát minden esetben, azaz akár állami alkalmazott, akár fegyveres erőhöz tartozó tiszt, havidíjas, altiszt árvájáról van szó, az anya, illetőleg a gyám kezéhez kell kifizetni.²⁶

Az özvegy a kezéhez fizetett ellátási összegből nemcsak saját gyermekeit, hanem mostoha gyermekeit is köteles eltartani.²⁷

Ha az özvegy eme köteletségének nem tenne eleget, a gyámhatóságnak joga van a gyermekek nevelési járulékát és az özvegyi nyugdíj $\frac{1}{3}$ -át a kirendelt gyám kezéhez kiszolgáltatni.²⁸

Kizárja az állandó árvaellátásra való igényt,

1. ha a gyermek nem magyar állampolgár,
2. ha az árvát a bíróság jogerős ítélettel hivatalvesztésre, vagy jogerős szabadságbüntetésre ítélte,
3. végkielégítését kivette,
4. az államival egyenlőnek tekintendő alkalmazást nem nyert tisztviselőnek, altisztnek, szolgának gyermeke még akkor sem, ha szolgálati ideje az öt évet meghaladta,
5. napszámosnak, munkásnak gyermeke.²⁹

Az állandó ellátás megszűnik:

1. ha az árva a törvényben meghatározott életkort eléri,
2. meghal,
3. ha az árva valamely büntetendő cselekményért hivatalvesztésre ítéltetik,
4. ha az árva házasságra lép,
5. ha egy évnél hosszabb ideig tartózkodik Magyarországon kívül, kivéve, ha ez engedéllyel történt,
6. ha az árva közmegebotránkozást okozó erkölcstelen életmódot folytat,
7. ha magyar állampolgárságát elveszti, vagy magyar állampolgársága mellett idegen állampolgárságot szerez,
8. ha az árva ellen a bíróság olyan ítéletet hozott, amely

²⁵ 3600/1932. M. E. 1. §.

²⁶ 1885: XI. 40., 1887: XX. 18. §, 1921: XXXII. 56. §.

²⁷ 1885: XI. 38. §, 1887: XX. 15. § és 1921: XXXII. 60. §.

²⁸ 1921: XXXII. 60. §, 1887: XX. 15. §. — 20 1912: LXV. 63. §.

nyugállományú személyeknél a nyugdíj elvesztését vonná maga után. Ilyen eset alkalmával a honvédelmi miniszter a pénzügyminiszterrel egyetértőleg a járulék törvényes mértékének erejéig ellátást engedélyezhet, az állam iránt tartozó hűség kötelmeibe ütköző bűncselekményért történő elítélés kivételével.⁸⁰

A nevelési járulék időlegesen szünetel:

1. ha az árva katonai, papi, vagy állam által fenntartott bármely intézetben felvételt nyer és ott ingyenes ellátást élvez, (ha katonai nevelőintézetben kap az árva elhelyezést, a nevelési járulékot az elhelyezés részbeni költségeinek fedezésére fordítják),

2. ha bármely más alapítványt élvez, (kivéve az iskolai tanulmányi ösztöndíjakat), amely a nevelési járulék összegéi meghaladja,

3. ha önálló ipari vagy más vállalkozásba kezd és a tiszta jövedelem a nevelési járulék összegét meghaladja,

4. ha a hadsereg kötelékébe lép és ott az őrmesteri rendfokozatnak megfelelő zsoldot élvez,

5. ha akár köz-, akár magánszolgálati alkalmazása van és járandóságának összege a nevelési járulék mértékét meghaladja.³¹

A megszüntetett nevelési járulékot újból folyósítani kell, ha az az ok, amely miatt az ellátást megszüntették, megszűnt.

Árvajáradékot kap a betegség és baleset elleni biztosításra kötelezett biztosítottnak, az öregségi vagy rokkantsági járadékosnak törvényes és törvényesített gyermeke életének tizenötödik évéig, ha pedig teljesen kereset- és munkaképtelen, vagy ha hivatásra való kiképzésben részesül, vagy iskolai tanulmányokat folytat, tizenhetedik életévének betöltéséig, ha a biztosított legalább a 200 járulékhetes várakozási időt betöltötte és várománya ép volt.³²

Az elhalt biztosított gyermekén, mostoha gyermekén kívül igényjogosult az árvajáradékra az elhalt férfi házasságon kívül született gyermeke is, ha apaságát elismerte, vagy ha ezt a bíróság megállapította, vagy ha az atya a gyermek eltartására bírósággal kötelezve volt.³³

Árvajáradékban részesül a baleset következtében elhalt rab

16. életévét még be nem töltött törvényes, örökbefogadott és

³⁰ 1912:LXV. 70. § és 1921: XXXII. 58. §.

³¹ 1887:XX. 13. és 29. §, 1912: LXV. 71. §, 1921: XXXII. 59. §.

³² 1928: XL. 59. § 1. bek.

³³ 1928: XL. 60. §. (Lásd Társadalom biztosítás fejezetnél.)

házasságon kívül született gyermeke is, ha az örökbefogadás a balesetet megelőzően történt és a házasságon kívül született gyermek is igényjogosult akkor, ha a rab letartóztatása előtt vele egy háztartásban élt, vagy a rabbal közös háztartásban élő nőtől a letartóztatást követő 300 napon belül született, vagy ha a rabot a gyermek tartására a balesetet megelőzőleg indított kereslet alapján bírói ítélet kötelezte.

Nem kaphat árvajáradékot az ilyen gyermek, ha gyermekmenhelyen, vagy más valamely jótékonyoságú intézetben helyeztek el. Az árvajáradék mértéke a gyermek félárvasága esetén 15%-a, teljes árvaság esetén 30 %-a az elhalt rab évi munkaeredményének.³⁴

Árvajáradékban részesül a háborúban elhalt, vagy a hadi szolgálattal okszerű kapcsolatban szerzett betegség következtében elhalt apának legkésőbb a hadiszolgálat megszűnését követő két éven belül kötött házasságából a törvény hatálybalépéséig született törvényes gyermeke, vagy legkésőbb a hadiszolgálat megszűnését követő egy éven belül törvényesített vagy örökbefogadott gyermeke.

Hadiárvasági igényjogosultsága van a hősi halált halt férfi házasságon kívül született gyermekének, ha a bíróság megállapította, hogy az elhalt a gyermek eltartására kötelezve volt, vagy ha más hatóság előtt tett nyilatkozattal a gyermeket magáénak ismerte el, vagy ha a gyermek neveléséhez hozzájárult.³⁶

A hadiárva árvajáradékát a 16. életévéig állapítja meg a Hrt két kivétellel: 1. ha a gyermek általános jó osztályzatú előmenetellel iskolai tanulmányokat folytat és ezt évről évre igazolja, 2. ha tartósan költséges kezelést igénylő betegségben szenved és ennek fennállását évről-évre igazolja, vagy ha nyomorék, süketnéma, elmebeteg, vagy más okból magával tehetetlen. Az időn túl élvezett árvajáradék élvezete tanulmányok folytatása esetében legfeljebb a 24. életévig, az egyéb felsorolt esetekben ennél hosszabb időre is engedélyezhető.³⁶ Szünetel az árvajáradék kifizetése, ha a hadiárva valamely intézetben, vagy az állami gyermekmenhelyen teljesen ingyenes ellátásban részesül. Ha azonban a gyermek tartásáért az állami gyermekmenhely tartásdíjat fizet, vagy ha a szülő gyermektartásának az önköltségi ár felét fizeti, ilyen arányban az árvajáradékot folyósítani kell a szülő kezébe.³⁷

³⁴ 29.300/1913. I. M. 42. §. — ³⁵ 1933: VII. (Hrt.) t.-c. I. fejt. 2. §.

³⁶ Hrt. 17. § 3., 4. pont. — ³⁷ 9.300/eln. hg. 1933/H. M. (Hrt. Ut.) 36. §.

A hadiárvák az ellátási járadékon felül egyéb kedvezményekben is részesülnek.

1. Az állami, törvényhatósági, községi és felekezeti középiskolákban, főiskolákban, egyetemeken a felvételnél egyenlő feltételek fennforgása esetén a hadiárvák elsőbbséget élveznek,

2. a jó tanulmányi eredményt elért hadiárvák a teljes tandíjmentesség és az összes mellékdíjak fizetése alól felmentést nyernek,

3. a belügyminiszter a hadiárvákat a középfokú és főiskolai tanulmányok folytatására, illetőleg kereskedői és ipari, vagy mezőgazdasági pályára való kiképzésük elősegítésére tanonc-éveik alatt évről-évre adományozható ösztöndíjban vagy ingyenes nevelőintézeti (árvaházi) nevelésben részesítheti.³⁸

Ebben az évben ösztöndíjat az évi költségvetésbe nem vettek fel. Az intézetek még megvannak, de újabb beutalás a nevelőintézetekbe már nincs.

A hadiárvák nevelését és tartását az illetékes gyámhatóság, vagy a község a közgyám útján az 1877: XX. t.-c.-ben biztosított jogkörben ellenőrzi.³⁹

A hadiárvák tanulmányi ösztöndíjban való részesítése, nevelőintézetekbe való felvétele és ezen intézetek igazgatásának felügyelete a belügyminiszter hatáskörébe tartozik, ki a támogatás elnyerésének feltételeit évről-évre állapította meg.⁴⁰

Ha a hadiárvát elhagyottá nyilvánítják, a hozzátartozóikhoz is kihelyezhetők a gyermekek.⁴¹

Az altisztek árváinak hozzátartozóival a menhely igazgatója a tartásdíjra vonatkozólag csak akkor kössön egyezséget, ha a hozzátartozók vagyoni vagy jövedelmi viszonyai nyilvánvalóan aránylag kedvezők.⁴²

Az iparos halála után, ha törvényes, törvényesített, vagy örökbefogadott gyermekei maradtak hátra, ezeknek jogán és javára, újabb iparigazolvány, iparendélyhez kötött iparoknál újabb iparendély nélkül folytathatják atyjuk iparát, ha az üzlet átvételét az iparos halálát követő három hónap alatt az iparhatóságnak a gyermekek anyja, vagy más törvényes képviselője azt bejelenti és egyben a törvényben előírt kellékeket a szakképzettség kivételével saját személyében igazolja, amelyeket az illető ipar gyakorlásának előfeltételeként a törvény megszab.⁴³

Az elhalt iparos iparának folytatása az árvák jogán csak az iparos törvényes, törvényesített, vagy örökbefogadott gyermekeit

³⁸ Hrt. 28. §. — ³⁹ Hrt. Ut. 143. §. — ⁴⁰ Hrt. Ut. 249. §.

⁴¹ 98.812/1925. N. M. M. — ⁴² 199.464/1912. B. M. — ⁴³ 1922: XII. 7. §.

illeti meg. Tehát ez a jog nem érvényesíthető a hátrahagyott házastárs újabb férjhezmenetele után az új házasságból származott gyermekekre, sem az elhalt iparos feleségének előbbi házasságából származott gyermekeire.⁴⁴ A törvény három hónapi meggondolás! időt ad az elhalt iparos feleségének, hogy ezidő alatt az iparhatóságnak bejelentse, hogy férje iparát akár saját jogán, akár gyermekei jogán tovább folytatja. Az iparhatóságnak azonban be kell jelentenie, hogy az ipart kinek a jogán akarja folytatni. Ha az ipart a gyermekek jogán folytatni akarják, az anya, ha ő meghalt, a gyám folytathatja újabb iparigazolvány, illetőleg iparengedély nélkül.

Az elhalt iparos iparának a gyermekek jogán való folytatásánál a törvény megkívánja, hogy az összes feltételeket az anya saját személyében igazolja. Ha az anya vagy a gyám a szakképzettséget saját személyében igazolni nem tudja, akkor szakképzett üzletvezetőt kell alkalmazniok. Ha az ipar engedélyhez kötött és a törvényben előírt megbízhatóságot az anya saját személyében igazolni nem tudja, megbízható üzletvezetőt köteles alkalmazni.

A meghalt iparos törvényes, törvényesített és örökbecfogadott gyermekei javára az anya, vagy a törvényes gyám az ipart csak a gyermekek nagykorúvá válásáig folytathatja. Nagykorúvá válásuk után a gyermekeknek saját személyükben kell igazolniok azokat a feltételeket, amelyeket a törvény a kérdéses ipar folytatásához megkíván.

Ha azoknak a személyében, akiknek jogán az elhalt iparos iparát folytatják, változás áll be, (pl. a gyermek elhal, nagykorúvá válik) ezt a változást az iparhatóságnak mindenkor nyolc napon belül be kell jelenteni.⁴⁵

Az elhunyt építőiparos által gyakorolt építőipart életben marad házastársa akár saját, akár gyermekei jogán csak attól a naptól kezdve folytathatja, amelyen az illető építőiparra előírt szakképzettséget saját személyében igazolja, vagy pedig szakképzettséggel és egyéb kellékekkel rendelkező üzletvezetőt alkalmaz és ezt az elsőfokú iparhatóságnál bejelentette.⁴⁶

A vagyontalan árvák eltartási kötelezettsége a község feladata. Ha olyan árvák, gyámoltak vagy gondnokoltak vannak, akiket sem a rokonok, sem más jótévők nem tudnak eltartani, sem valamely jótékony intézetben felvételt nem nyertek, a község köte-

⁴⁴ 78.000/1923. K. M. 18. §.

⁴⁵ 78.000/1923. K. M. — ⁴⁶ 139.919/1930. K. M.

les róluk gondoskodni mindaddig, míg magukat munkájukkal eltartani nem tudják.⁴⁷ A községek eme feladatkörükben a vagyontalan árvákat viszonyaiknak és hajlamaiknak megfelelő életpálya elsajátításához kötelesek hozzásegíteni, kitaníttatni és e költségekről gondoskodni. A községek ezért a támogatásért viszontszolgáltatást kérhetnek, illetőleg szerződéssel biztosítják a maguk részére a viszontszolgáltatást. Ennek értéke a gyámokra fordított költségekkel kell, hogy arányban álljon. Az erre vonatkozó szerződéshez az árvaszék hozzájárulása szükséges.⁴⁸

A közgyám kötelessége a községekben, városokban lakó és a községek által neveltetendő gyámoltak felügyeletéről gondoskodni és amennyiben neveltetésük nincs biztosítva, erkölcsiségük veszélynek van kitéve, az árvaszéknek jelentést kell tenniük.⁴⁹

Ezek a rendelkezések képezik a községek és városok által fenntartott árvaházak alapját. Az árvaházak külön szabályrendeletek alapján működnek és meg vannak határozva a felvételi feltételek, a gyermekek nevelésének iránya és az esetleges viszontszolgáltatási kötelezettségek.

Szohovits F.: Az árvaügyek és azok gyakorlati vezetésének módja. 1854. — Kassay A.: Az árva- és gyámügyekben! eljárás s az árva vagyon kezelése. 1865. — Kolosváry Bálint dr.: Magánjog. Bp. 1922. — Meszlényi Artur dr.: Magánjog. Bp. 1928. — Csorna Kálmán dr.: A szociális gyermekvédelem rendszere. Bp. 1929. — Szeiberling Rezső dr.: A kiskorúak és gondnokoltak külön joga a kapcsolatos jogszabályok keretében. Veszprém 1932. — Csorna Kálmán dr.: Gyámügyi jog és jogszolgáltatás. Bp. 1935.

⁴⁷ 1877: XX. 112. §. — ⁴⁸ 1877: XX. 264. §. — ⁴⁹ 129.000/1902. B. M.

A gyermek gyámügyi védelme.

„A kiskorúak személyjogi védelméhez fűződő államérdek, a kiskorúak hazafias, erkölcsös, vallásos, egészséges, munkaképes, munkaszerető polgárokká nevelése az állam jövő létének legfontosabb kérdése s azon belül a társadalmi és gazdasági rend biztosításának leghathatósabb eszköze, ami elkerülhetetlenné teszi, hogy az államhatalom sokszor segítő és a legtöbbször a családjogi hatalommal, de nem ritkán harmadik személyekkel szemben is kényszerítő beavatkozásával valósítsa meg a kiskorúak erkölcsi, szellemi, testi és önfenntartási érdekeinek védelmét és ezeken keresztül életviszonyaiknak, életérdekeiknek kedvezőbb kialakítását.¹

A gyámhatóság működését szabályozó jogszabályok bonyolult rendelkezései miatt nehéz összefüggő képet adni a védelem minden részéről. A jogszabályok részben nincsenek összefüggésben a gyámtörvénnyel, részben nincsenek beállítva a kiskorúak, gyámoltak szisztematikus védelmének szolgálatába. Ennek a körülménynek tudható be, hogy a gyámhatóság a társadalom megbetegedésének megelőzését célzó intézkedéseket nem tudja tökéletesen végrehajtani.

A gyámhatóság a magyar jogfejlődésnek egy különleges formája, önálló közigazgatási hatóság, melynek hivatása, hogy a kiskorúaknak és gondnokság alá helyezettnek minden irányú védelmét, gyámolítását ellássa. Az árvaszék közigazgatási hatóság, amelynek azonban bírói jellege is van. Az 1877: XX. t.-c.-kel, a gyámtörvénnyel, bizonyos mértékig önállósítást nyert és ennek következtében a ráháruló védelemnek csak egy részét végezheti. A munkát, melyet végez, a kiskorúaknak és gondnokság alá helyezettnek közigazgatási jogvédelmében és érdekvédelmében lehet megjelölni.

Az árvaszékek eredetileg testületi hatóságok voltak. Ma pedig egyes előadói intézik az ügyeket.²

¹ Szeiberling: Javaslat a gyámügy reformjához. — ² 7.740/1923. M. E.

Az elsőfokú gyámhatóságok a megyei és városi törvényhatóságok, valamint a megyei városok árvaszékei és azoknak a községeknek a gyámhatóságai, melyek elegendő szellemi és anyagi képességgel rendelkeznek a gyámügyek intézésére és amelyeket a belügyminiszter gyámhatósági jogkörrel ruház fel.³

Másodfokú gyámhatóságok: a községekre nézve a megyei törvényhatóság árvaszéke, a megyei és városi törvényhatóság és a megyei városok árvaszékeinek határozataira nézve pedig a közigazgatási bizottság.⁴ A közigazgatási bizottság, mint másodfokú gyámhatóság, a gyámügyi fellebbvitelek elintézésére saját kebelében gyámügyi fellebbviteli bizottságot alakít. Feladata az I. fokú gyámhatóság határozatával meg nem elégedő feleknek jogorvoslatot nyújtani.

E bizottságot a közigazgatási bizottság választott tagjaiból kell összeállítani.⁵

Harmadfokon a törvényhatóságok és megyei városok árvaszékeinek határozatai felett a belügyminiszter, a községek határozatai felett pedig a közigazgatási bizottság dönt.

„A belügyminiszter, mint a legfelsőbb gyámhatóság, az egész magyar gyámügyi igazgatás felett a legfelsőbb felügyeletet és ellenőrzést gyakorolja.”⁶

A gyámhatóságok, mint közigazgatási hatóságok, a kiskorúakkal, gondnokoltakkal kapcsolatos kérdésekben hivatalból tartoznak eljárni, a tényállást nyomozás útján felderíteni és az eredményhez képest határozni.

A gyermekvédelemmel kapcsolatos intézkedések nincsenek mind a gyámhatóság hatáskörében, hanem azok egyrésze a közigazgatás más ágaiba van bekapcsolva. Pl. az iskolakötelezettség, a testnevelés, munkaerővédelem, egészségvédelem, erkölcsvédelem, szolgálati szerződések stb.

A gyámhatóság feladatköre a következő részekre oszlik: 1. az árvaszékekre, 2. a közigazgatási hatóságokra, 3. családtanácsra. A gyámhatósági jogkört az önkormányzat gyakorolja.⁷

A gyámtörvény a gyámhatóság határozatainak végrehajtásával a községi előljárást bízta meg. A gyámhatóság a községi előljárást azzal is megbízhatja, hogy olyan kiskorúak ügyeit intézze, akiknek vagyona alig van és ahol nem annyira a vagyon

³ Gyt. 174. és 176. §. — ⁴ Csorna: Gyámsági jog és jogszolgáltatás.

⁵ 11.506/1881. B. M. — ⁶ Csorna: Gyámsági jog és jogszolgáltatás.

⁷ Szeiberling: A kiskorúak és gondnokoltak külön joga.

számadásáról, mint annak ellenőrzéséről van szó, hogy a jövedelem fejében a kiskorút kellőleg eltartják-e. Ilyen esetekben a fiatalokúra nézve a községi elöljáróság gyámhatósági jogkörben jár el, azon korlátok között, melyeket számára a gyámhatóság megállapít.

Tehát a községek mint segédszervek járnak el, ők jelentik be a gyám vagy gondnok kirendelésének szükségességét, ha ez nem az örökhagyó elhalálása folytán, hanem más okból állt elő. Különösen törvénytelen születés esetén, vagy ha valakinél attól kell tartani, hogy teljesen elszegényedik és így eltartása a község terhére hárul, vagy ha távollévő részére kell gondnokot kirendelni (1877: XX. 32. §), vagy ha a gyám vagy gondnok olyan körülmények közé jut, amelyek őt a gyámság vagy gondnokság viselésére képtelenné teszik. (1877: XX. 43., 44., 45. §§.) A községek jelentik a gyámhatóságnak, ha az iskolamulasztás miatt a büntetés a szülővel, vagy gyámmal szemben négy ízben eredménytelen maradt, ha az óvodaköteles gyermeket óvodába nem járatják és e miatt a szülő már négy ízben el volt marasztalva, ha a gyámság alatt lévő nő, vagy az özvegy mint természetes és törvényes gyám férjhez megy (ebben az esetben, ha a jegyző az anyakönyvvezető is, az anyakönyvi kivonatokat a jelentéshez csatolja, egyébként a községi elöljáróságnak be kell ezt szereznie), ha a gyámhatóság alatt álló kiskorú vagy gondnokolt, vagy a törvényes képviselő meghal.⁸

A községi elöljáróság köteles az árvaszékek jelentést tenni akkor, ha valamely kiskorú a községben illetőséget szerez.⁹

A vármegye árvaszéke gyámhatósági hatáskörrel bízza meg a községi elöljáróságot a gyámhatóság alatt álló kiskorúakra nézve, azoknak ügyeiben 1. akik vagyontalanok, 2. akiknek van ugyan vagyonuk, de az jövedelmet nem hoz, 3. akiknek vagyonjövödelme a szülőt, vagy nagyszülőt illeti, 4. akiknek jövedelme fejében a gyám, vagy más valaki a tartást, nevelést elvállalta, 5. akiknek jövedelmét a tartás, nevelés felemészti, 6. akiknek jövedelme a gyámpénztárba folyik be.¹⁰

Az elsőfokú gyámhatóság szerve a közgyám. Hatáskörét a gyámtörvény 170. §-a és a 129.000/1902. B. M. 13—25. §§-ai szabályozzák.

⁸ 129.000/1902. B. M. 3. §.

⁹ 129.000/1902. B. M. 4. §. — ¹⁰ 129.000/1902. B. M. 10. §.

Mint közgyám az ideiglenes gyámságon és az elkerülhetetlenül szükséges gyámságon kívül csak akkor lehet gyám, ha az őt a törvénynél, vagy végrendeletnél fogva megilleti.¹¹

A közgyám hivatalból köteles: 1. a gyámi és gondnoki teendőket mindaddig teljesíteni, míg a nevezett, vagy a term, és törv. vagy a kirendelt gyám vagy gondnok a működését megkezdi.¹²

2. Nyilvántartja a községbeli gyámoltakat és gondnokoltakat.¹³ Ez a nyilvántartás a gyámoltak és gondnokoltak hatályos ellenőrzése céljából szükséges. Éppen ezért nemcsak a községbeli illetőségű gyámoltakat és gondnokoltakat kell a nyilvántartásba felvenni, hanem a község területén tartózkodó más községi illetőségűeket is.¹⁴

3. Felügyel a községekben lévő gyámok és gondnokok eljárására és mulasztás esetén jelentést tesz a gyámhatóságnak.¹⁶ Különösen köteles jelentést tenni, ha a gyám vagy gondnok tisztében kötelességellenesen jár el, ha a gondjaira bízott kiskorú tartását, nevelését elhanyagolja, erkölcsiségét, testi jólétét veszélyezteti, ha a kiskorúnak vagy gondnokoltak vagyonát hűtlenül kezeli, vagy képviselőtének elmulasztásával kárt okoz.¹⁶

4. A közgyám köteles a 18. életévüket be nem töltött, erkölcsi romlásnak indult, vagyontalan kiskorúak javítónevelő intézetbe való elhelyezését az árvaszéktől kérni: ha a gyermek szülei elhallak, ha azokat szabadságvesztésre ítélték, vagy erkölcstelen életet folytatnak és ennek következtében a gyermek erkölcsileg elhanyagolt.¹⁷

5. Felügyel a hagyatékra, ha abban a kiskorú vagy gondnokság alatt álló érdekelve van.¹⁸

6. Tanoncszerződést a kiskorú részére a községi gyám köt, amíg a gyámot, vagy a gondnokot kirendelik.¹⁹

7. A közgyám a kiskorú nevében visszterhes jogügyleteket köt az esetben, ha őt rendelik ki a kiskorú gyámjául, vagy gondnokául.²⁰

8. A közgyám felelős a hivatalos hatáskörében álló vagyon kezeléséért.

A községi közgyám a községben tartózkodó gyámokat és

¹¹ 127.708/1911. B. M. — ¹² Gyt. 68. §. — ¹³ Gyt. 170. § 7. pont.

¹⁴ 263.651/1928. B. M. — ¹⁵ Gyt. 170. §. — ¹⁶ 129.000/1902. B. M. 16. §.

¹⁷ 129.000/1902. B. M. 16. §. — ¹⁸ 1894: XVI., 43.194/1895. I. M.

¹⁹ 1888. évi 34.599. sz. földművelési, ipari és kereskedelmi miniszteri határozat. — ²⁰ 207.569/1931. B. M.

gondnokoltat a lehetőség szerint félvéenként váratlanul meglátogatja és így győződik meg a kiskorú életviszonyairól. Érintkezést közvetít a gyám és a gyámolt, szülők, rokonok közt, helyettesíti a rokonokat, a gyámok és gondnokok számadásait az árvaszékhez továbbítja. Felügyeleti joga azonban csak a nevezett és kirendelt gyámok felügyeletére terjed ki és nem jogosult az apa és a természetes és törvényes gyám működése felett felügyeletet gyakorolni.²¹

A jegyző és a közgyám munkájukban egymást segítik és felelősség szempontjából is ilyen sorrendben állnak egymás mellett.

A törvényes kiskorúnak elhelyezése, tartása, vagy tartási idejének megállapítása olyan feladatok, melyek befolyásolhatják az érdekelt kiskorú fejlődését, nevelését, éppen ezért a gyámhatóságot hatalmazza fel a jogrend, hogy a kiskorú gyermek elhelyezésének és tartásának kérdésében határozzon és a tartásra kötelezetteket a köteleesség megtartására szorítsa.²²

Ha a kiskorú szülei távol vannak és elmulasztották a visszamaradt kiskorú tartását és nevelését biztosítani, ezt a feladatot a gyámhatóság látja el. Az e célból szükséges kiadásokat a távollevő vagyonának jövedelméből biztosítja. Szükség esetén a törzsvagyont is igénybeveheti e célra.²³

A gyámhatóság védelmi feladatát látja el akkor, ha a távoliet miatt gondnokság alá helyezettek vagyonából azoknak a leszármazóknak, akik rá vannak szorulva és jövőjük megalapítására, kiházasításra, hivatali vagy házassági óvadékra, önálló ipar kezdésére vagy más hasonló ilyen célokra segélyre van szükségük és azt kéri, a távollevő vagyonából részükre segélyként kiutalja.²⁴

A gyámhatóság feladata az elvált szülőknek a gyermekekkel való érintkezési módját megállapítani, illetőleg az elvált szülőket a gyermekkel való érintkezésből kizárni.²⁵

A gyámhatóság határoz a kiskorú, elmebeteg, vagy süketnéma házasságkötése felett, melyhez a beleegyezést, illetőleg a jóváhagyást megadja.²⁶

²¹ Csorna: Gyámsági jog és jogszolgáltatás.

²² 1930: XXXIV. 137. §, 1894: XXXI. 95. és 204.500/1931. B. M.

²³ 1885: VI. 11. §.

²⁴ 1885: VI. 12. §. Szeiberling javaslata a gyámügy reformjához.

²⁵ H. T. 103. §. — ²⁰ H. T. 14., 15. §§.

Ugyancsak a gyámhatóság támadhatja meg a gyámhatósági beleegyezés, illetőleg a jóváhagyás ellenére kötött házasságot.²⁷

A szülőket, nagyszülőket, vagy valaki mást, bírósági vagy gyámhatósági intézkedés a kiskorúnak tartására kötelezi.²⁸ Ha a tartásra kötelezettet a kiskorú elhagyja, vagy ha a kötelezettől a kiskorút elveszik, a gyámhatóság feladata, hogy a kiskorú visszajuttatása iránt intézkedjék.²⁹

A kiskorú anyagi érdekeinek védelmét szolgálja a törvénynek az az intézkedése, hogy a vagyonkezelő szülőt számadásra kötelezheti, az esetben, ha az atya csőd alatt áll,³⁰ vagy ha tékozlás, vétkes vagy hamis bukás vétsége miatt a vagyonkezelésre alkalmatlan.³¹ Továbbá megkövetelheti, hogy a kiskorú gyermeknek készpénzét, kötvényeit, értékpapírjait biztosítsa, vagy azokat a gyámhatóságnak átadja.³²

Az atyai hatalmat gyakorló atyának a gyámhatóság jóváhagyására van szüksége, ha kiskorú gyermekét örökbe akarja adni, ha a kiskorú részére ipari, gyári, vagy kereskedői üzletet akar nyitni, átvenni, vagy megszüntetni, ha a kiskorú részére ingatlant akar vásárolni, vagy egyéb vagyoni jogi vonatkozású intézkedéseket akar tenni.³³

A gyámhatóság védő feladata domborodik ki a törvény azon rendelkezéséből is, mely feljogosítja a gyámhatóságot arra, hogy az atyai hatalom alatt álló, 16. évét betöltött kiskorú pályaválasztása kérdésében határozzon. Ha a kiskorú atyjával nem ért egyet és nincs megelégedve azzal az életpályával, melyet atyja választott számára, a gyámhatósághoz előterjesztést tehet, mely a rokonnak meghallgatásával a kiskorú társadalmi helyzetének és egyéb viszonyainak figyelembevételével határoz a kiskorú pályaválasztásának eldöntése kérdésében.³⁴

A gyámhatóság a kiskorú érdekeinek védelmében megszünteti az atya atyai hatalmát, ha az a gyermek tartását, nevelését elhanyagolja, testi épségét, erkölcsét, illetőleg vagyonának állagát veszélyezteti. Ehhez az intézkedéshez fűződő fontos érdekekre

²⁷ 1894: XXXI. 56. §.

²⁸ Gyt. 11. §. Módosítás Szeiberling: Reformjavaslat 14. és 57. old.

²⁹ Gyt. 14. §. — ³⁰ Gyt. 23. §. — ³¹ Gyt. 24. §.

³² Gyt. 17., 35. §§. Módosítás Szeiberling: Reformjavaslat 15. 21. 26. 66. 67. oldalon. — ³³ Gyt. 20. §.

³⁴ Gyt. 26. §. Módosítás Szeiberling: Reformjavaslat 13. és 20. oldalán.

való tekintettel az intézkedés ellen beadott jogorvoslatnak hatálya nincsen.³⁵

A fiatalokorúak vagyoni érdekeinek védelmében a gyámhatóság a szülők, nagyszülők haszonélvezeti jogát korlátozhatja.³⁶

A kiskorú érdekei védelmének szolgálatában a gyámhatóság az atya atyai hatalmát korlátozhatja, ha az atyát tékozlás miatt gondnokság alá helyezték, vétkes vagy hamis bukás vétsége miatt elítélték és ezekből a vagyon pontos kezelésére való alkalmatlansága feltehető; gyermekének vagyont csak akkor kezelheti, ha a gyámhatóság a kiskorú érdekében azt szükségesnek tartja. A kiskorú vagyonának biztosítása érdekében a gyámhatóságnak jogában áll külön gondnokot kirendelni, ha az atya hitelezői foglalatást vezettek az atya által igénybevehető jövedelemfeleslegre. Ilyen esetben a gyámhatóság a vagyon kezelésére gondnokot rendel, egyben megállapítja az atya hitelezői által igénybevehető jövedelemfeleslegét. Ugyanez az intézkedés áll fenn az anyára, mint természetes és törvényes gyámra is.³⁷

A gyámhatóság a bíróság értesítésének vétele után megvizsgálja, hogy a fiatalokorúak bírósága elé került fiatalokorú érdekében az atyai hatalom felfüggesztése, megszüntetése, a gyámnak elmozdítása vagy más, a gyámhatóság hatáskörébe tartozó intézkedésre nincs-e szükség.³⁸

A gyámhatóság gondnokot rendel ki, ha az atyai hatalmat gyakorló atya a törvény 34. §-ában megkivánt feltételek mellett a kiskorú vagyonának kezelésére gondnokot nevezett meg, vagy az anyát a vagyonkezelésből kizárta, továbbá, ha az anya, mint a kiskorú természetes és törvényes gyámja, a gyermek vagyont kezelni nem akarja és végül, ha a kiskorú örökség, hagyomány, vagy ajándékozás címén vagyonhoz jut és a hagyományozó (ajándékozó) a vagyon kezelésére nézve külön gondnokot nevezett meg, vagy e vagyon kezeléséből az atyát vagy a gyámot kizárta.³⁰

A gyámhatóság gondnokot rendel ki a kiskorú részére, ha a gyermek atyai hatalom alatt áll és érdekei az atya érdekeivel összeütközésbe kerülnek, továbbá, ha a magzat érdekét kell megvédeni, aki a megszületés után atyai hatalom alá kerül és érdekei az atya érdekével ellenkeznek, végül ha a születés után nem kerül atyai hatalom alá, de érdekei az anya érdekeivel kerülnek összeütközésbe. Születendő utóörökösök képviselőre is gondnokot kell kiküldeni, ha

³⁵ Gyt. 22. §. Módosítás Szeiberling: Reformjavaslat 17., 19. oldalán.

³⁶ Gyt. 12. §. Módosítás Szeiberling: Reformjavaslat 14. oldalán.

³⁷ Gyt. 24., 25., 35. §§. Módosítás Szeiberling: Reformjavaslat a 16., 28., 31. és 67. old. — ³⁸ 212.000/1913. B. M. 76. §.

³⁸ Gyt. 29. §. Módosítás Szeiberling: Reformjavaslat 27. oldalán.

a hagyatéki eljárás során erre szükség van és esetleg, ha ezután is szükségesnek mutatkozik⁴⁰

A gyámhatóság a védelmet a gyám vagy gondnok útján eszközli, — ez fontos feladat, mert a gyermek jövőjére kihat, — tehát a gyám vagy gondnok kirendelés, elmozdítás, felmentés a gyámhatóság feladata közé tartozik. A gyámhatóság állapítja meg az okokat, melyek miatt valaki a gyámsággal vagy gondnoksággal meg nem bízható, valamint ha valakit a gyámi, vagy gondnoki tisztség alól kell felmenteni. A gyámhatóság ellenőrzi, hogy a gyám kötelességét pontosan teljesíti-e és az esetben, ha a gyám vagy gondnok a kiskorú tartását, nevelését elhanyagolja, testi jólétét, erkölcsiségét veszélyezteti, vagy a gyámoltnak, gondnokoltnak vagyonát hűtlenül kezeli, vagy ha a kiskorú vagy gondnokolt képviselőtének elmulasztása folytán annak kárt okoz, vagy a számadások körül hanyagul jár el, tisztétől elmozdítja, vagy felfüggeszti.⁴¹

A törvény előírja, hogy a gyám a kiskorú testi épsége felett szigorúan őrködni tartozik, tehát betegség esetén gyógyíttatnia kell. A gyámnak ezen kötelességét a gyámhatóság szigorúan ellenőrzi és ha e téren mulasztást észlel, úgy pénzbírság mellett kötelességére kényszerítheti, vagy a gyámságból elmozdíthatja. A kiskorúak védelmét a törvény úgy is szolgálja, hogy abban az esetben, ha a kiskorú munkát vállalni kénytelen, előírja, hogy csak olyan helyen vállalhat szolgálatot, ahol erkölcsi veszélynek kitéve nincs.⁴² Ha a gyám e téren mulasztást követ el, a gyámhatóság vele szemben pénzbírságot alkalmazhat. A gyámhatóságnak feladata a gyámnak a gyermek érdekében tett intézkedéseit ellenőrizni.

A kiskorú vallásos, erkölcsös nevelésének, kiképzésének kötelességét a törvény 90. §-a előírja.⁴³ A gyám a kiskorú vallásos nevelését, iskolai kiképzését az anyával, nagyszülőkkel, rokonokkal egyetértőleg intézi. Ha a gyermek neveltetésére, kiképzésére vonatkozólag nem tudnak megegyezni, úgy a gyámhatóság közbeléphet. Ha a vagyonnal rendelkező kiskorúak jövedelmét a nevelési, kiképeztetési költségek kimerítenék, a törzsvagyont erre a célra csak a gyámhatóság jóváhagyása mellett vehetik igénybe.⁴⁴

Ugyancsak köteles a gyám vagy gondnok a gyámhatóság

⁴⁰ Gyt. 29., 30. §§. Módosítás Szeiberling: Reformjavaslat 27. old.

⁴¹ Gyt. 57. 124. §. Módosítás Szeiberling: Reformjavaslat 27. oldalán.

⁴² Gy. 94. §. — ⁴³ Módosítás. Szeiberling: Reformjavaslat 14. oldal.

⁴⁴ Gyt. 91. §. Módosítás Szeiberling: Reformjavaslat 14. oldal.

jóváhagyását kikérni, ha a kiskorú örökbefogadási esete áll elő, vagy ha a kiskorú külföldön kíván megtelepedni, ha a kiskorú házasságot akar kölni, ha ipari, gyári, vagy kereskedői üzletet akar nyitni, szóval ha vagyoni jogi vállalkozásokat létesít.⁴⁵

A kiskorú jövője szempontjából nem közömbös a kiskorú munkavállalása. A kiskorú szülője, nagyszülője, vagy rokonai, gyámja ellenkezése esetén a szolgálatvállalás, keresetválasztás kérdését a gyámhatóság döntheti el.⁴⁶ Ugyancsak a gyámhatóság adja meg az engedélyt a tanoncszerződéshez abban az esetben, ha a törvényes képviselő a beleegyezést megtagadja.⁴⁷ Gyámhatósági jóváhagyás nemcsak a kiskorú vagyonának kezeléséhez, önálló háztartás alapításához szükséges, hanem abban az esetben is, ha a kiskorú vagy gondnokolt a magyar állam kötelékéből való elbocsátását kéri.⁴⁸ A kivándorláshoz is előírja a törvény a gyámhatósági jóváhagyást.⁴⁹

A kiskorú perbeli képviselőre vonatkozólag fontos, hogy a gyámhatóságok a kiskorúak pereiről tudomást szerezzenek. Fontos ez azért, hogy a gyámhatóságok a perek lefolyását figyelemmel kísérhessék. A bíróságok kötelesek a perek megindításáról az árvaszékeket értesíteni.⁵⁰ A jogszabály a kiskorúak és gondnokoltak érdekeinek hatékonyabb védelme érdekében a gyámhatóság kötelességévé tette, hogy a kiskorúak és gondnokoltak képviselőit utasítsa arra, hogy a gyámoltak és gondnokoltak által indított peres esetekben a kereset beadása előtt, a gyámolt, gondnokolt ellen beadott perekről pedig azonnal a kézbesítés után, a tényállás ismertetése mellett, az árvaszéket értesítse.⁵¹

A kiskorú tartási igényét biztosítja a jogrend a nyugdíjas atyával szemben is, kinek végkielégítés iránti kérelmét, ha eltartásra jogosult gyermekei vannak, csak gyámhatósági beleegyezés esetében engedélyezi.⁵²

A gyámhatóság egyik legfőbb feladata a kiskorúak szellemi és anyagi érdekeinek megóvása és előmozdítása. Kötelességévé tette a törvény a gyámhatóságoknak, hogy különösen ügyeljenek arra, hogy a kiskorúakat szorgalmas tanulásra és kitartó munkára szoktassák és ha szükséges még arra kényszerítsék is. A kisko-

⁴⁵ Gyt. 113. §. Módosítás Szeiberling: Reformjavalat 30., 31. old.

⁴⁶ Gyt. 95. §. Módosítás Szeiberling: Reformjavaslat 14. és 52. oldalán.

⁴⁷ 1922: XII. 76. §. — ⁴⁸ 1879: L. 24. §. — ⁴⁹ 1909: 11. 2. §.

⁵⁰ 40.662/1886. B. M. és 12.430/1891. B. M. — ⁵¹ 214.145/1935. B. M.

⁵² 1912: LXV. 43. § és 232.634/1924. B. M.

rúak kiképzését olyan irányban kell vezetni, hogy esetleges vagyontalanság esetén saját munkája révén kenyerét meg tudja keresni. A vagyontalan árvák kiképzését, viszonyaiknak és hajlamaiknak megfelelő életpályára való állítását, szakismeretek elsajátítását a községek kötelesek eszközölni.⁵³

A gyámhatóság feladata azoknak a 15 éven aluli kiskorúaknak az állami gyermekmenhely kötelékében való elhelyezése, akiknél akár az anyagi, akár az erkölcsi elhagyatottság esete fennforog. Azok a gyermekek, akiket a gyámhatóság elhagyottá nyilvánított, az állami gyermekmenhely kötelékébe tartoznak és eltartásukról maga a község nem gondoskodhat.⁵⁴ Az elhagyottá nyilvánítás esetei miatt az állami gyermekmenhelybe beutalt gyermekek kiadását a gyámhatóság rendeli el.⁵⁵ Ha azonban a község kéri a kiadását, ez a kérés nem teljesíthető.⁵⁸

Fontos tevékenysége a gyámhatóságnak, hogy a gyámpénztári tartalékalapok jövedelmének azt a részét, amely más célra lekötve nincs, az illető vármegye, város, községbeli 7 éven felüli elhagyott gyermekek gondozási költségeire kell fordítania.⁵⁷

A háborús időkben ezt az összeget a 7—15 éves hadiárvák segélyezésére fordították.⁵⁸ Ez a rendelkezés már hatályát veszítette. A gyámpénztári alapok meg nem terhelt kamatjövödelmét a legújabb időkben is a szegény gyermekek segélyezésére kell fordítani. A szegény gyermekek segélyezésére felhasznált összeget külön számlán kell elszámolni. A segélyezésnek kérvény alapján van helye. A segélyeket a kiskorúra illetékes árvaszék szavazza meg és utalványozza ki. A segélyezések engedélyezése iránt az árvaszék a vagyoni viszonyoknak és egyes körülményeknek gondos mérlegelésével teljes ülésben határoz.⁵⁸

A gyámhatóság szociális feladata a kiskorú nagykorúsításával kapcsolatban abban domborodik ki, hogy megvizsgálja a szülők, nagyszülők, rokonok esetleg a gyám meghallgatásával, vajjon a nagykorúsítást kérő kiskorúnak megvan-e a kellő érettsége és megfelelő képességgel rendelkezik-e saját ügyeinek vitelére. Amennyiben a meghallgatottak véleménye nem volna egyező, a gyámhatósági nagykorúsító határozat a felsőbb gyámhatósághoz hivatalból felterjesztendő annak megvizsgálására, hogy nem származik-e a kiskorú nagykorúsításával mind a kiskorúra, mind a társadalomra olyan hátrány, amelynek megelőzése érdekében indo-

⁵³ Gyt. 112., 263., 264. §§. Módosítás Szeiberling: Reformjavaslat 49.,

⁵³ 51., 54. és 60. old. — ⁵⁴ 52.911/1904. B. M., 2000/1925. N. M. M.

⁵⁵ 1/1903. B. M. 52. §. — ⁵⁶ 52.042/1904. B. M., 2.000/1925. N. M. M.

⁵⁷ 1901. XXI. 5. §. — ⁵⁸ 144.163/1916. B. M. — ⁵⁹ 204.900/1931. B. M.

költ volna a kiskorúságban való további meghagyás és a kiskorúra fennálló korlátozások további fenntartása.⁶⁰

(E törvényszakasz módosítására vonatkozó törvényjavaslatot lásd. Szeiberling: Javaslat a gyámügy reformjához c. munkájában.)

A gyámhatóság a kiskorúságot meghosszabíthatja oly esetben, ha az atyai hatalom, vagy gyámság alatt álló személy testi, vagy lelki fogyatkozásai miatt életének 24. éve betöltése után sem képes önmagát fenntartani, vagy ügyeiről kellően gondoskodni. Aki a kiskorúság ideje alatt magát tetemes adósságokba sodorta, vagy kicsapongó életet él, továbbra is atyai hatalom alatt tartható.⁶¹ A törvény ezzel az intézkedésével teszi lehetővé, hogy az önállóságra még meg nem érett ne okozzon saját magának, másodsorban hozzátartozóinak, környezetének és legfőképpen a közületnek, társadalomnak, államnak később gondot.

A kiskorúak rendszerint atyai hatalom alatt állnak.⁶² Ha az atya atyai hatalmát nem gyakorolhatja, vagy képtelen annak gyakorlására, a jogrend a kiskorú érdekeinek védelmére az atyai hatalmat a gyámság intézményével pótolja. Az atyai hatalom gyakorlása a gyámot illeti. A törvényes kiskorú részére gyám csak akkor nevezhető ki (erősíthető meg), 1. ha az atya kiskorú és ezért az atyai hatalom birtokába nem léphet, 2. ha az atyát atyai hatalmától felfüggesztették,⁶³ 3. vagy az atyai hatalmat megszüntették,⁶⁴ 4. vagy ha az atyai hatalom az atya halála miatt megszűnt.⁶⁶

A törvény a gyámságnak három fajtát ismeri.

Az atya halála, vagy az atyai hatalom megszűnése után az édesanyának és az örökbefogadó anyának van joga a gyermek gyámságára. Az örökbefogadó anyára azonban csak az esetben száll a természetes és törvényes gyámság, ha az atya az atyai hatalmat, az anya pedig a természetes és törvényes gyámságot fenn nem tartotta.⁶⁶ Az anya után a törvényes gyámság az atyai nagyatyát, utána az anyai nagyatyát, majd a férfi oldalrokonokat illeti az unokatestvérekig bezárólag.⁶⁷

Törvénytelen gyermek természetes és törvényes gyámja az anya, feltéve, ha nagykorúságát már elérte.⁶⁸

⁶⁰ Gyt. 4. §. — ⁶¹ Gyt. 8. §. — ⁶² Gyt. 2. §. — ⁶³ Gyt. 23. §.

⁶⁴ Gyt. 22. §. — ⁶⁵ Gyt. 2). §. — ⁶⁶1877: XX. 35., 36. §§.

⁶⁷ Gyt. 39. §. — ⁶⁸ Gyt. 39. §.

Ha gyámságra és gondnokságra hivatottak nem lennének, a rokonok meghallgatása után a gyámhatóság rendel ki olyan gyámot a kiskorú részére, aki a kiskorú érdekeinek képviselőjére alkalmas és megbízható.⁶⁹ Minden kiskorú részére külön gyámot rendel ki a gyámhatóság.

Nevezett gyám az, akit az atya a törvényben előírt alakszerűségek betartása mellett végrendeletben, vagy közjegyzői okiratban gyámul megnevezett.⁷⁰

A gyám köteles a gondjaira bízott kiskorút vallásos, erkölcsös nevelésben részesíteni, neveléséről, taníttatásáról és valamely keresetképesre való kiképzéséről gondoskodni.⁷¹

A gyám felelősséggel tartozik a kiskorú iskoláztatásáért is. (Lásd Szociális iskolaügyeknél.)

A gyermek tartására, nevelésére, kiképzésére és ezeknek költségeire nézve az anyával, nagyszülőkkel, ha ilyenek nincsenek a legközelebbi rokonokkal egyetértőleg intézkedik. Ha a gyám és rokonok között egyetértés e tekintetben nem jönne létre, vagy ha a 16. életévet betöltött kiskorú a gyámmal nem ért egyet, a gyám köteles a gyámhatóság jóváhagyását kieszközölni.⁷²

A gyám tartozik gondoskodni a kiskorú testi épségének fenntartásáról, betegség esetén gyógyíttatásáról.⁷³

A gyám a vagyontalan kiskorút lehetőleg oly ipar, vagy üzlet megtanulására adja, ahol eltartásban is részesül. Köteles a gyám arról gondoskodni, hogy az a hely, ahol a kiskorú szolgálatot vállal, erkölcsi szempontból kifogástalan, a gyermek erkölcsére veszélytelen legyen.⁷⁴

A vagyontalan kiskorú gyámja köteles lépéseket tenni az iránt, hogy a gyámolt a rokonok, jótevők, jótékony intézetekbe való felvétel által eltartassék mindaddig, amíg a gyámolt saját erejéből eltartásáról maga nem tud gondoskodni.⁷⁵

A gyám rendszerint a kiskorú vagyonát is kezelni tartozik. A vagyonkezelésre vonatkozólag a számadást a gyámhatóságnak minden évben tartozik bemutatni és ugyanakkor a gondjaira bízott kiskorú tartásáról, neveléséről, egészségéről és egyéb személyes viszonyairól is jelentést kell tennie.⁷⁶ Ez utóbbi jelentésre még az esetben is kötelezve van, ha vagyont nem kezel és így

⁶⁹ Gyt. 42. §. — ⁷⁰ 1877: XX. 34. §. — ⁷¹ 1877: XX. 90. §. — ⁷² Gyt. 91. §.

⁷³ Gyt. 92. §. — ⁷⁴ Gyt. 94. §. — ⁷⁵ Gyt. 112. §. — ⁷⁶ Gyt. 96. §.

vagyon számadási kötelezettséggel nem tartozik.⁷⁷ Vagyonkezelési kötelezettsége pedig az esetben is fennáll, ha ettől a kötelezettségtől az örökgyógyó felmentette volna.⁷⁸ Azonban nem tartozik számot adni a kiskorú vagyonának ama jövedelméről, amelynek fejében a kiskorú tartását és nevelését elvállalta.⁷⁹ Nem képezheti gyámi kezelés tárgyát a kiskorú saját keresetéből szerzett vagyon.⁸⁰ Ha a gyám a kiskorú vagyonát terhelő adósságot kifizette, vélemezni kell, hogy a gyámolt vagyonából és nem a sajátjából fizette ki.⁸¹

A gyám képviseli a kiskorút mindazokban a peres és nem peres ügyekben, amelyekben a képviselőlet nincs kizárva. A képviselőlet alkalmával nem a saját, hanem a gyámolt nevében jár el.⁸² A kiskorút az ellene indított perekben a bíróság által kirendelt ügygondnok nem képviselheti, hanem csak a saját gyámja. Ha azonban az atyja él és a kiskorú érdeke az atya érdekével kerülne összeütközésbe, akkor gondnok kirendelésnek van helye.⁸³ Az árvaszéknek azonban joga van, hogy a kiskorú perbeli képviselőtére saját ügyészét kirendelje.⁸⁴ Ez esetben a törvényes képviselő részéről adott perbeli meghatalmazás is hatályát veszti.⁸⁵

Köteles a gyám a gyámhatóság jóváhagyását kikérni: 1. ha a kiskorú életére kiható esetek állnak elő, 2. a kiskorú nevében kötött jogügyleteknél. A gyám felelős azokért a károkat, amelyeket a gyámhatóság jóváhagyása nélkül a kiskorú nevében kötött.⁸⁶ Sőt a gyámoltak és gondnokoltak javára kötött jogügyleteket még akkor is gyámhatósági jóváhagyás alá kell bocsátani, ha azok vissztehermentesültek.⁸⁷ A kiskorú vagy gondnokolt nevében kötött idegen kötelezettség vállalás gyámhatósági jóváhagyás esetében is csak akkor érvényes, ha minden visszteher nélkül történt.⁸⁸

A gyámolt érdekeinek védelmére a gyámtörvény a rokonok meghallgatását a gyermek nevelésének, tartásának, életpályaválasztásának stb. kérdéseiben kötelezővé teszi. Minden olyan esetben, amely gyámhatósági jóváhagyást igényel, a rokonokat meg kell hallgatni.⁸⁹ Ha a törvény 142. §-ában felsorolt kizáró okok

⁷⁷ Gyt. 96. §. — ⁷⁸ Gyt. 115. §. — ⁷⁹ Gyt. 116. §.

⁸⁰ K. 7.370/1907., K. 4.633/1901. — ⁸¹ K. 1.391/1.876

⁸² Gyt. 87. §. — ⁸³ K. 4.953/1884.

⁸⁴ M 161.731/1927. B. M., 97.390/1917. B. M. és K. 4.989/1909.

⁸⁵ 97.390/1917. B. M. — ⁸⁶ Gyt. 114. §.

⁸⁷ 58.597/1881 B. M. és 234.511/1925. B. M.

⁸⁸ K. 210/1914. — ⁸⁹ Gyt. 149. §.

egyike sem forog fenn, vagy azok az esetek sem állanak elő, amelyek az illetőt a gyámság vagy a gondnokságból kizárják, követelhetik a rokonok, hogy a gondnokság, gyámság alatt álló rokonaik ügyeinél meghallgattassanak és közreműködhessenek.⁹⁰

A rokonok beleegyezése mellőzhetővé teszi a gyámhatóság jóváhagyást a következő esetekben: 1. ha a gyámolt vagy gondnokolt tartásáról, neveléséről, képzéséről, szolgálatbaadásáról, 2. ha a 18 éven felüli fiú-, vagy 16 éven aluli leánygyermek házasságáról, 3. ingóságok eladásáról, 4. ha a vagyonkezelésről van szó.⁹¹ A rokonok írásban is nyilatkozhatnak. Ha a rokonok többsége a gyám vagy gondnok javaslata mellett foglal állást, az egyetértést létrejötnék kell tekinteni. Ellenkező esetben, ha a gyám saját javaslatához ragaszkodik, a gyámhatósághoz kell előterjesztést tenni.⁹²

A gyámság és gondnokság viselése polgári kötelesség, azt a törvényben megállapított esetek és okok kivételével elutasítani nem lehet.⁹³ Azt, aki a gyámságot, gondnokságot a törvényes okok kivételével nem fogadja el, a gyámhatóság pénzbírsággal elmarasztalhatja.⁹⁴ Nem viselhetnek gyámságot és gondnokságot — az anya és az örökbe fogadó anya kivételével — a nők, a gyámság és gondnokság alatt állók, akiket az atyai hatalomtól megfosztottak, vagy akiket valamely más gyámságból, vagy gondnokságból elmozdítottak, szerzetesek, botrányos életűek és a csőd alatt állók.⁹⁵ Ezek a kizáró okok.

Vannak a gyámi kényszer alól felmentő okok is. Nem kötelesek a gyámságot, vagy gondnokságot elvállalni azok, akik 60. életévüket már betöltötték, kik már egy terhesebb vagy két kisebb gyámságot vagy gondnokságot viselnek, akik öt gyermeknek a gondját viselik, a miniszterek, az országgyűlési képviselők, a hadsereg, haditengerészet és honvédség tényleges állományához tartozó katonai személyek, továbbá közhivatalnokok, köztisztviselők, világi papok és tanítók, ha előljáráik bizonyítvánnyal igazolják, hogy állásbeli teendőik a gyámi vagy gondnoki kötelelességek teljesítésével össze nem egyeztethetők és azok a személyek, akik a kiskorú lakóhelyétől olyan távol vannak, hogy a gyámságot és gondnokságot csak tetemes költséggel és sok nehézséggel viselhetnék.⁹⁶

Kérhetik a gyámságtól való felmentésüket azok, akik jelenléte testi bajban, vagy kedélykórban szenvednek.⁹⁷

⁹⁰ Gyt. 142. §. — ⁹¹ Gyt. 147. §. — ⁹² Gyt. 148. §. — ⁹³ Gyt. 48. §.

⁹⁴ Gyt. 53. §. — ⁹⁵ Gyt. 43. §. — ⁹⁶ Gyt. 49. §. — ⁹⁷ Gyt. 50. §.

„Gondnok az, akit a jogszolgáltatás hatósága, az akadályozott a jogosult, vagy jövőbeni jogosult részére ügyeinek vagy bizonyos ügyek vitelére, ilyenül kirendel“.⁹⁸

Kiskorú gondnoksnak csak az atya vagy az anya helyetti képviselésben és a kiskorú vagyonának kezelésében van helye.

A gondnokság a képviseleten és a vagyonkezelésen kívül az atyai hatalmat, vagy a gyám jogait más tekintetben nem érinti.⁹⁹ Kiskorú feletti gondnokság kirendelésének van helye: ha az atya a vagyonkezelésre gondnokot nevez ki, vagy az anyát a vagyonkezelésből kizárta, ha az anya mint a kiskorú természetes és törvényes gyámja, a kiskorú vagyonát kezelni nem akarja,¹⁰⁰ vagy ha a vagyonkezelést tőle elvonják,¹⁰¹ ha a kiskorú örökség, hagyomány vagy ajándékozás útján vagyonhoz jut és ha az, akinek révén vagyonhoz jutott, az atyát vagy a gyámot a vagyonkezelésből kizárta,¹⁰² ha a kiskorú érdeke az atya, gyám, vagy gondnok érdekével összeütköznék,¹⁰³ ha méhmagzat világrajövele folytán az atyai hatalom alá jutna és atyja érdekével összeütközésbe kerülne, vagy ha atyai hatalom alá nem jutna, de érdekei az anyáéval ellenkeznének, vagy ha az anya a gondnok kirendelését kéri,¹⁰⁴ születendő végrendeleti utóörökösök képviseletére, ha az a hagyatéki eljárás során szükségesnek mutatkozik¹⁰⁵ és végül a kiskorú kiskorúságának meghosszabbítására vonatkozó eljárásnál a kiskorú érdekeinek képviseletére.¹⁰⁶

Egyéb esetekben gondnok kirendelésének van helye, ha a törvényes képviselővel szemben kell a gyermek követelését érvényesíteni, (pl. tartási kötelezettség). Mellőzni lehet a gondnok kirendelését, ha a kiskorú részéről jognyilatkozatra nem kerül sor.

A gyámhatóság, mihelyt annak tudomására jut, hogy a gyermeknek tartása nincsen fedezve, az eljárást megindítja és le is folytatja a nélkül, hogy gondnokot rendelne ki, de ha az eljárás során egyezségkötésre kerülne a sor, amikor a gyermek képviselőjének az atyával szemben nyilatkozatot kell tennie, gondnok kirendeléséről gondoskodni kell.¹⁰⁷ Ugyancsak gondnok kirendelésének van helye, ha a férj hagyatékára az özvegy nő haszonélvezeti igényét

⁹⁸ Szeiberling: Kiskorúak és gondnokoltak külön joga.

⁹⁹ Csorna: Gyámsági jog és jogszolgáltatás.

¹⁰⁰ Gyt. 29. §. a) b) pont. — ¹⁰¹ 141.799/1923. B. M.

¹⁰² Gyt. 29. §. c) pont. — ¹⁰³ Gyt. 30. §. — ¹⁰⁴ Gyt. 30. § b) pont.

¹⁰⁵ Gyt. 30. §. c) pont. — ¹⁰⁶ Gyt. 30. § d) pont. — ¹⁰⁷ 204.500/1931 B. M.

terjeszti elő, mert az esetben az anya nem képviselheti kiskorú gyermekeit.¹⁰⁸ A magyarországi gyámhatóság külön gondnokot rendel ki a külföldieknek Magyarországon lévő ingatlan és ingó vagyonára, ha azok külföldön állnak gyámság, illetve gondnokság alatt, kivétel természetesen, ha a nemzetközi egyezmények ellenkezőt rendelnek.¹⁰⁹ Gondnok rendelendő ki a Magyarországon rendszer lakhellyel nem bíró külföldi kiskorú részére a házasságkötéshez szükséges szülői, illetve gyámi beleegyezésre, ha azt a kiskorú saját hibáján kívül megszerezni nem tudja.¹¹⁰

„Ügygondnok elnevezés a bírói gondnok kirendelésnek a neve, a gyámhatósági eljárásban ezt a nevet a törvény nem ismeri.“¹¹¹ Kiskorú részére ügygondnokot a bíróság rendel ki.¹¹² Ügygondnok rendelendő ki, ha a már kirendelt gyám, vagy gondnok kerül olyan viszonyba a gyámolt, illetve a gondnokolttal szemben, amely őt a gondnokság viseléséből kizárja.¹¹³ Menhelyben elhelyezett gyermekek ügygondnokául a menhely igazgató főorvosa is kirendelhető.¹¹⁴ Ügygondnok kirendelésre van szükség, a kiskorú kiskorúságának meghosszabbítása esetében¹¹⁵ a kiskorúság megszüntetési perében,¹¹⁶ kiskorú elmebeteg részére.¹¹⁷

A gondnokság megszűnik: 1. a gondnok halálával, 2. a gondnokolt halálával, 3. hivatalból való felmentés által, elmozdítással, 4. ha a kiskorú teljeskorúvá válik, vagy atyai hatalom alá kerül, 5. ha az az ok megszűnik, amely miatt gondnokság alá helyezésnek szüksége merült fel, 6. ha a méhmagzat megszületik, vagy bizonyossá válik, hogy meg fog születni.¹¹⁸

Megszűnik a gyámság: 1. a gyám halálával, 2. a gyámolt halálával, 3. a gyámolt nagykorúvá válásával, 4. a gyámolt atyai hatalom alá helyezésével, 5. a gyám felmentésével, 6. elmozdítással.¹¹⁹ Elmozdításnak van helye, ha a gyám kötelességellenesen jár el.¹²⁰ Kötelességellenesen jár el, ha a kiskorú nevelését és tartását elhanyagolja, erkölcsiségét vagy testi jólétét veszélyezteti, ha a kiskorú vagyonát hűtlenül vagy hanyagul kezeli, ha a kiskorú képviselőtének elmulasztása folytán annak kárt okoz és végül, ha a számadás beadása körül nagymérvű hanyagsággal jár

¹⁰⁸ 18.089/1896 B. M. — ¹⁰⁹ 1877: XX. 63. §. — ¹¹⁰ 1894: XXXI. 112. §.

¹¹¹ Szeiberling: Kiskorúak és gondnokoltak külön joga.

¹¹² 1911:1. 707. §. — ¹¹³ 498/1921. B. M. — ¹¹⁴ 22.839/1912. XII.

¹¹⁵ 1911:1. 707. §. — ¹¹⁶ 1911:1.717. §. — ¹¹⁷ 1911:1. 720. §.

¹¹⁸ 1877: XX. 55., 56. §§. — ¹¹⁹ 77: XX. 54. §. — ¹²⁰ 84.587/1921. B. M.

el.¹²¹ Az anyának mint a kiskorú természetes és törvényes gyámjának elmozdítás után még a gyermek magánál tartása sem engedélyezhető.¹²²

A gyámi és gondnoki tisztség rendszerint díjtalan, de a gondnok és a gyám azokért a szolgálatokért, amelyeket a gyámolt, vagy gondnokolt érdekében tett és ezek a szolgálatok az ő üzletéhez, vagy saját hivatásához tartoznak, kérhetik a szakásban lévő díjak legkisebb mértékét.¹²⁸ Ez a munkadíj. Költségmegtérítés illeti meg a gyámot, gondnokot azokért a kiadásokért, amelyeket a gyámolt, illetőleg a gondnokolt érdekében tett. A költségeket a gondnokolt vagy gyámolt vagyonából kell megtéríteni.

Működésükért a gyámok, gondnokok jutalmat kapnak. A jutalmat a gyámhatóság állapítja meg.¹²⁴ A jutalom a gyámolt, gondnokolt vagyona tiszta jövedelmének 10%-nál nem lehet nagyobb. Ha a vagyon tiszta jövedelmét a gyermek tartása felemészti, akkor a gyám, (gondnok) egyszersmindenkorra végjutalomban részesül.¹²⁵

A gyámtörvény és az élet között ellentétet kell megállapítani. A gyámtörvény a legszebb intenciókból fakadt és a legnemesebb célt szolgálja. E cél szolgálatában a legmesszebbmenő intézkedésekkel iparkodik a gyermekvédelmet kimélyíteni. A törvény azonban szem elől tévesztette az életet. A szabályozás nem a való életből indult ki. A végrehajtás is jobban kidomborította a jogszolgáltatást, a bírói tevékenységet, mint a közigazgatásit és ennek következtében lassan és nehézkesen mozgó intézménnyé vált, amely az élet tempója mögött maradt. Az életviszonyok új feladatokat tárnak fel, melyeket a törvényben kövesített jogszabályok nem tudtak felölelni. Ez a magyarázata annak, hogy rendkívül sok új intézmény, sok új rendelet próbálta a hiányokat pótolni és a gyermekvédelem céljait szolgálni. Az élet növelte ki az anya és csecsemővédelmet, a testnevelést, a gyermek pályaválasztásának, keresetének ezidőszerinti formáit, mindezek azonban nem szolgálják a célt olyan erővel, mintha azok egységes irányítás mellett történtek volna. „A gyámhatóság a gyakorlati kérdéseket nem tudta úgy bekapcsolni, mint arra szükség lett volna és ezért jelentkezik egész gyermekvédelmi rendszerükben a legtökéletesebb rendszertelenség.”¹²⁶

¹²³ 1877: XX. 57. §. — 122 14.662/1894. B. M. — ¹²⁴ 1877: XX. 78. §. Gyt. 79. §. — ¹²⁵ 25 Gyt. 80. §.

¹²⁶ Szeiberling: Kiskorúak és gondnokoltak külön joga.

Almási A.: A gyámhatósági jóváhagyás. 1898. — Schopf K.: Hivatásos gyámság. — Dudits P.: Gyámsági jogorvoslatok rendszere. 1906. — Anda Gy.: Gyámügyi gyakorlati kérdések. 1906. — Jekel P.: A gyámság és gondnokság. 1910. — Melly B.: A gyámhatóság reformja. 1914. — Angyal E.: Törvénytervezet a gyámhatóság gyakorlásáról. 1913. — Hattyuffy Dezső dr.: A magyar családjog kézikönyve. 1909. — Angyal E.: A gyakorlati gyámügyi eljárás mai érvényében. 1928. — Meszlényi Artur dr.: Magánjog. Bp. 1928. — Csorna Kálmán dr.: A szociális gyermekvédelem rendszere. Bp. 1929. — Csorna Kálmán dr.: A gyámsági és gyermekvédelmi ügyek igazgatásának racionalizálása. Városi Szemle 1932. évf. 2. sz. — Csorna Kálmán dr.: A gyámhatóság közreműködése és felügyeleti jogköre. Városi Szemle 1935. évf. 1. sz. — Csorna Kálmán dr.: Gyámsági jog és jogszolgáltatás. Bp. 1935. — Szeiberling Rezső dr.: A kiskorúak és gondnokoltak külön joga a kapcsolatos jogszabályok keretében. Veszprém 1932. — Szeiberling Rezső dr.: Javaslat a gyámügy reformjához. Veszprém 1934.

Gyermekmenhely.

Minden gyermek beletartozik egy család kötelékébe, eltartása a szülő kötelessége. Az állam feladata a családi köteleket megerősíteni, mert a család nyújt elsősorban biztosítékot arra, hogy a gyermek a társadalomnak, nemzetnek, az államnak hasznos polgárává fejlődjék.

A gyermekhez fűződő fontos érdekek készítették a törvényhozást arra, hogy a családi kötelek meglazulása vagy megszűnése következtében gondozás nélkül maradt gyermek sorsát a kezébe vegye. A jogszabály a gyermekvédelmet azon ágazatok egyikéül jelöli meg, amelyek gyakorlati végrehajtását nem lehet szorosan megszabni, hanem azokat mindenkor a tényleges szükséglethez kell alkalmazni.¹

A községek feladatává tette a törvény a mindazokról való gondoskodást, akiknek megélhetése kellő anyagiak hiányában biztosítva nincs.² A 15, kivételesen 18 éven aluli elhagyott gyermekről azonban különleges módon maga az állam gondoskodik.

Kezdetben a 7 éven aluli és a 7 éven felüli gyermekek tartására különböző intézkedések voltak. Ezeket a különbségeket egy későbbi rendelet megszüntette.

Az állami gondozás azonban nem tudja azokat az erkölcsi hatásokat nyújtani, amelyeket a család minden körülmények között biztosít. A hatósági intézmények és a gondozásukra bízott gyermekek közt nem fejlődhet ki az a közvetlen kapcsolat, amely a családban természetes és amely a gyermeket a 15 és 18 év után is oltalmazza, támogatja. Ezért helyez a jogrend olyan nagy súlyt a családi kötelek megóvására és a gyermeket csak abban az esetben veszi gondozásba, ha azt a családi kötelékben valami oknál fogva meg nem hagyhatja.³ A közületek a gyermek nevelését,

¹ 260.934/1928. B. M. — ² 1877: XX. 112. §, 1886: XXII. 145. §.

³ 15.000/1923. N. M. M.

gondozását csak akkor veszik kezükbe, ha a gyermek tartását a család nem tudja biztosítani, vagy ha környezetében a gyermek erkölcsi romlásnak vagy züllésnek van kitéve.

A gyermekek védelmét a törvény állami feladatnak nyilvánította⁴ és ennek szolgálatában létesítette az állami gyermekmenhelyeket.

A gyermekmenhely az az intézmény, amelynek kötelékében az állam gondozza az összes elhagyott gyermekeket életük 15. évéig. Minden hatóságilag elhagyottnak nyilvánított gyermek az állami gyermekmenhely kötelékébe tartozik.⁵ Az állami gyermekmenhely az anyagi elhagyottság folytán állami gondozásra szoruló gondozását, védelmét és nevelését végzi. Azokat a gyermekeket, akiknek nincsenek gondozói, vagy akiket családjuk eltartani nem tud, akiket szüleik kitétek, vagy elhagytak, a menhely veszi fel kötelékébe.

A kitett vagy talált gyermek abban különbözik az elhagyott gyermektől, hogy szülői ismeretlenek és ennek következtében velük szemben a tartási igény nem érvényesíthető.

A talált gyermeket is elhagyottá kell nyilvánítani, aki az elhagyottá nyilvánítással válik az állami gyermekvédelem alanyává.⁶

Elhagyottá kell nyilvánítani minden 15 éven aluli, vagyon-talan gyermeket, akinek nincsenek eltartására és nevelésére képes hozzátartozói és akinek eltartásáról és neveléséről a rokonok, jótéevők, vagy jótékony intézetek vagy egyesületek nem gondoskodnak.⁷ Az elhagyottá nyilvánítás ez esetben anyagi elhagyottság címén történik.

Nagy súlyt helyez a törvényhozás az anyagi elhagyottság következtében gondozást igénylő gyermekek megmentésére, azonban még fontosabb az erkölcsileg elhagyott gyermekek megmentése.

Erkölcsileg elhagyottnak kell tekinteni anyagiakra való tekintet nélkül azt a 15. életévét be nem töltött gyermeket, akit nevelésének elhanyagolása, vagy környezetének káros volta erkölcsi romlás veszélyének tesz ki, vagy aki ezen okokból, vagy hajlamai következtében züllésnek indult.⁸

A gyermekmenhely az eddigi környezetükben erkölcsi romlásnak kitétt, vagy züllésnek indult gyermekek védelmét még ab-

⁴ 1871: XVIII. — ⁵ 1/1903. B. M. 12. §. — ⁶ 2.000/1925. N. M. M.

⁷ 1/1903. B. M. 1. §. — ⁸ 1908: XXXVI. 17. § és 2000/1925. N. M. M. 3. §.

ban az esetben is ellátja, ha a szülők egyébként az eltartásra vonatkozó kötelezettségüknek eleget tudnak tenni. A jogrend a környezetükben erkölcsi romlásnak kitett vagy züllésnek indult 15 éven aluli gyermekek megmentésével kapcsolatosan kifejezésre juttatja azt a szándékát, hogy megjavítani kívánja őket és ezért utasítja a hatóságokat, hogy az ilyen gyermekekkel nem szabad, mint bűntevőkkel vagy egyéb elzüllöttekkel a halóság rideg szigorával és közönyével bánni. A jogrend különbséget tesz azok között, akik 15 éven aluliak és hibát, vétséget vagy kihágást nem követtek el, hanem egyébként indultak züllésnek, továbbá azok között, akik büntettet, vétséget, vagy kihágást követtek el, de 12. életévüket még nem töltötték be és így bűnvádi eljárás alá nem vonhatók és végül azok között, akik 12. és 15. életévük között vannak s ellenük a közigazgatási hatóság, mint rendőri büntető bíróság kihágás miatt eljárást indított.

A jogszabály rendelkezése szerint a közigazgatási hatóság mindenekelőtt megvizsgálja, hogy a jogi értelemben vett elhagyottság esete nem forog-e fenn. Ha igen, a 12—15 éves korban lévő, büntetendő cselekményt el nem követett, de züllésnek indult gyermeket, valamint a 12 éven aluli gyermeket akkor is, ha büntettet, vétséget, vagy kihágást követett el, nyomozás nélkül, a rája vonatkozó ismert adatok közlése mellett köteles a hatóság a legközelebbi állami gyermekmenhelybe szállítani.

Ha a jogi értelemben vett elhagyottság nem forog fenn, de a gyermek környezetében erkölcsi romlásnak van kitéve, vagy züllésnek indult, akkor a közigazgatási hatóságnak kötelessége erről a gyámhatóságot értesíteni, sőt ha a gyermek érdekében múlhatatlanul szükséges, a gyermeket a legközelebbi gyermekmenhelyre szállítani.

Azon gyermekek esetében, akik 12—15. év között vannak és büntettet, vétséget, vagy kihágást követtek el, a hatóságoknak meg kell vizsgálniuk, hogy a cselekmény bűnösségének felismeréséhez szükséges belátással rendelkeztek-e. Ezekben az esetekben a hatóságoknak aggodó gonddal kell elemezniük és mérlegelniük azokat a körülményeket, melyek behatása folytán a gyermek a kihágást elkövette. Különösképen ki kell terjeszteni a figyelmet arra, vajjon a törvényes képviselő vétkes, vagy vétlen mulasztása-e az oka annak, hogy a gyermek a kihágást elkövette. Szem előtt kell tartani a gyermek testi és lelki tulajdonságait,

öröklött hajlamait, terheltségét, vagy szervezeti elváltozásait, amelyek a kihágás elkövetésére készíthették.

Ha a gyermek anyagi elhagyottsága fennforog és a kihágás elkövetése miatt a gyermeket a legközelebbi gyermekmenhelybe kell szállítani, a hatóság köteles azokat az adatokat is közölni a menhely igazgatójával, amelyek birtokában vannak.

Ha az anyagi elhagyottság esete nem forog fenn és a körülményekből a hatóság azt a tényt állapítja meg, hogy a gyermek eddigi környezetében erkölcsi romlásnak van kitéve, vagy züllésnek indult, a gyámhatóságot kell értesíteni és múlhatatlan szükség esetén a gyermeket a gyermekmenhelybe kell szállíttatni.

Ha a gyermek a cselekmény elkövetésekor a bűnösség felismeréséhez kellő értelemmel rendelkezett és szabadságvesztésre ítélték, annak kitöltése után a gyermeket az erkölcsi romlás, illetőleg a züllés további megakadályozása érdekében a gyermekmenhelybe kell szállítani.

A jogrend nemcsak a saját természete, vagy az elhanyagolt nevelés folytán züllésnek indult gyermek megmentését tartja szem előtt, hanem a társadalmat is meg akarja óvni a züllött gyermek részéről várható károktól. A züllött gyermek magára hagyva valóságos bontó anyaga a társadalomnak, megrontja társait, akikkel az élet naponta összehozza. A züllött, vagy züllésnek indult gyermek később többbe kerülhet a társadalomnak, mint amibe gondozása kerül.

A gyermekmenhelyek az erkölcsi romlásnak kitett és züllésnek indult gyermekek védelmének szolgálatában nem büntető intézetek. A jogszabály kifejezetten hangsúlyozza, hogy az állami gyermekmenhely kötelékébe való felvétel, vagy ennek kisegítő intézményeibe való elhelyezés sem az egyénre, sem a családra nézve nem megbélyegző. Ezek az intézmények a gyermek megmentését célozzák, a gyermek érdekeit tartják szem előtt. Az emberszeretet intézményei ezek, amelyek szülői gonddal, gyengédséggel veszik oltalomba a züllésnek indult gyermeket, hogy védelmükkel, nevelésükkel megmentésük a börtöntől.⁹

Ha a gyermekről behatóbb megfigyelés után megállapítható, hogy züllésre való hajlama nincs és csak a hozzátartozók környezetében van erkölcsi romlásnak kitéve, a gyermeket törölni kell a züllött gyermekek kimutatásából és elhagyott gyermekként kell kezelni.¹⁰

⁹ 60.000/1907. B. M. — ¹⁰ 32.644/1908 B. M.

Az elhagyottságot a gyámhatóság állapítja meg. (1/1903.) Az árvaszéknek kötelessége elhagyottá nyilvánítani minden 15 éven aluli gyermeket, aki valóban elhagyottnak mutatkozik.¹¹

A gyermek létfenntartása érdekében az árvaszékeknek soron kívül kell elintézniük az elhagyottá nyilvánítási eljárást.¹² Viszont köteles örködni azon, hogy az állami gyermekvédelmet olyan ne vegye igénybe, akinek erre joga nincs. Az árvaszéket ezen gyermekvédelmi tevékenységében az összes hatóságoknak támogatniuk kell. A közigazgatási hatóságoknak kötelességük a tudomásukra jutott eseteket, amikor a gyermek eltartása anyagi eszközök hiányában biztosítva nincs, az árvaszékkel közölni. A községeknek is kötelességükké teszi a jogszabály, hogy minden gyermekről, akinek elhagyottá nyilvánítása szükségesnek látszik és erről tudomást szereztek, a gyermekmenhely igazgatóságának és az árvaszéknek jelentést tegyenek. Jelentést kell tenniük az iskoláknak, rendőröknek és csendőröknek is a tudomásukra jutott esetekről.¹³

A község köteles az elhagyott gyermekeket mindaddig gondozásban tartani, amíg a gyermekmenhely kötelékébe fel nem veszik. Az elhagyottá nyilvánítás azonban akkor sem mellőzhető, ha az elhagyottá nyilvánítás előtt a gyermek eltartását a község magára vállalta.¹⁴

Elhagyottá nyilvánítás előtt is köteles a gyermekmenhely igazgatója a gyermeket fölvenni:

1. ha a gyermek létérdekét fenyegető veszélyelhárításacéljából a járási főszolgabíró, a polgármester, Budapesten a kerületi elöljáróság így intézkedik;¹⁵

2. rendőrség, vagy bíróság megkeresésére;

3. a törvényes képviselő, a közigazgatási hatóság, a fiatalok felügyelő hatósága, vagy valamely gyermekvédő, vagy patronázs egyesület kérelmére;

4. minden kérelem hiányában, ha a gyermek felvételét anyagi, vagy erkölcsi megmentésének sürgős szüksége indokolja;¹⁰

5. ha a gyermek elhagyottnak nem nyilvánítható ugyan, de a gyermek erkölcsi és testi védelmének érdekében a felvétel szükséges és a gyermek hozzátartozói a költségek megtérítését vállalják és megfelelően biztosítják;¹⁷

¹¹ 2.000/1925. N. M. M. és 1877: XX. 263. §. — ¹² 51.177/1908. B. M.

¹³ 2.000/1925. N. M. M. — ¹⁴ 52.042/1904. B. M. — ¹⁵ 1/1903. B. M. 11. §.

¹⁶ 2.000/1925. N. M. M. 7. — ¹⁷ 2.000/1925. N. M. M. 12. §.

6. a munkanélküliek gyermekeit a munkanélküliség időtartamára. A szülők munkabajutását, anyagi viszonyaik megváltozását a községek kötelesek ellenőrizni és a szülők helyzetének megváltozását a menhely igazgatóságával közölniök kell. Az ilyen gyermeket a szülők munkabajutása után a menhelyből el kell bocsátani és az elhagyottá nyilvánítást hatályon kívül kell helyezni.¹⁸

7. a hadsereg, honvédség altisztjeinek árváit, ha árvaellátásban részesülnek, vagyonuk nincs és így az állami gyermekvédelem oltalmára szorulnak.¹⁹

A háború alatt elhagyottá nyilvánítás nélkül vehette fel a gyermekmenhely azokat a gyermekeket, akikről bebizonyítható volt, hogy a hadbavonult felesége olyan időpontban hozta a világra, amikor a férj nem lehetett az apa. Ez a kivételes elbánás azért volt szükséges, mert az elhagyottá nyilvánítás, a gyermek-tartás költségének megtérítésére köteles hozzátartozók kikutatása feltűnővé tette volna az esetet, s ez a zaklatás az anyát elriasztotta volna attól, hogy a gyermeket a menhelybe adja, a férjét pedig felingerelte volna az asszony és a gyermek ellen.²⁰

A 98.812/1925. N. M. M. sz. rendelet szerint a hadiárvákat és a hadirokkantak gyermekeit is elhagyottá kell nyilvánítani.

Kivételes esetben a gyermeket a telep helyén is fel lehet venni.²¹

Hatósági megkeresésre a menhely igazgatósága vasúti igazolványt is küld a gyermeknek, ha az annak megérkezéséig tartózkodási helyén veszély nélkül maradhat. Ellenkező esetben a községek előlegezik a gyermeknek a menhelybe szállítás költségeit.²² A gyermekmenhely igazgatója azonban csak ideiglenesen vehet fel gyermeket, minden ilyen esetben értesítenie kell a gyermekre nézve illetékes gyámhatóságot az elhagyottá nyilvánítás megindítása végett, Végleges felvétel és elhelyezés a gyermekmenhely kötelékében csak az elhagyottá nyilvánítás után történhet.

A 15 éven aluli gyermeket rendszerint törvényes képviselője adja a menhelybe. Ha a törvényes képviselő a gyermek nevelését és tartását elhanyagolja, erkölcsiségét, vagy testi jólétét veszélyezteti, a gyámhatóság közbelép és az atyai hatalmat felfüg-

¹⁸ 42.344/1926. N. M. M. — ¹⁹ 199.464/1912. B. M.

²⁰ 33.231/1918. B. M. — ²¹ 1/1903. B. M. 23. §. — ²² 92.119/1907. B. M.

geszti, a gyámot tisztétől elmozdítja, a gyermek részére új gyámot rendel ki, aki a gyermeket a gyermekmenhely gondozásába adja, vagy a gyermek tartását, nevelését, stb. magára vállalja, vagy erről megfelelően gondoskodik.

Elhagyottá nyilvánítani csak indokolt esetekben szabad. Az elhagyottsági ügyben a véghatározat meghozatala előtt a kiskorú a szülők és nagyszülők vagyoni és kereseti viszonyait feltüntető hatósági bizonyítványt, az anyakönyvi kivonatot, továbbá az életképes munkanélküliség indokait köteles felterjeszteni.²³

A véghatározat indokolásánál az állami gondozásbavételt szükségessé tevő körülményeket részletesen kell ismertetni.

Az elhagyottá nyilvánítási eljárás a közigazgatási hatóságnál veszi kezdetét, amely megállapítja a gyermek körülményeit, az az ideiglenes felvétel iránt megteszi a szükséges intézkedéseket s erről az árvaszéket értesíti. Az állami gyermekvédelemre való igényt a gyámhatóság állapítja meg, ezt a megállapítást az előkészítő eljárásban gondosan tartozik végezni. Köteles a fizetőköteles hozzátartozók vagyoni és kereseti viszonyait kikutatni és az erre vonatkozó hatósági bizonyítványokat beszerezni. Az elhagyottsághoz szükséges hatósági bizonyítványok kiállításáról a jogszabályok részletes utasítást adnak.²⁴ E bizonyítványok kiállítása teljesen díjmentes.²⁵ Erkölcsi elhagyottság esetén környezettanulmányt kell végeztetni,²⁶ betegknél a munkaképtelenséget hatósági orvossal kell megállapítani.²⁷

A menhely kötelékébe felvett gyermekek elhelyezése intézetben, vagy intézetben kívül történik.

Intézetben csak a beteg, gyenge fejlettségű, különösebb ápolást, orvosi gondozást igénylő gyermekek nyernek elhelyezést.²⁸

Az intézeti elhelyezés történhet: 1. szakoktatásra és szigorúbb nevelésre berendezett internátusban, 2. gyógyítható, de különösebb gyógykezelést igénylő gyermekek elhelyezése szanatóriumban, 3. a gyógyíthatatlan, valamint állandó testi, vagy szellemi fogyatkozásban szenvedők elhelyezése az ilyen célokra szolgáló intézetekben.²⁹

²³ 133.518/1931. N. M. M. — ²⁴ 204.950/1931. N. M. M.

²⁵ 67.743/1903. B. M. — ²⁶ 2.000/1925. N. M. M.

²⁷ Szeiberling: A kiskorúak és gondnokoltak külön joga.

²⁸ 1901: VIII. 2. §. — ²⁹ 1/1903. B. M. 33. §.

Intézeti kihelyezés esetében, a már működő egyesületeket, intézeteket, intézményeket s zárdákat, internátusokat stb. kívánja a törvény igénybe venni.³⁰ Az intézeten kívüli elhelyezés családknál, ú. n. telepeken történik.³¹

Az intézeti túlsúfoltsággal kapcsolatos panaszok megszüntetése érdekében a jogszabály új intézkedéseket tett. A tartásdíjakat újra rendezte és azzal a nevelőszülőkhöz való kihelyezést segítette elő. Ez különösképpen a gyógyíthatatlan, beteg gyermek tartásdíját emelte fel lényegesen, hogy ezzel a megfelelő gondozást biztosítsa. Az állami gyermekmenhelyek ellen felmerült panaszokat a jogrend oly módon is igyekezett orvosolni, hogy a gyermekeket a szülőkhöz, illetve a hozzátartozókhoz helyezte el. A jogszabály ezzel a rendelkezéssel a családi köteléket kívánta megszilárdítani, mert sok esetben anyagi okok miatt kellett a gyermeket elhagyottá nyilvánítani, a gyermekmenhely kötelékébe felvenni és ezzel a család kötelékéből kiragadni. A családok kérését kívánja a jogszabály kiegészíteni, hogy gyermekeiket felnevelhessék. Ez a jogszabály módosítja a fennálló 97.798/1910. B. M. rendeletet, mely szerint az állami gyermekvédelem oltalmába került gyermek gondozása nem történhet ott, ahol a gyermek gondozásának degenerációja bekövetkezett, vagy ahol az elhagyottság feltételei bekövetkeztek. Viszont nem lehet a gyermekvédelem szempontjából megbízhatatlannak tartani azt, aki gyermekét kizárólag szegénysége miatt nem tudja eltartani.³² Ugyanez a jogszabály megengedi, hogy a házasságon kívül született gyermeket anyjánál lehessen elhelyezni, ha egyébként a gyermek anyagi és erkölcsi érdekeit nem veszélyezteti. Ha a szülőknél nem lehet a gyermeket elhelyezni, akkor a vérszerinti hozzátartozókhoz helyezhetők el.

Ha azonban valami ok miatt ezeknél sem helyezhető el a gyermek, akkor alkalmas nevelőszülőket kell választani. Különösképpen kiemeli a jogszabály, hogy a nevelőszülő olyan legyen, akinél a gyermek remélhetőleg megfelelő bánásmódban részesül és aki a gyermek munkaerejét nem használja ki. A jogszabály megszünteti a gyakorlatban kialakult teleprendszer, mert ez a községi gyermekek létszámát nagyon felduzzasztotta és így sem iskoláztatásukról, sem elhelyezésükről kellőképp nem lehetett gondoskodni.

³⁰ 15.000/1923. N. M. M. — ³¹ 1/1903. 32. §. — ³² 15.000/1923. N. M. M.

Azonkívül az iskoláztatás nélkül maradt gyermekek nagyobb tömegüknél fogva a falusi gyermekeket hátrányosan befolyásolták. Inkább a falvakban kell megbízható családokat felkutatni és azoknak gondozására bízni a gyermekeket. Ilyen alkalmas nevelőszülők megszerzésére a lelkeskedő papság, tanítóság és közigazgatási hatóság közreműködését is biztosítani kell.³³

Minthogy a jogszabály ily módon a családoknak rendkívül nagy előnyöket biztosított, ezek a szülőket arra készítették, hogy gyermekeiket elhagyottá nyilvánítsák, elrendelték az állami gondozásba vett gyermekek hozzátartozóinak anyagi viszonyaik negyedévenként való felülvizsgálását és ennek igazolására hatósági bizonyítványt kell felmutatniok. Ha a hatósági bizonyítványból az anyagi helyzet megjavulása tűnik ki, az elhagyottságot meg kell szüntetni.³⁴

A gyermekmenhelybe felvett gyermekek új alapokra helyezett gondozása sajnos végrehajtást nem nyert, az állam anyagi helyzetére való tekintettel az csupán csak az 1 éven aluli korban valósult meg.³⁵

Nevelőszülő az lehet, aki igazolja, hogy törvényes házasságban él, vagy özvegy, legalább egy félszoba-konyhából álló lakása van, egészséges, az anyagi viszonyai pedig nem olyanok, hogy kizárólag a gyermek tartásából eredő haszonra lenne utalva, erkölcsileg kifogás alá nem eső életet él, már gondozott eredményesen idegen gyermeket és legutoljára meghalt gyermeke nem teszi aggályossá a hozzá való kihelyezést.³⁶

A gyermeket a felsorolt feltételek mellett olyan nevelőszülőknél helyezik el, akiknél a gyermek nevelése, iskoláztatása és ellátása tekintetében kifogás nem merülhet fel és akiktől remélhető, hogy a gyermek munkaerejét nem fogják kihasználni.³⁷

Nazarénus nevelőszülőknél csak leánygyermekek, vagy testi hibában szenvedő fiúgyermekek helyezhetők el, mert ezekre nézve a nazarénusoknak különösen a fegyverfogásra vonatkozó tanai nem olyan veszélyesek, mint azokra, akik annakidején katonai kötelezettségüknek is kénytelenek lesznek eleget tenni.³⁸

³³ 15.000/1923 N. M. M.

³⁴ 26.583/1927. N. M. M. — ³⁵ 121.442/1929. N. M. M.

³⁶ 1/1903. B. M. 34. §. — ³⁷ 15.000/1923. N. M. M.

³⁸ 148.713/1912. B. M.

A csecsemőt a szoptatás időtartamára az anyjához kell kihelyezni, ha egyébként az anya megélhetése biztosítva van.³⁹ Más esetben a szopós gyermek mindig anyjával együtt vehető fel a menhelybe és az anyával együtt helyezhető ki valamely családhoz, mert minden anya, akinek gyermekét a menhely gondozásába veszi, köteles gyermekét a menhelyben addig szoptatni, amíg a gyermek egészsége megkívánja. Ha pedig a gyermeket szoptatásra kiadják, köteles a gyermekmenhelyben két hónapon át dajkaságot vállalni.⁴⁰

Ennek a kötelességének az anya még abban az esetben is tartozik eleget tenni, ha tényleges szolgálatban álló nőcseléd és a szolgálatot adó gazda kiadását követeli. U. i. az 1876: XIII. i.-z. 57. §-a szerint a gazdának csak akkor van joga cselédjét visszakövetelni, ha az a szolgálatot önként otthagyta, nem pedig akkor ha a szolgálatot hatósági intézkedés folytán volt kénytelen otthagyni.⁴¹ Ha pedig az anya eme kötelességének nem akarna eleget tenni, az igazgató jogosult a kényszerítésre rendőrhatalósági támogatást is igénybevenni. A telepen a gyermeket az anyával együtt a szoptatás időtartamát meghaladó és az azt követő egy hónapi időre helyezik el.⁴² Ha a gyermek olyan gyengén fejlett, hogy egészségi állapota feltétlen megköveteli, az anya egy éven túl is szoptathatja gyermekét.⁴³

A gyermekeket úgy kell nevelni, hogy a hazának hazafias, erkölcsös, vallásos és munkás polgáraivá váljanak.⁴⁴ Lehetőleg olyan életviszonyok között nevelendők, amilyenben majd egész életük folyamán maradnak.⁴⁵

A telepen elhelyezett 3—6 éves gyermekek lehetőleg óvodai oktatásban, a 6 éven felüliek pedig elemi iskolai oktatásban részesülnek.⁴⁶ A gyermekmenhelyi gyermekek az óvodában és iskolában felvételi és behatási díjat nem fizetnek.⁴⁷ Továbbképzésre pedig a kiváló tehetségű gyermekeknek van lehetőségük.⁴⁸

A kötelességét híven teljesítő nevelőszülő jutalomban részesíthető,⁴⁹ a hanyag, kötelességét elmulasztó pedig megbüntető s tőle a gyermeket vissza kell venni.⁵⁰ Az igazgató főorvos az

³⁹ 80.000/1912. B. M. 172. §. — ⁴⁰ 1/1903. B. M. 27. §. — ⁴¹ 135.299/1910. B. M.

⁴² 80.000/1912. B. M. — ⁴³ 77.799/1908. B. M. — ⁴⁴ 1903.8. 38. §.

⁴⁵ 1/1903. B. M. 39. §. — ⁴⁶ 1901. VIII. 3. § 80.000/1912. B. M. 179. §.

⁴⁷ 124.918/1907. B. M., 73.390/1904. B. M. — ⁴⁸ 1/1903. B. M. 44. §.

⁴⁹ 1/1903. B. M. 42. §. — ⁵⁰ 1/1903. B. M. 47. §.

ilyen szülőktől, ellenállás esetén a gyermek visszavételére a rendőrhatalom karhatalmi alkalmazását is igénybe veheti, mely hatóság köteles a menhely igazgatójának megkeresését végrehajtani.⁵¹

Az életpályára való előkészítés a 12. életév betöltése után történik. A fiúkat lehetőleg ipari, vagy mezőgazdasági munkára készítik elő. Az iparostanoncnak adott gyermekek tanoncszerződésében világosan szabályozni kell a gyermek tartására vonatkozó viszonyokat. A menhely csak a legkivételesebb esetben adhat hozzájárulást a gyermek eltartásához és ruházkodásához, de ilyen esetben is a vállalt kötelezettség csak addig terjed, amíg a gyermek a menhely kötelékében van.

Ha 12. éven felüli gyermeket teljesen kívülálló iparosmesterknél helyeznek el tanoncként, számára védőről kell gondoskodni, aki a gyermek egészségi állapotáról, erkölcsi magaviseletéről és fejlődéséről az igazgató főorvost értesíti.

Írásbeli szerződést kell kötni a mezőgazdasági pályára való előkészítésre adott gyermeknél is. A szerződésben ki kell emelni, hogy a menhely minden kártérítési igény nélkül jogosult a gyermeket visszavenni, ha azt indokoltnak látja.⁵²

Az iparosoknál elhelyezett gyermek addig, míg a menhely kötelékében van, nem tekinthető munkásnak, hanem csak nevelőszülőhöz való kihelyezettnek, így a betegsegélyző pénztárnak tagja nem lehet.⁵³

A fizikailag és szellemileg fejlett 12 éves leánygyermek háztartási munkák elsajátítására adandók. Bér melletti elhelyezés esetén különös gondot kell fordítani arra, hogy a leány erkölcsi élete veszélyeztetve ne legyen.⁵⁴

A cselédkönyvet kiállító hatóságok, a menhelyi igazgatóknak a gyermek személyi adatairól kiállított igazolványai alapján cselédkönyvet az előírt okmányok hiányában is kiállíthatnak.⁵⁵

A jogszabályban előfordul annak az óhajnak a kifejezése, hogy a leánygyermek oly kiképzést nyerjenek, mely alkalmassá teszi őket arra, hogy egyes telepeken mint felügyelők alkalmaztassanak.⁵⁶

A V. K. M. 103.250/1905. sz. átiratban megengedi, hogy a 12 évet betöltött leánygyermek a kisdédóvodákba bejárhassanak és ott az óvónő vezetése mellett s annak utasításához képest, munkadíj nélkül működjenek és így a kisgyer-

⁵¹ 20.450/1906. B. M. — ⁵² 80.000/1912. B. M. 183. §

⁵³ 64.414/1905. B. M. — ⁵⁴ 80.000/1912. B. M. 184. §.

⁵⁵ 125.604/1930. B. M. — ⁵⁶ 63.783/1906. B. M.

mekekkel való bánásmódot elsajátítsák a végből, hogy később mint óvodai cselédek alkalmazhatók legyenek.⁵⁷

A gyermekek egészségügyi védelmét a teleporvos látja el.⁵⁸ Köteles a telepen elhelyezett gyermeket váratlanul megvizsgálni, a megbetegedett gyermeket gyógykezeltetni, a nevelőszülők és háznépük egészségét és a lakás tisztaságát ellenőrizni és megvizsgálni. A 2 éven aluli gyermekeket a gondozásbaadás első hónapjaiban hetenként, azontúl havonként kell meglátogatnia. A 2—7 éveseket negyedévenként, a hét éven felülieket legalább félévenként kell ellenőriznie.⁵⁹ A teleporvos feladata a 12 éves gyermekek életpályára való bocsátásakor véleményt mondani.⁶⁰

A teleporvos felügyeletének rendszeresebbé tételére a 125.409/1908. B. M. rendelet a járásorvosok köteletségévé tette az állami gyermekmenhely telepein az évenkénti felülvizsgálatot. E célból minden egyes gyermeket a nevelőszülő lakásán meg kell vizsgálnia és a látogatást a gyermektartási könyvbe be kell vezetnie. A szabálytalanságokról a menhely igazgatóját értesíteni tartozik.⁶¹ Az állami gyermekmenhely kötelékébe tartozó és a telepekre kihelyezett gyermekeknek közgyógyyszer ellátásra van igényük.⁶²

A beteg gyermekek ápolásra kórházakba utalhatók, de a kórházból való kiadáskor csak annak a menhelynek adhatók vissza, amelytől a gyermeket gyógykezelésre átvették.⁶³

A telepek ellenőrzésére telepbizottságok alakítottak. Ezeknek feladata a telepek mindenirányú felülvizsgálata.⁶⁴ A telepbizottságok a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének tagjaiból állnak.⁶⁵

A gyermekek rendszerint 15 éves korukig maradnak a menhely kötelékében. A népjóléti miniszter azonban az árvaszék javaslatára a gyermekmenhely kötelékébe felvett gyermekek gondozási idejét kivételesen 18. évükig meghosszabbíthatja, ha a gyermek testi, szellemi fejlődése, vagy más fontos ok ezt kívánatossá teszi.⁶⁶

A menhelyből ki kell adni a gyermeket, ha ő maga, vagy a tartásra kötelesek olyan vagyonhoz jutnak, amelyből a gyermek eltartható.⁶⁷

⁵⁷ 63.783/1906. B. M. — ⁵⁸ Köteletségét az 1/1903. B. M. 19. §-a szabályozza.

⁵⁹ 87.406/1904. B. M. — ⁸⁰ 80.000/1912. B. M. 181. §.

⁶¹ 125.409/1908. B. M. — ⁶² 400/1932. N. M. M. 2. § 4. pont.

⁶³ 119.404/1905. B. M. — ⁶⁴ 109.244/1907. B. M. — ⁶⁵ 32.890/1927. N. M. M.

⁶⁶ 2.000/1925. N. M. M. 13. §. — ⁶⁷ 1/1903. B. M. 49. §.

Kiadható a gyermek, ha a szülő, a törvényes képviselő kéri, vagy ha valamely rokon, jótévő, vagy a gyermekvédelem céljait szolgáló hazai jótékony intézet, vagy egyesület a további gondozást elvállalja.⁶⁸ Minden esetben köteles azonban az intézet igazgatója meggyőződni arról, hogy a kiadás a gyermek érdekét szolgálja-e. Különösen körültekintőnek kell lenni, ha jótévő kéri a gyermek kiadását. Ilyenkor a jótévő szabályszerű hatósági bizonyítvánnyal tartozik igazolni, hogy ő a gyermek eltartására anyagilag és szellemileg képes és kötelezi magát a gondjaiba fogadott gyermek mindennemű ellátására és a jövőjéről való gondoskodásra.⁶⁹

A menhely igazgatója a gyermeket feltételesen nem adhatja ki a jótévőnek, az árvaszék jogerős intézkedéséig csupán ingyen tartásba adhatja, de a gyermek továbbra is a menhely kötelekében marad és felette a felügyeletet a menhely továbbra is gyakorolja.⁷⁰

A menhely igazgatójának joga van a gyermeket feltételesen kiadni az árvaszék határozata nélkül, de csak az árvaszék határozathozataláig.⁷¹ Ilyen esetben azonban először meggyőződést kell szereznie, hogy a gyermek atyját atyai hatalmától nem fosztották-e meg, vagy az anyát a természetes és törvényes gyámságától nem mozdították-e el. Ezért a feltételes kiadás előtt e kérdések iránt meg kell keresnie az illetékes árvaszéket.⁷² A feltételes kiadással azonban a gyermekmenhelynek a gyermek feletti felügyeleti joga és kötelessége nem szűnik meg, sőt azt fokozottabb mértékben kell gyakorolnia. Ha a gyermeket olyan községbe viszik, ahol nincs gyermekmenhelyi telep, a gyermeket kikérőnek kötelessége az illető község előljáráságánál jelentkezni. Az előljárásságot pedig a menhely igazgatósága felkéri, hogy értesítse a gyermeket gondozásba fogadó szülők erkölcsi, megélhetési, családi stb. viszonyairól.⁷³

A menhelyben ápolt gyermeket árvaszéki határozat alapján is csak akkor szabad kiadni, ha az igazgató a gyermeket orvosi szempontból, egészségének veszélyeztetése nélkül, kiadhatónak találja. Kivételes esetekben a telepen lévő gyermek a telepen is kiadható, a nélkül, hogy a menhelybe berendelnék a kiadás végett.⁷⁴

⁶⁸ 1/1903. B. M. 50. § és a 80.000/1912. B. M. 193. §.

⁶⁹ 80.000/1912. B. M. 193. §. —⁷⁰ 770/1910. B. M.

⁷¹ 80.000/1912. B. M. 192. §. —⁷² 38.932/1914. B. M.

⁷³ 80.000/1912. B. M. 197. §. —⁷⁴ 80.000/1912. B. M. 196. §.

A menhely a gyermeket 15. életévének betöltése után elbocsátja. Erről a törvényes képviselőt és az árvaszéket a megelőző év március hó 1-én a menhely igazgatója értesíti.⁷⁵

Az igazgató főorvos a lehetőség szerint köteles gondoskodni arról, hogy a 15. életévet betöltött gyermek megélhetését biztosítsák.⁷⁶

A 15. év betöltése után a gyermek csak a gyermekmenhely jogi köteléke alól szabadul fel. A gyámhatósági felügyelet azonban megmarad fölötte. A gyermekmenhelynek módjában áll, a gyámhatósággal együttműködve, a gyermek érdekében olyan befolyást gyakorolni, hogy a gyermek szabados, kalandozásra, kóborlásra vágyó lelkületének feltörő ösztöneit ellensúlyozza.⁷⁷ í A gyermekmenhely kötelékébe felvett gyermekek gondozási [£] költsége az eltartási, nevelési, ruházási és kiképzési költségeket foglalja magában.⁷⁸

Ha a tartásra kötelezettek olyan anyagi helyzetben vannak, hogy a költségeket megfizetni képesek, a menhely követelheti azok megtérítését. A költségek behajtása közadók módjára történik.⁷⁹

Ha pedig a gyermeknek van vagyona, vagy életjáradék jelle gével bíró ellátása, akkor a menhelyi gondozás költségeit a gyermek vagyonából, illetőleg ellátásából kell fedezni, amelynek behajlásáról ebben az esetben is a közadók módja szerint kell gondoskodni.⁸⁰

A teljesen vagyontalan gyermek gondozási költségeinek fedezésére a jogszabály, a gyermekek 7. életévének betöltéséig, az Országos Betegápolási Alapot jelölte meg. A két éven felüli gyermekek gondozási költségeit 15. életévükig pedig az illetőségi község viselte.⁸¹

E rendelkezést később hatályon kívül helyezték és a 2.000/1925. N. M. M. rendelet 14. §-a szerint, ha a gyermek gondozási költségei a hozzátartozók, vagy a gyermek vagyonából fedezhetők nem volnának, akkor azokat a törvényhatóságok hozzájárulásából kell fedezni.⁸² Ennek a költségnek fedezetéül a nyilvános betegápolási és gyermekgondozási póládó szolgál.⁸³

A költségmegtérítésre vonatkozó rendeletek: 115.814/1905.B.M., 15.737/1907.

⁷⁵ 1/1903. B. M. 53. §. — ⁷⁶ 1/1903. B. M. 54. §. — ⁷⁷ 2.774/1914. B. M.

⁷⁸ 2.000/1925. N. M. M. 14. §. — ⁷⁹ 2.000/1925. N. M. M. 15. §.

⁸⁰ 2.000/1925. N. M. M. 16. §. — ⁸¹ 1/1903. B. M. 55. §.

⁸² 2.000/1925. N. M. M. 14. §. — ⁸⁴ 100/1925. M. E.

B. M., 24.714/1907. B. M., 6.369/1909 B. M., 4.100/1925. M. E., 117.611/1925. P. M., 69.633/1926. P. M., 5.180/1926. M. E.

Az állami gyermekvédelem költségeinek fedezetéül a nyilvános betegápolás! és gyermekvédelmi pótdó szolgál. A gyermekmenhelynek azokat a kiadásait, amelyek a pótdót nem terhelik, az államkincstár viseli.⁸⁴

Azoknak a gyermekeknek eltartására pedig, akiket elhagyottá nyilvánítani nem lehet, de eltartásukat a hozzátartozók nem tudják kellőképpen biztosítani és arról a jötevők sem gondoskodnak, a gyámpénztári tartalékalapnak azt a jövedelmét kell felhasználni, amelyet a múltban az elhagyott gyermekek segélyalapjának javára számoltak el.⁸⁵

A gyermekmenhely élén az igazgató főorvos áll. Teendőit a Gyvsz. 14. §-a szabályozza. O a gyermekmenhely vezetője, képviseli a gyermekmenhelyt hatóságokkal, egyesületekkel, intézetekkel és magánosokkal szemben. Elhelyezi és a szükséghez képest meglátogatja a gyermekeket a telepen. Felülvizsgálja a nevelőszülők egészségi állapotát.

Az egészségügyi védelmet és az ellenőrzést a teleporvos gyakorolja; kötelességeit a Gyvsz. 19. §-a szabályozza.

Olyan telepeken, ahol az igazgató a felügyeletben akadályozva van, telepfelügyelőnök alkalmaztatnak.⁸⁶

Novák Lajos: Keresztény gyermekvédelem. Bp. 1917. — Kádár Lehel: Gyermekvédelmi és szociálpolitika. A gyermekvédelem lapja. 1926. évf. 10. sz. — Barabás Zoltán dr.: A magyar állami gyermekvédelem. A gyermekvédelem lapja. 1927. évf. 3. sz. — Barabás Zoltán dr.: A züllésnek indult gyermekek és az állami gyermekvédelem. A gyermekvédelem lapja. 1927. évf. 8—9. sz. — Pettkó-Szandtner Aladár dr.: Az állami gyermekvédelem fejlődése az elmúlt négy év alatt. A gyermekvédelem lapja. 1928. évf. 10. sz. — Csorna Kálmán dr.: Programm az állami gyermekvédelem kiépítésére. Városi Szemle. 1927. évf. 7—8. sz. — Csorna Kálmán dr.: A szociális gyermekvédelem rendszere. Bp. 1929. — Szeiberling Rezső dr.: A kiskorúak és gondnokoltak külön joga a kapcsolatos jogszabályok keretében. Veszprém 1932. — Csorna Kálmán dr.: Gyámsági jog és jogszolgáltatás. Bp. 1935.

⁸⁴ 6.000/1931. M. E. 11. §. — ⁸⁵ 204.900/1931. B. M.

⁸⁵ 1/1903. B. M. 67. § és a 80.000/1912. B. M.

Fiatalok javítónevelése.

A jogrend a társadalmat fenyegető veszélyek megelőzésének szolgálatába állította a fiatalok javítónevelésére létesített intézményeket, intézeteket.

Az állami gyermekvédelem két irányban fejt ki tevékenységét a megelőzés szolgálatában. Az egyik feladatcsoportban az anyagilag elhagyatott gyermekek megmentését végzi, a másikban pedig az erkölcsi romlásnak kitett, vagy züllésnek indult gyermekek védelmét látja el. A szülők sok esetben rendelkeznek anyagi eszközökkel, meg is lehet bennük a készség arra, hogy gyermekeiket a társadalom hasznos polgáraivá neveljék. Azonban a gyermekekben szunnyadó rossz tulajdonságok, vagy környezetük káros hatása következtében olyan magatartást tanúsíthatnak, amelyből nemcsak következtetni, hanem biztosan meg lehet állapítani, hogy a gyermek olyan útra tért, mely ellentétben áll a társadalom és a nemzet érdekeivel.

Ezeknek a gyermekeknek megmentésére a jogrend külön intézményeket létesít, melyekben szigorú nevelés révén akarja a kívánt eredményt elérni. Kiemeli a gyermeket abból a környezetből, ahol erkölcsi romlás fenyegeti, vagy ahol züllésnek indul; és beilleszti abba a védelmi rendszerbe, amely a káros hatásokat iparkodik kiirtani és a gyermeket az állam hasznos tagjai közé visszavezetni. A jogrend az ezelőtt fennálló megtorlási elven alapuló gyakorlat helyett az erkölcsi romlásnak kitett vagy züllésnek indult 15 éven aluli gyermekek megjavítása érdekében olyan szabályokat alkalmaz, amelyekből kicsendül a gyermek szeretete, a gyermek megjavítására irányuló törekvés. A megmentésükhöz fűződő társadalmi és állami érdekekre való tekintettel is, a jogszabályok megkívánják a szociális érzés magaslatát és teljes odaadást mindazoktól, akik az erkölcsi romlásnak kitett, vagy züllésnek indult gyermekek védelmi munkájában részt vesznek. A gyermekek védelmével kapcsolatosan létesített intézményeket fel-

adatuk sikeres megoldása érdekében a jogrend nem büntető intézeteknek, hanem az emberszeretet intézményeinek nyilvánítja, amelyek szülői gonddal és gyengédséggel veszik oltalmukba a züllésnek indult gyermeket, hogy védve, nevelve, megmentse a börtöntől. A javítónevelés sem a gyermeket, sem a családot nem bélyegzi meg.¹

A jogszabályoknak ez az általános intézkedése megszabja a gyermekvédelemnek azt az irányát, amely a társadalmi megbetegedések egyik csoportjának megelőzését tűzte ki feladatául, midőn visszavezeti a megtévedt, vagy a rosszraajló fiatal egyéniséget a helyes útra.

Az e kérdéssel kapcsolatos intézkedések két csoportra oszthatók. Az első csoportba azok az intézkedések tartoznak, amelyek olyan gyermekeket vesznek védelembe, akik bűncselekményt nem követtek el, azonban erkölcsi romlásnak vannak kitéve, vagy züllésnek indultak; a második csoportban pedig azok az intézkedések vannak, amelyek a büntetett, vétséget elkövető gyermekekre vonatkozó rendelkezéseket foglalják magukban.

Az összes közigazgatási hatóságok elsősorban megvizsgálják, hogy nem forognak-e fenn a jogi értelemben vett elhagyottság jelenségei (Gyv. Sz. 1. §.). Ha igen, úgy az 1—2. alatti esetekben, azaz ha a gyermek büntetendő cselekményt nem követett el, de egyébként züllésnek indult, avagy bűncselekményt elkövetett, de a 12. életévét még nem töltötte be, kötelesek azonnal az illető gyermeket megfelelő módon, (amelyen azonban a toloncolás sohasem érthető) a legközelebb eső magyar király állami gyermekmenhelybe szállítani, a gyermekre vonatkozó minden olyan adat közlése mellett, amelyet a hatóság a nélkül, hogy nyomozott volna, már ismer. Egyben a gyámhatóság értesítése is szükséges.

Ha azonban a jogi értelemben vett elhagyottság nem forog fenn, de a hatóság a tényállásból megállapíthatja, hogy a gyermek eddigi környezetében erkölcsi romlásnak van kitéve, avagy züllésnek indult: akkor a hatóság a gyámhatóságot értesíti, s ha a gyermek érdekében halaszthatatlanul szükséges, akkor az 1—2. alatti esetekben a fentemlített módon köteles a gyermeket azonnal a legközelebb eső menhelybe szállítani, ahol ideiglenesen elhelyezik.

¹ 60.000/1907. B. M.

Ha a 12—15. év között lévő gyermekek ellen, a közigazgatási hatóság, mint rendőri büntetőbírótság előtt, hatáskörébe tartozó kihágás miatt indult meg az eljárás, különbséget kell tenni:

a) életkoruk 12-ik évét már túlhaladott, de a 15-ik évet még be nem töltött gyermekek között, akik a kihágás elkövetésekor a cselekmény bűnösségének felismerésére szükséges belátással nem rendelkeztek; (1878: V. t.-c. 84., illetőleg az 1879: XL. t.-c. 12. §) és

b) életkoruk 12-ik évét már túlhaladott, de a 15-ik évet még be nem töltött gyermekek között, akik a cselekmény elkövetésének idején képesek voltak annak bűnösségét felismerni.

A közigazgatási hatóságok mindenekelőtt kötelesek, mint rendőri büntetőbíróságok, megállapítani a cselekmény bűnösségének felismeréséhez szükséges belátás hiányát. A cselekmény bűnössége felismeréséhez szükséges belátás hiányának megállapításánál a hatóság aggódó gonddal elemzi és mérlegeli azokat a körülményeket, amelyek behatása folytán a gyermek a kihágást elkövette. Jelesül mérlegelnie kell a gyermek életviszonyait, vajjon nem a törvényes képviselő vétkes avagy vétlen mulasztása-e az [oka annak, hogy a gyermek a kihágást elkövette? Mérlegelni köteles a gyermek testi és lelki vonatkozásait, vajjon nem a gyermek öröklött hajlama, terheltsége, avagy szervezeti elváltozásai késztették-e a kihágás elkövetésére?

Amikor a belátás hiányát megállapították, ugyanazt az eljárást kell a hatóságoknak követniük, amelyet az 1—2. alatti esetekre elrendelt a jogszabály. Azaz: ha a jogi elhagyottság fennforog, a hatóságok kötelesek azonnal az illető gyermeket megfelelő módon (amelyen azonban a toloncolás sohasem érhető) a legközelebb eső magyar királyi állami gyermekmenhelybe szállítani, a gyermekre vonatkozó minden olyan adatnak közlése mellett, amelyet a hatóság már ismer a nélkül, hogy nyomozott volna. Egyben a gyámhatóság értesítése is szükséges.

Ha azonban a jogi értelemben vett elhagyottság nem forog fenn, de a hatóság a tényállásból megállapítja, hogy a gyermek eddigi környezetében erkölcsi romlásnak van kitéve, avagy züllésnek indult, akkor a hatóság a gyámhatóságot értesíti, s ha a gyermek érdekében halaszthatatlanul szükséges, köteles a gyermeket azonnal a legközelebb eső menhelybe szállítani.

Ha a 12—15. év közt levő gyermekek képesek voltak a cselekmény elkövetésekor annak bűnösségét felismerni és reájuk

szabadságvesztéssel járó büntetést szabtak, csak ennek kitöltése után; ha pedig pénzbüntetésre ítélték, csak az ítélet meghozatala után foganatosítják a hatóságok az 1., 2. és a 3. pont alatti esetekre vonatkozólag elrendelt eljárást.²

A törvény a büntethetőség megállapításánál a szükséges korhatárt a 12. életévben állapította meg. A 12. életévet még el nem ért gyermek ellen sem vád nem emelhető, sem bűnvádi eljárás nem indítható. Ha a gyermek büntettet vagy vétséget követ el, a hatóság, mely elé a gyermek kerül, vagy a házi fenyítés gyakorlására jogosult egyénnek adja át a gyermeket, vagy pedig az iskolai hatóságnak, amely őt megfenyíti. Ha pedig a cselekmény elkövetésével az erkölcsi romlásnak vagy züllésnek jelei megállapíthatók és a gyermek érdekében szükségesnek látszik, a hatóság köteles a gyermeket a legközelebbi gyermekmenhely kötelekébe szállítani és erről az illetékes gyámhatóságot értesíteni.³

A 12. életévét már meghaladott, de a 18. évet még be nem töltött fiatalkorúval szemben csak akkor lehet a büntető szabályokat alkalmazni, ha a cselekmény elkövetésekor a büntethetőséghez szükséges erkölcsi és értelmi fejlettséggel rendelkezett. Ha az erkölcsi fejlettség nincs meg, a bíróság a szükséghez képest a fiatalkorút hozzátartozója, vagy más alkalmas egyén felügyelete alá helyezi, vagy intézkedik aziránt, hogy a fiatalkorú házi vagy iskolai fenyítést kapjon. Az ilyen fiatalkorúval szemben, ha eddigi környezetében erkölcsi romlásnak van kitéve, vagy züllésnek indult, a javítónevelés elrendelésének van helye.⁴

Az ilyen gyermekeket illető rendelkezések között, mindenképp előttről különbséget kell tenni:

„1. azok között a 15 éven aluli gyermekek között, akik házi büntettet, vétséget avagy kihágást nem is követtek el, egyébként züllésnek indultak,

2. azok között a gyermekek között, akik büntettet, vétséget, avagy kihágást követtek el, de az elkövetéskor 12. évüket még nem haladták meg s így bűnvádi eljárás alá nem vonhatók,

3. azok közt a 12—15 éves gyermekek között, akik ellen a közigazgatási hatóság, mint rendőri büntető bíróság előtt, kihágás miatt indult meg az eljárás.“⁵

² 60.000/1907. B. M. — ³ 1908: XXXVI. 15. §.

⁴ 1908: XXXVI. 16. §. — ⁵ 60.000/1907. B. M.

A törvény a fiatalkorúak javításának szolgálatába állítja azokat az intézkedéseket, amelyeket a büntettet, vagy vétséget elkövetett fiatalkorúval szemben foganatosít.

A fiatalkorúak bírósága a büntettel, vétséggel gyanúsított fiatalkorúra a következő véghatározatokat hozhatja:

1. a fiatalkorút házi felügyeletben tartja,
2. házi fenyítésben részesítheti,
3. iskolai fenyítéssel büntetheti,
4. próbára bocsáthatja,
5. javítónevelést rendelhet,
6. a bíróság helyiségeiben az iskolai elzárás módjára, felügyelettel, a fiatalkorú őrizetben tartását rendeli el,
7. a fiatalkorút megdorgálhatja,
8. fogház, államfogház, elzárás és pénzbüntetésre ítélheti.⁶

Ha a fiatalkorúak bírója, ha a fiatalkorú házi felügyeletben tartását látja szükségesnek, azt az egyént, akire a házi felügyeletet kívánja bízni, maga elé idézi, kötelességeire kioktatja és a fiatalkorút neki átadja. A házi felügyelettel a fiatalkorú törvényes képviselőjét, hozzátartozóját, esetleg más alkalmas egyént, vagy azt bízta meg, akinek háztartásában a fiatalkorú él.⁷ A házi felügyelettel megbízott pártfogó köteles a fiatalkorú magaviseletét figyelemmel kísérni és erkölcsi fejlődését előmozdítani. A felügyelettel megbízott pártfogó köteles a fiatalkorú erkölcsi magaviseletét állandóan ellenőrizni és erről a fiatalkorúak bírójának rendelkezései szem előtt tartásával szóbeli vagy írásbeli jelentést tenni.⁸

Ha a fiatalkorúak bírója a házi fenyítést látja a fiatalkorú megjavításának érdekében szükségesnek, a házi fegyelem gyakorlására jogosított egyént, szülőt, törvényes képviselőt maga elé idézi és a fiatalkorút annak átadja. A házi fenyítés abban áll, hogy a fenyítés gyakorlására jogosított testileg megfenyítheti a gyermeket, vagy a fiatalkorút. Azonban a fenyítésnek nem szabad olyannak lennie, hogy nyolc napon túl gyógyuló sérüléseket okozzon.⁹

Ha a fiatalkorúak bírója a fiatalkorú iskolai megfenyítését tartja szükségesnek, a fiatalkorút megfenyítés céljából a cselekmény és tényállás rövid ismertetését magábanfoglaló megkeresésével an-

⁶ 56.000/1913 I. M. 57., 58., 59., 61., 63., 73., 74., 76. §§.

⁷ 56.000/1913 I. M. 57. §. — ⁸ 56.000/1913. I. M. 15., 16. §.

⁹ 56.000/1913. I. M. 58. §.

nak az iskolának adja át, amelybe a fiatalok jár, vagy amelybe a törvény szerint a fiataloknak járnia kellene. Az iskolai halóság a fenytés foganatosítására a megdorgálást és az elzárást foganatosítja. Olyan fiatalok, akik nyilvános oktatás helyett házi, vagy magánoktatásban részesül, iskolai fenytéssel nem lehet büntetni.¹⁰

Az iskolai fenytést a mindennapi elemi és az ismétlő iskola látogatására köteles tanulóval szemben a tanító alkalmazza. A tanító a fiatalok büntető hatóságának megkeresésére, a megfenytendő gyermek, vagy fiatalok elötte ismert egyéniségének figyelembevételével, a közölt tényállás és a vétkekesség fokának mérlegelésével szabja meg az iskolai fenytéket. A fenytés nemei: 1. a tanító a fiatalok négy szemközti szóbelileg megdorgálja, 2. megdorgálja a tanítótestület, gondnokság vagy az iskolaszék elötte, 3. iskolai elzárást alkalmaz éheztesítés nélkül, 4. iskolai elzárást szab ki éheztesítésel. A dorgálást mindenkor komolyan és jóakarattal kell foganatosítani. A tanító a szeretet hangján, megfelelő esetben szigorral alkalmazza a dorgálást és törekedik arra, hogy az intelem a gyermek, illetöleg a fiatalok magaviseletére és erkölcsi érzületére minél mélyebb hatást gyakoroljon. A tanítónak fel kell tárnia a gyermek, vagy fiatalok elötte azokat a jellemhibákat, erkölcsi fogyatékoságokat, rossz szokásokat, amelyek miatt a fenytéket neki alkalmaznia kell és igyekeznie kell jóindulatú tanácsadással a fiatalok helyes magaviseletre szoktatni, hogy a tanuló kiérezze a jóakaratot és szeretetet, s ezzel annak bizalmát megnyerje.

Óvakodni kell a gyermek, fiatalok nyilvános megszegéséről, ezért tilos a tanuló társak tudomására hozni azt, hogy a gyermek vagy fiatalok büntetendő cselekményt követett el, és a dorgálás alkalmával el kell ötiltani attól, hogy tanuló társai elötte cselekményével dicsekedjék. Az iskolai elzárás csak a nappali órákra terjedhet ki és mindenkor csak felügyelet mellett történhet. Az iskolai hatóság a fenytést a megkereséstől számított nyolc nap alatt foganatosítani köteles és ennek megtörténtéről a megkereső hatóságot 15 napon belül értesítenie kell.¹¹ Házi felügyelettel, házi fenytéssel és iskolai fenytéssel azt büntetik, aki a büntetett vagy vétkekesség elkövetésekor 12, életét már meghaladta, de

¹⁰ 56.000/1913. I. M. 59., 60. §. — ¹¹ 149.500/1909. V. K. M.

még 18 éven alul van és a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettsége nem volt meg.¹²

Ha a fiatalkorúak bírása a próbárabocsátást tartja szükségesnek, a fiatalkorú részére pártfogót rendel és a próbárabocsátottat annak adja át. Ha a fiatalkorúak bírása a próbárabocsátott egyén értelmi és erkölcsi fejlődésében olyan káros szokást, hajlamot, vagy környezetében olyan káros befolyást tapasztal, amelytől a fiatalkorút különösen óvnia kell, annak megszüntetésére a próbárabocsátás alkalmával alkalmas utasításokat ad.¹³ Ha nincs olyan egyén, aki a fiatalkorúról gondoskodnék, vagy ha arra, aki a fiatalkorúról gondoskodik, erkölcsi fejlődésének veszélyeztetése nélkül nem bízható, vagy bármi más okból szükséges, a fiatalkorúak bírása a fiatalkorú megfelelő elhelyezéséről gondoskodik. Az elhelyezés érdekében igénybeveszi a kirendelt pártfogót és a fiatalkorúak védelmével foglalkozó egyesületek közreműködését. A próbárabocsátottat az állami gyermekmenhelybe, vagy a gyermekek és fiatalkorúak védelmével foglalkozó egyesületek felügyeletére is bízhatja, ha megfelelő pártfogó nem áll rendelkezésre. A gyermekmenhely vagy egyesület nyolc napon belül köteles bejelenteni azt az egyént, akit a fiatalkorú felügyeletére kijelöl.¹⁴

A próbárabocsátottnak kifogástalan, rendes életmódot kell folytatnia és magaviseletével alkalmazkodnia kell a bíróság és a pártfogó rendelkezéseihez. Nemcsak büntetendő cselekmények elkövetésétől kell tartózkodnia, hanem kerülnie kell az iszákos, csavargó, dologtalan életmódot, az iskolát köteles pontosan látogatni és csak a részére kijelölt lakhelyen tartózkodhat, lakhelyét a pártfogó engedélye nélkül nem változtathatja. A pártfogó által megjelölt időközben és az általa megjelölt időben és helyen köteles a pártfogónál jelentkezni; ha a pártfogó erre vonatkozólag részére utasítást nem adott, legalább havonként egyszer kell nála jelentkeznie. Ha a bíróság a próbárabocsátott fiatalkorúban értelmi és erkölcsi fejlődésére káros szokást, hajlamot, vagy környezetében olyan káros befolyást tapasztal, amelyektől a fiatalkorút különösen óvnia kell, utasításokat adhat a fiatalkorúnak a próbárabocsátás elrendelése alkalmával. Különösen elrendelheti, hogy a fiatalkorú tartózkodjék a szeszes italoktól, a kártyajátéktól, meg-

¹² 1908: XXXVI. 16. §. — ¹³ 56.000/1913. I. M. 63., 64. §.

¹⁴ 27.100/1909. I. M. 42. §.

határozott egyének, társaságok, vagy helyek felkeresésétől, vagy meghatározott időn túl a házon kívül való tartózkodástól. Ezekre vonatkozólag a fiatalok pártfogója is adhat utasítást.¹⁵

A pártfogó köteles a fiatalok magaviseletét a bíróság rendelkezéseinek szem előtt tartásával a próbárabocsátás ideje alatt ellenőrizni. Ha a fiatalok iskolába jár, a pártfogónak az iskolai hatóságnál is kell a próbárabocsátott magaviseletéről és előmeneteléről tudakozódnia.¹⁶

A pártfogó a próbárabocsátott fiatalokkal jóakarattal és szeretettel bánjék, iparkodjék a fiatalok bizalmát megnyerni és őt tettel és tanáccsal mindenben segíteni. Törekedjék a fiatalok erkölcsi fejlődését, valamint azt, hogy a társadalom hasznos tagjává váljék, minden módon elősegíteni. A szükséghez képest járjon közben a fiatalok elhelyezkedése, anyagi támogatása és állandó foglalkoztatása érdekében.¹⁷ Ha a fiatalok a próbárabocsátás ideje alatt újabb büntetendő cselekményt követ el, vagy iszákos, csavargó, erkölcstelen, dologtalan életmódot folytat, vagy egyébként az erkölcsi züllés jeleit mutatja, vagy az előírt szabályokat megszegi, erről a pártfogó, valamint az összes hatóságok, mihelyt ilyenek tudomására jönnek, kötelesek az eljáró hatóságokat haladéktalanul értesíteni. A bíróság pedig újabb határozatot hoz.¹⁸

Ha a próbaidő kifogástalanul eltelt, a próbárabocsátottnak, törvényes képviselőjének, vagy védőjének indítványára, akár a pártfogónak írásbeli, vagy szóbeli bejelentése alapján, a folyamatba tett eljárást megszüntetheti. Mielőtt a fiatalok bírója az eljárást megszüntetné, a fiatalok maga elé idézheti és a jövőbeli magaviseletére tanáccsal elláthatja.¹⁹

Ha a fiatalok bírója a fiataloknak felügyelet alatt őrizetben tartását rendeli el, ezt a bíróság helyiségeiben az iskolai el- i zárás módján kell foganatosítani. Felügyeletben tartást a fogház helyiségeiben foganatosítani nem szabad.²⁰

Ha a fiatalok bírója dorgálást lát célszerűnek a fiatalok érdekében, akkor a fiatalokhoz komoly, ünnepélyes intelmet intéz, amelynek tartalmát a fiatalok egyéniségéhez, értelmi és erkölcsi fejlettségéhez, életviszonyaihoz és az eset összes többi

¹⁵ 27.100/1909. I. M. 44., 45. §. — ¹⁶ 27.100/1909. I. M. 47. §.

¹⁷ 27.100/1909. I. M. 48. §. — ¹⁸ 27.100/1909. I. M. 52., 53. §.

¹⁹ 56.000/1913. I. M. 72. §. — ²⁰ 56.000/1909. I. M. 73. §.

körülményeihez alkalmazva állapítja meg.²¹ A dorgálásnál arra kell törekednie, hogy a fiatalkorú magaviseletére, erkölcsi érzületére maradandó hatást gyakoroljon.

Javítónevelés elrendelése esetén, a javítónevelő intézetbe való beutalás végett az előterjesztést az igazságügyminiszterhez a fiatalkorúak bírója, a járásbíró, ügyész teszi meg. A bíróság a javítónevelés tartamát előre nem határozza meg. Ha a fiatalkorú javítónevelését a bíró elrendeli és elhelyezése a fiatalkorú érdekében halaszthatatlanul szükségesnek mutatkozik, addig az ideig, amíg az igazságügyminiszter a javítónevelő intézetbe való beutalás iránt intézkedik, a fiatalkorú ideiglenesen, arra megfelelő helyen elhelyezendő. Ha az igazságügyminiszter a fiatalkorút beutalta, a javítónevelő intézetbe a beszállítást az ügyész, vagy a járásbíró fogatosítja. A fiatalkorú érdekében megengedi a jogszabály, hogy a beszállítást valamely patronázs egyesület arra vállalkozó tagjával, vagy pártfogó tisztviselővel eszközöljék. A beszállítást csak polgári ruhába öltözött őrv. altiszt kíséretében történhet.²²

Javítónevelésben részesülnek:

1. azok a fiatalkorúak, akik életük 12. évének betöltése után, de 18. életévük betöltése előtt büntetendő cselekményt követtek el, ha javítónevelésüket a bíróság elrendelte,

2. azok a gyermekek, akik életük 12. évének betöltése előtt büntetendő cselekményt követtek el, ha a gyámhatóság javítónevelésük iránt a Bn. 15. §-a szerint intézkedik.²³

A javítónevelést, atyai hatalmat és a gyámságot szabályozó törvényes rendelkezések korlátai közt és a gyámhatóság ajánlatára 1. az atyai hatalmat gyakorló atya, 2. a gyám, 3. valamely hatóság, testület, egyesület vagy magánegyén az atyai hatalmat gyakorló anyának, vagy a gyámnak beleegyezésével (27.200/1909. 27. §) kérhetik olyan kiskorú egyének részére, akik büntetendő cselekményt nem követtek el, de környezetükben erkölcsi romlásnak vannak kitéve vagy züllésnek indultak és javítónevelésük erkölcsi romlásuk megakadályozására szükséges és a fiatalkorúak életük tizennyolcadik évét még nem töltötték be.²⁴ A bíróság által elrendelt javítónevelés végrehajtására szolgáló nevelőintézetek: 1.

²¹ 56.000/1913. I. M. 74. §. — ²² 27.100/1909. I. M. 56. 57. 58. §.

²³ 27.200/1909. I. M. 1. §. — ²⁴ 27.200/1909. I. M. 1. §.

a kir. javító nevelőintézetek és a javítónevelésre rendelt egyéb állami intézetek, 2. az igazságügyminiszter által alkalmasnak talált testületek, egyesületek vagy magánosok intézetei.²⁵

A tizenkét éven aluli gyermekek javítónevelése, — ha büntetendő cselekményt követtek el — az állami gyermekmenhely kötelékében, rendszerint állami gyermektelepeken, nevelőszülőknél (családi nevelés), vagy a belügyminiszter felügyelete alatt álló gyermekvédelmi intézetben történik. Csak az esetben kerül az ilyen gyermek az igazságügyminiszter főfelügyelete alatt álló javítónevelő intézetbe, ha fékezhetetlennek bizonyul.²⁶

Azon fiataikorú javítónevelése, aki bűncselekményt ugyan nem követett el, de javítónevelését az atya, illetőleg a törvényes képviselő a gyámhatóság beleegyezésével kérte, — amennyiben a gyermekvédelmi szabályok szerint az állami gyermekmenhely kötelékébe felvehetők az állami gyermekmenhely kötelékében történik.²⁷

A szellemi és testi fogyatkozásban szenvedő gyermekek javítónevelése, akik a javítónevelésre vonatkozó szabályok szerint nem nevelhetők, fogyatékoságuknak megfelelően gyógypedagógiai nevelésben részesülnek. A feltűnően rossz magaviseletű fiatakorúak javítónevelése az igazságügyminiszter által erre a célra kijelölt javítónevelő intézetben történik, vagy a többi növendéktől teljesen elkülönítve.²⁸

A javítónevelő intézetekben vagy csak fiúk, vagy csak leányok nyerhetnek elhelyezést.²⁹

A javítónevelő intézet szervezetének olyannak kell lennie, hogy abban a javítónevelés célja elérhető legyen.

A javítónevelő intézetek vezetésére a jogszabály csak olyan egyéneket jelöl ki, akik tanulmányaik és szerzett tapasztalataik alapján az igazgatás teendőin felül, az intézetben folyó javítónevelés irányítására és vezetésére is képesek és arra személyi tulajdonságaiknál fogva is alkalmasak. Az oktatásra tanerőket kell alkalmazni, valláserkölcsi oktatásra és munkaoktatásra is csak olyan egyént lehet alkalmazni, aki szakképzettségénél, tapasztalatainál és egyéniségénél fogva erre alkalmas.³⁰

²⁵ 27.200/1909. 2. §. — ²⁶ 27.200/1909. I. M. 3. §.

²⁷ 27.200/1909. I. M. 4. §. — ²⁸ 27.200/1909. I. M. 5. §.

²⁹ 27.200/1909. I. M. 6. §. — ³⁰ 27.200/1909. I. M. 7., 11., 12. §.

A javítóintézetbe beszállított növendéket az igazgató bizalomkeltő módon, négy szemközt kikérdezi múltja felől, megismerteti a növendékekkel az intézeti szabályokat és könnyen érthetően megmagyarázza neki, hogy csak szorgalmától és magaviseletétől függ, meddig marad az intézetben; és hogy jó magaviselet és szorgalom esetén hamarabb kerülhet ki kísérleti kihelyezésre, mint ellenkező esetben, amikor is életének 21. évéig az intézetben kell maradnia. Tehát érdekében áll, hogy jól viselkedjék. A növendéknek meg kell tiltani, hogy rossz tetteivel társai előtt dicsekedjék. Az újonnan befogadott növendéket jellemének és erkölcsi fogyatékoságának megállapítása céljából különös gonddal kell megfigyelni.³¹

Az új növendékeket csoportokba kell osztani. Elkülönítve csak az helyezhető el, aki fékezhetetlennek bizonyul. A csoportokat kísérleti családoknak nevezik. A csoport vezetője állandóan figyelemmel kíséri az új növendéket, megismerteti jelenlegi helyzetével és kioktatja az intézetben ráváró feladatokra. A jogszabály az intézet igazgatójának feladatává teszi, hogy kipuhatlja a növendéknek valamely foglalkozás iránt mutatkozó hajlamát. E célból be kell mutatni a különböző munkahelyeket, hogy a fiatalok kedvet kapjon az intézetben űzött valamely foglalkozáshoz. Különös gonddal kell a kísérleti családba beosztott növendéket megfigyelni abból a szempontból, hogy az erkölcsi hibák nem valamely elméleti rendellenesség, vagy degeneráltság következményei-e? Mihelyt erre alapos gyanú támad, az igazságügyminiszternek kell jelentést tenni.³²

A kísérleti családban a növendékek rendszeres iskoláztatásban részesülnek és házi vagy egyéb megfelelő munkával foglalkoznak.

A kísérleti családban a növendékek addig maradnak, míg rendszeres nevelésük irányát megállapítják. Tartama azonban hat hónapról tovább nem terjedhet.

Ha ezen idő alatt nem lehet a növendék nevelésének kérdésében végleges álláspontot elfoglalni, vagy ha az tűnik ki, hogy a növendék az intézetben folytatott munkanemek egyikére sem alkalmas, vagy testi, vagy szellemi fogyatékos, feltűnően rossz magaviseleté, vagy más ok miatt az intézetben nem nevelhető, a házi tanács az igazságügyminiszternek megfelelő javaslatot tesz.³³

³¹ 27.200/1909. I. M. 33. §., 37. §.

³² 27.200/1909. I. M. 38., 39. §§. — ³³ 27.200/1909. I. M. 40., 41. §.

A kísérleti családban végzett megfigyelés befejezése után a növendékek intézeti foglalkozását véglegesen ki kell jelölni.

Ez alkalommal a növendékeket a kísérleti családból ki kell venni és a többi növendékek közé kell elhelyezni.

Az ugyanazon foglalkozású növendékeket legfeljebb harminc főből álló csoportokban (családok) együtt kell nevelni. Az igazságügyminiszter ettől eltérőleg rendelkezhetik.

A családok megalakításánál ügyelni kell arra, hogy lehetőleg az azonos foglalkozásúak, egyforma korúak és előéletűek kerüljenek egy családba.

A növendékek további osztályozásánál első sorban a növendék magaviseleté az irányadó. A jó vagy a rossz osztályú családok az intézeti élet rendjében megengedett enyhítéssel vagy szigorítással megkülönböztethetők, a növendékek pedig intézeti magaviseletük és érdemük szerint kerülnek a rossz osztályú családból a jó osztályú családba, vagy viszont.

A család élén a családfő áll, kinek a nevelésben a munkavezetők segédkeznek.

A családfő szerepe a családapáéval megegyezik. Ő vezeti a család belső életét az intézet házirendje szerint.

A családfő és a munkavezető köteles a felkelés idejétől a lefekvés idejéig növendékei között tartózkodni a pihenő idő kivételével. Gondoskodni kell azonban arról is, hogy a növendékek a pihenő idő alatt és éjjel se maradjanak felügyelet nélkül.³⁴

A javítónevelés célja az, hogy a növendékeket az intézeti, rend, valláserkölcsi, iskolai és munkaoktatás és az egyéni nevelés minden célszerű eszközének felhasználásával hazafias, becsületes, rendszerető és munkás polgárokká nevelje.

A javítónevelésnek arra kell irányulnia, hogy ne csak a helyes családi nevelést pótolja, hanem a nevelés hiányával, vagy a helytelen neveléssel okozott erkölcsi fogyatkozásokat és jellembeli hibákat is megszüntesse.³⁵

A növendékek valláserkölcsi oktatását, a növendék egyéniségéhez alkalmazva akként kell végezni, hogy érzületükre minél mélyebb hatást gyakoroljon.

Minden növendéket saját felekezetének vallásában kell oktatni.

³⁴ 27.200/1909. I. M. 43, 44, 46, 46, 47. §.

³⁵ 27.200/1909. I. M. 48, 49. §.

Az intézet tisztviselőinek nagy súlyt kell helyezniük arra, hogy a növendékekkel a munkát megszerettessék s meggyőzzék őt arról, hogy a munka a biztos megélhetéshez szükséges. Igyekezni kell a növendékből a társadalomellenes érzületet kiirtani, s vele megértetni, hogy a társadalomban meg kell találnia a megfelelő helyet.

Az alkalmazottaknak nem szabad szem előtt téveszteniük, hogy az intézet nem büntetés végrehajtására rendelt hely, s hogy a növendékek nem bűnhődés, hanem elhanyagolt, vagy megromlott erkölcsaik megjavítása és fejlesztése végett vannak gondjaikra bízva.

A növendékeket egyéniségükhöz mérten olykor szigorral, olykor oktató rábeszéléssel és jóindulatú tanácsadással kell engedelmességre és jóviseletre szoktatni.

Hibák és tévedések esetében jóindulatú eréllyel, fokozott felügyelettel, minden jó cselekedetnél és helyes magatartásnál megfelelő jutalmazással lehet a nevelés terén a legszebb sikereket elérni.

Ügyelni kell azonban arra, hogy a jutalomvágy alakoskodást és a jutalmazás, valamint a fegyelem gyakorlásának módja a többi növendékekben ellenszenvet vagy irigységet ne keltsen.

A nevelésnek és a céljára szolgáló minden eszköznek egyszerűnek kell lennie s meg kell felelnie azoknak a viszonyoknak, amelyek közt az egyszerű munkásember él. Nehogy a növendéket a kihelyezés után az életben csalódások érijék, figyelemmel kell lenni azokra a viszonyokra, amelyek közt a növendék kihelyezése után fog élni.³⁶

A javítónevelő intézetben elhelyezett fiatalok rendszeres iskolai oktatásban részesülnek. Ez az elméleti oktatás mellett az intézeti növendékeknek az életben hasznos, gyakorlati ismereteket nyújt. A tanköteles kort meghaladó írni és olvasni nem tudó növendékeket az írás, olvasásra és számolásra, továbbá mindazoknak az ismereteknek elsajátítására ki kell oktatni, amelyek lehetővé teszik az életben való elhelyezkedésüket. A kiváló előmenetelt tanúsító növendékeket jutalomban lehet részesíteni.³⁷

A javítónevelő intézetben munkára szoktatják a növendékeket. A munkával való foglalkoztatásnak nem gazdasági, hanem nevelő

³⁶ 27.200/1909. I. M. 51, 52, 53, 54, 56. §.

³⁷ 27.200/1909. I. M. 69., 70., 71., 80. §.

célja van, éppen ezért a munkanemeket úgy kell megválasztani, hogy jellemképző és erkölcsnemesítő hatása mellett a növendékeket rendszeres munkához szoktassa s azok jövő megélhetésének szilárd alapot nyújtson. A gépies munkát kerülni kell.³⁸

A növendékeket mezőgazdasági, vagy ipari munkával kell foglalkoztatni. A mezőgazdasági munkával foglalkoztatott növendékeket az évnek abban a szakában, amelyben a mezőgazdasági munka szünetel, a mezőgazdasággal kapcsolatos valamely háziipari munkára kell oktatni. Azok a növendékek, akiknél egyéni tulajdonságaiknál és életviszonyaiknál fogva indokoltnak látszik, az intézetre megállapított munkanemtől eltérő munkával foglalkoztathatók és kivételes esetben magasabb kiképzésben is részesíthetők. Az ilyen növendékek, ha szökésüktől tartani nem kell, nappal az intézeten kívül is foglalkoztathatók. A növendékek foglalkoztatásánál a jav/tőnevelés szempontjából főként arra kell tekintettel lenni, hogy olyan munkanemben nyerjenek foglalkoztatást és kiképzést, amely képességeiknek, hajlamaiknak és életviszonyaiknak megfelel és amellyel kikerülésük után megélhetésüket is biztosítani tudják. A növendékek foglalkoztatása előtt a munkanemek megválasztásánál az igazgató az orvosnak, a növendéknek és hozzátartozóinak meghallgatása után jelölheti ki a munkanemet. A foglalkoztatás nem hátráltathatja a fiatalok testi fejlődését. Nagy súlyt helyez a jogszabály a mezőgazdasági munkával való foglalkoztatásra, amelynek fel kell ölelnie a talajművelés, a gazdasági és kerti növények termesztésénél előforduló munkákat. Az oktatás gyakorlati módon történjék, azonban ki kell terjeszkednie a káros állatok és növények ellen való védekezés megismertetésére és az okszerű állattenyésztés ismereteire is.³⁹

Az olyan javítónevelő intézeti növendék, aki az intézetbe való lépése előtt még tanviszonyban nem állott, segédi vizsgára csak akkor bocsájtható, ha az intézeti vállalkozó az iparhatóság előtt szabályszerű tanszerződést kötött, vagy ha a növendékről az intézet igazgatója olyan írásbeli nyilatkozatot közöl az iparhatósággal, amely szerint az 1922. XII. t.-c. végrehajtására kiadott 78.000/1923. K. M. számú rendelet 146. §-ának utolsó bekezdésében foglalt rendelkezések szerint a növendék a segédi vizsgálatra bocsátás feltételeinek, különösen a -tanidő, illetőleg a gya-

³⁸ 27.200/1909. I. M. 81. §. — ³⁹ 27.200/1909. I. M. 82., 83. §.

korlati idő tartama tekintetében megállapított követelményeknek eleget tett.

Az a növendék, aki az intézetbe jutása előtt tanszerződésben állott, segédi vizsgálatra csak akkor bocsátható, ha a tanidő hátralévő részére az intézeti vállalkozó tanszerződést köt, illetőleg az intézet igazgatója nyilatkozatban közli az iparhatósággal, hogy a visszalévő tanidőt letöltötte.

Ha a növendék segédvizsgálatra bocsátásához szükséges tanidőt az intézetben lévő ideje alatt kitölti, kívánságára segédvizsgálatra kell bocsátani.⁴⁰

A lányok nevelésénél elsősorban a háztartási munkálatok elvégzésére kell az oktatásnál figyelemmel lenni. Az ipari foglalkoztatás esetén pedig a női iparokat kell felölelni. A különböző kézimunkák, női- és gyermekruhák varrása, művirágkészítés, stb. iparokat kell felkarolni.

A munkaszeretet felébresztése és egyúttal a takarékosásra való ösztönzés céljából a szorgalmas és jóviseletű tanulókat a munkateljesítmény után munkajutalomdíjban lehet részesíteni. Viszont a kötelességét nem teljesítő gyermeket, fiatalkorút meg kell büntetni. A munkajutalomdíjakat a növendékek javára gyümölcsözőkig kell postatakarékpénztári könyvecskére elhelyezni és a növendék kihelyezéséig őrizni. Az igazgató engedélyével a növendékek a munkajutalomdíj felét hozzátartozóik segélyezésére, vagy jótékony célra, esetleg saját maguk részére beszerzendő hasznos könyvek, festészeti eszközök megszerzésére is fordíthatják. A jó magaviseletű, munkában és tanulásban kiváló szorgalmat tanúsító növendékek a karácsonyi, húsvéti és a nyári szünetek alkalmával szabadságot is kapnak, hogy szüleiket meglátogassák.⁴¹

A kísérleti kihelyezésre kiszemelt növendéknek megengedhető, hogy a kihelyezés előtt néhány hónappal a községbe, városba mehessen és kiszemelt pártfogóját felkereshesse. Ezzel a szabad élethez készítik elő.⁴²

A jogszabály előírja, hogy a növendékeknek olyan élelmezést kell biztosítani, amely testi fejlődésüket elősegíti, de nem többet és nem jobbat, mint amilyent egyszerű munkás magának keresményével biztosítani képes.

⁴⁰ 89.900/1925. K. M. — ⁴¹ 27.200/1909. I. M. 87., 88., 91., 92., 93., és 94. §§.

⁴² 27.200/1909. I. M. 99. §.

A ruházkodásra vonatkozólag is történt a jogszabályokban intézkedés. A növendékek egyszerű és egyforma intézeti ruhát viselnek.

Az intézeti orvos örködik a növendékek egészsége felett, valamint ellenőrzi az élelmezésre felhasználandó cikkeket egészségügyi szempontból.⁴³

A javítónevelés a növendék teljes megjavulásáig tart, de éleliének 21. événél túl nem terjedhet. Ha a növendék teljesen megjavullnak látszik, kísérleti kihelyezésnek van helye. A kísérleti kihelyezést az igazságügyminiszter rendeli el. A kísérleti kihelyezés előtt az intézet igazgatója megteszi a szükséges intézkedéseket. Gondoskodik arról, hogy a növendék az életben megfelelő elhelyezkedést találjon, ezért nyilván kell tartania azokat, akik a kihelyezett növendékek foglalkoztatására vállalkoznak. Szükség esetén patronázs, vagy más jótékony egyesülethez, a fiatalok felügyelő hatóságához is fordulhat. Ha a növendék szülei megbízhatók és a növendék jövője szempontjából kívánatos s a szülők kéri is, akkor a növendéket hozzájuk kell kihelyezni.

A kísérletileg kihelyezett növendéket távozása előtt figyelmeztetni kell, hogy kihelyezése nem végleges, magaviselet tekintetében továbbra is felügyelet alatt marad. Meghatározzák részére azokat a szabályokat, amelyeket meg kell tartania. Köteles rendes, becsületes, tisztességes életmódot folytatni és nemcsak a büntető cselekményektől, hanem iszákos, csavargó, erkölcstelen életmód folytatásától és a dologkerüléstől is tartózkodnia kell.

Ha a növendék a kihelyezéstől számított 2 éven belül kifogástalan életet nem tanúsít, visszaszállítják az intézetbe. A távozó növendéknek a magával hozott ruháit rendbehozva, kijavítva át kell adni, szükség esetén egy új öltözet ruhával is el kell látni és részére biztosítani kell az utazáshoz szükséges vasúti- vagy hajóköltiséget.⁴⁴

A kihelyezett növendékek felett a felügyeletet az intézeti igazgató közvetlenül, vagy pártfogók útján gyakorolja.

A fiatalok bírósága van hivatva a törvény és a rávonatkozó rendeletek értelmében az erkölcsi romlásnak kitett, vagy züllésnek indult gyermekek és fiatalok védelmével kapcsolatos intézkedéseket megtenni.

⁴³ 27.200/1909. I. M. 106., 107., 110., 111. §.

⁴⁴ 27.200/1909. I. M. 112., 113., 114., 115., 117. §.

A fiatalkorúak bíróságának bíróját az igazságügyminiszter jelöli ki. Hatáskörébe tartoznak a fiatalkorúak bűncselekményei, melyek egyébként a királyi bíróságok hatáskörébe tartoznak, a rendőri bíróság hatáskörébe utalt kihágások, továbbá a szülőknek, gyámoknak és gondnokoknak ama vétségei, melyeket a fiatalkorúak személye ellen elkövettek, feltéve, ha a királyi járásbíróságok hatáskörét nem haladják meg.⁴⁵

A fiatalkorúak bírái az olyan gyermekek érdekében is megteszik a szükséges intézkedéseket, akik életük 12. éve előtt a büntető jogszabályokba ütköző cselekményt követtek el és azoknak a fiatalkorúaknak érdekében is közbelépnek, akik környezetükben romlás veszélyének vannak kitéve, vagy züllésnek indultak.⁴⁶

A fiatalkorúak bírása mellett a közvédat a fiatalkorúak ügyésze képviseli.

A fiatalkorú megjavítása érdekében a pártfogók járnak el a bíró utasítása értelmében.

A fiatalkorúak megmentése célzatával azok az egyesületek, amelyek a fiatalkorúak jogvédelmével foglalkoznak és alapszabályaik vannak, a fiatalkorúak által elkövetett bűncselekmények esetén a fiatalkorúak bíróságától értesítést kapnak, hogy a fiatalkorú részére a védőt bejelenthessék.⁴⁷ A fiatalkorúak bírójának kötelessége, hogy hatósága területén a gyermek és fiatalkorúak védelmével foglalkozó egyesületeket az erkölcsileg veszélyeztetett kiskorúak és büntetett fiatalkorúak megmentésére irányuló hivatásukról tájékoztassa. A tájékoztatásnak fel kell ölelnie mindazokat a tennivalókat, melyek révén a fiatalkorúak bírósága hivatását teljesítheti. A fiatalkorúak bírójának ilyen társadalmi tevékenység irányításában részt kell vennie. A fiatalkorúak bírása gondoskodik arról, hogy a fiatalkorúak védelmével foglalkozó egyesületek, valamint a társadalom azon jelentkező tagjai, akik pártfogói tennivalók ellátására jelentkeztek, a fiatalkorúak bíróságát a tennivalók ellátásában segítsék. A fiatalkorúak bírójának fel kell kérnie hatósága területén a gyermekek és fiatalkorúak védelmével foglalkozó egyesületeket, hogy a pártfogói tennivalók ellátására jelentkező tagokat jelentsék be, valamint felhívást kell intéznie a tár-

⁴⁵ 1913: VII. 3. §. és a 121.000/1913. B. M. 1. §.

⁴⁶ 1913: VII. 3. §. ut. bekezdés és 212.000/1913. B. M. 1. §.

⁴⁷ 56.000/1913. I. M. 48. §.

sadalomhoz ilyen feladatok vállalására, hogy pártfogók jelentkezzenek. Ha a fiatalkorúak bíróságának alkalmas pártfogó nem áll rendelkezésére, esetről-esetre a gyermekek és fiatalkorúak védelmével foglalkozó egyesületekhez, a fiatalkorúak felügyelő hatóságához, tantestületekhez fordul pártfogó ajánlása, esetleg egyes pártfogói tennivalók ellátása végett.

Pártfogóul lehetőleg olyan egyént kell kiválasztani, aki a fiatalkorúhoz közel lakik és akiről feltételezhető, hogy a fiatalkorú viszonyait ismeri. Nőnek pártfogóul törvényes képviselőjét és közeli hozzátartozóit kivéve, csak nőt szabad választani.⁴⁸ A fiatalkorúak bíróságának székhelyén kívül, pártfogói tennivalók ellátására elsősorban a társadalmi pártfogókat kell igénybevenni, mert a tennivalók ellátására szükséges a helyközelség és a fiatalkorú viszonyainak ismerete.⁴⁹

Ha a fiatalkorúak bírósága a fiatalkorúak mellé a gyermekek és fiatalkorúak védelmével foglalkozó egyesületek útján pártfogóról nem tud gondoskodni, a fiatalkorúak bírója előterjesztésére az igazságügyminiszter pártfogó tisztviselőt nevez ki. Pártfogó tisztviselő az lehet, aki pártfogói tennivalókat már eredményesen végzett. A pártfogó tisztviselő részére díjat állapít meg. A pártfogó tisztviselő mindazon tennivalókat végzi, amelyek a pártfogó tisztéhez tartoznak.⁵⁰

Pártfogói munkához tartoznak:

1. a fiatalkorú környezettanulmányának megszerzése,
2. szükség esetén a fiatalkorú ideiglenes elhelyezése,
3. a pártfogó résztvesz a fiatalkorúak ügyeinek tárgyalásain,
4. felügyel a bíróság részéről kapott meghatalmazás alapján a házifelügyelet alá helyezett, vagy próbárabocsáolt fiatalkorúra,
5. a felügyelő hatóság megbízása alapján jelentési tesz a fiatalkorú magaviseletéről,
6. ellenőrzi a kirendelt pártfogókat, hogy a felügyelet alá helyezett kiskorúak teljesítik-e kötelességüket és ezeket működésükben támogatja,
7. jelentést tesz a fiatalkorúak bírójának, ha tudomására jut, hogy valamely fiatalkorú, vagy gyermek erkölcsi romlás veszélyének van kitéve, vagy züllésnek indult,

⁴⁸ 56.000/1913. I. M. 12. §.

⁴⁹ 21.191/1914. I. M. 1. §. — ⁵⁰ 56.000/1913. I. M. 27. §.

8. megteszi a szükséges lépéseket mindazon esetekben, amikor a pártfogására bízott fiatalkorú javítónevelő intézetben, gyermekmenhelyben, vagy más alkalmas helyen való elhelyezése válik szükségessé,

9. tennivalói ellátásában szerzett tapasztalatairól feljegyzést készít.⁵¹

A fiatalkorúak felügyelő hatósága minden olyan királyi ítélőtábla és királyi törvényszék mellett megalakítandó, melynek területén javítónevelő intézet, vagy a fiatalkorúak befogadására szolgáló fogház van.⁵²

A fiatalkorúak felügyelő hatóságának feladata:

1. A javítónevelő intézetek és a fiatalkorúak fogházának időnkénti meglátogatása. Felügyel a javítónevelés és a fogházbüntetés szabályainak megtartására, a tapasztalt hiányok, vagy szabálytalanságok megszüntetése végett jelentést tesz az igazságügy-miniszterhez,

2. véleményt nyilvánít a javítónevelés alatt álló fiatalkorú kísérleti kihelyezése és a fogház, államfogház büntetés alatt álló fiatalkorúnak feltételes szabadságotól tárgyában,

3. közreműködik a kísérletileg kihelyezett és a feltételes szabadságra bocsátott fiatalkorúak elhelyezésében és a felettük gyakorolt felügyeletben,

4. javaslatot tesz a kísérletileg kihelyezett és a feltételes szabadságra bocsátott fiatalkorú visszaszállításának elrendelésére,

5. javaslatot tesz a fogházbüntetés alatt álló fiatalkorúnak utólagos javítónevelésére,

6. segítkezik a próbárbocsátott fiatalkorúnak elhelyezésében és felügyeletében. A felügyelőhatóság feladata az is, hogy az erkölcsi romlás veszélyének kitett, vagy züllésnek indult gyermekek és fiatalkorúak társadalmi védelmét a rendelkezésre álló eszközökkel előmozdítsa.⁵³

Gangel Ödön dr.: A fiatalkorúak felügyelőhatóságáról. A gyermekvédelem lapja. 1926. évfolyam 4—5. sz. — Kármán Elemér dr.: Az erkölcsileg fogyatékos és bűnöző gyermekek és fiatalkorúak kezelése és nevelése. A gyermekvédelem lapja. 1926. évfolyam 8. sz. — Barabás Zoltán dr.: A züllésnek indult gyermekek és az állami gyermeknevelés. A gyermekvédelem lapja. 1927. 8—9. sz. — Vajkai Julia Éva: Igazságügyi védelem Belgiumban. A gyermekvé-

⁵¹ 56.000/1913. I. M. 30. §. — ⁵² 27.400/1909. I. M. 1. §.

⁵³ 27.400/1909. I. M. 3. §.

delem lapja. 1927. évfolyam 10. sz. — Biki B.: Az erkölcsi nevelés feladatai. Nemzetnevelés. 1927. évfolyam 2. sz. — Sugár Béla: Javítónevelés vagy megelőzés. A gyermekvédelem lapja. 1928. évfolyam 2. sz. — Vágó Károly: Vázlatok az erkölcsileg fogyatékosok gyógyítópédagógiájáról. A gyermekvédelem lapja. 1928. évfolyam 9—10. sz. — Sugár Béla: Az új iskolaeszmény és a javítónevelés. A gyermekvédelem lapja. 1929. évfolyam 1. sz. — Vajkai Julia Éva: Igazságügyi gyermekvédelem Angolországban. A gyermekvédelem lapja. 1929. évfolyam 1. sz. — Baranyai Károly dr.: Reformgondolataim a fiatalkorúak feletti bíraskodás köréből. A gyermekvédelem lapja. 1929. évfolyam 2. sz. — Baranyai Károly dr.: A gyermekvédelem néhány különös feladatáról és intézményéről. A gyermekvédelem lapja. 1929. évfolyam 7—8. sz. — Gajáczy Ferenc: Az erkölcsi fogyatékosok munkavédelme. A gyermekvédelem lapja. 1930. évfolyam 2. sz. — Vágó Károly: A fiatalkorúak bírósága és az erkölcsi fogyatékosok gyógyítópedagógiájáról. A gyermekvédelem lapja. 1930. évfolyam 2. sz. — Csorna Kálmán dr.: A szociális gyermekvédelem rendszere. Bp. 1929. — Szeiberling Rezső dr.: A kiskorúak és gondnokoltak külön joga a kapcsolatos jogszabályok keretében. Veszprém. 1932. — Sebestyén Janka: A fiatalkorúak bíróságáról. Gyermekvédelem. 1934. évfolyam. 8. sz. — Fodor Árpád: A fiatalkorú bűnözők. Gyermekvédelem. 1935. évfolyam 10. sz.

II. RÉSZ.

Kézműipari munkások joga.

Általános rész.

Az ember életfenntartásához szükséges különböző javak emberi munka révén hozhatók felhasználható állapotba. A javak gazdasági értelemben értéket képviselnek, melyek adás-vétel tárgyát képezik. A javak előállítására és értékesítése emberi erőfejlést, munkát igényel. Akik ezt a testi vagy szellemi erő kifejtését végzik, ezzel javakat állítanak elő, munkások. A munkás fogalom tehát általános és gazdasági értelemben a gazdasági, azaz szükséglet kielégítési célt szolgáló szellemi vagy testi, munkát végző embert jelenti. Ebben az általános értelemben munkások mindazok, akik a társadalmi életben a társas együttélés biztosításán közreműködnek. Ez a munkás szónak tágabb értelmezése.

A munkás fogalom szorosabb értelemben csak azt az embert jelenti, aki a munkaadó kitűzött gazdasági céljához munkaerejét előre megállapított bérért rendelkezésre bocsátja. Ebben az értelemben a fizikai munkát és túlnyomólag izommunkát végzőket nevezik munkásoknak, akiknek megélhetése a munkabértől függ. A munkás tehát saját gazdasági szükségleteinek kielégítése céljából munkaerejét másnak bocsátja rendelkezésére. Egyéni hajlamait nem követheti, szabadságában a munkaadó feltételei korlátozzák, ki van téve azoknak a veszélyeknek, amelyeket a munkaadó célkitűzése, a munkának megszervezése, a megszabott munkaidő tartama és egyéb körülmények következtében őt érhetik. Ezek a munkás kockázatai, melyek őt munkakörülmények formájában fenyegetik.

A társadalom jelentős részét a munkások teszik. A munkást érő kockázatok és az őt fenyegető veszedelmek súlyos társadalmi megbetegedéseknek képezik kiinduló pontjait, amelyek éppen a nagy számra való tekintettel nemcsak terjedelmüknél, hanem hatá-

suknál fogva is rendkívül veszedelmesekké válhatnak. Az államnak feladata a munkásokat érő kockázatokat úgy rendezni, hogy azokból az érdekeltekre a legkevesebb hátrány háruljon,

A jogrend szabályozó tevékenysége során figyelembe veszi a munkások közt fennálló különbségeket. Másképpen kell szabályozni a szellemi és másként a testi munkát. Megkülönböztetést tesz a tanult és a tanulatlan munkások közt. Külön jogszabályokat alkot az ipari és gyáripari, valamint a bányamunkásokra. Az ipari munkát is külön kell szabályoznia kis- és kézműipari szempontból. A szabályozás során a jogrend kiterjed a háziipari és otthonmunkások viszonyaira. Mindezekben a kategóriákon felül különbség teendő az állandó alkalmi munkás és a vándor munkás között. A munkások életviszonyainak szabályozásánál külön ki kell terjedni, éppen különlegességüknél fogva, a mezőgazdasági munkások munkaviszonyainak szabályozására.

A termelési rendben, a javak előállítási feladatában a fontosabb rész a szellemi munkát illeti, amely a munka célkitűzéseit, megszervezését, az előállítási folyamat vezetését és ellenőrzését végzi.

Részrendelkezések.

A szellemi munkák mellett a tanult munkának van a legnagyobb szerepe. A tanult munka a kisiparban, kézműiparban és gyáriparban nélkülözhetetlen. Bizonyos javakat csak úgy lehet előállítani, ha az előállítással foglalkozó egyén megfelelő gyakorlati és elméleti ismeretek birtokában van. Ezt a gyakorlatot, illetőleg szükséges ismereteket a tanviszony során szerzi meg a munkás. A gyakorlat, illetőleg az ismeretek elsajátításához fűződő fontos érdekek váltották ki a jogrendnek a tanoncképzésre vonatkozó intézkedéseit. Aki olyan javaknak előállításával kívánja megélhetését biztosítani, amelyek csak ismeretek és gyakorlat birtokában végezhetők, a tanult munkás sorába lép, ha a jogszabályokban előírt időt gyakorlati és elméleti kiképzésben tölti. A tanviszony sikeres befejezését igazolni kell, egy erre a célra hivatott bizottság előtt. A tanoncnak segédvizsgálathoz való bocsátása nem halogatható s amennyiben a munkaadó hibájából következik be a vizsga elhalasztása, a munkaadó a károkért felel.¹ A segédvizs-

¹ 78.000/1923. K. M. 174. §.

gálát állapítja meg, hogy a tanonc a kérdéses iparban megszerzte-e azt az ügyességet és azokat az ismereteket, amelyeket az iparban kezdő segédttől meg kell kívánni.² Amennyiben a tanonc elégtelen eredményt mutat fel és feltehető, hogy a vizsgálat sikertelensége a munkaadó mulasztásából származik, a vizsgálóbizottság mind a munkaadót, mind a tanoncot a kérdés tisztázása céljából külön-külön meghallgatja és ha a köteleességmulasztás a munkaadóra vezethető vissza, a bizottság az iparhatóságnak jelentést tesz.³ Ha a tanonc a segédlevelet megszerzte, részére az iparhatóság a segédlevelet kiállítja, mely által bejut a tanult munkások sorába.⁴

Segédlevelet azok is nyerhetnek, akik tanoncok nem voltak, azonban a szakbavágó gyakorlatot a törvényben meghatározott más úton megszerzik. A segédlevelet nem szabad kiállítani azoknak, akik a segédvizsgálatot eredményesen le nem tették. Az a segéd, aki a segédvizsgálaton eredményt fel nem mutat, hat hónap múlva újból jelentkezhet segédvizsgálatra, amelynek sikeres letétele után az iparhatóság a segédlevelet részére kiállítja.⁵ A segédlevél igazolja, hogy a tanonc tanoncidejét befejezte.

Kérelmére munkakönyvét kell kiállítani. A segédlevél és a munkakönyv birtokában a fennálló jogszabályok értelmében a munkás előtt megnyílnak mindazok a jogok, amelyeket a jogrend a képesítéshez kötött ipari munkások részére biztosít. A munkakönyv kiadható azok részére is a törvény alapján, akik 12 évesek már elmúltak de 18. életévüket még nem töltötték be. Ezek csak képesítéshez nem kötött iparban való alkalmazásra nyerhetnek munkakönyvét. Az, aki életének 18. évét már betöltötte és a jogszabály másként nem rendelkezik, bármely munkakörben leendő alkalmazásra nyerhet munkakönyvét.⁶

Minden segédnek munkakönyvvel kell ellátva lennie. A segéd erkölcsi magaviseletére, minősítésére vonatkozó megjegyzéseket a munkakönyvbe tenni nem szabad. Fontosabb teendőkkel megbízott segédeknek munkakönyvre nincs szükségük. Hogy kik azok, akik e kategóriába esnek, azt az illetékes miniszter állapítja meg.⁷ A munkábalépés alkalmával az iparos a segédttől

² 78.000/1923. K. M. 183. §. — ³ 78.000/1923. K. M. 188. §.

⁴ 1922: XII. 105. §. — ⁵ 78.000/1923. K. M. 192. §.

⁶ 1922: XII. 111. §. — ⁷ 1884: XVII. 99. §.

a munkakönyvét átveszi és a segéd alkalmazását a munkakönyv felmutatásával a segéd félfogadásától számított két hét alatt az iparhatóságnak bejelenti. A munkásnak a munkából való kilépése alkalmával a munkaadó köteles a munkakönyv egyes rovatait lelkiismeretesen és a valóságnak megfelelően kitölteni. A segéd kívánatára a szerződési viszony megszűnéséről és a segéd magaviseletéről a valóságnak megfelelően külön bizonyítványt kell kiadni.⁸ A munkakönyvét, amíg a segéd munkában áll, a munkaadó tartozik megőrizni, a segéd kívánságára azonban arról elismervényt kell adnia.

A törvénynek az a rendelkezése, hogy a 12. és 18. életév között levőknek, csak képzéshez nem kötött foglalkozásban engedi meg a munkakönyv kiadását, szorosan összefügg ama rendelkezéssel, mely szerint a 18. életévet még be nem töltött fiatalok csak tanszerződés alapján foglalkoztathatók. Azokat a 18. életévüket már betöltött egyéneket pedig, akik már túl vannak azon a koron, melybe a tanoncévek rendes körülmények között esnek, nem akarja a törvény megfosztani attól a lehetőségtől, hogy képzéshez kötött iparban nyerjenek alkalmazást, s ezért engedi meg számukra a munkakönyv kiadását. A törvénynek ez a rendelkezése aggályt váltott ki, mellyel kapcsolatban az iparhatóságnak kötelességévé teszi, hogy azokban az esetekben, amikor a törvény eme rendelkezése alapján kémekek munkakönyvét, meg kell tudni a munkaadó nevét, aki a munkakönyvkérőt segídi minőségben kívánja alkalmazni. Ezt követően meg kell állapítani, hogy a munkakönyvét kérő folytatott-e a kérdéses iparban szaktanuló gyakorlatot és ha igen, mennyi időn át. Ha az eljárás során az nyerne megállapítást, hogy munkakönyvét kérő a tanidő előirt, illetőleg szokásos tartamának megfelelő időn át a kérdéses iparban szaktanuló gyakorlatot folytatott, részére a munkakönyvét ki kell állítani. Ha az nyerne megállapítást, hogy a kérdéses iparban a megkívánt időnek megfelelő időn át szaktanuló gyakorlatot nem folytatott és a munkakönyv kérésével csak azt kívánja elérni, hogy a tanoncoképzést elkerülje, az elsőfokú iparhatóságnak, illetőleg az ipartestületnek fel kell világosítani a munkaadót, hogy a helyes iparosképzés megkerülésére ad módot, ha segédként olyan egyént alkalmaz, aki a tanoncévek alatt szerzendő szak-

⁸ 1884:XVII. 103., 104. §.

ismeretekkel nem rendelkezik. A munkakönyvét kérőt pedig fel kell világosítani, hogy a munkának elsajátítására múlhatatlanul szükséges a tanonckiképzés és hogy az önállósuláshoz lényegesen hosszabb gyakorlatot kell igazolni annak, aki a tanidő szabályszerű kitöltését nem tudja igazolni. Tehát arra kell törekedni, hogy az érdekeltek szabályszerű tanoncszerződésre határozzák el magukat.⁹

Gyakran előfordult, hogy a munkaadó a segédlevél kiadása után tanoncát nem alkalmazta segédként, hanem minden további nélkül nyomban elbocsátotta még olyan esetben is, amikor anyagi helyzete megengedhette volna, hogy mint segédet tovább foglalkoztathassa. Az így legtöbb esetben súlyos helyzetbe sodort ifjú segédek a jogszabály védelmébe veszi és azt ajánlja az iparosoknak, hogy a tanoncot felszabadulása után megfelelő díjazás mellett, fontos ipari érdekekre való tekintettel még áldozatok árán is, mint segédet foglalkoztassák; az iparhatóságokat pedig utasítja, hogy a tanoncszerződésbe olyan értelmű nyilatkozatot vegyenek be, mely a tanoncok felszabadulása után, meghatározott és három hónapnál lehetőleg nem rövidebb időn át, megfelelő bérrel segédi alkalmazásnak kötelezettségét tartalmazza.¹⁰

A munkakönyv birtokában a segéd az iparossal megkötí a munkaszerződést. A segéd és iparos között a munkafeltételek szabad egyezkedés tárgyát képezik. A szerződés, ha a felek másként nem egyeztek meg, csak egy heti próbaidő után válik kötelezővé. Az iparos a segédétől, más megegyezés hiányában csak az iparüzeméhez tartozó munkák elvégzését kívánhatja és azt is annyiban, ha az testi erejét meg nem haladja. Az iparos köteles a segéd vallásának ünnepnapjain az istentisztelet látogatására időt engedni.¹¹

Az iparos nem fogadhatja fel azt a segédet, aki az előbbi munkaszerződésének törvényes megszűnését nem igazolja. Aki ilyen igazolás nélkül segédet alkalmaz, a segéddel együtt egyetemlegesen felelős az illető iparosnak a segéd eltávozásával okozott kárért.

A segéd szabadon kereshet magának munkát, maga választhatja meg, hogy iparosnál, gyárban, vagy más vállalkozásban akar kenyérkereső tevékenységet folytatni és szabadon változtathatja helyét.

⁹ 72.929/1925. K. M. — ¹⁰ 94.881/1926. K. M. — ¹¹ 1884: XVII. 88., 89. §.

A munkaadó és a segéd közti viszony, ha másként nem egyeztek meg, 15 napi felmondással megszüntethető.¹² A fontosabb teendőkkkel megbízott segédek felmondási ideje 3 hónap. Ha a felmondás kellő időben is történt, a segéd nem hagyhatja el a helyét, ha darabszám szerint fizetik, mindaddig, amíg az átvett munkát vissza nem adta, vagy a munkáért fizetett előleget le nem dolgozta, vagy vissza nem fizette.¹³ A törvény bizonyos esetekben megengedi mind a munkaadónak, mind a segédnek, hogy a munkaviszonyt felmondás nélkül is felbontassa.

A munkaadó a segédet a következő esetekben bocsáthatja el felmondás nélkül:

1. ha nyereségvágyból eredő bűncselekményt követ el,
2. ha az iparos, helyettese, vagy az iparos egyik családtagja ellen tettleges bántalmazást vagy súlyos becsületsértést követ el, kötelességei teljesítését makacsul megtagadja, vagy ha az iparos akarata ellenére egy egész munkanapon át igazolatlanul szünetel,
3. ha megintés ellenére a ház, vagy az üzlet biztonságát vigyázatlanságával veszélyezteti,
4. ha három napnál tovább tartó szabadságvesztés büntetés alá kerül,
5. ha a szerződésileg elvállalt munka teljesítésére képtelen,
6. ha valamely undorító, vagy ragályos betegségben szenved,
7. ha az iparos bizalmával való visszaélés által az üzlet érdekeit veszélyezteti,
8. ha a kereskedősegéd főnöke beleegyezése nélkül akár saját, akár más részére kereskedelmi ügyletekkel foglalkozik.

A segéd felmondás nélkül kiléphet:

1. ha az iparos, helyettese, vagy az iparos hozzátartozói őt, vagy családja tagjait tetteleg bántalmazzák, ellene, vagy ellenük becsületsértést követnek el,
2. ha az iparos szerződési kötelességeit nem teljesíti,
3. ha darabszámra dolgozik és az iparos őt folytonosan munkával ellátni nem képes,
4. ha a munka folytatása egészségét, vagy életét veszélyezteti,
5. ha az iparos, helyettese vagy az iparos hozzátartozói őt vagy családja tagjait erkölcsstelenségre v. törvényellenes tette csábítják.¹⁴

¹² 1884: XVII.90., 91., 92. §. — ¹³ 1884: XVII. 92., 93. §.

¹⁴ 1884: XVII. 94—95. §.

A segédnek a munkából való kilépését a munkaadó köteles az iparhatóságnak bejelenteni.¹⁵

Ha az ideiglenesen elbocsátott katona áll be segédnek és a katonai hatóságok a segédet újból behívják, a munkaszerződés minden kárpótlás nélkül megszűnik. Ugyanez áll azokra nézve, akik mint újoncok katonai szolgálatukat megkezdték. Ha a segédet gyakorlatra hívják be, ez a munkaszerződést meg nem szünteti, de a gyakorlat idejére munkabér nem jár. Az az iparos, aki a segédet törvényes ok nélkül a felmondás határideje alatt elbocsátja, köteles a segédnek azt a bért, illetményt egyszeresen megadni, amelyet az a felmondás ideje alatt élvezett volna. Ha pedig a segédnek ellátást is adott a munkaadó, úgy a segédnek járó bér, illetmény kétszerese fizetendő.¹⁶

Az iparos, ha segédjét lakással is ellátja, e célra egészséges és lakható helyet köteles adni. Ha a lakás egészségtelen, a segédnek joga van ez esetben panaszt emelni az iparhatóságnál. Az iparhatóság a tisztiorvos közbelépésével a helyszínen köteles vizsgálatot tartani és a hiányt haladéktalanul orvosolni.¹⁷

Az iparban foglalkoztatott munkások munkabére szabad egyezkedés tárgyát képezi. A társadalmi megbetegedés szempontjából a munkabér rendkívül nagy jelentőségű és fontosságú. A munkabér a munkás megélhetési alapját képezi és ennek nagyságától függ a munkás és családja életszínvonalának emelkedése, vagy süllyedése. A munkabért kialakító tényezők lényegesen befolyásolják a szabad egyezkedést. Ha nagy a munkáskereslet, a munkabér természetesen magasabb. Ha pedig nagy az úgynevezett munkástartalék hadsereg, a munkabéreket a nagy kínálat lenyomja. A munkabér lenyomásából származó súlyos társadalmi megbetegedések kihatnak a társadalom, az állam, a nemzet életére, sőt azon túl messzeszemenőleg, nemzetközi viszonylatokban is súlyos komplikációkat idézhetnek elő. Az előálló súlyos társadalmi megbetegedések készítették az államokat arra, hogy nemzetközi megállapodást létesítsenek a legkisebb munkabérek megállapítása tárgyában.

Az egyezmény szerint a nemzetközi munkaügyi szervezetnek minden tagja kötelezi magát arra, hogy olyan eljárásokat létesít, vagy tart fenn, amelyek lehetővé teszik a legkisebb munkabérek megállapítását olyan iparokban, vagy iparok részeiben (kü-

¹⁵ 1884: XVII. 107. §. — ¹⁶ 1894: XVII. 96., 97. §. — ¹⁷ 1884: XVII. 98. §

lönösen otthonmunkáknál) foglalkoztatott munkavállalók javára, amely iparokban nincsenek a munkabérek akár munkaszabályszerződésben, akár más úton megállapítva és amelyekben ennek folytán a munkabérek rendkívül alacsonyak. A nemzetközi egyezmény kiterjed a feldolgozó iparokra és a kereskedelem körében alkalmazott munkásokra is. Az egyezményhez csatlakozó államok a munkaadók és munkavállalók szervezeteinek meghallgatásával állapíthatják meg, hogy mely iparokra vagy az iparok mely részeire, különösen az otthonmunkának mely ágára kell alkalmazni a legkisebb munkabérek megállapítására vonatkozó eljárásokat. Az egyezmény szerint az eljárás alkalmazása előtt meg kell hallgatni az érdekelt munkaadókat és munkavállalókat, illetőleg azoknak szervezeteit vagy képviselőit, ha ilyen szervezet vagy képviselő van. Azonkívül megengedi az egyezmény, hogy azokat a személyeket is meghallgassák, akik foglalkozásuknál, hatáskörük-nél fogva erre alkalmasak.

Az eljárás foganatosításánál helyet kell adni az érdekelt munkaadóknak és munkavállalóknak egyenlő számban, az egyenjogúság alapján. A megállapított munkabéreket mind az érdekelt munkaadók, mind a munkavállalók kötelesek megtartani s azokat sem egyéni megállapítással, sem az illetékes hatóság általános vagy különös meghatalmazása nélkül, kollektív szerződéssel le nem szállíthatják. Az egyezményt aláíró államok kötelezettséget vállaltak arra, hogy a szükséges intézkedéseket büntető rendelkezések segítségével biztosítják, az érdekelt munkavállalóknak a legkisebb munkabéreket tudomásukra hozzák és ellenőrzik, hogy a tényleg kifizetett munkabérek ne legyenek a megállapított munkabéreknél alacsonyabbak. A munkások érdekét védi az egyezménynek az az intézkedése, mely kimondja, hogy azok, akikre a legkisebb munkabérek érvényesek, azonban alacsonyabb munkabért kaptak, bírói vagy más törvényes úton munkabérhátralékukat érvényesíthetik. Az egyezményt a magyar törvényhozás becikkelyezte s ezzel az egyezmény törvényerőre emelkedett.¹⁸

A törvény rendelkezése alapján a kormányzat rendelettel szabályozza a legkisebb munkabérek kérdését olyan iparágakban, amelyekben a munka zavartalansága biztosításának céljából szükséges, mindaddig, amíg annak törvényes szabályozása meg nem történik.¹⁹

¹⁹ 1932: XIX. — 6.660/1935. M. E.

Azokban az iparágakban, vagy annak egyes részeiben, amelyekben bármi oknál fogva a munkabérek alacsonyak, a munkavállalóknak fizetett legkisebb munkabéreket a jogszabály hivatalosan állapítja meg az ország egész területére, vagy annak egyes meghatározott részére. A rendelkezés hatálya kiterjedhet egyes városokra, községekre.

3 A legkisebb munkabérek szabályozását az egyezmény szerint bizottságok végzik. A bizottságok feladatát a kereskedelemügyi, illetőleg az iparügyi miniszter állapítja meg. A bérmegállapításhoz fűződő fontos érdekekre való tekintettel a bizottságok tagjait a „ miniszter nevezi ki. A tagok vagy esetről-esetre vagy egy meghatározott időre szóló hatállyal nyernek megbízatást. A bizottsági tagok egyharmadát a kérdéses iparhoz tartozó munkaadói érdekeltségek köréből, egyharmadát a munkavállalók köréből és egyharmadát olyanokból kell kinevezni, akik egyik csoportba sem tartoznak. Mind a munkaadói, mind a munkavállalói csoportnál az érdekképviseltek meghallgatandók. A bizottság a megjelent tagok számára való tekintet nélkül mindig határozatképes. A bizottság határozatát tárgyalás után hozza meg. Ülései nem nyilvánosak, azonban azokra az elnök egyes személyeket az érdekeltek köréből meghívhat.

A bizottság megvizsgálja, hogy a fizetett munkabérek a hasonló munkában, esetleg a kollektív munkaszerződések alapján más iparban fizetett munkabérekhez viszonyítva, a béreknek az illető városban, vagy községben észlelhető általános színvonalához, az elsődrendű szükségleti tárgyak megszerzéséhez nem alacsonyak-e. Ebből a célból a bizottság a munkaadókat, munkavállalókat, illetőleg ezeknek érdekképviselőit meghallgatja, tőlük adatokat kérhet be és szükség esetén szakértők véleményét is igénybeveheti. A munkabérmegállapító bizottság kizárólag abban az iparágban állapíthatja meg a legkisebb munkabéreket, amely iparágakat, illetőleg annak részeit az illetékes miniszter részére kijelöli. A legkisebb munkabérek megállapításánál figyelembe kell venni mindazokat az egyéni körülményeket, amelyek az iparág gazdasági helyzetét befolyásolják.

A munkabérmegállapító bizottság határozatát az elnök mind a munkaadókkal, mind a munkavállalókkal közli. A bizottság határozata ellen a munkavállaló is, meg a munkaadó tagok is felszólalással élhetnek. A munkabérmegállapító bizottság elnöke a felszó-

lalási idő elteltével a határozatot a felszólalásokkal együtt az illetékes miniszter elé terjeszti, aki azokat vagy megerősíti, vagy a megerősítést megtagadja és a bizottságot új határozathozatalra utasítja. Ha a bizottság újra tárgyalás alá véve az ügyet, előző határozatát fenntartja, azt az illetékes miniszter elé terjeszti. Ha új határozatot hoz, azt az előbbi módon közli az érdekeltekkel. Az új határozatot és az esetleg beadott felszólamlásokat az illetékes miniszter elé terjeszti.

A miniszter által megerősített határozatot a hivatalos lapban közzé kell tenni és a bizottságot erről értesíteni kell. A közzétett határozat a közzétételt követő 8 nap múlva lép éleibe. A hatálybalépett bérmegállapító bizottsági határozat a munkaadókra kötelező abban az értelemben, hogy a munkavállalóknak a munkaadók a megállapítottnál csekélyebb bért nem fizethetnek. A határozat hatályának tartama alatt az érdekelt munkavállalók és munkaadók sem egyénileg, sem a munkaszabályszerződéssel azt le nem szoríthatják.

Ha a közzétett határozat nem meghatározott időre szól, mindaddig hatályban marad, míg az illetékes miniszter felhívására a munkabérmegállapító bizottság újabb határozatot nem hoz és ez a határozat a hivatalos lapban való közzététel után hatályba nem lép, illetőleg amíg az illetékes miniszter a munkabérmegállapító bizottság meghallgatása után a határozatot hatályon kívül nem helyezi és a hatályon kívül való helyezésre vonatkozó rendelkezést az illetékes miniszter a hivatalos lapban közzé nem teszi.

Azok a munkaadók, akiknek vállalatára a megállapított legkisebb munkabérek érvényesek, kötelesek a hatályban lévő legkisebb munkabérek feltüntető hirdetőmenyt a munkások részére könnyen hozzáférhető helyen és olvashatóan azokon a helyeken feltüntetni, ahol a munkásokat foglalkoztatják, illetőleg az otthonmunkát végzőknek a munkát kiadják, vagy a kész munkát részükre kifizetik. A hirdetőmenyre rá kell vezetni a hirdetőmeny hatálybalépésének napját.

A munkaadó a megállapított legkisebb munkabérből semmit le nem vonhat. Ha bármi címen mégis levon, köteles a munkavállalónak írásbeli elszámolást adni, melyen fel kell tüntetni a munkabért, a levonást és a levonás jogcímét. A jogszabály jogot ad a munkavállalónak arra, hogy a megállapított legkisebb munkabér és a munkaadóval szerződésben felvett vagy egyébként megállá-

pított munkabér közötti különbségét és a munkabér késedelmes fizetéséből származó károkat követelhesse. Az olyan megállapodást, amely ezzel a rendelkezéssel ellenkezik, a törvény semmisnek nyilvánítja.²⁰

A nemzetközi egyezményt becikkelyező törvény, illetőleg az azt végrehajtó kormányrendeletek alapján a legkisebb munkabérek megállapítására a következő szakmákra nevezték ki a bizottságokat.

Az asztalos iparban fizetendő legkisebb munkabérek megállapítására vonatkozólag munkabérmegállapító bizottságok alakultak a szegedi,²¹ a pécsi,²² a győri,²³ a debreceni,²⁴ a soproni²⁵ és a miskolci²⁶ Kereskedelmi és Iparkamara területére.

A hajlítottfa-bútor szakmában, az egész ország területére kiterjedő hatállyal a 10.090/1936. Ip. M. rendelet intézkedik a munkabérmegállapításról.

Az asztalosiparban a munkabérmegállapító bizottságok határozatát a fizetendő legkisebb munkabérekre vonatkozólag a győri,²⁷ a miskolci²⁸ és a pécsi²⁹ Kereskedelmi és Iparkamara területére az iparügyi miniszter megerősítette.

A férfi és női fodráziparra vonatkozólag a budapesti Kér. és Iparkamara területére a 269/1936. Ip. M. rendelte el a legkisebb munkabérek megállapítását.

Az iparügyi miniszter a munkabérmegállapító bizottságot a budapesti Kér. és Iparkamara, valamint a Kecskemét és Székesfehérvár városok területére a cipő, csizma és papucskészítő iparban is kinevezte.³⁰

A kárpitosiparban a budapesti iparkamara területére a 16.920/1935. Ip. M. rendelte el a legkisebb munkabér megállapítását. A fizetendő legkisebb munkabéreket pedig ugyanennek a kér. és iparkamarának területére a 14.729/1936. Ip. M. rendelet erősítette meg.

A nyomdaiparban alkalmazott munkások bérét kollektív szerződés szabályozza. Az összes ipari munkások közül a nyomdaipari munkások keresik meg a heti bérminimumot.³¹

A sütőipari munkások beadvánnyal fordultak az iparügyi miniszterhez, hogy a sütőiparban alkalmazott munkások részére a legkisebb munkabért az egész ország területére hivatalból szabják meg.³²

²⁰ 52.000/1935. K. M. — ²¹ 11.366/1935. Ip. M. — ²² 11.468/1935. Ip. M.

²³ 11.672/1935. Ip. M. — ²⁴ 14.273/1935. Ip. M. — ²⁵ 14.840/1935. Ip. M.

²⁶ 17.369/1935. Ip. M. — ²⁷ 11.185/1936. Ip. M. — ²⁸ 14.536/1936. Ip. M.

²⁹ 14.537/1936. Ip. M. — ³⁰ 4977/1936. Ip. M. — ³¹ Stud. 1936. febr. 6. sz.

³² Stud. 1936. évi máj. 21. számából.

Budapest székesfőváros területére az ácsiparra a 14.803/1935. Ip. M., a kőművesiparra a 13.177/1935. Ip. M., a szalámi és húskonzervgyárakra a 9.953/1935. Ip. M., a tűzifát géperővel aprító szakmában a 18.297/1935. Ip. M., a férfiszabó és fiúruhakészítő, fűzőkészítő, nőiszabó és leánykaruhakészítő iparban a 12.307/1935. Ip. M. rendelet rendelte el a legkisebb munkabérek megállapítását és nevezte ki a munkabérmegállapító bizottságokat.

Az ács és kőműves iparban a debreceni,³³ a miskolci,³⁴ a pécsi,³⁵ a szegedi,³⁶ a soproni³⁷ és a győri kereskedelmi és iparkamara területére³⁸ rendelte el a legkisebb munkabérek megállapítását.

A jogszabály megállapítja, hogy a munkaidő szabályozásával kapcsolatosan megállapított óra maximumon túl terjedő időben és a jogszabály keretein belül teljesített munkateljesítményt legalább 25%-kal köteles a munkaadó fölülfizetni. A darab és akkordbérnél a munkavállaló keresetének 1 munkaórára eső átlagát kell munkabérnek tekinteni.³⁹

A törvény gondoskodott a munkavállalóknak védelméről is addig, amíg minden iparágra a legkisebb munkabért meg nem állapítják. Azok a munkavállalók, akik közszükséglet tárgyú szolgáltató munkateljesítésre vonatkozó szerződésnél a másik fél szorult helyzetét kihasználják és olyan szolgáltatást követelnek, amely saját szolgáltatás mértékét aránytalanul meghaladja, árdrágító visszaélés vétségét követik el és a törvényben megállapított következményeket viselik.⁴⁰ A munkaadókat is védelmébe veszi a jogrend és magánosok elleni erőszak vétségének nyilvánítja azt a cselekményt, melyet valaki a munkabér felemelése végett a munkaadóval szemben elkövet. Ugyanilyen elbírálás alá esik az a munkaadó is, aki a munkabér leszállítása céljából a munkavállalóval szemben követ el erőszakot. Ugyanezt a vétséget követik el azok is, akik gyárak, műhelyek, vagy azon helyiségek előtt, ahol munkások dolgoznak, vagy a munkaadó, munkavállaló lakása előtt abból a célból gyülekeznek, hogy a munka megkezdését vagy folytatását megakadályozzák, vagy a munkásokat a munka abbahagyására bírják,⁴¹

³³ 5.848/1936. Ip. M. — ³⁴ 6.684/1936. Ip. M. — ³⁵ 7.234/1936. Ip. M.

³⁶ 7.630/1936. Ip. M. — ³⁷ 8.069/1936. Ip. M. — ³⁸ 10 631/1936. Ip. M.

³⁹ 52.001/1935. K. M. — ⁴⁰ 1920: XV. 1. §. — ⁴¹ 1878: V. 177. §.

Olyan összebeszéléseket, amelyek következtében az iparosok üzletük félbeszakításával, vagy a segédek elbocsátásával azt akarják elérni, hogy ezeknek terheesebb munkafeltételeket szabjanak, különösen, hogy a bérüket leszorítsák, vagy amelyekkel a munkások, segédek a munkaadókat munkaszüneteléssel magasabb munkabér fizetésére akarják kényszeríteni, valamint minden olyan egyezményt, amelynek célja az, hogy összebeszélés alapján bármelyik félnek a károsodását célozza, az ipartörvény érvénytelennek nyilvánít.

Mihelyt az ilyen összebeszélésekről az iparhatóság tudomást szerez, elrendeli a békéltető bizottság megalakítását, illetőleg a testülethez tartozó iparágaknál a testület békéltető bizottságát eljárásra utasítja. A békéltető bizottság az illető iparág önálló iparosai és segédei által külön-külön választott hat iparosból és hat segédből, illetőleg a testület békéltető bizottságánál a bizottság hat iparos tagjából és hat segéd tagjából áll.

A bizottság elnöke az elsőfokú iparhatóság, illetőleg annak az elnöke, jegyzője az iparhatóság által kirendelt jegyző.

A bizottság a megválasztás után azonnal összeül és a békéltetésről tanácskozik.⁴²

A munkabér lefoglalás tárgyát csak annyiban képezheti, ha 5 P összeget meghalad. Ha a munkás szakmájában dolgozik, a munkája után járó munkabér olyan mértékben vonható végrehajtás alá, hogy abból a kereseti idő minden napjára 5 P a végrehajtás alól mentes legyen.⁴³ Végrehajtás alól mentesek a végrehajtást szenvedő kézmű és kisiparosok műszerei 150 P értékig. Ezek a tárgyak a dolog vételárának behajtása végett az esetben foglalhatók le, ha a bíróság a végrehajtást elrendelő végzésben e tárgyakat lefoglalhatónak kimondta.⁴⁴ A csődbejutott munkaadóval szemben a munkásoknak a munkaszerződésből eredő összes követeléselei tömegtartozásnak tekintendők és a tömegvagyonból mindenekelőtt kielégítendők.⁴⁵

A munkabérkérdés eddig még végleges megoldást nem nyert. A jogrend intenciója nyilvánvaló. A munkásosztály viszonyainak rendezésével a munkásokat védelembe veszi az egyéni kihasználással szemben.⁴⁶

⁴² 1884: XVII. 162., 163. §. — ⁴³ 1908: XLI. 12. §. — ⁴⁴ 78.000/1923. K. M.

⁴⁵ 1881; XVII. 4. 1. — ⁴⁶ Matheovits: Nemzetközi szociálpolitika.

A családi bér, nevelési pótlék stb. kérdések rendezésére a munkásosztály megrősítése érdekében még megoldatlan a kérdés.

A munkaidő társadalompolitikai fogalom szerint azt az időt jelenti, amelyet a szolgálati viszonyban álló alkalmazott nem saját, hanem annak a személynek termelési céljaira fordít, akivel szolgálati viszony által feltételezett függőségi viszonyban áll.⁴⁷

A munkavállaló kénytelen munkaerejét a megélhetés biztosítása céljából a munkaadónak eladni. Miután a megállapodás szabad egyezkedés tárgyát képezi, a munkaadónak módja van az alkalmazottnak olyan feltételeket szabni, melyek a munkavállalót erején túl igénybeveszik. Az is előfordulhat, hogy a munkavállaló a munkaadó helyzetét használja ki és a maga javára fordítja a foglalkoztatási időtartam megállapodást. Ebből a helyzetből olyan társadalmi megbetegedések keletkezhetnek, melyeknek káros kinyívésai szabályozást igényelnek. A munkaidőnek rendezetlenségéből előállható káros hatások jelentkezők a munkavállaló korához, neméhez, vagy a munka természetéhez vagy helyéhez viszonyítva, illetőleg kiterjedhet olyan időtartamra, mely befolyásolja az éjjeli pihenést és a napközi szüneteket, heti pihenőket stb. Miután a munkaidő a munkabérral szorosan összefügg, a jogrendnek a feladata az összefüggésből előálló káros hatásokat úgy kiküszöbölni, hogy abból se a munkavállalókra, se a munkaadókra kár ne származzék. A törvény az iparban alkalmazottak munkaidejére vonatkozólag csak annyit mond, hogy a nappali munkát reggel 5 órától este 10 óráig terjedő időben kell végezni.⁴⁸

A kis- és kézműipar körében alkalmazott munkavállalók részére a jogrend felhatalmazást ad az illetékes miniszternek, hogy addig is, amíg az ipari és kereskedelmi vállalatoknál alkalmazottak munkaideje szabályozva nincs, a gazdasági szempontokból multhatatlanul szükséges kivételeket szem előtt tartva, a személyzet heti munkaidejét a munkaközi szünetek nélkül heti 48 órában, mint maximumban állapíthassa meg.⁴⁹

Ennek a felhatalmazásnak alapján az asztalos iparban foglalkoztatottak munkaideje nyert szabályozást. Az asztalos iparban alkalmazottakat a rendelet a túl hosszú foglalkoztatás ellen veszi védelembe.

A jogszabály lehetővé teszi a gazdasági érdekekre való tekintettel, hogy az asztalos iparban egyes napokon rövidebb időn

⁴⁷ Papp Dezső: Munkaidő. Közgazdasági enciklopédia.

⁴⁸ Dános: Ipari közigazgatási jog. — ⁴⁹ 6.660/1935. M. E.

át foglalkoztassák a munkásokat, másnap pedig a mulasztott munkaidőt pótolhassák. A pótláskor a napi munkaidő 9 óránál túlra nem terjedhet és a munkaidő az ilyen esetben sem lehet heti 48 óránál több. Így tehát a jogszabály megengedi az egyik napról elmulasztott munkaidő pótlását a másik napon, sőt a következő héten is azzal a feltétellel, hogy a heti munkaidő 48, illetőleg 54 óránál több nem lehet. Ha a munkaadó a munkaidőt heti 54 órára emeli fel, a meghosszabbítást az iparhatóságnak be kell jelenteni. A jogszabály kiter az üzem helyiségeinek, gépházának, berendezési tárgyainak tisztántartását és karbantartását végző munkásokra is. Az ilyen munkát végző személyzet munkaidejét legfeljebb egy órával lehet meghosszabbítani, mert csak az ő munkájuk teszi lehetővé a munka akadálytalan megkezdését a következő munkanapon. A gépészek és kazánfűtők munkája rendszeren napi tíz óráig terjedhet és kivételesen a rendes munkaidőt két órával meg lehet hosszabbítani.

A munkaadó a munkaidőt az elkerülhetetlenül szükséges mértékben meghosszabbíthatja:

1. az erőhatalom vagy elemi csapás elhárítása vagy következményeinek megszüntetése érdekében,

2. nyersanyagoknak, egész vagy félgyártmányoknak romlástól való megóvása érdekében,

3. az üzemi gépeknek és berendezéseknek sürgősen szükséges javítása érdekében, feltéve, hogy olyan munkákról van szó, amelyeket az 1. § értelmében megállapított munkaidőn belül kiegészítő munkaerők alkalmazásával sem lehet végezni.

A munkaidő meghosszabbítását a munkaadó a munkaidő meghosszabbításának kezdő időpontjától számított 24 óra alatt köteles az elsőfokú iparhatóságnak bejelenteni. A jelentést ajánlott levélben is eszközölheti.⁵⁰

A jogszabály lehetőséget ad a munkaadónak, hogy indokolt esetekben a megállapított munkaidőt meghosszabbíthassa. A munkaidő meghosszabbítása egy naptári évben 30 napra terjedhet. A munkaadó az alkalmazottat naponként legfeljebb 10 órán át foglalkoztathatja, ha a vállalatban rendkívüli munkatorlódás áll be és a felhalmozódott munka elvégzését a napi munkaidő meghosszabbítása nélkül elvégezni nem tudja. A kereskedelemügyi, illetőleg

⁵⁰ 52.001/1935. K. M. 5. §.

iparügyi miniszter a munkaadó, munkavállaló és érdekképviseltek kérelmére a naptári évben az engedélyezett 30 napon belül a túlmunka végzésére további 90 napot engedélyezhet. Az engedélyezett túlórák száma egy héten a 10 órát nem haladhatja meg.

Az alkalmazottnak munkaközben pihenésre és étkeztetésre pihenőidőt, illetőleg munkaszünetet kell adni. öt óránál rövidebb munkaidő esetén szünetet nem kell adni. Öt óránál hosszabb, de hat órát meg nem haladó munkaidő esetén legalább negyedórát, hat óránál hosszabb, de nyolc órát meg nem haladó munkaidő esetén legalább fél órát, nyolc óránál hosszabb, de kilenc órát meg nem haladó foglalkoztatás esetén háromnegyed órát, kilenc órát meghaladó munkaidő esetén legalább egy órai munkaközi szünetet kell engedélyezni.

Ha a napi munkaidő a tíz órát meghaladja, a munkásoknak nappal ebédidőben, éjjel pedig a munkaidő közepe táján egy órai, ezenfelül egyszerre vagy részletekben még legalább félórai munkaszünetet kell adni; e munkaszünetnek csak a negyedórát meghaladó munkaszünetet kell tekinteni. A munkaidőnek és a munkaközi szünetnek kezdetét és végét, a munkaidő meghosszabbítása esetén a meghosszabbított munkaidő kezdetét és 'végét, a meghosszabbítás okát, a hatóság engedélyére való hivatkozással, minden munkaadónak hirdetményben olyan helyen kell közzétennie, ahol minden munkavállaló könnyen hozzáférhet.⁵¹

Az iparügyi miniszter a sokszorosító iparban alkalmazottak munkaidejét az asztalos iparban foglalkoztatott munkások munkaidejével megegyezően szabályozta.⁵²

A kárpitos iparban is megállapítást nyert a munkaidőnek legkisebb mértéke. A rendelet szerint a kárpitos iparban, az ország egész területén, a munkaidő heti 48, illetőleg napi 8 órában van megállapítva. A heti 48 órás munkaidő betartása mellett a napi munkaidőt 9, illetőleg 10 órára lehet emelni.

Felemelhető a napi 8, illetőleg a heti 48 órás munkaidő, napi 9, illetőleg heti 54 órára az évnek egyes időszakában, amelyekben az üzem a rendesnél erősebben van igénybevéve. A munkaidő meghosszabbítását a kezdő naptól számított 24 óra alatt az elsőfokú iparhatóságnak be kell jelenteni.

⁶¹ 52.001/1935. K. M. és 1884/1935. Ip. M.

⁶² 16.500/1936. Ip. M.

A 18 éven aluli fiatalok munkaidejét nem lehet meghosszabbítani. Az iparhatóság egy naptári évre legfeljebb 30 napon át engedheti meg, hogy a munkaadó 10 órára emelje fel a munkaidőt. Az iparügyi miniszter pedig a túlmunka végzését 90 napon át engedheti meg.⁵³

A kis- és kézműiparban alkalmazott segédek munkaidejére való tekintettel külön jogszabály nincs és ezekre nézve az ipar-törvénynek ama rendelkezései érvényesek, amelyek szerint az iparos és segédek közti viszony szabad egyezkedés tárgyát képezi. Ez a rendelkezés magától értetődőleg a munkaidőre vonatkozó szabályozást is magában foglalja.

A jogszabályoknak eme hiányossága mindkét szerződő fél részére olyan lehetőséget nyújt, amellyel egyaránt lehet élni és visszaélni. A munkaidőnek minden téren való szabályozása — a nehézségek ellenére is —, a fejlett társadalmi életben a szolidaritás előmozdítása érdekében szükséges. A legkisebb munkabérnek és munkaidőnek megállapítása, a megélhetési viszonyokkal, a gazdasági helyzettel való összhangba hozása, a társadalmi osztályok közti békét biztosítja.

Az ipari segédek munkapihenőjét kívánja a törvény biztosítani azzal az intézkedéssel, hogy vasárnap, valamint Szent István napján minden ipari munkát szüneteltet. A vasárnapi munkaszünet reggel hat órakor kezdődik és 24 órán át tart. A kereskedelemügyi minisztert a törvény felhatalmazza, hogy megállapítsa a kivételeket bizonyos iparnemeknél, amelyeknél az üzem félbeszakítása a fogyasztóközönség, a közforgalom, vagy egyéb közérdekek szempontjából hátrányos. Ezekben vasárnap és Szent István napján is folytathatják a munkát. Ipari munkát végezhetnek vasárnap és Szent István napján azok a kisiparosok, akik maguk, segédek és tanoncok igénybevétele nélkül, lakásukon dolgoznak.⁵⁴

Az iparos köteles ipartelepén mindazt létesíteni és fenntartani, ami szükséges a telep és üzem minőségének és az alkalmazottak életének, testi épségének és egészségének lehető biztosítása érdekében. Az alkalmazottak kötelesek alkalmazkodni azokhoz az intézkedésekhez, amelyeket a munkaadó a vállalat üzeme körül az alkalmazottak élete, testi épsége és egészségének biztosítása érdekében tett.⁵⁵

⁵³ 53.255/1936. Ip. M. — ⁵⁴ 1891: XIII., 94.537/1921.K. M. és 88.625/1922. K. M.

⁵⁵ 1893: XXVIII. 1. 2. §.

A jogszabály az iparhatóság köteleességévé teszi, hogy a tett intézkedéseket ellenőrizze és ha mulasztásokat, hiányokat tapasztal, azokat záros határidőn belül pótolja.

A munkaadó köteles az ipartelepén előfordult minden balesetet, mely egy vagy több munkás sérülését vonta maga után, 48 órán belül az iparfelügyelőségnek bejelenteni.⁵⁰

Baleset szempontjából a munkahelyiségek és munkagépek szigorú intézkedéseket igényelnek. A baleset elkerülése céljából a transzmissziók elkerítendőek, hogy azokhoz hozzá nem értők ne kerülhessenek. Gondoskodni kell a kiálló ék vagy csavarok megfelelő burkolásáról, illetőleg azoknak eltávolításáról. A transzmissziókat, munkagépeket munkaközben tisztogatni, olajozni szigorúan tilos. A magasan fekvő kisebb hajtószíjak feltevésére feltevőrudat kell készenlétben tartani. A kézzel való szíjfeltevést kerülni kell. Ha a hajtószíjat mégis kézzel kellene feltenni, a feltevésnél a tengely forgását le kell lassítani. A munkagépek elektromotorral való hajtása esetén elektromos áramütés által okozott balesetek elkerülése céljából, a motort el kell földelni. Feltétlenül fontos a fogaskerekek burkolása is a forgásirányra való tekintet nélkül. Burkolattal kell ellátni a lánc és csavarkerekeket is. Az üzemben minden olyan helyen, ahol a leesés veszélye fennforoghat, korlátokat kell alkalmazni. A lépcsőjáratokat ki kell világítani és a mélyedéseket el kell keríteni vagy vastag fedővel ellátni. A padlózatnak egyenletesnek kell lennie. A mélyedéseket és a kiemelkedéseket, amelyek botlásra adnak alkalmat, el kell távolítani, vagy meg kell javítani. A gőz- és vízvezetéki csöveket a padló alatt vízszintesen, vagy a szabadban lévő vezetékeket 2 méter magasságban kell vezetni. Balesetvédelmi szempontból különös gondot kell fordítani a ruházódásra is. A transzmissziók és a munkagépek mellett dolgozó munkások figyelmét fel kell hívni, hogy szorosan testhez simuló ruhát viseljenek. A nőmunkások figyelmét fel kell hívni a sapka vagy hajháló viselésére.

A villamos lámpákat és vezetékeket, ahol őket kézzel el lehet érni, mindenütt szigetelni kell, nedves és párás helyeken többször ellenőrzendő, hogy a vezeték nem ment-e tönkre. Nedves párás helyen világításra csak 60 voltos áramot ajánlatos használni. A lámpáknak lehetőleg szigetelt foglalatúaknak (porcellán) kell lenniök. A szigetelt foglalat pedig olyan hosszú legyen, hogy a villanykörte a fémcsavar menetét teljesen befedje.

Az iparos köteles segédjét baleset és betegség ellen biztosítani. Az iparossegéd ezen kívül öregség, rokkantság, özvegyiség és árvaság elleni biztosításra is kötelezett.⁵⁷ A biztosítási kötelezettség azokra vonatkozik, akik munkabér ellenében vállalnak munkát.

Kunz J.: A munka. Bp. 1901. — Giesswein S.: A munka. Társadalmi problémák. Bp. 1907. — Kollerich P.: Igazságos munkaértékelés. Bp. 1919. — Szalai T.: Arbeitslohn, Arbeitszeit und Kosten. Leipzig. 1928. — Balás K.: A szociálpolitika főkérdései. Bp. 1919. — Zentay D.: A magyar munkásság élet-

⁵⁶ 1927.: XXI. 145. §. — « 1928: XL. 1. §.

színvonala. Bp. 1928. — Kovács N.: A mezőgazdasági és ipari munkabérek az 1928. évben. Magyar Stat. Szemle. 1930. évf. — Lippmann O.: Das Arbeitszeitproblem. Berlin. 1924. — Méhely Kálmán: A munkáskérdés lényege. Bp. 1916 — Fekete F. Sándor: Munka és fáradtság. Bp. 1923. — Horovitz J.: Adalékok a nyolcórás munkaidőért folytatott harcok történetéhez. Szocializmus. 1922. évf. — Horovitz J.: Küzdelem a rövidebb munkaidőért. Szocializmus. 1927. évf. — György Endre: A munkás kérdés lényege. Bp. 1916. — Teszársz K.: A washingtoni munkaidőegyezmény sorsa. Szocializmus. 1928. évf. — Bresztovszky Ede: Magyar ipari munkásság életviszonyai a háború alatt. Huszadik Század. 1916. évf. — Heller Farkas: Ipari foglalkozás és halandóság. Munkaügyi Szemle. 1912. évf. — Pap Rezső: Az ipari munkaviszony. Bp. 1910. — Szabó Gyula: A szocializmus és a szociális társadalmi feladatokról. Eger. 1924. — Kiss János dr.: A társadalmi kérdés. — Mihelics Vid: Keresztényszocializmus. Bp. 1933.—Erődi-Harrach Béla: Szociálpolitikai évkönyv. 1912—1929. — Bernáth Gyula: A gazdasági válság és a munkabérek alakulása. Közgazdasági Szemle. 1923. évf. — Dálnoki—Kováts: Munkabérek Ausztriában és Németországban. Közgazdasági Figyelő. 1924. évf. — Gál Benő: A bérek, az életszínvonal és a vállalatok teherbíróképességei. Szocializmus. 1923. évf. — Hilscher Rezső: Bevezetés a szociálpolitikába. Bp. 1928. — Heller Farkas: Szociálpolitika. Bp. 1920. — Kovács Norbert: Munkanemek és munkabérek az ipari foglalkozásokban. Magyar Stat. Szemle. 1925. — Kovács Gyula dr.: A világgazdaság válsága, köréből Bp. 1935.

Gyárimunkások jogai.

A gyáriparon olyan üzemek értendők, melyekben nagyobb számú munkás alkalmazásával, géperő segítségével tömegesen állítanak elő szükegleti cikkekét.

A manufaktúra maga is lehet nagyüzem. S minthogy modern alakjában nagy munkás létszámmal és nagy munkamegosztással dolgozik, sok vonatkozásban téves meghatározásokra adhat alkalmat.

Földes Béla meghatározása szerint: „Gyárrendszeren nagyobb számú munkásnak megfelelő nagyobb helyiségben, valamely vállalkozó által való egyesítését értik, azon célból, hogy iparcikkekét nagyobb és kiterjedtebb piac számára, gépek segítségével állítsanak elő.“ Heller Farkas: „A tömegtermelésnek azt a formáját nevezik gyárnak, ahol a termelés részmunkára oszlik, melyet mechanikus úton, gépekkel oldanak meg“.¹

A jogszabály a gyáripart a következőképpen határozza meg. „Gyáraknak tekintendők általában mindazon ipartelepek, melyekben rendszerint zárt helyiségekben, legalább 20 munkás állandó foglalkoztatása mellett, gépek vagy készülékek segítségével és tömeges gyártásra alkalmas munkamegosztással iparcikkekét állítanak elő.“ A 20 munkás állandó foglalkoztatásától a jogszabály eltekint abban az esetben, ha az előállításnál alkalmazott eljárások mineműsége és a termelt iparcikkek mennyisége és értéke ezek nélkül is kétségtelenné teszi a gyár jelleget. A jogszabály a gyár technikai berendezésére is kiterjed. Kimondja, hogy technikailag berendezettnek tekinthető a gyár, ha abban az iparcikkekét a technika mindenkori fejlettségének megfelelő gépberendezéssel és gyártási eljárással állítják elő.²

A jogszabály még a gyárszerű iparűzés fogalmát is megálapítja, mellyel a kézműves jellegű iparűzéstől különbözteti azt meg. A jogszabály gyárszerű iparűzésnek tekinti 1. azokat az üzemeket, melyekben elemi erővel hajtott munkagépet használnak és legalább állandóan 10 alkalmazottat foglalkoztatnak, feltéve, hogy a termelés kizárólag továbbeladók részére történik: 2. mely nem

¹ Közgazdasági enciklopédia. — ² 55.800/1907. K, M, 1. §.

csupán továbbeladók részére, hanem közvetlenül a fogyasztók részére is termel, de az üzemben elemi erővel hajtott munkagépeket használnak és legalább 20 alkalmazottat állandóan foglalkoztatnak. „Ha valamely vállalat ugyanannak a városnak, községnek, területén több műhelyt tart fenn, a gyárszerű iparüzéshez megkívánt alkalmazotti létszám fennforgása szempontjából nem lehet számításba venni az olyan műhelyben dolgozó műszaki tisztviselőket, segédeket és szakmunkásokat, amely műhelyben az ott alkalmazott személyzet a közönségtől munkát vagy megrendelést vesz át. Ezekre a műhelyekre nézve a 78.000/1923. K. M. rendelet 4. §-ában megszabott szakmunkás létszámot külön-külön kell igazolni.³ Végül 3. azt az üzemet, amelyben elemi erővel hajtott gépet nem használnak, de a foglalkoztatott alkalmazottak száma legalább a 25-öt meghaladja.⁴

A jogszabálynak eme eltérő meghatározása miatt a gyár fogalom vonalai elmosódnak. A közigazgatási meghatározás és a jogszabályokban adott meghatározás közti különbség jogbizonytalanságot idézhet elő. A jogszabálynak a munkás létszámához kötött meghatározása a szociális jog szempontjából előnyösebb. A gyári minőség körül felmerülő vitákat a gyárszerű jelleg megállapításának kérdésessé válása esetén az iparfelügyelő, kereskedelmi és iparkamara, ipartestületek, esetleg más érdekképviselők meghallgatása után az iparhatóság dönti el.

A gépek feltalálása és a termelés szolgálatába való állítása a termelést eddigi irányától eltérítette. Amíg gépeket nem használtak a termelésben, addig az egyes munkák elvégzése különös szakértelmet és szakképzettséget igényelt. A gép mellett az egyszerűbb, sőt tanulatlan munkás alkalmazására is megnyílt a lehetőség. A társadalmi megbetegedések megelőzése és az abból származó komplikációk kikerülése tette szükségessé, hogy a jogrendszer a gyárakban elhelyezkedett népréteget védelmébe vegye a túltengésekkel szemben és intézkedéseivel a társadalmi megbetegedésekből származó hátrányokat elkerülje.

A gyári alkalmazás egyik feltétele a munkakönyv. A törvényben meghatározott keretek között bárki kérhet munkakönyvét. A munkakönyvét az iparhatóság állítja ki. A munkakönyv a gyári munkás személyi adatainak igazolására szolgáló okmány.

³ 3680/1936. Ip. M. — ⁴ 78.000/1923. K. M. 4. §.

Kiváltására jogosítva van a segédek ipari alkalmazásánál felemeltett eseteken kívül az, akit gyárban munkásnak felvesznek⁵ és 18. életévet betöltötte. A 12—18. év között lévők részére csak akkor állítható ki munkakönyv, ha nem képesítéshez kötött iparágban való alkalmaztatás céljára kéri. Továbbá munkakönyv kiállítását kérheti az az egyén is, aki olyan tanfolyam elvégzését igazolja, amelyhez a jogszabályok munkakönyv kiváltási jogot biztosítanak. Ebben az esetben 18 éven alulinak is ki lehet állítani a munkakönyvét.

A munkakönyvét a gyáros a munkástól alkalmaztatása kezdetén átveszi és azt a munkából való kilépése idejéig megőrzi. Ha a munkábaállást betegség vagy más körülmény megszakítja, a segéd igazolása alapján az iparhatóság ezt a munkakönyvbe bevezeti.⁶

A gyáros köteles munkásairól rendes jegyzéket vezetni és ebbe a munkás nevét, születésének helyét, évét bevezetni és köteles a jegyzéket az iparhatóság kívánságára bármikor bemutatni.⁷

Nagy munkáslétszámmal dolgozó gyárak egyénenkénti munkaszerződés helyeit úgynevezett munkarendet léptetnek életbe, mely a szolgálati szerződés kiegészítő része.

A gyáros a munkarendet köteles műhelyében olyan helyen kifüggeszteni, ahol a munkások könnyen hozzáférhetnek. A munkarend a munkavállalót csak abban az esetben kötelezi, ha az a munkavállaló védelmével kapcsolatban kiadott jogszabályokkal nem ellenkezik. A munkásnak tehát szolgálatba lépte előtt saját érdekében tájékozódnia kell a munkarend tartalmáról, mert ennek magát a szolgálati szerződéssel természetesen aláveti. A munkarendet a munkaadó a szerződés megkötése után nem változtathatja meg. Amennyiben a munkavállaló hozzájárulása nélkül mégis megváltoztatná, a munkavállaló jogot nyert arra, hogy a szerződést a munkaadó hibájából felbontottnak tekintse.

A munkarendnek tartalmaznia kell:

1. a dolgozó személyzet különféle osztályzatát és foglalkozását, nevezetesen a nők és gyermekek alkalmazásának módozatát, tekintettel testi erejükre és a gyermekek iskolai kötezettségére,
2. a munkaidő tartamát,

⁵ 1884: XVII. 101. §. — ⁶ 1884: XVII. 104. §. — ⁷ 1884: XVII. 112. §.

3. a leszámolás idejére és munkabér kifizetésére vonatkozó határozatokat,

4. a felügyelő egyének jogait,

5. a munkásokkal való bánásmódot megbetegedés vagy szerencsétlenség eseteiben,

6. a bíróság feltüntetését a munkarend megszegése esetén,

7. a felmondás határidejét és azokat az eseteket, amikor a szerződési viszony azonnal felbontható.⁸

A munkarend nem állhat ellentétben a munkásokkal kapcsolatban fennálló tételes jogszabályokkal, az azokkal ellentétes kikötések érvénytelenek. A munkarend nem szabhat a munkavállalóra rövidebb felmondási időt, mint a munkaadónak. Nem szaporíthatja a felmondás nélküli elbocsátás eseteit.

A munkarend önmagában véve nem szerződés, hanem a munkaadónak egyoldalú akaratnyilvánítása. A munkaadót rendelkezési jog illeti meg és ebből a jobból kifolyólag állapíthatja meg a munkafeltételeket. Nincs semmi nehézség aziránt, hogy a munkarend mellett külön munkabérszerződéseket köthessen egyénnel vagy csoportokkal.

A törvény a munkarend hatályosságához megkívánja, hogy azt az iparhatóságnak bemutassák.⁹ A munkások érdekeinek megvédése célját szolgálja a törvénynek az a rendelkezése, amely megadja a lehetőséget arra, hogy a munkarendet a munkavállaló még munkába lépése előtt megismerhesse. Amennyiben azt sérelmesnek találja, észrevételeit megteheti, illetőleg a szolgálatot nem fogadja el.

A munkás és munkaadók közt létrejött szerződések általános magánjogi rendelkezés alatt állanak, ez a külön jogszabállyal rendezett munkaviszonyokat nem érinti.

A munkást a munkavállalási szerződés alapján munkabér illeti meg; a munkabér szabad egyezkedés tárgya. A munkás gyengébb anyagi és társadalmi helyzeténél fogva védelemre szorul. A jogrend intézkedik aziránt, hogy a munkásnak az őt megillető munkabért kifizessék. A gyáros köteles a munkás bérét készpénzben és ha erre nézve másként nem egyeztek meg, hetenként kifizetni. A kihasználás, a munkások helyzetével való visszaélés megelőzése érdekében a törvény megtiltja, hogy a munkaadó a

⁸ 1884: XVII. 113. §. — ⁹ 1884: XVII. 113. §.

a munkásoknak árúkat vagy szeszes italokat hitelezzen. Ha a munkaadó lakással, tűzifával, élelemmel, orvossággal, orvosi segítséggel akarja a munkást ellátni, ezt csak a munkás beleegyezésével teheti.¹⁰

A törvény megadja a munkaadónak a jogot arra, hogy a munkások béréből az általa adott javak értékét levonja. Ilyen feltételek mellett adhat a munkásnak szerszámokat és a készülő cikkhez anyagot is, ha ezeket az anyagokat a munkásnak kellett volna beszereznie. Ha a munkaadó a munkavállalónak olyan árúkat hitelez, melyeket a törvény értelmében hiteleznie tilos, követelését a törvény útján nem érvényesítheti, s ilyen követelést a munkás béréből le nem vonhat. Az ezzel ellenkező szerződésnek kötelező ereje nincs. A törvény megtiltja, hogy a gyáros és a munkás közt olyan megegyezés jöjjön létre, mely szerint a munkás létfenntartásához szükséges dolgokat a gyáros által meghatározott eladási telepekről köteles beszerezni.¹¹

Azok a megegyezések is semmisek, amelyek azt célozzák, hogy a munkások béréből bizonyos célra a munkaadó levonást eszközölhessen. Kivételt az képez, ha a levonások a munkások beleegyezésével munkásjóléti célokat szolgálnak.

Az iparhatóság köteles a törvénynek eme rendelkezéseit ellenőrizni. Kiküldöttjei legalább évenként egyszer kötelesek vizsgálatot tartani és azoknak az idejét az illetékes miniszternek bejelenteni.¹²

A segéd szociális védelménél felemlített munkabéruzsorára vonatkozó rendelkezések a gyári munkásokra is vonatkoznak.

A munkások munkabér szerződésével kapcsolatos jogszabályok nem terjeszkednek ki a munkaviszonyokra és a munkabérek rendezésére. A gyáriparban abból az elvből kifolyólag, hogy a munkások szabadon egyezkedhetnek a munkaadóval bérüket illetően, sok kérdés rendezetlen maradt. A munkabéreknek az étellel, valamint az elért nyereséggel való összhangba hozása még rendezetlen. Ugyancsak nincs még biztosítva a családos munkások létfenntartásához szükséges többlet. A sokgyermekes családok megfelelő nívón tartása nemcsak közgazdasági, hanem nemzeti szempontból is nagyjelentőségű.¹³

¹⁰ 1884: XVII. 118. §. — ¹¹ 1884: XVII. 118., 119., 120. §.

¹² 1884: XVII. 121. §. — ¹³ Hilscher Rezső: Bevezetés a szociálpolitikába.

A munkabérminimum rendezése a munkásosztály minden vonalon való megnyugtatótását, a termelésben és a társadalmi osztályok életében jelentkező zökkenéseket küszöbölné ki. A minimális munkabérrel kapcsolatban a maximális bér kérdése is megoldásra vár, mely munkaerő konjunktúra esetén biztosítaná a zavartalan termelést és a bérkérdéssel kapcsolatban felmerült gyűlölködésnek és zavaroknak elejét venné.

Az eddigi bér szabad egyezkedési elvét áttörték a legkisebb munkabér megállapításával kapcsolatban kiadott jogszabályok. Munkabér megállapító bizottságot nevezett ki az iparügyi miniszter a budapesti kereskedelmi és iparkamara, továbbá Kecskemét és Székesfehérvár területére, a bórkesztyű előállításával foglalkozó gyáripari üzemek munkavállalóinak fizetendő legkisebb munkabérek megállapítására.¹⁴

A kollektív szerződéseknek a legújabb ipartörvény szerez érvényt, amely az ipartestület keretében álló munkások munkaszabályszerződésének joghatályt ad és az ilyen szerződés megtartására a jogszabály bírságpénz megállapításával kötelezi a feleket.¹⁵

Arra vonatkozólag nincs intézkedés, hogy milyen eljárás foganatosítandó a munkaadó, vagy munkavállalóval szemben akkor, ha a kollektív szerződésben lefektetett megállapodásokat nem tartják meg.

A gyárakban alkalmazott munkások munkaidejét a jogrend nem határozza meg, mindössze annyit mond, hogy a gyáros köteles a munkásoknak délben 1, délelőtt és délután pedig *ijt* órai munkaszünetet adni. Azokban a gyárakban, amelyekben a munka éjjel-nappal folyik, az éjjel dolgozó munkásoknak felváltásáról a gyáros gondoskodni köteles. A törvény rendelkezése az éjjeli pihenőre szánt időre vonatkozólag úgy szól, hogy a nappali munkát reggel 5 óra előtt kezdeni és esti 9 órán túl folytatni nem szabad. A munkások ilyen módon meghatározott pihenője este 9 órától reggel 5 óráig tart, ehhez hozzá kell számítanunk azt az időt, amit a munkás munkaközben élvez. A munkaadó és a munkavállaló a munkaidőre vonatkozólag szabadon egyezhet meg.¹⁶

A munkaidőt a vasárnapi munkaszünet korlátozza.¹⁷ E rendelkezések szerint vasárnapokon és Szt. István napján az ipari

¹⁴ 8507/1936. Ip. M. — ¹⁵ 1936: VII. — ¹⁶ 1884: XVII. 117.

¹⁷ 1891 r XIII. t.-c. és 94.537/1921. K. M.

munkának szünetelnie kell. Kivétel az üzleti berendezések tisztántartásához és helyeállításához szükséges munka. A munkaszünet legkésőbb vasárnap reggeli 6 órától kezdve 24 órán át tart, legalább a szüneti napot követő reggeli 6 óráig. A kereskedelmi miniszter rendeleti úton határozza meg azokat az iparágakat, amelyeknél az üzem félbeszakíthatatlan volta vagy a fogyasztó közönség, a közforgalom, hadi vagy egyéb közérdek a munkának a szünetnapokon való folytatását szükségessé teszi. Azoknál az iparágaknál, amelyeknél a munka vasárnap is végezhető, a munkásokat minden hónapban egy teljes, vagy minden kéthétben egy fél vasárnapi munkaszünet illeti meg.

Egyébként a vasárnapi munkaszünetre az ipari munkásokra vonatkozó rendelkezések vannak érvényben a gyári munkásokra is.¹⁸

A munkaidő megállapításával kapcsolatban a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet nemzetközi egyezmény tervezetét készített elő, amely azonban Magyarországon nincs becikkelyezve. A békeszerződés XIII. része a nyolc órás munkanap általánosítását a következő intézkedéssel teszi a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet feladatává: „A Magas Szerződő Felek elismerve azt, hogy a bér-munkások testi, erkölcsi és szellemi jóléte nemzetközi szempontból a legnagyobb jelentőségű . . . abban a meggyőződésben, hogy a munka nem tekinthető csupán árucikknek, azt tartják, hogy vannak a munkaviszonyok szabályozásának olyan módszerei és elvei, amelyeknek alkalmazására minden ipari szervezetnek törekednie kell . . .“

„Ezek közül a módszerek és elvek közül a Magas Szerződő Felek előtt kiváltképpen a következő látszik különösen és sürgősen fontosnak: A nyolcórás munkanap vagy negyvennyolcórás munkahét elfogadása mint elérendő zsinórmérték mindenütt, ahol még nincs elérve.“

A munkaidő nemzetközi szabályozása mellett felhozott érvek a következők:

1. „ . . . bármelyik Nemzet vonakodása az igazán emberies munkaviszonyok létesítésétől egymagában is akadályul szolgál más Nemzetek abbeli törekvésének, hogy a munkások sorsát saját országaikban javítsák . . .“

2. A munkaidő tartama nem tekinthető többé a nemzetközi versengés oly eszközének, amelynek alkalmazása és határa egyes érdekelték önkényétől függ.

3. Az egyes államok törvényei között mutatkozó eltérések s a végrehajtás módjában jelentkező nagy ellentétek arra mutatnak, hogy az egyes államokban a munkaidő gyakorlatilag akkor sem egységes, ha a szabályozás elvi alapjául a nyolcórás munkanap szolgál. Ezekből a megfontolásokból indult ki a békeszerződés, amikor a nyolcórás munkanap, illetve a negyvennyolcórás munkahét kérdését az első nemzetközi munkaügyi konferencia programjának élére helyezte.¹⁹

¹⁸ Lásd: Az ipari munkások vasárnapi munkaszünete.

¹⁹ Közgazdasági enciklopédia.

A munkaidőt a munkásszervezetek és a munkaadók ú. n. kollektív szerződésai szabályozták, melyek következtében a gyárakban nagyjában bevezették a nyolcórás munkanapokat. A munkakereslet és munkakínálat kedvezőtlen alakulása lényegesen befolyásolja a munkaidőt. A termelt árúk eladása terén jelentkező nehézségek a munkaidő csökkentését vonták maguk után. A gyakorlatban új fogalom alakult ki, az ú. n. „szánált nap“, amely a 48 órás munkahétnél kevesebb munkaidő, illetőleg a kényszerű munkaszüneti napok fogalmát takarja.

Megoldásra vár a gyárimunkások szabadságának kérdése. Ehhez hozzátartozna a szabadságidő tartama alatt juttatandó és a munkás megélhetését biztosító járandóság is. Nincsenek szabályozva a munkások szabadságolásának egyéb esetei sem. A különböző családi ügyek, továbbá az egyéb akadályoztatás esetén igénybevehető munkaszünet kérdése is rendezetlen, ti A gyárakban alkalmazott munkások védelmével kapcsolatban a törvény általánosságban azt mondja, hogy a gyáros köteles gyárakban mindazt létesíteni és fenntartani, ami tekintettel az iparüzem területére és a telep minőségére, a munkások életére és testi épségének, egészségének lehető biztosítására szolgál.²⁰ Ezzel a rendelkezéssel kapcsolatban a munkaadónak gondoskodnia kell az alkalmazottak életének testi épségének és egészségének megóvása érdekében a szükséges baleset elleni védőberendezésekről, a törvény értelmében 1. azokon a helyeken, ahol az alkalmazottak élete, testi épsége vagy egészsége, leesés vagy valamely tárgy lehullása által veszélynek lehet kitéve, a munkaadó köteles megfelelő védőkészülékeket alkalmazni, a mélyedéseket, valamint olyan tartályokat, melyeknél a beesés veszélye fennforog — amennyiben az üzem természete azt megengedi — kellőleg bekeríteni, illetve befedni;

2. a hajtó és fogaskerekeket, hajtó-közvetítőket legalább is azon magasságig, ameddig az alkalmazottak vagy más járókelők azokkal érintkezhetnek, — védőkészülékkel vagy korláttal ellátni;

3. a körfűrészeken, a gyalu, maró, köszörülő és más gépeken védőkészülékeket alkalmazni;

4. a gépek olajozását és a hajlósíjak alkalmazását, felraká-

²⁰ 1893: XXVIII. 1. §.

sát és leszedését, illetve a közlőműveket különös gonddal kezel-
tetni;

5. a felhúzógépeknek veszély nélküli hord-, illetve szállító-
képességét, mind a teher-, mind a személyszállítás tekintetében az
iparhatóság közbenjöttével megállapítani, azt szembetűnő helyen
megjelölni és azon örködni, hogy ezen gépeket csak hordképessé-
güknek megfelelő mérvben használják s hogy biztonsági fogó-
készülékkel lássák el azokat;

6. a gáz- és kőolajlámpákat akkép elhelyezni, hogy azok a
tűzveszélyt ne fokozzák; elég tágas, könnyen nyíló és hozzáfér-
hető ki- s lejárásokat alkalmazni, a szükséges tűzöl tókészülékeket
a gyors használatra mindig alkalmas állapotban készenlétben
tartani;

7. a gyári helyiségek kellő szellőztetéséről és világításáról,
a fejlődő gáz és por, továbbá a hulladékok és egyéb szenny eltávo-
lításáról; oly zárt munkahelyiségekben pedig, amelyekben az alkal-
mazottak hosszabb időn át tartózkodnak, arról gondoskodni, hogy
a munkásokra elegendő mennyiségű légtér jusson;

8. arról gondoskodni, hogy azon alkalmazottak, akiknek mérges
anyagokkal telt helyiségbe kell bemennök, vagy ott tartózkodniok,
respirátorokkal legyenek ellátva s a respirátorokat használják is,
ott pedig, ahol nagymérvű por fejlődik, exhaustorok alkalmaz-
tassanak;

9. az első segélyre szükséges köt- és gyógyszereket kész-
letben tartani.

A törvény felhatalmazza a kereskedelemügyi minisztert, hogy
a különböző iparágak üzemének viszonyaihoz képest szükséges
hasontermészetű óvintézkedéseket rendeleti úton szabályozza.
Munkaadónak a törvény értelmében az ipartelep tulajdonosát vagy
bérlőjét, illetőleg a tulajdonos vagy bérlő nevében eljáró helyettest
kell tekinteni.²¹

A jogszabály azonban nemcsak a munkaadót kötelezi, hanem
az alkalmazottaknak is előírja, hogy megtartsák azokat az intéz-
kedéseket, amelyeket az ő érdekükben létesítettek. Ha az üzemi
védelemmel kapcsolatosan tett intézkedéseket figyelembe nem
veszik, az iparhatóság köteles azonnal intézkedni, ha pedig
mulasztásokat tapasztal, a hiány pótlására a munkaadót felhívni.

²¹ 1893: XXVIII. 1. §.

Az iparhatóság az intézkedések megtétele körüli eljárása során az iparfelügyelőt szakvéleményének nyilvánítása céljából megkeresheti, ha a késedelemmel veszély nem jár. A munkaadónak megadja a törvény azt a jogot, hogy az iparhatóság által elrendelt meghagyások célszerűsége tekintetében az iparfelügyelő meghallgatását kérhesse, feltéve ha a késedelem veszélyt nem okoz. Szükség esetén az iparfelügyelőt helyszíni tárgyalásra hívják meg, hogy szóban is nyilatkozzék, egyébként véleményét írásban adja meg.²²

A munkaadó köteles az ipartelegen előfordult minden bal esetet 24 órán belül az iparfelügyelőségnek bejelenteni.²³

Az üzemben előforduló baleseteknél nyújtandó első segélynyújtás céljaira mentőszekrényt kell tartani, melynek kifogástalanul záró bádog, vagy faszekrényben elzárva kell lennie és a szükség esetére mindenki által könnyen hozzáférhető és megközelíthető helyen tartandó.²⁴

A) A mentőszekrényben a következő anyagokat és szereket kell készenlétben tartani:., 1) 1000 gr. Bruns-féle tisztított és zsírtalanított gyapot, 100 gr-os csomagokban, 2) 5 m sterilgaze, egyméteres csomagban, 3) 10 db különböző szélességű mullpólya, 4) 2 db flanellpólya, 8 cm széles és 3 m hosszú, 5) 3 db Esmarch-féle háromszögű kendő, 6) Wetol-sebolaj a következő felirattal: „A sebet nem szabad lemosni, hanem ebben az üvegben lévő sebolajjal bőven kell leönteni. Az esetleg lefolyó olajat gazedarabokra kell felfogni és ezekkel a sebolajjal frissen átitatott gazedarabokkal kell a sebet befedni, azután a gazere vattát helyezni és pólyával rögzíteni”²⁵ 7) Leukoplast vagy Hansaplast ragtapasz, 8) 2 db szövött ruganyos pólya, vérzés csillapítására, 9) egy tucat tábla közönséges vatta, csonttöréshez, 10) 1000 gr tiszta vaselin égési sebekre, 11) 1 db közönséges olló, 12) 50 db biztósítótű, 13) néhány tábla vargakéreg, 14) 10 db 20—60 cm hosszú fásín, 15) 1 db szappan, 16) 2 db körömkéfe, 17) 3 db törülközőkendő, 18) 1 db ivópohár, 19) 1 db kanál, 20) 1 db genyecsésze (borbélytál, 21) 1 db mosdótál, 22) olyan telepeken, melyeken az üzem természetéből kifolyólag csonttörések fordulhatnak elő, 2 db Volkmann-féle lábszársín és 2 db karsín bádogból vagy drótkosárból, vattapárnával, 23) használati utasítás.

1) Olyan telepeken ahol 1. erőgép van alkalmazva, de 20 alkalmazottnál kevesebb foglalkoztatva,

2. erőgép nem működik, de legalább 20 alkalmazott rendszerint foglalkoztatva van, kifogástalanul záródó bádog vagy faszekrényben elzárva, de szükség esetén mindenkitől azonnal megközelíthető módon készenlétben tartandó:

a) 500 gr Bruns-féle zsírtalanított és tisztított gyapot 100 gr-s csomagban, b) 3 méter sterilgaze 1 méteres csomagokban, c) 5 db különböző szélességű mull-

²² 1893: XXVIII. 2., 5. §. — ²³ 1927: XXI. 154. §.

²⁴ 76.271/1899. K. M. — ²⁵ 92.062/1924. K. M.

pólya, d) 1 db flanelpólya 8 cm széles és 3 méter hosszú, e) 2 db Esmarch-féle háromszögű kendő, f) „Vetői“ sebolaj, g) Leukoplast, vagy Hansaplast ragtapasz, h) 1 db szövött ruganyos pólya vérzés csillapítására, i) $\frac{1}{3}$ tucat tábla közönséges vatta, csonttöréshez, j) 500 gr tiszta vaselin, égési sebekre, k) 1 db közönséges olló, l) 20 db biztósítótű, m) néhány tábla vargakéreg, n) 10 db 20—60 cm hosszú fasín, o) 1 db szappan, p) 1 db körömkefe, r) 2 db törülközőkendő, s) 1 db ivópohár, t) 1 db kanál, u) 1 db genyecsésze, v) 1 db mosdótál, z) olyan telepeken, amelyek az üzem természetéből kifolyólag csonttörések fordulhatnak elő, 1 db lábszársín (Volkman-féle) és 1 db karsín bádogból vagy drótkosárból, vattapárnával, x) használati utasítás.

C) Vegyszeti gyárakban, melyekben az üzem természetéből kifolyólag mérgezőek fordulhatnak elő, a mentőszekrényen kívül mérgezőszekrény is tartandó „Ellenmérgek“ felírással s a következő tartalommal:

1) 100 gr. erős borecet vagy 2%-os ecetsavoldat, felírás: „Lúgmérgezéseknél kanalanként“ 2) 100 gr. magnesia, felírás: „Savmérgezéseknél 1 kanállal 1 pohár vízben bevenni“ 3) 100 gr. olaj, 4) 100 gr. 5%-os kéngalicoldat, felírás: „Hánytató! 5 percnként 1 kávékanállal, míg a hányás beáll. Csak orvos által alkalmazható!“ 5) 100 gr. törköly- vagy szilvapálinka, 6) 100 gr. aether, felírás: „Ájulásnál szagoltatni“ 7) 1 db. szárú vagy üveg kanál, 8) gyomormosó, 1 db. üveg-tölcsér és bázsingcső kaucsukból, 9) használati utasítás az illető gyárban az üzem természetéből kifolyólag előforduló mérgezőek eseteire vonatkozólag. A szekrény fedelén meg kell jegyezni, hogy a gyomormosót csak orvos által kioktatott, gyakorlott mentő használhatja.²⁶

A törvényhatóságok utasítást kaptak, hogy a hatósági, községi orvosokkal és körorvosokkal közöljék és utasítsák őket arra, hogy gyárvizsgálataik alkalmával a vizsgálatot a kötszer és gyógyszer tartására vonatkozólag rendszeresen megtartsák.²⁷

Az 1925:XLIX. t.-c. cikkelyezte be a fehér (sárga) foszforral való gyújtógyártás eltiltásáról szóló 1906. évi szeptember 26-án kötött nemzetközi egyezményt.

E törvény 1. §-a megtiltja a fehér (sárga) foszfort tartalmazó gyújtó gyártását, bevitelét és forgalombahozatalát.²⁸

Az állati szőrmeneműeket feldolgozó ipartelepeken alkalmazott munkások egészségének megóvására az általános ipar-egészségügyi rendszabályokon kívül még külön óvintézkedésekről gondoskodott a jogszabály.

1. A nyersanyagok fertőtlenítése. Ez történhet valamely nyilvános fertőtlenítő intézetben is. A fertőtlenítésre kötelees anyagok a fertőtlenítés előtt kizárólag csakis olyan műveleteknek vethetők alá, amelyek a nyers szőröknek kicsomagolására, megvizsgálására,

²⁶ Iparrendészet, Munkásvédelem és az Iparfelügyület Zsebkönyve.

²⁷ 135.463/1899. B. M. — ²⁸ 1925:XLIX.

osztályozására és a fertőtlenítéshez való előkészítésre, nemkülönben azoknak a megromlástól való megóvására vonatkoznak. Nem kötelező az olyan nyersanyagok fertőtlenítése, amelyekről a munkaadó hitelt érdemlően igazolni tudja, hogy azt már szabályszerűen fertőtlenített állapotban szerezte be és a többi nyersanyagoktól elkülönítve tartja. Kétes esetben azonban a kereskedelemügyi miniszter elrendelheti e nyersanyagok fertőtlenítését is.

2. A nem fertőtlenített, de fertőtlenítésre köteles anyagok elzárható helyiségekben zár alatt tartandók, a helyiség tisztaságáról gondoskodni kell. A padlóra és a falakra leülepedett por nedves seprővel távolítandó el és a tisztogatás alkalmával az összegyűjtött por és nem értékesíthető hulladék elégetendő.

Nem fertőtlenített szőrökkel végzendő munkákra, valamint a fertőtlenítésre fiatal munkások és gyermekek nem alkalmazhatók, továbbá olyan felnőtt férfi és női munkások sem, akiknek valamely fedetlen testrészükön, különösen pedig az arcon, nyakon, kezeken stb. bőrsérülésük van.

3. A nem fertőtlenített nyersanyagok osztályozása, gerebevezése a többi helyiségtől elkülönített helyiségben végzendő. A gyűjtött por, amennyiben nem fertőtlenített anyagokból származik, tűzben elégetendő.

A munkaadó köteles a nem fertőtlenített szőrfélék feldolgozásával és a fertőtlenítéssel foglalkozók részére munka közben viselendő munkaruháról gondoskodni, amely a munkaidőn kívül külön öltöző helyiségben, egy bizonyos meghatározott helyen tartandó. Egy ruha csak ugyanazon munkás által hordható. Ezeket a ruhákat hetenként egyszer fertőtleníteni kell. A munkaadó köteles gondoskodni arról is, hogy ezek a munkások hetenként egyszer meleg fürdőt vegyenek. A munkásoknak az étkező helyiségekbe való belépés, valamint az ipartelepről való távozás előtt a munkaruhákat le kell tenniük. Kötelesek kezüket, arcukat és nyakukat szappannal megmosni, szájukat pedig vízzel kiöblíteni.

A munkahelyiségeknek elég tágasnak és szellőztethetőeknek kell lenniük és naponta kétszer szellőztetendők. E végből az ajtók és ablakok a munka megkezdése előtt és után, valamint a munkaközi szünetek alatt is, de naponkint legalább kétszer fél-fél óráig nyitva tartandók. Külön előírja a rendelet a helyiségek padlózatának fertőtlenítését. Új telepek létesítésénél, vagy a meglévők nagyobbitásánál azok a helyiségek, amelyekben porképződés lesz, úgy

építendő, hogy az azokban foglalkoztatott munkások mindegyikére legalább is 15 köbméternyi terület jusson.

Nagyobb ipartelepeken pormentes helyen külön étkező helyiség építendő, mely téli időszakban fűtendő. Az étkező helyiségek mellett egy mosdóhelyiségről és egy öltöző helyiségről is gondoskodni kell. Az öltöző helyiség férfi és női munkások részére külön-külön létesítendő. A mosdóhelyiségben a munkások rendelkezésére szappannak kell lennie.²⁸

Azok az ipartelepek, amelyek könnyen gyúló vegytisztító anyagokat használnak, az egészségtelen és veszélyes iparágak közé tartoznak és iparfelügyelői ellenőrzés alatt állnak.²⁹

A szerencsétlenség, baleset vagy egyéb körülmények következtében életveszélybe jutott, megsérült, testi épségében vagy egészségében kárt szenvedett egyén, első segélynyújtásban való részesítését a jogszabályok mindenkinek kötelességévé teszik. Az ezek módját tartalmazó nyomtatványokat, illetőleg falitáblákat minden iparüzemben, ipartelepen ki kell függeszteni. Minden olyan egyéb épületben, helyiségben is, ahol több ember fordul meg és ahol a jelenlevők közt szerencsétlenség, vagy rosszullét gyakrabban fordul elő, az első segélynyújtásra útmutató falitáblákat ki kell függeszteni és azok sértetlenségéről is kell gondoskodni.³⁰

Az üzemben alkalmazott munkások érdekeinek védelmét és az ezekre vonatkozó törvények és rendeletek megtartását az iparfelügyelők ellenőrzik. Az iparfelügyelők a kereskedelmi, illetőleg az iparügyi miniszter alá rendelt állami hivatalnokok. Feladatuk fontossága kifejezésre jut a törvénynek ama rendelkezésében, hogy az iparfelügyelők nem lehetnek gyárosok, ipari üzlettel nem rendelkezhetnek, ilyen nem bérelhetnek, sem annak részesei vagy alkalmazottai nem lehetnek.

Az iparfelügyelők évenként legalább egyszer a gyárakat megvizsgálják, annak ellenőrzése céljából, hogy a munkások életének, testi épségének, egészségének megóvása érdekében a szükséges óvintézkedéseket megtették-e. Továbbá ellenőrzik, hogy a gyárakban az ipartörvénynek a tanoncokról, tanonciskolákról, segédekről és gyári munkásokról szóló rendelkezéseit betartják-e. Megvizsgálják, hogy az illető gyártelepen milyen balesetek fordultak elő és milyen következményei voltak a baleseteknek. Ellenőrzik,

²⁸ 18.848/1905. K. M. — ²⁹ 64.029/1924. K. M. — ³⁰ 108.421/1927. N. M. M.

hogy a munkások baleset ellen biztosítva vannak-e és nincsenek-e olyan intézkedések, amelyek az alkalmazottak keresetét hátrányosan befolyásolnák. Nincsenek-e az alkalmazottak kényszerítve szükségleteik kielégítésére szolgáló javakat olyan módon beszerezni, hogy hátrányt szenvedjenek.³¹ Az iparfelügyelőknak a törvény megadja a jogot, hogy a vállalathoz tartozó minden helyiségben, munkateremben, gépházban, munkásházakban és a telephez tartozó egyéb helyeken a nap bármely szakában megjelenhessenek és ott vizsgálatot tarthassanak. Este 8 és reggel 6 óra közti időben azonban a telepnek csak azt a részét tekinthetik meg, ahol éjjeli munkát is végeznek.³²

Az iparfelügyelő vizsgálat közben kérdést intézhet és felvilágosítást kérhet a munkaadótól és az alkalmazottaktól. Az iparral kapcsolatos okmányokat, kimutatásokat betekintésre előkérheti. Megnézheti az iparteleppel kapcsolatos intézményeket. A munkaadó köteles az iparfelügyelőnek a vizsgálat körében feltett kérdéseire válaszolni, a kívánt felvilágosítást megadni. Tilos a munkaadónak a munkásokat eltiltani, hogy panaszaikat az iparfelügyelőnek elmondhassák, vagy arra rábírní, hogy az iparfelügyelő kérdéseire valótlan feleletet adjanak. Az iparfelügyelő jogosítva van arra, hogy szükség esetén az iparhatóságot, vagy a helyi hatóságot, esetleg a hatósági orvost és az államépítészeti hivatalt közreműködésre megkeresse. Az iparfelügyelő tartozik a munkaadót, esetleg az alkalmazottakat is az észlelt hiányok pótlására figyelmeztetni. Köteles továbbá a munkaadót útmutatással és szakszerű tanáccsal ellátni a végből, hogy az alkalmazottak élete, testi épsége vagy egészsége megóvására szolgáló intézkedéseket a lehető legcél-szerűbben, mindazonáltal fölösleges költségek mellőzésével fogantatosíthassák, úgyszintén köteles a munkaadó részére az erre vonatkozólag szükséges szakterveket díjmentesen elkészíteni.³³

Ha az iparfelügyelő a mulasztásokat törvénybe ütközőnek találja, vagy ha azt tapasztalná, hogy a munkaadó a figyelmeztetés dacára sem pótolta a hiányokat, vagy nem tette meg a szükséges intézkedéseket, az esetben további eljárás megindítása végett köteles az illetékes hatósághoz fordulni.

Az illető hatóság köteles határozatáról az iparfelügyelőt érté-

³¹ 1893: XXVIII. 8-14. — ³² 1893: XXVIII. 20.

³³ 1893: XXVIII. 21., 22., 27., 28. §.

síteni és amennyiben az iparfelügyelő azt sérelmesnek, vagy ki nem elégítőnek találja, az ellen felfolyamodással élhet.³⁴

Az iparfelügyelő vizsgálata kiterjed mindazokra a gyárakra, illetőleg telepekre, amelyekben valamely gőz, gáz, víz, szél, hő, lég, elektromosság stb. erő által hajtott erőgép van alkalmazásban.³⁵ Tekintet nélkül az alkalmazottak számára és hogy erőgép nélkül tartatnak-e működésben vagy sem, a kötelező gyárvizsgálat még kiterjed: 1. azokra az üzemekre, ahol lőpor és egyéb robbanó szerek készülnek, 2. a gáz- és villanyvilágítást eszközöző vállalatokra, 3. az agyagáru égető kemencékre, 4. ásványolaj-finomító telepekre, 5. csontégető telepekre, 6. csontfehérítő telepekre, 7. csontfőző telepekre, 8. csontzúzó telepekre, 9. enyvfőző telepekre, 10. faggyúolvasztókra, 11. fémöntődékre, 12. ágyúszergyárakra, 13. len- és kenderáztatókra, 14. pörkölő kemencékre, 15. ronggyűjtő és osztályozó telepekre, 16. tűzijátékárú gyárakra, 17. vegyészeti gyárakra, 18. vér- és lúgfőzőkre.³⁶

Az iparfelügyeletet a jogrend kiterjeszti az összes nyomdákra,³⁷ a pék- és cukrászüzemekre,³⁸ építőiparra,³⁹ mindennemű sütőiparra,⁴⁰ kőbányákra és kőfejtő telepekre,⁴¹ zsákkölcsonzó telepekre.⁴² Az iparfelügyelők teendőit részletes szolgálati utasítás szabályozza.⁴³

E felsorolást a szerint, amint annak szüksége a technika fejlődése folytán, az alkalmazottak biztonsága érdekében más ipartelepeknél is felmerül, a kereskedelemügyi, illetőleg iparügyi miniszter a belügyminiszterrel egyetértőleg, rendeleti úton módosíthatja. Ez a módosítás azonban a törvényhozásnak utólag bejelentendő.⁴⁴

Az iparok és üzemek különleges osztályát képezik a telepengedélyhez kötött iparok. A telepengedély nem ad iparüzésre jogot. A telepengedélyesnek a telepengedélyen kívül iparigazolványt, illetőleg iparengedélyt is kell szereznie, ha az üzemet gyakorolni akarja.⁴⁵

Az ipartörvény rendezi a telepengedély kérdését. A telepengedélyhez kötött üzemek létesítésénél elsősorban az üzemtelep szomszédait, valamint azoknak az érdekeit veszi védelembe a jog-

³⁴ 1893: XXVIII. 28. §. — ³⁵ 1893: XXVIII. 15. §. — ³⁶ 1893: XXVIII. 17.

³⁷ 57.326/1903. K. M. — ³⁸ 1923: XV. — ³⁹ 71.553/1897. K. M.

⁴⁰ 29.422/1898. K. M. — ⁴¹ 53.269/1901. K. M. — ⁴² 9.282/1911. K. M.

⁴³ 17.001/1901. K. M. — ⁴⁴ 1893: XXVIII. 17.

⁴⁵ Dános: Magyar ipari közigazgatási jog.

szabály, akiket a telepnek azon a helyen való létesítése érint. A jogrend szabályokat ír elő, amelyek betartása nélkül bizonyos üzemeket felállítani nem szabad. Ha tehát valamely iparág gyakorlása, annak természeténél fogva a szomszédokat vagy általában a közönséget háborgatja, vagy veszélyezteti, az csak az ipartörvényben elrendelt eljárás után kiadott iparhatósági telepengedély alapján üzhető. Az ipartörvény és a jogszabályok taxatívén felsorolják azokat az iparokat, amelyek gyakorlásához telepengedély szükséges. Analógiát alkalmazni nem lehet.

A jogszabály kiterjeszti az iparfelügyelők jogkörét a telepengedélyhez kötött iparüzemekre, tekintet nélkül arra, vajjon erőgépeket tartanak-e működésben vagy sem.⁴⁶

A törvény rendelkezése szerint az iparfelügyelőknek a telep vizsgálata során ki kell terjeszkedniök az ipartörvénynek a tanoncokra, a tanonciskolákra, segédekre és munkásokra vonatkozó rendelkezéseire, a vasárnapi munkaszünetre, valamint a baleset, betegség, rokkantságra vonatkozó és egyéb, más törvényben és rendeletben előírt intézkedésekre. Vizsgálnia kell hogy a vállalatok foganatosítják-e az alkalmazottak életének, egészségének védelmére, a balesetek elhárítására vonatkozó rendelkezéseket. Meg kell vizsgálnia, hogy a telepen milyen balesetek fordultak elő s ezeknek minő következményei voltak és azt, hogy az alkalmazottak baleset ellen biztosítva vannak-e. Azt is vizsgálnia kell, hogy nincsenek-e az alkalmazottak kényszerítve olyan módon beszerezni szükségleteiket, amely által keresményük élvezetében hátrányt szenvednek.⁴⁷

Az iparhatóságnak kötelessége minden telepengedélyezési eljáráshoz a kerületi iparfelügyelőt helyszíni tárgyalásra meghívni. Ezen tárgyalásoknál az iparfelügyelő tartozik figyelemmel lenni arra, hogy az alkalmazottak élete, testi épsége és egészsége fenntartását célzó intézkedések, a telepengedély megadása esetén szakszerűen és célszerűen megállapíttassanak.⁴⁸

A törvény ezen intézkedésekkel biztosítja a telepengedélyek alapján üzött iparokban a fokozottabb veszélynek kitett munkások testi épségét és egyéb érdekeit.

Az általános rendelkezéseken kívül vannak intézkedések,

⁴⁶ 1893: XXVIII. 17. §., 79.884/1923. K. M

⁴⁷ 1893: XXVIII. 14. §. — ⁴⁸ 1893: XXVIII. 36. §.

melyek a telepengedélyhez kötött iparokban alkalmazott munkásokra különleges védelmi szabályokat állapítanak meg.

Ezzel kapcsolatos jogszabályok az acetylén-gáz előállításával foglalkozó üzemek,⁴⁹ továbbá a celluloidot előállító vagy feldolgozó ipartelemek építéséről, belső berendezéséről, üzembiztonsági szabályairól alkotott jogszabály, mely különösen tűzveszély, illetőleg robbanás ellen védi az alkalmazottakat,⁶⁰ benzint vagy könnyen gyúló anyagot használó vagy tisztító telepekre,⁶¹ az egynél több elektromos gépegységgel és központi kapcsoló berendezéssel felszerelt áramfejlesztő telepek elektromos berendezése körül önálló szolgálatra alkalmazottakról kiadott rendeletek.⁵³

A telepengedélyhez kötött iparok lajstromába felvették a kőfejtő-telepek és kőbányák,⁶³ a gipszbányák,⁶⁴ az opálkőbányák, (melyek a közönséges kőbányák fogalma alá tartoznak)⁵⁶ olyan kőbányák, melyeknek terményei egy közelebb vagy távolabb fekvő kőfaragó ipartelemre feldolgozás végeit szállítatnak,⁶⁶ a villamos erőt és a sűrítő levegőt előállító telepek, amennyiben ipari célokra szolgálnak,⁵⁷ az összes őrlőmalmok (a vízjog megszerzéséhez kötött vízimalmokat ide nem értve),⁵⁸ a karbidgyárak, a vas-, rézgalicgyárak, szénkéneggyárak, tőzeg- és barnaszénlepároló-telepek.⁵⁹

A gyári munkások biztosítását lásd a Szociális biztosítás c. fejezetnél.

A gyári munkásokra is vonatkozik az ipari munkásoknál említett felmondási idő.⁶⁰

A munkaadónak joga van azt a gyári munkást, aki a munkából jogosulatlanul lép ki, az iparhatóság által visszahozatni. Azonfelül a munkáját jogosulatlanul elhagyó munkást pénzbüntetéssel is lehet sújtani.⁶¹

Mayer Jenő: A munkaszabály szerződésekről. Nagybecskerek. 1913. — Papp Dezső: Szolgálati szerződés. Munkaügyi Szemle. 1914. évf. — Ruttkai Vilmos: Munkáskérdések. Közgazdasági Szemle. 1914. — Magyar Miklós: Az Ember és a gép harca. Bp. 1934. — Matheovits Ferenc: Nemzetközi szociálpolitika. Pécs. 1934. — Jászai Samu: A rövidebb munkaidő gazdasági és erkölcsi hatása. Munkaügyi Szemle. 1913. évf. — Giesswein Sándor: A bérminimum törvényes szabályozása. Bp. 1917. — Méhely Lajos: A magyar munkáskérdés vejeje. Cél. 1927. évf. — Szabó Ervin: A tőke és munka harca. Bp. 1911. —

⁴⁹ 73.357/1906. B. M., 75.813/1913. K. M., 47.788/1906. K. M.

⁵⁰ 78.244/1923. K. M. — ⁵¹ 64.029/1929. K. M. — ⁵² 60.077/1924. K. M.

⁵³ 7.231/1890. K. M. — ⁵⁴ 55.490/1897. K. M. — ⁵⁵ 17.238/1901. K. M.

⁵⁶ 39.658/1900. K. M. — ⁵⁷ 4.565/1901. K. M. — ⁵⁸ 18.247/1904. K. M.

⁵⁹ 79.884/1923. K. M. — ⁶⁰ 1884: XVII. 92. §. — ⁶¹ 1884: XVII. 159. §.

Méhely Kálmán: A munkabér fizetési rendszerek és a Taylor-féle üzemvezetés. Bp. 1913. — Méhely Kálmán: Taylor-rendszerről. Bp. 1913. — Balás Károly: A magyar gyáripari munkáslakások statisztikájához. Bp. 1916. — Tonelli S.: A magyar gazdasági érdekképviseltek Bp. 1914. — Monori Kovács Gyula dr.: A világgazdaság válsága idejéből. Bp. 1935. — Dános A.: A magyar ipari közigazgatási jog. Bp. 1917. — Rác E.: Az ipari béke megvalósítása a kollektív munkacsejmények által. Debrecen. 1907. — Szilágyi Gy.: A kollektív szerződések. Ungvár. 1918. — Köncse Jenő dr.: A szociális tanácsadók bevezetése a gyár-
iparban. Munkaügyi Szemle. 1935. évf. 7. sz. — Hilscher Rezső: Bevezetés a szociálpolitikába. Bp. 1928. — Lengyel Géza: A gyáripari konjunktúra alakulása. Magyar Szemle. 1935. évf. 95. sz.

Bányamunkások védelme.

A gazdasági élet fenntartásához szükséges nyersanyagok tekintélyes részét a bányák szolgáltatják. A bányákkal kapcsolatban jelentékeny munkásréteg keresi meg kenyerét. Ennek a társadalmi rétegnek munkaeredménye, megelégedettsége, a többi termelési ágakkal is érezteti hatását. A jogrend elismeri a bányászattal kapcsolatban foglalkoztatott munkásoknak különleges helyzetét, s ezért külön szabályozza viszonyait.

A bányákban dolgozók életét különösen sok veszély fenyegeti, amelyek a vízbetörések, égések, földbeomlások stb. folytán állhatnak elő. Mindazok az intézkedések, amelyeket a jogrend a veszélyek megelőzésének szolgálatába állít, a bányarendészet fogalmát állapítják meg; megtartásuk ellenőrzésére, felügyeletére külön hatóságot, a bányahatóságot létesítették. A bányahatóság látja el a bányaközigazgatást és a bányahatóság adja ki az egyes konkrét esetekkel kapcsolatos szabályokat.

A bányajoggal kapcsolatban a jogszabályok három csoportba sorozhatók.

1. a bányatörvény, amely az 1854. évi osztrák általános bányatörvény mása, császári nyílt parancs által lépett életbe. Az alkotmány helyreállítása után az Országbírói Értekezlet az Ideiglenes Törvényhozási Szabályokban ezt életben is tartotta;

2. a miniszteri rendeletek, végül

3. a bányahatóság kiadott utasításai.

A jogszabályok részletesen szabályozzák a munkások alkalmaztatását, foglalkoztatását. Intézkednek a munkások testi épségének és egészségének megóvásáról, biztosítják betegség, baleset, rokkantság, öregség és árvaság esetére.

Bányamunkás az, aki bányában dolgozik. Bányamunkát végez az is, aki nem a föld mélyében, hanem a föld felszínén fejt követ, ércet stb.; továbbá az is, aki aknában, táróban a bányamunkával kapcsolatos ácsolást, sínlefektetést stb.-t végzi. A munkákat a

munka természetéhez igazodva, vagy egyénileg, vagy csoportosan végzik.

Bányamunkás csak munkakönyv birtokában alkalmazható. Új munkás felvétele csak az elbocsátásról szóló igazolvány alapján történhet. A törvény kötelezőleg előírja, hogy a munkásnak az üzemből való kilépése alkalmával elbocsátási igazolványt kell adni. Elbocsátási igazolvány nélkül a más bányába való alkalmazást a jogszabály tiltja.¹ A bányaműveléssel járó munka több veszélyt rejt, amelyeknek leküzdése szükségessé teszi a teljes erőt és ezért a jogszabály kimondja, hogy bányáüzemekben csak ép, egészséges és erőteljes egyének alkalmazhatók. Minden bányamunkás alkalmazás előtt köteles magát orvosi vizsgálatnak alávetni. A munkásokat előképzettségüknek, értelmüknek és szervezetüknek megfelelő munkához kell beosztani. A munkások foglalkoztatásánál azt az elvet kell szem előtt tartani, hogy senkit erejét meghaladó, szervezetét túlságosan igénybevevő munkára ne alkalmazzanak. Nőt s olyan férfit, aki 60 éves koráig föld alatt nem dolgozott, földalatti munkán nem szabad foglalkoztatni.²

A bányamunkának egyik legfontosabb és legnehezebb része a vājármunka. Vājár a jogszabály szerint csak olyan 18. évet betöltött, ép, egészséges egyén lehet, aki legalább 1 éven át segédvājárként már alkalmazásban állott. Segédvājárnak csak az nevezhető, aki vājármunkában önálló vājár felügyelete alatt legalább 1 évig dolgozott. A munkások alkalmazásánál figyelemmel kell lenni arra, hogy a munkások a magyar, vagy azt a nyelvet értsék, melyet az illető bányáüzemben a munkások többsége beszél.³

Minden vállalat köteles munkás személyzetéről rendes „legénységi“ vagy ú. n. „törzskönyvet“ vezetni, melynek tartalmaznia kell a munkás nevét, életkorát, vallását, anyanyelvét, családi állapotát és ezzel összefüggő egyéb körülményeit, katonai kötelezettségét, a munkábalépés idejét és a munka megszűnésének végét, társ-, vagy munkáspénztári tagságára vonatkozó adatokat, alkalmazásának minőségét, eltávozáskor társ pénztári igényeinek rendezését, végül azt, hogy a munkából egészségesen és elbocsátási igazolvánnyal ellátva távozott.⁴

A jogszabály a bányász magatartását is körülírja. Minden

¹ Bányát. 208. §. — ² Á. B. Sz. IX. fejezet 1., 2., 3. §.

³ Á. B. Sz. IX. fejezet 7., 8. §. — ⁴ Á. B. Sz. IX. fejezet 9. §.

munkás köteles mind szolgálatban, mind szolgálaton kívül tisztességes magaviseletét tanúsítani, józan és erkölcsös életet folytatni. A munkaadójával, annak képviselőjével, előjáróival és munkástársaival szemben illő tisztelettel kell viselkednie. A munkát köteles a kapott utasítás és a legjobb tudása szerint elvégezni. Munkája közben gondosan tartozik saját és társai testi épségére ügyelni. Munkahelyét csak fenyegető veszély esetén és sürgős segélynyújtás céljából hagyhatja el. Ha valamely veszélyes jelenséget észlel, azt kötelessége elhárítani és azonnal bejelenteni. Veszélyes eseteknél idő és fáradság kímélése nélkül köteles a veszély elhárításában közreműködni. Kezdő és gyakorlatlan munkatársait kartársi kötelességgel és szeretettel kell oktatni. Szolgálati idejét tartozik pontosan betölteni. A bányába szeszes italokat levinni tilos.⁵

A jogszabály megállapítja a munkaidőt is. A bányahatóság engedélye nélkül napi 12 óránál hosszabb munkaidőt megállapítani nem lehet. A 12 órás munkaidőből egy órai pihenőidőt kell engedni. Olyan munkahelyeken (gépeknél), ahol a szolgálati viszonyok a munka folytonosságát megkövetelik és ennek következtében a hosszabb munkaidő elkerülhetetlen, a munkaidő kivételesen 12 órán túl terjedhet, de 16 óránál nem lehet hosszabb.⁶ Az ilyen szolgálat után a munkásnak 18—24 órás pihenési időt kell engedni. Olyan munkahelyen és gépteremben, ahol 30 C foknál magasabb a hőmérséklet, 6 óránál hosszabb napi munkaidőt megállapítani nem lehet. A 6 órás munkaidő kitöltése után a munkásokat foglalkoztatni még a földalatti hűvösebb munkahelyeken sem szabad. A munkásoknak munkaközben hűsülési idő engedélyezendő, melyet a munkaidőbe beszámítani nem szabad. A 40 C foknál melegebb helyeken a munka csak kényszerítő szükség vagy fenyegető veszély esetén folytatható e helyre külön megszabott időn túl.⁷

A vasárnapi és a törvényes munkaszüneteket a bányauzemekben is meg kell tartani.⁸ Kivételesen a vasárnapi és a törvényes munkaszünetek megtartásától el lehet tekinteni:

1. ha az üzem félbeszakítása lehetetlen,
2. ha a közérdek követeli a folytonosságot.

Ezeknek részletes felsorolását tartalmazzák a jogszabályok.⁹

⁶ A. B. Sz. IX. fejt. 10., 11., 37. §. — ⁷ A. B. Sz. IX. fejt. 14., 15. §.

A. B. Sz. IX. fejt. 29. §. — ⁸ 1740/1891. P. M.

⁹ 1740/1891. P. M., 94.537/1921. K. M., 85.037/1924. K. M.

A munkaszüneti napokon foglalkoztatott munkásokat felváltva kell szünetnapra pihenőben részesíteni. Ugyanezt rendeli el a jogszabály a folytonos szolgálatban levő munkásokra vonatkozólag is. A jogszabály gondot fordít a munkás ünnepnapjaira is. Elrendeli, hogy a felekezeti ünnepen az ünneplőket más felekezetbeliek helyettesítsék.¹⁰ A vasárnapi munkaszünet alóli felmentés csak rendkívüli esetekben engedélyezhető. Egész évre a vasárnapi munka folytatására engedély nem adható lei.¹¹

A bányamunkásnak munkájáért munkabér jár. A munkabér nagyságát a jogszabály nem állapítja meg, mindössze azt rendeli el, hogy a munkabéreket minden hónap 3-ik vasárnapján kell a telepen kifizetni, feltéve, ha a bánya-munkarendszabályzat másként nem intézkedik. A munkabérből a munkásnak önkéntes beleegyezése nélkül csak bányahatóságilag jóváhagyott munkarend és a társpengztári szabályzatban megengedett levonásokat szabad eszközölni.¹²

A munkabér szabad egyezkedés tárgyát képezi, illetőleg a munkabér minimum a bányászokra megállapítva nincs.

A bányamunkások sokkal veszélyesebb körülmények közt dolgoznak, mint a többi munkások, ezért a jogszabályok fokozottabb védelmet biztosítanak számukra. A jogszabályok elrendelik, hogy a telepen alkalmazott személyek részére megfelelő terjedelmű, fűthető helyiségekről kell gondoskodni, ahol a munkások étkezhetnek, pihenhetnek, mosakodhatnak, átöltözködhetnek. Amennyiben a vállalat ilyen helyiségeket kijelölni vonakodnék, ennek szükségessége tekintetében a bányahatóság dönt.

A munkások egészségi szempontjából fontos, hogy a munkások részére könnyen hozzáférhető helyen egészséges ivóvíz álljon rendelkezésre. A szükséghez mérten mosdó, fürdőhelyiségeket kell létesíteni.

Ha a munkahely nedves, a lecsepegő víz elvezetésére védőtétőt, vagy levezetőlemezt kell alkalmazni. Ha ez nem nyújt kellő védelmet, akkor a munkásokat megfelelő vízhatlan ruhával kell ellátni.

Olyan természetű munkáknál, melyeknél szemsérülések fordulhatnak elő, a munkások alkalmas védőeszközök használatára

¹⁰ A. B. Sz. IX. fejr. 18., 19. §.

¹¹ 54.117/1905. P. M. — ¹² A. B. Sz. IX. 24. és 34. §.

vannak kötelezve. Ezeket a védőeszközöket a munkaadó saját költségén köteles beszerezni. Az olyan helyeken, ahol a munkás állása nem biztos, a vállalat köteles olyan biztosító eszközöket felszerelni, melyek a munkásokat balesetek ellen védik. Ugyancsak az ártalmas gázokat tartalmazó helyeket (a gázvezető, füstcsatorna) behatolás előtt meg kell vizsgálni. A bekövetkező veszély esetére a szükségessé váló előkészületeket meg kell tenni.¹³ Különös intézkedések szükségesek azokon a helyeken, ahol az egészséget az ú. n. „bányaféreg“ teszi veszélyeztetetté.

Az üzemi védelem kiterjed a munkásoknak az esetleges beomlások következtében előálló eltűnésére, betemetésére, vagy más hasonló veszélyeztetettségére, ezért a bányákban műszaknaplót kell vezetni, amelyből pontosan megállapítható, hogy a munkábanlévők szám, személy és munkahely szerint milyen helyen dolgoznak. A bányákban minden különálló munkahelyen rendszerint legalább 2 munkást kell alkalmazni. Egy munkás csak veszélytelennek nyilvánított munkahelyen, kivételesen foglalkoztatható, az ilyen munkahelyeket munkaszak alatt többször felül kell vizsgálni.¹⁴ Ha a munkahelyen csak egy munkás dolgozik, a közelében dolgozó segédmunkás köteles vele legalább hangjel útján állandó érintkezést fenntartani és veszély esetén azonnal segítséget hívni.¹⁵

A testi épség érdekében a jogszabály elrendeli, hogy a védőberendezés kezelését, vagy a vezeték kinyitását és elzárását csak arra hivatottak és jogosítottak végezzék. Mielőtt a munkás munkáját megkezdi, köteles meggyőződni arról, hogy az általa használt szerszámok, gépek, védőberendezések jókarban vannak-e? Ha azokon hiányokat tapasztal, saját maga köteles kijavítani, vagy ha maga kijavítani nem tudja, erről feljebbvalójának jelentést tenni köteles. A műszakból távozó a munkábalépő társát köteles figyelmeztetni a munkahelyen tapasztaltakra. Fenyegető veszély esetén minden munkás köteles a felügyelőszemélyzetnek jelentést tenni.¹⁰

Az üzembiztonsági szabályok részletesen szabályozzák a külszíni biztonsági intézkedéseket; a személybiztonság érdekében előírják azokat az óvszabályokat, melyek a helyi viszonyokkal nem ismerős, vagy a kellő jártassággal nem rendelkező munkások éle-

¹³ A. B. Sz. IX. fejt. 25., 26., 28., 31., 32.

¹⁴ A. B. Sz. IX. fejt. 35., 38. §.

¹⁵ 76.025/1929. P. M. — ¹⁶ A. B. Sz. IX. fejt. 39—41. §.

tét védik. Megteszik az intézkedéseket a beomlások ellen, az aknák, siklók, felvonók, tárnák által keletkező veszélyek elhárítására. Részletes utasításokkal szabályozzák a gépüzemekkel kapcsolatban szükséges védőberendezéseket és előírják a biztonsági felszereléseket. Hozzá nem értő egyéneket üzemi berendezéseknél foglalkoztatni tilos. Részletes utasítást ad a jogszabály a bányaművelés és bányabiztosításra, a bányatérsegek berendezésére, ácsolására, váratlan víz, gáz betörések elleni védelemre, azon célzattal, hogy veszély esetén a munkások menekülését, egyben a távolabb lévő, de szintén veszélyeztetett munkásoknak idejében való értesítését lehetővé tegye.

A jogszabály külön rendelkezik a felügyelet kérdéséről. Előírja, hogy annyi üzemi, műszaki tisztviselőt és felvigyázót köteles a vállalat alkalmazni, amennyire az üzem természete és a munkások védelme szempontjából szükség van. Egyben meghatározza, hogy milyen képesítés birtokában bízható meg valaki, az üzemi teendőkkel.¹⁷

A bányaművelésnek egyik lényeges része a szállítás, amelynél a munkásokat sok baleset, veszély érheti. A jogrend szabályozza az anyagok szállítását, különösen a robbanó anyagok, továbbá az edények és a szállítókoszarak üzembiztonságára terjed ki intézkedése. A szállítás kézi vagy gépi erővel történik. A kézi erővel, a lóerővel, továbbá a gépüzemi, lánc, kötél vagy mozdonnyal való szállításnál, a lejtős pályákon a siklószállításnál a jogszabályok előírják mindazokat az intézkedéseket, amelyek a testi épséget biztosítják.¹⁸

Külön fejezet szól az aknaszemélyszállításról. A jogszabály nagy súlyt vet az aknaszállítási eszközök minőségére és részletes utasítást ad a szállítóberendezés épségére és használhatóságára. A kötelek szilárdságára előírja az anyagot, melyből azoknak készülniük kell. Külön intézkedik az aknaszállításnál alkalmazott munkásokról. Az alkalmaztatás előfeltételeként előírja, hogy csak a 24. életévet betöltött és előzőleg két hónapon át bányaszállításban alkalmazott, gépkezelésben jártas személy alkalmazható, akit azonban a bányahatóság előzőleg képességvizsgálatnak vet alá és aki a bányarendőri szabályzat lelkiismeretes megtartására a személyszállítási könyvben írásbelileg kötelezettséget vállal.

¹⁷ A. B. Sz. IX. fejezet 42—44. §. — ¹⁸ A. B. Sz. III. fejezet.

A személyszállítás alkalmával a szállítógépnél állandóan két gépkezelőt kell foglalkoztatni. A második gépkezelő alkalmazásától a bányahatóság csak akkor tekinthet el, ha a szállítógép a túlterhelés ellen megbízható önműködő berendezéssel van felszerelve. Az aknaszemélyszállításához fűződő fontos érdekekre való tekintettel, a gépkezelő maximális munkaideje nyolc óra. A gépkezelő, ha a szállító berendezésen hiányt észlel, köteles a felelős üzemtisztviselőnek jelentést tenni és ez határozza meg, hogy a gép hiányának pótlásáról kell-e gondoskodni, vagy az pótlás nélkül használható-e. Az aknák mellett megbízható aknaőr alkalmazandó, ilyen az lehet, aki 1 évig földalatti bányamunkával foglalkozott. A jogszabály meghatározza a személyszállítás idejét, a szállítandó személyek számát, a sebességet, a szállítandó személyek viselkedését.¹⁹

Az Á. B. Sz. IV. fejezete intézkedik a bányüzemekben való járásról és a közlekedésről. A jogszabály előírja, hogy minden bányüzemnek egymástól két teljesen független és a munkások munkahelyeitől könnyen hozzáférhető nyílása legyen. A két kijárat elkészítésének kötelezettsége alól a bányüzemek felmentést nem kaphatnak. A nagykiterjedésű bányákban a főfolyosó keresztződéseinél a vészkijáratokhoz kivezető utat iránynyíllal kell megjelölni és magyarázattal kell ellátni. A jogszabály gondoskodik lépcsők, létrák rendszeresítéséről, amelyek a munkások testi épségének biztosítását vannak hivatva szolgálni.

Részletesen szabályozza a rendelet a légvezetést, amely a bányákat friss levegővel van hivatva ellátni, s amely egyben a világítóeszköz égését is biztosítja. A friss levegő védi a munkásokat az elégett ártalmas gázok és a felgyülemllett meleg ellen. A jogszabály a sújtólég és a szénpor ellen szellőztetésre vonatkozó intézkedéseket ír elő.

Külön fejezetben rendelkezik a tűzrendészetről. Ez mind a földalatti, mind a föld felszínén dolgozóknak magatartására vonatkozik.²⁰

A bányüzemekben a munkások biztonságát szolgálják a világításra vonatkozó rendelkezések. Intézkedés történt, felszíni épületek, műhelyek, valamint a földalatt levő helyek világításáról. A világításra vonatkozó intézkedések különösen a sújtóléggel, a szálló

¹⁹ A. B. Sz. IV. fej. — ²⁰ Á. B. Sz. V., VI. fej.

szénporral előálló veszélyek elhárítását vannak hivatva szolgálni. Részletes utasítást ad a jogszabály a lámpákra és ezek kezelésére.²¹

A bányáüzemek munkájához tartozik a robbantás is. Az ezzel kapcsolatban előállható veszélyek megelőzésére kiadott részletes utasítások kiterjednek a robbantó anyagok gyártására, raktározására, kiszolgáltatására, használatára. Szénbányáknál a lövőmesterek kötelező alkalmazásáról külön intézkedés van.²²

A repesztések robbantás útján történnek, és ezzel kapcsolatosan az intézkedések kiterjednek a munkások menekülési rendszabályaira. A könnyű menekülés útját mindig biztosítani kell. A repesztések alkalmával villamos kézilámpák használata kötelező.

A csapatvezető tartozik a benzinlámpát figyelemmel kíséreni. A menekülés biztosítására külön, előre megjelölt helyeken villanylámpákat kell elhelyezni. A csapatvezetőnek a levegőt is meg kell vizsgálnia. Különösen nagy gondot kell fordítani a gázkítöréses munkahelyekre.

Külön jogszabály rendelkezik az agyag-, homok-, kavics- és palabányákban foglalkoztatott munkások épségére vonatkozólag. Előírja a felső réteg letakarítását, amellyel a csúszamlások következtében keletkező baleseteket kívánja megelőzni. Megállapítja a csapadékvíznek levezetésére vonatkozó intézkedéseket, a bányákban alkalmazottak legalacsonyabb korhatárát. Kőbányákban, kőfejtő, kővágó, kőzúzó, kőcsiszoló és fényező üzemekben tizenhatodik életévüket még be nem töltött egyéneket a lefedési, bányatakarítási, kőszállítási, kőrakodási, robbantási továbbá a robbanó anyagok kezelése körüli munkákkal és a kötő- és etetési teendőikkel foglalkoztatni nem szabad. Megtiltja a jogszabály az eskórosoknak, nagyothallóknak, nagyfokúan rövidlátóknak, satnyáknak, aggkori gyengeségben szenvedőknek veszélyes helyeken való foglalkoztatását. Ittas egyéneket a munkahelyről el kell távolítani. Az iszákos munkásokat alkalmazni nem szabad. Olyan munkákat, amelyek szemsérülést vonhatnak maguk után, csak védőszemüveg használata mellett szabad végeztetni. Az ilyen munkáknál foglalkoztatottakat olyan távol kell egymástól elhelyezni, hogy a kőszilánkok őket meg ne sérthessék. Ha csak lehet, munkások közé válaszfalakat kell állítani. Ha a munkáknál

²¹ A. B. Sz. VII. fej. — ²² 57.323/1909. P. M.

a védőszemüveg nem nyújt kellő védelmet, a munkásoknak drótból készült arcvédőt kell adni. A magasabb helyen dolgozó munkásokat heveder és kötél által kell a leeséstől megóvni. Az olyan bányákban, amelyekben 5-nél több munkást szabadban foglalkoztatnak, a munkaszünetekre a munkásokat padlózott, világos, hideg időben fűtött, olyan tágas pihenőhelyen kell elhelyezni, ahol minden munkás részére egy-egy ülőhely jut. Lehetővé kell tenni, hogy a munkások ebben a helyiségben a magukkal hozott ételeket felmelegíthessék, elfogyaszthassák. A pihenő helyiséget naponként ki kell takarítani és raktárhelyiségül felhasználni nem szabad. Az olyan bányákra vonatkozólag, melyek 5-nél kevesebb munkást foglalkoztatnak, a pihenő helyiség tekintetében az iparhatóság esetről-esetre dönt.

A kőbányákban, kőfejtőkben a munkásoknak az időjárás viszontagságai elleni védelméről is gondoskodni kell. E célból fedett munkahelyeket kell számukra biztosítani.

Gondoskodni kell arról, hogy egészséges, friss, jó ivóvíz álljon a munkások rendelkezésére. Megfelelő számú illemhelyről is gondoskodni kell.

Minden bányában megfelelő nagyságú és berendezésű mentőszekrényt kell az első segélynyújtás céljára készenlétben tartani, ötnél kevesebb munkást foglalkoztató bányában, legalább két hordógyat kell baleset esetére készenlétben tartani. Az első segélynyújtásra két állandóan alkalmazott egyént kell kioktatni. Az első-segélynyújtás című falitábla minden kőbányában kifüggesztendő. Idegen személyeket a bánya területén nem szabad megtűrni. Az ételhordóknak a bányában csak ebéd időben, a munka szünetelése közben szabad tartózkodni. A szállílófuvarosoknak olyan helyet kell kijelölni, ahol őket a fejtésből kifolyólag veszély nem érheti.²³

Robbantószerkezetek kezelését csak 18 évet betöltött, hozzáértő egyénekre szabad bízni. A robbantóanyagok szállításáról, raktározásáról a 40.302/1890. B. M. rendelet intézkedik és a robbantás idejét, módját szabályozza. A kő-, agyag-, homok-, kavics- és pala-bányákban foglalkoztatott munkások tárgyában kiadott rendelet szövegét szembetűnő helyen ki kell függeszteni és az üzemvezetők mindegyikének a rendelet egy-egy példányát át kell adni.

²⁸ 139.428/1930. K. M.

A vállalatot vagy a vállalkozó vezeteti személyesen, vagy megfelelő üzemvezetőt alkalmaz. Üzemvezető csak az lehet, aki a bányaművelés ágában kellő jártassággal rendelkezik. A munkások védelmével kapcsolatosan megállapított kötelességek és tilalmak megtartásáért a vállalkozó az esetben is felelős, ha az üzemet nem maga, hanem üzemvezető által vezeti.

A bányában alkalmazott üzemvezető nevét az iparhatóságnak be kell jelenteni. A változások ugyancsak nyolc napon belül bejelentendők. Az iparfelügyelő köteles a rendelet végrehajtását ellenőrizni és ha mulasztást észlel, vagy ha az üzemvezetőt, illetőleg helyettesét alkalmatlannak tartja, az iparhatóságot értesíti, mely a vállalkozót más üzemvezető alkalmazására kötelezheti. A rendelet megszegése kihágást képez.²⁴

E kormányrendeletnek hatálya nem terjed ki a község tulajdonában lévő hasonló munkákra, ahol a termelő nem végez iparszerű munkát, hanem a község lakói csak saját szükségletükre termelhetnek. Miután súlyos balesetek álltak elő, a jogszabály utasította a törvényhatóságokat, hogy a testi épség megvédésére vonatkozó rendelkezéseket a helyi viszonyok figyelembevételével mellett betartsák és a fentemlített bányaművelésre megfelelő szabályrendeletet alkossanak.²⁵

Részletes szabályozást nyertek a mentés ügyei az A. B. Sz. IX. fejezetében. Minden üzemben lévő bányamű köteles mentőállomást létesíteni és megfelelő mentőcsapatot kiképezni és fenn tartani. A mentőállomást még abban az esetben is fenn kell tartani, ha a bányavállalatban sújtlóleges és lebegő szénporos veszélyek nincsenek.²⁸ A mentőkészülékeket használhatóságra nézve felülvizsgálják mikor a gyártól átveszik, majd minden gyakorlat előtt és után, minden mentési használat előtt és után és az utolsó vizsgálat elteltétől számított 4 hetenként.

A mentőkészüléket az üzemek nagysága szerint szerzik be. Megengedi a jogszabály, hogy több bányabirtokos különálló, vagy egy bányabirtokos több közelfekvő, önálló bányauzem részére egy közös mentőállomást létesítsen. A központi mentőállomási az egyes bányákkal távbeszélővel kell összekötni, segélynyújtásra éjjel-nappal készenlétben kell állani. Az egyes bányáknak olyan közel kell egymáshoz lenniök, hogy a felhívástól számított 1 órán

²⁴ 139.428/1930. K. M. — ²⁵ 189.663/1931. K. M. — ²⁶ 19.863/1929. P. M.

belül a segélynyújtás megkezdődhessék. A segélynyújtásnak legalább 10 mentőkészülékkel, 20 villany lámpával és megfelelő számú kiképzett mentőlegénységgel és két teljes tömlőszerkezettel kell felszerelve lennie.²⁷ A mentőkészülékek használatára ki kell képezni a felelős üzemvezetőt, a földalatti felvigyázókat és a személyzetből legalább kétszerannyit, mint amennyi készülék rendelkezésre áll.

A mentési munkában megfelelő számú mérnököt és altisztet kell kiképezni.²⁸ A mentőkészülékek használatára való kiképzés alól csak azokat az üzemi tisztviselőket és felvigyázókat lehet felmenteni, akiknek egészségi állapota orvosi bizonyítvány szerint mentési munkára nem alkalmas. Azonban az ilyen egyének is kötelesek a mentési készülékek lényegére és használatára vonatkozó elméleti ismereteket megszerezni.

A mentőcsapatot lehetőleg olyan önként jelentkező munkásokból kell összeválogatni, akik 21. és 40. életév között vannak, bátrak, de nem vakmerők, egyébként józan és megbízható egyének, a mentőmunkálatra szükséges, különösen megerőltető munkaki-fejtésre (szív, tüdő) orvosi vizsgálat szerint alkalmasak és a mentőállomáshoz közel laknak. A mentőcsapalban legalább egy lakatosnak, egy kőművesnek és egy ácsnak kell lennie, a többiek csak gyakorlott vágárok lehetnek. Segédvágárokat és csilléseket a mentőcsapatba felvenni nem szabad. A mentőlegénységet e mentési munkálatokra való alkalmasságot illetőleg, vizsgálatnak vetik alá. E vizsgálat alkalmával meg kell kívánni a mentőtől, hogy az ártalmas gázzal telített gyakorlótáróban legalább két óráig végezze a megfelelő munkát. Ha a mentő az előírt munkálatokat végezni nem képes, vagy a munkálat közben egészségi zavart szenved, a mentőcsapatból elbocsájtandó és helyébe mást kell alkalmazni.²⁹

A mentőcsapatnak rendszeres gyakorlatot kell folytatnia. A tapasztalat azt mutatja, hogy a szabályszerű mentőgyakorlatok nélkül a mentőlegénységnek a mentéshez szükséges készsége és önbizalma fenn nem tartható.³⁰

Ha a bányauzemben veszélyt jeleznek, vagy pedig a mentőlegénység a veszélyről értesül, haladéktalanul a mentőállomáson kell gyülekeznie. A mentőkészüléket gyors megvizsgálás után felveszi és a mentést vezető utasításait bevárja. A bányamentő-

²⁷ A. B. Sz. X. fej. 6—8. §. — ²⁸ 19.863/1929. P. M.

²⁹ A. B. Sz. X. fej. 9., 10., 12. §. — ³⁰ 19.836/1929. P. M.

csapat egy üzemvezető parancsnoksága alatt áll. Az üzemvezetőt akadályoztatása esetén helyettese pótolja. A mentésiügy vezetőjét, üzemvezetőjével együtt felelősség terheli:

1.a mentőállomás felszereléséért és mindenkor használható állapotáért,

2.a mentőcsapat száma, minősége, lakása és kiképzése tekintetében az előírt szabályok megtartásáért.

A mentésiügy vezetője köteles a mentőlegénység kiképzéséről és a gyakorlatok alkalmazásáról jegyzéket vezetni, veszély esetén a mentőmunkálatok fővezetését átvenni.

Minden bányászatnál az első segélynyújtásra világos, tiszta, pormentes, mesterségesen is jól megvilágított helyiséget kell berendezni. A helyiségben rendelkezésre kell állnia: 1. egy a szabályok szerinti megfelelő mentőszekrénynek, kisebb üzemekben egy kötöző szekrénynek, 2. betegszállító kocsinak, hordágnak, egy könnyen tisztítható fekvőhelynek, amelyen az első orvosi segítség kényelmes és célszerű módon nyújtható, 3. egy jegyzéknek, mely a mentőállomáshoz tartozó eszközök felsorolását tartalmazza, 4. az első segélynyújtásra kiképzett személyekről szóló jegyzéknek, amely lakásukat is feltünteti.

A segélynyújtásra ki kell oktatni a mentőcsapat tagjait, az összes üzemi tisztviselőket és üzemi felügyelőket. Az olyan üzemeknél, amelyeknek saját mentőcsapatuk nincs, a bányalegénységnek 2 %-át, de minden esetre annyi bányászt kell a mentésre kiképezni, hogy minden egyes műszakra legalább kettő essék. A bánya-, illetőleg társpénztári orvosok kötelesek részükre minden hónapban egyszer elméleti és gyakorlati előadást tartani az első segélynyújtásnál szükséges kötések alkalmazásáról, a mesterséges légzésről, a sérültek fektetéséről és a szállítás módjáról. Az orvos távollakása vagy akadályoztatása esetén az oktatást egy üzemi tisztviselő vagy felügyelő is végezheti.

A mentési munkálatok a bányahatóság felügyelete alatt állnak. A mentőkészülékek megvizsgálásánál, a mentőcsapat kiképzésénél, begyakorlásánál és a mentőkészülékek használata alatt történt balesetekről, a mentőcsapat beavatkozásának minden eredményéről, a bányahatóságnak jelentést kell tenni.³¹

A bányákban a fokozottabb veszélyekre való tekintettel elő-

³¹ A. B. Sz. X. fej. 15., 16., 17., 26. §.

írhatnak pénz vagy egyéb büntetéseket a biztonsági szabályok megsértőivel szemben. A jogszabály a bányahatóságoknak teszi feladatává, hogy az egyes bányavállalatoknál a fegyelmi jog gyakorlását szigorúan ellenőrizzék. A fegyelmi jogot elsősorban az üzemvezető vagy ennek helyettese gyakorolhatja. Altiszt nem büntethet, legfeljebb vádat emelhet. Kihallgatás nélkül senki sem büntethető. Kivételt csak szakmánykönyvek vagy más feljegyzések adatai alapján kiszabott rendbüntetések képeznek. A büntetések az érdekeltekkel megfelelő módon közlendők. A büntetés rendelkezése ellen fellebbevitelt kell biztosítani az üzem vezetőjéhez, illetőleg a bányahatósághoz. A büntetésekről büntető naplót kell vezetni, amelyből az ügy és eljárás megállapítható. Meg kell jelölni a fegyelmi vétség tényálladékát, a bizonyítási eljárást, a kirótt büntetést és a szolgálati szerződésnek azt a szakaszát, amelynek alapján a büntető határozatot hozták. A naplóba fel kell tüntetni a fellebbevitel során hozott új határozatot is.³²

A munkás béréből nem lehet levonást eszközölni azon a címen, hogy a csille vagy rakomány hiányosan volt megtöltve. A bányakapitányság a szolgálati rendszabályok jóváhagyásakor erre figyelmet fordítani köteles, mert ilyen címen való levonás a modern munkásvédelmi elvekkel nem egyeztethető össze.³³

A jogszabály megengedi, hogy a bírságpénzeket munkásjóléti célokra az özvegyek és árvák között segélyképen való kiosztásra felhasználják.³⁴

A bányabirtokosok és munkások között a szolgálati viszonyból kifolyólag támadt viták esetén a bányahatóság végzi a békéltetést. Ha az ügy békésen el nem intézhető, a felek igényük érvényesítésével a munkaügyi bírósághoz fordulhatnak.³⁵

A jogszabály a bányamunkások lakására vonatkozólag előírja, hogy csak egészséges lakóhelyeket szabad igénybevenni. A lakásokat úgy kell építeni, hogy egy főre legalább 15 köbméter térfogat essék, hálószobában pedig legalább 10 köbméter térfogat jusson minden főre.³⁶ Ennek a rendelkezésnek az a tényleges következménye, hogy a bányamunkások életviszonyaiknak megfelelő lakásokban laknak.

Bányamunkások 14 napi felmondási határidő után léphetnek

³² 54.117/1905. P. M. — ³³ 56.135/1913. P. M. — ³⁴ 150.032/1928. P. M.

³⁵ 40.143/1895. P. M., 9.180/1920. M. E. — ³⁶ Á. B. Sz. IX. 27. §.

ki a szolgálatból, ha a szolgálati szerződések vagy a szolgálati rendtartás mást nem mond. A bányahatóság kényszerintézkedésekkel sem a munkaadó, sem az alkalmazott szerződési szabadságát nem szoríthatja meg.³⁷ Ha a felek próbaidőt kötöttek ki, úgy annak tartama alatt a szolgálati viszonyt mindkét fél felbonthatja. A próba-idő tartama egy hónapnál, fontosabb teendővel megbízott egyénél 2 hónapot meghaladó időnél hosszabb időre nem állapítható meg. Az alkalmazottnak a felmondási időre járó munkabérét azon munkabér szerint kell számítani, melyet az alkalmazott a szolgálati szerződés felbontásának időpontjában élvezett. Azonban a felmondási időre járó munkabér kiszámításánál nem vehető figyelembe az az összeg, melyet az alkalmazott jutalom vagy jutalék címén élvezett.

A szolgálatból felmondás nélkül elbocsátható az a munkás, aki valamely büntettet, vagy nyereségvágyból eredő, vagy közérkölsiséggel ellenkező vétséget követ el, akit vétségből, vagy kihágás miatt elítéltek, akik uruk személyének, becsületének vagy tulajdonának biztonsága ellen valamely büntetőtörvény szerinti vétségben vagy kihágásban bűnösökké válnak.³⁸

Ugyancsak felmondás nélkül elbocsáthatók azok is, akik hűség, szorgalom s az előljárók iránt tartozó tiszteletet, engedelmességet megsértik, szolgálatukkal össze nem egyeztethető mellékes ügyletet folytatnak és akik az üzemben szerzett ismereteikkel a munkaadó vállalatának kárt okoznak.³⁹

A bányatörvény a munkásnak is biztosítja a felmondás nélküli szolgálatból való kilépést. Kiléphet a munkás felmondás nélkül is a szolgálatból, ha a felügyelő a munkást bántalmazza, ha lealacsonyító bánásmódban volt része, ha a kikötött ápolást tőle megtagadják, ha a munkabéreket nem fizetik ki pontosan, ha a szerződésben, illetőleg a szolgálati rendtartásban vállalt kötelezettségeket elmulasztják, illetőleg megsértik. Ez esetben a munkás egyszerű bejelentés után a szolgálatból kiléphet.⁴⁰ Ha a munkás jogosulatlanul lép ki a szolgálatból, a munkaadó megkívánhatja a bányahatóságtól, hogy a munkást kényszerrel visszavezesse.

Minden bányamunkásnak kilépése alkalmával elbocsátási bizonyítványt kell adni, amelyben fel kell tüntetni azt a munkásosztályt,

³⁷ 8.987/1906 P. M. — ³⁸ Bányatörv. 202. §.

³⁹ Bányatörv. 203. §. — ⁴⁰ Bányatörv. 205. §.

amelybe a munkás tartozik; a társpénztárt, ahol be van jegyezve; az időt, amely alatt a biztosítást fizették, végül a szolgálatba lépés idejét, illetőleg a kilépés napját.⁴¹ Az olyan munkásnak, aki helyét felmondás nélkül jogosulatlanul hagyja el, sem munkakönyvét, sem bizonyítványt, felmondási idő lejárta előtt kiadni nem lehet. A munkahelyét jogosulatlanul elhagyó munkásra vonatkozólag a bányahatóság meghozza a visszatérésre kötelező határozatot, melyet a közigazgatási hatóság hajt végre.⁴²

Jászai Samu: A magyarországi bányamunkások helyzete és biztosítási viszonya. Munkaügyi Szemle 1915. évf. — Szeőke Imre: Bányajog. Bp. 1915. — Weltner Jakob: Életbiztonság a bányákban. Munkaügyi Szemle 1905. — Földes B.: Társadalmi gazdaságtan. Bp. 1907. — Navratil A.: Közgazdaságtani és pénzügytani jegyzetek. Bp. 1906. — Heller Farkas: Közgazdaságtan. Bp. 1923. — Buday L.: Megcsonkított Magyarország. Bp. 1922. — Balkay B. és Szeőke I.: A magyar bányajog. Bp. 1901. — Katona M.: A magyar bányajog vázlata. Pozsony. 1903. — Szeőke I.: A kutatás jogintézménye a magyar bányajog rendszerében. Selmezbánya. 1905. — Szeőke I.: Bányajogi döntvénytár. Bp. 1917. — Alliquander — dr. Bán-Tassonyi: Magyar Bányajog. Bp. 1931. — Matheovits Ferenc: Nemzetközi szociálpolitika. Pécs 1934.

⁴¹ Bányatörv. 208. §. — ⁴² 54.117/1905. P. M.

Kereskedősegédek és magántisztviselők joga.

A kereskedősegédek az ipari és kereskedelmi vállalatok tisztviselőivel egy kategóriába sorozza a jogrend. A törvény nem határozza meg a kereskedelmi alkalmazott fogalmát. Kereskedelmi alkalmazottaknak tartják általában azokat a bérért dolgozó alkalmazottakat, akik a kereskedelem körében áru-elosztó tevékenységet fejtenek ki. Az 1875: XXXVII. törvény kereskedősegédekről beszél, viszont a biztosítási törvény, tágabb értelemben magánalkalmazottakról tesz említést. A magántisztviselők általános érvényű meghatározását sem adják a jogszabályok sehol. Magántisztviselőknek tartják a szabott bérért dolgozókat, akik a magángazdaság körében főleg szellemi természetű munkát végeznek.

Szabott bér és túlnyomóan szellemi természetű munka határozza meg tehát a magántisztviselői jelleget. A jogszabályok a magántisztviselői rétegnek a köztisztviselőkhöz hasonló helyzetet igyekeznek biztosítani. Ezt mutatja az 1908: XLI. t.-c. 11. §-a is, mely szerint a magántisztviselők fizetésének és más címen élvezett tényleges szolgálati járandóságának, — a köztisztviselőkhöz, hasonlóan — legfeljebb csak egyharmada vonható végrehajtás alá.

A kereskedősegédek, az ipari és kereskedelmi vállalatok tisztviselőinek szolgálati szerződésére vonatkozólag a jogszabály különleges intézkedéseket nem alkalmaz s így a szolgálatvállalás szabad egyezkedés tárgyát képezi.¹ A felmondást azonban már szabályozza a törvény.

Ha a szolgálati viszony időtartamát határozatlan, illetőleg bizonytalan megjegyzéssel jelölték meg, ez esetben a szerződést határozatlan időre szólónak kell tekinteni. Ha pedig az alkalmazott a szolgálati viszonyt a munkaadó tudtával a szerződésben kikötött időn túl folytatja, a szolgálati viszonyt határozatlan időre meghosszabbítotttnak kell tekinteni.

¹ 1875: XXXVII.

A felek a szolgálati szerződés megkötésekor próbaidőt is kiköthetnek. Ennek tartama az egy, a fontosabb teendőkkel megbízottaknál a két hónapot meg nem haladhatja. A próbaidő tartama alatt a felek a szolgálati viszonyt bármikor felmondhatják. Ha a felek egyenlőtlen próbaidőt kötöttek ki, mindkét félre a rövidebb próbaidő az irányadó.

A szolgálati szerződést csak írásbeli közlés alapján lehet felbontani. A felmondási idő a határozatlan időre kötött szolgálati viszony esetén három hónap, a fontosabb teendőkkel megbízottakra nézve hat hónap. A felmondás csak a hónap utolsó napjára szólhat.

A hosszabb vagy rövidebb felmondási időt az a munkaadó határozza meg, amelynek ellátására az alkalmazott a felmondás időpontjában szerződés szerint köteles volt.

A jogszabály rendezi a felmondás idejére járó munkabért is. A felmondás idejére azt a munkabért kell számítani, amelyet az alkalmazott a felmondás időpontjában élvezett. A felmondási időre azonban az alkalmazott nem igényelheti a jutalmat (remuneráció) és az eladás után járó jutalékot. Ha a munkaadó alkalmazottjának a szolgálat tartamára természetbeni járandóság címén lakást ad, a szolgálati viszony megszűnésekor a lakás kiürítésére az alkalmazottnak megfelelő időt kell engedni.

Ha az alkalmazott egy munkaadónál legalább öt évig volt λ megszakítás nélkül szolgálatban, a szolgálati viszony megszűnésekor végkielégítés illeti meg. A végkielégítés összege minden betöltött 3 évi szolgálat után egy-egy havi munkabér. A végkielégítés összege azonban nem haladhatja meg az alkalmazott egy évi munkabérét, A végkielégítés összegének megállapításánál a szolgálatban eltöltött töredékidőket is arányosan számításba kell venni. Nem illeti meg a végkielégítés azt az alkalmazottat, aki a szolgálati szerződést nem a munkaadó hibájából maga szünteti meg, vagy akit a munkaadó olyan ok miatt bocsát el, amelyért az alkalmazott felelős és amely miatt a munkaadó a szolgálati viszonyt rögtön hatállyal megszüntetheti. A végkielégítés az alkalmazott elhalálása esetén a rászoruló házastársat, vagy kiskorú gyermekeket, szülőt, nagyszülőt illeti meg. Ha házastárs és igényjogosult gyermekek is maradtak hátra, akkor a házastársat és felében a gyermekeket illeti meg a végkielégítési összeg. Ha az alkalmazottnak szolgálati viszonyából kifolyólag nyugdíjigénye van, végkielégítést csak abban az esetben követelhet, ha a munkaadónak ezt az

igényét a felmondási idő lejártáig bejelenti. A munkaadó a kifizetett végkielégítést az alkalmazott nyugdíjköveteléséből levonhatja, illetőleg a kifizetett végkielégítést visszakövetelheti.

Üzletátruházás esetén a munkaadót megillető jogokat és kötelességeket a jogutódra átszállottaknak kell tekinteni. Csőd, vagy csődönkívüli kényszeregyezés esetén az alkalmazottak megszolgált munkabéreinek kielégítése az összes többi követelések kifizetését megelőzi.²

Az ipari és kereskedelmi vállalatokban alkalmazottak viszonyáról alkotott rendelkezések nem rendezik azok munkaidejét.

A betegségi, baleseti, öregségi, rokkantsági, özvegyseg! és árvasági biztosítást illetőleg a magánalkalmazottak biztosító intézetének keretébe tartoznak, ahol a részükre megállapított szolgáltatásokat élvezik. (Lásd: Szociális biztosítás c. fejezetnél.)

Rácz L.: Kereskedelmi szociálpolitika. A kereskedelmi alkalmazottak joggazdasági és társadalmi helyzete. Debrecen 1913. — Kádár Gy.: A főnök és alkalmazott jogviszonya. Bp. 1912. — Foltényi R. és Hollóssy J.: Kereskedősegédek és magánalkalmazottak szolgálati viszonya. Bp. 1920. — Pongrácz J.: A kereskedősegédek és a tisztviselők szolgálati viszonya. Bp. 1918. — Lange P.: Die soziale Bewegung der kaufmännischen Angestellten. Berlin 1920. — Kreuzer L.: A munkásviszony a kereskedelemben. Bp. 1912. — Nászay K.: A magánalkalmazottak szolgálati és nyugdíjviszonyai. Bp. 1926. — Dániel A.: A szociális kérdés a kereskedelemben. Bp. 1905. — Faragó L.: A magyar alkalmazotti szociálpolitika. Bp. 1924. — Kertész M., Pollák F., Faragó L.: Magántisztviselő problémák. Bp. 1928. — Hubemay J.: Főnök és segéde. Bp. 1882. — Dóczy S.: Főnök és alkalmazott jogviszonyai. Bp. 1906. — Kutasi E.: A magánalkalmazottak jogviszonyai. Bp. 1918. — Mérő Gy.: A magánalkalmazottak jogviszonya. Bp. 1919.

² 1910/1920. M. E.

Vasutasok szociális joga.

A vasúti szolgálati rendtartásról alkotott törvény megállapítja a vasút személyzetét. A vasút üzemként szerepel, nem hivatal, hanem mint a törvény maga is mondja, vállalat. A vasút személyzetét két csoportra osztja a jogszabály, állandó és ideiglenesen alkalmazottak csoportjára. Az állandó alkalmazottak csoportjába tartoznak a tisztviselők, továbbá az évi fizetéssel bíró egyéb alkalmazottak, ha három éve állnak megszakítás nélkül a vasút szolgálatában és ha az alkalmazás feltételeinek megfelelnek. Ideiglenes alkalmazottak a havidíjasok, napidíjasok, napibéresek és munkások, ha három évnél rövidebb idő óta állnak a vasút szolgálatában, továbbá azok, akiket a vasút külön szerződtetett.

A törvény részletesen megállapítja a havidíjas, napidíjas és a munkás fogalmát. Munkásnak azt az alkalmazottat kell tekinteni, akit munkabér élvezete mellett állandóan szükséges, szakszerű munkák végzésére alkalmaznak. A nem szakszerű munkára, rövid időre, vagy kiegészítésként alkalmazott napszámosokat kiveszi a jogszabály a vasúti alkalmazottak kategóriáiból.

Az alkalmazásnak részletes feltételeit a jogszabály előírja; ezek a vasúti szolgálattal szoros összefüggésben állanak. Különösen a testi és szellemi alkalmasságra és feddhetetlen előéletre helyezi a súlyt. Az alkalmazásnak különös feltétele a szakképzés és a szakvizsgálatnak sikeres letétele.

A jogszabály részletesen előírja az általános kötelességeket, a magatartást, biztosítja a panaszjogot. A rendes munka keretébe nem tartozó munkát is köteles elvégezni a vasúti alkalmazott munkatorlódás, vagy egyéb rendkívüli viszonyok esetén. Köteles ilyenkor rendes munkaidején túl is minden munkadíj-ellenszolgáltatás nélkül szolgálatot teljesíteni. A szolgálati időt illetőleg a törvény kimondja, hogy a szolgálat átlagos időtartama nem haladhatja meg a pihenőidő tartamát.

Az átlagos munkaidő tartamának kiszámításánál egy hónap-

nál hosszabb idő nem vehető alapul. Állandó szolgálat csak abban az esetben követelhető, ha a szolgálat készülségre van korlátozva s a pihenőidőből legalább is hat egymásután következő óra éjjelre esik. Ilyen szolgálat mellett legalább kéthavonként 24 órás pihenő engedélyezendő. Egyébként a helyi forgalmi viszonyok és a szolgálati viszonyok alapján a kereskedelmi miniszter rendeleti úton szabályozza a megszakítás nélkül követelhető szolgálati idő maximumát. Normális viszonyok közt a munka- és pihenőidőre vonatkozó rendelkezéseket be kell tartani.

Az alkalmazott köteles a vasúti szolgálati szabályzatban megjelölt nyugdíjintézetbe, pénztárba vagy más ilyen célt szolgáló intézetbe belépni, az ilyen intézetek alapszabályaiban foglalt feltételek mellett. A jóléti intézetek tagsági díját és a járulékokat a vasút az alkalmazott illetményéből levonhatja.

A vasútasok betegségi biztosítását a „Szociális biztosítás“ fejezeténél részletesen tárgyaljuk.

A törvény megállapítja a szolgálati vétségeket és azokat a büntetéseket, amelyeket a szolgálati vétséget elkövetőkkel szemben alkalmazhatnak¹.

¹ 1914: XVII.

Mezőgazdasági munkások védelme.

A mezőgazdaságban dolgozó munkások nagy száma, különleges élet- és munkaviszonyai, valamint életberendezésük, továbbá a munkájukhoz fűződő fontos közgazdasági és nemzeti érdekek kiváltották a jogrendnek a mezőgazdasági munkások védelmére alkotott intézkedéseit, melyek ennek a nagy társadalmi rétegnek megbetegedéseit vannak hivatva a minimumra csökkenteni.

A jogszabály a gazdasági munkában résztvevők munkája és alkalmazása szerint a munkások több kategóriáját különbözteti meg, így a mezőgazdasági munkások viszonyai eltérést mutatnak a gazdasági munka területén kenyérkeresethez jutó gazdasági napszamosokétól, tehát a munkavállalás szabályait e kategóriákban jelentkező káros hatások csökkentése érdekében kellett megalkotni. Szolgálatuknak megfelelően külön jogszabályok rendezik a gazdasági cselédek jogviszonyait. A gazdasági munkavállalók és segédmunkások csoportjának megvannak a többi munkáscsoportoktól eltérő sajátosságai, ezért ezek munkaviszonyait külön szabályozza a jogrend. Ismét más az időszakos mezei munkára vállalkozók, valamint a mezőgazdasági termeléssel szoros összefüggésben álló vízszabályozási munkálatokat végző, az útépítő és mezőgazdasági vasútépítésnél alkalmazott munkások helyzete. Külön rendelkezések vonatkoznak a dohány és cukorrépa termelők munka és jogviszonyaira. A különböző csoportokra vonatkozó jogszabályok bekapcsolódnak az általános mezőgazdaság munkaviszonyainak törvényes rendezésébe, azzal szoros egységet képeznek és a jogrend keretében mint annak ágai jelentkeznek.

Az a munkás, aki nem cselédi minőségben, gazdasági munka teljesítésére, szerződéssel vállalkozik, gazdasági munkás. A gazdasági munkás szolgálata nem folytonos, hanem egy vagy több meghatározott munka elvégzésére terjed. A vállalkozás előfeltétele, hogy a munkás erre feljogosító igazolvánnyal rendelkezék. Az igazolvány a mezőgazdasági munkára szerződöttek nyilvántartási

célját szolgálja. A gazdasági munkás és a munkaadó a munkafeltételeket illetőleg szabadon egyezkedhetnek. A törvénnyel vagy rendeletekkel ellenkező megállapodások azonban érvénytelenek. Ha pedig olyan megállapodásokat is kikötöttek, amelyek a szerződésbe nincsenek felvéve, ezeket csak a bíróság útján lehet érvényesíteni. A szerződést írásban kell kötni. A jogszabály a gazdasági munkásérdekek fokozottabb védelmében elrendeli, hogy a szolgálati szerződéseket a községi eljárás előtt kössék.

Kivételt a közigazgatási bizottság előterjesztésére az egyes törvényhatóságokra szóló érvénnyel csak a földművelésügyi és a belügyminiszter egyetértő rendelete engedélyezhet. A kivételes engedély alapján létrejött szerződést két példányban kell kiállítani, amelyet a községi eljárás láttaozással lát el.

A szerződés létrejöttét a munkavállaló igazolványába be kell jegyezni. A szerződési okirat egy példányát a munkás, illetőleg annak megbízottja kapja meg. Akik a szerződésre előírt eljárást nem tartják be, azok a közigazgatási hatóság előtt a törvényben biztosított jogaikat nem érvényesíthetik.

Az elszámolási viták elkerülése érdekében a munkaszerződésekben külön ki kell tüntetni, hogy a munkából mennyit végeztet el a munkaadó a gazdaságához tartozó alkalmazottakkal, cselédjeivel és napszámosaival.

A jogszabály külön kiterjeszkedik az aratás, hordás, cséplés és nyomtatás munkálatainak részletes szabályozására.

A munkaadó a munkásoktól biztosítékot is követelhet, melyet az eljárásnál letétbe kell helyeznie. A községi eljárásnál kötött szerződést a községi eljárás egy tagja a felek előtt felolvassa, anyanyelvükön megmagyarázza és a feleket a szerződés következményeire figyelmezteti. Az aláírást a községi eljárás jelenlétében kell eszközölni. Aki írni nem tud, kézjegyét a jegyző előtt alkalmazza és a szerződési a jegyző mint néviro aláírja. A felolvasott, megmagyarázott és aláírt szerződést a jegyző, vagy a községi eljárás egy tagja záradékolja. A jegyző köteles ellenőrizni a szerződés alakszerűségét, továbbá azt, hogy a munkások munkaignazolvánnyal rendelkeznek-e és hogy ugyanazon munkaidőre más munkaadóhoz nem szerződtek-e?

A munkabérmegállapodás szólhat a termés hányadrészére, készpénzre, illetőleg vagylagos kikötés szerepelhet a szerződésben. Ha a munkaadó az élelmezést is vállalja, a szerződésben a napi élelmezés pénzértékét is fel kell tüntetni.

A szerződést mind a munkaadó, mind a munkás felbonthatja. A szerződést a munkaadó felbonthatja: 1. ha a munkás a munkaadót, családtagját, vagy az intézkedésekkel, vagy felügyelettel megbízott helyettesét tetteleg bántalmazza, testi épsége vagy vagyona ellen büntettet követ el, vagy azt megkísérli, 2. ha a munkaadó, családtagja, vagy a felügyeletre jogosult helyettese tulajdonában szándékosan kárt okoz, büntettet vagy vétséget követ el és e miatt a munkást elítélték, 3. ha a munkásokkal a munka szüneteltetése, vagy béremelés érdekében összebeszél, 4. ha a munkásokat a munkaigazolvány beszerzése ellen ösztönzi, 5. ha a szerződni akaró munkásokat bántalmazza, a szerződéshez szükséges munkások javára adományt gyűjt, végül 6. ha a munka teljesítésére képtelenné válik.

A szerződés felbontását a munkásokkal 24 órán belül szóban vagy írásban ajánlott levélben közölnie kell. Ha a közlést elmulasztja, a szerződést ugyanazon okkal később fel nem bonthatja. Ha a munkaadó a szerződést jogos felmondási okkal bontotta fel, a munkás megszolgált munkabérét az illetékes hatóságnál letétbe helyezni köteles és a munkásokkal szemben kártérítési igényét érvényesítheti. A hatóság a jogerősen megállapított kárkövetelést kifizeti és a többit a munkásoknak kiadja.

A törvény a munkásoknak is megadja a jogot a szerződés felbontására. A szerződést a munkásnak joga van felbontani, ha a munkaadó, családtagja, vagy a felügyeletre jogosult megbízottja a munkás erkölcsiségét veszélyezteti, tetteleg bántalmazza, testi épsége, vagyona ellen büntetendő cselekményt követ el, vagy ilyent megkísérel; ha a munkaadónál a szerződés előtt, mint napszámos szolgált és arra az időre a munkaadó bérét visszatartja; ha időközben a munka teljesítésére betegség miatt képtelenné válik és végül, ha arra az időre, amikor a szolgálatot teljesíteni kell, katonai szolgálattételre rendelik be. A munkás is köteles a szerződés felbontását a munkaadóval 24 órán belül szóban vagy ajánlott levélben közölni.

Ha a munkás jogosult a szerződés felbontására, akkor a munkaadó köteles a munkásnak járandóságait és pedig abban az esetben, ha a munkás a szerződést a munkaadó bántalmazásából kifolyólag bontja fel, a teljes munkabért, a többi esetben a tényleg megszolgált bért és járandóságot kifizetni. A szerződés felbontását a munkás igazolványába be kell jegyezni.

Ha valamelyik fél a szerződés felbontását jogtalannak tartja,

köteles 48 órán belül azt az illetékes hatóságnak bejelenteni. A szerződés felbontása mindig csak egyes munkásokkal szemben érvényesíthető, több munkással szemben nem. Ha a munkaadó egyes munkással szemben a szerződést felbontja, a munkás köteles utódjáról gondoskodni. Amennyiben a munkatársak ajánlanának munkást, a munkaadó köteles azt elfogadni. Ha pedig a munkások helyettesről nem gondoskodnak 48 órán belül, a munkaadó szerződteheti a szükséges munkaerőt. A munkaadó a munkából kivált munkás helyettesítésétől eltekinthet; ez esetben, ha a munkabér a termés hányadrészében van megállapítva, a kikötött hányadrész a munkásoknak teljes egészben kiszolgáltatandó.

A törvény a szerződés feltételeinek teljesítését is szabályozza. Kötelezi a munkaadót arra, hogy 48 órával a munka megkezdése előtt a munkást értesítse. Előírja a munkások béreinek pontos kifizetését, járandósága egészséges minőségben való kiszolgáltatását. A munkaadó a szerződés teljesítését a munkások igazolványába köteles beírni. Ha a munkások kötelességüket teljesítették, a biztosítékot vissza kell adni. A munkaadót a törvényes kötelesség megszegése esetén a hatóság annak teljesítésére kötelezi, azonfelül büntetéssel sújtja, a munkásoknak okozott kárában elmarasztalja és az eljárási költséget is megtérítteti. Ha a szerződést a munkaadó jogosult megbízottja szegi meg, a büntetést a megbízottal szemben kell alkalmazni, de a kártérítés a munkaadóra hárul. Az elégtelen, vagy egészségtelen élelmezés miatt emelt panaszra a hatóság a munkaadót pénzbeli ellenszolgáltatás fizetésére kötelezi. A hatóságnak ezen rendelkezése ellen jogorvoslattal élni nem lehet. A munkások bérét vagy élelmezési járandóságait szeszecikkal, árucikkal megváltani nem lehet. Tiltja a törvény az utalványvaló fizetést, valamint azt is, hogy az élelmi, ruházati, élvezeti cikkek vásárlását a munkaadó az által a megjelölt cégeknél, vagy egyéneknél kösse ki. A munkaadó a munkásoknak fizetett előlegek után sem kamatot nem követelhet, sem ezért váltót nem kérhet, valamint a termés biztosítási díját sem vonhatja le a munkások béréből. A törvény kötelezi a munkaadót az idegen községbeli munkás ápolására, ha az munka közben betegszik meg. A munkaadó nyolc napig köteles a munkást gyógykezeltetni, neki ellátást és ápolást nyújtani. Ha a betegség tovább tart, a községi elöljáróságot kell intézkedés céljából értesíteni. A ragályos járványos betegségeket azonnal be kell jelenteni.

A munkások kötelesek a munkaadó hívására a munkahely községében megjelenni, a munkát megkezdeni, a munkaadó utasításai szerint eljárni, a gazdaságra nézve a megállapított rendet megtartani és a szerződésben elvállalt kötelességüket teljesíteni. Ha az aratási, hordási, cséplési és nyomtatási munkáért járó munkabér a termés hányadában, vagy vagylagosan állapították meg, kötelesek és jogosultak a munkaadónak bejelenteni azt a fizetési módot, ahogyan bérüket kívánják. Ha a szerződésben a munkások munkabérük egy részét termésben, másik részét készpénzben kötötték ki, nem követelhetik az egész bért készpénzben, vagy az egészet terményben. Részkijelölés esetén a munkaadó és a munkás köteles az osztásnál jelen lenni. Ha a munkások megbízottja a részelésnél nem jelent meg, azt a munkaadó egymaga fogatosíthatja. Ha az időjárás miatt a munka megakad, a munkások a munkahelyről el nem távozhatnak, hanem kötelesek más gazdasági munkát elvégezni, ha ezt szerződésileg kikötötték. Ha a szerződésben élelmezést, vagy élelmezési járandóságot kötöttek ki, a munka szünetelése esetére is köteles a munkaadó a járandóságot kiszolgáltatni. Ha a munkások a munka megkezdését vagy folytatását megtagadják, ellenük kihágási eljárás azonnal folyamatba teendő és az ítélet azonnal végrehajtandó. Ha a munkás a szerződési megállapodás ellenére ok nélkül segédeszköz, vagy segédmunkás nélkül jelenik meg a munkahelyen, vagy ha a munkát a munkaadó szándékos megkárosítása céljából rosszul végzi, azonnal eljárás alá vonandó. A rossz munkateljesítés miatt indított eljárás esetén a felek által megnevezett szakértőket is meg kell hallgatni. Ha a munkások közül csak egy vagy több munkás nem jelenik meg, a meg nem jelenő munkásokkal szemben az eljárást folyamatba teszik és a munkaadó jogot nyer más munkások szerződtetésére. A munkaadó a saját biztosítására a munkások által okozott kárért a munkások bérét visszatarthatja. Azonban kárkövetelését 3 napon belül köteles megindítani, más címen a visszatartás joga nem illeti meg. Ha a munkásnak a munkaadó ellen panasza van, panaszát szóval vagy írásban a hatóságnál maga, vagy meghatalmazottja által megteheti. A hatóság 48 óra alatt köteles az eljárást megindítani. Ha a munkások a munkahelyről eltávoztak, a munkaadó kérelmére karhatalommal visszavezethetők.

A munkások érdekeit védő törvények az ingatlan tulajdonosá-

nak változása esetére is rendelkeznek és kimondják, hogy az új tulajdonos az elődje által kötött munkaszerződéseket a községi eljáróság útján, a munka megkezdése előtt 6 hónappal, kártérítési kötelezettség nélkül felbonthatja, azonban köteles a munkásoknak a munka elvállalása következtében felmerült költségeit megtéríteni. A munkások is jogosultak a tulajdonos változása miatt a szerződést a munka megkezdése előtt hat hónappal felbontani. Kártérítési igényük azonban nincs. Ha a munkaadó, illetőleg az új tulajdonos a szerződésfelbontás jogával nem él, akkor a megkötött munkaszerződés teljes egészében őt kötelezi. Ha a tulajdonos-változás az aratási, cséplési, hordási és nyomtatási munka idején történik, a jogutód a jogelőd kötelezettségeiért felelős, azonkívül mint egyenes adós továbbra is kötelemben marad.¹

Azokban az esetekben, amikor a munkaadó a gazdasági munkások elhelyezését vállalja, a jogszabály előírja, hogy a szerződésben ki kell kötni, hogy a munkások a közegészség, közérkölség követelményeinek megfelelő elhelyezést kapjanak. Előírja a jogszabály azokat a szempontokat, melyeket a lakás biztosításánál foganatosítani kell. A törvényhatóság első tisztviselőjének, valamint a rendőrségnek és csendőrségnek kötelessége a rendelkezések szigorú ellenőrzése mind közrendészeti, mind közérkölségi szempontból. Ha valahol hiányok mutatkoznak, a hatóságnak azonnal jelentés teendő. A munkásoknak nemek szerint való elkülönítését a közérkölség szempontjai indokolják, ezért ezt is szigorúan ellenőrizni kell. A rendelkezés megszegőivel szemben a jogszabály büntetést ír elő.²

A törvény a gazdasági munkások és gazdasági napszamosok között különbséget tesz. A szerződéskötést is eltérően szabályozza, ú. i. a szerződés a munkaadó és a napszamosok között szóbelileg is megköthető. A szerződés feltételeit szabadon állapíthatják meg. A megállapodás nem lehet ellentétben a törvénnyel, vagy a törvényhatósági szabályrendelettel. A gazdasági napszamos is csak munkásigazolvány birtokában szerződhet. A szerződést a napszamos megbízott útján is megkötheti. Ez esetben a megbízott a munkás igazolványát köteles a munkaadónak átadni.

A munka tartamán, ha mást világosan ki nem kötöttek, mindig egy napi munka értendő. A napszamos munkanapja napkel-

¹ 1898:11. — ² 251.443/1928. B. M., 30.200/1928. F. M.

tétől napnyugtáig számít, mély időből déli 1 órai pihenőidőt vehet igénybe, április 15-től szeptember 30-ig pedig reggel és délután 1 — 1 félórai szünetet igényelhet.

A munkaadó köteles a szerződöttetett napszámost elfogadni, annak munkabérét és járandóságát pontosan kiszolgáltatni. A napszamos is köteles a munkát, amelynek teljesítésére felfogadták, rendesen elvégezni. Ha pedig valamely véletlen ok miatt a munkát nem végezheti, a munkaadó más munkát jelölhet ki számára. Ha a munkaadó a napszámost foglalkoztatni nem tudja, vagy nem akarja, a kikötött munkabérnek a tényleg munkában töltött idő aránya szerint egy-, két-, vagy háromnegyed részét köteles fizetni. Étkezés nyújtásának kikötése esetén, a délelőtti munka után ebédet, a délutáni munka után vacsorát köteles adni. Ha a napszámost legalább egy hónapi időre valamely meghatározott munkára megfogadták és a kikötött munkát valamely körülmény akadályozza, amennyiben mást ki nem kötöttek, a munkaadó egyébként munkát jelölhet ki, melyet a napszamos teljesíteni köteles.

Ha azonban az akadály egyfolytában legalább egy hétig tart, mindkét fél visszaléphet a szerződéstől. Ha a törvény rendelkezéseit vagy a szerződést a munkaadó megszegi, a munkás az eljárási költség megtérítését követelheti. Ha a munkás időben nem jelenik meg, ha munkáját abbahagyja, vagy jogtalanul távozik, hatósági tárgyalás nélkül a munkahelyére visszavezethető. Ha pedig a munkát ennek ellenére sem hajlandó megkezdeni, kihágás! eljárás során megbüntethető. A károkért, melyeket mulasztásával, vagy utasítás ellenére végzett munkájával okozott, bérét a munkaadó az okozott kár erejéig visszatarthatja. Ha a munkás ebbe nem nyugszik bele, a munkaadó köteles a kárkövetelés megállapítása végett az illetékes hatóságnál az eljárást a visszatartás után 3 napon belül megindítani. A napibér nagysága körüli vita esetén a napszamosoknak az a bér állapítandó meg, amit a napszamosoknak azon a helyen és környékén rendszerint fizetnek.

Mind a munkaadó, mind a napszamos a törvényben lefektetett rendelkezések betartásáért, illetőleg megszegéséért a kihágási eljárás során felel. Az a munkaadó, aki a munkás vagy napszamos kivezetését törvényes alap nélkül eszközölteti, vagy az a gazdasági alkalmazott, aki a napszamosoktól felfogadásukért a maga részére anyagi előnyöket köt ki, vagy igazolványt fogad el, kihágást követ el. Ha a munkaadó köteleességét nem teljesíti, továbbá,

ha a tilalmakat megszegi, kihágási eljárás alá vonható. Kihágást követ el, aki máshoz elszegődött munkást vagy napszámost azon időtartam alatt, melyben annak más munkaadóval kötött szerződését kellene teljesítenie, e körülményt tudva, felfogad, vagy előnyösebb ígéretek által munkaadójától elcsábít; aki munkásigazolványt vesz, vagy arra hitelez.

A munkást is kihágási úton bütetéssel sújtja a törvény, ha igazolvány nélkül szerződik, továbbá, ha a szerződést ok nélkül felbontja, ha egyszerre több munkaadóhoz szegődik. A törvény kihágásnak minősíti a munkás, vagy napszámos mulasztását, ha a munkahelyen nem jelenik meg, vagy munkáját nem rendszeresen, vagy rosszul teljesíti, illetőleg ha munkahelyén a szerződés ellenére segédeszközök nélkül jelenik meg.

Hatálytalannak nyilvánítja a törvény azokat a szerződéseket, melyek közös munkaszünetelés által a munkaadókat magasabb bér megadására akarják kényszeríteni és általában tőlük előnyöket csikarnak ki, valamint azon egyezményeket, melyek az összebeszélések mellett kitartó emberek támogatására irányulnak, illetőleg, amelyek az egyezményhez nem csatlakozók kényszerítését célozzák. Ilyen összebeszélések kihágást képeznek. A törvény kihágásnak nyilvánítja azt a cselekményt, amely a gazdasági munkásokat arra ösztönzi, hogy munkásigazolványt ne szerezzenek, a szerződéskötés alakszerűségét ne tartsák meg, az elszegődött, vagy szerződésre hajlandó munkást, napszámost megfenyegetik, vagy tettel bántalmazzák, a szerződésszegő munkást, napszámost megdicsérik és annak javára adományokat gyűjtenek. Bütetéssel sújtja a törvény azokat, akik a munkaadó lakása, vagy tartózkodási helye előtt összecsoportosulnak, hogy a munka megkezdését megakadályozzák, vagy a munkásokat a munka megtagadására biztassák.³

A gazdaság eredményes működésének lényeges részét alkotja a cséplés eredménye, melyet a jogrendnek biztosítania kell. A cséplőfelszerelés költségei kizárják azt, hogy minden gazdaság cséplésre berendezkedhessék. A helyzet kihasználásával előállható társadalmi megbetegedések tették szükségessé a cséplési munkára vállalkozók és segédmunkásaik munkaviszonyainak törvényes rendezését. A szerződési feltételek szabad egyezkedés tárgyát

³ 1898: II. t.-c.

képezik a birtokos és cséplővállalkozó között. A törvény szabályozza a munka megkezdését, a cséplőgépnél a munkahelyre való szállítását, valamint az ott alkalmazott munkások felfogadását. A cséplőgépvállalkozó maga alkalmazza segédmunkásait.

A törvény előírja, hogy a cséplőgépvállalkozó és a csépléshez általa felfogadott gazdasági munkások között a szerződést szóval vagy írásban két tanú előtt kell megkötni. A földművelésügyi miniszter a közigazgatási bizottság előterjesztésére egyes törvényhatóságok területére terjedő hatállyal elrendelheti, hogy a cséplőgépvállalkozó és a munkások közötti szerződést a községi elöljáróság előtt kössék meg. A szerződés alakszerűségekhez van kötve, amelyek betartását a törvény kikényszeríti.

A cséplőgépvállalkozó és a gazdasági munkások között a munkabért rendezi a törvény és annak a mikénti teljesítését a szerződésben kell meghatározni. A felek a munkabérre vonatkozólag vagy a termények hányadrészában vagy vagylagosan egyezkednek. Ha a szerződésben munkabér fejében a cséplés termények bizonyos hányadát állapították meg, azt is fel kell venni a megállapodásba, hogy a cséplőgépvállalkozó a gazdasági munkásoknak milyen legkisebb termésmennyiséget biztosít. Ha ez a megállapodás a szerződésből hiányzik, a munkások követelhetik, hogy a munkaadó a szerződés időtartamára olyan napibért fizessen munkájukért, amilyent azon a vidéken ebben az időben hasonló munkáért fizetnek. A cséplőgépvállalkozónak a munkásokkal szemben fennálló kötelezettségét nem érinti a cséplőgépvállalkozó és a birtokos közötti szerződés módosítása. A törvény jogot ad a gazdasági munkásoknak arra, hogy a közreműködésükkel megkeresett terményekre, továbbá a gépre a zálogjogot érvényesíthessék. De a gépet e címen üzemében gátolni tilos.⁴

A gazdasági munkáknál szokás az egyes munkálatokat csoportokban végezni. A munkateljesítés és eredményessége a csoport jó összeállításától függ. Az egyes csoportok külön alakulnak meg. Ez a helyzet egész különleges munkásviszonyokat teremtett. Az egyes munkák elvégzésére egy vállalkozó útján szerződik több munkás. A vállalkozónak kötelessége a megfelelő munkáscsoport összeállításáról gondoskodni. A vállalkozó helyzetével visszaélhet és azért a törvény szabályozta a gazdasági munkásvállalkozó

⁴ 1899: XLII. t.-c. 1—10. §.

működését.⁵ A jogszabály gazdasági munkavállalozónak nevezi azt, „aki másnak mező, kert, vagy szőlő gazdaságában teljesítendő munka elvégzését saját felelősségére vállalja, s e végből mint munkaadó maga szerződtet munkásokat (cselédeket), akik a szerződtetés alapján a birtokossal (bérlővel) szerződéses viszonyba nem kerülnek“.⁶ Gazdasági munkavállalozás csak engedély alapján gyakorolható. Az engedélyt a kérelmező lakhelye szerint illetékes törvényhatóság első tisztviseelőjének meghallgatásával a földművelésügyi miniszter adja ki. Határozott vagy határozatlan időre szól, de mindkét esetben bármikor visszavonható. Engedélyt annak lehet adni: 1. aki igazolja, hogy magyar állampolgár, 24. életévét betöltötte, atyai hatalom, gyámság, gondnokság, csőd alatt nem áll; 2. büntett, nyereségvágyból elkövetett, vagy az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921:111. törvénycikkbe ütköző vétség miatt, sem az 1898:11., 1899:XLII. és az 1907:XLV. törvénycikkbe ütköző valamely kihágás miatt büntetve nem volt; 3. aki gazdasági főiskolát, vagy földműves iskolát végzett, vagy valamely hazai gazdaságban legalább öt éven át önállóan gazdálkodott, vagy mint felügyeletre jogosított megbízott működött. Nyugdíjazott vagy végkielégítéssel elbocsátott közszolgálati alkalmazottak nem kötelesek igazolni az elméleti és gyakorlati képzettséget.

Nincs szükségük munkavállalozói engedélyre az OKH keretében alakult gazdasági és földmunkászvállalozó szövetkezeteknek. A szövetkezet tagja azonban gazdasági munkavállalozást csak engedély alapján gyakorolhat. Ugyancsak nincs szüksége engedélyre annak, aki a vállalt munkát kizárólag a maga és családja munkaerejével végzi.

Ha a gazdasági munkavállalozó, munkások félfogadása céljából, valamely községben megjelenik, köteles a községi előjárásnál működése előtt jelentkezni és az engedélyt vagy ennek hiteles másolatát és a munkaadó munkavállalozási meghatalmazását felmutatni.

A vállalozó minden vállalkozását annak megkezdése után nyolc napon belül az Országos Gazdasági Munkaközvetítő Irodának bejelenteni köteles.⁷

A munkászvállalozó a munkásokkal a szerződéseket a községi

⁵ 1899: XLII. — ⁶ 76.000/1926 F. M. — ⁷ 76.000/1926. F. M.

előjáróság előtt köteles megkötni. Szerződésnélküli alkalmazás kihágást képez. A szerződésben meg kell állapítani a munkásoknak fizetendő terménybeli és készpénzbeli bért. A munkásoknak az adott előleg vagy kölcsön beszámítására vonatkozó megállapodásokat is ki kell tüntetni. Ellenkező megállapodások hiányában a munkások utazásának, úgyszintén a munkabér fejében kiadott termények szállításának költségei a vállalkozót terhelik. A munkás-vállalkozó és a munkások között létrejött szerződés nem befolyásolja a munkásvállalkozó és a birtokos közötti jogviszonyt. A törvény a munkások esedékes munkabér iránti követelése erejéig a munkásvállalkozónak az ő közreműködésükkel megkeresett készpénz vagy terménybeli járandóságaira, munkaeszközeire és óvadékára, minden más törvényes vagy szerződéses zálogjogot megelőzően, zálogjogot biztosít.⁸ A gazdasági munkásvállalkozó mentes a munkásigazolvány váltása alól.

A gazdasági munkás olyan mezőgazdasági munkák elvégzésére, melyeket egyedül elvégezni nem tud, segédmunkásokat vesz igénybe, akikkel szabadon egyezkedik a munkafeltételeket illetően. A gazdasági munkás ilyen esetekben, mint munkaadó, vállalkozó szerepel, ki külön munkaszerződést köt az általa felfogadott segédmunkással.

A munkaerő védelme érdekében a törvény a gazdasági munkás és az általa felfogadott segédmunkás helyzetét szabályozza. Megengedi a szerződés szóbeli megkötését. Szabályozza a munkás és a munkaadó között a szerződést abban a vonatkozásban, hogy akár a gazdasági munkás részéről volt meg a törvényes felmondás, akár a munkaadó részéről állott fenn jogos felmondás, a munkás a segédmunkással szemben a szerződést kártérítési kötelezettség nélkül felbonthatja. A munkás és a segédmunkás között létrejött megállapodást nem befolyásolja a munkaadó és a munkás szerződésében beállott változás. A törvény a segédmunkás munkabérének biztosítása érdekében a munkásnak a segédmunkás közreműködésével megkeresett készpénz és terménybeli járandóságára zálogjogot biztosít.⁹

A segédmunkásoknak munkásigazolvánnyal kell ellátva lenniök, A jogszabály a törvényes zálogjog érvényesítését, valamint a biztosítási végrehajtást is szabályozza. A munkások, illetőleg a segéd-

⁸ 1899: XLII. t.-c. 11-14. §. — ⁹ 1899: XLII. 15-17. §.

munkások a közigazgatási hatóság által eszközölt biztosítási végrehajtás foganatosításától számított 3 nap alatt kötelesek a járandóságaik iránti eljárást foganatosítani. Ellenkező esetben a biztosítási végrehajtás, illetőleg a letiltás feloldandó akkor is, ha a fél, aki ellen azt érvényesítik, a követelés teljes összegét készpénzben vagy óvadékképes értékpapírban a hatóságnál letétbe helyezi.¹⁰

Gazdasági cselédnek tekinti a törvény azt, aki szerződéssel kötelezi magát, hogy valamely gazdaságban személyes és folytonos szolgálatokat bérért teljesít. A gazdasági cseléd törvényes fogalom-meghatározásának a következők a kellékei: *a)* személyes szolgálatra való kötelezettség, *b)* időbér, de nem napibér, *c)* legalább egy hónapi szolgálati idő, *d)* gazdasági munkakör, *e)* a szolgálat folytonossága, *f)* a szolgálat alsóbbrendűsége.¹¹ Nem tekintendő gazdasági cselédnek a napidíjazás mellett, vagy bizonyos részért szerződő munkás.

A törvény a gazdasági cselédnél a szolgálati cselédkönyvet rendszerezíti, mely nélkül gazdasági cselédet szerződtetni tilos. Meghatározza a gazdasági cselédek korát. 12 éven aluli kiskorú nem szerződtethető, illetőleg szolgálati cselédkönyvet nem szabad részére kiadni. 12 éven felüli kiskorúnak a törvényes képviselő beleegyezésével állítható ki szolgálati cselédkönyv a törvényes képviselő kezéhez. A kiskorú cseléd 18 éves korig a gazda házi-fegyelme alatt áll. A szolgálati szerződés feltételeit szabad egyezkedéssel állapítják meg a törvényes korlátok között. A szerződést szóbelileg és írásbelileg meg lehet kötni. A szóval kötött szerződés esetén a cseléd kívánságára bérlevelet köteles a gazda adni. A törvényhatósági szabályrendeletben elrendelhető a bérlevélnek kiadása minden egyes esetben, továbbá az, hogy a cseléd szolgálatba lépését és elbocsátását a gazda mindenkor a község előljárásságához bejelentse. A beszegődött cselédnek az útlevelet kiadni nem szabad elbocsátólevél nélkül. Kivétel csak akkor tehető, ha a szülőkkal együtt vándorol ki. A szolgálati szerződés megkötésekor a gazda átveszi a cselédkönyvet és ha az még az előző gazdánál lenne, köteles a gazda az előbbi gazdától kiadott bizonyítványt magához venni.

A törvény tiltja az olyan megállapodást, amely szerint a gazdasági cseléd hozzátartozója külön díjazás nélkül, a munkaadó

¹⁰ 3400/1900. F. M., illetőleg 3399/1900 F. M. — ¹¹ 80.800/1933. F. M.

részére valamely munkaszolgáltatást köteles teljesíteni, valamint nem köthető ki olyan feltétel sem, amely a gazdasági cseléd hozzátartozóinak munkavállalását más gazdának megtiltja. A cseléd nem kötelezheti magát arra, hogy járandóságait a gazdának vagy a gazda családtagjának eladja. Tiltja a törvény a járandóságnak szeszes italokban vagy bármiben való megváltását. Ugyancsak a törvény tilalmazza a vásárlási feltételek kötését. Egyébként a felek jogai és kötelességei tekintetében magánjogi szabályok alkalmazandók. A szerződés megkötése után köteles a cseléd munkáját a meghatározott időben megkezdeni.

Nem köteles a gazda a cselédet alkalmazni, ha magaviseleté ellen a szerződés megkötésekor még nem ismert súlyos kifogást érvényesít, ha ragályos betegségben szenved, ha a cseléd szolgálatra képtelenné vált, ha szolgálatát igazolatlanul meg nem kezdi, ha valamely olyan eset következik be, amiért a cselédet felmondás nélkül is el lehet bocsátani. A cseléd családjának ragályos betegsége esetén a gazda a cselédet és családtagjait nem köteles befogadni addig, míg a fertőzés veszélye fennforog. Visszaléphet a gazda a szerződéstől, ha elemi csapás éri, s ennek következtében cselédet nem fogadhat. Ilyen esetben a cseléd részére $\frac{1}{i}$ évi bért s járandóságainak negyedévre eső értékét ki kell szolgáltatnia.

A cseléd nem köteles szolgálatba állni, ha szolgálatra képtelenné vált, ha örökölt és a szolgálatba állása ezáltal szükségtelen. Ilyenkor azonban helyettesről kell gondoskodnia. Továbbá akkor is, ha családi viszonyai úgy változtak, hogy otthonléte családja fenntartása miatt elkerülhetetlenül szükséges, ha a gazda őt meghatározott időben elfogadni nem akarja, ha azonnali felmondásra okot szolgáltató eset következik be, ha a nőcseléd időközben férjhez megy, ha a gazda által kijelölt lakásban ragályos beteg van.

A szerződéstől való visszalépés miatt a panaszt 8 nap alatt kell a szerződő feleknek az illetékes hatóságnál előterjeszteni. A szolgálatát jogtalanul megtagadó cselédet a törvény értelmében elő lehet vezetni.

A cseléd tartozik a gazda utasítását követni, a gazdaság keretében előforduló minden munkát híven, pontosan és legjobb tudása szerint elvégezni. Ha kötelességmulasztást követ el, kihágási úton büntethető, azonkívül a gazdának okozott kárt megéríteni tartozik.

A gazda tartozik a cseléd bérét pontosan kiadni. Ha nincs más megállapodás, azokat a járandóságokat, amelyek természetüknél fogva naponkint adandók, naponként; a készpénzfizetést évnegyedenként utólag, egyéb járandóságokat pedig évnegyedenként előre kell kiszolgáltatni. A családos cseléd fegyvergyakorlati idejére a bért ki kell szolgáltatni. A gazda köteles az elemi iskola gyermekek beíratási és tandíját fizetni. Ha a gazda kötelességét megszegi, kihágási úton büntethető és a cselédnek okozott kárt megtéríteni tartozik.

A gazda köteles ügyelni, hogy a cseléd testi erejét túl ne terhelje, a cselédnek éjjeli nyugvásra azon a vidéken szokásos és az évszaknak megfelelő módon elég ideje maradjon. Kivételt képeznek az oly cselédek, kiknél az alkalmazás célja kizárja az éjjeli nyugvást (éjjeli őr, vadőr, fejtő, csész stb.). Ezekre nézve a gazda megfelelő szolgálati beosztással úgy köteles intézkedni, hogy elég idejük legyen az alvásra. Ha a cseléd élelmezést kap, azt a gazda köteles megfelelő mennyiségben és egészséges minőségben kiadni.

A gazda a terményeket olyan minőségben köteles a cselédnek kiszolgáltatni, amely azon évi termés elsőosztályú eladó minőségének felel meg. Ha pedig a terményeket kénytelen mástól beszerezni, köteles elsőosztályú minőségről gondoskodni. A szegődményes földet köteles a gazda kellő időben a cselédnek átadni, úgyszintén a főzéshez, kenyérsütéshez kikötött tüzelőanyagot is minden ellenszolgáltatás nélkül kiadni. Ha ellenkező megállapodás nincs, a cseléd megtakarított tüzelőjét csak a gazda beleegyezésével adhatja el. A cseléd gabonajárandóságának kiszolgáltatásakor a fuvar a legközelebbi malomba és vissza ingyen tartozik adni. Ha a gazdának malma van, a cselédnél több vámot nem szedhet, mint azon a vidéken szokásos, de arra se kötelezheti a cselédet, hogy az ő malmában őrlessen. De ha a cseléd más malomban kíván őrletni, ez esetben a fuvarról maga tartozik gondoskodni.

A gazda tartozik a cseléd, valamint a felesége és a háztartásban élő 12 éven aluli gyermeke betegsége esetén az orvosi gyógykezelést 45 napig fedezni, a gyógykezeléshez szükséges fuvar adni, kivéve, ha betegségét a cseléd, vagy családtagjának hibája okozta. A törvény megengedi, hogy a gazda a cseléd feleségének és 12 éven aluli gyermekének gyógykezeléséért járó költség egy

részét a cseléd béréből levonja; a kisebb gazda a költségek felét, nagyobb gazda pedig az egytized részét vonhatja le. Ha a betegség a gazda hibájából keletkezett, az orvosi kezelés és gyógyszer ára a gazdát terheli, kivéve azt az esetet, ha a betegség nem a cseléd hibájából keletkezett. Ha az éves cseléd, vagy a vele együtt élő felesége, vagy 12 éven aluli gyermeke meghal, a temetési költségekhez köteles a gazda hozzájárulni és az azon a vidéken szokásos és szükséges fuvar megadni.

A törvény elrendeli, hogy a gazda köteles a cselédnek a közegészség követelményeinek megfelelő elhelyezéséről gondoskodni. A cselédlakásokat úgy kell építeni, hogy minden családnak legyen külön szobája és kamrája. A cselédlakások építésére és megfelelő átalakítására a törvény záros határidőt tűz ki.

Az 1876. évi közegészségügyi törvény megadja a felhatalmazást a hatóságoknak arra, hogy a cseléd- és munkáslakások egészségügyi állapotán javítsanak. A jogszabály felhívja a törvényhatóságokat a fertőző betegségek és járványok elleni védelemre ennek érdekében a lakásviszonyok javítására és lakásügyi szabályrendeletek alkotására. Minden gazdasági munkás- és cselédlakásügy rendezésénél szem előtt kell tartani, hogy minden családdal bíró, állandóan alkalmazott részére egy egyszobás, ablakos, egészséges lakás biztosíttassék. Külön kiterjed a rendelkezés a túlzásfoltos megakadályozására és zsúfoltnak jelent ki minden olyan lakást, amelyben egy felnőtt részére 10 köbméter légtér és 4 négyzetméter terület nem jut.¹² A törvénynek a gazdasági munkásházak létesítéséhez az állam támogatást, tájékoztatást és útbaigazítást nyújt. A törvényhatóság első tisztviselője felvilágosítást kérhet a földművelésügyi minisztertől, aki kiküldöttje útján megállapítja a munkásházak kellékeit és csak annak megállapítása után dönt az állami támogatás megadásáról. Olyan munkásházak létesítéséhez, amelyekben több cselédnek kellene lagnia, állami támogatást nem ad. A törvény alapján létesített munkásházak ideiglenes adómentességben részesülnek.¹³

A cseléd valláserkölcsi védelmének érdekében a törvény vasárnap és a cseléd sátorosünnepén munkaszünetet rendel el. Köteles a gazda intézkedni, hogy cselédje kötelességmulasztás nélkül, saját hitfelekezete délelőtti istentiszteletén résztvehessen.

¹² 63.107/1906. B. M. — ¹³ 67.000/1907. F. M.

A munkaszüneti napokon a gazda a cselédtől, az állatok ellátásán, takarmányozásán, férőhelyük tisztántartásán kívül más munkát nem kívánhat, hacsak valamely fenyegető kár a munkát múlhatatlanul szükségessé nem teszi. Ilyen esetben az illető vidéken szokásos napszám azonnali kifizetése ellenében a cseléd a munkát elvégezni köteles. A kocsisok és a háztartási munka teendőinek elvégzésére szegődött munkások pihenőidejéről úgy kell gondoskodni, hogy a cselédnek minden hónapban egy teljes, vagy minden két hétben egy félnapi munkaszünete legyen.

A törvény megadja a fegyelmezési jogot a gazdának. Mind a cselédet, mind háznépének tagjait megdorgálhatja, azonban pénzbeli levonásokkal nem fenyítheti.

Az adott előlegre kamatot nem szedhet. A cselédnek kölcsönadott, előlegezett, vagy kérelmére az ő járandósága terhére beszerzett terményeknek, élelmi-, élvezeti-, ruházati cikkeknek stb. árát a gazda nem számíthatja fel nagyobb értékben, mint amennyibe magának került. A gazda a cseléd által okozott kár erejéig bérét visszatarthatja, lakás, tüzelőanyag és élelmiszer kivételével. Ha a cseléd a visszatartásba nem nyugszik bele, kártérítési igényét 8 napon belül köteles az illetékes hatóság előtt megindítani. A cseléd bére foglalásmentes.

A szerződés módosítása az előírt szabályok keretén belül történhetik. A törvény részletesen szabályozza a szerződés megszűnését. Egy hónapi felmondással a cseléd megszüntetheti a szerződést:

1. ha szüleinél vagy keresetképtelen testvéreinél való otthonléte a család fenntartására elkerülhetetlenül szükséges,
2. ha a gazda a pihenőidőt a hatóság figyelmeztetése után sem adja meg,
3. ha a gazdát a cseléd sérelmére elkövetett kihágásért elítélték,
4. ha a cseléd munkaképtelenné válik, ha a nőcseléd férjhez megy, vagy terhes állapotba jut.

A gazda felmondhatja a szolgálatot:

1. ha a cselédnek nincs annyi ereje, hogy azt a munkát, amelyre felfogadták, elvégezze,
2. ha a cseléd a gazda engedelmével, figyelmeztetés után, ismételten eltávozik a gazdaságból,
3. ha a cseléd hanyagságból a gazdának ismételten kárt okoz,

4. ha a cseléd vagy a háznép perlekedő, iszákos vagy botrányt keltő magaviseletével a gazdaság rendjét zavarja,

5. ha a cselédet a gazda sérelmére elkövetett kihágás miatt a szolgálati viszony ideje alatt egy éven belül jogerősen elítélték.

6. ha a cseléd a gondozására bízott állatokról figyelmeztetés után is kellőképpen nem gondoskodik, vagy azokat kínozza.

Mind a gazda, mind a cseléd a szerződést felmondással úgy bontja fel, hogy a felmondás alapjául szolgáló ok közlésével a másik felet nyolc nap alatt értesíti. Ha a másik fél a felbontást nem tartja jogosnak, a hatóságnál az értesítés vételétől számított 8 napon belül panaszt tehet.

A törvény által felsorolt esetekben a gazda is és a cseléd is felmondás nélkül megszüntetheti a munkaviszonyt.

A szolgálati szerződés megszűnésekor a gazda köteles a cseléd szolgálati cselédkönyvét a rovatok kitöltése után neki átadni, de minősítés bejegyzése tilos. Kívánatra minősítő és elbocsátó bizonyítványt köteles a gazda kiadni. Az elbocsátó bizonyítvány kiadása után a szolgálatból kilépésig a gazda köteles a cselédnek a munkaszüneti napokra és az éves cselédnek a gazda által megjelölt 2 munkanapra szabadságot adni, hogy helyet keressen. Ha a szerződés megszűnése után a cseléd más gazdához nem szegődött, bizonyos távolságig a gazda a költözéshez szükséges igaerőt köteles adni. Ha elszegődött a cseléd, az igaerőt az új gazda adja.¹⁴

A gazdasági cselédszerződéseknek alkalmazkodniuk kell azokhoz a követelményekhez, amelyeket a mezőgazdaságban az időjárás szab meg. A munkát nem hagyhatják a gazda sérelme nélkül abba olyan időben, amikor a cseléd pótlása nehézségekbe ütközik. A fontos érdekekre való tekintettel a jogrend megállapítja a gazdasági cselédek szolgálati idejét. Kimondja, hogy a gazdasági cseléd szolgálati éve március hó 31. napjával végződik. Ettől eltérőleg rendezi a juhászbojtár szerződését, kinek szolgálati éve szeptember hó 30-án jár le. A kertgazdaságban és dohánykerlészetben alkalmazott cselédek bérszerződése pedig december 31 -én végződik.¹⁵

A jogszabály megállapítja azt is, hogy még az esetben is az előbb felsorolt időben jár le a szolgálati szerződés, ha a szolgálatba állástól számított egy év időtartama korábbi vagy későbbi

¹⁴ 1907: XLV. — ¹⁵ 1935: II.

időpontban következik be. A felmondási idő két hónap. Ha a gazdasági cselédeknel február 1-én, a juhászbojtárnál augusztus 1-én és a kertgazdaságokban alkalmazottaknál november hó 1-ső napján egyik fél sem jelenti ki, hogy a szolgálati szerződést fel akarja bontani, a szerződést egy évre meghosszabbítottnak kell tekinteni. A szerződés feltételei ugyanazok maradnak, mint az előző évben voltak.¹⁶

A mezőgazdasági munkásvédelem kifejezésre jut a mezőgazdasági munkás munkaerejének jogosulatlan kihasználásáról alkotott törvényben. Semmisnek jelenti ki a törvény az olyan szerződést vagy megállapodást, melynél fogva a munkásnak arányosan meghatározott ellenszolgáltatás nélkül kellene valamely szolgáltatást teljesítenie. Ha a munkás mégis dolgozott, munkájáért megfelelő bért követelhet. Tiltja a törvény az olyan megállapodást is, mely a hosszabb időre lekötött gazdasági munkással szemben olyan kikötést tartalmaz, hogy a munkaadó időközi munkahiány esetén a munkást elbocsáthatja. A törvény csak akkor tesz kivételt, ha a munkaalkalom szüneteltetése elemi csapás következtében állt be. A jogtalan elbocsátásból származó kárt a munkaadó megtéríteni köteles.

A törvény védi a munkásokat a munkabér leszállítása ellen. Ha a készpénzben vagy terményben fizetett napszámbérek, az adott gazdasági viszonyokat figyelembevéve, olyan alacsonyak, hogy az a napszámbéreért dolgozó munkás és családja túlhajtott és jogosulatlan kihasználását jelentené, ennek következtében a munkásnak és családjának megélhetését nem tudja biztosítani, a földművelésügyi miniszter bárki kérelmére a napszámbérek megállapítását időnként elrendelheti. A törvénynek ez a rendelkezése akkor is alkalmazást nyer, ha részes szerződésekkel kapcsolatosan napszám-, vagy szakmáymunka teljesítését kötik ki és egy munkanapra jutott bér (a kikötött napszámbér) mértéke nem éri el annak a napszámnak mértékét, melyet helyben napszámért rendszeren fizetnek.

A gazdasági munkások munkabérének megállapítása céljából a törvény munkabérmegállapító bizottságok szervezését rendeli el. Részletesen szabályozza a törvény a gazdasági munkabérmegállapító bizottság összetételét, megválasztását. Előírja a feltételeket,

¹⁶ 32.000/1935. F. M.

melyek a pártatlan megállapítás érdekében, mint személyi feltételek szükségesek és az eljárási módot, amely a gazdasági munkabéreket elhatározza, A gazdasági munkabérmegállapító bizottság ülésein a gazdasági felügyelő részt vehet. Ha az ülésen nem vesz részt, a megállapításról értesíteni kell. A bérmegállapítás ellen a bizottság bármely tagja nyolc napon belül a földművelésügyi miniszterhez felterjesztéssel élhet. Ugyancsak felruházza a törvény a gazdasági felügyelőt önálló előterjesztési joggal.¹⁷ A végérvényesen megállapított legkisebb munkabérek közhírré teendők és ennél kevesebbet fizetni büntetés terhe mellett tilos. A munkás a munka befejezése után 90 napon belül követelheti teljesített munkájáért a részére kifizetett és a legkisebb munkabér közti különbözetét.¹⁸

A törvény felhatalmazza a kormányt, hogy a legkisebb munkabérek megállapítására, illetőleg a mezőgazdasági munkások jogosulatlan kihasználásáról szóló törvényt a szükséghez képest kiterjeszthesse. Ennek alapján e törvény hatályát a mai napig kormányrendelet tartja életben.¹⁹

A nagy érdekekre való tekintettel, a mezőgazdasági munkások védelmére, a munkaadók és a munkások közt felmerült vitás ügyeket a jogrend külön szabályozza. Az eljárást közigazgatási hatáskörbe utalja, azonban a munkaadók és a munkavállalók részvételét biztosítja. Ugyanis ezeket az ügyeket a hatósági személy elnökletével a munkaadók és a munkavállalók sorából választott két-két ülnök dönti el. Az elsőfokú hatóság a főszolgabíró, városokban az elsőfokú közig, hatóság. Az elsőfokú közigazgatási hatóság két-két munkaadó és munkavállaló közül választott ülnök részvételével dönt a vitás ügyekben. Másodfokon a törvényhatóság első tisztviselője, vagy az általa megbízott tisztviselő dönt.²⁰ Harmadfokon a földművelésügyi miniszter határoz a munkaadók és munkavállalók érdekeltségeinek részvételével alkotott tanácsban. A törvény előírja az ülnökök választásának módját és kimondja, hogy az ülnökök működésükben közhivatalnokok, akik esküt tesznek a közigazgatási hatóság képviselője előtt. A törvény megállapítja azokat az okokat, melyek miatt az ülnök a tárgyaláson részt nem vehet. Egyéb esetekben a vitás ügyek elintézésénél kihágás terhe mellett köteles az ülnök a tárgyalásokon részt-

¹⁷ 84.251/1923. F. M. — ¹⁸ 1923: XXV.

¹⁹ 7.760/1932. M. E. és 10.160/1935. M. E. — ²⁰ 9.730/1932. M. E.

venni.²¹ A törvényt életbeléptető jogszabály részletesen intézkedik a mezőgazdasági bizottság elnökének, valamint a hatóságok teendőiről. Elsősorban intézkedik a mezőgazdasági bizottságok megszervezéséről. Körülírja az ülnöki tisztségek betöltését, megállapítja az ülnöki tisztség időtartamát, az ülnökök jogait és köteleseégeit. A munkavállaló-ülnök részére a gazda köteles kihágás büntetése mellett időt engedni, hogy a tárgyaláson résztvehessen. A jogszabály részletesen előírja az eljárási szabályokat mind az elsőfokú, mind a másodfokú hatóság előtt.²²

Háború esetére szóló, kivételes intézkedéseket tartalmazó rendelkezések alapján a jogszabály mezőgazdasági egyeztető bizottságokat létesített, amelyeknek feladata volt a munkaadók és a munkavállalók közt a szerződésből felmerült ügyeknek gyors, formaságtól mentes, békés úton, esetleg választott bíróságok útján való elintézése. A mezőgazdasági egyeztető bizottságok, valamint a választott bíróságok ítélete ellen a törvényhatóság első tisztviselőjéhez lehet panasszal élni. A panasz korlátozott.²³

A munkások egy külön csoportját képezik azok, akik vízi munkálatoknál, út és vasút építésénél nyernek alkalmazást. Különös helyzetükre való tekintettel a jogrend szabályozza azokat a munkafeltételeket, amelyeket mind a munkaadónak, mind a munkavállalónak a közérdek szempontjából be kell tartania. A törvény megkívánja a munkásigazolványt a vízi, vasútépítésnél alkalmazott munkásoktól és a földmunkákat végző munkavállalóktól is. Általában a mezőgazdasági munkásokra alkotott törvény rendelkezései irányadók²⁴ a szerződés megkötésének feltételeire, a munka tartamára, a munkabér fizetésére, a munkás foglalkoztatására, a munkaadó vagy munkás részéről okozott kár megtérítésére, a munka abbahagyására, a bér nagysága körül felmerült viták elintézésére.

Különösen kihangsúlyozza a törvény a munkás és a munkaadó szerződési szabadságát; a törvénnyel ellenkező megállapodások érvénytelenek. Ha a munkást lakhelyén teljesítendő munkára alkalmazzák, a szerződést szóbelileg köthetik. Minden más esetben írásbeli szerződést kell készíteni. Az írásbeli szerződést két tanú vagy egy hatósági tanú előtt kell írásba foglalni. A szerződésnek tartalmaznia kell a munka nemének időtartamának, vagy mértékben

²¹ 1923: XXIV. — ²² 14.444/1923. F. M.

²³ 6.189/1920. M. E. A 109.200/1926. F. M. rendelet a bizottságnak a díjazásáról szól. — ²⁴ 1898:11. 46—65. §.

kifejezett mennyiségének megjelölését, a munkabér megállapítását átalány vagy egységár szerint; a szállítási költségekre, előlegekre, továbbá a munkaeszközökre, elszállásolásra, tüzelőanyagra, illetve a vízszállításra vonatkozó megállapodásokat. Ha a munkások nem közös munkatéren, közösen teljesítendő munkára vállalkoznak, a szerződésben a munkások egyetemleges kötelezettségét megállapítani nem lehet. Előleg vagy szállítás címén munkabér fejében a munkaadó csak annyit adhat, amennyit meghatározott munkabér mellett a munkás két hét alatt megkereshet. Ha a szerződést írásba foglalták, a tanúknak igazolnia kell, hogy a szerződést az ő jelenlétükben, a munkások előtt felolvasták és a szerződés tartalmát a munkások anyanyelvén megmagyarázták és ezeketán aláírták. A tanú a szerződés aláírását megtagadni köteles, ha a munkásoknak nincs meg a munkásigazolványuk, illetve ha tudomása van arról, hogy arra az időre máshova szerződtek. A szerződést két példányban kell kiállítani. Ha a szerződést csak egy példányban állították ki, a munkaadó 3 napon belül köteles az elsőfokú közigazgatási hatósághoz betérjeszteni. A munkaadó a szerződés létrejöttét a munkás igazolványába köteles bejegyezni, az igazolványt azonban csak a munkabér kijelölése után köteles a munkás átadni.

A szerződés módosítása a szerződéskötésre előírt szabályok betartása mellett történhet. A munka megkezdése, ha annak időpontja nincs kikötve, a megkezdés előtt 3 nappal előbb hozandó a munkások tudomására.

Ha a munkáltatást viszonyok lényegesen megváltoznak, a munkások panaszára az elsőfokú közigazgatási hatóság új egyezkedést rendelhet el. Ha az egyezés létrejött, azt a munkaadó köteles a munkásoknak írásos feljegyzésben átadni. Ha a felek megállapodni nem tudnak, a szerződéstől mindkét fél elállhat, de a munkások az odaszállítást megtéríteni vagy ledolgozni tartoznak. Ellenkező esetben eljárás indítható ellenük. A munkát a munkásoknak megérkezésük után azonnal ki kell jelölni, — a munkál megkezdési és az intézkedésre kijelölt megbízott nevét közölni.

A törvény előírja a munkás köteleességét, amely szerint a felhívásra, a megállapított időben munkaeszközökkel, segédmunkásokkal a munkahelyen megjelenni tartozik. Ha valami elemi akadály következtében a munka három napon belül nem indulhat meg vagy nem folytatható, a munkások az előleg meg-

térítésének vagy biztosításának kötelezettsége mellett a szerződéstől elállhatnak. Az odaszállítás költségeinek megtérítésére a munkások nincsenek kötelezve, de a munkaadó sem köteles a szállítást fizetni.

A törvény intézkedik a teljesített munka felméréséről és előírja, hogy a teljesítmény filléri pontossággal számítandó és fizetendő ki. A munkabért a szerződésben megállapított részletekben és időben kell kifizetni és a szerződés megszűnése után a munkásigazolványt a munkásoknak ki kell adni. A munkaadó a munkás által okozott kárért a munkabért visszatarthatja vagy ledolgoztathatja, azonban kárkövetelése megállapítása végett köteles az eljárást az elsőfokú hatóságnál megindítani. Más címen visszatartási jog a munkaadót nem illeti meg. Tiltja a törvény a munkások bérének szeszes italokkal, utalvánnyal való fizetését. Szeszes ital címén levonást sem szabad eszközölni. A munkaadó arra sem kötelezheti a munkásokat, hogy az élelmicikk vagy ruházati cikk szükségleteiket a munkaadónál, vagy az általa megjelölt cégnél szerezzék be. A munkásoknak adott előlegek után sem kamatot nem szedhet, sem váltót nem követelhet. A munkásoknak bérkövetelése le nem foglalható s csőd esetében a munkások munkabérei elsősorban nyernek kielégítést.²⁵

A vízimunkálatoknál, út- és vasútépítésnél alkalmazott munkások és napszámosok munkabérére vonatkozólag megengedi a jogszabály, hogy munkabérük 50 %-át terményre szóló utalvánnyal fizessék abban az esetben, ha a munkálatokat az állam, a törvényhatóság vagy a törvényesen megalakult vasúti társulat nem vállalati úton, hanem házi kezelésben végezteti. A jogszabálynak ez a rendelkezése kizárólag közhatóságnak adja meg a terményre szóló utalvánnyal való fizetés lehetőségét és ezzel egyfelől a munkásokat a kihasználás ellen akarja megvédeni, másfelől az elsőrendű szükségleti cikkeket kívánja a munkásnak és családjának biztosítani.²⁶

A munkás gyógykezelése és betegsége esetére a jogrend nem nyújt kellő védelmet. A jogszabály mindössze annyit mond, hogyha a szerződésben egyéb kikötve nincs, a munkahelyen megbetegedett munkást a munkaadó még akkor is nyolc napig ellátni tartozik, ha a szerződést vele szemben legalább nyolc nappal előbb

felmondta. Ha a betegség nyolc napon túl terjed, a beteg munkást a községi előjárásának kell átadni további intézkedés céljából. Járványos betegséget a fennálló törvények értelmében be kell jelenteni.

A törvény a munkaadónak is, a munkásnak is megadja a jogot a szerződés felbontására. Szerződéssfelbontás esetén a munkásnak a jogos levonás mellett csak a tényleges munkabér fizetendő ki. A szerződés felbontása iránti szándékát három nappal a munka megkezdése előtt szóval vagy ajánlott levélben kell a másik féllel közölni. A munkaadó szerződésszegés esetén kártérítést köteles fizetni, a kötelességszegésért járó büntetésen felül.

A törvény a munkások védelme érdekében elrendeli a községben a munkásfelfogadás miatt megjelent vállalkozónak a községi előjárónál való jelentkezését. A vállalkozó a munkásoknak a szerződésből eredő követeléseikért közvetlenül felelős. A munkahelyeken létesített alkalmi élelmezési vállalat köteles az eladásra szánt étel- és italneműek árjegyzékét az elsőfokú iparhatóságnál az üzlet megkezdése előtt, azután pedig havonként bemutatni. Az elsőfokú iparhatóság panaszok esetén vizsgálatot köteles tartani és ha arról nyerne meggyőződést, hogy az áruk minősége vagy ára a munkásokat hátrányosan érintené és ha a megintés ellenére sem szűnne meg a panasz, a közigazgatási bizottságnak jelentést tesz és a pénzügy igazgatóságot megkeresi az italmérsi engedély elvonására. A törvény kihágást állapít meg a rendelkezések megszegőire.²⁷

A mezei munkásoknál gyakran előforduló fertőző betegségek megelőzése teszi szükségessé az ivóvíz ellátás biztosítását. Azok a munkaadók, akik 20 vagy annál több munkásból álló csoportot szerződtetnek, kötelesek szándékukat az elsőfokú közegészségügyi hatóságnál bejelenteni. A hatóság a munkások ivóvíz ellátására szolgáló kutakat bakteriologiaiilag megvizsgálja, megteszi a javaslatot a kutak kívülről jövő szennyeződése ellen való védekezésre s amennyiben a kijelölt kutak vize ivásra alkalmatlannak bizonyult, a tulajdonost kötelezi, hogy záros határidőn belül a munkások jó ivóvízzel való ellátását biztosítsa. Az egészséges ivóvízzel való ellátásról kiadott jogszabály végrehajtását, a súlyos gazdasági viszonyokra való tekintettel, a miniszter felfüggesztette a gazdasági helyzet megváltozásáig.²⁸

²⁷ 1899:XLI. — ²⁸ 37.744/1930. N. M. M.

A fertőző betegségek ellen védi a munkásokat a jogszabály, midőn kötelezi a gazdaság tulajdonosait arra, hogy a munkások elszállásolásánál a közegészségügy és köztisztaság követelményeiről gondoskodjanak. Ezért tiltja, hogy kiürített istállók, pajták szolgáljanak a munkások elhelyezésére, vagy a földre terített szalma legyen a munkások hálóhelye. Előírja a munkás fekvőhelyének szélességét, egyes fekvőhelyek közti távolságot. Két munkás fekvőhelye közt legalább 1 méter távolságnak kell lennie; a szalmát pedig szalmazsákban kell elhelyezni. Csoportváltásnál a szalmát ki kell cserélni. A munkásokat nemek szerint el kell különítenünk. A munkáscsaládok részére külön szálláshelyeket kell biztosítani, melyeket a gyermekek számára megfelelő berendezéssel kell ellátni. Kötelezőleg előírja az árnyékszékek létesítését, fertőtlenítését, valamint azok tisztántartását.²⁹

A jogszabályok a mezőgazdasági munkásközvetítést az ipari és háztartási alkalmazottak közvetítésétől elkülönítve rendezik. A törvény felhatalmazza a földművelésügyi minisztert, hogy a munkásközvetítés ügyét rendelettel szabályozza.³⁰ A felhatalmazás alapján a miniszter a gazdasági munkástoborzásról és a hatósági gazdasági munkásközvetítés újjászervezéséről jogszabályokat alkotott.

A toborzásnál meghatározza a toborzó gazda fogalmát. Az, aki másnak gazdaságában teljesítendő gazdasági munka elvégzésére munkaadó (birtokos, bérlő) megbízásából munkásokat (cselédeket) gyűjt össze, toborzó gazda. A rendelet szerint nem tekinthető toborzó gazdának a munkaadónak rendszeres fizetéssel állandóan foglalkoztatott alkalmazottja, aki munkásokat munkaadója részére gyűjt, továbbá az a gazdasági munkás sem, aki saját, valamint egy vagy több társa részére munkaalkalmat keres. A munkástoborzás csak toborzó engedély alapján engedélyezhető. Az engedélyt az a főszolgabíró, illetőleg az a polgármester adja, ahol a munkát teljesíteni kell. A hatósági engedély kiadásánál figyelembe kell venni a helyi munkás-elhelyezkedési lehetőségeket és elsősorban azokat kell munkához juttatni. A toborzási engedély iránt kérvényt kell benyújtani.

Toborzási engedélyt csak az kaphat, aki magyar állampolgár, 24. életévét betöltötte, atyai hatalom, gyámság vagy csőd alatt nem áll, sem büntett miatt, sem nyereségvágyból, sem az állam

²⁹ 36.328/1930. N. M. M. — ³⁰ 1898: II. 77. §.

és társadalom hatályosabb védelméről szóló 1921: III. t.-c. szerint vétség miatt büntetve nem volt, toborzói működése alatt magatartása ellen kifogás nem merült fel, ha két tanú előtt kiállított okirattal igazolja, hogy a munkaadótól (birtokostól) toborzásra megbízást nyert. Az engedély meghatározza a munkástoborzást és az engedélyt a hatóság bármikor visszavonhatja. Az engedély a toborzás megtörténtével, legkésőbb az év végével hatályát veszti.

A toborzó gazda, ha valamely községben munkástoborzás céljából megjelenik, köteles a községi előjárásnál jelentkezni és az engedélyt felmutatni. A hatóság a kiadott toborzási engedélyekről részletes nyilvántartást vezet. A nyilvántartási másolatot a földművelésügyi miniszterhez negyedévenként felterjesztik. Engedély nélkül munkásokat toborozni, valamint a toborzott munkásoktól munkához juttatás címén ellenszolgáltatást követelni, vagy tőlük ilyent elfogadni tilos és kihágásnak minősül. Ugyancsak kihágás, ha a toborzó gazda a községi előjárásnál nem jelentkezik és ha a munkásokat a munka minőségéről, a munkafeltételekről és a munkaviszonyokról nem a valóságnak megfelelő módon tájékoztatja.³¹

A munkástoborzáson kívül a miniszter a hatósági gazdasági munkaközvetítést is szabályozza. A hatósági gazdasági munkaközvetítés célja a mezőgazdasági, szőlő, kert, erdőgazdasági termelés terén, valamint a földmunkásoknál a gazdasági munkaerőkereslet és kínálat kielégítése. Hatáskörébe tartozik a gazdasági munkásoknak, cselédeknek, napszámosoknak, dohánykertészeknek, földmunkásoknak, kubikusoknak, a mezőgazdaság, szőlő, kert és erdőgazdaságok üzemeiben gazdasági munkára, illetőleg földmunkára való közvetítése. A hatósági munkaközvetítést az Országos Gazdasági Munkaközvetítő Iroda, továbbá a vármegyei, (városi) törvényhatósági munkaközvetítő és a községi hatósági munkaközvetítő végzik. Az Országos Gazdasági Munkaközvetítő Iroda egyúttal a földművelésügyi minisztériumban a gazdasági munkaközvetítés ügyének országos, központi és ellenőrző szerve. Ennek van alárendelve a vármegyei és a községi munkaközvetítő.

Az Országos Gazdasági Munkaközvetítő Iroda feladata a vármegyei (városi) törvényhatósági és a községi gazdasági munkaközvetítők irányítása, felügyelete és ellenőrzése. A munkaközvetítő szervek

³¹ 75.000/1926. F. M.

útján kiegyenlítést nem nyert munkakereslet és kínálat országos keretben való kielégítése, a munkapiac állandó figyelemmel kísérése, nyilvántartása, a gazdasági munkapiac alakulatának a köztudomásra hozása, a gazdasági munkavállalók és munkástoborzások nyilvántartása és ellenőrzése, a külföldiek lakhatási bizonylatának kiadása és a gazdasági munkasközvetítés kérdésében a minisztériumnak véleményét mondó szerve. A munkaközvetítés terén, elért eredményekről, valamint az ügyet érdeklő egyéb tevékenységeiről jelentést tesz.

A vármegyei mezőgazdasági munkaközvetítő szervei a vármegyei, városi mezőgazdasági felügyelőségek, melyek teendőiket a felmerült szükség esetén a vármegyei, járási felügyelők közbenjöttével intézik el.

A vármegyei, törvényhatósági városi gazdasági munkaközvetítő feladata az Országos Gazdasági Munkaközvetítő Irodának rendelkezéseit pontosan és haladék nélkül teljesíteni, az alárendelt községi hatósági gazdasági munkaközvetítőket irányítani, azokra felügyelni és őket ellenőrizni. Különösen oda kell hatnia, hogy a községi hatósági munkaközvetítők teendőiket a kérdés fontosságához mért szeretettel és lelkiismeretességgel lássák el; ha pedig a községi munkaközvetítő hivatal részéről mulasztást érzelné, az Országos Gazdasági Munkaközvetítő Irodához haladéktalanul jelentést tenni köteles. A községi hatósági gazdasági munkaközvetítők által jelentett adatok alapján a gazdasági munkaerő keresletet és kínálatot működése területén kiegyenlíti, s ha ez lehetséges nem volna, a gazdasági munkaskínálatot és keresletet országos kiegyenlítés végett az Országos Gazdasági Munkaközvetítő Irodának minden esetben azonnal bejelenti. Figyelemmel kell lennie arra, hogy működése területén a munkaalkalmakról állandóan tájékozva legyen, s tevékenysége a munkaalkalmak felkutatására irányuljon. Működése területén a községek és városok munkapiac viszonyait állandóan figyelemmel kíséri, a mutatkozó munkaerő felesleget és munkaerőhiányt munkanemenként és községenként nyilvántartja, a közvetlenül jelentkező munkaadókról és munkeresőkről nyilvántartást vezet, más vármegyei hatósági gazdasági munkaközvetítőnek hozzá intézett megkereséseire azonnal intézkedik, az Országos Gazdasági Munkaközvetítő Iroda által megküldött munkapiaci kimutatásokat az érdekeltek részére tudomásulvétel végett megfelelő helyen és arra alkalmas módon kifüggeszti és hasonló eljárás céljából a községi hatósági munkaközvetítőknek továbbítja, a gazda-

sági munkaközvetítési kérdésekben szerzett tapasztalatai alapján az Országos Gazdasági Munkaközvetítő Irodának javaslatot tesz, előző évi működéséről és annak eredményéről az Országos Gazdasági Munkaközvetítő Irodának minden év március 1-ig jelentést tesz.

Községi hatósági munkaközvetítők teendőit ellátják: 1. megyei városban azok, akiket a polgármester a tisztviselők közül kijelöl, 2. községekben (körjegyzőségekben), ahol legfeljebb két jegyző van, a vezető jegyző, ahol kettőnél több jegyző van, akit a közigazgatási ügyeket intéző jegyzők közül a képviselő testület erre kijelöl.

A községi hatósági munkaközvetítő nevét a vármegyei hatósági gazdasági munkaközvetítőnek azonnal be kell jelenteni. A hatósági gazdasági munkaközvetítő hivatali kötelessége a munkaközvetítéssel járó teendők ellátása. Működési területe az illető község (körjegyzőség) területére terjed ki. A községi hatósági gazdasági munkaközvetítő feladata és kötelessége: 1. az Országos és Vármegyei Gazdasági Munkaközvetítő Iroda rendeleteit, utasításait pontosan és lelkiismeretesen azonnal teljesíteni, a más hatósági gazdasági munkaközvetítők megkereséseire intézkedni, 2. a község területén lakó hivatásos gazdasági munkásokat, cselédeket, napszámosokat, dohánykertészeket, föld, (kubikus) munkásokat állandóan nyilvántartani, 3. a község területén a gazdasági munkakeresletet és kínálatot a lehetőség szerint kiegyenlíteni, 4. munkaerőhiány esetén a munkaalkalmakról, munkanélküliség esetén pedig a munkanélküli gazdasági munkásokról (cselédekről) a vármegyei hatósági gazdasági munkaközvetítőnek jelentést tenni, 5. azokról a munkakeresőkről, akik más vidéken, vagy csak bizonyos munkára hajlandók elszerződni, külön jegyzéket kell vezetnie s annak adatait a vármegyei hatósági gazdasági munkaközvetítőnek kell bejelentenie, 6. a vármegyei gazdasági munkaközvetítő által megküldött munkapiaci kimutatásokat, valamint a tudomására jutott munkaalkalmakat és a munkára jelentkezők jegyzékét az érdekeltek tudomására kell hozni, e célból ezeket a legmegfelelőbb helyen és alkalmas meder, ki kell függesztem es a munkaalkalmakat a helyileg szokásos módon kihirdetni, 7. az előző évi működéséről február 1-ig a vármegyei hatósági gazdasági munkaközvetítőnek jelentést kell tennie.

A hatósági gazdasági munkaközvetítők csak gazdasági cselédkönyvvel, munkás igazolvánnyal rendelkező gazdasági munká-

sokat (gazdasági cselédeket) közvetíthetnek. A hatósági munkaközvetítés díjtalan. Az ügyviteli szabályokat a m. kir. földművelésügyi miniszter jóváhagyásával az Országos Gazdasági Munkaközvetítő Iroda állapítja meg. A gazdasági munkaközvetítés üzletszerű gyakorlása tiltva van. Ha valaki mégis üzletszerűleg foglalkozna gazdasági munkások közvetítésével, amennyiben cselekménye súlyosabb büntető rendelkezés alá nem esik, kihágást követ el, pénzbüntetéssel és 15 napig terjedhető elzárással büntetendő.³²

A gazdasági külső cselédek biztosítása érdekében a jogrend az Országos Gazdasági Munkáspénztárt szervezi,³³ melytől a gazdasági cselédek és családtagjaik a törvényben megjelölt esetekben segílyt kapnak. Az Országos Gazdasági Munkáspénztár célja az, hogy baleset, rokkantság, halál esetére, továbbá a nyugdíjbiztosítás és bizonyos életkornak elérése után, a biztosított gazdasági munkásnak vagy hozzátartozójának meghatározott segílyt nyújtson.

A baleset elleni biztosítás kötelező a gazdasági külső cselédekre, a kizárólag gazdaság számára dolgozó szakmáymunkásokra és a gépmunkásokra. Ezeknek biztosítása másutt, mint az Országos Gazdasági Munkáspénztárnál nem is eszközölhető.

A balesetbiztosítás kétféleképpen történhet. Vagy szerződést kötnek, vagy pedig a biztosítottak az Országos Gazdasági Munkáspénztár rendes tagjai lesznek. Minden egyéb biztosítási ág önkéntes belépésen alapul.

A gazdasági munkások és cselédek balesetbiztosítása kötelező. A nyugdíjcsoportha való belépés fakultatív.

A pénztárnak lehetnek alapító, rendes és rendkívüli tagjai. Az alapító tagok egyszersmindenkorra fizetnek díjat. Az alapító tagok felvétele ezidőszerint szünetel. Rendes tag lehet nemre való tekintet nélkül minden gazdasági munkás vagy szolgálati cselédkönyvvel bíró cseléd, továbbá minden gazdasági munkával foglalkozó egyén, aki belépésekor 14. életévét betöltötte, de 35. életévét még nem haladta meg.³⁴ A rendes tagok két csoportba sorolhatók és kétféle járulékot fizetnek. Mindkét csoportba való felvétel ezidőszerint szünetel. A tagok tagdíja félvévenként esedékes.

A gazdasági munkáspénztárnak van egy nyugdíj csoportja

³² 77.000/1926. F. M.

³³ 1900: XVI., 1902: XIV., 1912: VIII. és 1913: XX. — ³⁴ 1900: XVI. 2. §.

is.³⁵ A nyugdíjcsoportha való felvétel ugyancsak szünetel. A fél-évenként esedékes tagsági díjat meg kell fizetni, ellenkező esetben a befizetett tagdíjak visszatérítésére való igény nélkül a mulasztót a tagok sorából törlik. Ha a tagok sorából törölt egyén felvételre egy éven belül ismét jelentkezik, a törlés előtt befizetett tagdíjakat javára beszámítják. Tagdíjat nem kell fizetniök a katonai szolgálatban állóknak szolgálati idejük alatt. 25 évi tagság után a tagdíj fizetési köteleesség megszűnik, azonban a tag jogainak teljes élvezetében marad.³⁶ A tagok sorából ki lehet zárni azt, aki a kedvezményének jogosulatlan igénybevételével a pénztárt megkárosítja, továbbá azt, aki kivándorol, vagy vétséget, büntettet követ el.³⁷

A gazdasági cselédek után a munkaadó évenként köteles a pénztárnak biztosítási díjat fizetni, melyet a cseléd béréből levonni, vagy tőle követelni tilos.³⁸ A hozzájárulást a közadók módjára a városi, községi közegek hajtják be.³⁹ A törvény rendelkezése alapján a közigazgatási hatóságnak kötelessége a hozzájárulási díjakat kivetni. A kivetés érdekében a házról-házra való összeírást írja elő a jogszabály. Részletesen intézkedik a jogszabály a kivetési díjakkal kapcsolatosan hozott határozatokról, fellebbezésekről, a kivetési díjak törléséről, azok nyilvántartásáról, elszámolásáról. Ha a gazdasági munkaadó cselédlétszámában változás áll be, a munkaadó 15 napon belül köteles azt szóban vagy írásban a községi elöljáróságnak bejelenteni és a bejelentéskor a hozzájárulási díjat, valamint a díjpótlékot befizetni.⁴⁰ Gazdasági cselédek OTI biztosítási kötelezettség alá még az esetben sem tartoznak, ha a gazdaság számára ipari munkát végeznek.⁴¹

A gazdasági géptulajdonost is kötelezi a törvény, hogy a vizsgázott gépész kivételével minden alkalmazottját baleset esetére biztosítani köteles. A törvény nem tesz különbséget, hogy a géptulajdonos gépével saját gazdaságában, vagy más gazdaságában végez munkát. A munkáspénztár igazgatóságának joga van a munkaadókkal és géptulajdonosokkal külön biztosítási szerződéseket kötni.⁴² A gazdasági géptulajdonos biztosítási kötelezettségének úgy is eleget tesz, ha munkásait a pénztár rendkívüli tagjaiként

³³ 1912: VIII. 1. §. — ³⁶ 1902: XIV. 29. §. — ³⁷ 1900: XVI. 5. §.

³⁸ 1900: XVI. 8. §. 39.555/1924. F. M. — ³⁹ 1900: XVI. 8. §.

⁴⁰ 37.700/1924. F. M. — ⁴¹ 1927: XXI. 5. §.

⁴² 1912: VIII. 5. § és 1500/1912. F. M.

felvételi és értük a tagsági díjat megfizeti. Ha a géptulajdonos kötelezettségének nem tesz eleget, a kárért felelős. A géptulajdonos a munkás bérébe nem számíthatja be a tagsági díjat és ennek megfizetésére az alkalmazottat nem kötelezheti.⁴³

A szegődniénycs iparosok is csak az Országos Gazdasági Munkáspénztárnál biztosíthatók. A gazdasági gépmunkások (a fűtőt is ideértve) sem esnek OTI biztosítási kötelezettség alá. Az OTI keretébe kizárólag a képesített gépkezelő, vizsgázott gépész tartozik, ha átmenetileg, mint idénymunkás van valamely gazdaságban alkalmazva.⁴⁴

A rendelet az idénymunkásokra (sommás munkásokra) és a nyári időszakban alkalmazott munkásokra is kiterjeszti a biztosítási kötelezettséget. Biztosítani kell a szegődményes iparosokat, ha az illető gazdaság részére ipari munkát teljesítenek. Gazdasági, vasútüzemnél alkalmazott gazdasági cselédek; az egyes tanyagazdaságokban, tógazdaságokban szolgálati viszonyban állók, amennyiben ez utóbbiak a haltermelés és halászat nyerstermékeinek iparszerű (konzerválás) feldolgozásával nem foglalkoznak; fűrészüzemben alkalmazottak, ha a fűrészüzem gazdasági jellegű, ugyanígy a tőzegtermelésnél alkalmazottak is, a szalmapréselésnél alkalmazottak, feltéve, ha a szalmapréselést a földbirtokos végzi; a dohánykertészek, de csakis a dohánytermelésre szerződötett gazdasági cselédek, a bolgár és üvegházi kertészetnél alkalmazottak, a házmesterkertészek, a gazdasági mindenesek, a parádéskocsisok, a mezőgazdasági és erdei termeléssel, állattenyésztéssel, halászat, kert- és szőlőműveléssel selymészettel és méhészettel összefüggő mellékiparban átmenetileg foglalkoztatott gazdasági cselédek, ha legalább egy hónapot meghaladó időszakon át foglalkoztatva vannak, biztosításra kötelezettek.

Az idénymunkásokra az előbb említettek szerint szintén kiterjed a balesetbiztosítási kötelezettség. A rendelet felsorolja, hogy milyen idénymunkások nem esnek biztosítási kötelezettség alá. E rendelkezés szerint azok a munkások, akik egy vagy több meghatározott időszaki gazdasági munka elvégzésére vállalkoznak úgy, hogy ezen munkák elvégzésére szükséges időn felül fennmaradó idejükkel és munkaerejükkel szabadon rendelkeznek, biztosítási kötelezettség alá nem esnek, de önkéntesen biztosíthatók.

⁴³ 1912: VHI. 5. §. — ⁴⁴ 80.800/1933. F. M.

Ugyancsak önkéntesen biztosíthatók az erdei munkások, azok a vizsgázott gépészek, akik átmenetileg mint idénymunkások vannak valamely gazdaságban alkalmazva, OTI biztosítási kötelezettség alá esnek, ha pedig ezek szegődményes alkalmazottak, úgy az Országos Gazdasági Munkáspénztárnál esnek biztosítási kötelezettség alá. A motorkezelők, az áramfejlesztő telepek kezelői biztosítási kötelezettség alá akkor esnek, ha éves szerződés alapján kizárólag gazdaság részére dolgoznak. Soffőrökre azok a rendelkezések irányadók, mint a vizsgázott gépészekre. A vadőrök, erdőőrök és a kertészet körében alkalmazottak, akik a munkakör természeténél fogva magasabb műveltséget nem igénylő munkákat végeznek, szintén gazdasági cselédeknek tekintendők, s így biztosítás szempontjából rájuk nézve is irányadók az azokra vonatkozó szabályok.⁴⁵ Ezeken felül a biztosítási kötelezettséget egy későbbi rendelet kiterjeszti a szarvasmarhatenyésztő egyesületeknél alkalmazott tejjgazdasági ellenőrökre is, amennyiben szolgálati jogviszonyuknál fogva gazdasági cselédeknek minősülnek.⁴⁶ Időszakí gazdasági munka elvégzésére vállalkozott aratási, répa-, tengeri-, burgonyakapálás, tengerilérés, burgonya- és répaszedés, szénakaszálásra vállalkozott idénymunkásokra vonatkozólag a biztosításra vonatkozó szabályok nem nyerne alkalmazást, de önkéntesen az Országos Gazdasági Munkáspénztárnál biztosíthatók.⁴⁷

A gazdasági cselédek, (idénymunkások, szegődményes iparosok) biztosításának érvénye legkésőbb a biztosítás naptári évének végével megszűnik. Ha valamely idénymunkást folytatólagosan — szolgálati ideje megszakítása nélkül — a következő naptári évben, vagy annak egy részében alkalmaznak, a balesetbiztosítási kötelezettséggel kapcsolatban olyan elbírálás alá esik, mintha újonnan alkalmazott idénymunkásról lenne szó.

A biztosítás a naptári év vége előtt kilépő gazdasági cselédre nézve a szolgálati viszony megszűntével hatályát veszti.

Az önkéntesen biztosított pénztári rendkívüli tagok biztosításának érvénye a naptári év végéig tart és más személyre át nem ruházható.⁴⁸

Az előző rendelet hatályát az 1936. évre is kiterjeszti a 89.900/1935. F. M. számú rendelet.

⁴⁵ 80.800/1933. F. M. — ⁴⁶ 70.000/1934. F. M.

⁴⁷ 70.000/1934. F. M. 22. §. — ⁴⁸ 70.000 1934. F. M. 32., 33. §§.

A víztársulatoknál és a földművelésügyi tárca keretében házi kezelésben végzett munkálatoknak alkalmazottak baleseti biztosítása ideiglenes rendelettel nyer szabályozást.⁴⁹ Ezen munkáknál alkalmazott munkásokat betegség esetén saját hatáskörükben tartoznak segélyezni és e célra a munkavállaló béréből 3%-ot levonhatnak. Baleset esetére az Országos Gazdasági Munkáspénztárnál tartoznak munkásaikat biztosítani.⁵⁰

A segélyhez való jogát át nem ruházható, a segélyösszeg végrehajtás alá nem esik.⁵¹ A segélytől elesik az, aki a munkaképtelenséget maga idézte elő vagy ha a baleset szándékosság következtében történt, vagy ha akár belföldön, akár külföldön, de bányában, vagy építésnél történt.⁵² Kivételt csak a gazdasági építkezések képeznek.

Ha a pénztár tagját baleset éri, a pénztár orvosa a sérültet a pénztár terhére gyógyítja és kezeli. Ha a pénztár tagját munka közben éri baleset, a munkaadó köteles a sérült gyógykezeltetéséről gondoskodni és neki összesen legfeljebb 70 napig segélyt szolgáltatni.⁵³

Ez a rendelkezés nem vonatkozik azokra a munkavállalókra, akiket a munkanélküliség enyhítését célzó hatósági tevékenység során vízimunkálatoknál alkalmaznak. Az így alkalmazott munkások balesetbiztosítási kötelezettsége szünetel.⁵⁴

A munkaadó külső cselédjének sérülése esetén nem tartozik a segélyt kiszolgáltatni, hanem köteles a munkaképtelenség tartamára legfeljebb egynegyed évig fizetését, ha teljes ellátással volt szegődtetve, erre az időre ellátását is kiszolgáltatni. Ha a baleset nem a munkaadó hibájából következett be, a pénztár a gyógyszer, kötszer és a műszerek árát a munkaadónak megtéríti és a munkás munkaképtelenségének tartamára, — ezenfelül de legfeljebb 70 napig — a munkaadónak Γ20 P-t fizet ki. Ha a baleset következtében a munkás vagy cseléd a munkaadó terhére kórházi ápolásban részesült, a kifizetett költséget a pénztár megtéríti. A munkaadó hibájából bekövetkezett balesetből kifolyólag a munkaadónak a pénztárral szemben követelése nincs. Ha a munkaadó nem teljesíti a törvényben előírt kötelességét, úgy a gyógykezelést és a segélyezést a munkaadó költségére a pénztár végzi. Kötelességmulasztás esetén a munkaadónak követelési joga a pénztárral

⁴⁹ 1912: Vili. 13. §. — ⁵⁰ 37.777/1924. F. M. — ⁵¹ 1900: XVI. 10. §.

⁵² 1900: XVI. 11. §. — ⁵³ 1912: VIII. 7. §., 39.555/1924. F. M.

⁵⁴ 40.000/1935. F. M.

szemben elenyészik.⁵⁵ A baleset által okozott munkaképtelenség esetén a biztosított az 1.20 P segélyt, legfeljebb 10 héten át kapja. A pénztár a munkaadónak a munkaképtelenség tartamára legfeljebb 10 héten át téríti meg az 1.20 pengő segélyösszeget, a gazdasági cselédnél azonban a munkaadó egynegyedévi, vagyis 13 heti ellátás kötelezettségével szemben, a pénztár megtérítési kötelezettsége a baleset megtörténtét követő 29 nappal veszi kezdetét.⁵⁶

A törvény elvileg kimondja, hogy a felvett rendes és rendkívüli tag, gazdasági cseléd és gépmunkás, baleset, rokkantság esetén a segélynek csak egyszeres összegét kapják meg akkor is, ha többszörösen vannak biztosítva. A segélyek többszörösére azok tarthatnak igényt, akik a közp. igazgatóság előzetes engedélye alapján több tagsági könyvet váltottak.⁵⁷

Ha a biztosítottat baleset éri és 10 hétnél hosszabb időre munkaképtelenné vált, a 11. héttől jár neki a járadék, a munkaképtelenség tartamára. A járadék havonként utólagos részletekben esedékes és annak tartamára az évi 288 pengő megfelelő hányada jár. A sérültnek a segélyre csak akkor van igénye, ha munkaképtelensége száz százalékos. Százalék szerint csökkentett járadék legkisebb mértéke évi 72 P.⁵⁸

Aki a pénztárnak 10 éven át tagja volt, ha munkaképességét elvesztette és a fogyatkozás következtében félannyit sem képes megkeresni, mint amennyi a gazdasági munkások évi keresménye, életfogytaig vagy a munkaképesség visszanyeréséig havonként 4 P segélyt kap.⁵⁹ Ha tíz év után a biztosított munkaképességei olyan mértékben vesztette el, hogy egyharmadát sem képes megkeresni annak, mint amennyit más gazdasági munkás megkeres, a pénztártól járadékot kap. A járadék a tagsági időhöz igazodik. Tíz év után évi 24 pengő, a 10 évet meghaladott tagság után annyiszor 2·50 pengővel több a 24 pengőnél, ahány évvel a tagság a 10 évet meghaladja.⁶⁰ Ha a tag halála 10 éven belül következett be, a befizetett tagdíjak felét kapják a családtagok. Két éven belül 40 pengő segélyt fizet a pénztár, ha a biztosított 14 éven aluli gyermekeket hagy hátra. Ha a biztosított után házastárs vagy gyermek

⁵⁵ 1900: XVI. 15. — ⁵⁶ 1912: VIII. 7. § és 39.555/1924. F. M.

⁵⁷ 1912: VIII. 10. §. — ⁵⁸ 39.555/1924. F. M.

⁵⁹ 1900: XVI. 18. §. és 17.940/1926. F. M.

⁶⁰ 1912: VIII. 2., 17.940/1926. F. M.

nem maradt hátra, temetési segély címén 20 pengő utalható ki.⁶¹ Az Országos Gazdasági Munkáspénztárnak megvan a megfelelő szervezete. Központi ügykezelése a földművelésügyi miniszter felügyelete alatt áll.⁶²

Ha rendes tag nem baleset következtében, hanem más ok miatt válik rokkanttá és nem akarja a tagságdíjat addig fizetni, amíg a segélyre való joga meg nem nyílik, a pénztár az általa kifizetett összegeket kamat nélkül visszafizeti.⁶³ A segélyben nem részesült 65 életévét elért tag igényeinek érintetlenül hagyásával 40 pengőt kap.⁶⁴ Azon tag családja, ki nem baleset következtében hal meg és legalább 5 éven át volt biztosítva 80, tíz évi biztosítás esetén 100, 15 évi biztosítás után 108 pengő segélyt kap.⁶⁵

Ha a tag baleset következtében meghal, családja 320 pengőt kap egyszersmindenkorra. Ha az elhaltnak kettőnél több 14 éven aluli gyermeke maradt hátra, ezeknek javára a segély a harmadik gyermektől 120 pengővel növekszik. Ez az összeg 800 pengőt meg nem haladhat. Ha gyermek nincs, az özvegy 120 pengő temetési segélyt kap.⁶⁶

Ha gyermekek maradtak hátra, ez az összeg arányosan emelkedik. Az első és második csoportba tartozó tag nem baleset következtében beálló halála esetén, a gyermeknek a tagdíjakat a pénztár kamat nélkül visszaadja.⁶⁷ A második csoportba tartozó tag az első csoportba tartozó tag segélyének csak a felét kapja.⁶⁸ A harmadikcsoportba tartozó rendes tag családja részére adott segély attól függ, hogy hány esztendő volt a tag, amikor a tagok közé felvették. A legfiatalabb kor a 14. életév, a legidősebb kor 50 év. A halál esetére megállapított segély is e kor szerint változik. Az 50 éves korban felvett tag után kapja a gyermek a legkisebb segélyt.⁶⁹ Megengedték azt, hogy a harmadik csoportba felvegyék azokat is, akik 60. életévnél még nem idősebbek.⁷⁰ Ezeknek a halál esetére megállapított segélye 16 P.⁷¹ A negyedik csoportban a segély nagysága attól függ, hogy a biztosított egyén a belépéstől számítva hány év múlva tölti be a kitűzött életkort. A belépéstől

⁶¹ 1912: VIII. 3., 17.940/1926. — ⁶² 1900: XVI. 24. §.

⁶³ 1902: XIV. 3. §. — ⁶⁴ 1902: XIV. 19. §. — ⁶⁵ 17.940/1926. F. M.

⁶⁶ 1912: VIII. 8. § és 39.555/1924. F. M. — ⁶⁷ 1902: XIV. 4. §.

⁶⁸ 1900: XVI. 21. §. — ⁶⁹ 1902: XIV. 12. §. 17.940/1926. F. M.

⁷⁰ 1912: VIII. 6. §. — ⁷¹ 17.940/1926. F. M.

számított 10 év elteltével 26 pengő, 24 év elteltével 86 pengő segélyt kap.⁷²

A segélyt, ha valaki önmagát biztosította, neki fizetik ki. Ha a tag időközben meghal, a segélyt a tag helyett bárki más tovább is fizetheti. A segélyt a biztosított más javára is fizetheti.⁷³

Az Országos Gazdasági Munkáspénztár a hozzájárulási díjak megfizetését évről-évre állapítja meg. A földművelésügyi miniszter a törvényhatósági közegek köteleességévé teszi, hogy a hozzájárulási díjak befizetését, behajtását minden év április hó 1-ig szorgalmazzák. Az előirt időben való befizetés miatt a balesetből kifolyólag a pénztári segély nem követelhető és a munkaadó mulasztásáért a sérült gazdasági cselédnek teljes karáért felelősséggel tartozik.⁷⁴

Bíró Gyula: Mezőgazdasági munkáskérdés. Magyar Gazdák Sz. 1924. — Buday László: A mezőgazdasági munkáskérdés. Társadalomtudomány. 1921. — Gesztely Nagy L.: A mezőgazdasági munkáskérdés Magyarországon. Magyar Munkás Sz. 1921. — Mailáth József gróf: A mezőgazdasági munkáskérdés. Közgazdasági Sz. 1907. — Mailáth József gróf: A mezőgazdasági munkáskérdés. Bp. 1920. — Takács József: A mezőgazdasági munkáskérdés. Bp. 1921. — Ipolyi-Keller Gyula: Gazdasági munkásügy és szociálpolitika Magyarországon. Bp. 1910. — Czettler Jenő: Magyar mezőgazdasági szociálpolitika. Bp. 1924. — Cettler Jenő: Magyar állam mezőgazdasági szociálpolitikája. Bp. 1905. — Csergő Károly dr.: Az Alföld problémái. Szentes. 1931. — Gömbös Gyula: A nemzeti öncélúsáért. Bp. 1932. — Matolcsy Máttyás dr.: Mezőgazdasági munkanélküliség Magyarországon. Bp. 1933. — Móricz Miklós: Birtoktalan földműves népünk. Társadalomtudomány. 1933. évf. 1—2. sz. — Migray József: A marxizmus csődje. Bp. 1932. — Ráttkay R. Kálmán: Modern országépítés. Bp. 1933. — Heller Farkas: Szociálpolitika. Bp. 1920. — Szabados Mihály dr.: Gyakorlati szociálpolitikát. Bp. 1932. — Sziebert János dr.: A nemzetközi munkaügyi szervezet és Magyarország. Bp. 1933. — Radnóti István: A mezőgazdasági munkásság Németországban. Magyar Szemle 1931. évf. 43. sz. — Kovács Imre: A gazdasági cselédek kereseti és megélhetési viszonyai. Magyar Szemle. 1935. évf. 99. sz.

⁷² 1902: XIV. 15. §. és 17.940/1926. F. M.

⁷³ 1902: XIV. 16., 18. §. — ⁷⁴ 42.200/1936. F. M.

Napszám osok .

Az iparban (kis-, kézmű- és gyáripár) foglalkoztatott munkásokon kívül van egy olyan széles munkásréteg, melynek nincs tanult foglalkozása, vagy ha van, szakmájában elhelyezkedni nem tud és nem óra vagy hetibéres segédmunkásként dolgozik tanult, vagy szakmunkások mellett, hanem munkája ellenértékét napszám-bérben kapja és egy vagy több napig tartó olyan testi munkát végez, amely szaktudást nem igényel, s amelynek elvégeztetése sem képesítéshez, sem engedélyhez kötött iparhoz nem tartozik.

Napszám osnak tekinti a jogszabály általában azt, aki napszám-bérért szakképzettséget nem igénylő testi munkát végez és pedig a nélkül, hogy a munkaadóval szolgálati viszonyban állana.¹

A vasúti rendtartásról szóló törvény szerint a nem szakszerű munkára, rövid időre, kiségitésképpen alkalmazott munkásokat kell napszám osoknak tekinteni, akikre nézve a vasúti rendtartásban biztosított jogok nem terjednek ki.²

A napszám osréteg szoros összefüggésben áll az alkalmi munkások rétegével. A válságos időkben ezek a rétegek kiszélesednek. A tanult munkások szakmabeli kereseti lehetőségének csökkenése maga után vonja annak a szükségét, hogy a kenyérkeresetre utalt munkások alkalmi kereseti lehetőségekkel biztosítsák megélhetésüket.

A jogszabályok a napszám osok, illetőleg az alkalmi munkások kérdését nem szabályozzák. A bérre, munkaidőre és a munkabér-szerződésekre vonatkozó intézkedések hiányoznak. A napszám osok és alkalmi munkások nem tagjai az OTI-nak és munkanélküliség esetén a köziiilelnek e célra beállított köz- vagy ínségmunkái biztosítják számukra a megélhetést. A jogszabályokban az adózással kapcsolatban történik megemlékezés a napszám osokról. Napszám os jelleghez hozzátartozik, hogy tartózkodási helyü-

¹ 1922; XXIII. 3. § és 300/1924. P. M. 5. §. — ² 1914: XVII.

két gyakran változtatják, mert alkalmazkodni kénytelenek a munkapiachoz, ezért a napszámmunkát mentesíti a törvény a kereseti adó alól. E törvénnyel vált szükségessé a napszámos fogalmának fenti meghatározása.

A napszámos bármely napon otthagyhathja és megváltoztathatja munkahelyét felmondás nélkül. Hasonlóképpen a munkaadó is bármikor elbocsáthatja a napszámost felmondás nélkül. A megszolgált munkabéren kívül az elbocsátáskor a napszámost semmiféle járandóság nem illeti meg.

Amennyiben a napszámos állami munkák keretében nyert foglalkoztatást, elhalálózása esetén gyermeke nevelési járulékra nem tarthat igényt.³

³ 1912:LXV. 63. §.

A munkásnők szociális védelme.

Általános rész.

A nő munkavállalását a jogrend olyan feltételekhez köti, mint a férfimunkásokét. Azonban bizonyos esetekben különös rendelkezésekkel veszi védelmébe a női munkást. Taxatívén felsorolja a jogszabály azokat az üzemeket, üzemágakat, amelyekben a nő csak hatósági orvosi bizonyítvánnyal igazolt testi és egészségi alkalmasság esetén vállalhat munkát. Megállapítja továbbá, hogy melyek azok a munkakörök, amelyekben nő még orvosi bizonyítvány esetén sem alkalmazható. A nők munkavállalása szabad egyezkedés tárgyát képezi. A női munkásoknak éppen úgy munkakönyvvel kell rendelkezniük, mint a férfimunkásoknak.

A törvény három kategóriába osztja a női munkásokat. Az első csoportba tartoznak a 16 éven aluli, a másodikba a 18 éven aluli és a harmadik csoportba a 18 éven felüli női munkások. Általánosságban a törvény megtiltja, hogy nővel olyan munkát végeztessenek, amely testi erejét meghaladja. A munkaadó köteles üzemét azoknak a követelményeknek megfelelően berendezni, amelyek az alkalmazott testi épségének, egészségének és erkölcsi épségének megóvására szükségesek.¹

Részrendelkezések.

A törvény tiltja a nőknek éjjel való foglalkoztatását. Részükre s. egymást követő 11 órai éjjeli pihenőidőt ír elő. Éjjelnek az esti 10 órától a reggel 5 óráig terjedő időszakot kell érteni. Bizonyos esetekben kivételt állapít meg a jogszabály a nők éjjeli foglalkoztatásának tilalma alól. Megengedi ugyanis a 18 éven felüli nőknek éjjel való foglalkoztatását olyan üzemekben, amelyekben gyorsan romló nyersanyagokat vagy félgyártmányokat dolgoznak fel. Ezekben az üzemekben az éjjel való foglalkoztatást feltételekhez köti

¹ 1928: V. 7. §.

és előzetes bejelentést ír elő a jogszabály. Az engedélyt a 18 éven felüli nők éjjel való foglalkoztatására megadják, ha a nyersanyagokban és félégyártmányokban előállható veszteséget éjjeli munka folytatásával el lehet kerülni. Az így alkalmazott nők heti munkaideje 60 órában van maximálva, és éjjeli munkával naponta legfeljebb 10 órán át foglalkoztathatók.

Az üzem tulajdonosa bejelentés alapján 18 éven felüli nőket éjjel is foglalkoztathat az esetben, ha fenyegető baleset, elemi kár elhárítása, illetőleg a bekövetkezett üzemszavar vagy elemi kár jóvátétele érdekében, avagy az üzemek előre nem látható, időszakonként nem ismétlődő erőhatalom következtében előálló megszakítása esetében, illetve járvány esetén, annak leküzdése érdekében éjjeli munkára feltétlenül szükség van.

A törvény felhatalmazza a minisztereket, hogy szállodákban, vendéglőkben, kávéházakban, kávémérésekben és más olyan üzletekben, ahol élelmi cikkeket állítanak elő és szolgáltatnak ki, esti 10 órán túl is megengedjék a 18 éven felüli nők foglalkoztatását. Ugyancsak 18 éven felüli nők foglalkoztathatók egy évben legfeljebb három napon át a leltározási munkáknál. Vendéglőkben, kávéházakban és más, élelmicikknek az üzletben való elfogyasztására berendezett üzemekben és a leltározásnál foglalkoztatott nők munkaóráinak számát a kereskedelemügyi, illetőleg az iparügyi miniszter az érdekképviseltek és a munkaadók meghallgatása után rendeletileg szabályozhatja.²

A 18 éven felüli nők este 10 órától reggel 5 óráig terjedő időben szintén foglalkoztathatók gyümölcsöt, zöldséget és halat konzerwé feldolgozó üzemekben, ahol a gyors romlás által okozott veszélyek elkerülése az éjjeli foglalkoztatást szükségessé teszi. Minden év június és július havában legfeljebb hat hétig a selyemgubó raktárakban és enyvgyárakban is foglalkoztathatók a 18 éven felüli nők éjjel, ha a meleg idő miatt az enyvöntést éjjel kell végezni. Azokban az üzemekben, ahol közfogyasztásra szánt tejet dolgoznak fel, 18 éven felüli nők éjjeli munkára alkalmazhatók az üvegek és kannák mosására.³

A közfogyasztásra szánt tejet feldolgozó üzemekben aló éven felüli nőknek este 10 órától reggel 5 óráig terjedő időszakban való foglalkoztatását már egy régebbi rendelet is megengedte.⁴

² 1928: V. 12., 14., 15., 19. §.

³ 150.443/1930. K. M. 21. §. — ⁴ 26.087/1913. K. M.

A jogszabály megállapítja melyek az időszakok által befolyásolt üzemek. Ilyeneknek minősülnek azok az üzemek, 1. melyek egész évben munkában állnak ugyan, de bizonyos évszakokban a fogyasztás tömegesen lép fel, 2. rendkívüli körülménynek nevezi minden üzemnél a munkatorlódást, az anyagoknak, árúknak megromlástól való megvédése céljából szükséges kivételes munkákat, kedvezőtlen időjárási viszonyokat, kivételes hajózási és szállítási lehetőségeket, közegészségügyi vagy más közérdek kielégítése szempontjából végzett szükséges rendkívüli munkát, szállítási határidők betartásának lehetetlenségét a fontosabb szállításoknál. A nők éjjel való foglalkoztatását engedélyező hatóság köteles megvizsgálni, hogy a kivételes engedélyezés feltételei fennforognak-e.⁵

A nők éjjel való foglalkoztatására vonatkozó engedély egy évben csak 60 napra adható. Bizonyos üzemekben egész év tartamára is megadható az engedély, ha a munkaadó megfelelő üzemtervet mutat be. Ha az illető helyen több hasonló, azonos viszonyok közt lévő idényüzem működik, a hatóság az engedélyt csak az esetben adhatja meg, ha az engedélyt valamennyien vagy pedig a többség kéri, és az általuk egyetértőleg megállapított üzemtervet bemutatták.

Az iparhatóság az engedély kiadásáról és az éjjeli pihenőidő megrövidítéséről az iparfelügyelőt értesíti és az engedélyről jegyzéket kell vezetnie. A munkaadó a munkaidőrendet tartozik a munkásnők által könnyen hozzáférhető helyen, olvashatóan kifüggeszteni.

A törvény felhatalmazza a minisztert, hogy a nők foglalkoztatásának feltételeképpen, az alkalmazottak testi épségének, egészségének, erkölcsi épségének megóvása céljából, a berendezésre, a munka végzésére, bizonyos anyagok használatától való eltiltására rendelkezék, továbbá, hogy a nők foglalkoztatását bizonyos üzemekben, helyiségekben, bizonyos munkákkal vagy műveletekkel az alkalmazott nők egészsége, testi épsége és erkölcsi épségére gyakorolt hátrányos befolyása miatt megtiltson. Ezeket a rendelkezéseket az illetékes miniszter a törvény hatálybalépésétől számított egy éven belül, legkésőbb, amikor annak kiadása indokolt, kiadni köteles.⁸

Terhes nők, kikenél a terhesség külsőleg felismerhető, vagy

⁵ 150.443/1930. K. M. 12., 13. §. — ⁶ 1928: V. 10. §.

ha orvosi bizonyítvánnyal igazolják, hogy egészségük vagy szüledő gyermekük egészségének veszélyeztetése nélkül éjjeli munkát nem végezhetnek, az éjjeli munkától felmentendők.

Külön törvényes rendelkezés áll fenn a sütőipari munkák szabályozására.⁷ E rendelkezés szerint az iparos 18 éven felüli alkalmazottjának munkaidejét legfeljebb napi két órával meghosszabbíthatja és éjjeli pihenőjét 10 órára leszállíthatja. Éjjel a következő esetekben végeztethet munkát:

1. ha az éjjeli pihenőidő leszállítása az üzemet fenyegető veszélyek elhárítása céljából elkerülhetetlenül szükséges,

2. erőhatalom megszüntetése végett,

3. ha gyorsan romló anyagok és félgyártmányok megmentése céljából van szükség a nappali munka meghosszabbítására. A nőalkalmazottak napi munkaideje 8 óránál több nem lehet.⁸

A törvény alapján igénybevett munkaidő meghosszabbítást az iparhatóságnak be kell jelenteni. A bejelentésben fel kell tüntetni, hogy a meghosszabbítást milyen okból, mely napon vagy napokon eszközli, hány női alkalmazottat foglalkoztat, mely időben kezdődik a munka és meddig tart.⁹

A törvény gondoskodik a női alkalmazottak munkabér védelméről is. Elrendeli, hogy a nő munkabéréből eszközölt levonás alkalmával a munkaadó írásbeli elszámolást köteles adni, amelyben a megállapított és megszolgált munkabér mellett az abból történt levonást jogcím szerint megnevezve, részletesen fel kell tüntetni. A törvény meghatalmazza a minisztert, hogy bizonyos vállalatokban, üzemekben a nőknek csak bérkönyv (bérlap) használata mellett adható ki a bér. Ahol a bérkönyv használata kötelező, a munkaadó bérlevonást nem eszközölhet. Az órabér szerint díjazott munkabér esetén nemcsak a kifizetett munkadíjat, hanem az üzemen kívül végzendő kiadott munkát is be kell vezetni.¹⁰

Az illetékes miniszter elrendelheti, hogy a vállalatok ama helyiségeiben, ahol nőknek olyan munkát adnak, melyet a munkaadó munkahelyén kívül végeznek, továbbá azokon a helyeken, ahol a munkahelyen kívül végzett munkát átveszik, az egyes munkálatokért fizetett díjak jegyzékét és az elszámolás módját, anyag és eszközök elszámolását, valamint az egyéb adatokat, a

⁷ 1923: XV. 7. §. — ⁸ 1923: XV.

⁹ 59.667/1924. K. M. — ¹⁰ 1928: V. 26. §.

munkavállalóknak hozzáférhető helyen olvasható módon állandóan ki kell függeszteniük. A hirdetményre rá kell vezetni annak keltét, a hatálybalépésének napját és a munkaadó aláírását.¹¹

Ha a munkaadó a munkásnőnek élelmet, lakást vagy hálómhelyiséget ad, az élelemnek élvezhetőnek és tekintettel az alkalmazott szervezetére elegendőnek, a lakásnak vagy hálómhelyiségnek az egészség és az illendőség követelményeinek megfelelőnek kell lennie. A munkaadó köteles gondoskodni arról, hogy azokban a tisztaságot és a rendet megfelelően megtartsák.

A nők biztosítása szempontjából azonos intézkedések vannak, mint a férfi munkavállalókra.

Lásd a Szociális biztosítás és az Anya- és csecsemővédelem című fejezetnél.

A munkásnők védelmére kiadott intézkedések ellenőrzéséről és felügyeletéről az iparhatóságok és az iparfelügyelők gondoskodnak. Az iparfelügyelő-állásokra nők is kinevezhetők. A női iparfelügyelő a kerületi iparfelügyelőnek van alárendelve. Hivatalos ténykedésében annak utasításait tartozik követni. Tevékenysége elsősorban a nők és gyermekek ipari munkájának felügyeletére terjed s ezért hatáskörébe olyan ipartelepek tartoznak, amelyekben nőket és gyermekeket alkalmaznak. Az iparfelügyelő gyárvizsgálatának ki kell terjednie a nő egészségének, testi épségének megóvása érdekében tekintetbe jövő minden körülményre. Az iparfelügyelőknek gyárvizsgálatoknál különös figyelmet igénylő szempontjai az alábbiak:

a) A nő és a gyermekmunkásokat gyengébb szervezetüknél fogva munkájukból folyólag fenyegető egészségi ártalmak veszélye, azoknak netán előfordult megbetegedésekkel való összefüggése. A munkásoknak ezen ártalmak és veszélyek tekintetében való felvilágosítása s azok elkerülése szempontjából való magatartásra vonatkozó kioktatása;

b) a szükséghez képest férfiktól elkülönített öltözőhelyiségek létesítése, megfelelő zárt, de szellős ruhaszekrényekkel s lefolyó rendszerű mosdóberendezéssel való ellátás, szennyes vagy egyébként veszélyes munkáknál megfelelő gyári munkaruhák rendelkezésre bocsátása;

c) kellő számú (25 személyre legalább egy) a higiénia követelményeinek megfelelő s teljesen elkülönített s felírással is ellátott árnyékszékek felállítása a nőmunkások részére;

¹¹ 1928: V. 27. §.

d) nagyobb számú munkást foglalkoztató, illetve szennyező munkákat folytató üzemekben fürdőberendezésről való gondoskodás (zuhanyos rendszer, lehetőleg szabályozható, melegített vízzel);

e) a gyár élelmiszer raktárainak, étkező helyiségeinek, a gyár konyháinak tisztasága. Nagyobb munkáslétszám, illetve a munkások lakóhelyétől való nagyobb távolság esetén megfelelő tiszta étkező helyiségek szorgalmazása ételmelegítőkkal;

f) a lakások és hálóhelyiségek (az Utasítás 27. §-ában foglaltakon felül) a nő-, illetve gyermekmunkások különleges igényeihez mért felszerelése, a gyermekeknél megfelelő állandó felügyelet szervezése, s végül erkölcsi szempontból a helyiségek kellő elkülönítettsége; (ez utóbbi szempontból az összes munkahelyiségek, valamint a munkálatok beosztásánál is figyelembeveendő, netán felmerült panaszok bizalmasan tárgyalandók s az orvoslás módjai mérlegelendők);

g) a telepek munkásjóléti intézményeinek számbavétele, nevezetesen a nő- és gyermekmunkások részére szolgálóké, aminők pl. a bölcsődék és egyéb anya- és csecsemővédő létesítmények, internátusok (otthonok), gazdasági és kulturális jóléti intézmények, üdülő, testedző és szórakoztató berendezések. Ilyenek létesítése buzdítással, tanáccsal elő is mozdítható. A meglévők pedig figyelemmel kísérendők, esetleg hiányaikra a figyelem felhívandó.¹²

Erkölcsi veszélyeknek különösebben kitett vendéglői és italmérési üzletekben alkalmazott női munkások védelmét a jogrend külön szabályozza. Az italmérési engedélyeseket különösen kötelezi a jogrend arra, hogy női alkalmazottaiknak erkölcsstelen üzelveit megakadályozzák és italmérés címén az üzletet kéjelgési célokra ne használhassák fel. E cél szolgálatában megtiltja a női alkalmazottaknak a vendégek asztalához való ülést és ételek fogyasztását. A tilalom megszegéséért az engedélyes büntetőjogilag felelős.¹³ Fogadóknak, szállodáknak, penzióknak alkalmazott, továbbá szobaasszonyt teendővel foglalkoztatott nők életkorát rendelet szabályozza. Ilyen helyeken a szobalányi és szobaasszonyi teendők elvégzésére csak 40. életévüket betöltött nőket lehet alkalmazni. A rendelet életbelépéséig alkalmazott nőkre e tilalom nem vonatkozik, mert a fiatalabb nők szolgálatukban megmaradhatnak, de újjak felvételénél köteles a munkaadó ezeket a rendelkezéseket

¹² 100.027/1918. K. M. — ¹¹ 1921: IV., 94.453/1921. B. M.

szem előtt tartani. Azokban a fogadókban, szállodákban, ahol a női személyzet szigorú ellenőrzés alatt áll és az ellenőrzésre megvan a lehetőség, az elsőfokú iparhatóság visszavonásig engedélyt adhat, hogy a szobalányi és szobaasszonyi teendők elvégzésére 40 évnél fiatalabb, de 24. évet betöltött nőt is alkalmazhatnak.¹⁴ A fogadói, szállodát, penziót fenntartó iparosnak kötelessége felügyelni arra, hogy az alkalmazott női személyzet kéjelgést ne űzzön.

A vendéglőkben, kávémerésekben, kávéházakban, tejivócsarnokokban, korcsmákban és cukrászdákban a vendégek kiszolgálására felírónői teendők elvégzésére 20. életévüket be nem töltött nőt alkalmazni tilos.¹⁵

A jogszabály ezekben az üzletekben tiltja az olyan nők alkalmazását, akik az alkalmazás idejét közvetlenül megelőző 3 éven belül bejegyzett kéjnök voltak, vagy kikről megállapítást nyert, hogy ezen idő alatt titkos kéjelgést űztek.¹⁶

A nők védelmével kapcsolatban a jogszabály büntetéseket állapít meg. „Amennyiben cselekménye súlyosabb büntető rendelkezés alá nem esik, kihágást követ el és száz pengőig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő az a munkaadó: *a)* aki az e törvény alapján kibocsátott rendeletben (14, 16—19. §§) vagy hatósági engedélyben (13. §) a napi munkának beosztására, vagy a tényleges napi munkaidőnek tartamára (21—22. §§) vagy a munkaközi szüneteknek (20. §) vagy a napi munkaszak után egyhuzamban nyújtandó szünetnek beosztására és tartamára megszabott rendelkezéseket megszegi, *b)* aki a gyermek, fiatalkorú vagy nő munkája díjazásának módja és mérve, vagy a munkával reájuk hárított költségek, vagy a munkaadó részéről nekik juttatott szolgáltatások tekintetében a jelen törvény alapján (27—28. §§) kibocsátott rendeletben, vagy az ilyen rendelet alapján más módon megállapított rendelkezéseket megszegi.

Az előző bekezdés alá eső büntetés öt napig terjedhető elzárás és kétszáz pengőig terjedhető pénzbüntetés, ha azt olyan egyén követte el, aki ilyen kihágás miatt jogerős ítélettel már büntetve volt és büntetésének kiállása óta két év még nem telt el.¹⁷

Az a vendéglős, kávé és cukrásziparos, aki nők alkal-

¹⁴ 155.102/1923. K. M. 1. §. — ¹⁵ 6.991/1931. K. M.

¹⁶ 155.102/1930. K. M. 2. §. — ¹⁷ 1928: V. 35. §.

mazásával kapcsolatban kiadott rendeletet megszegi, kihágást követ el.¹⁸

A nőtanonc alkalmazása ugyanolyan feltételekkel történik, mint a fiútanoncoké, azokkal a kivételekkel, amelyek a nőket nemükből kifolyólag megilletik.

Nőtlen, özvegy, feleségétől különváltan élő iparos, háztartásában kiskorú nő iparostanoncnak lakást és ellátást nem adhat.

A jogszabály a túlnyomólag nők által űzött iparokról külön rendelkezik.

A jogszabály túlnyomólag nők által űzött iparoknak minősíti a fehérneműtisztító, fűzőkészítő, kozmetikai ipar, mű- és aranyhímző, aszúrozó, női fodrász, női divatkalapkészítő, női szabó és leányruhakészítő és penzió iparokat. A tanidő és segédi szakbavágó gyakorlat tartama a penzió iparnál legalább három-három hónap, összesen legalább hat hónap, a fehérneműtisztító iparnál legalább négy-négy hónap, összesen legalább nyolc hónap, a fűzőkészítő, mű- és aranyhímző, aszúrozó és női kalapkészítő iparnál legalább hat-hat hónap, összesen legalább egy év, a női fodrász iparnál legalább kilenc-kilenc hónap, összesen legalább másfél év, kozmetikai, női szabó és leányruhakészítő iparoknál legalább egy-egy év, összesen legalább két év. Ezek a kedvezmények csak a huszadik életévüket betöltött nőkre vonatkoznak.

A tanszerződésben a szerződő felek a tanidőnek az előző bekezdésben megszabott legrövidebb tartamánál hosszabbat is kiköthetnek.

Az első bekezdésben említett iparokban foglalkoztatott női tanoncokat a második bekezdésben megszabott, illetőleg a tanszerződésben kikötött tanidő eltelte után segédvizsgálatra kell bocsátani.

Azok a húsz éven felüli nők, akik a törvény életbelépése előtt az 1884. évi ipartörvény alapján törvényszerű tanszerződést kötöttek, csak a tanszerződésben megállapított tanidő befejezését kötelesek igazolni és segédi vizsgálat letételére nem kötelezhetők, de kérelmükre a tanszerződésben megállapított tanidő befejezése után segédi vizsgálatra kell őket bocsátani.

A túlnyomórészben nők által űzött iparokban tanoncként; alkalmazott nők abban az esetben sem kötelezhetők a felsorolandó iparokra megszabott segédi szakbavágó gyakorlatnál hosszabb

¹⁸ 155.102/1930. K. M.

gyakorlat igazolására, ha igazolt tanidejük rövidebb a második bekezdésben előírtaknál.¹⁹ Azokat a húsz éven felüli nőket, akik fehérműtisztító, fűzőkészítő, kozmetikai, mű- és aranyhímző, azsurozó, női fodrász, női divalkalapkészítő, női szabó és leányruhakészítő, penzió iparokban, az ezekre megállapított tanidő és a segédi szakbavágó gyakorlat együttes tartamának megfelelő időn át, bár nem tanonci és segédi minőségben, szakbavágó munkát végeztek és azt elfogadható módon (községi előjárósági bizonyítvánnyal vagy másképpen) igazolni tudják, kérelmükre szakvizsgálatra (60. §.) kell bocsátani.²⁰

A jogszabály a kötőszövő ipart is a túlnyomólag nők által űzött iparok közé sorozza.²¹ A női ipari-szakiskolát végzett növendékek részére a női szabó és leányruha készítő iparban 1 — 1 évi szakbavágó gyakorlat után iparigazolvány adható ki.²²

A fiatalkorú nők magánjogi védelmével az anya- és csecsemővédelemnél foglalkoztunk.

A női munkások egy külön kategóriáját a házi cselédek képezik. „Cselédnek kell tekinteni azt a személyt, aki háztartási vagy gazdaság körüli személyes és folytonos szolgálatra kötelezi magát legalább egy hónapi időtartamra bér ellenében.“ Házi vagy belső cselédnek kell nevezni azt, akit főleg házban, vagy a család egyes tagjának szolgálatában teljesítendő munkára fogadtak fel.²³

A törvény szerint a cseléd szóbeli vagy írásbeli szerződés alapján lép szolgálati viszonyba. A szolgálatba lépéssel a cseléd a gazda háznépéhez tartozik.²⁴ A törvény intézkedik arról, hogy a cselédet testi erejét meghaladó és egészségét veszélyeztető munkával meg ne terheljék. A megbetegedett cselédet a gazda tartozik gyógyíttatni a megbetegedéstől számított egy hónapi időtartamra, vagy ha a gazda hibájából történt a megbetegedés, a betegség egész tartama alatt.²⁵ A kötelező betegségi és baleseti biztosítás törvényre emelkedésével a háztartási alkalmazottak is biztosítási kötelezettség alá esnek. A rendőri bejelentési kötelezettség hatálya alá tartozó városok és községek a háztartási alkalmazottak munkájának megkezdését és a munkaviszony megszűnését a munka-

¹⁹ 78.000/1923. K. M. 50. §. — ²⁰ 78.000/1923. K. M. 51. §.

²¹ 73.630/1925. K. M. — ²² 67.654/1926. K. M. — ²³ 1876: XIII. 64. §.

²⁴ 1876: XIII. 2. §. — ²⁵ 1876: XIII. 30., 32., 33. §§.

adók a biztosítás céljából a rendőrségi bejelentés útján, megállapított helyen jelentik be.²⁶

A szolgálati szerződés írásban és szóban köthető. A szerződés feltételeit a felek szabadon állapíthatják meg. A munkaviszony felmondás alapján bármikor megszüntethető. A jöerkölcsbe, vagy törvénybe ütköző cselekedetek elvégzésére még szerződés alapján sem kötelezhető a cseléd. A munkaadó a szerződés megkötése után sem köteles a cselédet felfogadni, ha hűsége és magaviseleté iránt alapos kifogások merülnek fel, ha a cseléd előbb észre nem vett ragályos vagy undortkeltő betegségben szenved, ha a cseléd a szolgálatba beállni vonakodott, ha a gazdát olyan csapás érné, hogy e miatt cselédjeinek számát apasztani kénytelen.

A törvény biztosítja a szolgálatból való kilépést a cseléd részére is, ha olyan állapotba esik, mely a szolgálatban létét megakadályozza. Ilyen esetek: ha beteg lesz, ha férjhez megy és férje nem engedi meg, hogy szolgálatban álljon, ha időközben olyan örökséghez jut, mely feleslegessé teszi a szolgálatot, ez esetben azonban alkalmas helyettesről kell gondoskodnia, ha a gazda más községbe költözik és a cselédétől azt kívánja, hogy a gazdát abba a községbe kövesse és ezt a szolgálatbalépés alkalmával neki meg nem mondták, ha a cseléd családjában olyan változás állna be, mely a cseléd otthonmaradását elkerülhetetlenné tenné. Ha a cseléd a szolgálatot elfogadni vonakodnék, a gazda kívánóságára a foglalkozásra kényszeríthető is.

A gazda köteles a cselédnek bérét és ellátását a kikötésnek megfelelően kiszolgáltatni. A kikötött étkezést és lakást egészséges minőségben és elegendő mennyiségben kell kiadnia. A gazda köteles arról gondoskodni, hogy cselédje józan, erkölcsös, takarékos életet éljen, továbbá, hogy testi erejét meghaladó munkával meg ne terheljék. A gyermekcselédet a gazda köteles testi fejlődését veszélyeztető munkáktól megóvni.

A cseléd köteles a rábízott munkát híven, pontosan, az utasítás és legjobb tudása szerint elvégezni. A cseléd tartozik rövid ¹ időre olyan szolgálatot is elvégezni, amelyre nem szegődött, ha az erre hivatott cselédtársa megbetegedett, másutt van, vagy őt szolgálata teljesítésében más ok hátráltatja.

Ha a cseléd szerződésszerű kötelezettségének teljesítését meg-

²⁶ 1927: XXI. 132. §.

tagadja, a gazda kívánságára hatósági kényszert is alkalmazhat. Az ilyen cseléd a gazdának okozott károk megtérítésével tartozik. A személyes szolgálatból kifolyólag a cseléd saját maga köteles a munkát elvégezni, helyettessel a gazda tudta nélkül nem dolgoztathat. A cseléd mindazokért a károkért, melyeket a gazdának okozott, megtérítéssel tartozik és e címen a gazda a cseléd béréből levonást eszközölhet. A cseléd köteles magát a házirendhez tartani és a gazda tudta és jóváhagyása nélkül megengedett időn túl ki nem maradhat. Látogatókat nem fogadhat. A cseléd ruháját gazdájához tartozik vinni, ládáját a gazda a cseléd jelenlétében megvizsgálhatja. Ha a cseléd ezt meg nem engedi, a gazda ezt hatósági közege jelenlétében eszközölheti. A gazda jogosítva van cselédjét megdorgálni.

A szerződés felmondás alapján felbontható. A gazda felmondással elbocsáthatja cselédjét: ha a cseléd képtelen annak a munkának elvégzésére, amelyre felfogadták, ha a cseléd kötelességét a gazda intézkedései ellenére sem teljesíti, ha a munkanapon a gazda tudta nélkül a munkából eltávozik, ha ügyetlenségből vagy rosszakaratból kárt okoz, ha veszekedő magaviseletével a békés megtérést kizárja, ha terhes állapotba jut.

A cseléd felmondhat: ha a gazda a cseléd bérét nem fizeti ki pontosan, ha a cseléd férjhez megy és a szolgálati idő betöltése a házasságot megghiúsítaná, ha kimutatja, hogy szüleinek szüksége van rá, ha kiskorú és a gyám beleegyezése nélkül állt munkába és a gyámhatóság a beleegyezést nem pótolja, ha mint férjes asszony lép szolgálatba és őt férje szolgálatban állni nem engedi, ha a gazda más községbe költözik.

Azonnali elbocsátásnak van helye, ha a cseléd a gazdát, annak családtagját megfenyegeti, tetteleg bántalmazza, ha a gazda gyermekét vagy egyéb családtagját rosszra csábítja, vagy azokkal tiltott vagy gyanús szövetkezésben él, ha büntettet vagy nyereségvágyból eredő vétséget vagy büntettet követ el, ha gazdája nevére pénzt vesz fel, vagy kölcsönöz, ha a gazda tulajdonában kárt okoz, ha ivásnak, játéknak adja magát, vagy erkölcstelen életet él, ha három hónapnál hosszabb időre bezárják, ha hamis bizonyítványt adott és a gazdát tévútra vezette, ha tüzzel intés ellenére is vigyázatlanul bánik és tűz támad, ha a lábasjóságot nem gondozza megfelelően, ha ragályos és undortkeltő betegségbe esik.

A cseléd jogosítva van helyét azonnal elhagyni: ha a gazd-

dának vagy családtagjának bánásmódja életét vagy egészsége biztonságát veszélyezteti és a gazda ilyen esetben nem tudja vagy nem akarja cselédjét megvédeni; ha a gazda cselédjét olyan lépésre akarja csábítani, melyet a jóerkölcs és a törvények tiltanak; ha a cseléd a családtagoktól, vendégektől kísértésnek van kitéve és a gazda ezektől nem tudja vagy nem akarja megóvni; ha a gazda cselédjét éheztetni, vagy ha a gazda 16 km.-nél távolabb fekvő községbe teszi át lakását; s ha a cseléd súlyos betegségbe esik, mely miatt a szolgáltatételre képtelenné válik.²⁷ A szolgálati helyüket ok nélkül sűrűn változtató cselédeket csavargóknak tekinti a törvény. Ha a cseléd szolgálati helyét kellő ok nélkül elhagyja, vele szemben a toloncszabály rendelkezéseit kell alkalmazni és a cselédet illetőségi helyére lehet toloncoltatni.²⁸

A cseléd törvény nem szabályozza a cselédek munkaidejét, nem biztosítja a pihenőt, a szabadságot, nem állapítja meg a legkisebb életkort, amelyben a nőt szolgálatba fel lehet fogadni, nem biztosítja a házi cseléd számára a törvény a megfelelő lakást. A cseléd ki van szolgáltatva munkaadójának, aki a házi fenytétet is alkalmazhatja vele szemben, sőt béréből is levonást eszközölhet az okozott kárért.

A cselédek és munkaadók közt felmerülő vitás ügyek elintézése a rendőri büntetőbíráskodás hatáskörébe tartozik. Végső esetben a közigazgatási bíróság dönt.²⁹

A hatóságí munkásközvetítés a cselédek közvetítésére is kiterjed.³⁰

Máday A.: A női munka. Bp. 1899. — Máday A.: A női munka jelenlegi állása. Társadalmpolitikai közlemények. 1904. — Hollósné De Grobois N.: A női munkás. Bp. 1911. — Perkins Gilman Ch.: A nő gazdasági helyzete. Bp. 1908. — Bebel A.: A nő és a szocializmus. Bp. 1929. — Heller Farkas: A nők éjjeli munkájának eltiltása és a nők. Munkásügyi Szemle. 1911. — Fejérváry Imréné: A háború és a nők kereseti viszonyai. Bp. 1915. — Pap Dezső: A fiatal-korú munkásnők védelme. Munkásügyi Sz. 1911. — Arányi Miksa: Társadalmi képek. Bp. 1912. — Heller Farkas: Szociálpolitika. Bp. 1920. — Heller Farkas: Magyarország szociálpolitikája. Bp. 1923. — Heller Farkas: A társadalmi kérdés megoldásának útjai. Bp. 1923. — Hilscher Rezső: Bevezetés a szociálpolitikába. Bp. 1928. — Balás Károly: A szociálpolitika főkérdései. Bp. 1929. — Latosinszky Imre: Az ipari racionalizálás szociális vonatkozásai. Békéscsaba. 1932. — Gortvay György: A nők visszaszorítása a kenyérkereső pályákról. Magyar Szemle.

³⁷ 1876: XIII. — ³⁸ 9389/1885. B. M.

³⁹ 1896: XXVI. — ³⁹ 92.815/1916. K. M.

1932. évf. 62. sz. — Gortvay György: A kereső nők foglalkozási viszonyai. Társadalompolitika. 1930. évf. 1—2. sz. — Hilscher Rezső: A női munkaszolgálat. Munkügyi Szemle. 1935. évf. 4. sz. — Mihelics Vid: Keresztényszocializmus. Bp. 1933. — Sziebert János: A nemzetközi munkaügyi szervezet és Magyarország. Bp. 1933. — Balogh Andor: A cselédkérdés napjainkban. 1924. — Farkas Geiza: Házi cseléd falun. Munkügyi Szemle. 1912. — Ferenczi Imre: Női munkaügy, házi cseléd kérdés. Munkügyi Szemle. 1918. — Mozolovszky Sándor: Néhány adat házicselédjeink társadalomrajzához. Társadalomtudomány. 1926.

Szociális biztosítás.

A társadalombiztosításról alkotott jogszabályok két nagy csoportra oszthatók. Az egyik rész a betegség és baleset elleni biztosítást, a másik rész pedig az öregség, rokkantság, özvegység és árvaság esetére szóló biztosítást öleli fel. A két csoporton belül is külön jogszabályok rendelkeznek az Országos Társadalombiztosító Intézetre és más jogszabályok rendelkeznek a Társadalombiztosító Intézethez nem tartozó, de más biztosító intézet kötelekében álló biztosítási kötelezettségeire, valamint a biztosításból kifolyólag a tagokat megillető szolgáltatásokra.

A betegségi biztosításra kötelezetteket a törvény taxatívén felsorolja.

Betegségi biztosításra kötelezettek:

1. az ipartörvény alá eső minden vállalat, üzem és foglalkozás,
2. az ipartörvény alá nem eső, de keresetszerűen folytatott vállalkozások, üzemek és foglalkozások, mégpedig abban az esetben is, ha közérdekből egyébként különleges törvényi szabályozást nyertek, (közjegyzői, ügyvédi, műszaki irodák, orvosi rendelő, lapkiadóhivatalok, szerkesztőségek, színházak, gyógyszerárak, gyógyintézetek stb.),
3. a bányatörvény alá eső minden vállalat, üzem és foglalkozás,
4. kőfejtő, homok-, kavics- és agyagtermelő, kő- és földanyagokat feldolgozó vállalatok, üzemek és foglalkozások,
5. mindennemű építkezés (épület, út, híd, vasút, alagút, víz, gát, csatorna, kikötő, erődítési, vízvezeték, gáz, villanyvilágító és erőátviteli vezeték építkezés stb.) és építmény fenntartás,
6. gyúlékony, egészségre ártalmas vagy mérges, úgyszintén robbanó anyagoknak és robbantó tárgyaknak előállítás,
7. vegyszertári, fizikai és gyógyszerészeti laboratóriumok,
8. vágóhidak és jégművek,
9. raktártartás, raktározás és kereskedelmi pincészet,

10. fuvarozás, szállítmányozás, állattartás, ideértve versenyistálló tartását,

11. gépjárművek, (gépkocsi, felvonó, repülő, léghajó, stb.) tartása,

12. vasúti üzemek, tekintet nélkül a hajtóerőre; gyáraik, műhelyeik és fenntartási munkálataik,

13. hajózás és hajórakodás, ide nem értve a tengeri hajózást; úgyszintén kotró-, rév-, komp és tutajozó vállalatok és munkálatok,

14. a posta, távirda és távbeszélő hivatalai, gyáraik és műhelyei, valamint fenntartási munkálataik,

15. mezőgazdasági és erdei termeléssel, állattenyésztéssel, halászáttal, kert, szőlőműveléssel, selymészettel és méhészettel összefüggő mellékiparok, még ha leginkább saját nyersterményeik feldolgozásával és eladásával foglalkoznak is,

16. az állam, a törvényhatóságok és a községek hivatalai, úgyszintén az általuk, valamint a törvényesen bevett és törvényesen elismert vallásfelekezetek által fenntartott vagy kezelt intézmények, intézetek, vállalatok és üzemek,

17. a törvény által alkotott testületek (közjegyzői kamarák, ügyvédi kamarák, kereskedelmi és iparkamarák, munkásbiztosító intézetek, ipartestületek stb.),

18. az egyesületek és a társulatok, az alapok és az alapítványok.¹

A törvény felhatalmazza a minisztériumot, hogy ezeken kívül egyéb vállalatokra, üzemekre, hivatalokra és foglalkozásokra is kiterjessze a biztosítást abban az esetben, ha a törvényben felsorolt kivételek közé nem tartoznak.

A betegségi biztosítási kötelezettséget a törvény azokra a külföldi üzemekre, vállalatokra, hivatalokra is kiterjeszti, amelyek belföldön munkavállalókat foglalkoztatnak.

A biztosítási kötelezettség nem terjed ki a törvény rendelkezése értelmében a mezőgazdaságra, erdei termelésre, állattenyésztésre, halászatra, kert- és szőlőművelésre, selymészetre és a méhészetre. Különösen nem terjed ki a biztosítási kötelezettség azokra az építkezésekre és építmények fenntartására, amelyeket a mezőgazdasággal, állattenyésztéssel, halászáttal, erdei termelés-

¹ 1927: XXL 1. §.

sei, kert- és szőlőműveléssel, selymészettel és méhészettel foglalkozó üzemek házilag végezhetnek, és kisebb méretűek. Ugyancsak ezekkel az üzemekkel kapcsolatban nem kell biztosítani azokat az alkalmazottakat, akik raktároznak, fuvaroznak, gépjárműveket vezetnek, mezőgazdasági vasutat vezetnek, e munkálatokkal kapcsolatos hajózási, hajórakodási, rév-, komp- és tutajozó munkálatokat végeznek. Végül nem tartoznak a törvény szerint biztosítási kötelezettség alá azok az intézmények, intézetek, vállalatok, üzemek és testületek, melyek egyébként biztosításra kötelezve volnának, azonban éppen mert mezőgazdasággal, állattenyésztéssel, erdei termeléssel, halászáttal, kert-, szőlőműveléssel, selymészettel és méhészettel foglalkoznak.²

A törvény betegségi biztosításra kötelezi nemre, korra és állampolgárságra való tekintet nélkül azokat, akik a törvény által felsorolt vállalatokban, üzemekben, hivatalokban, vagy foglalkozásban munkabér fejében szolgáltatást teljesítenek.³

Munkavállalók közül a tisztviselők, művezetők, kereskedősegédek, zenészek és ezekhez hasonló állásban lévő, rendszerint havi vagy évi fizetéssel alkalmazottak, továbbá egy munkaadóval munkaviszonyban álló kereskedelmi utazók, kirakatrendezők, gyakornokok, pénzbeszedők, órabéres levelezők, könyvelők, hangszerhangolók abban az esetben, ha javadalmazásuk havonként a 300 pengőt, illetőleg évenként a 3'600 pengőt meg nem haladja. Ezek közé nem sorozhatók azok az elárusítók, akik egyúttal iparcikkek előállításával is foglalkoznak.⁴

A törvény a munkabér fogalmát is meghatározza és kimondja, hogy a fizetés, bér, napibér, lakáspénz, működési és drágasági, túlóra és bárminemű más pótlék, fizetést kiegészítő állandó közlekedési költség, jutalom, jutalék, az egyezmény vagy darabszám szerint járó díj, a munkaviszonyból származó minden készpénz, úgyszintén minden természetben kapott, s végül a harmadik személyek változó szolgáltatásaiból származó bevétel bérnek számít.⁵

Biztosításra kötelezettek azok is, akiknek munkavállalása csak átmeneti, ideiglenes vagy kiegészítő munka keretében történik.

Félreértések és a munkásokat érő károsodások elkerülése érdekében a törvény kimondja, hogy a biztosítási kötelezettséget

² 1927: XXI. 2. §. — ³ 1927: XXI. 3. §.

⁴ 6500/1935. M. E. 1. §. — ⁵ 1927: XXI. 16. §.

nem érinti az, hogy a javadalmazás készpénzben, vagy természetben vagy mindkét nemből történik.

A törvény kiterjeszti a biztosítási kötelezettséget a tanoncokra, gyakornokokra és mindazokra a személyekre, akik kiképzésük fejében javadalmazás nélkül, vagy pedig bármilyen csekély javadalmazással dolgoznak, vagy kiképzésükért munkaadójuknak díjat fizetnek.⁶

Valamely belföldi üzem külföldi vállalatában foglalkoztatott munkavállalói csak az esetben kötelezettek biztosításra, ha magyar honosok és a munkahely államának törvényei szerint betegség esetére nem biztosíthatók. A belföldi üzem külföldi vállalatában foglalkoztatott külföldi honosok biztosítási kötelezettségére a viszonyosság irányadó.⁷

A törvény kiterjeszti a biztosítási kötelezettséget azokra a munkavállalókra, akik nem a vállalat, üzem telepén, hanem otthon, saját lakásukban végzik a munkát. Az otthoni munkások akkor is biztosításra kötelezettek, ha a termeléshez szükséges nyers- és segédanyagokat önmaguk szerzik be; ez esetben szükséges, hogy segéd nélkül dolgozzanak.⁸

Nemre, korra, állampolgárságra és javadalmazásra való tekintet nélkül biztosításra kötelezettek 1. a háztartási alkalmazottak, akik a háztartásban, a család körében munkaerejüket egészben vagy túlnyomó részben igénylő személyes szolgáltatásokat, javadalmazás fejében teljesítenek; (Kivételt képeznek azok, akiket külföldi államnak a magyar állam területén működő képviseleti hatóságához tartozó, területenkívüliséget élvező egyének alkalmaznak. Ugyancsak nem tartoznak a betegségi biztosítási kötelezettség alá azok, akiket az 1907:XLV. t.-c. 1. §-a alapján gazdasági cselédeknek kell tekinteni.)

2. a házmesterek és segédházmesterek.⁹

Betegségi biztosításra kötelezettek nemre, korra, állampolgárságra és a nyugellátás nagyságára való tekintet nélkül:

1. a m. kir. posta, a m. kir. postatakarékpénztár, a m. kir. dohányjövődék, a m. kir. államvasutak és a közforgalmú magánvasutak, végül a Magyar Hajózási Betegségi Biztosító Intézet kötelekébe tartozó vállalatok, üzemek és hivatalok nyugellátásban

⁶ 6000/1933. M. E. — ⁷ 1927: XXI. 3. §.

⁸ 1927: XXI. 4. §. — ⁹ 1927: XXI. 5. §.

részesülő alkalmazottai és nyugellátásban részesülő özvegyei és árvái;

2. az ipari és kereskedelmi alkalmazottaknak betegség eseteére való biztosításáról szóló 1907: XIX. t.-c., illetőleg azé törvény hatálya alá eső munkásbiztosító intézetek (pénztárak) nyugellátásban részesülő alkalmazottai és alkalmazottainak nyugellátásban részesülő özvegyei és árvái; (Ezeknél a biztosítási kötelezettség szünetelése csak abban az esetben áll be, ha a biztosításra kötelezettnek biztosítási kötelezettség alá nem eső foglalkozásából eredő jövedelme megélhetését biztosítja.¹⁰)

3. azok, akik az 1925: XXXIV. t.-c. alapján nyugbérben részesülnek, ideértve a diósgyőri m. kir. állami vas- és acélgyár, valamint a komlói m. kir. kincstári kőszénbánya társaságának nyugbéreseit is.¹¹

Az 1—3. pontban felsoroltak között a nyugellátásban részesülő árvák betegségi biztosításra csak abban az esetben kötelezettek, ha az elhalt után, akinek jogán nyugellátásban részesülnek, nyugellátásban részesülő özvegy nincs. Ebben az esetben ugyanannak az elhaltak árváit (árvatörzs) a biztosítási kötelezettség szempontjából egy személynek kell tekinteni.¹²

Az 1927: XXI. t.-c. 8. §-án alapuló biztosítási kötelezettség szünetel arra az időre, amíg a biztosításra kötelezett egyén olyan kereső foglalkozást üz, melynek alapján biztosításra kötelezetté válik, vagy ha nyugellátásával egyező vagy annál nagyobb jövedelme van, arra az időre, míg külföldön tartózkodik, ha pedig állandóan külföldön lakik és belföldön lakó igényjogosult családtagja nincs.¹⁸

A törvény a társadalombiztosításra kötelezettek körét széles alapokra helyezi és így módot kíván adni arra, hogy a dolgozók minden rétege részesüljön a biztosítás előnyeiben.

A törvény azokat az egyéneket, akik magasabb állást töltenek be, — így a tisztviselőket, művezetőket, kereskedősegedeket, akiknek javadalmazása lehetővé teszi a társadalombiztosítás előnyeinek mellőzését — kiveszi a társadalombiztosításra kötelezettek köréből, az esetben, ha javadalmazásuk évenként legalább 3600 P-t, illetőleg havi 300 pengőt meghalad. A törvény azonban ezeknek az alkalmazottaknak is lehetővé teszi, hogy más biztosító

¹⁰ 6500/1935. M. E. 3. §. — ¹¹ 1927: XXI. 6. §.

¹² 1927: XXI. 6. §. — ¹³ 9090/1931. M. E.

intézetekbe beléphessenek. A törvény felhatalmazza a belügyminisztert, hogy a különálló betegségi biztosító intézeteknek alapszabályait a bérmegállapítás mellőzésével jóváhagyhassa. Ennek alapján más biztosító intézetek (a MABI-t kivéve) más bérhatárt is megállapíthatnak.

A törvényben meghatározott bérhatár nem terjed ki a Társadalombiztosító Intézet alkalmazottaira. A törvény kiveszi a bérhatár megállapítása alól a bányauzemekben, vagy ezekhez tartozó ipari üzemekben foglalkoztatott munkásokat és altiszteket, ezeknek családtagjait, akik az 1925: XXXIV. törvény szerint nyugdíjbiztosítására kötelezettek.

Nem terjed ki a bérhatár a munkások érdekképviselői egyesületeinek munkavállalóira sem.¹⁴

Nem kötelezettek betegségi biztosításra az államnak, a törvényhatóságoknak, városoknak, községeknek hivatalaiban, az általuk fenntartott vagy kezelt intézményekben, intézetekben, alapoknál, alapítványoknál, vállalatokban és üzemekben alkalmazottak és a nem állami tanszemélyzet kötelékébe tartozó azon alkalmazottak, akik betegség esetén javadalmazásukat legalább hat hónapon át megkapják.¹⁵

Az állami hivatalokban, az állam által fenntartott és kezelt intézetekben, intézményekben, alapoknál és alapítványoknál, vállalatoknál és üzemeknél alkalmazott tiszteletdíjasok, díjnokok és kiegészítő szolgák betegség által okozott szolgálatképtelenség esetén megkapják teljes illetményeiket hat hónapon át, ha szolgálatuk főfoglalkozásnak tekinthető. Ha az előbb felsoroltak betegség következtében hat hónapnál rövidebb ideig nem tudtak szolgálatot teljesíteni, újból való megbetegedésük alkalmával is megkapják illetményeiket. Ha azonban a szolgálatképtelenség a korábbi szolgálatképtelenség megszűnésétől számított hat hónap alatt és a korábbival azonos betegség folytán következett be, az előző szolgálatképtelenség időtartamát a hat hónapba be kell számítani. Ha az alkalmazott betegség következtében hat hónapon át szolgálatképtelen volt és erre az időtartamra illetményeit teljes egészében megkapta, újabb, de azonos betegség folytán előálló szolgálatképtelenség esetén is megkaphatja hat hónapra járandóságait teljes összegében, ha a megbetegedés az előző betegség megszűnésétől

¹⁴ 9090/1931. M. E. 1. §. — ¹⁵ 1927: XXI. 7. §.

számított hat hónap eltelte után következett be. Ha az alkalmazott betegség miatti szolgáltatéképtelenség folytán hat hónapon át javadalmazási igényét kimerítette, szabályszerű elbánás alá vonandó s így ha olyan alkalmazásban van, mely nyugdíjra jogosít és a nyugdíjra vonatkozó legkisebb szolgálati időt kitöltötte, nyugdíjaztatik; ha pedig nyugdíjra nem jogosító alkalmazásban van, vagy a nyugdíjra igényt adó szolgálat legkisebb mértékét még nem töltötte be, elbocsáttatik.¹⁶

A törvény kiveszi a biztosítási kötelezettség alól az állam, a törvényhatóságok és a községek, valamint az általuk kezelt és fenntartott intézmények, intézetek, alapok, alapítványok, vállalatok és üzemek nyugellátásban részesülő alkalmazottait, valamint az alkalmazottnak nyugellátásban részesülő özvegyét és árváit, valamint a nem állami tanszemélyzetnek az Országos Nyugdíjintézet terhére nyugellátásban részesülő tagjait, valamint ezeknek özvegyeit és árváit. Nem esnek kötelező betegségi biztosítás alá a m. kir. honvédség, a m. kir. csendőrség, folyamőrség és a vámőrség, rendőrség, pénzügyőrség tényleges és nyugellátásban lévő tagjai, ezek özvegyei és árvái.

Kiveszi a törvény a betegségi biztosítási kötelezettség alól a bevett és elismert vallásfelekezetek lelkészeit és mindkét nemű szerzeteseit. Azok az egyházi személyek azonban, akik egyházi javadalmazás hiányában, más javadalmazás fejében szolgálatot teljesítenek, pl. a hitoktatók, nem esnek e kizáró rendelkezés alá.

A törvény felhatalmazza a minisztériumot, hogy a színházak művészszemélyzetének és a szerkesztőségek újságíró tagjainak, valamint a jótékony egyletek kizárólag jótékonyági alapon működő munkavállalóinak betegségi biztosítási kötelezettségét időlegesen szüneteltesse.¹⁷

A m. kir. belügyminiszter felhatalmazást kapott, hogy az inség enyhítésére irányuló hatósági tevékenység keretében szükségmunkát végző egyének biztosítási kötelezettségét időlegesen szüneteltesse.

Ezek a mentességek nem érintik az egyéb alapon megállapított betegségi biztosítási kötelezettséget.¹⁸

Nem esnek biztosítási kötelezettség alá azok sem, akik biz-

¹⁶ 2300/1928. M. E. — ¹⁷ 1927: XXI. 7. §., 9090/1931. M. E. 3. §.

¹⁸ 9090/1931. M. E., 2/1932. N. M. M., 259.230/1933. B. M.

tosításra kötelezett vállalatban, üzemben, hivatalban, foglalkozásban vagy háztartásban, mint segítő családtagok az esetleges természetben kapott ellenszolgáltatás kivételével, javadalmazás nélkül vagy olyan csekély javadalmazásért segédkeznek, ami nem megélhetési forrásuk. Ez a rendelkezés azonban nem vonatkozik arra a tanoncra, aki szüleinél tanoncszerződéssel van foglalkoztatva, valamint arra sem, akinek munkája a munkavállaló munkáját helyettesíti.¹⁹ Az a családtag, aki tanoncszerződéssel vagy iparossegédként, illetőleg gyári munkásként munkakönyvvel van alkalmazva, úgyszintén az a testvér, akinek a vállalatban, üzemben, hivatalban, vagy foglalkozásban teljesített munkája a rendes munkával felér, biztosítási kötelezett.²⁰

A bérhatár alóli kivételekkel a törvény előnyt biztosít azok részére, akiket a bérhatárral a biztosítási kötelezettség alól egyébként mentesítene, mert így a társadalombiztosítási kötelezettek sorában a Társadalombiztosító Intézet által nyújtott szolgáltatások révén előnyhöz jutnak.

Nem terjed ki azonban a biztosítási kötelezettség a tudományegyetemi intézeteknél, klinikákon, bábaképzőintézeteknél alkalmazott díjtalan tanszemélyzetnek ama tagjaira, akik természetbeni szolgáltatást sem élveznek.²¹

A törvény értelmében senki sem lehet betegség esetére többszörösen biztosítva. Betegségi biztosításra kötelezettnek csak a főfoglalkozás fogadható el. A betegségi biztosítási kötelezettség nem terjed ki azokra, akik biztosítási kötelezettség alá eső üzemben, vállalatban, hivatalban csak mellékfoglalkozásként dolgoznak. A jogszabály megállapítja a mellékfoglalkozás fogalmát. Kimondja azt, hogy mellékfoglalkozás az a foglalkozás, amely egyéb kereső foglalkozásból származó jövedelem mellett megélhetési kereső foglalkozásnak nem tekinthető. A kereső foglalkozásnak azonban nem számítandó a nyugellátásból származó jövedelem.²²

A több munkaadó részére azonos szolgálatot teljesítő kereskedelmi utazó, kirakatrendező, ügynök, pénzbeszedő, órabéres levelező, könyvelő, hangszerhangoló ebben a minőségben nem esik biztosítási kötelezettség alá még abban az esetben sem, ha ezt a szolgálatát túlnyomó részben egy munkaadó részére teljesíti.²³

¹⁹ 1927: XXI. 8. §. — ²⁰ 6500/1935. M. E. 4. §. — ²¹ 6.000/1933. M. E.

²² 9090/1931. M. E. — ²³ 6500/1935. M. E. 4. §.

A biztosítási kötelezettség a munka megkezdésének időpont- A jában veszi kezdetét és addig tart, míg a munkaviszony meg nem szűnik. A munkabeszüntetésnek és a munkáskizárásnak a munkaviszony megszűnésével azonos hatálya van. A munkának a munkaviszony megszüntetése nélkül való ideiglenes szüneteltetése a a betegségi biztosítási kötelezettséget nem érinti. A felmondás alatt álló alkalmazott a felmondás idejére betegségi biztosításra kötelezett.

Ha azonban valaki biztosítási kötelezettségre be van jelentve, pedig a törvény értelmében biztosítási kötelezettség alá nem esik, az ilyen bejelentés alapján biztosítási igénye nincs, még az esetben sem, ha utána a munkaadója járulékot fizetett be.²⁴

A törvény lehetőséget nyújt azoknak a társadalombiztosításban való részvételre, akik egyébként biztosításra nem kötelezettek. A törvény taxatívén felsorolja azokat az eseteket, amelyekben önkéntes biztosítással és önkéntes továbbfizetéssel a biztosítást megengedi.

Nemre és állampolgárságra való tekintet nélkül önkéntesen biztosíthatók:

1. „szolgálati viszony megszűnésével a munkaadótól vagy ily szolgáltatmány nyújtására hivatott intézménytől nyugdíjban, járadékban vagy ezekkel egy tekintet alá eső ellátásban részesülő személyek,

2. a háziiparral foglalkozók,

3 a segédszemélyzet nélkül dolgozó önálló iparosok,

4. a biztosítási kötelezettség alá nem eső napszámosok,

5. külföldi államoknak a magyar állam területén működő képviseleti hatóságainál alkalmazott területenkívüliséget nem élvező munkavállalók,

6. a műhellyel bíró nyilvános tanintézetek tanulói,

7. e törvény hatálybalépésének időpontjától kezdve folytatólag mindazok, akik e törvény hatálybalépésének idejében az 1907: XIX. t.-c. hatálya alá eső pénztárnál betegség esetére jogszerűen biztosítva voltak.²⁵

Nemre és állampolgárságra való tekintet nélkül önkéntesen biztosíthatók külföldi államoknak a magyar állam területén működő képviseleti hatóságaihoz tartozó, területenkívüliséget élvező egyé-

²⁴ 1927: XXI. 10. §. — ²⁵ 1927: XXI. 11. §.

neknek háztartási alkalmazottai, továbbá a munkaadónak biztosításra kötelezett vállalatában, üzemében, hivatalában vagy foglalkozásában dolgozó, biztosítási kötelezettség alá nem eső családtagjai is.²⁶

Az önkéntes biztosítás csak fakultative van megállapítva. Nevezetesen a belügyminiszter az önkéntes biztosítást kérőnek biztosítását orvosi vizsgálattal megállapított kedvező egészségi állapottól függővé teheti és korlátozhatja az önkéntes biztosítást kérőnek alsó és felső korhatárát. 45 évet betöltötték önkéntes biztosításra már nem fogadhatók el. Alkalmasnak önkéntes biztosítás szempontjából csak azt lehet tekinteni, aki nem beteg és semmiféle olyan szervi bajban nem szenved, ami valószínűleg sűrűbb megbetegedést von maga után.²⁷

A biztosítási kötelezettség megszűnésétől számított 30 napon belül korra és orvosi vizsgálatra való tekintet nélkül kérhet a biztosított továbbra is önkéntes továbbfizetéssel való biztosítást.

Ennek feltétele, hogy a biztosítási díjat négy hétre előre megfizesse. önkéntes továbbfizetéssel a betegségi biztosítást továbbra is csak az tarthatja fenn, aki a biztosítási kötelezettség megszűnését közvetlenül megelőző egy év tartama alatt összesen legalább hat hónapon át biztosításra kötelezett volt. A hat hónapba nem lehet beszámítani azt az időt, amelyen át az Intézet a biztosítottat keresőképtelensége alapján táppénzzel, terhességi, gyermekágyi segéllyel, kórházi vagy gyógyintézeti ápolással segélyezte.²⁸ Kivéve, ha a biztosított után a segélyezés idejére is kellett járulékot fizetni abból az okból, mert a biztosított a segélyezés tartamára teljes javadalmazását megkapta.²⁹

Az önkéntes biztosítás a felvétel napjával kezdődő nyolc hét eltelte után következő napon lép életbe. Az önkéntes továbbfizetéssel való biztosítás hatálya az esedékessé vált járulékok befizetésének napját követő nappal veszi kezdetét. Az önkéntes biztosítás és az önkéntes továbbfizetéssel való biztosítás hatálya megszűnik, ha a biztosított, illetőleg a munkaadó négy járulék részlettel³⁰ az esedékes időn túl adós marad. Ugyancsak megszűnik az önkéntes továbbfizetéssel való biztosítás, ha a biztosítási

²⁶ 6500/1935. M. E. 6. §. — ²⁷ 1188/1929. N. M. M.

²⁸ 1927: XXI. 13. — ²⁹ 6500/1935. M. E. 7. §.

³⁰ 6500/1935. M. E. 8. §.

tott az alapszabályszerű segílyt teljesen kimerítette és ha az önkéntes biztosított biztosításra kötelezett munkaviszonyba jut.³¹

Az önkéntes továbbfizetéssel való biztosítás legfeljebb egy éven át tartható fenn. Azok, akik a biztosítási kötelezettség megszűnése előtt, de legkorábban 1929 január 1-től számítva összesen öt éven át betegségi biztosításra kötelezettek voltak és ezt a biztosítási kötelezettség megszűnését követő egy éven belül igazolják, önkéntes továbbfizetéssel való biztosításukat időbeli korlátozás nélkül is fenntarthatják.³²

Az önkéntesen és az önkéntes továbbfizetéssel biztosítottak biztosításának megszűnése esetén önkéntesen vagy önkéntes továbbfizetéssel biztosítottakká újólá csak akkor válhatnak, ha az 1927: XXI. 11. és 13. §-ában felsorolt feltételek fennforognak. Ha pedig az önkéntes biztosítás azért szűnt meg, mert a biztosított az alapszabályszerű segílyezés összegét teljesen igénybevette, az újabb önkéntes biztosítást korhatár feltételével korlátozni nem lehet.

Balesetbiztosítási kötelezettség alá esnek mindazok a vállalatok, üzemek, hivatalok és foglalkozások, amelyek betegségi biztosításra kötelezettek. A törvény felhatalmazza a minisztert, hogy a balesetbiztosítási kötelezettséget az említett vállalatokon kívül egyéb vállalatokra is kiterjessze.³³

Belföldi vállalatoknak, üzemeknek, hivataloknak és foglalkozásoknak külföldön dolgozó munkavállalói csak akkor esnek az e törvényben meghatározott baleseti biztosítási kötelezettség alá, ha magyar honosok és a munkahely államának törvényei szerint baleset esetére nem biztosítottak. A külföldön foglalkozó külföldi honosok baleseti biztosítási kötelezettségére a viszonyosság irányadó.

Baleseti biztosításra kötelezettek a javító intézetekben elhelyezettekkel és a letartóztatási intézetekben letartóztatottakkal dolgozó vállalatok, illetőleg az ezekben dolgozó elhelyezettek és letartóztatottak is. Ezeknek baleseti biztosítását az igazságügyminiszter a belügyminiszterrel egyetértve, rendelettel szabályozza. A rendelet a biztosítottnak e törvényen alapuló kártalanítási igényét nem csorbíthatja.³⁴

A baleseti biztosításra kötelezettek nemre, korra, állampolgárságra és a javadalmazás nagyságára, valamint betegségi bizto-

³¹ 9090/1931. B. M. — ³² 6500/1935. M. E. 8. §.

³³ 1927: XXI. 55. §. — ³⁴ 1927: XXI. 57. §.

sítási kötelezettségükre való tekintet nélkül azok, akik baleseti biztosítási kötelezettség alá eső vállalatnál, üzemben, hivatalban vagy foglalkozásban, mint munkavállalók munkabér fejében szolgálatot teljesítenek. Baleseti biztosításra kötelezettek a tanoncok, gyakornokok és általában más olyan egyének is, akik kiképzésük fejében javadalmazás nélkül vagy a szokásosnál csekélyebb javadalmazásért dolgoznak vagy kiképzésükért munkaadójuknak díjat fizetnek.³⁵ A biztosítási kötelezettség nem terjed ki a tudományegyetemi intézeteknél, klinikákon, valamint a bábaképző intézeteknél alkalmazott díjtalan tanszemélyzetnek azokra a tagjaira sem, akik természetbeni javadalmazásban (ide nem értve az ügyeletes szolgálat esetében kapott netáni ellátást) nem részesülnek.

Aki baleseti biztosításra kötelezett több vállalat, üzem, hivatal, vagy foglalkozás munkavállalója, mindegyik munkaviszonya alapján balesetbiztosítási kötelezettség hatálya alatt áll.

Több munkaadó részére azonos szolgálatot teljesítő kereskedelmi utazó, kirakatrendező, ügynök, pénzbeszedő, órabéres levelező, könyvelő és hangszerhangoló ebben a minőségben nem esik balesetbiztosítási kötelezettség alá még abban az esetben sem, ha ezt a szolgálatot túlnyomó részben egy munkaadó részére teljesíti is,³⁶

Baleseti biztosításra kötelezettek nemre, korra, állampolgárságra és a javadalmazás nagyságára való tekintet nélkül a háztartási alkalmazottak, házmesterek és segédházmesterek.³⁷

Az állami alkalmazottaknak, valamint azok özvegyeinek és árváinak ellátásáról szóló 1912: LXV. t.-c. hatálya alá eső tisztviselőknél és egyéb alkalmazottaknak baleseti biztosítási kötelezettsége szünetel mindaddig, amíg az idézett törvény 42. §-ának utolsó bekezdésében foglalt rendelkezés hatályban van. Ugyanez a rendelkezés kiterjed azokra az 1912: LXV. t.-c. hatálya alá nem eső állami alkalmazottakra is, akikre az 1912: LXV. t.-c. 42. §-ának utolsó bekezdésében foglalt rendelkezésnek megfelelő szabály van érvényben.³⁸

Az összes állami vállalatoknál alkalmazottak, akiknek az 1907: XIX. t.-c. értelmében baleset esetére kártalanítási igényük van, a kártalanításnak megfelelő ellátásra tarthatnak igényt.³⁹ A postamesterek és a postamesteri alkalmazottak üzemi baleset esetében mind maguk, mind hozzátartozóik részére a magy. kir. államkincstártól kártalanításra tarthatnak igényt.⁴⁰

³⁵ 1927: XXI. 56. §. — ³⁶ 6500/1935. M. E. 20. §. — ³⁷ 1927: XXI. 56. §.

³⁸ 1927: XXI. 58. §. — ³⁹ 4616/1910. M. E. — ⁴⁰ 44.737/1928. X. I. K. M.

A törvényhatóságok, városok és községek tisztviselőinek és egyéb alkalmazottainak, valamint az állammal a nyugellátás szempontjából viszonyosságban álló külön nyugdíjintézetek kötelékébe tartozó alkalmazottaknak, végül az e törvény hatálya alá eső intézetek alkalmazottainak baleseti biztosítási kötelezettsége is szünetel abban az esetben, ha a rájuk vonatkozó törvény vagy egyéb joghatályos szolgálati, illetőleg nyugdíjszabályzat az 1912: LXV. t.-c. 42. §-ának utolsó bekezdésében foglaltaknak megfelelő rendelkezést tartalmaz.⁴¹

A állammal nyugellátás szempontjából viszonyosságban nem álló alapoknál és alapítványoknál, valamint a közforgalmú vasút-vállalatoknál, hajózási-, tutajozási-, kotró-, rév-, kompvállalatoknál, ezek üzemeiben, gyáraiban, építkezéseinél és fenntartási munkálatainál foglalkozó biztosításra kötelezettek baleset biztosítási kötelezettsége szünetel mindaddig, amíg a rájuk vonatkozó törvény vagy egyéb szolgálati-, nyugdíjszabályzat szerint munkaadójuk nekik vagy családtagjaiknak ugyanazokat a szolgáltatásokat tartozik üzemi baleset, vagy foglalkozási betegség esetén nyújtani, mint amelyek a biztosításra kötelezetteknek, illetőleg családtagjaiknak ilyen esetben jár.

Az ilyen biztosítási kötelezettség szünetelésére alapot nyújtó szolgálati, illetőleg nyugdíjszabályzatot a munkaadó köteles az Országos Társadalombiztosító Intézetnek bemutatni. A Társadalombiztosító Intézet határoz arra vonatkozólag, hogy a szabályzat a balesetbiztosítási kötelezettség szüneteltetésére érvényben van-e. A munkaadónak baleseti biztosítási kötelezettség szünetelése okából munkavállalójával szemben fennálló kártalanítási kötelezettsége nyugszik, amíg a balesetet szenvedett a munkavállalójának megadja azt a javadalmazást, melyet az azelőtt élvezett, illetőleg ha olyan munkakörben alkalmazza, amelynél ugyanannyit kereshet, mint azelőtti alkalmazásában.⁴² A határozatot minden esetben fel kell terjeszteni a Társadalombiztosító Felsőbírósághoz, mely a határozatot hivatalból felülvizsgálja.⁴³

A munkaadó abban az esetben, ha biztosítási kötelezettsége szünetel, a korábban történt balesetkből folyó járadékokat az esedékesség idején a járadékosnak még akkor is megfizeti, ha az üzemi baleset a balesetbiztosítási kötelezettség szünetelése előtt történt.

⁴¹ 1927: XXI. 58. §. — ⁴² 1927: XXI. 58. §. — ⁴³ 1932: IV.

A baleseti biztosítási kötelezettség hatályának kezdetét és megszűnését a betegségi biztosítási a vonatkozó szabályok szerint kell értelmezni.⁴⁴

A baleset esetére önkéntesen biztosítottak azok, akik betegség esetére önkéntesen biztosítva vannak. Kivételt a 11. § 1—7. pontjában felsoroltak képeznek. A miniszter rendelettel intézkedhetik, hogy az önkéntes biztosításból kik zárhatók ki.

Az önkéntes baleseti biztosítás hatálya a betegségi önkéntes biztosítás idejével együtt lép hatályba. A betegségi biztosítás hatályának megszűnésével a baleseti biztosítás is megszűnik. Azok, akik betegség esetére önként biztosítják magukat, balesetre önként nem biztosíthatók.⁴⁶

Az öregségi, rokkantsági, özvegyeségi és árvasági biztosítást külön törvény: az 1928:XL. t.-c. szabályozza.

Öregség, rokkantság, özvegyesség és árvaság esetére szóló 5 biztosításra kötelezettek azok a vállalatok, üzemek, hivatalok és foglalkozások, melyek betegségi biztosításra kötelezettek.⁴⁶

Öregség és rokkantság esetére szóló biztosításra kötelezettek nemre, korra és állampolgárságra való tekintet nélkül azok a munkavállalók, akik a törvény 1. §-ában felsorolt biztosítási kötelezettség alá eső vállalat, üzem, hivatal vagy foglalkozás körében mint munkavállalók, munkabér fejében munkaviszonyban állanak.

A törvény megállapítja a munkabér fogalmát és kimondja, hogy munkabérnek számít a fizetés, bér, napibér, lakáspénz, működési, drágasági pótlék, túlóra és egyéb pótlék, rendszeresen megterített közlekedési költség, jutalom, jutalék, egyezmény vagy darabszám szerint járó díj, a munkaviszonyból származó minden készpénz és természetbeni járandóság, végül harmadik személyek változó szolgáltatásaiból származó bevétel (borravaló).⁴⁷

Ha a jutalom (remuneráció) fizetése kötelező, de összege előre megállapítva nincs, azt a fizetés vagy a bér 1/12 részében kell megállapítani.⁴⁸

Az öregségi, rokkantsági, özvegyeségi és árvasági biztosítási kötelezettség a munkavállalók közül azokra a tisztviselőkre, művezetőkre, kereskedősegédekre, zenészekre és a mindezekhez hasonló állásban lévőkre, továbbá a csupán egy munkaadóval munka-

⁴⁴ 1927: XXI. 59. §. — ⁴⁵ 1927: XXI. 60. §. — ⁴⁶ 9090/1931. M. E.

⁴⁷ 1928; XL. 3. §. — ⁴⁸ 6.000/1933. M. E. 26. §.

viszonyban álló kereskedelmi utazókra, kirakatrendezőkre, ügynökökre, pénzbeszedőkre, órabéres levelezőkre, könyvelőkre és hangszerhangolókra, valamint a magánvállalatok irodai és egyéb nem ipari (nem bányaipari) és nem is közforgalmú közlekedési segédszemélyzetéhez tartozó, havi vagy évi javadalmazásban részesülő állandó munkavállalóira (irodai altisztekre, irodai segédekre, iroda-szolgákra, ajtónállókra, kapusokra, kézbesítőkre stb.) csak akkor terjed ki, ha javadalmazásuk havonként 500 pengő, illetőleg évenként 6000 pengő összeget meg nem halad.⁴⁹

A biztosítási kötelezettség kiterjed a tanoncokra, gyakornokokra is. A kiképzésben részesülő munkavállalókra csak akkor, ha természetbeni vagy más javadalmazásban részesülnek. Az otthon dolgozó munkások is biztosításra kötelezettek. Ennek a kötelezettségnek szabályozását a törvény felhatalmazása alapján a miniszter rendelettel szabályozza. A belföldi vállalatok külföldön foglalkoztatott munkavállalói csak akkor biztosításra kötelezettek, ha magyar honosok és a munkahely államának törvényei alapján nincsenek öregség és rokkantság esetére biztosítva. Belföldi vállalat külföldi üzemében foglalkoztatott külföldi honosok biztosítási kötelezettségére a viszonyosság irányadó.⁵⁰

Az öregség és rokkantság esetére vonatkozó biztosítási kötelezettséget a törvény kiterjeszti nemre, korra, állampolgárságra és javadalmazásra való tekintet nélkül a háztartási alkalmazottakra, a házmesterekre és a segédházmesterekre, hírlapárúsókra és lapkihordókra, továbbá a háztartás körében alkalmazottakra, akik munkaerejüket egészen vagy túlnyomó részben igénylő személyes szolgálatot javadalmazás fejében teljesítenek (felolvasók, társalkodók, házvezetők, ápolók, nevelők, magánkocsisok, magángépkocsik vezetői stb.).⁵¹

A próbaidőre felfogadott háztartási alkalmazottak, úgymint a próbaidőre felfogadott más munkavállalók is öregségi, rokkantsági, özvegyeségi és árvasági biztosításra kötelezettek. Az 1928: XL. 1. §-a szerint biztosítási kötelezettség alá eső vállalatokban, üzemekben, hivatalokban és foglalkozásokban szolgálatot teljesítő munkavállalók háztartási alkalmazottaknak akkor minősülnek, ha ott olyan munkát végeznek, amilyent a háztartási alkalmazottak a háztartás körében rendszerint végezni szoktak.⁵²

⁴⁹ 6500/1935. M. E. 33. §. — ⁵⁰ 1928: XL. 6., 7. §.

⁵¹ 1928: XL. 8. §. 1., 2., 3. — ⁵² 6500/1935. M. E. 35. §.

Nem tartozik biztosítási kötelezettség alá az a háztartási alkalmazott, akit külföldi államnak a magyar állam területén működő képviseleti hatóságához tartozó területenkivüliséget élvező egyén alkalmaz.⁵³

A törvény felhatalmazza a minisztert, hogy a törvénnyel szabályozott biztosítási kötelezettséget még olyan üzemekre, vállalatokra, hivatalokra és foglalkozásokra is kiterjessze, amelyek kötelező betegségi biztosítás alá nem esnek, feltéve, hogy a törvényben felsorolt rendelkezések tiltó hatálya alá nem tartoznak.

Kiveszi a biztosítási kötelezettség alól a mezőgazdasággal, erdei termeléssel, kert- és szőlőműveléssel, állattenyésztéssel, halászat, selymészettel és méhészettel kapcsolatos üzemágakat.

Különösen nem terjed ki a törvény hatálya az előbb felsorolt foglalkozási ágakba tartozó üzemek által házilag végzett kisebb építkezésekre; ezeknek a foglalkozási ágaknak körében raktártartásra, raktározásra, pincészetre, fuvarozásra, szállítmányozásra, állattartásra, ideértve a versenytálló tartását, gépjárművek tartására, vasúti üzemre, tekintet nélkül a hajtóerőre és ennek fenntartási munkálataira, valamint az említett foglalkozási ágban végzett hajózásra és hajórakodásra, úgyszintén a kotró-, rév-, komp- és tutajozó-üzemre.

Nem terjed ki a törvény hatálya az Országos Gazdasági Munkás- és Cselédségélypénztárról szóló 1912: VIII. t.-c. 13. §-ában felsorolt vízitársulatokra és a m. kir. földművelésügyi tárca keretében házi kezelésben végzett munkálatokra, valamint az Országos Gazdasági Munkáspénztárról és a gazdasági cselédek, úgyszintén a gazdasági gépmunkások baleset esetére való biztosítás és betegség esetében való ellátása tekintetében irányadó törvényes rendelkezésekről szóló 1913: XX. t.-c. 2. §-ában említett gazdasági cselédekre és gazdasági gépmunkásokra, a képesített gépkézeltők kivételével.⁵⁴

A törvény felhatalmazza a minisztert arra, hogy az 1928: XL. t.-c. 8. §-ában az 1., 2., 3. pont alatt felsorolt egyének öregségi és rokkantsági biztosítási kötelezettségét rendelettel külön szabályozza és egyes törvényhatóságok területére korlátozza.

Törvényes felhatalmazás alapján a hírlapkihordóknak öregségi és rokkantsági biztosítását a jogszabály kimondta.⁵⁵

⁵³ 1928: XL. 8. §. — ⁵⁴ 1928: XL. 2. §. 1., 2., 3. — ⁵⁵ 1240/1929. M. E.

Ha a biztosításra kötelezett több olyan vállalatban, üzemben van foglalkoztatva, melyek mindegyike öregségi és rokkantsági biztosításra kötelezett, csak a főfoglalkozás alapján esik biztosítási kötelezettség alá. Többszörösen biztosítani senkit nem lehet.⁵⁶

A több munkaadó részére azonos szolgálatot teljesítő kereskedelmi utazó, kirakatrendező, ügynök, pénzbeszedő, órabéres levelező, könyvelő és hangszerhangoló ebben a minőségben nem esik biztosítási kötelezettség alá még abban az esetben sem, ha ezt a szolgálatot túlnyomó részben egy munkaadó részére teljesíti.⁵⁷

A törvény kiveszi a biztosítási kötelezettség alól:

1. az állam, törvényhatóságok, városok és a községek hivatalaiban, az általuk fenntartott vagy kezelt intézmények, intézetek, alapok és alapítványok, vállalatok és üzemek tényleges szolgálatában álló tisztviselőit és egyéb alkalmazottait;

2. a honvédség, csendőrség, vámőrség, folyamőrség, palotaőrség, koronaőrség és a képviselőházi őrség tagjait még az esetben is, ha ebből a viszonyból kifolyólag egyébként e törvény szerint biztosítási kötelezettséggel járó munkát végeznek;

3. az állammal a nyugellátás szempontjából viszonyosságban álló külön nyugdíjintézetek kötelékébe tartozó tisztviselőket és egyéb alkalmazottakat;

4. az Országos Társadalombiztosító Intézetnek, a Magánalkalmazottak Biztosító Intézetének és a Magyar Hajózási Betegségi Biztosító Intézetnek tisztviselőit és egyéb alkalmazottait;

5. az állammal a nyugellátás szempontjából viszonyosságban nem álló, de a vagyonnevelés tekintetében állami ellenőrzés alatt álló alapoknál és alapítványoknál, külön törvényeken alapuló érdeképviseleteknél, továbbá a közforgalmú vasúti vállalatoknál, végül a közforgalmú hajózási-, kotró-, rév-, komp-, és tutajozó-vállalatoknál, ezek üzemeiben, gyáraiban, műhelyeiben, építkezéseinél és fenntartási munkálatainál foglalkozó munkavállalókat az esetben, ha a rájuk vonatkozó törvény vagy egyéb joghatályos szolgálati, illetőleg nyugdíjszabályzat öregség és rokkantság, hátrahagyottaik tekintetében pedig özvegyesség és árvaság esetére nyugellátást biztosít;

6. a törvényesen bevett és a törvényesen elismert vallásfelekezeteknek lelkészeit és a szerzetesrendeknek mindkétnemű tagjait;

⁵⁶ 1928: XL. 9. §. — ⁵⁷ 6500/1935. M. E. 36. §.

7. a postamestereket és Postamesteri Alkalmazottak Országos Nyugdíjintézetének tagjait;

8. a Magyar Nemzeti Bank alkalmazottait;

9. a bányanyugbérbiztosításra vonatkozó rendelkezések értelmében a nyugbérbiztosítási kötelezettség alatt álló munkavállalókat;

10. a közjegyzőjelölteket és ügyvédjelölteket;

11. azokat a tisztviselőket, művezetőket, kereskedősegédeket, akiknek évi jövedelme 6000, illetve havi jövedelme az 500 pengőt meg nem haladja és akik a belügyminiszter által elismert vállalati nyugdíjpénztárak tagjai.⁵⁸

A törvény felhatalmazza a kormányzatot, hogy a színházak művészszemélyzetének, a szerkesztőségek és kiadóvállalatok hírlapíró alkalmazottainak, egyes jótékonyági egyletek kizárólag emberbaráti célból foglalkoztatott munkavállalóinak biztosítási kötelezettségét időlegesen szüneteltesse.

A m. kir. belügyminiszter felhatalmazást kap, hogy az ínségnyhítésre irányuló hatósági tevékenység körében szükségmunkát végző egyének biztosítási kötelezettségét időlegesen szüneteltesse.⁵⁹

A kormány a kapott felhatalmazás alapján a színházak művészszemélyzetének tagjait, a szerkesztőségek és kiadóvállalatok hírlapírótagjait és a jótékonyági egyletek jótékonyággal foglalkoztatott alkalmazottait időlegesen mentesíti az öregségi és rokkantsági biztosítási kötelezettség alól.⁶⁰

Mellékfoglalkozás az a foglalkozás, amelyből származó jövedelem kisebb az egyéb keresőforrásokból származó jövedelemnél. A nyugellátásból, nyugdíjból, nyugbérből, öregségi, rokkantsági vagy özvegyi járadékból stb. eredő jövedelmet nem lehet foglalkozásból eredő jövedelemnek tekinteni. A tényleges szolgálatban álló közszolgálati alkalmazottnak ezt a szolgálatát kell főfoglalkozásnak számítani még akkor is, ha az ebből származó jövedelme kisebb az egyéb keresőforrásból eredő jövedelemnél.⁶¹

A biztosítási kötelezettség nem terjed ki a biztosításra köteles vállalatokban alkalmazott azon munkavállalókra, akik csak mellékfoglalkozásként dolgoznak a vállalatban, és azokra sem, akik a biztosításra kötelezett vállalatban, üzemben, hivatalban, foglalkozásban vagy háztartásban, mint kisegítő családtagok, a háztartásban kapott esetleges ellátást nem számítva, javadalmazás nélkül vagy

⁵⁸ 1928: XL. 10. §. — ⁵⁹ 9.090/1931. M. E.

⁶⁰ 5601/1928. M. E. — ⁶¹ 6.500/1936. M. E. 38.

olyan javadalmazás fejében dolgoznak, amely nem tekinthető megélhetési keresőforrásnak.⁶²

A törvény szempontjából családtagnak számít a biztosított házastársa, törvényes, házasságon kívül született vagy kormányhatósági megerősítéssel örökbefogadott gyermeke, mostohagyermek, unokája, szülője és nagyszülője, valamint testvére, ha a biztosított saját háztartásában iúlnyomólag saját keresményéből vagy jövedelméből tartja el őket.⁶³

Kiterjed a biztosítási kötelezettség arra a családtagra, aki tanoncszerződéssel vagy iparossegédként, illetőleg gyári munkásként munkakönyvvel van alkalmazva, úgyszintén arra a testvére is, akinek a vállalatban, üzemben, hivatalban vagy foglalkozásban teljesített munkája a rendes munkavállaló munkájával felér.⁶⁴

Önkéntesen biztosíthatják magukat öregség és rokkantság esetére, nemre, korra és állampolgárságra való tekintet nélkül azok, akik betegség esetére önkéntesen biztosíthatók.

Akinek öregség és rokkantság esetére szóló biztosítási kötelezettsége megszűnik, biztosítását önkéntes továbbfizetéssel folytathatja, ha a kötelezettség megszűnésétől számított három hónapon belül a biztosítás fenntartására irányuló szándékát az Intézetnél bejelenti és a biztosítási járulékot vagy ő maga, vagy a munkaadója előre, legalább négy hétre kifizeti. Önkéntes továbbfizetéssel biztosított tag csak az lehet, aki a biztosítási kötelezettség megszűnését megelőző egy év tartama alatt legalább 13 járulékhéten át, biztosítási kötelezettségének megszűnése előtt pedig összesen legalább száz járulékhéten át öregség, rokkantság, özvegység és árvaság esetére biztosított volt.⁶⁵

Ha a munkaviszonyból kivált egyén biztosítását önkéntes továbbfizetéssel folytatni nem kívánja, s a 200 heti várakozási időt már betöltötte, várományát biztosítási kötelezettségének megszűnésétől számított három hónapon belül kezdődő, havonként utólag esedékes elismerési díj lefizetésével fenntarthatja. A váromány fenntartásának joga megszűnik, ha a várományos valamely hónapra járó elismerési díj megfizetésével hat hónapig késik.⁶⁶

Az elismerési díj összegét és megfizetésének módját az Intézet alapszabálya állapítja meg.

⁶² 1928: XL. 11. §. — ⁶³ 1927: XXI. 32. §. — ⁶⁴ 6500/1935. M. E. 39. §.

⁶⁵ 1928: XL. és 6500/1935. M. E. 40. §. — ⁶⁶ 1928: XL. 16. §.

Önkéntesen biztosíthatják magukat öregség és rokkantság esetére az előbb említetteken kívül:

1. az önálló iparosok akkor is, ha az 1927. XXI. t.-c. 11. §-a alapján önkéntes biztosításra nem jogosultak,

2. minden kereskedő, aki a kereskedelmi és iparkamarákról szóló 1868: VI. t.-c. 27. §-a rendelkezése szerint a kereskedelmi és iparkamarai illetéket fizetni köteles,

3. a törvényesen bevett és elismert vallásfelekezetek lelkészei és egyéb alkalmazottai, (kántorok, karnagyok, egyházi énekesek, zenészek, egyháziak) továbbá a szerzetesrendek és társlatok tagjai,

4. a m. kir. honvédség, vámórség és a folyamórség legénységi állományának tagjai,

5. a közjegyzőjelöltek és ügyvédjelöltek,

6. a tisztviselők, művezetők és kereskedősegédek stb. (L.: 1928: XXI. 4. §) közül azok, akiknek havi 500, illetőleg évi 6000 P-t meghaladó javadalmazásuk van, de javadalmazásuk a havi 1000, illetőleg az évi 12.000 pengő jövedelmet nem haladja meg,

7. az önálló okleveles szülésznők,

8. a biztosításra kötelezett vállalatban, üzemben, hivatalban, foglalkozásban vagy háztartásban segítő, biztosításra nem kötelezett családtagok,

9. a bírósági végrehajtók,

10. a több cégnek dolgozó ügynökök, kirakatrendezők, órabéres levelezők, hangszerhangolók, ha a biztosítási kötelezettség rájuk nem terjed ki,

11. a háztartási alkalmazottak, felolvasók, társalkodók, házvezetők, ápolók, nevelők, magánkocsisok, magángépkocsi vezetők mindaddig, amíg biztosítási kötelezettségük függőben van.⁶⁷

Az önkéntes biztosítási jogosultság csak azokra terjed ki, akik 55. életévük betöltése előtt jelentkeztek biztosításra és az orvosi vizsgálat egészségi állapotukat az önkéntes biztosításra alkalmasnak találta. Ha az orvosi vizsgálat a jelentkezőt önkéntes biztosításra alkalmatlannak találta, a vizsgálatot egy éven belül megismételni nem lehet. Ha az önkéntesen biztosított az önkéntes biztosításra jogosító foglalkozásának abbahagyásától számított, vagy attól az időponttól kezdve, hogy javadalmazása a havi 1000, ille-

⁶⁷ 1928: XL. 17.

tőleg évi 12.000 pengőt meghaladja, 3 hónapon belül a biztosítás fenntartására irányuló szándékát az intézetnél bejelenti és a biztosítási járulékot előre négy hétre lefizeti, önkéntes biztosítását orvosi vizsgálat és korára való tekintet nélkül folytathatja vagy várományát elismerési díj lefizetésével fenntarthatja.⁶⁸

Az önkéntes és az önkéntes továbbfizetéssel való biztosítás megszűnik: ha a biztosított a biztosításra jogosító foglalkozásából kiválik és biztosítását továbbfizetéssel nem tartja fenn; ha várományának épsége megszűnik és ha a törvényes járadékigénye megnyílik. Megszűnik az önkéntes és önkéntes továbbfizetéssel való biztosítás hatálya az esetben is, ha a biztosított biztosítási kötelezettség alá eső vállalatban stb. nyer elhelyezkedést. A kötelező biztosítási járulék és az önkéntes biztosítási járulékok kölcsönös beszámítása és a várakozási idő tárgyában a m. kir. belügyminiszter külön rendelettel intézkedik.⁶⁹

A betegségi biztosítás fejében minden biztosított után járulékot kell fizetni. A járulékok kulcsát az intézeti alapszabályok állapítják meg.⁷⁰ A járulékot hetekben vagy hónapokban számított időszakonként a munkaadó köteles befizetni. Ha a befizetés az utolsó határnapon túl késik, késedelmi pótlékot kell fizetni. Ennek mértéke 2 %-nál nagyobb és 0.5 %-nál kisebb nem lehet.⁷¹

A munkaadó a biztosítási kötelezettség alapján a járulék felét a munkavállaló javadalmazásából levonhatja.⁷²

A járulékot a biztosított segélyben részesülése alatt fizetni nem kell. Ha azonban a biztosított a segélyezés tartamára a munkaadótól megkapja a javadalmazását, a járulékot a segélyezés ideje alatt is fizetni tartozik.⁷³ Segélyezésen nemcsak a táppénzt, terhességi, gyermekágyi segélyt, kórházi vagy gyógyintézeti ápolást, hanem általában a biztosított betegsége vagy szülése által okozott keresőképtelensége alapján járó bármiféle segélyezést kell érteni.⁷⁴

Ha a biztosított valamely segélyezést betegség színlelésével vesz igénybe, pótljárulékot köteles fizetni. Ez a pótljárulék a rendes járulék kétszereséig terjedhet. A pótljárulékot a munkaadó fizeti, de azt a biztosított javadalmazásából egész összegében levonhatja.⁷⁵ Pótljárulékot fizet az a munkaadó is, aki a biztosításra

⁶⁸ 1928: XL. 18., 19. §§. — ⁶⁹ 1928: XL. 20. § és 6500/1935. M. E. 41. §.

⁷⁰ 1927: XXI. 19. §. — ⁷¹ 6.000/1933. M. E. — ⁷² 1927: XXL 21. §.

⁷³ 1927: XXI. 23. §. — ⁷⁴ 6.500/1935. M. E. 13.§. — ⁷⁵ 1927: XXI. 24. §.

kötelezett vállalatában, üzemében, hivatalában a hatóság által jogerősen megállapított egészségvédő óvórendszabályt, vagy óvóintézkedéseket nem foganatosította. Az óvórendszabály foganatosításáig a mindenkori esedékes járulékok 50 %-áig terjedő összegben köteles a pótvárulékot fizetni, ezt a pótvárulékot azonban a munkavállalóktól nem vonhatja le.⁷⁶

A törvény a biztosításhoz fűződő fontos érdekekre való tekintettel megállapítja, hogy kit kell munkaadónak tekinteni. Munkaadó az, aki a vállalatot, üzemet, hivatalát, vagy foglalkozást saját számlájára fenntartja, illetőleg folytatja; építkezésnél a vállalkozó, ennek hiányában az építető. A járulékok, pótvárulékok fizetéséért a munkaadó, részvénytársaságoknál és szövetkezeteknél az igazgatósági tagok és az igazgatók, korlátolt felelősségű társaságoknál az ügyvezetők, egyéb vállalatoknál és üzemeknél a cégtulajdonosok, testületeknél, egyesületeknél és társulatoknál pedig a vezetőség a fizetésre közvetlenül kötelezettel egyetemleg felelősek. A felszámolás ideje alatt felmerült járulékokért, pótvárulékokért, megterítésekért és ezek késedelmi pótlékaiért a fizetésre közvetlenül kötelezettekkel együtt egyetemlegesen felelősek a felszámolás alatt álló vállalatok felszámolói is.⁷⁷

Felelős az alvállalkozóval együtt a fővállalkozó is a járulékokért és a pótvárulékokért. Az építető felelős a vállalkozót terhelő járulékokéit, amelyek az általa megrendelt építkezésnél az intézet javára felmerülnek. Az építető a felelősség alól csak akkor mentesül, ha az építkezésért járó vállalati, illetőleg kiviteli összegnek a m. kir. belügyminiszter rendeletével megállapított hányadát az Intézet folyószámlájára közvetlenül befizeti.⁷⁸

A biztosítási járulékokért, pótvárulékokért és késedelmi pótlékokért való felelősség szempontjából a vendéglő, kávéház, mulató, színház vagy más hasonló üzem tulajdonosát az üzemében működő zenekar vagy más szórakoztató együttes (énekkar) tagjainak munkaadójával szemben fővállalkozónak, a munkaadót pedig alvállalkozónak kell tekinteni.⁷⁹

Csőd esetén a csődtörvényben megjelölt első osztályú csőd-hitelezőkkel egysorban nyernek kielégítést a munkaadót terhelő járulékok, pótvárulékok.⁸⁰

⁷⁶ 1927: XXI. 25. §. — ⁷⁷ 6500/1935. M. E. 14. §.

⁷⁸ 9090/1931. M. E. 8. §. — ⁷⁹ 6500/1936. M. E. 14. §. — ⁸⁰ 1927: XXI. 28. §.

A tagnak betegség esetén joga van orvosi gyógykezelésre egy évig és azon túli arra az időre is, amelyre táppénz jár. Igényelhet ingyenes gyógyszereket, gyógyfürdőket, gyógyvizeket és gyógyászati segédeszközöket egy évig és azon túl is arra az időre, amelyre táppénz jár. Igénye van táppénzre a keresőképtelenség negyedik napjától kezdve egy évig tényleges javadalmazása napi átlagának, átlagos napibérének 50 %-ában.⁸¹

Ugyanezeket a segélyeket igényelheti a biztosított a táppénz kivételével családtagja részére is, a megbetegedés napjától számított egy évig. Ha a biztosított nő szül, igénybeveheti a szükséges szülési segédkezelést és gyógykezelést. A terhesség utolsó hat hetére igényelhet terhességi segélyt, amely a biztosított nő átlagos napi bérének 60, illetőleg 50 %-ában van megállapítva, gyermekágyi segélyt a szülés napjától számított hat héten át, mely ugyancsak átlagos napibérének 60, illetőleg 50 %-a; végül a gyermekágyi segély megszűntével az azt követő 12 héten át szoptatási segélyt, amely a biztosított nő részére napi 60 fillérben van megállapítva. Terhességi segélyre a szülés előtt négy hétre, gyermekágyi segélyre a szüléstől számított hat hétre és szoptatási segélyre a gyermekágyi segély megszűnésétől számított 12 hétre a biztosított feleségének is joga van. A biztosított felesége terhességi és gyermekágyi segély címén napi 40 fillért, szoptatási segély címén pedig naponként 30 fillért kap. (Lásd anya- és csecsemővédelem résznél is.)

Halál esetére temetkezési segély jár. Temetkezési segély az elhalt biztosított átlagos napi bérének 30-szoros összegében van megállapítva.⁸²

A rendelkezésre álló fedezet korlátái közt a törvény lehetővé teszi a segély felemelését is, illetőleg az alapszabály kiegészítheti a segélyezést a következőkkel:

1. költségesebb gyógyászati segédeszközt engedélyezhet annak a biztosítottnak, aki az igény bejelentését közvetlenül megelőző két éven belül legalább egy éven át betegség esetére biztosítva volt. Ebbe az időbe nem lehet beszámítani azt az időt, amelyen át a biztosított az Intézettől táppénzt, terhességi, gyermekágyi, szoptatási segélyt, vagy kórházi, illetőleg gyógyintézeti ápolást kapott,

2. ugyanezen feltételek mellett engedélyezhet ellátással járó gyógyfürdőt,

⁸¹ 1927: XXI. 30. §. — ⁸² 1927: XXI. 30. §.

3. a táppénz felemelését átlagos napibérének 75 %-áig,
4. terhességi, gyermekágyi és szoptatási segélyben részesülőknél, úgyszintén tuberkulózis miatt gyógykezelés alatt álló egyéneknek napi egy liter tejet,
5. a biztosított nő szoptatási segélyét a szoptatás egész tartamára vagy annak egy részére fel lehet emelni a meghatározott táppénz mértékéig,
6. táppénz adható a szoptatási segélyben részesülő nőnek arra az időre, amelyen át a csecsemő betegsége miatt, annak ápolása céljából, orvosi rendeletre, kereső foglalkozást nem folytathat,
7. a gyermekágyi segélyben részesülő biztosított nőnek csecsemőkelengyét adhat, vagy kölcsönözhet,
8. az elhalt után a temetkezési segélyt felemelheti az elhalt átlagos javadalmazásának 40-szereséig,
9. a műfogakat kivéve, költségesebb gyógyászati segédeszközt engedélyezhet és tejsegélyt adhat családtagnak is,
10. a biztosított feleségének terhességi és gyermekágyi segélye felemelhető a férj tényleges javadalmazása napi átlagának fele összegéig, szoptatási segélye pedig annak 30%-áig,
11. a biztosított gyermekágyi segélyben részesülő feleségének csecsemőkelengyét utalhat vagy kölcsönözhet,
12. családtagnak tüdőbetegszanatóriumi ápolást biztosíthat,
13. a családtag elhalálzásakor temetkezési segélyt adhat a biztosított tényleges javadalmazása napi átlagának 20-szorosáig.

A túlmenő segélyek közül az 1. és 2. pontban megjelöltek az évi biztosítási viszony igazolásának feltétele nélkül az ú. n. legkisebb segélyként lehet adni az esetben, ha az egyéb segélyezések tekintetében megfelelő megtakarítást érnek el.⁸³

Az OTI alapszabály szerint felsorolt segélyeket azonban korlátozni is lehet.⁸⁴

„A belügyminiszter a betegségi biztosítás szolgáltatásainak igénybevételét a biztosítottaknak foglalkozási ágak szerint meghatározott egyes csoportjaira nézve rendelettel a biztosítási viszonyban töltött, meghatározott időtartamhoz kötheti“.⁸⁵

A betegségi biztosítással kapcsolatban elrendeli a jogszabály, hogy a biztosított vagy igényjogosult családtagja az összes, vagy

⁸³ 1927: XXI. 31. §.

⁸⁴ 9090/1931. M. E. 9. §. — ⁸⁵ 6500/1935. M. E. 15. §.

csak egyes segélyek igénybevételénél a munkaadói igazolványért meghatározott összeget fizessen. Ez alól kivételek is megállapíthatók. Az egyes intézetekkel kapcsolatosan elrendelhető, hogy a biztosított a maga vagy családtagjai részére vényen vagy utalványon rendelt gyógyszer, vagy gyógyászati segédeszközök költségeiből meghatározott összeget a gyógyszer vagy gyógyászati segédeszköz kiszolgáltatójának az intézet javára megtérítsen. Az egyes intézetekkel vonatkozásban bizonyos időt beteljesítő betegségekben szenvedő biztosítottak, vagy családtagjának betegségei segélyezése a biztosítási viszonyban töltött bizonyos időtartamhoz köthető, a napi bérosztályokra és átlagos napi bérekre vonatkozó rendelkezések pedig módosíthatók.⁸⁶

E felhatalmazás alapján a belügyminiszter elrendelte, hogy a biztosított és igényjogosult családtagjai az összes betegségei segélyek igénybevétele alkalmával a munkaadó igazolványát kötelesek felmutatni, melyekért darabonként 10, illetve 20 fillér megtérítési díjat kell fizetniök. 4 héten belül az igényjogosultságot nem kell újból igazolni. A betegség esetére biztosított orvosi vényen, vagy utalványon rendelt gyógyszerért minden egyes rendelés alkalmával 30 fillért köteles fizetni az Intézet javára. Ha a rendelt gyógyszer ára a 30 fillért nem haladja meg, a gyógyszerért csak az árnak megfelelő összeget kell fizetni. Az intézet házi gyógyszer-tárából kiszolgáltatót gyógyszerekért pedig 20 fillért köteles a biztosított az Intézetnek megtéríteni.⁸⁷

A törvény a betegségi biztosításban a következőket tekinti családtagnak: a biztosított házastársát, törvényes és házasságon kívül született vagy kormányhatósági megerősítéssel örökbefogadott gyermekét, mostoha gyermekét, unokáját, szülőjét, nagyszülőjét és testvérét az esetben, ha a biztosított saját háztartásában tartja el őket. A feleség minden esetben, a gyermekek, unokák és testvérek 16. életévük betöltéséig, a férj, szülő, nagyszülők pedig életük 60. évének betöltésétől kezdve igényjogosultak segélyezésre. Tekintet nélkül a korhatárra, a családtag akkor is jogosult a segélyezésre, ha testi vagy szellemi fogyatkozása következtében keresőképtelen. Gyermeknél, unokánál és testvérnél a segélyezést a 24. életév betöltéséig meg lehet hosszabbítani, ha hivatásbeli kiképzésének vagy tanulmányainak folytatása miatt kereső foglalkozást

⁸⁶ 9600/1932. M. E. 5. §. — ⁸⁷ 185.640/1932. B. M.

nem űzhet, s ezért túlnyomólag eltartásra szorul. Feleség hiányában a feleséggel egy tekintet alá esik az a nő, aki a biztosított háztartását vezeti.⁸⁸

A betegségi biztosításban keresőképtelen az, aki betegség vagy ebből folyó gyógykezelése miatt rendes kereső foglalkozását nem folytathatja.⁸⁹

Ha a ragályos vagy fertőző betegségben szenvedő biztosítottat közegészségügyi okból elkülönítik, s ennek következtében keresetét elveszti, neki az elkülönítés tartamára táppénz jár.⁹⁰ Ilyen esetben a kifizetett táppénzt az a község, amelynek területén az elkülönítés történt, az Intézetnek megtéríteni köteles.⁹¹

Az a biztosított, aki betegségét szándékosan okozta, táppénzt nem kap. A táppénzt, valamint a terhességi, gyermekágyi és a szoptatási segélyt attól is el lehet vonni, aki az orvos utasításainak szándékosan nem tesz eleget, illetőleg a gyógytényezőt nem veszi igénybe és ezzel gyógyulását késlelteti. Műtéti kényszerrel azonban a biztosítás nem írhat elő. El lehet vonni és meg lehet tagadni a táppénzt, valamint a terhességi, gyermekágyi és szoptatási segélyt attól is, aki a betegsegélyezési rendtartásnak e jogkövetkezményeket megállapító rendelkezéseibe ütköző cselekményt követ el.

A táppénzt, terhességi, gyermekágyi és szoptatási segélyt heti utólagos részletekben kell kifizetni az igényjogosult kezéhez. A segélyeket az igényjogosult helyett, beleegyezésének hiányában is, a vele közös háztartásban lévő családtagnak kell kifizetni, ha az igényjogosult egyéni körülményei (iszákosság, elmezavar) következtében az a veszély állhat elő, hogy a kiszolgáltatót összeget nem a segély céljának megfelelő módon használja fel. A temetési segélyt a házastársnak, illetőleg annak a családtagnak kezéhez kell kifizetni, aki a temetésről gondoskodott. Ha az elhaltnak hozzátartozója nincs, a temetésről az intézet maga is gondoskodhat.⁹²

Ha a biztosított a segélyt nem vette teljesen igénybe és a 1 segélyezés lejártától számított hat hónapon belül ugyanazzal a betegséggel újból keresetképtelenné válik, folytatólagos segélyezésben csak abban az esetben részesülhet, ha biztosítása újabb keresőképtelenségének megállapítása idejében is fennáll; e szempontból a biztosítást a biztosítottnak, mint keresőképes betegnek

⁸⁸ 1927: XXI. 32. §. — ⁸⁹ 1927: XXI. 37. §.

⁹⁰ 1927: XXI. 38. §. — ⁹¹ 9090/1931. M. E. 10. §.

⁹² 1927: XXI. 42., 43. és 44. §.

segélyezésben részesítése egymagában nem tartja fenn. Ha azonban az ugyanazzal a betegséggel kapcsolatos újabb keresőképtelenség a korábbi keresőképtelenség alapján járó segélyezés lejártát követő négy héten belül következik be, az új keresőképtelenség alapján a folytatólagos segélyezés akkor is jár, ha az igénylő ez alatt a négy hét alatt nem volt biztosított. Az a biztosított, aki a törvényes segélyt teljesen igénybe vette, ugyanabban a betegségben újabb segélyezést csak akkor követelhet, ha a segélyezés lejárta után legalább hat hónapon át biztosított volt.

A családtag a segélyezés teljes igénybevétele után ugyanabban a betegségben újabb segélyezést a segélyezés lejártának időpontjától számított három éven belül csak akkor kaphat, ha az, akinek jogán segélyezést igényel, a segélyezés teljes igénybevételenek időpontját követően legalább hat hónapon át betegség eseteére biztosított volt.⁹³

A segélyekre való igény megszűnik, ha azt az igény megnyílásától számított egy éven belül nem terjesztették elő.

Az Intézet a segélyezésre igényjogosultat kórházba, gyógyintézetbe utalhatja, ha pedig a kórházi ápolás feltétlenül szükséges, akkor kórházba utalni köteles. Beleegyezésétől függetlenül kórházba küldhető a beteg, ha a kórházi ápolás szükséges, ha a beteg az orvos utasításainak nem tesz eleget, ha kielégítő házi ápolásban nem részesülhet, vagy ha a betegség megállapításához kórházi megfigyelés szükséges. A beutalt beteg ápolási költségei a segélyezés időpontjának lejártáig az intézetet terhelik.

A családtag kórházi ápolási költségét az Intézet legfeljebb négy héten át és csak az esetben viseli, ha a beteget az Intézet utalta kórházba, vagy a beteg kórházba szállítását sürgős szükség okozta, és így nem volt bevárható az intézeti beutalás. A terhességi, gyermekágyi segély tartamára az Intézet az igényjogosult beleegyezésével, a segély helyett anyaotthoni vagy más hasonló intézeti ellátást is adhat a terhességi, illetőleg a gyermekágyi segély összegének erejéig.⁹⁴

Az önkéntes továbbfizetéssel biztosítottak és családtagjaik a biztosítási kötelezettség megszűnte után, de a járulék befizetése előtt segélyt nem követelhetnek.⁹⁵

⁹³ 6500/1935. M. E. 17. §. — ⁹⁴ 1927: XXI. 46-50. §.

⁹⁵ 1927: XXI. 51. §.

Azok, akiknek biztosításra kötelezett munkaviszonya megszűnt, az alapszabályszerű segélyeket megkaphatják, ha az ezekre vonatkozó igényük a munkaviszony megszűnésétől számított nyolc napon belül következett be, feltéve, ha a munkaviszony megszűnését megelőző 3 hónapon belül legalább 1 hónapon át biztosítva voltak. Aki a munkaviszony megszűnését megelőző 6 hónapon át legalább két hónapra betegség ellen biztosítva volt, betegség esetén a segélyeket akkor is megkapja, ha a megbetegedés a munkaviszony megszűnését követő három héten belül következik be.⁹⁶

Betegségbiztosítóintézetek az OTI-n kívül.

Az intézet több évtizedes múltja tekint vissza. 1929. évben vette fel a mostani nevét. Működését teljesen az 1927: XXI. t.-c. és az alapszabályok alapján látja el.

1924. év január elsején kezdte meg működését. Azelőtt vállalati pénztár látta el az alkalmazottak betegsegélyezését. Működését s első alapszabályát a 2.560/1925. N. M. M. rendelet állapította meg. Az Intézet tagjai: a Máv alkalmazásában tényleges szolgálatban álló munkások, a nyugellátásban részesülő nem tényleges vasúti alkalmazottak és munkások, végül a Máv nyugellátásában részesülő özvegyek és árvák.

Betegség esetében a tagoknak és családtagjaiknak jár egy évig ingyenes orvosi és gyógykezelés, ingyen gyógyszer, gyógyvíz, a szükséges gyógyászati segédeszközök és gyógyfürdők; nem évi fizetéses alkalmazottaknak keresőképтелenség esetére táppénz a keresőképтелenség harmadik napjától számítva egy évig. A táppénz az első négy héten át az átlagos munkabér 60 %-a, azontúl 75 %-a.

Szülés esetén ingyenes szülési segédkezés és gyógykezelés jár a tagnak és a tag feleségének. Ezenfelül az évi fizetéses nőtagok egy havi fizetésük 80 %-át anyasági segély címén, a nem évi fizetéses nőtagok pedig átlagos napibérük teljes összegét a szülés előtt hat hétig terhességi segély, a szülést követő hat héten át gyermekágyi segély címén kapják, ezt követőleg 12 héten át szoptatási segély címén átlagos napibérük felében részesülnek.

⁹⁶ 6500/1935. M. E. 19. §.

Halál esetén temetkezési segélyt kapnak. Ez az évi fizetéses tag elhunytakor az egyhavi fizetés 150 %-ával egyenlő, nem évi fizetéses tag halálakor pedig átlagos napi bérének 35-szörös összegével egyenlő. Házastárs elhunytakor az előbb említett segélyeknek a fele jár.

Ha kórházi beutalásra van szükség, a kórházi ápolás egy évig ingyenes, a családtagok után azonban az Intézet csak 60 napig, a tüdőbetegszanatóriumi ápolási költségeket pedig az Intézet mind a tagoknál, mind azok családtagjainál csak négy hónapig viseli. A fogászati gyógykezelés a tagoknak és a családtagoknak is ingyenes, műfog és fogsor csak a tagoknak jár, a kezelési költségek és a felhasznált anyag árának felét a tag megtéríteni tartozik.

„A postánál, távirónál, távbeszélőnél, továbbá a posta, táviró és távbeszélő műhelyeiben, táviró és távbeszélő vonalai építésénél és fenntartási munkáinál munkabérért szolgálatot teljesítő⁵ munkavállalók, tekintet nélkül nemükre, korukra, állampolgárságukra, valamint a munkabér (fizetés, illetmény stb.) összegére, betegségű és baleseti biztosításra kötelezettek.“⁹⁷ Módosított alapszabályai szerint az Intézet tagjai a m. kir. posta hatóságainál, műhelyeiben és egyéb üzemeiben, a táviró és távbeszélő vonalai építésénél és fenntartási munkáinál tényleges szolgálatban álló kincstári alkalmazottak, ideértve a távirda munkásokat is, továbbá a postamesterek, ezeknek esküt, vagy fogadalmat tett alkalmazottai (kiadó, hivatali kiségitő, kiadójelölt, kézbesítő, küldönc, faluzó, levélhordó) s végül a posta részéről állandó nyugellátást élvező alkalmazottak vagy ezek özvegyei és árvái.

Betegségi járulék címén az illetmények 4 %-át kell fizetni, mely összeg felében a postát, felében pedig az alkalmazottakat terheli.

Az 1930. évi adatok szerint az Intézet a következő segélyeket nyújtotta tagjainak:

Betegség felmerültekor ingyenes orvosi gyógykezelést, gyógyszereket, gyógyvizeket, szükséges gyógyászati segédeszközöket és gyógyfürdőket a beszerzési ár 20 %-áért.

Szülés esetén ugyanakkora segélyt nyújtott az igényjogosult nőtagnak, mint az igényjogosult tag feleségének. Mind a nőtag, mind az igényjogosult felesége szülés esetén ingyen kapta a szük-

⁹⁷ 9210/1923. M. E.

séges szülészeti segédkezelést, gyógykezelést és anyasági segély címén az egyhavi illetmény 70 %-át.

A tag elhalálozásakor temetési segély címén a tag egy havi illetményét, a feleség elhaltakor az egyhavi illetmény fele összegét fizette ki az Intézet temetési segély címén.

A nem havi fizetésben részesülő tag betegsége esetén, ha a betegség keresetképtelenséggel jár, az Intézet táppénzt ad a keresetképtelenség tartamára, de legfeljebb 20 hétig. Táppénz címén az első négy héten át naponként az egyhavi illetmények 2 %-a fizettetett ki, azontúl 2'5 %.

Újabban az Intézet pénzügyi okokból kifolyólag kénytelen volt a szolgáltatások leszállításához folyamodni. így az előbb említett szolgáltatások változáson mentek át, mind a táppénzt illetőleg, mind az egyéb ingyenes segélyezések tekintetében. Ugyancsak korlátozás történt a kórházi ápolás időtartamának kérdésében is.

A postatakarékpénztárnál alkalmazottak tekintet nélkül nemükre, korukra, állampolgárságukra és fizetésük nagyságára, betegségi biztosításra kötelezettek. Betegségi biztosításra kötelezettek a nyugellátásban részesülő alkalmazottak, valamint ezek özvegyei és árvái is.⁹⁸

A biztosítási járulék az illetmények 4 %-ában van megállapítva, melynek felét a postatakarékpénztár, másik felét pedig a biztosított viseli.

Betegség esetén ingyenes orvosi gyógykezelés; gyógyszerek és gyógyászati segédeszközök a beszerzési ár 20 %-áért, gyógyfürdők és gyógyvizek a beszerzési ár 50 %-áért, táppénz a keresetképtelenség harmadik napjától számított húsz héten át, az első négy héten át az egy hónapi járandóság 2 %-ában, ezután a járandóság 2'5 %-ában.

Szülés esetén ingyen kapják a szükséges szülési segédkezelést és a gyógykezelést, anyasági segély címén a tag beszámítható javadalmazásának 70 %-át. Terhességi és gyermekágyi segélyben is részesülhetnek a tagok, ha a munkát arra az időre valóban abbahagyják. Terhességi és gyermekágyi segélyt hat héten át élvez a tag, beszámítható egyhavi javadalmazásának 2'5 %-át kitevő naponkénti összegben.

⁹⁸ 10.900/1926. M. E.

A tag elhunytakor annak egyhavi beszámítható illetményét, családtag elhalálozásakor a tag egyhavi illetményének 75%-át fizetik ki segélyként.

Fogászati gyógykezelésre csak a tagok tarthatnak igényt, műfogakat még a tagok sem kapnak ingyen. A kórházi beutalás esetén a tag ápolási költségeit 12 hétig, a családtag ápolási költségeit 4 hétig viseli az Intézet.

Tüdőbetegszanatóriumi ápolásban mind a tag, mind a családtag négy héten át részesülhet ingyenesen.

A bányatárspénztárak mellett a dohánygyári munkások részesültek legrégebb idő óta betegségi biztosításban. Az 1927: XXI. t.-c. 221. §-a alapján nyerte az Intézet mai címét. Alapszabályát a 4119/1927. N. M. M. miniszteri rendelet állapította meg. A biztosítási járulék az évi fizetési alkalmazottaknál és díjnokoknál 4%, a nem évi fizetési alkalmazottaknál és munkásoknál 6%. A járulék fele az alkalmazottat, a másik fele a m. kir. dohányjövődéket terheli.

Az Intézet által nyújtott segélyek a következők:

Betegség esetén ingyenes orvosi gyógykezelés, gyógyszer és gyógyfürdő, gyógyvíz, szükséges gyógyászati segédeszközök, táppénz a kereséktelelenség negyedik napjától számított egy éven át. Az Intézet táppénz címén az első négy héten a biztosított átlagos napi bérének 60 %-át, azontúl 75 %-át fizeti ki. Az orvosi gyógykezelést, gyógyszereket és gyógyászati segédeszközöket egy évig a családtagok is megkapják. A fogászati kezeléshez a tagoknak és a családtagoknak is hozzájárulást kell fizetniök.

Szülés esetén a tagok és feleségeik ingyenes szülészeti segédkezésben és gyógykezelésben részesülnek. Az évi fizetési tagok szülési segély címén tényleges javadalmazásuk napi átlagának 20-szorosát kapják. Munkástagok szülés előtt és szülés után hat hétig átlagos napibérük teljes összegét, az ezt követő 12 héten át napi 60 fillér segélyt és 12 hétig napi egy liter tejet kapnak. A tag felesége évi fizetési tagnál a tényleges javadalmazás napi átlagának 20-szorosát, a munkások feleségei szülés előtt és után hat hétig napi 40 fillér terhességi illetőleg gyermekágyi segélyt, ezt követőleg 12 hétig napi 30 fillér szoptatási segélyt kapnak.

Halál esetében a tag elhunytakor átlagos napibérének 30-szorosát, házastárs elhalálozásakor 15-szörösét kapják.

A kórházi ápolási költségeket az Intézet a tag után egy

évig, családtagja után hat hétig viseli. Tüdőbetegszanatóriumi ápolásban mind a tag, mind a hozzátartozók egy éven belül összesen hat hónapon át részesülhetnek.

Több mint harminc éves múltra tekint vissza. Az 1927: XXI. t.-c. megtartotta ennek az Intézetnek önállóságát, az intézet azonban ugyanazokat a segélyeket nyújtja és éppen olyan mértékben, mint az OTI. Pénzügyi szempontból azonban sokkal jobb helyzetben van, mert tagjai egészségesebb emberekből tevődnek össze, másrészt kevesebb munkaadóval kell elszámolási viszonyban állnia.

Az egyéb betegsegélyezési intézetekre vonatkozó adatokat dr. Bikkal Dénes: Betegségi biztosítás Magyarországon című könyvéből vettem. (16—28. old.)

Balesetbiztosítás.

A balesetbiztosítási költségek teljesen a munkaadót terhelik. Azok összege felett az egyes üzemeknek az OTI veszélyességi osztályok és arányszámok alá tartozása szerint határoz. A törvény kiveszi azokat az üzemeket a balesetbiztosítási díj fizetési kötelezettsége alól, amelyekben ötnél több munkavállalót nem foglalkoztatnak, elemi erővel hajtott gépet vagy gőzkazánt számottevő termelési tényezőül nem használnak.“

Az önkéntesen biztosítottak a baleseti biztosítás fejében díjat fizetnek, melynek mértékét a foglalkozás veszélyességének arányában az alapszabály állapítja meg. A munkaadó által önkéntesen biztosítottak baleseti járulékát a munkaadó tartozik viselni. A balesetbiztosítási kötelezettség alapján befizetett járulékok és díjak fejében a munkaadó semmit sem vonhat le az alkalmazottak javadalmazásából. Minden, e rendelkezésekkel ellentétes szerződés vagy megállapodás semmis. Ha a munkaadó önkéntesen biztosítja munkását baleset esetére, akkor a járulék levonására vonatkozólag a szerződés az irányadó. A baleset esetére biztosított üzemi baleset esetében kártalanítást kap.

A törvény üzemi balesetnek minősíti azt a balesetet, amely a biztosításra kötelezettet akár az üzemben, akár az üzemen kívül, de az üzem érdekében végzett munka közben vagy az ily munkával munkavállalói viszonytal összefüggésben, vagy az önként biztosítottat kereső foglalkozásában éri. Üzemi baleset az is,

⁹⁹ 1927: XXI. 61., 62. §.

amelyet a biztosításra kötelezett a munkaadó vagy megbízottja rendeletéből, bár nem az üzem érdekében végzett munka közben szenved.

Baleseti kártalanítás jár annak a biztosítottnak is, aki az előbb említett munka következtében olyan betegségbe esik, amely az illető foglalkozás különös veszélyeként a biztosított keresőképtelenségét, illetőleg keresőképesség csökkenését vagy halálát vonja maga után.¹⁰⁰

A biztosított baleset esetén a következő kártalanítást kapja:

1. orvosi gyógykezelést, gyógyszereket, gyógyfürdőket, gyógyvizeket és a szükséges gyógyászati segédeszközöket, ugyanolyan mértékben, mint a betegségi biztosítás esetében, csak az ott kikötött biztosítási időtartam feltétele nélkül,

2. táppénzt húsz héten át a betegségi biztosítás szerint járó mértékben,

3. a táppénzzel segélyezés vagy az ezt helyettesítő segélyezés huszadik hetének lejártától a keresőképtelenséggel járó gyógykezelés befejezéséig gyógykezelési járadékot,

4. a keresőképtelenséggel járó gyógykezelés megszűnésétől kezdve járadékot a keresőképtelenség, illetőleg a keresőképesség csökkenésének tartamára,

5. kórházi gyógyintézeti ápolást.

Ha a sérült betegség esetére biztosítva nincs, táppénzét úgy kell megállapítani, mintha betegség esetére az OTI-nál biztosítva volna. Ha a sérült a baleset következtében ismét gyógykezelésre szorul és a gyógyeredmény veszélyeztetése nélkül kereső foglalkozást nem folytathat, gyógykezelési járadékot kap.¹⁰¹ A törvény megállapítja a keresőképtelenség fogalmát és keresőképtelennek nyilvánítja azt, aki üzemi baleset következtében testi fogyatkozása vagy erőhianyatlása miatt kereső foglalkozást nem folytathat. A keresőképesség csökkenése a kereső foglalkozásra való képességnek az előbb megjelölt okból való korlátozottságát jelenti. Keresőképtelenség esetében a biztosított beszámítható javadalmasításának $66 \frac{2}{3}$ %-át kapja, keresőképesség csökkenés alkalmával pedig teljes járadékának a veszteséggel arányos hányada képezi a járadék mértékét.¹⁰²

¹⁰⁰ 1927: XXI. 63., 64., 69., 70. §. — ¹⁰¹ 6.000/1933. M. E. 8. §.

¹⁰² 1927: XXI. 73. §.

Részáradékot a biztosított csak akkor igényelhet, ha a keresőképesség csökkenés 15%-t meghalad. Ha a részjáradékot 25%-t meg nem haladó keresőképesség csökkenés alapján állapították meg, a keresőképesség csökkenéstől számított két évi időtartam elteltével a részjáradékot meg kell szüntetni. Ez a rendelkezés az Intézetnek azt a jogát nem érinti, hogy a keresőképesség csökkenés fokának változása alapján a járadékot időközben módosíthassa vagy megszüntethesse.¹⁰³

Ha a biztosított a baleset következtében tehetetlenné vált és -ápolást, gondozást igényel, az ápolás tartamára a teljes járadékot meghaladó, de legfeljebb a beszámítható javadalmazás összegéig felemelt mértékben lehet a járadékot megállapítani.¹⁰⁴

Ha a biztosított üzemi baleset következtében meghal, tekintet nélkül a halál idejére, a családtagok igényelik 1. a temetkezési segítyt a betegségi biztosításban irányadó alapszabályszerű összegben, 2. évi járadékot a halai napjától kezdve.¹⁰⁵

A járadék az özvegyen maradt nő haláláig, vagy újabb férjhezmeneteléig tart. A járadék összege az elhalt férj beszámítható javadalmazásának 20%-a. Ha az elhalt biztosított házasságot csak a baleset után kötött, az özvegy csak az esetben részesül járadékban, ha a házasságból igényjogosult törvényes, vagy törvényesített gyermek maradt hátra. Az a nő, aki férjétől törvényesen elvált, vagy a férj halálát közvetlenül megelőzőleg egy éven át tőle külön élt, járadékra az esetben igényjogosult, ha férje ellen tartási igénye volt. Ha a férj után igényjogosult özvegy is maradt, az özvegy és az igényjogosult elvált nő az özvegyi járadékban egyenlő mértékben osztozkodnak. Az elvált nő járadéka azonban nem haladhatja meg a megítélt, vagy joghatályosan elvállalt tartásdíj összegét. Ha a tartásdíj összege kisebb, mint a járadéknak az elvált nőt megillető hányada, a különbözetet az özvegynek utalják. Az özvegy vagy az elvált nőt új férjhezmenetele esetén az évi járadékösszeg háromszorosával végkielégíteni kell. A végkielégítésről azonban az igényjogosult nő lemondhat és ez esetben az özvegyi járadékra való igénye az új házasság megszűnésével újra feléled. A végkielégítésről való lemondást 30 napon belül kell az Intézetnél bejelenteni.

Ha a nő a biztosított, és baleset következtében elhal, házastársa csak akkor részesül járadékban, ha őt keresetképtelensége

¹⁰³ 6.000/1933. M. E. 10. §. — ¹⁰⁴ 1927: XXI. 73. §. — ¹⁰⁵ 1927: XXI. 74. §.

miatt egészen vagy túlnyomórészen felesége tartotta el. Ilyen esetben a törvényes járadéksegély mértéke az elhalt nő beszámítható javadalmazásának 20%-ában van megállapítva.¹⁰⁶

Az üzemi baleset következtében elhalt biztosított törvényes és törvényesített gyermekei 16 éves korukig részesülnek járadékban, melyet a törvény elhalt szülőjük beszámítható javadalmazásának 15 %-ában állapít meg. Ha mindkét szülőjük elhalt, a beszámítható javadalmazás 30 %-át kapják. Azokat a gyermekeket, akiknek egyik szülője él ugyan, de eltartásukról gondoskodni nem tud, vagy akiknek életben lévő szülője elhalt szülőjével nem élt közös háztartásban és gyermekéről nem gondoskodik, teljesen árváknak kell tekinteni. Ha a járadékos gyermekek közkölségen nyilvános intézetben nyernek elhelyezést, elhelyezésük idejére eső járadékukat javukra tőkésíteni kell. A gyermekek részére 16. életévükön túl is biztosítható a járadék életük 24. évének betöltéséig, hivatásbeli kiképzésük vagy tanulmányaik folytatásának lehetővé tétele céljából. A gyermek részére nem adható járadék arra az időre, amely alatt a gyermek a kiképzés alatt végzett munkájáért legalább évi 1000 pengőnek megfelelő javadalmazásban részesül.

A járadékot 16. életévük után azoknak a gyermekeknek is meg kell adni, akik testi vagy szellemi fogyatkozás miatt teljesen keresőképtelenek és más megfelelő jövedelem hiányában eltartásra szorulnak. Ha a gyermekek teljesen árvák és mindkét szülőjük üzemi baleset következtében halt meg, járadékot csak az egyik szülő után kapnak. A járadékösszeg megállapítására a nagyobb javadalmazásban részesülő szülő javadalma irányadó.¹⁰⁷

A törvényes és törvényesített gyermekkel egy tekintet alá esik: *a)* a biztosított nő házasságon kívül született gyermeke; *b)* a biztosított férfi házasságon kívül született gyermeke, ha a férfi az apaságát elismerte, vagy ha ezt a bíróság megállapította, vagy ha a gyermek javára a biztosított férfi ellen házasságon kívüli nemzés alapján indított perben tartásdíj fizetésére kötelező jogerős ítélet jött létre; *c)* a kormányhatósági megerősítéssel örökbe fogadott gyermek; *d)* a mostoha gyermek és az unoka, ha az elhalt a halálát megelőzőleg legalább egy éven át ingyenesen eltartotta és eltartásra köteles és képes hozzátartozója nincs.

¹⁰⁶ 1927: XXI. 75. §. — ¹⁰⁷ 1927: XXI. 76. §.

A törvény a szülők és nagyszülők részére is biztosítja a járadékot, ha tartásra szorulnak és a biztosított tartotta el őket. A járadék együttes összege a meghalt beszámítható javadalmazásának 20 %-a. A jótékonyági alapon kapott segély az igényjogosultságot nem zárja ki. A családtagok összes járadéka a biztosított beszámítható javadalmazásának $66 \frac{2}{3}$ %-át nem haladhatja meg. Ha a járadékok összege a $66 \frac{2}{3}$ %-ot meghaladja, a járadékokat összegük arányában csökkenteni kell. Ha az ok, amely a járadékok leszállítását eredményezte, megszűnik, a járadékot megfelelően fel kell emelni.¹⁰⁸

Ha a biztosítottat ismételten baleset éri, a járadék a balesetek összkövetkezményei alapján jár.¹⁰⁹ Ha azonban a későbbi baleset idejében a biztosított beszámítható javadalmazása nagyobb volt, a járadék a későbbi balesetre eső keresőképeség-csökkenés tekintetében az utóbbi javadalmazáshoz igazodik.¹¹⁰

Ha a biztosítottnak állapotában olyan változás áll be, amely a keresőképtelenséget, illetőleg annak fokát érinti, a változáshoz képest a járadék megállapításának, megszüntetésének, növelésének, vagy leszállításának van helye.

A járadékot a jogosított kezéhez, atyai hatalom, gyámság vagy gondnokság alatt álló járadékát törvényes képviselőjének kezéhez kell kifizetni. A kiskorú kezéhez a járadékot csak abban az esetben lehet fizetni, ha életének 14. évét már betöltötte és eltartásáról saját maga gondoskodik.¹¹¹ Az a járadékos, aki egy hónapnál hosszabb szabadságvesztésbüntetés végrehajtása alatt áll, vagy egy hónapnál hosszabb előzetes letartóztatást vagy vizsgálati fogságot szenved, ennek tartamára járadékot nem kap. Családtagjai azonban, akik halála esetében igényjogosultak a járadékra, a szabadságvesztés időtartamára megkapják azt a járadékot, amelyre a járadékos halála esetében igényt tarthatnának. A családtagoknak kifizetett járadékok együttes összege nem haladhatja meg a járadékos járadékát.

A járadék nem adható annak a biztosítottnak, aki sérülését, a foglalkozási betegségét szándékosan önmaga idézte elő. Ha a balesetet a munkaadó idézte elő szándékosan, ez esetben a munkaadó viseli a kártalanítás költségeit. Ugyanez a kártérítési kötele-

¹⁰⁸ 1927. XXI. 77-79. §. — ¹⁰⁹ 1927: XXI. 81. §.

¹¹⁰ 6000/1933. M. E. 12. §. — ¹¹¹ 1927: XXI. 83., 84. §.

zetség terheli azt munkaadót is, aki elmulasztotta a szükséges óvintézkedésekre vonatkozó szabályok betartását. Ennek megállapítása a bíróság hatáskörébe tartozik.¹¹²

Öregségi, rokkantsági, özvegység: és árvasági biztosítás.

Az öregség, rokkantság, özvegység és árvaság esetére szóló biztosítás költségeit a biztosítástechnikai módszerrel megállapított és minden biztosított után fizetendő átlagjárulék fedezi. A járulék kulcsát a belügyminiszter minden ötödik esztendőben felülvizsgálta, hogy nem mutatkozik-e olyan mértékű eltolódás, amely a kulcs megváltoztatását szükségessé teszi.¹¹³ A biztosítottak járulékait a munkaadó tartozik befizetni, annak felét azonban az alkalmazottak béréből levonhatja.¹¹⁴

A biztosítási járulék fizetési kötelezettsége szünetel addig, amíg a biztosított betegség vagy szülés által okozott keresőképtelensége miatt táppénzben, terhességi és gyermekágyi segélyben, kórházi vagy gyógyintézeti ápolásban s általában a betegség vagy szülés által okozott keresőképtelenség alapján járó bármiféle segélyezésben részesül. A járulékfizetési kötelezettség szünetel addig is, amíg a biztosított az 1928: XL. t.-c. alapján gyógyító eljárásban részesülése miatt kereső foglalkozást nem folytathat. Ha azonban erre az időre a munkaadó az alkalmazottnak a teljes javadalmaszt megadja, a járulékot erre az időre is fizetnie kell.¹¹⁵

Öregségi járadékra igényt tarthat az a biztosított, aki 65. életévét betöltötte, a törvény által megkívánt 400 járadékhetes várakozási idővel rendelkezik és várománya ép. Ha a biztosított hatvanötödik életévének betöltésekor a várakozási időt még nem töltötte be, az öregségi járadék csak annak a hónapnak első napjától jár, amelyben a várakozási időt betöltötte. A várakozási idő betöltésének megállapításánál a járulékheteken felül a várakozási időbe be kell számítani azokat a teljes heteket is, amelyek alatt a biztosított betegsége miatt keresőképtelen volt és foglalkozását nem folytathatta, s ezt a körülményt szükség esetén a betegség megszűnésétől számított egy éven belül hitelt érdemlő módon igazolja. E rendelkezés alapján a várakozási időbe az öregségi, özvegy-

¹¹² 1927: XXI. 85., 86., 90. §. — ¹¹³ 1928: XL. 21. §.

¹¹⁴ 1928: XL. 24. §. — ¹¹⁵ 1928: XL. 25. §.

ségi és árvajáradék megállapításánál legfeljebb száz, a rokkantsági járadék megállapításánál pedig legfeljebb 50 hetet szabad beszámítani.¹¹⁶

A törvény meghatározza a rokkantságot. Rokkantnak tekinti a törvény azt, aki egészségének megromlása vagy testi fogyatkozása következtében, szellemi képességeinek és testi erejének megfelelő munkával nem tudja megkeresni a hozzá hasonló képzettségű és gyakorlati jártassággal rendelkező egészséges munkavállaló átlagos javadalmazásának egyharmadát. A tisztviselők, művezetők és az 1928: XL. t.-c. 4. §-ában felsorolt hasonló állásban levők közül az a rokkant, aki egészségének megromlása vagy testi fogyatkozása következtében, szellemi képességének és testi erejének megfelelő munkával nem tudja megkeresni a túlnyomólag szellemi munkát végző és a vele azonos munkavállalói csoportba tartozó, hasonló képzettségű és gyakorlati jártassággal rendelkező egészséges munkavállalók átlagos javadalmazásának a felét.¹¹⁷ A fontosabb munkahelyeket betöltő egyéneknél tehát a törvény kiterjeszti a rokkantság fogalmát.

A rokkantsági biztosítás várakozási ideje 200 hét.¹¹⁸ Ha a biztosított mindkét szemére megvakul, rokkantsági járadékra való igénye 100, öregségi járadékra való igénye pedig 200 járulékhét betöltésével nyílik meg. A várakozási időbe ugyanannyi időt lehet beszámítani, mint az öregségi biztosításnál. Betegség címén egy naptári évben csak 13 hetet szabad beszámítani. Ha valaki betegségét szándékosan okozta, felépülését szándékosan késlelteti, vagy ha olyan magatartást tanúsít, mely alapot szolgáltat arra, hogy táppénzben ne részesüljön, vagy ha betegségét jogerős bírói ítélettel megállapított büntetssel, vagy szándékosan elkövetett vétességgel maga idézte elő, a betegség időtartamát a várakozási időbe beszámítani nem lehet.¹¹⁹

Az 1928: XL. törvénycikk alapján járadékra jogosultság az egyéb feltételek fennállása esetében is csak akkor állapítható meg, ha a biztosított várománya ép. A váromány ép, ha a biztosított

1. a járadékra vonatkozó igény bejelentésének időpontját közvetlenül megelőző tíz éven belül legalább a rokkantsági járadékra igényjogosultság megszerzéséhez szükséges várakozási idő-

¹¹⁶ 1928: XL. 40. és 48. §. — ¹¹⁷ 1928: XL. 32., 33. §.

¹¹⁸ 1928: XL. 39. §. — ¹¹⁹ 1928: XL. 40., 41. §.

vel (1928: XL. t.-c. 39. §-a) *egyező* időn át a törvény alapján biztosítva volt, vagy,

2. a biztosítási viszonyba történt első belépése és a járadékra vonatkozó igény bejelentése közé eső időtartam alatt naptári évekre számított átlagban legalább tíz hétig e törvény alapján biztosítva volt; az átlag megállapításánál a biztosítási viszony kezdetének, illetőleg az igény bejelentésének naptári évét mellőzni kell abban az esetben, ha az illető évben nincs meg a tíz heti biztosítási időtartam.

Ha a biztosítási viszonyban egyfolytában tíz évnél hosszabb megszakítás volt, a 2. pontban megjelölt időtartam kezdő időpontja az ezt a megszakítást követő biztosításba lépés első napja. Ebben az esetben a megszakítást megelőző időre eső járulékheteket a várakozási idő és a fokozódó járadékrész szempontjából nem lehet számításba venni. Ezek a rendelkezések azonban nem nyernek alkalmazást azokban az esetekben, amelyekben a váromány épsége akkor is fennáll, ha a 2. pontban megjelölt időtartam kezdő időpontjául — tekintet nélkül a megszakításra — a biztosítási viszonyba történt valóságos első belépés napja vétetik.

A fenti rendelkezéseket megfelelő módon alkalmazni kell abban az esetben is, ha a váromány épségének vizsgálata nem járadékra irányuló igény elbírálásával kapcsolatban szükséges.¹²⁰

A váromány épségének elbírálása szempontjából a biztosítási viszonyban töltött idővel egyenlőnek minősül,

1. az az idő, amelyen át a biztosítási kötelezettség alól kivált egyén várományát elismerési díj fizetésével fenntartotta,

2. a betegségnek a várakozási időbe is beszámítható tartama,

3. az 1928: XL. t.-c. 42. §-ának felhatalmazása alapján a m. kir. belügyminiszter rendeletével megállapított idő, (amikor a járulék rendkívüli erőhatalom következtében beálló okokból nem fizethető),

4. a bányanyugbérbiztosítási viszonyban töltött idő,

5. öregség és rokkantsági biztosításra nem az 1928: XL. törvény cikk alapján, hanem más jogszabály alapján kötelezett vagy nyugellátási igénnyel járó foglalkozásban töltött idő,

6. a biztosítási kötelezettség alá nem eső tanviszonyban eltöltött idő,

¹²⁰ 6500/1935. M. E. 44. §.

7. az az idő, mely alatt a várományos vagy az elhalt egyén az 1928: XL. t.-c., vagy a bányanyugbérbiztosításra vonatkozó szabályok szerint járadékban, illetőleg nyugbérben, vagy törvény alapján létesüli más öregségi és rokkantsági biztosítás, illetőleg nyugellátás körében járadékban, nyugbérben, nyugellátásban, vagy az 1927: XXI. t.-c. alapján a teljes baleseti járadék legalább egy-ötöd részének megfelelő baleseti járadékban részesült.¹²⁰

Az öregség és rokkantság esetén fizetett járadék a járadéktörzsből és a fokozódó járadékrészből áll. A járadéktörzs évi 120 pengő, ez minden biztosítottnál azonos. Független a biztosítási idő tartamától és független attól, hogy a biztosított öregség vagy rokkantság címén igényel járadékot. Ehhez a járadéktörzshöz kell számítani a járadékrészt, amely annál nagyobb, minél hosszabb volt a biztosítási viszony és minél magasabb összegű járulékot róttak le a biztosított után. A fokozódó járadékrész egy-egy évre a biztosított után lerótt járulékok összegének 24 %-a, az 1928: XL. t.-c. 4. §-ában megjelölt munkavállalókra, tisztviselőkre, művezetőkre, kereskedősegedekre vonatkozólag a lerótt járulékok 19 %-a.¹²¹

Az öregségi és rokkantsági járadékban részesülő egyén minden olyan gyermeke után, aki a járadékos elhalálozása esetén árva-járadékban részesül, a járadék és járadékpótlék 5%-ának megfelelő gyermekpótlékot is kap. A gyermekpótlékok összege a járadék és az esetleges járadékpótlék 20%-át nem haladhatja meg.¹²²

Özvegyi járadékra jogosult az elhalt biztosítottnak a felesége, ha a meghalt biztosított a 200 járulékhates várakozási időt betöltötte és várománya ép, úgyszintén a meghalt öregségi vagy rokkantsági járadékos felesége, ha 65. életévét betöltötte vagy állandóan rokkant. Özvegyi járadékra igényjogosult az az özvegy is, aki ugyan nem állandóan rokkant, de egy éven át megszakítás nélkül rokkant volt, vagy a betegségi biztosítási táppénz megszűnése után is rokkant maradt.

A munkavállalók (1. 1928: XL. 4. §) feleségei korukra és egészségi állapotukra való tekintet nélkül igényjogosultak özvegyi járadékra, ha elhalt férjük a 200 járulékhates várakozási időt betöltötte és halálakor várománya ép volt, vagy ha a férj öregségi vagy rokkantsági járadékban részesült.

¹²⁰ 6500/1935. M. E. 45. §. — ¹²¹ 1928: XL. 50. §. — ¹²² 1928: XL. 52. §.

A törvény megállapítja azokat az eseteket, amikor az özvegy az özvegyi járadékra nem igényjogosult.

Nem kapja meg az özvegy özvegyi járadékát, ha 1. a férj¹ halálát jogerős bírói Ítélet megállapítása szerint szándékosan idézte elő, 2. ha az özvegy, elhalt férjével két évnél rövidebb időt töltött házassági kötelékben. Ez utóbbi esetben az özvegy kap özvegyi járadékot, ha a házasságból gyermek született vagy ha a férj a nő gyermekét törvényesítette.¹²³

Ha a biztosított nő férjhez megy és a férjhez menetelét megelőzően három hónapon vagy azt követő egy éven belül az e törvény alapján biztosítási kötelezettség alá eső munkaviszonyát abbahagyja, kívánságára az utána lerótt járulék összege 90 %-ának megfelelő végkielégítésben részesül, feltéve, hogy munkaviszonya megszűnésének időpontjában a 200 járulékhetes várakozási időt betöltötte és hogy biztosítási kötelezettségének megszűnésétől számított egy éven belül ilyen kötelezettség alá eső munkaviszonyba nem lépett.

A járadék kifizetése szünetel, ha a járadékra igényjogosult egy hónapnál tovább külföldön tartózkodik. Kivételt képeznek azok, akik saját vagy családtagjaik egészségének helyreállítása céljából tartózkodnak külföldön, vagy ha erre az Intézet Igazgatóságától külön engedélyt nyertek. Az engedélyt méltánylást érdemlő esetekben megtagadni nem lehet. Ha a törvény rendelkezései alapján járadékra igényjogosult külföldi honos utolsó járadékának felvételétől számított egy év óta állandóan megszakítás nélkül külföldön tartózkodik, egy évi járadékának megfelelő összegű végkielégítésre jogosult. Ha azonban a külföldi honos végkielégítési jogát nem érvényesítette 5 éven belül, minden további joga megszűnik.¹²⁴

A jogerős bírói ítélettel megállapított szabadságvesztésbüntetés végrehajtásának, vagy javítónevelésnek vagy a dologházban töltött időnek tartama alatt a járadékra való igényjogosultság szünetel. E rendelkezés alól kivételnek van helye, ha a szabadságvesztés büntetése egy hónapot nem halad meg. Ha a szabadságvesztéssel sújtott egyénnek olyan nyomorgó keresőképtelen hozzátartozói vannak, akiket a biztosított saját keresményéből tartott el, ezek részére a járadékot a szabadságvesztésbüntetés időtar-

¹⁸³ 1928: XL. 53-55. §. — ¹³⁴ 1928: XL. 74., 75. §.

tamára is ki kell fizetni, ha a járadékos halála esetén özvegy, illetőleg árvajáradékra igényjogosultak lennének.

Ha a járadékost saját kérelmére vagy beleegyezésével intézeti otthonban helyezik el, az intézeti otthonban való teljes ellátás tartama alatt a járadékra való igényjogosultsága szünetel. Iszákosoknak e célra fenntartott intézetbe való elhelyezését az Intézet, a bírói jogorvoslat útjának fenntartásával hivatalból is elrendelheti.¹²⁵

Az öregségi járadékra való igényjogosultság megszűnik a jogosult halálával vagy eltűnésével. A rokkantsági járadékra való igényjogosultság megszűnik: *a)* a rokkant halálával, *b)* a rokkantság megszűnésével, *c)* a rokkant 65. életévének betöltésével, ha az öregségi járadékra vonatkozólag megállapított várakozási időt betölti,

- d)* a gyógyító eljárásnál elkövetett súlyos szabálytalanság esetén és *e)* a külföldi honosságnak az 1928: XL. t.-c. 75. § rendelkezéseivel szabályozott esetekben.¹²⁶

Az özvegyeségi járadékra való igényjogosultság megszűnik: *a)* az özvegy halálával, *b)* férjhez menetelével, *c)* ha az özvegy 65. életévét még nem töltötte be, rokkantságának megszűnésével, *d)* a külföldi honossága (1. 1928: XL. t.-c. 72., 75. §) eseteiben.¹²⁷

Az intézet öregség, rokkantság, özvegyeség és árvaság esetére szóló biztosító ága egészségvédő és gyógyítószolgálatot köteles szervezni. Ennek célja a népesség tömeges megrokkánásának megelőzése, a biztosítottakat fenyegető korai megrokkánás bekövetkezésének késleltetése és az ideiglenes rokkantságok megszüntetése. E cél megvalósítása érdekében az Intézet kórházakat, különféle gyógyintézeteket létesíthet és tarthat fenn. Ezeket az eljárásokat különösen a népbetegségekkel szemben kell alkalmazni. A törvény alapján gyógyító eljárást alkalmazni lehet hevenybetegségeknel, üzemi baleset okozta és gyógyíthatatlannak minősített betegségeknel.

Az egészségvédő és gyógyító eljárás lefolytatható házikezeléssel, rendelő vagy gyógyintézeti (kórházi, szanatóriumi stb.) kezeléssel, a tartózkodási helynek levegőváltozást célzó változtatásának elősegítésével (üdültetés) és az intézet által a m. kir. belügyminiszter hozzájárulásával elrendelt más módon. E törvény alapján külföldön gyógyintézményt létesíteni és gyógyító eljárást alkalmazni csak a belügyminiszter jóváhagyásával szabad. A gyógy-

¹²⁵ 1929: XL. 76-77. §. — ¹²⁶ 1928: XL. 79. §. — ¹²⁷ 1928: XL. 80. §.

intézetben való elhelyezéshez az érdekelt beleegyezése szükséges. Beleegyezés nélkül is el lehet helyezni azt, aki nem él családja körében és emiatt kielégítő házi ápolásban nem részesül, betegségével veszélyezteti a vele közös háztartásban élők egészségi állapotát, otthonában további fertőzésnek van kitéve, ha állandó orvosi megfigyelésre szorul, akinél a gyógyintézeti kezelés hiánya a gyógykezelés sikerét veszélyezteti és aki otthonában a kezelőorvos rendeletét szándékosan nem tartja be és ezzel gyógyulását szándékosan késlelteti.

Az egészségügyi intézmények alapításával és fenntartásával járó költségeket az a biztosító intézet fedezi, mely az intézményt létesítette.¹²⁸

A rokkantság megelőzését, késleltetését, vagy megszüntetését célzó eljárás elrendelése ügyviteli intézkedéssel történik. Az intézetnek a gyógyító eljárást megtagadó határozata ellen bírói jogorvoslattal élni nem lehet.¹²⁹ Ha valaki magát a gyógyító eljárás alól alapos ok nélkül kivonja, az eljárás megindítását megelőző orvosi vizsgálatot magatartásával lehetetlenné teszi, a megindított gyógyító eljárást megszakítja, annak folytatását meghiúsítja, vagy a gyógyító eljárás sikerét szándékosan hátráltatja, az Intézet az érte eddig lerótt, illetőleg önkéntes biztosítás esetében befizetett járulékok összegének legfeljebb 20%-kal való csökkentésével, ha pedig az illető járadékos, járadékának egészen vagy részben, ideiglenesen vagy véglegesen való megvonásával sújthatja. Az intézet igazgatóságának ilyen határozata ellen bírói jogorvoslatnak van helye. (1932: IV.) Az intézet azonban műtéti kényszert nem állapíthat meg.

A korai megrokkulás megelőzésére a törvény rendelkezése értelmében a 17 évnél fiatalabb egyének, a biztosítási viszonyba való belépésüktől számított egy éven belül két ízben képességvizsgálatnak kötelesek magukat alávetni. A vizsgálatra jelentkezésért a munkaadó felelős. A képességvizsgálatot a miniszter rendelettel szabályozza.¹³⁰

A képességvizsgálatot a Tanoncügy című fejezetnél tárgyaltuk.

A társadalombiztosító intézet házassági orvosi tanácsadót is szervez, melynek igénybevétele nem kötelező, hanem a biztosítottak és családtagjaik önkéntes elhatározásától függ.¹³¹

¹²⁸ 1928: XL. 86—90. §. — ¹²⁹ 1928: XL. 91. és 6500/1935. M. E. 50. §.

¹³⁰ 1928: XL. 92., 99. §§. — ¹³¹ 1928: XL. 100. §.

A társadalombiztosításról szóló 1927: XXL és 1928: XL. t.-c.-nek, valamint a 9600/1932. M. E., 6000/1933. M. E. és a 6500/1935. M. E. sz. rendeletnek egyes szakaszait újabb kormányrendelet módosította és a következő kiegészítések szerint rendelkezik:

Az 1927: XXI. t.-c. 3. és 56. §-át kibővíti azzal, hogy kiveszi a betegségi és baleseti biztosítás kötelezettsége alól azokat a m. kir. Országos Közegészségügyi Intézetben a vizsgálati és kísérleti munkák körében alkalmazott díjtalan gyakornokokat és tanulókat, akik munkájukért természetbeni javadalmazást sem kapnak.¹³²

Az 1927: XXL t.-c. 7. (L. 335. lap 17. jegyzet) és 56. §-a (L. 330. 1. 35. jz.), továbbá 1928: XL. t.-c. 10. §-a (L. 336. 1. 58. jz.) kiegészítése folytán mentesülnek a betegségi, a baleseti, valamint az öregségi, rokkantsági, özvegyeségi és árvasági biztosítás kötelezettsége alól azok a munkavállalók, akiket a mezőgazdaság, az erdei termelés, az állattenyésztés, a halászat, a kert- és szőlőművelés, a selymészet vagy méhészei körébe vágó foglalkozások mellett bizonyos háziipari termékek előállításával egyes meghatározott háziipari munkaadók többnyire alkalmilag foglalkoztatnak, akár egyenként, akár csoportosan.¹³³

Az 1927: XXL t.-c.-nek a 6500/1935. M. E. sz. rendelet 4. §-ával módosított 8. § a (L. 326. 1. 20. jz.), valamint az 1928: XL. t.-c.-nek 11. §-a, illetőleg a 6500/1935. M. E. sz. rendelet 39. §-a kiegészítése szerint a biztosítási kötelezettség a gyakornoki minőségben szerződéssel alkalmazott családtagra is kiterjed.¹³⁴

Az 1927: XXI. t.-c. 43. §-ának első bekezdése (L. 344. 1. jz.) azzal egészítették ki, hogy az abban foglalt rendelkezéstől a terhességi, a gyermekágyi és a szoptatási segély esedékessége tekintetében az intézet alapszabálya eltérően rendelkezhetik.

Az 1927: XXI. t.-c. 52. §-a rendelkezéseinek a 6500/1935. sz. rendelet 19. §-ával történt módosítása értelmében az 1935. évi június hó 28. napjától kezdve nincs helye azok segélyezésének, akik alapszabályszerű segélyeket a munkaviszony megszűnését követő három hét eltelte után bekövetkezett okból igényelnek.¹³⁵

Az 1927: XXL t.-c.-nek a 9600/1932. M. E. sz. rendelet 11. §-ával módosított 117. §-a azzal a rendelkezéssel egészítették ki,

¹³² 1250/1936. M. E. 1. §. — ¹³³ 1250/1936. M. E. sz. 2. §.

¹³⁴ 1250/1936. M. E. 3. sz. — ¹³⁵ 1250/1936. M. E. 6. §.

hogy az Országos Társadalombiztosító Intézet a biztosítottak és igényjogosult családtagjaik szakorvosi ellátásáról népbetegségek leküzdésére alakult, hatóság, közalapítvány, vagy társadalmi egyesülés által fenntartott egészségvédő intézmények igénybevételével is gondoskodhatik. Az erre irányuló szerződés megkötése tárgyában az Országos Társadalombiztosító Intézet részéről ennek igazgatósága határoz. A határozat érvényességéhez a m. kir. belügyminiszter jóváhagyása szükséges. Az ily intézmény orvosának az intézeti biztosítottakra és igényjogosult családtagjaikra vonatkozó ténykedések, amennyiben a szerződés ekként rendelkezik, az orvosi ténykedés jellegével bír.¹³⁶

Az (1) bekezdés rendelkezéseit az 1927: XXI. t.-c. 93. §-ában felsorolt különálló betegségi biztosító intézetekre is megfelelően alkalmazni kell.¹³⁷

A 6500/1935. sz. rendeletnek az 1928: XL. 44. §-át módosító 45. §-a (L, 358. 1. 120. jz.) azzal a rendelkezéssel egészül ki, hogy a váromány épségének szempontjából a biztosítási viszonyban eltöltött idővel (járulékhetekkel) egyenlőnek minősül a m. kir. honvédség, csendőrség, folyamőrség és határőrség szolgálatában igazoltan eltöltött idő, de legfeljebb 100 hét.¹³⁸

Az 1928: XL. t.-c. 146. §-a azzal a rendelkezéssel egészítetik ki, hogy az összejavadalmazás számításánál a 6000/1933. M. E. sz. rendeletnek az 1928: XL. t.-c. 3. §-a (2) bekezdését kiegészítő 26. §-ában (L. 332. 1. 48. jz.) foglalt rendelkezéseket megfelelően alkalmazni kell.¹³⁹

Az 1928: XL. t.-c. 148. §-a akként módosul, hogy az elismert vállalati nyugdíjpénztár az 1936. évi március hó 31. napja után felvett tagnak a kötelező biztosítás körébe vagy valamely más elismert vállalati nyugdíjpénztárban vagy az 1928: XL. t.-c. 10. §-a (1) bekezdésének 1—5. pontjában megjelölt valamely munkaadó szolgálatában megszerzett várakozási idejéből annyit köteles beszámítani, amennyire — a felvevő nyugdíjpénztár alapszabálya szerint a beosztás folytán szükséges, egyéni járulékkal számított egyéni járuléktartalék alapul vétele mellett — a tag előző munkaviszonyaival (biztosítási viszonyával) kapcsolatban az elismert vállalati nyugdíjpénztárba átutalt járuléktartalék összege a tag által e célra esetleg befizetett összeggel együtt fedezetet nyújt.

¹³⁶ 1250/1936. M. E. 8. § (1). — ¹³⁷ 1250/1936. M. E. 8. § (2).

¹³⁸ 1250/1936. M. E. 9. §. — ¹³⁹ 1250/1936. M. E. 10. §.

Ha ilyen esetben a tag a nyugdíjpénztár alapszabálya szerinti várakozási idő letelte előtt válik szolgálatképtelenné vagy hal meg, neki vagy hozzátartozóinak az elismert vállalati nyugdíjpénztár az 1928: XL. t.-c. szabályai szerint ugyanolyan szolgáltatásokat köteles adni, mint amilyen szolgáltatásokat a tag vagy hozzátartozói a Magánalkalmazottak Biztosító Intézetétől igényelhetnének abban az esetben, ha a tag ennél az intézetnél lett volna kötelezően biztosítva mindazoknak a munkaviszonyoknak egész tartama alatt, amelyek alapján a tag a kötelező biztosítást ellátó valamelyik intézetnek vagy valamely más elismert vállalati pénztárnak kötelékébe tartozott, vagy amelyeket a tag az 1928: XL. t.-c. 10. §-a (1) bekezdés 1—5. (L. 335. 1. 58. jz.) pontjában felsorolt valamely munkaadónál töltött.

Ha az elismert vállalati nyugdíjpénztári tag, akinek másutt töltött várakozási idejét a rendelet első bekezdése értelmében csökkentett mértékben vették figyelembe, a kötelező biztosítást ellátó valamelyik intézet kötelékébe vagy az 1928: XL. t.-c. 10. §-a (1) bekezdésének 1—5. pontjában felsorolt valamely munkaadó szolgálatába lép, az elismert vállalati nyugdíjpénztárba lépése előtt szerzett várakozási idejét az eredeti mértékben kell számításba venni és ehhez a várakozási időhöz még hozzá kell számítani azt a naptári időt is, amelyet az illető az elismert vállalati nyugdíjpénztár kötelékében töltött.¹⁴⁰

A 9090/1931. M. E. sz. rendelet (L. 326. 1. 22. jz.) módosul olyan értelemben, hogy mellékfoglalkozás az a foglalkozás, amelyből származó jövedelem kisebb az egyéb kereső foglalkozásból származó jövedelemnél; a nyugellátásból (nyugdíjból, nyugbérből, öregségi, rokkantsági vagy özvegyi járadékból stb.) eredő jövedelmet nem lehet mellékfoglalkozásból eredő jövedelemnek tekinteni. Tényleges szolgálatban álló közszolgálati alkalmazottnak ezt a szolgálatát kell főfoglalkozásnak minősíteni akkor is, ha az abból eredő jövedelme kisebb az egyéb keresőforrásból eredő jövedelménél.¹⁴¹

A m. kir. minisztérium a háztartási alkalmazottak, házmesterek, segédházmesterek, hírlapárúsok és hírlapkihordók öregségi, rokkantság esetére szóló biztosítási kötelezettségét rendelettel megállapított feltételek szerint szabályozhatja. Biztosítási kötelezettségük a hírlapárúsok és kihordók kivételével ezidő szerint függő-

¹⁴⁰ 1260/1936. M. E. 11. §. — ¹⁴¹ 6500/1935. M. E. 4. §.

ben van. Ugyancsak függőben van a házmesterek és segédházmesterek betegség esetére szóló biztosítási kötelezettsége is.

Bányatárspénztárak.

A bányatörvény hatálya alá eső minden vállalatnak külön betegségi biztosító intézete van. A bányatárspénztárak különálló betegségi biztosító intézetek, melyek a törvény keretein belül külön alapszabály szerint működnek.

Bányatárspénztár a törvény szempontjából az, mely a törvény hatálybalépése idejében jóváhagyott alapszabályok szerint működött. A törvény hatálybalépése után bányatárspénztárakat mint különálló betegségi biztosító intézeteket alakítani nem lehet. Ilyen üzemmél kapcsolatosan egyébkénti törvényes felételekkel csak az OTI helyi szerveként működő vállalati pénztár alakítható.¹⁴² A bányatárspénztár mintaalapszabályzata részletesen előírja a bányatárspénztár feladatát, jogállását, képviselőjét, továbbá megjelöli a betegségi biztosításra kötelezett tagokat is.¹⁴³

A bányamunkások betegségi biztosítási kötelezettségét az 1927: XXI. t.-c. és az e törvény végrehajtása tárgyában kiadott rendeletek szabályozzák.

A bányatárspénztár biztosításra kötelezett tagjai az illető társpénztár alapszabálya értelmében kötelékébe tartozó vállalatoknak, üzemeknek és foglalkozásoknak betegségi biztosításra kötelezett munkavállalói.¹⁴⁴

A biztosítási kötelezettség kiterjed nemre, korra és állampolgárságra való tekintet nélkül a bányanyugbérésekre, tekintet nélkül a bányanyugbér nagyságára. Ebbe a kategóriába sorolhatók az 1925: XXXIV. t.-c. alapján a nyugdíjban részesülő diósgyőri m. kir. állami vas- és acélgyár, valamint a komlói m. kir. kincstári kőszénbánya nyugbérései. Árvák betegségi biztosításra csak akkor kötelezettek, ha az elhalt után, kinek jogán nyugbérben részesülnek, nyugbérben részesülő özvegy nincs. A betegségi biztosítási kötelezettség szünetel arra az időre, míg a biztosítási kötelezettnek olyan foglalkozása van, mely a nyugbérnél lényegesen nagyobb jövedelmet biztosít, vagy ha külföldön lakik és belföldön igényjogosult családtagja nincs. A nyugbérések betegségi biztosí-

¹⁴² 1927: XXI. 177. §. — ¹⁴³ 4500/1929. N. M. M. — ¹⁴⁴ 1927: XXI. 176. §.

tási járulékát a nyugbér összegéből az OTI vonja le.¹⁴⁵ A bányatárspénztáraknak önkéntes továbbfizetéssel tagja csak az lehet, aki a bányatárspénztárba tartozó vállalatnak munkavállalója. Önkéntes továbbfizetéssel tag csak az lehet, aki az 1927: XXI. 176. §-ban megjelölt vállalatnál, üzemnél volt alkalmazva, és munkaviszonyát azért kellett megszüntetnie, mert orvosi megállapítás szerint egészségi állapota következtében eddigi munkakörét nem folytathatja. Ha a munkás mezőgazdasági munkával keresetszerűen foglalkozik, önkéntes továbbfizetési tagságát elveszti.¹⁴⁶

A járulékfizetésre és a segélyezés alapjául szolgáló javadalmazásokra vonatkozó intézkedések azonosak a többi munkavállalóra vonatkozó rendelkezésekkel.

A törvény a betegségi biztosítás segélyeiben nem tesz különbséget a bányászok és más munkavállalók között.

A baleseti biztosításra vonatkozó rendelkezések is egyöntetűen vonatkoznak a bányamunkásokra és az egyéb munkahelyen dolgozó munkavállalókra. A balesetbiztosítási járulékokat és díjakat, valamint a balesetbiztosításból folyó segélyezéseket is egyöntetűen rendezi a törvény.

Az Országos Társadalombiztosító Intézet a baleseti biztosítás költségfedezéséről egymástól különálló két üzletágban gondoskodik. Az egyik az általános üzletág, a másik a bányüzletág. A bányüzletágba tartoznak a bányatörvény hatálya alá eső bányák, kohók és segédműveik, valamint az előbbiekkal kapcsolatos és a bányatörvény hatálya alá nem eső azok az egyéb üzemek, amelyek az 1919. évi január hó 1. napján már fennállottak.¹⁴⁷ Az önkéntes biztosítottak az általános üzletágba tartoznak még abban az esetben is, ha bányamunkások.

öregség, rokkantság, özvegyiség és árvaság esetére szóló kötelező biztosítás helyett a bányatörvény hatálya alá eső üzemek munkavállalói igen csekély kivétellel (4188/1927. N. M. M.) és az 1928: XXXIV. t.-c. alapján bányanyugbér biztosításra kötelezettek. így a bányatörvény hatálya alá eső üzemek szempontjából az öregség, rokkantság, özvegyiség és árvaság esetére szóló biztosításnak jelentősége nincs. A két biztosítási ágazat között nincs meg ezidő szerint az összhang és ezeknek összhangbáhozatala a közeljövő fontos feladatai közé tartozik.¹⁴⁸

¹⁴⁶1927: XXI. 176. §. — ¹⁴⁷1927: XXI. 148. §. — ¹⁴⁸4459/1927. N. M. M.

¹⁴⁹Alliquander-Bán-Tassonyi: Magyar bányajog.

A bányatörvény hatálya alá eső üzemekben és az ezekkel kapcsolatos ipari üzemekben foglalkozó munkások és altisztek, valamint ezek családtagjai nyugdírbiztosításának törvényhozási rendezéséig a törvény felhatalmazta a népjóléti és munkaügyi minisztert, hogy ezek nyugdírbiztosítását egységesen, országos jellegű biztosítás keretében szabályozza.¹⁴⁰

A törvényben nyert felhatalmazás alapján a népjóléti és munkaügyi miniszter rendelkezett a bányatörvény hatálya alá tartozó üzemekben foglalkozó munkásoknak és altiszteknek, valamint ezek családtagjainak nyugdírbiztosításáról. A nyugdírbiztosításra kötelezettek nemre, korra és állampolgárságra való tekintet nélkül a bányanyugdírbiztosítás hatálya alá tartozó üzemekben foglalkoztatott munkavállalók. E munkavállalók közül a művezetőkre, kereskedősegédekre, altisztekre, felvigyázókra és a hasonló állásban lévőkre a biztosítási kötelezettség csak akkor terjed ki, ha fizetésük az évi 6000, illetőleg a havi 500 pengőt meg nem haladja.

Nem esnek nyugdírbiztosítási kötelezettség alá a tisztviselők, továbbá azok, akik a miniszteri rendeletben meghatározott átmeneti jellegű szolgálatra nyertek alkalmazást. Ezeknek a bányanyugdírbiztosítási kötelezettségből kivett alkalmazottaknak az öregségi és rokkantsági, valamint özvegyeségi és árvasági biztosítási kötelezettségét a rendelet nem érinti.¹⁵⁰ A jogszabály meghatározza a rendelet alkalmazása szempontjából a tisztviselő fogalmát. Tisztviselő az, aki munkakörének és szakképzettségének figyelembevételével a közfelfogáshoz képest tisztviselőnek minősül.¹⁵¹ Egy későbbi jogszabály kiveszi a kötelező nyugdírbiztosítási kötelezettség alól azokat az átmenetileg foglalkoztatott egyéneket, 1. akiknek hivatásszerű foglalkozása egyébként nem esik bányanyugdírbiztosítási kötelezettség alá és akik a bányanyugdírbiztosítási kötelezettség alá eső üzemekben csak alkalmilag, különösen pedig mint alkalmi kisegítők dolgoznak (pl. a telepfenntartási idénymunkáknál, az idényszerűen végzett földmunkáknál és építkezéseknél, az építkezéshez szükséges építőanyagok idényszerű termelésénél, az időnként átmenetileg végzett mélyfúrásoknál stb. alkalmazott munkavállalók), 2. azokat az átmenetileg foglalkozta-

¹⁵⁹ 1925: XXXIV. 1. — ¹⁶⁰ 4400/1926. N. M. M.

¹⁶¹ 4400/1926. N. M. M. és 600/1929. N. M. M.

tott személyeket, akiknek hivatásszerű foglalkozása egyébként nem esik bányanyugbérbiztosítási kötelezettség alá és akik a bányanyugbérbiztosítási kötelezettség alá eső üzemekben időnként visszatérően ugyan, de csekély javadalmazásért dolgoznak, 3. azokat az átmenetileg foglalkoztatott személyeket, akik anélkül, hogy más irányú állandó munka- vagy szolgálati viszonyukat megszakítanák, a bányanyugbérbiztosítási kötelezettség alá eső üzemekben alkalmilag vagy rendszeresen, de mellékfoglalkozásként dolgoznak, 4. azokat az átmenetileg foglalkoztatott személyeket, akik habár esetleg javadalmazásért bányanyugbérbiztosítási kötelezettség alá tartozó üzemekben tudományos kiképzésük céljából dolgoznak, 5. azokat a személyeket, akiket szerencsétlenségek vagy természeti erők okozta pusztítások alkalmával segélymunkára, vagy üzemi vagy közlekedési zavarok elhárítására alkalmaznak.¹⁵²

A nyugbérbiztosításra kötelezettek négy csoportba tartoznak. Az első csoportba tartoznak azok az altisztek, akik önállóbb műszaki hatáskört töltenek be (pl. bányamesterek, főmesterek, önálló műszaki hatáskört betöltő művezetők). Ugyanebbe a csoportba tartoznak a biztosításra kötelezett tisztviselők. A második csoportba tartoznak az első csoportba nem sorolható és állandóan altiszti (segédaltiszti) feladatkört ellátó alkalmazottak (pl. aknászok, mesterek, felvigyázók önállóbb műszaki hatáskört nem gyakorló művezetők). A harmadik csoportba tartoznak a lőmesterek, a vájárok, a segédvájárok, a képesített iparosok, a képesített szakmunkások, a vizsgázott gépészek és a vizsgázott fűtők (6100/1928. N. M. M. 2. §.). A negyedik csoportba tartoznak az előbbi csoportokba nem sorolható biztosításra kötelezettek.¹⁵³

A nyugbérbiztosítás alapján a következő szolgáltatások járnak:

1. biztosított részére rokkantsági nyugbér, 2. az elhalt biztosított vagy rokkantsági nyugbérben részesült férfiak özvegyei részére férjhezmenetelükig vagy halálukig özvegyi nyugbér, 3. az elhalt biztosított vagy rokkantsági nyugbérben részesült egyének törvényes és törvényesített gyermekei részére tizenhatodik életévük betöltéséig áranyugbér.

A törvényes és törvényesített gyermekkel egy tekintet alá esik: 1. a biztosított nő házasságon kívül született gyermeke, 2. a biztosított férfi házasságon kívül született gyermeke, ha annak

¹⁶² 4118/1927. N. M. M. — ¹⁶³ 4400/1926. N. M. M.

apaságát elismerte, vagy ha azt a bíróság megállapította, vagy ha a gyermek javára a biztosított férfi ellen házasságon kívüli nemzés alapján indított perben tartásdíj fizetésére kötelező jogerős ítélet jött létre, a kormányhatósági megerősítéssel örökbefogadott gyermek, a mostoha gyermek és az unoka, ha az elhalt halálát közvetlenül megelőző egy éven át ingyenesen eltartotta és eltartásra köteles és képes más hozzátartozója nincs.¹⁵⁴

A nyugbérbiztosítás szolgáltatásai a végkielégítés kivételével 10 év várakozási idő eltelte után járnak. Ebbe az időbe csak azokat a hónapokat szabad beszámítani, amelyekben az igénylő biztosításra kötelezett volt és a szabályszerű járadékot erre az időre lefizette.

A nyugbérbiztosítás szolgáltatásai közé tartozik a rokkantsági nyugbér. Ezt az a biztosított kapja, aki 65. életévét betöltötte, vagy aki 60. életévét és a rokkantsági nyugbér kiszámításának alapjául szolgáló 40. évet betöltötte, továbbá aki 60. életévét betöltötte és mint altiszt, vájár, vagy segédvájár a rokkantsági nyugbér kiszámításának alapjául szolgáló időből 25 évet földalatti munkában töltött és végül, aki állandóan keresőképtelenné vált.

A jogszabály meghatározza a rokkantság fogalmát. Rokkant az, aki betegsége, vagy testi vagy szellemi fogyatkozása, illetőleg testi vagy szellemi erejének hanyatlása miatt olyan tevékenységgel, amely erejének és képességeinek megfelel és melynek vállalását képzettségének és eddigi foglalkoztatásának figyelembevételével tőle el lehet várni, nem tudja megkeresni annak az összegnek a felét, melyet a testileg és szellemileg ép és egészséges, azonos képzettségű egyének ugyanazon a vidéken hasonló tevékenységgel megszereznek. A keresőképtelenség tartamára rokkantsági nyugbért kell kifizetni a nem állandóan keresőképtelen, de egy éven át megszakítás nélkül keresőképtelen egyénnek is, vagy aki betegségi táppénz megszűnése után is keresőképtelen marad.¹⁵⁵

Ha a biztosított keresőképtelenségét önmaga idézte elő, rokkantsági nyugbért nem igényelhet. Ugyancsak nincs igénye a biztosítottnak rokkantsági nyugbérre, ha a keresőképtelenségét olyan cselekmény elkövetésével idézte elő, melyet a büntetőtvénycönyv tilt vagy vétségnek minősít. Rokkantsági nyugbért akkor is meg lehet tagadni, ha a büntető eljárást a biztosított távolléte vagy

¹⁵⁴ 4400/1926. N. M. M. 5. §. — ¹⁵⁵ 4400/1926. N. M. M. 6., 7. §.

személyében lévő más ok miatt nem lehet megindítani, vagy büntető ítélettel befejezni.

A rokkantsági nyugbér összege a biztosított első 10 teljes évének betöltésével a nyugbérbiztosítási alap 20%-a. Ehhez a biztosításnak 10—40-ig terjedő éveiben minden további egy-egy teljes év alapján a nyugbérbiztosítási alapösszeg 2—2 %-a jár. A biztosítás 40-ik évének eltelte után a nyugbér összege a biztosítási összeg 80 %-a. Ha a biztosított a biztosítás tartama alatt különböző biztosítási csoportokba tartozott, az alacsonyabb biztosítási csoportban eltöltött időt a magasabb biztosítási csoportban eltöltött időbe kell beszámítani.

A rokkantsági nyugbér kiszámításánál azokat a hónapokat is be kell számítani, amelyekre járulékot nem fizettek, de amelynek idejében a biztosított keresőképtelen volt és a járulékfizetés szempontjából szükséges műszakot e miatt nem teljesíthette. Beszámításoknak csak azoknál a biztosítottaknál van helye, akik a betegség miatt bekövetkezett keresőképtelenségüket közvetlenül megelőző két évi időtartamon belül legalább 12 hónapon át a jelen rendelettel szabályozott nyugbérbiztosítás körében járulékfizetés kötelezettsége alá estek. Nem számítható be annak a betegségnek az időtartama, melyet a biztosított szándékosan maga okozott. Betegség címén két évi időtartamon belül legfeljebb 12 hónapi időtartam beszámításának van helye. Betegséggel egyenlő elbírálás alá esik a terhesség és a gyermekágy is, ezen a címen legfeljebb három hónapi időtartamot lehet beszámítani. Ha a biztosítási kötelezettség alá eső foglalkozásból a munkás kilép, a nélkül, hogy rokkantsági nyugbért igényelhetne, a kiválás napjáig megszerzett jogigénye fennmarad, ha hat hónapon belül újból biztosításra kötelezetté lesz, a várakozási idő betöltése után akkor is, ha a hat hónap alatt keresőképtelenné válik, vagy 65. életévét betölti, vagy ha meghal.¹⁵⁶

A nyugbér idejének kiszámításánál a katonai szolgálatban eltöltött időt be lehet számítani, ha a biztosított a háborús katonai szolgálatra való bevonulását közvetlenül megelőző időben valamely bányatörvény hatálya alá eső üzemben mint munkavállaló foglalkoztatva volt, vagy valamely bányatárspengztárnak nyugbér szempontjából biztosított tagja volt, vagy ha a biztosított háborús szol-

¹⁵⁶ 50 4400/1926. N. M. M. 8—11.

gálatának befejezését követő három hónapon belül valamely bányatárspengztárnak nyugbér szempontjából biztosított tagja lett.¹⁵⁷

Aki a biztosítási kötelezettség alá eső foglalkozásból már a várakozási idő letelte előtt kiválik a nélkül, hogy rokkantsági igényét érvényesíthetné, jogigényét havonként utólag esedékes elismerési díj megfizetésével fenntarthatja.

A biztosítási igény fenntartásának joga megszűnik annak, aki valamely hónapra szóló elismerési díj megfizetésével hat hónapot késik. Akinek biztosítási jogigénye (várományi joga) az elismerési díj megfizetésének elmulasztása miatt szűnik meg, ha a megszűnés időpontjától számított három éven belül ismét biztosításra kötelezetté vált, újabb egyévi időtartam után biztosítási jogigénye feléled. Ha a biztosított az egy év eltelte előtt meghal, családtagjainak azokra a szolgáltatásokra nyílik igénye, amelyek nekik az esetben járnak, ha az elhalt korábbi biztosítási jogigényét a halálozás napjával visszaszerezte volna.

Ha a biztosított a biztosítási kötelezettség alá eső foglalkozásból a várakozási idő eltelte előtt kiválik, a biztosítást az utóljára fizetett teljes járulék tovább fizetésével a várakozási idő teljes betöltéséig folytathatja, de csak akkor, ha előzően hatvan hónapig biztosításra kötelezett volt.¹⁵⁸ Aki biztosítási jogigényét fentartotta, vagy biztosítását folytatta, a jogszabály feltételei szerint nyugbért kap.

Ha a biztosított jogigényét fenntartotta és 4400/1926. N. M. M. rendelet alapján újból biztosításra kötelezetté válik, biztosítását minden ráfizetés nélkül folytathatja. Fizeteses szabadságidő a biztosítást nem szakítja meg és a rokkantsági nyombér kiszámítása alapjául szolgáló időbe teljes egészben be kell számítani, ha a szabadságidőre a teljes járulékot befizették. A nem fizeteses szabadság a biztosítást csak az esetben nem szakítja meg, ha tartama 6 hónapnál rövidebb és ha azt a pengztárnak szabályszerűen bejelentették és igazolták. Ez az idő a várakozási időbe és a nyugbér kiszámításának alapjául szolgáló időbe csak akkor számítható be, ha erre az időtartamra a teljes járulékot megfizették.

Ha a szabadság tartamára a biztosított után a teljes járulékot nem fizették meg, a munkába való visszatérés után az elvesztett időt havi $\frac{1}{2}$ %-os késedelmi kamattal megfizetésével megszerzheti. Ezt a késedelmi kamatot egy év alatt havi részletekben

¹⁵⁷ 20/1931. N. M. M. — ¹⁵⁸ 4400/1926. N. M. M. 12. 14. §.

kell megfizetni. Ha a rokkantsági nyugbérben részesülő egyén keresőképességét visszanyeri, tőle a nyugbér kifizetését meg kell tagadni. Akitől a nyugbért elvonták, biztosítási igényét fenntarthatja. Ha az a biztosított, akitől a nyugbér kifizetését megvonták, a megvonástól számított hat hónap alatt vagy azon idő alatt, amelyre biztosítási jogigényét fenntartotta, újból biztosításra kötelezetté válik, a rokkantsági nyugbérre való igényjogosultságának későbbi megnyílása esetében nyugbére kiszámításának alapjául szolgáló időbe be kell számítani azt az időt, amelyre nyugbérenek korábbi megállapításáig jogigényt szerzett.

A rokkantsági nyugbérre vonatkozó igény a 65. életévhez kötött feltétel esetében azon a napon nyílik meg, melyen a biztosított 65. életévét betölti. A 60 évet betöltött és 40 évet szolgált munkás nyugbérigénye, valamint a 25 évet földalatti munkában eltöltött 60 éves munkás nyugbérigénye azon a napon nyílik meg, melyen a feltételek együttesen bekövetkeztek. Állandóan keresetképtelenné vált munkásnak rokkantsági nyugbérre való igénye azon a napon nyílik meg, melyen a keresőképtelenség bekövetkezik.¹⁵⁹

Az özvegyi nyugbér a rokkantsági nyugbér azon összegének 50 %-a, mely a férjnek halálakor járt, vagy járt volna. Ha a nő férjétől elvált, vagy halálát közvetlenül megelőző egy éven át tőle különváltan élt, özvegyi nyugbért csak az esetben kap, ha férje ellen jogos tartásigénye volt. Ha az elhalt férjtől a törvényesen elvált feleségen kívül igényjogosult özvegy is maradt, az özvegyi nyugbéren a két nő egyenlő mértékben osztozkodik. Az elvált nő özvegyi nyugbére azonban nem haladhatja meg a bíróilag megítélt tartásdíjat. Ha a bíróság kevesebb összeget állapított meg részére tartásdíj címén, mint az ő nyugbérrésze, a felesleget az özvegy nő kapja meg. Az özvegyi nyugdíjban részesülő nő újból való férjhez menetele esetén végkielégíthető, évi nyugbérenek 3 szoros összegéig. A végkielégítésről a pénztárnál 30 nap alatt lemondhat, ez esetben az új házasság megszűnése után az özvegyi nyugbérre való joga feléled.¹⁶⁰

Ha a szülő meghal, minden gyermek a rokkantsági nyugbér összegének 15 %-át kapja árvanyugbér címén. Teljesen árvák azok, akiknek atyja, anyja elhalt. Ezek árvasági nyugbér címén a

¹⁵⁹ 4400/1926. N. M. M. 15—17. §. — ¹⁶⁰ 4400/1926. N. M. M. 19. §.

rokkantsági nyugbér 50 %-át kapják. Az a gyermek, akiről életben maradt szülője gondoskodni nem tud, teljesen árvának tekintendő.¹⁶¹ Az árvanyugbér a gyermek 16. életévének betöltéséig jár. Árvanyugbérre való igényük meghosszabbítható életük 24. évéig, ha hivatásra való kiképzésben részesülnek vagy jó előmenetellel iskolai tanulmányokat folytatnak. A 16. életévet betöltött gyermekeknek is meg kell adni az árvanyugbért, amíg testi vagy szellemi fogyatkozásuk miatt keresőképtelenek és vagyoni hiányában eltartásra szorulnak. Ha a gyermekeknek mindkét szülőjük után van igényük árva járadékra, csak a nagyobb javadalmazású szülő után kaphatják az árvajáradékukat.¹⁶²

A családtagok nyugbérének együttes összege nem haladhatja meg annak a rokkantsági nyugbérnek 100 %-át, amelyet az elhalt halálakor jár vagy járt volna. Ha ezt az összeget a családtagok nyugbérének együttes összege meghaladja, nyugbéreiket összegük arányában csökkenteni kell. Ha megszűnik az az ok, amely miatt a családtag nyugbérét le kellett szállítani, a nyugbér összegét megfelelően fel kell emelni. Az özvegyi és árvanyugbér az esetben is jár, ha a biztosított eltűnt. A tévesen kifizetett nyugbért visszakövetelni nem lehet.

A nyugbért nem lehet megállapítani annak a családtagnak, aki a nyugbérjogosítottnak halálát szándékosan előidézte.

Ha a biztosított a várakozási idő letelte előtt meghal, a családtagok részére végkielégítés gyanánt annak a nyugbérnek egy évi összege jár, amely őket megillette volna, ha a biztosított a várakozási idő betöltése után halt volna meg. A végkielégítés iránti kérelmet a biztosított halálától számított egy éven belül kell előterjeszteni. Ha azonban a jogosult a kérelem előterjesztésében akaratán kívül eső okból akadályozva volt, a kérelmet az akadály megszűnésétől számított három hónapon belül előterjesztheti és ebben az esetben az akadályoztatás tartama az egy évbe nem számítható bele.¹⁶³

A nyugbér naptári hónaponként előre fizetendő és egyenlő részletekben esedékes. Ha a nyugbérben részesülő egyén az esedékes nyugbért haláláig nem vette fel, az elévülés határidején belül a házastárs, a gyermek, a szülő, nagyszülő és testvér joga-

¹⁶¹ 4400/1926. 21. §. N. M. M.

¹⁶² 6100/1928. N. M. M. — ¹⁶³ 4400/1926. N. M. M. 23-29. §.

suit a nyugbér felvételére. Hozzá tartozó hiányában a fel nem vett nyugbérhez való jog a nyugbérben részesülő halálával megszűnik.

A nyugbér fizetése szünetel arra az időre, amíg a nyugbérre jogosult egy hónapnál hosszabb szabadságvesztés büntetését tölti, dologházban vagy javítóintézetben van elhelyezve.

A magyar honos nyugbérre vonatkozó követelése szünetel arra az időre, amíg külföldön tartózkodik, ha tartózkodási helyét az OTI-val nem közli. Ha a biztosított igazolja, hogy a közlést saját hibáján kívül mulasztotta el, igénye az el nem évült részletekre feléled. Az a nyugbérben részesülő magyar honos, aki önként rendszerint külföldön tartózkodik, kérelmére évi nyugbérének 3-szoros összegével végkielégíthető.

Ha a rokkantsági nyugbérben részesülő egyszerismind baleseti sérült is és baleseti járadékot is kap, a rokkantsági nyugbér és a baleseti járadék együttes összege nem haladhatja meg annak az összegnek másfélszeresét, amelyet az üzemi baleset következtében teljesen munkaképtelenné vált baleseti sérült baleseti járadék és járadékpótlék címén együttesen kap, vagy amelyet a részleges munkaképesség-csökkenést szenvedett baleseti sérült baleseti járadék címén összesen kapna, ha a baleset következtében teljesen munkaképtelenné vált volna. Ha a rokkantsági nyugbér és a járadékpótlékkal növelt baleseti járadék együttes összege ezt az összeget meghaladná, a rokkantsági nyugbért a különbözeti többletösszeggel csökkenteni kell. Ezen a címen nem lehet csökkenteni annak a rokkantsági nyugbérét, aki önmagával tehetetlen, állandóan mások gondozására és ápolására szorul.

Ha az özvegyi és árvanyugbérben részesülő családtag egyszerismind az üzemi baleset következtében elhalt biztosított hozzátartozója, a törvény szerint megillető nyugbérén kívül baleseti járadékot is kap. Az özvegyi és árvanyugbér és a baleseti járadékpótlék együttes összege azonban nem haladhatja meg annak az összegnek 120 %-át, melyet az üzemi baleset következtében elhalt biztosított járadék és járadékpótlék fejében együttesen kapna, ha az üzemi baleset következtében meg nem halt, hanem teljesen munkaképtelenné vált volna.

Az OTI abból a célból, hogy a betegség következtében előállható keresőképтелenséget elhárítsa, gyógyító eljárást tehet folyamatba. A gyógyító eljárás alkalmazható akkor is, ha a rokkantsági nyugbérben részesülő keresőképességének helyreállítását lehet

várni. Ha a biztosított a gyógyító eljárás alól nyomós ok nélkül kivonja magát, rokkantsági nyugbérét időlegesen, egészben vagy részben meg lehet vonni, feltéve, ha erre a nyugbérben részesülőt előre figyelmeztették. Ez a rendelkezés a műteti kényszert nem foglalja magában.¹⁶⁴

A magyar társadalombiztosítás története. Bp. 1928. — Pfisterer Lajos: Munkásbiztosítás, iparegészségügy és balesetelhárítás az Amerikai Egyesült Államokban. Bp. 1929. — Alapy V.: A társadalombiztosítás. Bp. 1929. — Kovrig B.: A termelés szociális terhei. Bp. 1929. — Kovrig B.: Az antiszociális áradattal szemben. Bp. 1930. — Törzs K.: Társadalombiztosítás. Jogszabályok gyűjteménye. Bp. 1926. — Goldziher K.: A társadalmi biztosíthatóság elhatárolása. Bp. 1930. — Kovrig B.: Esmék és jelenségek. Társadalompolitika 1930. 3—4. sz. — Pfisterer L.: A balesetbiztosítás. Bp. 1925. — Térfy Gy.: A betegségi és baleseti kötelező biztosításról szóló 1927. XXI. t-c. országgyűlési tárgyalások anyagával. Bp. 1927. — Hilscher R.: Bevezetés a szociálpolitikába. Bp. 1928. — K. Lippmann: A német balesetbiztosítás mai helyzete. Társadalompolitika 1930. évf. 1—2. sz. — Sziebert J.; A francia társadalombiztosítási törvény. Társadalompolitika. 1930. évf. 3—4. sz. — Massanek: A gümőkór kérdése a társadalombiztosítási intézetek szempontjából. Társadalompolitika 1930. évf. 3—4. sz. — Pfisterer L.: Balesetbiztosításunk mérlege és egyes időszéri kérdései. Társadalompolitika. 1930. II. 5—6. sz. és III. 1—2. sz. — Kovrig B.: Társadalombiztosításunk újabb alapvetése. Magyar Szemle. 1928. évf. 9. sz. — Pfisterer L.: Megelőző embervédelem a társadalombiztosításban. Bp. 1932. — Latosinszky I.: Az ipari racionalizálás szociális vonatkozásai. Békéscsaba, 1932. — Sziebert J.: A nemzetközi munkaügyi szervezet és Magyarország. Bp. 1933. — Gellért E.: Az orvos szakértői működése, különös tekintettel az üzemi baleset okozta keresőképességsökkenés megállapítására. Szociális orvostudomány. 1935. évf. 2. sz. — Pályi M.: Elfogulatlan bírálat az Országos Társadalombiztosítási Intézetéről. Iparegészségügy. 1935. évf. 10. sz. — Pap G.: A társadalombiztosítás és a megelőzés. Munkaügyi Szemle. 1934. évf. 4. sz. — Iványi L.: A budapesti kir. ítélőtábla 1933. évi társadalombiztosítási gyakorlata. Munkaügyi Szemle. 1934. évf. 5. sz. — Petres J.: A magyar egészségét és a társadalombiztosítás. Munkaügyi Szemle. 1935. évf. 11. sz. — Kovrig B.: Magánvállalatok nyugdíjbiztosítása. Bp. 1929. — Kovrig—Frisch: öregségi és rokkantsági biztosítás Bp. 1928. — Frisch F.: Az öregség, rokkantság, özvegyesség és árvaság esetére szóló kötelező biztosítás törvényjavaslatának biztosítástechnikai indokolása. Bp. 1928. — Vigh Gy.: Az öregségi, rokkantsági, özvegyességi és árvasági biztosítás szolgáltatásainak megindulása. Bp. 1933. — Pap G.: Magyar társadalombiztosításra vonatkozó, hatályban levő törvények és rendeletek, kiegészítve a joggyakorlattal. Bp. 1934. — Bikkal D.: Betegségi biztosítás Magyarországon. Bp. 1932. — Szabó—Vincze: Betegségi és baleseti biztosítás kézikönyve. Bp. 1934. — Szabó—Vincze: Öregségi, rokkantsági, özvegyességi és árvasági biztosítás. Bp. 1934.

¹⁶⁴ 4400/1926. N. M. M. 31—43. §.

Munkaközvetítés.

A munkakereslet és munkakínálat közti kapcsolat létesítése ra érdekében szükség van munkaközvetítőkre. A törvény kimondja, hogy az ipari munka minden nemében, úgyszintén a bányászat és kereskedelem körében a munkakereslet és kínálat kiegyenlítésére, a városok és községek a munkaközvetítés teendőit hatóságilag kötelesek ellátni. Azt is előírja a törvény, hogy a városok a munkaközvetítést saját hatósági területükön túlmenőleg is ellássák. A hatósági munkaközvetítés a munkaadók és munkakeresők részére teljesen díjtalan. Az egyes munkaközvetítők területét, működésének, szervezetének és ügyvitelének megállapítását a törvény a szakminiszterekre bízta.¹ Az ügyvitelt megállapító rendelet kijelöli a városokat, amelyekben a hatóság munkaközvetítő hivatalokat létesíteni köteles. Megadja a jogot a városoknak arra, hogy maguk is munkaközvetítőket állítsanak fel. Minden munkaközvetítő szervezeti szabályzat alapján végzi működését, y. A hatósági munkaközvetítők mellé választmányt kell alakítani, melynek feladata az ügyvitelt figyelemmel kísérni, a gyakorlat folytán felmerült panaszokat meghallgatni, megvizsgálni és elintézni, a munkaközvetítés fejlesztésére indítványt tenni és véleményt nyilvánítani. A választmány elnöke a polgármester által megbízott tisztviselő, vagy más köztisztviselő, kit állásában a kereskedelemügyi miniszter megerősít. A választmányi tagokat és póttagokat felerészben a munkaadók, felerészben a munkakeresők közül választják. Tanácskozási joga a kir. iparfelügyelőnek és a bányahatóság főnökének van.

A munkaközvetítők felett a közvetlen felügyeletet a polgármester, a főfelügyeletet pedig a miniszter gyakorolja a m. kir. állami munkaközvetítő hivatal útján. A m. kir. állami munkaközvetítő hivatal szervezi a hatósági munkaközvetítő intézeteket, gon-

¹ 1916: XVI.

doskodik ezek útján a ki nem elégíthető munkakereslet és kínálat kielégítéséről. A m. kir. állami munkaközvetítő hivatal munkájában az Országos Munkaközvetítő Tanács támogatja.

A munkaadó a munkakereső tartózkodási helye szerint illetékes hatósági munkaközvetítőhöz fordul munkásért, illetőleg a munkás munkaalkalomért. A helyekre vonatkozó bejelentés élőszóban vagy írásban történhet. A munkakereső munkakönyvét és bizonyítványait közvetlenül az intézetnél bemutatja. Ha a székhelyen munkaközvetítő hivatal nincs, annál a városi tisztviselőnél, illetőleg jegyzőnél kell az okmányokat felmutatni, akitől a bejelentéshez szükséges lapokat megkapja.

A munkaközvetítő feladata a kölcsönös igények megfelelő kielégítése, tekintettel a jelentkezésre. Azok a munkakeresők, akiknek ellátásra szoruló gyermekük van, másokkal szemben előnyben részesülnek. Az elhelyezésnél figyelemmel kell lenni arra, hogyha a munkakeresők csak a tartózkodási községükön kívül helyezhetők el, úgy a lakhelyükhöz legközelebb eső községben kapjanak munkát. A munkát keresővel közölni kell a munkát ajánló nevét, a helység nevét, ahol a munkát ajánlja és a munka egyéb feltételeit. Ugyanígy tájékoztatni kell a munkaadókat is. A munkaadót kívánságára a munkát kereső okmányairól eddigi alkalmaztatására vonatkozó adatok felől is tájékoztatni kell. A közvetlen felügyeletet gyakorló m. kir. állami munkaközvetítő hivatal mindig az érdekelt feleknek vagy azok egyikének előterjesztésére és az intézet választmányának meghallgatása után elrendelheti, hogy az intézet területkörére vagy annak egy részére valamely szakmában kötött munka-szabályszerződés az intézetben közhírré tétessék. Ha a hatósági munkaközvetítő az illetékes hatóságtól, iparhatóságtól, békéltető bizottságtól, vagy a munkaadóknak, vagy alkalmazottaknak kormányhatóságilag jóváhagyott alapszabályú egyesületeitől a munka megszüntetéséről, vagy munkáskizárásáról értesül, ezt az értesítési a munkaviszály okára, mérvére vonatkozó hivatalos adatokkal együtt közölni tartozik azzal a munkakeresővel, akit a munkaviszályban álló munkaadóhoz ajánlani szándékozik.

A hatósági munkaközvetítők a munkakeresletről és munkakínálatról, a közvetítéssel betöltött helyekről kimutatásokat állítanak össze és azokat a m. kir. állami munkaközvetítő hivatal által megállapított időben a hivatalnak és az általa megjelölt intézetek-

nek, hatóságoknak és egyesületeknek megküldi. A hatósági munkaközvetítőnek kapcsolatot kell fenntartania a kereskedelem és iparkamarákkal, ipartestületekkel, ipari, kereskedelmi társulatokkal, egyesületekkel és szervezetekkel. Ugyancsak kapcsolatot kell teremtenie a munkanélküliség enyhítésével és védelmével foglalkozó intézményekkel és szervezetekkel. Érintkezést kell fenntartania a mezőgazdasági munkaközvetítők közt. Kötelessége hirdetményt kifüggeszteni, amelyben a mezőgazdasági munkások és mezőgazdasági munkát keresők felvilágosítást kapnak a mezőgazdasági munkaközvetítőkről.²

A munkahiány leküzdése érdekében nemzetközi egyezmény jött létre Washingtonban, amelyet a magyar törvényhozás becikelyezett. Ebben kötelezettséget vállalt arra, hogy három hónapoként a rendelkezésre álló statisztikai vagy más tájékoztató adatokat közli a Nemzetközi Munkaügyi Hivatallal. Kötelezettséget vállalt az állam arra is, hogy a munkaközvetítő hivatalokat felállítja és azok igénybevételét díjtalanná teszi. A hivatalok mellé bizottságokat állít, amelyek a munkaadók és munkavállalók képviselőiből állnak, ezek feladata véleményt nyilvánítani a munkaközvetítés ügyében. A köz- és magánmunkaközvetítő irodák összeműködését rendeli el. Az egyezményhez csatlakozó és nemzetközi munkaügyi szervezethez tartozó tagok, ha munkahiány esérére biztosítást létesítettek, az egyezményhez csatlakozó államok polgárainak egyenlő elbánást biztosítanak.³

A foglalkozást közvetítő irodák (magán) iparendelő alá tartoznak és ennek megadása biztosítékhoz van kötve.⁴ Az 1928: XV. t.-c. végrehajtási rendelete szerint mindazok az egyesületek, testületek, amelyek ingyenes közvetítést végeznek, a m. kir. állami munkaközvetítő hivatalnak jelentést tenni kötelesek. A rendelet kötelezi az ingyenes közvetítéssel foglalkozó egyesületeket, testületeket, hogy a munkakeresőkről, valamint az általuk eszközölt munkaközvetítésekről munka, illetőleg foglalkozási ágak szerint nyilvántartást vezessenek, úgy, hogy a betöltött, valamint a betöltetlen munkahelyeket, továbbá az elhelyezett alkalmazottakat, valamint az el nem helyezetteket szakmák szerint pontosan meg lehessen állapítani. Az üres munkahelyekről és a munkakeresők

² 92.815/1916. K. M. — ³ 1928: XV.

⁴ 1884: XVII. 10., 15. §. és 67.450/1928. K. M.

számáról, az általuk eszközölt közvetítésekről a munkaközvetítő hivatalok minden hónapban adatokat kötelesek szolgáltatni; ha munkahelyeket nem tudnak betölteni, jelentést tenni kötelesek annak a hatósági munkaközvetítőnek, melynek területén munkaközvetítést végeznek. Ugyancsak jelentést tenni tartoznak az elhelyezkedni nem tudók számáról és szakmájáról. A jelentésben közölni kell a betöltendő munkahelyeket szakmák szerint, és amennyiben ismeretesek, a munkahellyel kapcsolatos bérfeltételeket is. Az egyesületek és testületek kötelesek a munkát kereső érdekében a hatósági munkaközvetítővel együttműködni.⁵

A törvény a hatósági munkaközvetítő tisztviselőit a városi közigazgatás tisztviselői közé sorozza, akiket a törvényhatósági bizottság, illetőleg a város képviselő testületé életfogytiglan választ. Főnök csak az lehet, aki érettségi vagy azzal egyenrangúnak minősített vizsgálatot tett. Tisztviselővé azt lehet megválasztani, aki a középiskolának, vagy azzal egy tekintet alá eső iskolának 4 osztályát elvégezte.⁶

A munkaközvetítő hivatalokban alkalmazott tisztviselők és terembiztosok számára a jogszabály szakvizsgát rendszeresít. Végsőleges minőségben csak azok alkalmazhatók, illetőleg választhatók, akik a szakvizsgálatot letették. A vizsgálat kétféle: tisztviselői és terembiztosi. A tisztviselői szakvizsgálat írásbeli és szóbeli vizsgálatból áll.⁷

A hatósági munkaközvetítő hatásköre kiterjed a házi cselédek közvetítésére is, azzal a különbséggel, hogy a házicselédek közvetítéséért díj szedhető.⁶ A munkaközvetítő intézetek ügyviteli szabályzatát a m. kir. állami munkaközvetítő hivatal adta ki.

Ferenczi J.: Az ipari és a mezőgazdasági hatósági munkaközvetítés viszonya. Bp. 1918. — Balogh A.: A magyar munkapiac újjászervezése. Bp. 1926. — Andor E.: Városi munkaközvetítő intézetek. Bp. 1916. — Somogyi M.: A munkapiac a háború után. Bp. 1916. — Földes B.: A személyi leszerelés néhány általános közgazdasági irányelve. Bp. 1918. — Heller F.: Szociálpolitika. Bp. 1920. — Heller F.: Magyarország szociálpolitikája. Bp. 1923. — Kovrig B.: A mai munkanélküliség problémája és orvoslása. Bp. 1924. — Balás K.: A szociálpolitika főkérdései. Bp. 1927. — A hatósági munkaközvetítők működése. M. Stat. Szemle 1927. — Sziebert J.: A nemzetközi munkaügyi szervezet és Magyarország. Bp. 1933.

⁵ 85.237/1928. K. M. — ⁶ 1923: IV. 2. §.

⁷ 101092/1923. K. M. — ⁸ 1884: XVII. 15. §.

Szervezkedés.

„A munkásoknak ama szervezkedései, melyek abból a célból történnek, hogy a munkabéretet szabályozzák vagy a munkabérszerződés egyéb feltételt megváltoztassák, illetőleg azokat meghatározzák, a munkásosztály életviszonyainak javítása és a munkásvédelem terén nagy jelentőségűek.“¹ Erre való tekintettel a jogrend gondoskodik az egyesülések és gyülekezések szabályozásáról. A rendelkezés azokat a mozgalmakat, amelyek egyesüléssel és gyülekezéssel indulnak meg, olyan korlátok közé kívánja szorítani, hogy azokból ne származzék kár a közületre, társadalomra.

Az egyesülési és gyülekezési jog az ember szabadságával van szoros összefüggésben, közös célt szolgál, illetőleg közös célt akar előmozdítani. Törvényileg a gyülekezési jog nincs rendezve, jogszabályok azonban az egyesülési jogot elismerik.

A gyülekezési jog abban áll, hogy az állampolgárok állandó jellegű szervezés nélkül törvényileg nem tiltott közös célok elérése érdekében és azok megtárgyalására összejöveteleket tarthatnak és azokon határozatot hozhatnak. A gyülekezési jog törvényileg szabályozva nincs. A jogszabály korlátozza a gyülekezést is, hogy az abból esetleg keletkező káros hatások ellen védekezzenek.

Az érdekek képviselője, illetőleg védelme szempontjából a jogrend maga hívta életre a különböző egyesületeket. Ilyenek az ipartestületek, a mezőgazdasági választmány, a kereskedelmi és iparkamarák, stb.

Az egyesülési és gyülekezési jog korlátozás alá esik azokban az esetekben, amikor abból károk származhatnak.

Az ipartörvény az olyan megegyezéseket, amelyek az iparosok részéről üzemük félbeszakítását, segédek elbocsátását célozzák azért, hogy terheesebb munkafeltételeket állapíthassanak meg

¹ Häcker: Az egyesületek büntetőjogi cselekvőképessége és felelőssége.

munkásaik részére, büntetőjogi következmények terhe mellett tiltja.² A munkásoknak, segédeknek sem engedi meg a törvény, hogy összebeszéljenek a maguk részéről alkalmazandó eljárásban azért, hogy a munkaadóktól jobb munkafeltételeket csikarjanak ki. Az ilyen megegyezéseket az iparhatóság a békéltető bizottságok útján háríthatja el. Az ilyenmű összebeszélések jogérvénnyel nem bírnak.³

A jogrend az ilyen tilos megegyezésekhez büntető következményeket is fűz. Ennek következtében azokat, akik a munkásokat, cselédeket, napszámosokat szabad akaratuk nyilvánításában, illetőleg szabad akaratuk érvényesítésében, fenyegetéssel vagy tetteges bántalmazással megakadályozzák, 30 napi elzárással és 600 pengős pénzbüntetéssel büntetik.

Különösen a mezőgazdasági munkások szabad akaratának érvényesítését akadályozó egyénekkal szemben alkalmaz a jogrend szigorúbb intézkedéseket, éppen a káros hatások megelőzése, illetőleg elkerülése érdekében.⁴

A munkásoknál foglalkozási ágak szerint külön törvényes rendelkezések állapítják meg az összebeszélési tilalmat. A mezőgazdasági munkásokra az 1898: II. 62. §, a vizimunkálatoknál, út- és vasútépítésnél alkalmazottakra az 1898: XLI. 31. §, a gazdasági munkásokra és segédmunkásokra az 1899: XLII. 18. §, az erdőmunkásokra és napszámosokra az 1900: XXVIII. 40. §, a dohány-kertészekre és dohánytermelőkre 1900: XXIX. 30. § vonatkozik.

A büntetőtörvénykönyv magánosok elleni erőszak vétségét állapítja meg arra nézve, aki a munkabér felemelése, vagy leszállítása végett valamely munkás vagy munkaadó ellen erőszakot követ el, azt szóval vagy tetteleg bántalmazza vagy erőszakkal fenyegeti. Ugyanezen büntetés alá esnek azok, akik gyárok, műhelyek, munkahelyek, valamint a munkaadó vagy a munkavállaló lakása előtt tartott csoportosulásokban vesznek részt és a csoportosulással a munka megkezdését megakadályozzák, vagy félbenhagyását követelik.⁵

Külön szabályok rendelkeznek a vasutasokról és a köztisztviselőkről. A vasútak összes alkalmazottait, tisztviselőket és munkásokat bérkérdések szempontjából közhivatalnokoknak tekintik.⁶

² 1884: XVII. 162-164. §§. — ³ 1884: XVII. 162.

⁴ 1898: II. 65. §. — ⁵ 1878: V. 177. §. — ⁶ 1914: XVII.

A közhivatalnokoknak esetleges bérkérdéssel kapcsolatos magatartását rendkívül szigorúan rendezi a törvény és hivatalos fegyelem elleni vétséget követ el az a közhivatalnok, ki hivatali kötelességének teljesítését megtagadja. Amennyiben ez a megtagadás két vagy több tisztviselő összebeszélésének következménye, a cselekményt büntetné minősíti és ennek megfelelően szigorú büntetéssel sújtja. A vasúti szolgálati szabályzat szerint, aki a munkabeszüntetésben résztvesz, vagy szolgálatát lanyhán teljesíti abból a célból, hogy a forgalmat megnehezítse vagy megakassza, úgyszintén összebeszélésben, izgatásban tevékenykedik, a szolgálatból fegyelmi úton elbocsátható.⁷

A trianoni békeszerződéssel⁸ kapcsolatban alkotott törvény az egyesületekre vonatkozólag csak negatívumokat ír elő. Megtiltja, hogy egyesületek katonai kérdésekkel, fegyveres erő alakításával foglalkozzanak.

Az egyesülési jogot a jogszabály elismeri. A kormány, törvényhatóság csupán felügyeleti jogot gyakorol és ezen felügyelet révén szabályozza, illetőleg tartja a megfelelő korlátok között az egyesületi mozgalmakat.⁹

Az egyesületek az alapszabály láttamozásával tekinthetők véglegesen megalakultaknak. A jogrenddel, közérkölciséggel nem egyező alapszabályok jóváhagyást nem nyernek és mint ilyenek, működésre engedélyt nem kapnak.

Az egyesületek alapszabályainak kellékeit a jogszabály részletesen előírja. A megalakulást kérelmezni kell, a kérelmet a törvényhatóság első tisztviselőjéhez kell betérjeszteni, aki alapos vizsgálat alá veszi, hogy az egyesület a társadalom, a közrend szempontjából kifogás alá nem esik-e, szóval a közérdeket nem sérti.¹⁰

Különleges rendelkezések állnak fenn a vasutas szolgálatban álló alkalmazottak egyesüléséről, amelyet csupán a kereskedelmi miniszter engedélyével lehet alakítani.¹¹

A munkásegységek szerveinek megalakulásával az esetleg előforduló káros hatások megelőzésére a jogrend ezeket az illetéktelen befolyások alól mentesíteni akarja és ezért szabályozza az országos egyesületek helyi szervezeteinek megalakulását. A gyű-

⁷ Matheovits F.: Nemzetközi szociálpolitika.

⁸ 1921:XXXIII. — ⁹ 1394/1873. B. M. és 1508/1875. B. M.

¹⁰ 77.000/1922. B. M. — ¹¹ 1914: XVII.

lés összehívását a cél megjelölésével be kell jelenteni. Előírja a jogszabály, hogy a gyűlésekről jegyzőkönyvet kell felvenni és igazolni kell, hogy a szervezet az országos alapszervezettel mindenben megegyezik, hogy a szervezetbe megfelelő számú helyi tag lépett be és ezek az alapszabályokban előírt feltételekkel rendelkeznek.¹²

Tiltja a jogszabály ügyrend, ügykezelési szabályzat, házirend elnevezések alatt az olyan külön szabályok alkalmazását, amelyek az alapszabályok kereteit túllépik. Minden ilyen szabályzatot kötelesek a helyi szervek az ellenőrzésre hivatott hatóságoknak bemutatni. Amennyiben azt tapasztalják, hogy ezek a szabályzatok az alapszabályok keretét túlhaladó intézkedéseket tartalmaznak, a helyi szerv megalakulásának tudomásul vételét meg kell tagadni.¹³

A törvény felhatalmazza az állambiztonság szempontjából a kormányzatot, hogy új egyesületek megalakítását megtilthassa, a régiek működését fokozottan ellenőrizze, esetleg működésüket fel függeszthesse.¹⁴

A kormányzat ezzel a felhatalmazással élt a háború alatt. (5479/1914. M. E., 5480/1914. M. E., 5481/1914. M. E.) A korlátozást részben megszüntette az 5084/1919. M. E. illetőleg a 6622/1920. M. E. rendelet. A nemzetellenes törekvések, illetőleg az állam és társadalmi rend megzavarására irányuló tevékenység megszüntetése érdekében az egyesülési és gyűlekezési joggyakorlást szűk korlátok közé szorította a jogszabály és minden összejövetelre elrendelte a rendőri ellenőrzést.¹⁰

A munkásegységek alapszabályaikban lefektetett célok túlmenőleg kifejtett tevékenységének ellenőrzése érdekében, amely a jogrend megzavarását, valamint az osztálygyűlöletet előidéző tulajdon és törvényes rend elleni izgatást célozza, a jogszabály szigorú ellenőrzést ír elő és a törvényhatóságok kötelességévé teszi, hogy ilyen munkásegységek működését saját hatáskörükben függeszék fel, ha az alapszabályszerű céloktól eltérő államellenes vagy az egyesületi tagok érdekeit, veszélyeztető eljárást észlelnek. Felhatalmazza a jogszabály a hatóságokat, hogy az egyesületek helyiségeiben megjelenhessenek, a gyűlések jegyzőkönyveibe, pénztár kezelésébe és irataiba betekinthesse.¹⁷

Külföldi állampolgárok viszonzóság feltétele mellett felvehető az ipari munkaadók vagy munkások gazdasági szakegysé-

¹² 122.000/1906. B. M. — ¹³ 68.709/1907. B. M.

¹⁴ 1912: LXffl. 9. — ¹⁵ 55010/1920. B. M. — ¹⁶ 2219/1898. B. M.

teikben tagokul, joguk azonban csak az egyesület jóléti intézményeinek használatára van (segélyezés), tagsági jogot nem gyakorolhatnak.¹⁸

Az ifjúság védelme érdekében tilos a kiskorú iparostanoncoknak a felnőtt munkások egyesületeibe belépni. Az iparhatóságnak kötelessége a tanoncok magaviseletét ellenőrizni olyan irányban, hogy azok sem nyílt, sem titkos egyesületekbe, illetőleg szervezetekbe be ne lépjenek. A lanoncifjúság kizárólag az iparos tanonciskolákkal kapcsolatos és az iskola igazgatójának vagy helyettesének vezetése mellett működő tanoncotthonokba, önképzőkörökbe és ifjúsági egyesületekbe léphet be.¹⁹

Az országos jellegű iparos munkásegysületeknek, ha azok kormányhatóságilag láttamozott alapszabályokkal rendelkeznek és fiókegyesületek alapítására engedélyt kaptak, joguk van fiókegyesületet, helyi csoportot alakítani. A hatóság által ennek tudomásulvételét csak akkor lehet megtagadni, ha a fiókalakulatok várható működése ellen a közérdek szempontjából aggályok merülnek fel, vagy ha a helyi viszonyok által indokolt súlyos aggályok azt kívánatossá teszik, vagy ha a vezetők, illetőleg a helyi csoport tagjai büntetett előéletűek, vagy hazafiúság szempontjából komoly kifogás alá esnek. Az ipari munkásegysületek, fiókegyesületek helyi csoportjainak megalakulása ellen mesterséges gátat nem lehet emelni. A jogszabály módot ad arra, hogy egyesületeiket alapszabályszerűleg fejlesszék. Megkívánja a helyi csoportok megalakítása céljából kért közgyűléseknél az alakszerűségek betartását. A politikai természetű megnyilatkozásokat eltiltja. Szabályozza a közgyűléseken résztvevők és felszólalók jogait és a felszólalás kellékeit. A tagok közül kizárja azokat, akiket valamely közönséges bűncselekményért, nemzetellenes magatartásért a bíróság elítélt, vagy ellenük büntető eljárás van folyamatban.²⁰

A munkásegysületek megalakulása az alakuló gyűlésen történik. Ennek engedélyezését a jogszabály szigorúan körülírja, előírja a betartandó alakszerűségeket. A helyi csoportok közgyűlésein és taggyűlésein az illető szakmabeli munkások helyzetére, munkanélküliségére és más, a munkásság erkölcsi és gazdasági helyzetére vonatkozó kérdések politikától mentesen tárgyalandók. A munkásegysületek alakuló és egyéb köz- és taggyűléseihez,

¹⁸ 36.700/1923: Vili. B. M. — ¹⁹ 101.213/1908. K. M. — ²⁰ 115.112/1913. B. M.

amennyiben a jogszabályokban előírt keretek közt tartják, engedély kell. A felosztatás csak az izgató tendenciájú és politikai vonatkozású beszédek esetén rendelendő el.²¹

A munkások gazdasági egyesületei semmiféle politikai tevékenységet nem folytathatnak. Tagjai csak a szakmához tartozók lehetnek. A gyülekezési jogot külön szabályozza a jogrend. Megtiltja a gyűléseknek istentisztelettel kapcsolatos megtartását. Gyűlés tartása olyan helyen, amely istentiszteletre szolgál, továbbá olyan népgyűlés, melynek tárgysorozatában vallási szertartások közügyekkel való tanácskozással váltakoznak, hasonlóképpen egyházi jelvény bemutatása a nép előtt megengedve nincs.²²

Általában minden egyesületi gyűlés rendőrhatalósági engedélyhez van kötve. Az egyesületek, fiókegyesületek elnökei bármiféle gyűlést a rendőrhatalóságnak legalább 3 nappal előbb a gyűlés tárgyának, helyének és idejének megjelölésével bejelenteni kötelesek. Ha a gyűlést a rendőrhatalóság az állam, a társadalmi rend vagy közbiztonság szempontjából károsnak vagy aggályosnak tartja, a gyűlést betilthatja.²³ A munkásegysületek, szakszervezetek helyi csoportjainak taggyűléseit, ha azok a munkásság erkölcsi és gazdasági érdekeivel kapcsolatos kérdéseket politikától mentesen tárgyalják, engedélyezni kell.²⁴

Nyilvános gyűléseket, népgyűléseket csak rendőrhatalóság engedélye alapján szabad tartani.²⁵ A rendelet szigorúan előírja azokat az alakszerűségeket, amelyeket már a kérelem előterjesztésénél figyelembe kell venni. A munkásegysületek alakuló gyűlései engedélyezésével kapcsolatosan előírja a jogszabály, hogy a kérelemben fel kell tüntetni a gyűlés helyét, idejét, tárgysorozatát, valamint a törvény és rendeletek értelmében a gyűlésért felelősséget vállaló egyének nevét, foglalkozását, lakhelyét. Legalább négy megbízható önjogú magyar állampolgárnak kell a bejelentést aláírnia és a felelősséget vállalnia.²⁶ A gyűléseket a rendőrhatalóság ellenőrzi. A jogszabályokban előírt feltételek betartása mellett a gyűléseket meg lehet tartani, azonban szükség esetén a rendőrhatalóság köteles a gyűlést felosztatni.

A sztrájkjogot a magyar törvény nem ismeri el, bár vannak a sztrájkjal kapcsolatos törvények és rendeletek. Így a büntető

²¹ 227.170/1925. B. M. — ²² 228/1893. B. M. — ²³ 6622/1920. M. E.

²⁴ 227.170/1925. B. M. — ²⁵ 6000/1922. B. M. — ²⁶ 271.000/1927. B. M.

törvénykönyv egyes szakaszai rendelkeznek arról az erőszakról, amelyet a munkabér felemelése vagy leszállítása végett követnek el²⁷ hivatali kötelesség megtagadásáról többek összebeszélése következtében²⁸ az ipari munkások körében a munkások és munkaadók részéről terheesebb vagy kedvezőbb munkafeltételek elérését célzó összebeszélésekről és ennek következtében a munkaszabadság megakadályozásáról,²⁹ a mezőgazdasági munkásokra vonatkozó munkabeszüntetésekéről, a munka megtagadásáról, illetőleg annak megakadályozására irányuló cselekményekről,³⁰ a vizimunkálatoknál, út- és vasútépítéseknel alkalmazott munkásokról és napszamosokról⁸¹ a gazdasági munkavállalkozókról, segédmunkásokról,³² az erdőmunkásokról,⁸³ a dohánytermelők és dohánykerészekről³⁴ szólnak és ezeknek a munkabeszüntetésre, vagy előnyösebb, illetőleg hátrányosabb munkafeltételekre vonatkozó összebeszéléseire vonatkoznak. A gazdasági cseléd szolgálatvállalásának megakadályozásáról, a munkateljesítmény megtagadásáról, és az erre való csábításról szól az 1907: XLV. 57. §-a. A vasúti alkalmazottaknak a tömeges munkabeszüntetésben való részvételét szolgálati vétségnek mondja ki a jogszabály,³⁵ amely azonnali elbocsátással büntetendő.

A jogszabály arra az álláspontra helyezkedik, hogy a szerződésileg elvállalt munkát mindenkinek teljesítenie kell és mindenki szabadon határozza el, hogy bizonyos feltételek mellett vállaljon-e munkát vagy sem.

Senki sem kötelezhető olyan munkára, amelynek feltételeit a munkás nem találja kielégítőnek. A tömeges munkabeszüntetést a jogszabály nem tiltja, csak azt az elvet juttatja kifejezésre, hogy a munkabeszüntetésnek minden munkás szabad elhatározásából kell folynia, hogy a munkabeszüntetést célzó összebeszélés megtartására senki ne legyen kényszeríthető. A munkást abba a helyzetbe kell hozni, hogy elhatározásának szabad ura maradjon, és munkába akkor álljon és akkor lépjen ki belőle, amikor akar és amikor jónak látja. A munkafeltételek módosítására irányuló összebeszéléseket a jogszabály jogosaknak tekinti és törvényes eszköznek tartja, amely a munkást a munkaadóval szemben védi. Azon-

²⁷ 1878: V. 177. §. — ²⁸ 1878: V. 481. §. — ²⁹ 1884: XVII. 162—164. §§.

³⁰ 1898:11. 65. §. — ³¹ 1899: XLI. 31. §. — ³² 1899: XLII. 18. §.

³³ 1900: XXVIII. 29. §. — ³⁴ 1900: XXIX. 30. §. — ³⁵ 1914: XVII. 50. §.

ban a szerződésben elvállalt munka elvégzésére kötelezi a munkást. Ha a munkás nem teljesíti azt a munkát, amelyet szerződésileg elvállalt, szerződésszegést követ el, amivel szemben a törvény szigorúan jár el. Senkinek sem szabad megakasztani azt a törekvését, amely munkába állásakor a munka feltételeinek megállapítására irányul. A hatóság tiltó és büntető jogköre csak arra terjedhet, hogy meggátolja vagy megtorolja a munkába állni vonatkozó munkások olyan ténykedéseit, amely akár a munkaadó, akár a dolgozó munkások személy- vagy vagyonzbiztonsága ellen irányulnak, vagy amelyek a munkásokat szabad elhatározásukban meggátolni igyekeznek.

A közhatalóság feladata, hogy kipuhatolja, felderítse és megakadályozza a tiltott cselekményeket. Ebben a munkában a társadalom segítségét veszi igénybe. A hatóságnak kötelessége a személyi- és vagyonzbiztonságot fenntartani és megvédeni mindenkét bármínemű terrorisztikus kísérlettel szemben. Megtiltja a törvénytelen cselekményeket és eltávolítja azokat az elemeket, melyek a munkásokat ilyen törvénytelen cselekményre csábítják. Ezt a munkát a hatóság csak a társadalmi tényezők segítségével tudja teljesíteni. A sztrájkban rejlő károk és veszélyek teljes megszüntetése azokkal az intézkedésekkel van összefüggésben, amelyek a munkások anyagi, szellemi és erkölcsi színvonalát emelik.³⁶

A közérdekű üzemekhez fűződő fontos érdekekre való tekintettel a jogszabály külön intézményt — a munkavédelmi intézményt létesíti — arra az esetre, ha a sztrájkból kifolyólag az üzem zavar-; lalan működése biztosítva nem lenne. Munkabeszüntetések esetén a munkát a védelmi intézmény végzi. Működésük tartama alatt a munkát végzőket hatósági közegeknek kell tekinteni. A jogszabály a munkavédelmi intézmény üzembiztosító tagjainak fegyverhasználati jogot ad.³⁷

Horváth J.: A strike mint erőhatalom. Bp. 1897. — Ferenczi I.: A politikai tömegsztrájk. Bp. 1905. — Ferenczi I.: A sztrájk fogalma és jogosultsága társadalmi szempontból. Bp. 1905. — Ferenczi I.: Sztrájk és szociálpolitika. Bp. 1907. — Fekete Gy.: Strike és büntetőjog. Bp. 1907. — Kenéz B.: Sztrájkstatisztika. Bp. 1907. — Ágoston P.: A sztrájk büntetése. Nagyvárad 1908. — Kelemen N.: Döntőbíráskodás munkabeszüntetésekben. Bp. 1908. — Tárnái J.: Strike és büntetőjog. Bp. 1920. — Ágoston Péter: A szociálpolitika ellenségei

³⁶ 55.154/1904. B. M.

³⁷ 111.100/1921. B. M. 111.111/1921. B. M. 5818/1923. M. E.

és a sztráktörök. Munkásügyi Sz. 1913. — Gergely Gy.: A bányászok sztrájkja. Szociálizmus. 1924. — Kovács Norbert: Munkaviszályok Magyarország szénbányáiban. — M. Stat. Szemle 1923. — Mozolovszky S.: Munkaviszályok a magyarországi szénbányákban 1925-ben. — M. Stat. Szemle. 1926. — Pajor R.: Egy bérharc története. Bp. 1924. — Mozolovszky S.: Az 1926. évi munkaviszályok Magyarországon. — M. Stat. Szemle. 1927. — Heller F.: Szociálpolitika. Bp. 1920. — Kaveggia B.: Munkásmozgalmak és államrendészet. Bp. 1912. — Méhely K.: A munkáskérdés lényege. Bp. 1916. — Geosits Lajos: Szociális világnézet. Pécs. 1922. — Mihelics V.: A munkás védelme a háború utáni alkotmányokban. Társadalompolitika. 1930. III. 1—2. — Nádújfalvy: A munkásmozgalmak nemzeti sajátosságai. Társadalompolitika. 1930. III. 3—4. — Ifj. Csepey D.: Sztrájkprobléma, figyelemmel a sztrájkstatisztikák újabb eredményeire. Bp. 1931. — Mihelics V.: Keresztényszociálizmus. Bp. 1933. — Matheovits F.: Nemzetközi szociálpolitika. Szombathely 1934. — Monori Kovács Gy.: A világgazdaság válsága idejéből. Bp. 1935. — Földes B.: A szociális igazság felé. Bp. 1936. — M. kir. belügyminisztérium: Munkavédelem. Bp. 1926.

Kisiparosok szociális joga.

A társadalom iparos rétege a közgazdasági és társadalmi életben jelentős szerepet tölt be. A törvény a kisiparos fogalmát a közszállítással kapcsolatban kiadott rendeletben határozza meg. E szerint kisiparosnak kell tekinteni azt, aki elemi erővel hajtott olyan munkagépet használ, amelynek összes erőszükséglete hat lóerőnél nem több és állandóan tizenöttnél kevesebb alkalmazottat foglalkoztat. Kisiparosnak kell tekinteni azt is, aki elemi erővel hajtott munkagépet nem használ ugyan, de állandóan 20-nál kevesebb alkalmazottat foglalkoztat.¹ Ugyanígy állapítja meg a kisiparos fogalmát az 1964/1936. Ip. M. rendelet is. Ez utóbbi rendelet kiterjeszkedik még annak a megállapítására is, hogy kiket kell az alkalmazottak létszámába beleszámítani. Az üzemben alkalmazottak létszámának megállapításánál a műszaki tisztviselőket, az illető iparkörbe vágó szakmunkát végző, egy-egy ipartelegen, műhelyben, üzletben dolgozó, illetőleg onnan irányított segédeket és szakmunkásokat lehet számításba venni a legutolsó év átlagos létszáma alapján. Szakmunkásoknak azokat a munkásokat kell tekinteni, akik olyan munkát végeznek, amelynek végzéséhez bizonyos gyakorlat szükséges és amely munkát arra ki nem oktatott vagy be nem gyakorolt egyénnel végeztetni nem lehet.²

A törvény az iparüzést feltételekhez köti. Az iparüzés általános feltétele az önjogúság. Kiskorú is üzhet önálló ipart, ha a 18-ik életévét betöltötte, de ehhez külön szülői, illetőleg gyámi beleegyezés szükséges. A törvény a kisipar terén képesítéshez kötött, engedélyhez kötött és szabad iparokat különböztet meg. Képesítéshez kötött iparoknak minősíti a törvény azokat az iparokat, amelyek kézműves jellegűek és szakképzés és gyakorlat útján sajátíthatók el.⁸

¹ 50.000/1934. K.M. és B. M. — ² 1964/1936. Ip. M. — ³ 1922: XII. 1.,2. §.

A képesítéshez kötött ipar gyakorlását mesterlevél birtokában lehet önállóan gyakorolni. Mesterlevéllel azt kell igazolni, hogy az iparos a mestervizsgálatot sikerrel letette. Mestervizsgálat alól felmentést senki nem kaphat. A mestervizsga azt a célt szolgálja, hogy a vizsgázó igazolja, hogy az ipara gyakorlásához szükséges szakismereteket és szakmabeli készséget elsajátította. A mestervizsgálat sikeres letétele után az iparos cégében, nyomtatványain vagy hirdetéseiben a mester szót használhatja. Azok, akik mestervizsgát nem tettek, csak az iparos szó használatára jogosultak.⁴

A törvény részletesen felsorolja az engedélyhez kötött iparokat.⁵ Kimondja, hogy a miniszter az egyes iparokat megbízhatósági, közbiztonsági vagy egyéb szempontokból engedélyhez köthet és egyes iparok gyakorlását létszámhoz kötheti. A törvény felhatalmazást ad az illetékes miniszternek, hogy rendelettel jelölje ki azokat az engedélyhez kötött iparokat, melyeknél a kiadható engedélyek számát szabályrendelettel előre meg lehet határozni.⁶

Az iparüzés megkezdéséhez szükséges az iparhatóság iparigazolványa, vagy iparendélye. Az iparhatóság a képesítéshez kötött iparok gyakorlásához iparigazolványt, az engedélyhez kötött iparok gyakorlásához iparendélyt ad. Az iparigazolvány, illetőleg iparendély kiadásának előfeltétele, hogy az igazolványt, illetőleg engedélyt kérő a törvényben megállapított feltételekkel rendelkezék.⁷

Az iparendélyek kiadását a miniszter biztosíték letételétől teheti függővé. Ennek nagyságát, letételének módját a miniszter rendelettel állapítja meg.⁸

Az iparosok érdekében a törvény különböző védő intézkedéseket tesz. Így a szabad iparok számát leszorítja és a képesítéshez és engedélyhez kötött iparok számát felemeli. Hosszabb tanidőt állapít meg, a képesítéshez kötött iparok gyakorlását jogi személyektől eltiltja. Az ipartestületnek véleményező jogot biztosít az engedélyek kiadásánál. A kereskedők ipari munkája tekintetében szigorúbb szabályokat létesít.[®]

Közkereseti és betéti társaság engedélyhez és képesítéshez kötött ipart csak az esetben gyakorolhat, ha az ilyen ipar önálló

⁴ 1936: VII. 9. §. — ⁵ 1922: XII. 14. 34. — ⁶ 1936: VII.

⁷ 1922: XII. 39. §. — ⁸ 1936: VII. 11. §. — ⁹ 1922: XII.

gyakorlása tekintetében megállapított feltételek a közkereseti társaság minden egyes tagjának, a betéti társaság minden egyes beltagjának személyében megvannak.

A törvény az iparosság nivóját kívánja emelni azzal az intézkedéssel, hogy az, aki az állam ellen, szemérem ellen, vagy nyereségvágyból elkövetett bűntett miatt vizsgálat alatt áll, vagy vád alá van helyezve, vagy akit ilyen cselekmények miatt három hónapot meghaladó időre szabadságvesztésre ítélték, a büntetés kiállásától számított három év alatt iparígazolványt nem kaphat.

Az elhalt iparos jogát unokája nem örökölheti.¹⁰

Az iparüzési jogot határozott vagy határozatlan időre el is lehet vonni. Az iparígazolvány alapján üzhető ipart az esetben vissza lehet vonni, ha az iparost állam ellen, szemérem ellen vagy nyereségvágyból elkövetett vétség miatt három hónapot meghaladó időre szabadságvesztésbűnletésre ítélték, továbbá, ha olyan cselekmény miatt, amely szakmabeli megbízhatóságát kétségessé teszi, három éven belül három ízben jogerősen elítélték.

Az egedélyhez kötött ipar gyakorlása esetében az iparüzési jogot el lehet vonni, ha az iparost bűntett, állam ellen, szemérem ellen, vagy nyereségvágyból elkövetett vétség miatt jogerősen elítélték, vagy ha olyan cselekmény miatt, amely szakmabeli megbízhatóságát kétségessé teszi, három éven belül két ízben jogerősen elítélték.

Az iparüzési jog határozott időre szóló elvonásának tartama öt évnél hosszabb nem lehet. Ha határozatlan időre vonják el az iparüzési jogot, az iparos visszakaphatja az iparüzési jogot, ha megfelelő időn át kifogástalan magaviseletét tanúsít. Az iparüzési jog elvonása az iparhatóságnak, ha pedig az ipar jogosítványt más hatóság adta ki, ennek hatáskörébe tartozik.¹¹

Minden képesített iparos valamely ipartestület kötelékébe tartozik. Ezért a törvény elrendeli, hogy ipartestületek alakuljanak, a meglévők pedig a szükséghez képest megváltozzanak. Az ipartestületek faladata tagjaiknak mindennemű gazdasági, művelődési és emberbaráti érdekeinek felkarolásában és szolgálatában áll. A törvény széles munkaterületet biztosít az ipartestületeknek és megadja nekik a módot arra, hogy a fennforgó reális lehetőség korlátain belül tagjaik mindennemű gazdasági érdekeit felkarolhassák és hatékonyan szolgálhassák.

¹⁰ 1936: VII. 1—3. §. — ¹¹ 1936: VII 19. §.

Az ipartestületeknek tagjaik segítése érdekében olyan tevékenységet kell kifejteniük, amelyekből az iparosságra és gazdasági életére előnyök származnak. Az ipartestületek ezen feladatukból kifolyólag közös üzemeket vezethetnek be, tökéletesebb termelési eljárásokat honosíthatnak meg, anyagraktárakat, árú- és mintacsarnokokat létesíthetnek. Anyagbeszerző, értékesítő és hitel-szövetkezeteket kezdeményezhetnek és ezek megalakulását előmozdíthatják, bár anyagi terheket és érdekeltségeket nem vállalhatnak. A törvény az ipartestület feladatául jelöli meg az ipartestület tagjainak, azok alkalmazottainak szakmabeli és általános továbbképzésének előmozdítását. Az ipartestületek feladata az ínségbejutott tagjainak, valamint az elhalt tagok özvegyeinek és árváinak segélyezése és ebből a célból segélyalap teremtése. Habár ezeknek segítése az ipartestületek feladata, ez a tevékenység mégsem szolgál alapul arra, hogy akár az ipartestületi tag, akár az elhalt iparos özvegye vagy árvája követelési joggal lépjen fel a segélyezés iránt az ipartestülettel szemben, mert az ipartestületnek segélyezési tevékenysége emberbaráti működéséhez tartozik, tehát a segély nyújtása az ipartestület elhatározásától függ. A segélyalap létesítése és gyarapítása az alapszabályokba foglalt elhatározásoktól függ.¹²

Az iparosok jogi érdekeinek és életfenntartásának védelme érdekében az ipartestületek az illetékes kereskedelmi és iparkamarához fordulhatnak, az érdekelt szakosztály előterjesztésére pedig odafordulni kötelesek azzal a panasszal, hogy valamely iparban az ipartestület tagjai, vagy a tagok egy része az ipari készítmények árát, illetőleg a vállalt munkák díját az iparüzés tisztességét sértő, egészségtelen versennyel olyan mértékben szorítja le, hogy ezzel több iparos létfenntartását veszélyezteti. Ha a bizottság megállapítja, hogy a panaszolt ár, illetőleg munkadíj nem fedezi az önköltséget és nem felel meg a rendes és észszerű gazdálkodás feltételeinek, ebben az esetben azt, aki az iparüzés tisztességét sértő eljárást elkövette, pénzbírsággal sújthatja. A pénzbírság behajtása közdók módjára történik.¹³

A törvények szabályozása nem terjed ki az iparosok öreg-ségi, rokkantsági, özvegységi és árvasági kötelező biztosítására, A gazdasági válság következtében elszegényedett népréteg, az elerőt-

¹² 1932: VIII. 7-8. §§ és 163.400/1932. K. M. 7. és 8.§. — ¹³ 1936: VII. 28. §.

lenedett kisiparosok támogatása a városok, illetőleg községek közsegélyezési keretében, gyógykezelésük pedig a szegény betegek gyógykezelésére kiadott jogszabályok szerint történik.

Földes B.: Esmék a magyar ipar kérdéséhez. Bp. 1902. — Lobi M.: Magyarország iparfejlesztése. Bp. 1902. — Szerényi J. br.: Iparfejlesztés. Bp. 1902. — Wagner J.: Magyar ipar. Iparfejlesztés. Bp. 1903. — Biederlach József: A társadalmi kérdés mibenléte és megoldása. Szeged. 1903. — Milhoffer S.: Magyarország közigazdasága. Bp. 1904. — Sugár O.: A magyar társadalom és az iparpártolás. Bp. 1904. — Gelléri M.: Ipartörténeti vázlatok. Bp. 1906. — Földes B.: Társadalmi gazdaságtan. Bp. 1907. — Geréb J.: Mai ipar és iparok érdekében. Kolozsvár. 1907. — Wottich A.: Iparpártolás, iparfejlesztés. Miskolc. 1907. Gelléri M.: Kisipar, műipar, iparfejlesztés. Bp. 1915. Buday L.: Megcsontított Magyarország. Bp. 1921. — Tory G.: Közigazdasági viszonyaink különös tekintettel iparunk fejlesztésére. Bp. 1925. — Szabó Gy. A szocializmus és a szociális társadalmi feladatokról. Eger. 1924. — Hadik J. gr.: A magyar kézműiparosság szervezkedésének helyes útja. Bp. — Pap D.: A magyar szociálpolitika a világháborúban. Bp. 1934. — Prager M.: A falusi műhelyek egészségügyi kívánalmai. Iparegészségügy 1935. évf. 2. sz. — Monori Kovács Gy.: A világgazdaság válsága idejéből. Bp. 1935.

Munkaügyi bírászkodás és békéltetés. Társadalombiztosítási bírászkodás.

A munkaügyi bírászkodás célja a munkaadók és a munkások közt felmerült ellentétek kiküszöbölése. A munkaadó és a munkavállaló közt felmerült viszályok bírósági fórum közbeiktatása nélkül káros következményekkel járhatnának, aminek megelőzése végett a jogrend a munkaügyi bírászkodást léptette éleibe.

A munkaügyi bírászkodás hatáskörébe tartoznak mindazok a perek, amelyek az ipari munkaadó (iparos és kereskedő) és a vele munkaszerződés alapján jogviszonyban álló munkavállaló (iparos, kereskedősegéd, tanonc, gyári munkás, ipari és kereskedelmi tisztviselő) közt, továbbá az ugyanegy üzemben szolgálati jogviszonyban álló ipari munkavállalók között a szolgálati szerződésből merülnek fel, ideértve a szerződésben vállalt kötelezettség elmulasztásából, akár a szolgálati viszonynak időelőtti megszüntetéséből keletkezett, valamint a munka tárgyain vagy eszközein okozott kár megtérítése végett indított pereket is. A munkaügyi bíróság van hivatva eljárni azokban a perekben is, amelyek egyfelől az ipari munkaadó vagy a munkavállaló, másfelől a másik szerződő féllel szolgálati szerződés alapján egyetemleges kötelezettségben álló személy közt, vagy egy felől a munkaadó vagy munkavállaló közt, másfelől a másik szerződő fél jogutódjai között felmerülnek.

A rendelet részletesen felsorolja azokat az ipari munkaadókat és munkavállalókat, valamint azokat az iparágakat, ipari üzemeket és vállalatokat, amelyekre a munkaügyi bírászkodás hatásköre kiterjed. Ilyennek jelenti ki az ipartörvény alá eső ipari és kereskedelmi vállalatokat, mezőgazdasági és erdei fakitermelő, állattenyésztéssel, halászállattal, kert- és szőlőműveléssel, selyemtenyésztéssel, méhészetekkel foglalkozó üzemeket és az ezekkel összefüggő mellékiparágakat, amennyiben azok saját nyerstermények feldolgozására és eladására szorítkoznak, továbbá a kőfejtő

és egyéb e fajta vállalatokat, háziipart, valamint a bányatörvény hatálya alá eső vállalatokat, a királyi kisebb haszonélvezetek sorába tartozó malmokat, a katonai intézeteket és üzlettelepeket, a vasúti és hajózási vállalatokat, belvizeken rendes átjárókat fenntartó és fausztató vállalatokat, házaló kereskedelmet és vándoripart, továbbá az iparlörvény alá nem tartozó, de iparszerűleg üzött, illetőleg vállalkozásszerűleg üzött kereseti foglalkozásokat. A jogszabály kiveszi a munkaügyi bíraskodás alól az állami egyedárúsági, valamint az ezekkel összekötött vállalatokban, valamint az állami, törvényhatósági és községi üzemekben működő közszolgálati és egyéb alkalmazottak, a katonai intézetekben és üzlettelepeknél alkalmazott katonák, katonai tisztviselők, altisztek és szolgák, a színházaknál működő színészek és a gyógyintézetekben alkalmazott orvosok, a gazdatisztek, gazdasági cselédek, mezőgazdasági munkások, általában a gazdasági munkálatoknál alkalmazottak ügyeit. Kiveszi továbbá a rendelkezés a munkaügyi bíraskodás hatásköréből azokat az alkalmazottakat, munkavállalókat, akik fizetésüket havonként vagy ennél hosszabb időszakonként kapják, ha havi javadalmazásuk a 160 pengőt (62.999/1926. I. M.) meghaladja.¹

A jogszabály szerint munkavállalóknak kell tekinteni azokat is, akik kiképeztetésük ideje alatt díjazást egyáltalában nem, vagy a munkájuknak megfelelőnél csekélyebb díjazást kapnak. Ugyancsak munkavállalóknak kell számítani a saját műhelyükben, vagy lakásukon más iparüzők megbízásából és azok számlájára dolgozó ipari munkásokat, (otthoni munkások) még ha a nyers és segédanyagokat maguk is szerzik be s mellékesen saját számlájukra is dolgoznak. Ha az otthoni munkás üzemének terjedelme, alkalmazott munkásainak száma vagy egyéb körülmények indokolják, az otthoni munkást munkaadónak kell tekinteni.²

Azok a perek, amelyek a munkaügyi bíróság hatáskörébe vannak ugyan utalva, de az általános szabályok szerint a községi bíróságok hatáskörébe tartoznak, a községi bíróság előtt is megindíthatók. Megengedi a jogszabály azt is, hogy azok az iparosok, akik valamely ipartestület tagjai, valamint az ipartestületi tagoknál alkalmazott segédek és tanoncok, olyan követelésük érvényesítése iránt, amelyeket a jogszabály a munkaügyi bíróság hatáskörébe utal, az ipartestület békéltető bizottságánál kíséreljék meg az

¹ 9180/1920. M. E. — ² 9180/1920. M. E.

ügy rendezését. Az ipartestületi békéltető bizottság jogerős határozatának, illetőleg az előtte megkötött egyezségnek a jogszabály azt az előnyt biztosítja, hogy a végrehajtást az iparhatóság rendeli el és a végrehajtás közigazgatási úton, a közadók behajtásának módján történik. Az ipartestületi békéltető bizottság határozatával meg nem elégedő fél a határozat közlésétől számított 8 nap alatt a munkaügyi bíróság elé viheti az ügyet.

A munkaügyi bíraskodást az a járásbíróság végzi, amelynek székhelyén munkásbiztosítási bíraskodás is folyik. A munkaügyi bíróság a járásbíróság egy ítélobírájának elnöke alatt a munkavállalók és munkaadók közül kijelölt háromtagú tanácsban tárgyal és határoz. Egyébként a járásbíróság, mint munkaügyi bíróság egyes bíróként jár el. Az ülnökök kijelölésének módját a kereskedelmi, illetőleg az iparügyi miniszter az igazságügyi miniszterrel egyetértőleg rendeleti úton szabályozza. Ülnökök csak olyan férfiak lehetnek, akik önjogúak, feddhetetlen előéletűek, magyar állampolgárok, életük 26. évét már betöltötték, a bíróság székhelyén laknak és szakmájukban legalább 3 éve működnek. Az ülnöki tisztség elfogadása kötelező.³

A munkaügyi bíróság ítélete ellen fellebbezésnek helye nincs, ha a per tárgya 160 pengőt meg nem halad. A munkaügyi bíróság ítélete ellen beadott fellebbezést a törvényszék tanácsa dönti el ülnökök közreműködése nélkül.⁴

Ha a munkaügyi bíróság a munkaadót a szolgálati viszonyból származó járandóság fizetésére kötelezi, az ítélet fellebbezésre való tekintet nélkül végrehajtható abban az esetben, ha az utóljára élvezett egyhavi járandóság 300 pengőt meg nem haladó összegig terjed.⁵

Társadalombiztosítási ügyekben 1. a budapesti kir. járásbíróság és azok a kir. járásbíróságok, amelyeket az igazságügyminiszter ilyen hatáskörében felruház, 2. a budapesti kir. ítéletábla ítéleznek. Elsőfokon a kir. járásbíróságok bíraskodnak. A budapesti kir. ítéletábla társadalombiztosítási ügyekben a járásbíróságok fellebbviteli és felsőbbbírósága, elsőfokon csak külön törvényes rendelkezés alapján jár el.

A kir. járásbíróság társadalombiztosítási ügyekben, mint

³ 9180/1920. M. E. — ⁴ 9180/1920. M. E. 25.900/1925. I. M.

⁵ 25.900/1925. I. M. és 62.999/1926. I. M.

egyes bíróság jár el. A budapesti kir. ítélőtábla elnökből és két bíróból álló tanácsban határoz. Ha a per tárgya betegségélezési, baleseti kártalanítási, rokkantság, özvegység és árvaság címén járó ellátási igény, akkor a kir. járásbíróságok ítélőbíróból, továbbá egy munkaadó és egy munkavállaló ülnökből álló ülésben bíraskodnak.⁶

A társadalombiztosítás útjára tartozik:

1. minden olyan per, amelynek tárgya társadalombiztosítási jogviszonyon alapul, vonatkozzék az akár megállapításra, akár marasztalásra, akár a jogszabályok megsértésén alapuló kártérítésre,

(Társadalombiztosítási jogviszonyon kell érteni azt a jogviszonyt, amely akár valamely társadalombiztosító intézet és a munkaadó vagy a biztosított közt, akár a munkavállaló és a munkaadó közt, vagy két munkavállaló közt az 1927: XXI., az 1928: XL. és az 1925: XXXIV. törvénycikk és az ezekkel kapcsolatos rendeletek szerint fennáll.)

2. az a nem peres eljárás is, amelynek tárgya a biztosított eltűnésének megállapítása,

3. az olyan követelés, amely az intézet és szerződéses orvosa vagy szerződéses szülésznője közt fennálló jogviszonyon alapul,

4. az olyan követelés, amelyet a nem intézeti orvos által teljesített gyógykezelés, vagy nem intézeti szülésznő által végzett szülésznői tevékenység alapján, az intézettel szemben támasztanak,

5. nem állami vagy más közkórház és nem is nyilvánossági jelleggel felruházott kórház, gyógyintézet vagy fürdő által nyújtott ápolás és ellátás címén az intézettel szemben érvényesített követelés,

6. két intézet közt a társadalombiztosítási jogszabályok alapján felmerült követelés, ideértve az átutalási járuléktartalék alap iránti követelés.

Ezek a perek akkor a társadalombiztosítási bíraskodás útjára tartoznak, ha nem maga a jogviszonyból közvetlenül jogosított, hanem jogutódja érvényesíti a jogot, ha a per nem közvetlenül kötelezett, hanem ennek jogutódja, kezele vagy helyettese ellen folyik, végül, ha a követelést nem közvetlenül törvény, hanem jogügylet alapján, így különösen elismerés, egy esség vagy kezeségvállalás alapján, érvényesítik.⁷

Közvetlenül a budapesti kir. ítélőtábla hatáskörében tartoznak:

⁶ 1932: IV. 1. 2. §§. — ⁷ 1932: IV. 4., 5., 6., 7. §.

1. az üzemek veszélyességi osztályba és arányszám sorolása ügyében indított perek,

2. abban a kérdésben indított perek, hogy *a)* az állammal a nyugellátás szempontjából viszonyosságban nem álló alapok, alapítványok alkalmazottai, *b)* a közforgalmú vasutaknál alkalmazottak, *c)* a közforgalmú hajózási, kotró, rév, komp és tutajozó vállalatoknál, *d)* ezeknek üzemében, műhelyeiben, építkezéseinél és fenntartási munkálatainál alkalmazottak biztosítási kötelezettsége szünetel-e,

3. az intézeti önkormányzati szerv tagjának önkormányzati tisztségéből való kizárása.⁸

A budapesti központi kir. járásbíróóság illetékes az egész ország területére azokban a társadalombiztosítási perekben, amelyeknek tárgya:

1. a társadalombiztosítási jogviszony létének vagy nemlétének megállapítása, ha a vitás jogviszonyban az OTI, Mabi vagy más Budapesten székelő intézet van érdekelve,

2. baleseti járadék vagy baleseti végkielégítés,

3. bányanyugdírbiztosítás alapján járó rokkantsági, özvegyi vagy áranyugdír vagy végkielégítés, kivéve, ha a diósgyőri m. kir. állami vas- és acélgár, valamint a komlói m. kir. kincstári kőszénbányatárspengztárai ellen irányul a követelés,

4. öregség, rokkantság, özvegység és árvaság esetére szóló biztosítás alapján járó járadék vagy végkielégítés,

5. két intézet közt felmerült követelés.⁹

Az előbbieken fel nem sorolt társadalombiztosítási perekben az elsőfokú társadalombiztosítási bíróságok illetékességére a polgári peres eljárás általános illetékességi szabályai állanak fenn azzal a kiegészítéssel, hogy

a) azok a perek, amelyekben az OTI szerepel peres félként, az intézet pénztárának vagy pénztári kirendeltségének székhelye, azok a perek, amelyekben valamely más betegségi biztosító intézet szerepel peres félként, az intézet székhelye szerint illetékes társadalombiztosítási bíróság elé tartoznak,

b) a munkavállalók a szolgálat teljesítésének vagy gyógykezelésének helye szerint illetékes társadalombiztosító bíróságnál perelhetik munkaadóikat.¹⁰

⁸ 1932: IV. 9. §. — ⁹ 1932: IV. 10. §. — ¹⁰ 1932: IV. §. 11.

A társadalombiztosítási ügyekben a polgári perrendtartás járásbírósi eljárási szabályait kell alkalmazni, de

1. a társadalombiztosítási jogviszony létének vagy nemlétének megállapítása,
2. a biztosítottak az intézettől járó valamely követelése,
3. az intézetnek járulék, pótljárulék, díj vagy pótdíj iránti követelése,
4. a biztosítottak a munkaadó ellen, betegségi segély vagy baleseti kártalanítás iránt támasztott követelése tárgyában folyamatba tett perekben a törvény egyes szakaszai (1932: IV. 15, 19, 21, 22, 23, 28, 29, 30. §) eltéréseket állapítanak meg.¹¹

A pert az intézet határozata elleni fellebbezés, vagy keresetlevél indítja meg. Fellebbezés akkor, ha a követelés tárgyában elsősorban az intézetnek kell határoznia. Minden más esetben a per keresetlevél beadása után indul meg. A fellebbezés 15 napi határidőhöz van kötve és az intézet 15 nap alatt köteles az összes iratokat az illetékes bírósághoz felterjeszteni. Az elsőfokú bíróság ítélete ellen fellebbezésnek, végzése ellen felfolyamodásnak van helye.¹²

A társadalombiztosítási bíraskodásban mind az intézetek, mind a biztosítottak, mind a biztosítási jogot igénylők illetékmentességet élveznek azokban a perekben, amelyeknek tárgya a betegségi, baleseti biztosításnak, öregség, rokkantság, özvegység vagy árvaság esetére szóló biztosításnak vagy a bányanyugbér-biztosításnak valamely szolgáltatása.¹³

A jogszabály a munkásbiztosítási bíraskodás szabályait a bányanyugbérbiztosítás körében felmerült peres és nem peres ügyekre is kiterjeszti. A bányanyugbérbiztosítás körében felmerült perek, úgyszintén a biztosított vagy a rokkantsági nyugbérben részesülő eltűnésének megállapítása ügyében hozott perek kizárólag a budapesti kir. munkásbiztosítási bíróság hatáskörébe tartoznak. A bányanyugbér körében felmerült perekben az igény természetének megfelelő eljárási szabályok az irányadók. Különösen a bányanyugbérre biztosítottaknak járó szolgáltatások iránti perek, tagság, várományi jog fennállása vagy fenntartása, tagsági idő beszámítása, a biztosítás folytatása tárgyában felmerülő perek, a

¹¹ 1932: IV. 12. §. — ¹² 1932: IV. 16. 17. 31. §. — ¹³ 1932: IV. 45. §.

nyugbérhiztosítási járulék, járulékpótlék és elismerési díj tárgyában felmerülő perek esnek egy tekintet alá.

A bányanyugbérbiztosítás körében felmerülő peres és nem peres ügyekben a bíróság mint egyes bíróság jár el. Háromtagú tanácsban határoz akkor, ha időelőtti keresőképtelenség kérdésében kell határoznia, vagy ha a bíró az ülnökök közreműködését szükségesnek látja, vagy ha az ülnökök alkalmazását a felek kérik.

Az eltűnés megállapítása iránti kérelmet vagy a pénztárnál vagy közvetlenül a budapesti munkaügyi bíróságnál lehet előterjeszteni. Az eltűnés megállapítása tárgyában hozott végzésnek csak a nyugbérbiztosítási igény tekintetében van hatálya. Az eltűnést megállapító végzést a bíróság bármely fél kérelmére az érdekeltek meghallgatása után hatályon kívül helyezheti, ha kitűnik, hogy az eltűnt nem halt meg. A hatályon kívül helyező végzés ellen nyolc napon belül felfolyamodással lehet élni. A jogszabály a bányanyugbérbiztosítás kérdésében felmerült perekben és nem peres ügyekben is biztosítja az illetékmentességet.¹⁴

A kézmű és a kisipar érdekképviselője az ipartestület, melyet bizonyos vonatkozásban iparhatóságnak kell tekinteni, miután iparhatósági teendőket lát el. Munkásvédelem szempontjából az ipartestület az iparos és a munkások közt felmerülő súrlódások békés elintézésére békéltető bizottságot köteles szervezni. A békéltető bizottság tagjai az ipartestületi előjáróság tagjai, segédtagjai pedig a testülethez tartozó iparos összes segédei által e célból összehívott és megtartott választó ülésen választott segédek. A békéltető bizottságok az iparhatósági biztos elnöklete alatt a munkaadók és segédek egyenlő számú részvétele mellett tárgyalja az eléje kerülő ügyeket. A békéltető bizottságnak törekedni kell a békés meg egyezésre. Ha a békés elintézés nem sikerül, szótöbbséggel határoz. Szavazategyenlőség esetén az elnök szavazata dönt. Határozatait az iparhatóság hajtja végre.

A békéltető bizottság határozata ellen jogorvoslatnak van helye, melyet rendes törvényes úton lehet érvényesíteni. A békéltető bizottság eljárását külön alapszabályok határozzák meg. Ezeket a békéltető bizottság összes iparos- és segédtagjainak részvételével és az iparhatósági biztos elnöklete alatt megtartott ülésen hozzák meg. Az alapszabályokat az illetékes miniszter hagyja jóvá.

¹⁴ 16.300/1927. I. M.

A békéltető bizottság működése a vitás kérdések közül a munka megkezdésére vagy megszüntetésére, a munkaviszony alatt felmerülő kölcsönös kötelezettségek teljesítésére, a munka megszüntetéséből származó kártérítési kötelezettségekre terjed ki. Ezekben az ügyekben fellebbezés kizárásával döntenek. Ez azonban nem fosztja meg a munkást attól a jogtól, hogy a törvény rendes útján ne érvényesítse követelését.¹⁵

A békéltető bizottság működésére csak akkor kerül sor, ha az iparosok vagy segédek követelésüket nem terjesztették a munkaügyi bírósághoz, vagy ha nem fordultak a községi bírósághoz. A békéltető bizottság igénybevétele mind az iparos, mind a segédje részéről fakultatív, ugyanis a jogrend megadja a lehetőséget, hogy a felmerült vitás ügyeket, súrlódásokat a békéltető bizottság elé terjesszék.¹⁶

Papp D.: Az ipari munkaviszály. Bp. 1910. — Fodor Á.: Az ipari bíróságok. Munkásügyi Sz. 1914. — Méhely K.: Az ipari bíróságokról szóló törvényjavaslat. Munkásügyi Sz. 1914. — Földes B.: Az ipari békéltetésről. Közgazdasági értekezések. 1914. — Jászai Sz.: Munkásügyi panaszbizottság. Bp. 1916.— Méhely K.: A munkásügyi panaszbizottságokról. Munkásügyi Sz. 1917. — György E.: Munkásügyi bíraskodás. Bp. 1919. — Heller F.: Szociálpolitika Bp. 1920. — Hilscher R.: Bevezetés a szociálpolitikába. Bp. 1928.

¹⁵ 1884: XVII. 141—146. §, 1932: VIII. t.-c. 163.400/1932. K. M.

¹⁶ 126.216/1930. K. M.

Gazdatartozások rendezése.

Általános rendelkezések.

A gazdasági válság következtében a gazdaközönség széles rétegei eladósodtak. Az államhatalom a gazdaadósságok rendezésével az agrárjellegű ország lakosságának zömét kilevő gazdaközönségen kívánt segíteni. A rendelet utasítja a közigazgatási tényezőket, hogy az érdekelt adós gazdákat jóakarattal, megértéssel és türelemmel kezeljék és adják meg tartozásaik rendezésének módjaira az útbaigazítást. A rendelet gondoskodott arról, hogy minden érdekelt megismerhesse a tartozások szabályozási rendszerét, a biztosított kedvezményeket, ezek előfeltételeit és ezzel az ország fontos gazdasági és szociális problémájának megoldását célozza. Elrendeli az közigazgatási tényezők részére a vonatkozó jogszabályoknak minden részletre kiterjedő tanulmányozását, hogy a konkrét ügyekben tudjanak a hozzájuk fordulóknak rendelkezésre állni. Külön felhívja a jogszabály a közigazgatási tisztviselők figyelmét arra, hogy a gazdaadósságok rendezésére kiadott jogszabályokban megállapított kedvezmények részben minden adós gazdát megilletnek, részben pedig azokat, akik birtokukat védetté nyilvánították.

„1. Minden adós gazdát megilleti — feltéve, hogy jövedelme nagyobb részben mezőgazdasági ingatlanokból, vagy mezőgazdasági munkajövedelemből ered — az az általános kedvezmény, hogy ama tartozások után, amelyek 1932. évi április hó 1-e előtt keletkeztek, a rendelet életbelépésének napjától, azaz 1933. évi október hó 24-étől kezdődőleg csak évi 5½ % kamatot fizessenek. Ezt a kedvezményt nemcsak a birtok tulajdonosa, hanem annak hasznélvezője vagy javadalmasa is igényelheti és a kedvezmény nemcsak a pénzügyi, hanem más magántartozásokra is vonatkozik. Kérheti a kedvezményt az is, akinek nincs birtoka, hanem csupán házas belteleknek tulajdonosa vagy hasznélvezője, feltéve,

hogy jövedelme nagyobb részben mezőgazdasági munkajövedelemből származik. Azt a kérdést, hogy az adós különböző forrásokból eredő jövedelmét minő módon kell számításba venni, a 2500/1933. P. M. rendelet részletesen szabályozza s ugyanez a pénzügyminiszteri rendelet szabályozza a szükséges helyhatóságai bizonyítványok kiállításának módozatait.

2. A 14.000/1933. M. E. rendelet II. fejezetében meghatározott különleges kedvezmények ezzel szemben csak azokat az adós gazdákat illetik meg, akik birtokukat védetté nyilvánították. A birtok védetté nyilvánítását pedig csak az olyan adós gazda kérelmezheti, aki a földbirtoknak (házas belteleknek) a tulajdonosa, feléve, hogy jövedelme nagyobb részben ezekből az ingatlanokból, illetőleg mezőgazdasági munkajövedelemből ered és feltéve, hogy a birtokra a rendelet életbelépése napjáig bekebelezett adósságok tényleg fennálló tőkeösszege, meghaladja a birtok kataszteri tiszta jövedelmének 15-szörösét. Ha pedig csupán házas beltelek védetté nyilvánításáról van szó, akkor azt kell igazolni, hogy, ugyancsak a rendelet életbelépése napjáig az arra bekebelezett tartozásoknak tényleg fennálló tőkeösszege a házadó alapjának 4 Vs-szeresét meghaladja. Az adós különböző forrásokból származó jövedelmeinek szembeállítása tekintetében ezekben az esetekben is a 2.500/1933. P. M. számú rendeletben történt szabályozás szerint kell eljárni, azonban a védetté való nyilvánítás iránti kérvényhez való csatolás céljaira, az adós különböző forrásokból eredő jövedelmeinek feltüntetésére minden esetben jövedelemmegoszlási kimutatás (2500/1933. P. M. számú rendelet 4. §-a) kiállítása szükséges.¹

Részrendelkezők.

A gazdaadósságok rendezésének az a célja, hogy azoknak az adós gazdáknak, akik nem képesek tartozásuktól szabadulni, megadja a lehetőséget, hogy védettségük ideje alatt tartozásukat véglegesen rendezhessék.

Különleges kedvezményeket biztosít azoknak az adós gazdáknak, akiknek eladósodása a birtok kataszteri tiszta jövedelmének 15-szörösénél nagyobb. Ezeket a kedvezményeket a házas bel-

¹ 90.600/1933. B. M.

telekkel rendelkező ingatlantulajdonosokra is kiterjeszti, ha a bejegyzett jelzálogos terhe a házadó alapjának 4 és $\frac{1}{2}$ -szeresét meghaladja. Ezeket a különleges kedvezményeket csak úgy kérheti az adós gazda, ha a birtokát védetté nyilváníttatja.

Az a gazdaadós, aki a kataszteri tiszta jövedelem 15-szörösét meghaladó összeggel van eladósodva, ha birtokát védetté nyilváníttatja, kettős kedvezményben részesül: 1. igen mérsékelt fizetést teljesít, 2, az előírt fizetéseket teljesítő gazda ellen ezen idő alatt a védettség alól ki nem vett tartozásainak behajtása miatt végrehajtás nem vezethető.

A védett birtok különleges kedvezményét csak az a gazda igényelheti, akinek jövedelme legnagyobb részben a birtokból vagy pedig mezőgazdasági munkajövedelemből származik. Házas beltelkek esetén csak az a tulajdonos kérheti a védettséget, akinek jövedelme legnagyobb részben mezőgazdasági munkajövedelemből származik. Ha a gazdának többféle jövedelme van, akkor a saját kezelésében levő mezőgazdasági ingatlana tiszta jövedelmének 4-szeres szorzata állapítja meg a védettség előfeltételét. Ha ez a szorzat nagyobb, mint az adós egyéb forrásokból származó jövedelmének 4-szeres szorzata, úgy az adóst gazdaadósnak kell tekinteni.

A védettség maga után vonja a birtok megterhelési tilalmát. Amíg a védettség fennáll, addig hitelt bekebelezésre igénybevenni nem lehet. A védett birtokká nyilvánított ingatlanon jelzálogilag biztosított és a védettség idejére vonatkozó rendelet hatálybalépéséig lejárt és el nem évült kamatnak, úgyszintén az 1923: XXXIX. t.-c. alapján megállapított hátralékos kártérítésnek az évi 8 %-ot meg nem haladó részét a tőke összegéhez kell hozzáírni. A gazdaadós, ha ingatlanait védetté akarja nyilváníttatni, akkor azt csak összes birtokára és olyan házas beltelkére kérheti, amely nagyobb részben saját maga és hozzátartozójának használatában áll. A gazdaadós birtokának csak egy részét védetté nyilváníttatni nem lehet.

A védettség kötelezettségekkel jár. Az a gazdaadós, akinek védett birtoka van 1934. évi január hó 1-től kezdve a záloglevél vagy kötvénykibocsátás alapjául szolgáló kölcsönkövetelésnek esedékes részleteire vonatkozó jogszabályokban megszabott összeget köteles fizetni. (A fizetés módját, mértékét a 6900/1931. M. E.

3. §., 450/1933. P. M., 7600/1933. M. E. és 16.301/1931. M. E. r. szabályozza.) A záloglevelek és kötvények után a részleteket úgy

kell fizetni, mint azelőtt, tehát esedékes részének évi 5.6 %-os kamatát és a kezelési költséget.

Egyéb követelésekre évi 4 %-os kamatot, a jelzálogilag biztosított követelésekre pedig, amennyiben a követelés a kataszteri tiszta jövedelem 30-szoros szorzatának megfelelő terhelésen belül esik, a 4 %-os kamaton felül 1 %-os tőketörlesztést is köteles fizetni. Tehát ilyen követelések esetén a tőketörlesztésre — kamaton felül — évi 1 %-ot kell fizetni a követelésnek arra a részére, amely jelzálogilag van biztosítva és amely a kataszteri tiszta jövedelem 30-szorosának megfelelő terhelésen alul van. Köteles a védett birtokos az adókat, valamint az 1933. év végével mutatkozó tőkehátralék összegéből évi 10 %-ot, de mindenestre a folyóévre előírt adók 25 %-ának megfelelő összeget törleszteni.

Ha a védett birtok csupán házas beltelek, a gazdaadós az 5 %-os kamatot azzal az eltéréssel köteles fizetni, hogy évi 10 %-os tőketörlesztést a házadóalap 9-szeres szorzatának megfelelő terhelésen belül eső követelésre kell fizetnie. Ha a gazdaadós védett birtokához olyan házas beltelek is tartozik, amelyet nagyobb részben ő maga vagy hozzátartozója használ, úgy az ilyen házas belteleket e terhelés mértékének a kiszámításában, úgyszintén a fizetés mértékének és egyéb, a rendeletekben biztosított jutalmak mértékének megállapításában olyan ingatlanként kell számításba venni, mint amelynek kataszteri tiszta jövedelme a házadóalap 30 %-ával egyenlő.²

Ezeket a szolgáltatásokat a szerződészerű időben, ha ilyen idő nincs, évi négy előzetes részletben, váltókövetelés esetében a váltó lejáratát megelőző 3 napon belül kell teljesíteni. Az adókat évenként négy egyenlő részletben negyedévenként előre kell megfizetni. Ha a követelésről váltó volt kiállítva, akkor az adósnak megújítási váltót (prolongált váltót) kell adnia, kivéve, ha erről a hitelező lemondott.

Abban az esetben, ha a gazda úgy el van adósodva, hogy a 4 %-os kamatot és az évi 1 %-os tőketörlesztést sem tudja megfizetni, a jogszabály lehetővé teszi, hogy az eladósodott gazda kevesebb fizetést teljesítsen, de mégis a védett birtok végrehajtási védelmét megtarthassa. Ezt a kisebb fizetésre jogosító kedvezményt

² 14.300/1933. M. E. I. §.

csak az a gazdaadós veheti igénybe, akinek összes adóssága a birtok kataszteri tiszta jövedelmének 40-szeres szorzatát is meghaladja. Az ilyen gazdaadós összes hitelezői részére kamat és törlesztés céljaira olyan összeget fizet, amelynek megfizetésére akkor lenne kötelezve, ha jelzáloggal biztosított tartozásainak összege a kataszteri tiszta jövedelem 40-szeres szorzatának felelne meg. Ez tehát annyit jelent, hogy az előbb említett fizetéseket csak a kataszteri tiszta jövedelem negyvenszeres szorzatán belül eső követelések után köteles teljesíteni, kivéve a záloglevél vagy követénykibocsátás alapjául szolgáló kölcsönköveteléseket, mert ezek után az eddigi fizetéseket kell továbbra is teljesíteni. Az ilyen gazdaadós ezenfelül az ingatlan kataszteri tiszta jövedelmének minden koronája után 10—10 fillért is köteles fizetni, a „gazdaadósok hitelezőit illető befizetések“ elnevezésű csekkszámára, amelyet a 7100/1934. M. E. rendelet értelmében a helyi bizottság oszt fel.

T. i. az ingatlan kataszteri tiszta jövedelmét háború előtt állapították meg koronákban és ez a megállapítás van érvényben.

Ha a gazdaadós védett birtokának területe 10 katasztrális holdnál nem nagyobb, vagy ha nagyobb ugyan, de kataszteri tiszta jövedelme 100 koronát meg nem halad, akkor a következő fizetéseket kell teljesítenie: fizetnie kell, — ha ilyen tartozás van birtokára bekebelezve, — a zálogleveles kölcsönök után esedékes részleteket. Fizetnie kell valamennyi adóssága után — bekebelezésre való tekintet nélkül — az évi 4%-os kamatokat és a tartozások ama része után, amely a 30-szoros terhelésen alul van, az 1 %-os évi tőketörlesztést. Fizetnie kell a folyó évi adókat, a fennálló adóhátralékok 70%-át és ezek részleteit.

Ha a gazdaadós adóssága meghaladja a kataszteri tiszta jövedelem 40-szeres szorzatát, úgy a gazdaadós igénybeveheti azt a kedvezményt, hogy valamennyi hitelezője részére az együttesen 40-szeres tartozásnak megfelelő összeget fizeti.

Ha a gazdaadós ezeket a feltételeket teljesíti, úgy a hitelezők két éven belül a birtokra végrehajtást nem vezethetnek, árverést nem kérhetnek és a kitűzött árverést nem tarthatják meg.

A jogszabálynak szociális jelentősége különösen kidomborodik abban az intézkedésben, hogy 10 holdnál nem nagyobb ingatlanra rendelkező adós gazda részére, illetőleg annak a gazdaadós részére, akinek kataszteri tiszta jövedelme 100 koronát meg nem

halad és a birtok jelzálogos terhe a kataszteri jövedelem 30-szorosát meghaladja, a 30-szoros megterhelésen túleső pénzügyi jelzálogos teher felének megfelelő összegét, a 8700/1934. M. E. sz. rendelet 6. § szerint azonban mégis minden kataszteri hold után legfeljebb 300 pengőt, a nem teljes kataszteri holdat alkotó területrészt pedig a 300 pengőnek aránylagos részét, — ha nem zálogleveles vagy kötvényes adósságról van szó, a gazda helyett az állam fizeti. Ha ilyen fizetés után még olyan pénzügyi teher maradna fenn, mely a kataszteri tiszta jövedelem 40-szeres szorzatát meghaladja, úgy ezen a határon túleső rész általában könyvjóírással nyer kielégítést. Ezt a könyvadósságot a kincstár egyenlíti ki. A kataszteri tiszta jövedelem negyvenszeres és hatvanszoros szorzata közé eső (I. csoport) követelések kielégítése fejében összegük 100%-át, a hatvanszoros és nyolcvanszoros szorzat közé eső (II. csoport) követelések kiegyenlítése fejében összegük 40%-át, a nyolcvanszoros és százszoros szorzat közé eső (III. csoport) követelések kielégítése fejében összegük 20 %-át, a százszoros és kétszázszoros szorzat közé eső (VI. csoport) követelések kiegyenlítése fejében pedig összegük 10%-át kell állami könyvadósságként átvállalni. Ezzel a kiegyenlítéssel a hitelező követelése a védett gazdaadással szemben teljesen megszűnik.

Ha a gazdaadós védett birtoka 10 holdnál nagyobb, de 20 kát. holdnál nem nagyobb, vagy ha a birtokhoz tartozó ingatlanok kát. tiszta jövedelme 100 koronát nem halad meg, az első bekezdés rendelkezéseit azzal az eltéréssel kell alkalmazni, hogy a második csoportba tartozó követelések összegének 60%-át, a harmadik csoportba tartozó követelések összegének 40%-át, a negyedik csoportba tartozó követelések összegének pedig 20 %-át kell könyvadósságként átvállalni.

Könyvadósság vállalással nem lehet kielégíteni a köztartozásokat, valamint záloglevél vagy kötvénykibocsátás alapjául szolgáló követeléseket.³

A védett birtokok hitelezői felügyelet alá kerülnek és részükre hitelezői megbízottat kell kinevezni, az érdekelt hitelező kérelmére, ha a gazdaadós kisebbségtől szolgáltatást teljesít, továbbá ha a hitelezők bármelyike kéri. Ugyancsak hitelezői megbízottat kell kinevezni az esetben, ha a gazdaadós, akinek ingatlana védett

³ 10.000/1935. M. E. 1. §.

birtokká van nyilvánítva, kötelezettségét nem teljesíti pontosan. Bármelyik hitelező kérheti a hitelezői megbízott kinevezését, ha az adós a hitelezők kielégítési alapját veszélyezteti és kérheti a megbízott kinevezését az adós maga is. A hitelezői felügyelet célja a hitelezők érdekeinek megóvása, az adós fizetési kötelezettségeinek lebonyolításában való közreműködés, az adós vagyoni helyzetének megállapítása és az egyeztetések előkészítése. Ha a védett birtok kisebb terjedelmű, a hitelezői felügyeletet a közfelügyeletet ellátó szerv látja el. A közfelügyeletet a miniszter gazdasági, hitelintézeti és jogi szakferfiakból álló helyi bizottságok útján gyakorolja.⁴ í A haszonbérlok általában nem vehetik igénybe ezeket a kedvezményeket. Haszonbérlok csupán egy kedvezmény illet meg, és pedig elemi csapás vagy más hasonló károsodás esetén kérheti a bíróságtól az ellene kítűzött árverés elrendelésének vagy foganatosításának elhalasztását.⁵ Az olyan haszonbérlok azonban, akinek van saját birtoka vagy házas beltelke, illetve ilyen birtokoknak haszonélvezője, vagy javadalmasa, ha jövedelme nagyobb részben mezőgazdasági munkából származik, a rendelet kedvezményei szintén megilletik. Annak az elbírálásánál, hogy az ilyen haszonbérlok jövedelme nagyobb részben a mezőgazdaságból származik-e, a haszonbérlet ingatlanokból eredő jövedelem tekintetében az a szabály, hogyha a haszonbérlet terület az 50 kát. holdnál nem nagyobb, a haszonbérletből származó, általános kereseti adó alá nem eső jövedelem mezőgazdasági jövedelemként veendő számításba; ha pedig a haszonbérlet terület 50 kát. holdnál nagyobb, úgy a haszonbérlet ingatlanok jövedelméből csak akkora terület jövedelmét lehet mezőgazdasági jövedelemként számításba venni, mint amekkora annak a birtoknak a területe, amelynek a haszonbérlok a tulajdonosa, vagy haszonélvezője, illetőleg javadalmasa.

Olyan haszonbérlok tehát, akinek saját birtoka vagy házas beltelke van, vagy aki ilyen ingatlanok a tulajdonosa, a saját tulajdonában lévő birtokokra bekebelezett és a birtok kataszteri tiszta jövedelmének 15-szörös szorzatát, házas beltelek esetében a házadó alapját képező összegnek 4 V₂-szeres szorzatát meghaladó tartozás esetében kérheti a birtoknak védetté nyilvánítását és igénybe veheti a kedvezményt. Ha a haszonbérlok a birtoknak nem tulajdonosa, hanem csupán haszonélvezője vagy javadalmasa, védett-

⁴ 14.000/1933. M. E. 16200/1933. M. E., 2100/1934. P. M. — ⁵ 6300/1932. M. E.

séget nem szerezhethet. A haszonbérlet is megilleti azonban az 1933. év október hó 1-től kezdődő érvénnyel az 5½%-os kamatkedvezmény, abban az esetben, ha jövedelme nagyobb részben mezőgazdaságból származik.

A védettség csak azokra a tartozásokra érvényesül, amelyek 1932. év április hó 1-je előtt keletkeztek. Az ezután keletkezett követeléseket a hitelező érvényesítheti. Az előbb említett időpont előtt keletkezett tartozások közül is ki vannak véve a kedvezmények alól az 1933. évre kivetett közadók, a közadókra felajánlott, lefoglalt de be nem szolgáltatott gabona értékének megfizetésére irányuló követelés, tartásdíj és életjáradék, de a már lejárt követelésből legfeljebb egy félévi járandóság, 1931. év augusztus hó 31.-e után esedékké váló kárbiztosítási díj, a bérleti vagy haszonbérleti viszonyból származó követelés és az ilyen viszonyokból származó köztartozás, az idegen vagyon kezeléséből befolyó érték kiszolgáltatására irányuló követelés, tiltott cselekményből vagy vétlen károkozásból származó követelés ingók kiadására, általában nem pénzbeli szolgáltatásra vonatkozó tartozás, családjogi vagy öröklési jogból származó olyan követelés, melyet a bíróság méltányosnak mond, szolgálati jogviszonyból, továbbá mezőgazdasági és ipari munkaviszonyból eredő követelés, az Országos Falusi Kislakás Építési Szövetkezet kölcsön és áruvételár követelése és végül a 25 P-t meg nem haladó magánjogi követelés.

Védett gazdaadósok, — ha pénzügyi tartozásukra 1 %-os tőketörlesztésen felül soronkívül tőketörlesztést teljesítenek, — jutalomra részesíthetők. A jutalomra a gazdaadós csak akkor van igénye, ha egy év alatt teljesített összes fizetési együttesen meghaladják a birtok kataszteri tiszta jövedelmének kétszeres szorzatát, ha pedig a gazdaadós csupán házas beltelke van, jutalmat akkor kaphat, ha az egy év alatt teljesített fizetés a házaadó-alap 60 %-át meghaladja.

A 10 kat. holdnál nem nagyobb, valamint az ennél nagyobb, de 100 koronát meg nem haladó kataszteri tiszta jövedelmű birtoknál, vagy ha a gazdaadós csupán házas beltelke van, a külön jutalom a soronkívül teljesített tőketörlesztésnek 20 %-a. Az ezt meghaladó, de a 100 kat. holdnál nem nagyobb birtok esetén a jutalom 15 %, 100 és 1000 kat. hold közti birtoknál 10 %. Ha a birtok 1000 kát. holdnál nagyobb, ilyen jutalom nem jár.⁶

⁶ 14.000/1933. M. E. 2200/1934. P. M.

Ha a gazdaadós tartozásainak összege a védett birtok kataszteri tiszta jövedelmének negyvenszeresét, házas beltelek esetén a házadó alapot kitevő összeg tizenkétszeres szorzatát meghaladja és az adós vagy bármely hitelező kérelmére megállapítják, hogy az adós tartozásai vagyoni erejét meghaladják, egyezséget kell megkísérelni, hogy a tartozásokat az adós vagyoni erejével és teherbíró képességével megfelelő arányba hozzák.

Ha a gazdát a kataszteri tiszta jövedelem negyvenszeresét meghaladó adósság terheli és igénybeveszi azt a kedvezményt, hogy csak a negyvenszeres adósság után teljesít fizetést, azonban a birtok jövedelme jelentősen meghaladja a más hasonló birtokok szokásos jövedelmét, a hitelező a bíróságtól kérheti, hogy az adóst fizetőképességének megfelelő magasabb fizetés teljesítésére kötelezze. Ilyen esetben sem lehet azonban többre kötelezni, mint arra, hogy a negyvenszeresen felüli adósság után is megfizesse a 4 %-os kamatot.

A negyvenszeresen alul lévő adósság esetén is előfordulhat, hogy a védett birtok jövedelme meghaladja a más hasonló minőségű birtokok szokásos jövedelmét és ennek folytán az előírt mérsékelt szolgáltatások a birtok jövedelmezőségéhez képest csekélyek. A hitelezők kérésére a bíróság a megállapított fizetések mértékét felemelheti, azonban ha az adós igazolja, hogy az előírt fizetéseken felül annyi soronkívüli tőketörlesztést teljesített, hogy összes fizetései együttvéve a kataszteri tiszta jövedelem kétszeresét meghaladják, felemelésnek helye nincs. Ha a bírói felemelés után az adós helyzetében rosszabbodás áll be, ő kérheti a magasabb mértékű szolgáltatások leszállítását.⁷

Ha a kataszteri tiszta jövedelem negyvenszeres szorzata az ingatlan értékét és rendes gazdálkodással elérhető jövedelmezőségét tekintve, nem megfelelő alap a védettséggel kapcsolatos rendelkezések alkalmazásában, az említett negyvenszeres határ helyébe bármelyik érdekelt fél kérelmére a könyvadósság vállalás (1. §) és a szolgáltatások (6. §) szempontjából irányadó megfelelő alacsonyabb vagy magasabb határt lehet megállapítani.

Alacsonyabb határ megállapítását csak akkor lehet kérni, ha a védett birtok kataszteri tiszta jövedelmének holdankénti átlaga 14 koronát, jelzálogos terhe pedig a kataszteri tiszta jövedelem harmincszorosát meghaladja.

⁷ 14.000/1933. M. E.

Helyesbítési eljárásnak nincs helye, ha a védett birtok 20 kát. holdnál nem nagyobb, vagy nagyobb ugyan, de kát. tiszta jövedelme 100 koronát nem halad meg. A pénzügyminiszter azonban, akár kérelemre, akár a nélkül, ilyen birtok esetében is elrendelheti a helyesbítési eljárást, ha a birtok forgalmi értéke és a kát. tiszta jövedelem negyvenszeres szorzata között feltűnő aránytalanság mutatkozik és ennél fogva helyesbítés hiányában az egyik fél indokolatlanul nagy előnyhöz jutna, a másik félre vagy a kincstárra pedig méltánytalanul súlyos kár vagy teher hárulna.

A határ helyesbítésének csak akkor van helye, ha a helyesbítés a kát. tiszta jövedelem legalább 20 %-ának megfelelő felemelést, illetőleg 15 %-ának megfelelő leszállítást eredményezne.⁸

A teherhatárok helyesbítése iránti eljárás megindítását kérheti akár a gazdaadós, akár más olyan személy (hitelező, kincstár, adóstárs, kezes), akinek a kívánt helyesbítés érdekében áll.⁹

A gazdatartozásokat a jogszabály a következők alapján rendezi:

„1. a tartozásoknak az a része, amely a védett birtok kataszteri tiszta jövedelmének negyvenszeres szorzatát meghaladja, általában könyvjóváírással nyer kielégítést,

2. ha a védett birtok 10 holdnál nem nagyobb, a rövidlejáratú tartozásoknak az a része, amely a birtok kataszteri tiszta jövedelmének negyvenszeres szorzatát nem haladja meg, hosszúlejáratú tartozássá alakul át,

3. a készpénzfizetéssel és könyvjóváírással eddig csak tíz holdon aluli védett birtoknak nyújtott tehercsökkentés a húsz holdig terjedő birtokokra kiterjesztetik,

4. a védett birtokká nyilvánítás hatálya általánosságban két évvel meghosszabbíthatik, elemi károk vagy egyéb súlyos károsodás okából a védettség törlése felfüggeszthető,

5. az elmulasztott szolgáltatások pótlása esetében a törölt védettség visszaállítható,

6. a védettséggel járó szolgáltatások mértéke és a nem védett gazdák régi tartozásainak kamatterhe csökken,

7. a fizetések és kedvezmények mértékére irányadó határok méltányos kiigazításának van helye,

8. a gazdaadós kezeseinek és adóstársainak felelőssége a méltányosság szerint nyer szabályozást“.¹⁰

⁸ 10.000/1935. M. E. 8. §. — ⁹ 1800/1936.1. M. 1. §. — ¹⁰ 10.000/1935. M. E.

A rendelet, a 10 kat. holdnál nem nagyobb, illetve nagyobb, de 100 korona kataszteri tiszta jövedelmet meg nem haladó birtokkal rendelkező védett gazdaadósoknak azt a tartozását, amely a kataszteri tiszta jövedelem negyvenszeres szorzatán belül esik, évi 4 V2 %-kal 50 éven át történő fizetéssel törlesztendő tartozássá alakítja át, feltéve ha erről az adós le nem mond. Ha az adós a védettségről lemond, a védettség telekkönyvi bejegyzését törölni kell. A védettség 1937. évi október hó 31. napjáig terjed.

A védett gazdaadós, akinek adóssága a kataszteri tiszta jövedelem negyvenszeresét nem éri el, vagy azt eléri ugyan, de az alább említett kedvezményt igénybe nem vette, 1935 augusztus hó 31. napja utáni időre, az eddigi meghatározott szolgáltatásokat azzal az eltéréssel köteles teljesíteni, hogy a záloglevél vagy kölcsönkötvény tartozáson kívül eső adósságaira kamat fejében az eddigi 4% helyett évi 3 ½ %-ot, tőketörlesztésül pedig a kataszteri tiszta jövedelem negyvenszeres szorzatának megfelelő határon belül eső, jelzáloggal biztosított követelésekre évi ½ %-ot kell fizetnie. Ha az adós az 1935. évi augusztus hó 31. napja utáni időre az előírt kamatnál magasabb kamatot fizetett, a túlfizetést a legközelebbi időre járó kamattartozásba kell javára beszámítani.

A gazdaadós, ha tartozásainak összege a védett birtok kataszteri tiszta jövedelmének negyvenszeres szorzatát meghaladja, a fennálló jogszabályoknak megfelelően továbbra is igénybeveheti azt a kedvezményt, hogy összes tartozásaira annyit fizet, mint amennyit akkor kellene fizetnie, ha jelzáloggal biztosított tartozásainak összege a kataszteri tiszta jövedelem negyvenszeres szorzatának felelne meg. A kedvezmény igénybevétele esetében az 1935. évi szeptember hó 30. napja utáni időre járó szolgáltatásokat a kataszteri tiszta jövedelem harmincszoros és negyvenszeres szorzatai közé eső jelzálogos követelésekre is közvetlenül a hitelezőnek kell fizetnie, a kataszteri tiszta jövedelem minden koronája után járó tíz filléret pedig az 1935. évi szeptember hó 30. napja utáni időre az adós nem köteles fizetni.

Ha a kataszteri tiszta jövedelem negyvenszerese helyébe más határt állapítanak meg, a határozat jogerőre emelkedésétől járó szolgáltatásokat az új határnak megfelelően kell teljesíteni.¹¹

Ha a kataszteri tiszta jövedelem negyvenszeres szorzata az

¹¹ 10.000/1935. M. E. 6. §.

ingatlan értékét és rendes gazdálkodással elérhető jövedelmezőséget tekintve, nem megfelelő alap a védettséggel kapcsolatos rendelkezések alkalmazásában, az említett negyvenszeres határ helyébe bármelyik érdekelt kérelmére megfelelő alacsonyabb vagy magasabb határt lehet megállapítani.

Alacsonyabb határ megállapítását csak akkor lehet kérni, ha a védett birtok kataszteri tiszta jövedelmének holdankénti átlaga 14 koronát meg nem haladja, jelzálogos terhe pedig a kataszteri tiszta jövedelem harmincszorosát meghaladja.

Helyesbítési eljárásnak nincs helye, ha a védett birtok 20 katasztrális holdnál nem nagyobb, vagy nagyobb ugyan, de kataszteri tiszta jövedelme 100 koronát nem halad meg. A pénzügyminiszter azonban akár kérelemre, akár a nélkül, ilyen birtok esetében is elrendelheti a helyesbítési eljárást, ha a birtok forgalmi értéke és a kataszteri tiszta jövedelem negyvenszeres szorzata közt feltűnő aránytalanság mutatkozik és ennél fogva helyesbítés hiányában az egyik fél indokolatlanul nagy előnyhöz jutna, a másik félre vagy a kincstárra pedig méltánytalanul súlyos kár teher hárulna.

A teher határhelyesbítésének csak akkor van helye, ha a helyesbítés a kataszteri tiszta jövedelem legalább 20%-ának megfelelő felemelést, illetőleg 15%-nak megfelelő leszállítást eredményezne.¹²

Olyan követelések esetén, amelyeknek főadós a gazdaadós, a rendeleteknek megfelelően teljesített kamatfizetéssel az említett követelések után járó folyó kamatfizetési kötelezettség teljes kiegyenlítést nyer, a folyó kamatkövetelésnek ezt meghaladó része megszűnik mind a gazdaadóssal, mind ennek kezesével vagy adóslársával szemben.

E rendelet alkalmazásában főadósnak — az adóstársi viszony jogi tartamától függetlenül — azt kell tekinteni, aki a hitelt igénybe vette; kölcsön esetében tehát rendszerint azt, akinek részére a kölcsön összegét készpénzben folyósították.

Ha valamely hitelviszonyban több főadós van, vagy ha nem állapítható meg biztosan, hogy ki a főadós s ezért mindegyik kötelezett főadósnak tekinthető, közöttük a követelést egyenlő arányban kell megosztani és a kedvezményeket is ugyanilyen arányban kell megállapítani.

¹² 10.000/1935. M. E. 8. §.

Ha a gazdaadós, mint kezes, vagy adóstárs, olyan követelésre teljesít kamatfizetést, amelynek főadósa nem gazdaadós, vagy bár gazdaadós, de még a jelen rendeletben meghatározott mértékű kamatot sem fizeti meg, a hitelezőnek a kamat megfizetésére, illetőleg kiegészítésére irányuló követelése — amennyiben az kamathozzájárulás útján és a hitelező által ezzel kapcsolatban viselendő százalék levonásával meg nem szűnik, — továbbra is fennmarad.¹⁸

g A védettség telekkönyvi feljegyzés törlését nem kérheti olyan hitelező, akinek követelése a rendelkezésre álló adatok szerint a védett birtokkal együtt védett ingóságokból, a védettség megszüntetése esetében kielégítést előreláthatóan nem nyerhetne számottevő mértékben. Ha a követelés biztosítására szolgáló jelzálogjog egészen vagy részben a védett birtokhoz tartozó ingatlanok kataszteri tiszta jövedelme negyvenszeres szorzatának megfelelő terhelésen vagy a helyesbítési eljárásban megállapított megfelelő határon belül esik, a védettség törlése iránti kérelmet ezen rendelkezés alapján nem lehet elutasítani.¹⁴

A bíróság a védettség feljegyzés törlésének elrendelését felfüggesztheti, ha a törlésnek a megszabott fizetések elmulasztása miatt helye volna ugyan, de a gazdaadós közszégi bizonyítvánnyal vagy a pénzügyi hatóságnak adóelengedéséről szóló határozatával, — vagy egyéb alkalmas okirattal — igazolja, hogy gazdálkodásának a folyó vagy az azt megelőző utolsó gazdasági évben elért általános eredményre kiható fagy, szárazság vagy más természeti csapás okozta rossz termés, állatainak elhullása, vagy gazdaságában önhibáján kívül szenvedett hasonló természetű egyéb rendkívüli súlyos károsodás miatt jutott abba a helyzetbe, hogy kötelezettségének egyelőre nem tud eleget tenni.

A törlés felfüggesztésének nincs helye, ha az adós már az előbbi bekezdésben említett súlyos károsodás beálltát megelőző időben több mint egy éven át a szolgáltatások teljesítését elmulasztotta és mulasztását elfogadható módon igazolni nem tudja.

A törlés elrendelésének felfüggesztése iránt a kérelmet legkésőbb a felek meghallgatása alkalmával kell előterjeszteni és egyidejűleg elő kell terjeszteni a bizonyító okiratot is.

A felfüggesztés idejét a bíróság a körülményeknek megfelelő

¹³ 10.000/1935. M. E. 18. §. — ¹⁴ 10.000/1935. M. E. 21. §.

időtartamban szabja meg; leghosszabb tartama rendszerint a gazdasági év végén túl nem terjedhet, de ha a károsodás olyan térményt, vagy terméket érő természeti csapás következtében áll elő, amely a termény vagy termék rendszerint a termelést követő gazdasági évben kerül felhasználásra, a felfüggesztés legfeljebb a termelést követő gazdasági év végéig terjedhet. Ha az adós mezőgazdasági jövedelmének túlnyomó része szőlőgazdaságból ered, a szőlőgazdaságot ért elemi csapást követő év december hó 15 napjáig lehet a törlést felfüggeszteni.

Ha az adós, akivel szemben a bíróság a törlés elrendelési felfüggesztette, a bíróság előtt okirattal igazolja, hogy a védettség megszüntetését kérő hitelező irányában teljesítette a jogszabályokban megszabott esedékessé vált azon szolgáltatásokat, amelyeknek elmulasztása miatt a törlést kérték, a bíróság a védettség törlését mellőzi.

Ha az adós nem igazolja az előbbi bekezdésben említett szolgáltatások teljesítését, a bíróság a felfüggesztés tartamának eltelte után a hitelező kérelmére az érdekeltek újabb meghallgatása nélkül elrendeli a védett birtokká nyilvánítás telekkönyvi feljegyzésének törlését.

Ha a védett birtok feljegyzés törlését felfüggesztették és a felfüggesztés hatálya a 8300/1935. M. E. számú rendelet 1. §-a értelmében az 1935. évi október hó 31. napján jár le, vagy ha az említett rendelet 2. §-a alapján a határozathozatalt felfüggesztették, a törlést a jelen rendelet hatálybalépése előtti időről hátralékos szolgáltatások elmulasztása okából csak akkor lehet elrendelni, ha a gazdaadós az elmaradt szolgáltatásokat az 1936. évi október hó 31. napjáig sem pótolja. A bíróság a hitelező kérelmére az 1936. évi október hó 31. napjáig terjedő időre az adós helyzetének megfelelő részletfizetésekre kötelezheti. Méltánylást érdemlő esetben az adós kérelmére a bíróság kivételesen megengedheti, hogy az adós az elmaradt szolgáltatásokat legfeljebb az 1937. évi október hó 31. napjáig a bíróság által megállapított időpontokban esedékes részletekben fizesse meg. A védettség törlésének van helye, ha az adós a részletfizetést elmulasztja.¹⁵

Azzal az adóssal szemben, aki mező-, erdő-, szőlő-, kertgazda, vagy házas bel telek tulajdonosa — ha jövedelme nagyobb-

¹⁵ 10.000/1935. M. E. 24. §.

részt ezen ingatlanokból, vagy a mezőgazd. munkajövedelemből ered, az 1932. évi április hó 1. napja előtt keletkezett magánjogi követelésnek az 1935. évi augusztus hó 31. napja utáni időre járó kamatát a tőkének évi 5%-ánál nagyobb mértékben bírói úton érvényesíteni nem lehet. Az 1935. évi augusztus hó 31. napja utáni időre a jelen rendelet hatálybalépése előtt kifizetett kamatnak az 5%-ot meghaladó részét, mint túlfizetést kell az adós javára a legközelebbi időre járó kamattartozásba beszámítani.

Nincs helye a § alkalmazásának, ha az adós kereskedelmi társaság.¹⁶

A gazdaadós, akinek ingatlanairól az 1935. évi október hó 11-e előtti időre (10.000/1935. M. E. rendelet életbelépésének napjáig) megszüntetett szolgáltatások elmulasztása okából a védettség feljegyzését törölték, 1936. évi március hó 31-ig (11.100/1935. M. E.) kérelmet terjeszthet elő aziránt, hogy volt védett birtokához tartozó, még tulajdonában álló ingatlanára a védettséget visszaállítsák, feltéve, hogy a védettség elrendelésének előfeltételei fennállanak. Ugyanígy kérheti a védettség visszaállítását a volt védett birtokos örököse, ha a védettség elrendelésének előfeltételei reávonatkozóan fennállanak.

Ily kérelem előterjesztésének nincs helye, ha a volt védett birtok 1000 kat. holdat meghalad és kataszteri tiszta jövedelme a 7000 koronát meghaladja, vagy ha a gazdaadós jelzálogos tartozásai a volt védett birtokok kataszteri tiszta jövedelmének kétszázszoros szorzatát meghaladják.

A kérelmet annál a bíróságnál kell előterjeszteni, amely a védettség megszüntetése kérdésében elsőfokon határozott. A kérelem előterjesztésével egyidejűen elő kell terjeszteni azokat a bizonyítékokat, amelyek igazolják, hogy az adós a védettséggel járó szolgáltatásokat a jelzálogos hitelezők irányában mind a védettség megszüntetése előtti, mind az azt követő időre — bár utólagosan — teljesítette. A védettséggel kapcsolatos szolgáltatások teljesítésének kimutatásával egyenlő hatályú annak igazolása, hogy a hitelező a szolgáltatásról lemondott vagy a szolgáltatások teljesítése nélkül is hozzájárult a védettség visszaállításához.

Ha azok a szolgáltatások, amelyeket a gazdaadós elmulasztott, a védettségi szolgáltatások egy évi összegét meghaladják, a

¹⁷ 10.000/1935. M. E. 7. §.

védettség visszaállításához elegendő, ha a gazdaadós egy évi szolgáltatás pótlását, illetőleg elengedését mutatja ki. Ily esetben az egy évi összeget meghaladó hátralékos szolgáltatások teljesítésére a bíróság legfeljebb kilenc hónapi halasztást ad és megállapítja, hogy az adós a szolgáltatásokat e határidő alatt minő részletekben köteles teljesíteni. A védettség törlésének van helye, ha az adós a részletfizetést elmulasztja.

Ha a védettség törlését annakidején jelzáloggal nem biztosított hitelező kérelmére rendelték el, a gazdaadósnak a visszaállítás kérésekor azt is igazolnia kell, hogy a szolgáltatásokat ennek a hitelezőnek irányában is teljesítette.

Nincs helye a védettség visszaállításának, ha a gazdaadós kérelmének jogerős elbírálása előtt a védettséggel járó valamely szolgáltatást nem teljesíti.

A kérelem előterjesztésének a végrehajtási eljárásban ugyanolyan halasztó hatálya van, (14.000/1933. M. E.) mint a védett birtok minőség telekkönyvi feljegyzésére irányuló kérelem beadásának.¹⁷

Monori Kovács Gy.: A világgazdaság válsága idejéből. Bp. 1935.

¹⁷ 10.000/1935. M. E. 25. §.

Szövetkezetek.

Az államhatalom a gyengébb egzisztenciák biztosítására, illetőleg megerősítésére különös berendezkedéseket alakított, amelyek egyúttal azt a célt is szolgálják, hogy az önálló kisegzisztenciák számát szaporítsák. Ezek a berendezkedések a szövetkezetek, amelyek hivatva vannak mind a mezőgazdasági, mind az ipari kisegzisztenciák támogatását biztosítani. A törvény az Országos Központi Hitelszövetkezet keretében szövetkezeteket létesít, amelyek belterjesebb földművelés céljait szolgáló állatokat, eszközöket, gépeket, anyagokat és tömegcikkeket nagymennyiségben szereznek be és azokat előnyös feltételek mellett a tagoknak juttatják. A törvény megadja a jogot arra is, hogy a szövetkezeten kívül állók is vásárolhassák a szövetkezet útján beszerzett anyagokat.

A törvény meghatározza a szövetkezeti tagság feltételeit. Tag csak az lehet, aki a szövetkezet kerületében lakik, vagy ott ingatlannak, vagy vállalatnak a tulajdonosa, vagy birtokosa. Kis-kezdő vagy gondnokság alatt álló egyén törvényes képviselőjének beleegyezésével léphet be a szövetkezetbe.

A szövetkezet altruista jellegéből folyik, hogy az üzletrészek után kamatot fizetni nem szabad. A tiszta nyereség 10%-át a rendes tartalékalap növelésére kell fordítani. Ennek az összegnek és az igazgatósági és felügyelő bizottsági tagok javadalmazásának levonása után fennmaradó tiszta jövedelem az üzleti év elején mutatózó befizetések arányában osztalékként az üzletrészek között felosztandó, úgy azonban, hogy az osztalék a névérték 5%-át meg ne haladja. A mutatózó maradékból 30%-ot az Országos Központi Hitelszövetkezet hozzájárulásával meghatározott népjóléti célokra, még pedig elsősorban a szövetkezet működési körzetének népjóléti céljaira kell fordítani, illetve tartalékolni, 70%-ot pedig a tartalékalapba kell utalni.¹

¹ 1920: XXX.

Az Országos Központi Hitelszövetkezet keretében túlnyomóan hivatásos földmunkásokból alakult vagy alakuló földmunkászvállalkozó szövetkezetek, valamint az OKH kötelékébe tartozó szövetkezetek, amennyiben kebelükben hasonló célból munkavállalkozó csoportok alakulnak, állami támogatásban részesíthetők.

Az állami támogatás módjai:

1. a földmunkások vállalkozó szövetkezeteinek alapításával és megszervezésével járó költségek fedezése, továbbá egyszersmindenkorra szóló berendezkedési segély adományozása;

2. meghatározott időn belül visszatérítendő kamatmentes kölcsön nyújtása üzleti forgótőke céljára;

3. az OKH által vállalati célokra a munkások elhelyezésére szükséges férőhelyek (barakkok) felállítására, vagy munkaeszközök beszerzésére nyújtott vagy ennek hozzájárulásával más pénzügyintézetektől felveti szövetkezeti kölcsönökért való állami szavatosság;

4. az állami szakközegeknek állam költségen, valamint állami munkaeszközöknek a szövetkezet céljaira kölcsönképpen való esetenkénti átengedése;

5. a távolabbi vidékeken való munkavállalás esetén a munkavállaló szövetkezeti tagok utazási és a munkaeszközök szállítási költségeinek megtérítés kötelezettsége melleit való előlegezése.

A törvény biztosítja a szövetkezeteknek a közmunkák nyilvános versenytárgyalásain való részvételét minden bánatpénz, vagy' biztosíték letétele nélkül, tekintet nélkül arra, hogy a versenytárgyalás feltételei szerint bánatpénz, óvadék vagy biztosíték letétele kötelező volt-e vagy sem. Formahibák miatt e törvény alapján alakított szövetkezetek ajánlatait nem lehet mellőzni. Amennyiben olyan közmunkákat adnának ki, ahol óvadék letétele elkerülhetetlen, a szükséges vállalkozói óvadékot a munkabérek egyrészének visszatartása útján is nyújthatják. Egyenlő árajánlat esetén a közmunkák versenytárgyalásain a földmunkászvállalkozó szövetkezetek előnyben részesítendőek. Méltányos esetben pedig, ha az árajánlatok közti különbség 10 %-nál nem nagyobb, a kedvezőbb árajánlatok mellőzésével a munkálatokat a szövetkezetek kaphatják meg. A törvény rendelkezése értelmében az 1923: XI. törvény alapján megalakult szövetkezeteket a törvényhatóság első tisztviselőjénél be kell jelenteni. A törvényhatóság első tisztviselője a szövetkezeteket nyilvántartja és gondoskodik arról, hogy a törvényhatóság

területén vállalati úton foganatosítandó közmunkák Verseny tárgyalási hirdetményeiről a szövetkezetek értesítést nyerjenek.²

A törvény gondoskodik arról, hogy az Országos Központi Hitelszövetkezet a kisebb mezőgazdaságok hitelszükségeinek kielégítésén felül általában a mezőgazdasági hitelszükségeket kielégítésében tevékenyen közreműködhessek s e célból nagyobb körzetekre terjedő hatáskörrel bíró ú. n. körzeti szövetkezeteket létesíthessen.

A körzeti hitelszövetkezetek alapszabályai az OKH kötelekébe tartozó egyéb szövetkezetek alapszabályaitól eltérők is lehetnek.³

Az OKH rendeltetése jobbra a mezőgazdasági munkások, kisebb mezőgazdák érdekeinek, illetőleg a mezőgazdasági termésnek előmozdítása. A törvény azonban gondoskodott a kisiparosoknak szövetkezetek útján való megerősítéséről és érdekeik támogatásáról is. Felhatalmazza a pénzügyminisztert, hogy ipari anyagbeszerző, termelő és értékesítő szövetkezet alakítására, irányítására, ügyeinek előmozdítására, ellenőrzésére és felügyeletére, továbbá a kézmű-, kis- és középipar gazdasági érdekeinek felkarolására és az ipar fejlesztésében való közreműködésre létesített Iparosok Országos Központi Szövetkezete alaptökéjéhez hozzájáruljon. Az államkincstár az alaptökének egy részét alapítványi üzletrész címén átvette.

Az Iparosok Országos Központi Szövetkezetének tagjai:

1. alapító tagok, akik a szövetkezet alaptökéjéhez egy vagy több alapítványi üzletrésszel járulnak, 2. rendes tagok.

Rendes tagok csak ipari anyagbeszerző, termelő és értékesítő szövetkezetek lehetnek. A rendes tagoknak a törvény kedvezményeket ad adók és illetékek elengedése formájában. A tagok beadványai illetékmentességben, okirat- és nyugtabélyeg illetékmentességben részesülnek. A törvény meghatározza a felelőség módját és mértékét, a tagok jegyzett üzletrészeik ötszöröség felelősek.

Az Iparosok Országos Központi Szövetkezetének kötelekébe tartozó szövetkezet üzletrészei után kamatot fizetni nem szabad. A szövetkezet évi mérlege szerint mutatkozó tiszta nyereségből 10 %-ot a tartalékalap növelésére kell fordítani. A tiszta nyereségnek az a része, amely az igazgatóság, felügyelő bizottság tag-

² 1923: XI. — 3 1923: XXXIII.

jainak javadalmazása, továbbá a tartalékalapra fordított összeg levonása után még fennmarad, az üzleti év elején mutatkozó befizetések arányában osztandó fel. Az osztalék azonban 5 %-ot meg nem haladhat. A központ kivételesen magasabb osztalék kifizetéséhez is hozzájárulhat, ha a fennmaradó nyereség 30 %-át a központnak iparfejlesztés céljaira szolgáló alap létesítésére, illetőleg annak gyarapítására beszolgáltatja.⁴

Az IOKSz saját keretében bonyolítja le a kisipari hitelakciót, amely kedvezőbb kamatozású hitelekhez juttatja a kisiparosokat és a vállalkozáshoz szükséges forgótőkét, illetőleg a munkaeszközöket, anyagokat biztosítja a kebelébe tartozó szövetkezetek tagjainak. Működésénél azokat az elveket tartja szem előtt, mint az OKH kebelébe tartozó szövetkezetek. Anyagbeszerzéssel, termelő és értékesítő szövetkezetek létesítésével kívánja az önálló kisiparosokat gazdaságilag segíteni.

Ágoston P.: Szövetkezetek. Esztergom 1900. — Galovich Z.: A magyar szövetkezeti jog. Bp. 1901. — Galovich Z.: A szövetkezet alapelve. Bp. 1913. — Bernát I.: Szövetkezés. Bp. 1902. — Vajda A.: Szövetkezeti kérdések. Bp. 1903. — Navratil A.: A szövetkezés szerepe társadalmunkban. Közg. Szemle 1910. — Seidl A.: Szövetkezeteink lényegesebb bajai. Bp. 1905. — Dániel A.: Szövetkezetek és a parasztság. Bp. 1907. — Schandl K.: Szövetkezetek eredményei hazánkban. Bp. 1917. — Horváth J.: Magyar szövetkezeti káté. Bp. 1917. — Horváth J.: Magyar szövetkezeti iskola. Bp. 1920. — Horváth J.: A magyar szövetkezeti program. Bp. 1921. — Horváth J.: A magyar szövetkezeti intézmény története. Bp. 1926. — Bikkal D.: Szövetkezeti élet Olaszországban. Bp. 1921. — György E.: Nemzetközi szövetkezeti politika. Bp. 1921. — Glac O.: A szövetkezeti mozgalom történeti fejlődése Európában. Bp. 1922. — Hegedüs V.: A szövetkezeti eszme a közgazdaságban. Bp. 1925. — Czettler J. és Ihrig K.: Szövetkezeti ismeret. Bp. 1926. — Ihrig K.: Szövetkezetek. Bp. 1929. — Szabó Gy.: Szociálizmus és szociális társadalmi feladatokról. Eger. 1924. — Hilscher R.: Bevezetés a szociálpolitikába. Bp. 1928. — Marschall-Ihrig: A szövetkezetek élete. Magyar Szemle 1929. évf. 18. sz.

⁴ 1924: XVIII.

Átképzés.

A társadalmi és gazdasági viszonyok változásával és ingadozásával felmerül annak a szükségessége, hogy az olyan foglalkozásokban, amelyekben a munkások létfenntartása, — akár a munkások magas létszáma, akár a foglalkozásban jelentkező pangás következtében — biztosítva nincs, átképzés révén kereseti lehetőséget biztosítsanak. E téren nagyon kevés intézkedést találunk a jogszabályokban.

A tanoncokra nézve megengedi a jogszabály, hogy indokolt szükség esetén a választott, képesítéshez kötött ipari pályáról egy másikra átlépjenek. Ha a tanonc pályaváltoztatására egészségi szempontból van szükség, s ezt a körülményt a tanonc hatósági orvosi bizonyítvánnyal igazolja, az iparhatóság megengedheti, hogy az előző iparban eltöltött tanidőt az új iparra nézve teljes egészében beszámítsák, ha az eltöltött tanidő egy évi időtartamot nem haladja meg. Ez az engedély természetesen csak abban az esetben érvényesíthető, ha akad iparos, aki hajlandó a már eltöltött tanidő teljes beszámítása után fennmaradó időre szóló tanszerződést kötni. Az eltöltött tanidő felét azonban minden körülmények közt be kell számítani, tehát akkor is, ha az az egy évet már meghaladta.¹

A segéd pályaváltoztatásának az iparendély megszerzése és a mestervizsgálat szempontjából van jelentősége. Ha a segéd a rokoniparok egyikéről a másikra akar áttérni, a már eltöltött segédi gyakorlati időnek egyharmadát kell az új iparra nézve megszabott szakbavágó gyakorlat idejébe beszámítani. Ha a segéd pályaváltoztatása egészségi szempontból szükséges, ezt a körülményt hatósági orvosi bizonyítvánnyal kell igazolni. Ilyen esetben az iparhatóság a segéd kérelmére megengedheti, hogy a már eltöltött segédidő az új iparra megszabott segédi szakbavágó gyakorlat kétharmada erejéig beszámíttassák. A beszámítást az eltöltött idő egyharmad részénél rövidebb időre korlátozni nem lehet.²

² 78.000/1923. K. M. 43., 44. §§ — ³ 78.000/1923. K. M. 45. §.

A jogszabály az iparosoknak is lehetőséget nyújt az egyik ipari pályáról a másikra való átlépésre.

Az átlépés szempontjából a jogszabály a képesítéshez és az engedélyhez kötött iparokat olyan módon sorolja fel, hogy a rokontermészetű iparokat csoportokba foglalja. A rokontermészetű iparoknak ez a csoportosítása azért fontos, mert az egy-egy folyószám alatt csoportosított rokoniparok keretén belül az iparos az egyik iparról a másikra áttérhet, vagy a rokontermészetű iparokat együttesen gyakorolhatja.³

Ha az iparos rokontermészetű iparra kíván áttérni, vagy több rokontermészetű ipart akar együttesen gyakorolni, ezt a szándékát az iparhatóságnak be kell jelentenie és iparigazolványát is be kell mutatnia. Az iparhatóság állapítja meg, hogy az ipar, amelyre az iparos áttérni szándékozik, valóban rokontermészetű ipar-e. Ha igen, az iparigazolványt visszaküldi és határozatot küld az ipar gyakorlásának megengedéséről. Ellenkező esetben megtagadó határozatot hoz.⁴

Ha nem egyazon folyószám alatt felsorolt rokoniparról van szó, mind a más iparra való áttérés, mind a két vagy több ipar együttes gyakorlása további feltételhez van kötve; bármely képesítéshez kötött ipar üzésére áttérni csak az új iparra megállapított szakképzettség igazolása mellett lehet. Két vagy több képesítéshez kötött ipart pedig csak az illető iparok mindegyikére megszabott képesítés igazolása esetén lehet együttesen gyakorolni.⁵

Az ipari életben gyakran merülnek fel olyan körülmények, amelyek múlhatatlanul szükségessé teszik, hogy az iparos képesítéshez kötött iparáról olyan iparra térjen át, amely iparával nem rokontermészetű. Megtörténhet, hogy az iparos alkalmatlanná válik iparának folytatására, a versenyviszonyok alakulása, a divat változása, anyagiány és más sok hasonló körülmény miatt saját iparát nem folytathatja, míg más ipar keretében esetleg boldogulhat. Méltánytalanság volna ilyen esetekben az új ipar gyakorlását attól függővé tenni, hogy az iparos az új iparra előírt szakképzettséget saját személyében igazolja, mert ezáltal esetleg lehetetlenné válnék a megélhetése,⁶ ezért méltánylást érdemlő okokból az iparhatóság az olyan iparosoknak, akik valamely képesítéshez kötött

³ 78.000/1923. K. M. 22. §. — ⁴ 78.000/1923. K. M. 23. §.

⁵ 78.000/1923. K. M. 22. §. — ⁶ 78.000/1923. K. M. 46. §.

ipart önállóan üznek és valamely más, képesítéshez kötött, iparukkal nem rokontermészetű iparra kívánnak átlépni, vagy üzletkörüket iparukkal nem rokontermészetű egy vagy több képesítéshez kötött iparra kívánják kiterjeszteni, az érdekképviseltek meghallgatása után a következő engedményeket nyújthatja:

1. elengedheti az új iparra, illetőleg iparokra nézve megállapított szakképzettség igazolását,

2. elengedheti a segédlevél bemutatását,⁷ vagy

3. a megállapítottnál rövidebb tartamú szakbavágó gyakorolat igazolását és a mestervizsgálat letételét vagy a szakbavágó gyakorlat igazolása nélkül csak a mestervizsgálat letételét kívánja meg.⁸

Jogszabály intézkedik a közszolgálatban álló tisztviselők és egyéb alkalmazottak létszámának csökkentése folytán elbocsátottak más pályákon való elhelyezkedésének előmozdításáról. A jogszabály rendelkezésével a létszámcsökkentés folytán elbocsátott tisztviselők és alkalmazottak részére állasközvetítő irodát létesít, melynek felállításával a Közalkalmazottak Nemzeti Szövetségét bízta meg. Az állasközvetítő iroda díjtalanul vehető igénybe. Az iroda működésének előmozdítása céljából a jogszabály rendelkezése értelmében az összes állami, államvasuti, közigazgatási hatóságok hivatali üzemek és intézmények, valamint az állam részéről támogatásban részesülő önkormányzati testületek kötelesek a betöltés alá kerülő alkalmazásokat a Kansz állasközvetítő irodájával közölni. A jogszabály részletesen előírja a betöltendő állások bejelentésének formáit.⁹

Azok a hadirokkantak, akik 40. életévüket még nem töltötték be és hadirokkantságuk már teljesen kialakult, legfeljebb egy évig tartó tanfolyamon új életpályára átképezhetők, amelyen kilátásuk lehet, hogy maguknak és családjuknak létfenntartását társadalmi helyzetükhöz mérten tartósan biztosítani tudják.¹⁰

Ezekon a rendelkezéseken kívül égető szükségképpen jelentkezik a munkanélküliség és az abból folyó inségre való tekintettel az átképezések kérdésének sürgős rendezése. De mert a munkaviszonyok teljes képének ismerete, a munkanélküliség méreteinek áttekintése, a munkaalkalmak és lehetőségek ismerete nélkül ez a rendezés keresztül nem vihető, indokoltak a gyors intézkedések e téren.

Erődi-Harrach Béla: Szociálpolitikai évkönyv 1912—1929.

⁷ 1922: XII. 24. §. — ⁸ 1936: VII. 7. §.

⁹ 209/1924. N. M. M. — ¹⁰ 1933: VII., 9300/1933. H. M.

Munkakötelezettség.

A magyar jog a munkakötelezettséget általánosságban nem ismeri. Bizonyos körülmények fennforgása esetére azonban munkakötelezettséget ír elő, amely csakis közérdekű közmunkáknál vehető igénybe. A község lakói minden évben meghatározott napon igénybe vehetők a községi utak építésénél és karbantartásánál, védőgátak emelésénél, valamint forgalmi eszközök létesítésénél. A közmunkák alól kivételnek azok, akik nem fizetnek adót. A közmunka inkább adószolgáltatás jellegű, amely pénzzel is megváltható és helyettesítéssel is végezhető.¹

A közigazgatási hatóság közveszély (tűzveszély, hófúvás, vízáradás) alkalmával veheti igénybe a közmunkára kötelezett egyéneket díjtalanul. Ez a munka mindaddig tart, amíg a veszély el nem tűnik.²

A hadviselés esetén minden 50 évet be nem töltött munkaképes egyén a háború ideje és tartama alatt szolgálatot köteles teljesíteni.³ Minden 14—60 év közt levő egyént kötelez a törvény — nemre való tekintet nélkül — a légítámadás elleni védekezésben, alkalmasságának megfelelő személyes szolgálat teljesítésére, e célból a kiképzésben és a gyakorlaton való részvételre. Kihágást követ el, aki ezen kötelezettségének nem tesz eleget.⁴

A tűzrendészet tökéletességéhez országos érdekek fűződnek! mind az emberélet, mind a nemzeti vagyonnak az elpusztulástól való megvédése végett. E fontos cél elérése érdekében elrendeli a törvény, hogy a nagy ipari és mezőgazdasági üzemeket, ha megfelelő tűzoltói berendezésük és tűzoltóságuk nincs, amennyiben a helyi viszonyok ezt indokoltá teszik, a törvényhatóság a kerületi kir. iparfelügyelő, illetőleg a vármegyei gazdasági felügyelő meghallgatásával külön tűzoltói berendezés és külön tűzoltóság fenntartására kötelezheti.⁵

Hilscher R.: A kötelező és önkéntes munkaszolgálat. Bp. 1933.

¹ 1886: XXII. t.-c. — ² 1885: XXXIII. t.-c. — ³ 1912: LXVIII. t.-c.

⁴ 1935: XII. 1., 4. §. — ⁵ 1936: X. t.-c.

Munkakerülés, csavargás, kéregetés.

A tételes jogban pozitív rendelkezés nincs arra vonatkozólag, hogy létfenntartását mindenki köteles munkájával biztosítani. A munkához való jogot a jogrend tételesen sehol sem szabályozza. Negatív irányban rendelkezik a törvény és a munkakeresetre utalt egyént, aki munkakerülés miatt csavarog, vagy munkakerülő életmódot folytat, bünteti. A büntetés a szerint változik, hogy a munkakerülő életmódjával magát, vagy a családját erkölcsi romlásnak teszi-e ki, vagy pedig, hogy tények merülnek-e fel, amelyekből meg lehet állapítani, hogy az egyén bűncselekmények elkövetésével tartja fenn magát. Büntetéssel sújtja a törvény azokat, akik tiltott szerencsejátékkal tartják fenn magukat, mások könnyelműségét, tapasztalatlanságát és szenvedélyét használják ki s nem komoly munkával keresik meg kenyerüket, továbbá azt is, aki kéjnővel, vagy titkos kéjleggéssből élő nővel tartatja ki magát.

A törvény az ilyen egyént munkára akarja nevelni és rendes életmódhoz kívánja szoktatni. E cél elérése érdekében dologházakat állít fel, amelyekbe a fentebbi kategóriákba sorolt egyéneket bírói eljárás után beutalja. A dologház mellé felügyelő hatóságot szervezett. A felügyelő hatóság feladata megfigyelni a dologházba beutalt egyént és amennyiben azt tapasztalta, hogy a beutalt kellő szorgalmat és jó magaviseletét tanúsít, egyénisége átalakult és ennek következtében remény van arra, hogy szabadon bocsátása esetén, ha megfelelő munkát talál, rendes és munkás életmódot fog folytatni, feltételes szabadságra helyezésre lehet javaslatot. A feltételes szabadságra bocsátott egyén részére a felügyelő hatóság meghatározza tartózkodási helyét, a munkát és az életmódot, amelyet folytatnia kell. A feltételes szabadságra bocsátás tartama egy év. Ha ezalatt az idő alatt munkás és rendes életmódot folytat, a szabadonbocsátás végleges lesz. Ha feltételes szabadságra bocsátott erkölcstelen, iszákos, munkakerülő életmódot folytat, akkor a bíróság elrendelheti az intézetbe való visz-

szaszállítást. Külföldi munkakerülőkkel szemben a kitiltást kell alkalmazni.¹

A társadalmi megbetegedések egyik súlyos faja a csavargás. A csavargás ellen a jogszabály megtorló intézkedésekkel iparkodik a társadalmat megvédeni. A törvény kötelezi azokat az egyéneket, akik munka nélkül csavarognak, lakhelyük nincs, vagy azt elhagyják, hogy záros határidő alatt munkát keressenek és így fenntartásukat biztosítsák. Aki munkaszerzési készséget nem mutat, sem megélhetését tisztességes úton biztosítani nem igyekszik, azt mint csavargót, bűnvádi eljárás alá vonják. Ha a csavargás, munkakerülés tényét megállapítják, akkor a csavargókkal munkakerülőkkel szemben a toloncolási eljárás szabályait alkalmazzák és őket illetőségi helyükre toloncolják. Női csavargók és munkakerülők a társadalmat közegészségügyi szempontból is veszélyeztetik, mert a fertőző nemi betegségeket terjesztik. Ezért a jogszabály a bujakorban vagy egyéb nemi betegségben szenvedő nőket, továbbá azokat, akik közbotrányt okoznak, erkölcstelen, korhely életet élnek, illetőségi helyükre toloncoltatja. Amennyiben a toloncolás után előző helyükre visszatérnek, velük szemben a büntető rendszabályokat lehet alkalmazni. A büntetés kitöltése után újra illetőségük községének adják át őket.²

A munkakerülő életmódot folytató egyéneknek, továbbá azoknak, akiknek valamely községben való tartózkodása közbiztonsági, közrendészeti vagy közerkölcsiségi szempontból veszélyes, a nem illetőségi községből a rendőrhatalóság határozott vagy határozatlan időre kitiltja.³

A közveszélyes munkakerüléssel és csavargással összefügg a megélhetésnek kéregetés útján való biztosítása. A munkabíró, munkaképes egyénnel szemben, akik hatósági engedély nélkül utcán vagy házról-házra járva koldulással tartják fenn magukat, a csavargókra és munkakerülőkre fennálló jogszabályokat érvényesítik. Az engedély nélküli, házról-házra járás útján való koldulás kihágást képez, amelyet a törvény, mint társadalmi megbetegedést előidéző bajt üldöz.⁴

¹ 1913: XXI. — ² 9389/1885. B. M.

³ 5.047/1919. M. E. — ⁴ 1879: XL. 66., 67., 68. §§.

Munkanélküliség.

A munkanélküliség mint betegség, a társadalmi életnek egyik legveszedelmesebb tünete. A munkások legnagyobb részének munkareje biztosítja megélhetését, ha erejét gyümölcsöztetni nem tudja, családjával együtt nyomorba jut. A munkanélküliség kérdésének rendezése, gyógyítása rendkívül fontos. Széles néprélegket érint, sújt és bénítólag hat a gazdasági életre, ezenkívül veszélyezteti a társadalmi rendet is. A munkanélküliség legnagyobb részének nincs tartalékja, melynek felhasználása átsegítené a kritikus időszakon. A munkanélküli kiesik a fogyasztók köréből és a köznek kell ellátnia. Az ellátatlanok nagy száma emeli a társadalom produktív tagjainak terhét és maga után vonja a társadalom színvonalának, gazdasági és erkölcsi erejének süllyedését.

A munkanélküliség elleni védekezés érdekében nemzetközi egyezményt kötöttek 1919-ben Washingtonban, amelyet a magyar törvényhozás törvénybe iktatott.¹ A törvény értelmében a Nemzetközi Munkaügyi Hivatallal közölni kell a munkahiányról készített statisztikai adatokat, vagy tájékoztatásokat, valamint azokat a rendelkezéseket, amelyeket a munkahiány leküzdése érdekében kiadtak vagy tervbevettek. A törvény értelmében a munkaközvetítő hivatalok hálózatát kell felállítani és kiépíteni, amelyek központi ellenőrzés alatt állanak és amelyek ingyen végzik a közvetítést.

A munkaközvetítő hivatalok tevékenységét érintő összes ügyekben véleménynyilvánítás végett bizottságokat kell alakítani, amelyekben biztosítani kell a munkásoknak és a munkaadóknak képviselőit.

Az ingyenes köz- és magánközvetítő irodák közt az összeműködést biztosítani kell. A Nemzetközi Munkaügyi Hivatal gondoskodik arról, hogy az érdekelt államok munkaközvetítői tervszerűen összeműködjenek és ezen a révén a munkanélküliséget

¹ 1928: XV.

csökkentsék. A törvény értelmében a nemzetközi munkaügyi szervezetnek ezen tagjai, akik munkahiány esetére szóló biztosítást létesítettek, egymás polgárainak, ha államuk területén dolgoznak, ugyanazt az elbánást biztosítják, mint saját biztosított polgáraiknak.²

A munkanélküliség csökkentése érdekében a jogszabályok munkaalkalom biztosításával nyújtanak kereseti lehetőséget. Útépítések, vízlevezetési, védgát-építési és csatornázási közmunkák elvégzése különösebb szakképzettséget nem igényelnek és ezek egyúttal a közgazdasági élet számára új erőket jelentenek.³

A munka nélkül maradt testi és szellemi munkásokat fenyegető nyomor megakadályozására a jogszabályok a munkaalkalmak nyújtását tartják a legcélravezetőbbnek.⁴ Ez a tevékenység csupán arra irányul, hogy a munka nélkül maradt testi és szellemi munkások és azok családtagjai részére az elsőrendű életszükségleteik kielégítését biztosítsa.⁵

A munkanélküliség elleni küzdelem leküzdése érdekében állapította meg a kormányzat az egyes iparágakban a munkaidőt. (Lásd Munkások munkaidejénél.) A munkanélküliség elleni küzdelem szolgálatában áll a telepítési törvény is, amely a kereset nélkül maradt lakosságot létfenntartását biztosító földhöz kívánja juttatni. (Lásd: A népesedés előmozdítása c. fejezetnél.)

Gelléri M.: Harc a munkanélküliség ellen. Bp. 1900. — U. az: Szociális napikérdések. Bp. 1903. — U. az: Szociális problémák. Bp. 1910. — Kovrig B.: A mai munkanélküliség problémája és orvoslása. Bp. 1924. — U. az: Munkanélküliségről. Munkaügyi Közlöny. 1924. — Papp Géza: Munkanélküliség. Munkaügyi Közlöny. 1924. — Hilscher R.: Bevezetés a szociálpolitikába. Bp. 1928. — Ernestó Camprese: Közmunkapolitika és munkahiány. Társadalompolitika. 1930. 1—2. — Kovrig B.: A munkapiac válsága. Társadalompolitika. 1930. 3—4. — Nádujfalvy J.: Reformtörekvések az angol munkahiány problémájának megoldására. Társadalompolitika. 1930. 3—4. — Mihelics V.: Az ipari munkanélküliség. Magyar Szemle. 1931. 44. sz. — Gömbös Gy.: A nemzeti öncéluságért. Bp. 1932. — Rudolf L.: A munkanélküliség problémája. Berlin. 1931. — Judik J.: Monetáris viszonyok és munkanélküliség. Társadalompolitikai füzetek. 1933. 3—4. — Mihályffy A.: A szociális védelem és gondozás időszerű kérdései két nemzetközi értekezlet tükrében. Társadalompolitikai füzetek. 1933. 4—6. — Cs. Lázár L.: A munkanélküliség megszüntetése. Bp. 1931. — Perr V.: Mezőgazdasági munkanélküliség. Bp. 1936.

² 1928: XV. — ³ 6402/1922. B. M., 7941/1922. B. M.

⁴ 141.498/1924. VIII. N. M. M. — ⁵ 181.114/1930. N. M. M.

Ínségnyhítés.

A munkanélküliség velejárója az ínség. A munkaerejüket értékesíteni nem tudó és kizárólag munkaerejükre szoruló társadalmi rétegek munkahiány esetén, ha megfelelő tartalékkal nem rendelkeznek, a legszükségesebb élelmezést, lakást, ruhát, tüzelőt sem tudják maguknak biztosítani. A társadalomnak egy széles rétege kerül ennek következtében bizonytalanságba.

Az ínséget a jogszabályok is a legveszedelmesebb társadalmi megbetegedésnek tartják, amelynek gyógyítása és visszafejlesztése rendkívül súlyos feladatokat ró az intéző körökre. A feladattal az állam egyedül nem képes megküzdeni, ezért a társadalom segítő kezét kéri a munkához.

„Nemcsak hazafias, nemcsak érzelmi szempontok teszik szükségessé (t. i. az ínségnyhítést), hanem a társadalmi béke és rend válsága fenyeget, ha a társadalomnak szilárdabb anyagi alapokon álló rétegei továbbra is közömbösen néznék azt a feszültséget, amelynek vészkes kirobbanásai elsősorban a rideg önzésbe vagy érteден nemtörődésbe elzárkózók ellen irányulnak.“¹

Az ínség fogalmát a jogszabályokban nem találjuk. Gyakorlatból és a jogszabályokban jelentkező megnyilatkozásokból lehet azt megkonstruálni. Az ország kisebb vagy nagyobb részein, esetleg az ország egész területén élő lakosság egyéneinek, illetőleg kisebb vagy nagyobb néprétegének a rendkívüli viszonyok következtében keletkező állapota, amelyben létfenntartása az elsőrendű legszükségesebb fogyasztási javak hiánya miatt súlyos veszélybe kerül, határozza meg az ínség fogalmát.

Az ínséget illetőleg két nagy csoportot különböztetünk meg. Az első csoportba a normális viszonyok közt is észlelhető ínség tartozik, amelyben jobbra az egyéni okokból ínséges helyzetbe kerültek sorozhatók. A második csoportba a rendkívüli viszonyok

¹ 6102/1922. B. M.

következtében előállt inség tartozik. Ezt az inséget előidézhetik: gazdasági okok, (pénzkrízis, fogyasztási válság, termelési krízis stb.) természeti okok: (fagy, jég, árvíz, aszály, tűzvész stb.).

A rendes társadalmi és gazdasági viszonyok mellett jelentkező inség kérdését a jogszabályok a szegényüggyel kapcsolatban oldják meg. A rendkívüli viszonyok következtében előállott inség leküzdésére az államhatalom külön intézkedéseket tesz.

Az inség vizsgálatánál elválasztható a városi és ipari jellegű községek lakosságának insége a mezőgazdasági lakosság inségétől. A probléma megoldásánál külön eszközök és módok szükségesek, ha ipari inségesekről van szó és más utakat kell keresni a mezőgazdasági lakosság inségproblémáinak megoldásához.

A rendkívüli viszonyok következtében keletkezett inséges helyzetet súlyosbítja az a körülmény, hogy az egyéni okok következtében inséges helyzetbe kerülők a korrelációk folytán lényegesen megnövelik és szaporítják a rendkívüli viszonyok következtében inséges állapotba kerültek számát. Az egyéni okokból származó inség megelőzését helyes szociálpolitikai intézkedésekkel lehet biztosítani. Ha azok hiányoznak, a rendkívüli viszonyok következtében előállott inség megoldása különösen nehéz helyzetbe hozza az arra hivatott köröket.

Rendkívüli viszonyok közé sorozhatók a háború és az azt követő válságok, amelyeket kiegészítenek és bővítenék a háború következtében előálló körülmények. Ezek összetevői a békediktátumok, a határok megcsonkítása, a gazdasági életlehetőségek megszükitése, a tőke drágulása, a hitelkihelyezési lehetőségek nehézsége, a vállalkozás nehézségei, a megrendült bizalom, a nagyobb kockázat, a megcsonkítás következtében előállt népsűrűség, amellyel nem tudott lépést tartani az ipar fejlődése, külterjes gazdálkodás, urbanizálódás, a kivándorlási lehetőségek megszűnése, a munkaközvetítés hibái stb. Az összes okokat felsorolni és vizsgálni nem lehet. A rendkívüli okokhoz sorozhatók az elemi csapások amelyek az ország lakosságát aszály, fagy jégverés, árvíz formájában érik.

A jogszabályok csak a rendkívüli viszonyok következtében előállott inséget iparkodnak enyhíteni. Ha az inség egy kisebb földterületet érint, akkor elegendő az inséget előidéző okok megszüntetésére a viszonyokhoz mért intézkedés.

Ilyen volt az 1882: VI. t.-c. a Temes és Torontói vármegyékben fellépett inség leküzdésére, az 1912: LVI. t.-c. Kecskemét városában földrengés következtében előállt inség enyhítésére vonatkozó intézkedés.

A jelenlegi inség az okok sorozatából tevődik össze, amelyekhez az intézkedéseket külön-külön idomítani nem lehet. Ezért csak általános rendeletek, intézkedések, utasítások szabják meg

a teendőket. A jogszabály nagyméretű és sokágú feladatnak minősíti az ínségnyhítési mozgalom megszervezését.²

A rendkívüli viszonyok következtében előállt ínség enyhítésével kapcsolatos tennivalókat a jogszabályok évről-évre rendezik és ezzel az ínségből folyó társadalmi megbetegedések újabb válfajaihoz alkalmazkodnak.

Az ínségnyhítést nem lehet sablonos intézkedésekkel közmegnyugváásra megoldani. A belügyminiszteri rendelet szavai szerint: „A mozgalom közvetlen, gyakorlati tennivalóit a helyi szervekre bízom, mert meggyőződésem, hogy egyedül az egyesek körülményeinek közvetlen ismerete alkalmas arra, hogy a segítségből senki ki ne maradjon, aki rá van szorulva és arra érdemes is, viszont senki ne részesüljön benne, aki ráutalva nincs.”³ Az ínségnyhítési tevékenység rendkívüli mozgékonyt kíván, ezért az államhatalom az ínségnyhítés végrehajtását az adott viszonyok között a legmegfelelőbb szervre bízta. A háború előtti ínségnyhítő tevékenységet a törvényhatóságok első tisztviselői az autonómiák keretében hajtották végre. A háború utáni években a főispánok az ínségnyhítési tevékenység vezetői, irányítói és a mozgalomnak részleteivel is behatóan foglalkozó tényezői.⁴ A főispán hatáskörébe utalt tevékenységet a rendelet vegyesen társadalmi és hatósági tevékenységnek nevezi, ezért e célra külön szervezett törvényhatósági segítőbizottságokat hív életre.⁵ Az ínségnyhítési tevékenységet a prevenció jegyében kívánja a jogrend megszervezni. A fenyegető nyomor megelőzése és esetleg leküzdése az elérendő cél.⁸

A jogrend az ínségnyhítés céljából kifolyólag a létfenntartásban súlyosan veszélyeztetett egyéneket és családokat kívánja a nyomortól megmenteni. A jogszabály kifejezetten elválasztja a munka és keresetképteleneket a létfenntartásukban súlyosan veszélyeztetett munkaképes egyénektől és családoktól. Az előzők ellátását a szegényügy keretébe utalja, amelyre a községek a törvény erejénél fogva kötelezettek.⁷

A rászorultságot egyéni vizsgálat állapítja meg és a segítség eszközeit ettől a vizsgálattól teszi függővé. A vizsgálat környezet-

² 6102/1922. B. M. — ³ 6102/1922. B. M. — ⁴ 181.114/1930. N. M. M.

⁵ 141.498/1924. N. M. M. és 181.114/1930. N. M. M.

⁶ 141.498/1924. N. M. M.

⁷ 183.635/1932. N. M. M. és 212.150/1932. B. M.

tanulmány útján történik.⁸ A környezettanulmány az ínségnyhítés eszköze, annak szerves kiegészítője. A környezettanulmány teszi lehetővé, hogy a munkaképes és munkaképtelen egyéneket egymástól el lehessen különíteni. Ugyancsak ennek a révén lehet megállapítani, hogy az ínség időleges-e, vagy végleges munkaképtelenségből, betegségből, öregségből származik-e s így az ínséges nem tartozik-e azok közé, akiknek ellátásáról a község a szegényüggyel kapcsolatban tartozik gondoskodni.

A jogszabály nemcsak elrendeli az ínségesek nyilvántartását, hanem előírja, hogy a nyilvántartást kartotékszerűen kell vezetni, amelyből az illető ínséges családi viszonyai megismerhetők, valamint a támogatás összegére vonatkozólag könnyű tájékozódást lehet szerezni, és amely módot nyújt az időközben beállt változások keresztülvezetésére.⁹

A jogszabály az ínségnyhítés keretében a gondozást nem hangsúlyozza ki, ami pedig a megelőző szociális munkának egyik-legerősebb pillére. A gyakorlat viszont a gondozói munkát bevezette a közigazgatásba, amely a gondozás segítségével egyfelől a visszaéléseket megakadályozza, másfelől a segélyek felhasználását ellenőrzi. Feladata továbbá a hiányzó ismereteket pótolni, felvilágosítást adni, oktatni és ezzel az ínségből kivezető utat a veszélyeztetett család részére biztosítani. Egyúttal kutató munkát is végez, mert a gondozás révén csökkentheti azokat az okokat, amelyek a rendkívüli viszonyok mellett egyénileg is előidézik az ínséges állapotot. A gondozási munkára hivatottak a Stefánia Szövetség védőnői, az egészségügyi védelem szolgálatára kiképzett általános védőnők. Mindkét védőszerv működése szociális és egészségvédő feladatából kifolyólag összeesik az ínségnyhítési tevékenységgel.

Az állástalan diplomások e célra való beállítása és foglalkoztatása nemcsak a közvetlen eredmény, hanem a közvetett kedvező hatások érdekében is szükséges volna. A tanítóképzőt végzetteknek legtöbbször csak évek múlva nyílik meg az elhelyezkedési lehetősége.¹⁰ Ennek az időnek a szociális munkában való felhasználása nemcsak az ínségnyhítés intenzívebbé tételét, hanem a társadalmi szolidaritás előbbre vitelét és az általános nyomorúság enyhítését is biztosítaná.

Az ínségnyhítési tevékenységgel és jogrendszerrel egyfelől enyhít a pillanatnyi nyomoron, másrészt a társadalmi megbetege-

⁸ 183.635/1932. N. M. M. — » 188.111/1933. B. M. — ¹⁰ 69.030/1934. V. K. M.

dést gyógyítja azzal a cézzal, hogy a létfenntartásukban veszélyeztetett egyéneket átvezesse a társadalmat fenntartó tagok közé, azaz az eltartottak közül az eltartók közé emelje. Ezen cél szolgálatában az ínségnyhító tevékenység a létfenntartáshoz szükséges javakat kívánja biztosítani. Külön csoportba sorolja azokat, akik a szükséges javak beszerzéséhez anyagi eszközökkel rendelkeznek ugyan, azonban ezek nem elegendők a szükséges anyagok megvásárlásához. Ezek részére olcsó ételmezést, olcsó árusítást és munkaalkalom nyújtását jelöli meg a jogszabály segítségi lehetőségként. Olcsó ételmezés alatt érti az ebéd és tej juttatásokat, iskolások és felnőttek, főképpen a terhes anyák és csecsemők részére. Olcsó árusítással azt a teendőt jelöli meg, hogy a rászorulókat hozzájussanak a nagybani beszerzés révén elérhető kedvezményekhez. Munkaalkalom nyújtására a közmunkákat jelöli ki a jogszabály, azonkívül kiegészítésként a háziipari foglalkoztatást ajánlja.¹¹

A keresőforrásokkal és tartalékkal egyáltalában nem rendelkező és létfenntartásukban súlyosan veszélyeztetett egyének és azok családtagjai részére a hatóságok az iskolában ingyenes ebédeket és tejet szolgáltatnak ki, továbbá népkonyhákat, közkonyhákat létesítenek, ahol ebédeket ingyen osztanak szét, nappali tartózkodásra melegező szobákat rendeznek be, ahol meleg levest és kenyeret adnak. Ruhátlanok részére ruhasegélyt, tüzelőanyaggal nem rendelkezők részére tüzelőanyagot juttatnak, továbbá a megélhetésükhöz szükséges elsőrendű élelmiszereket természetbeni adományképpen nyújtanak.¹²

A természetbeni segély fejében munkaszolgáltatást, ínségmunkát kell teljesíteni. Ledolgozás nélkül segélyt nyújtani nem lehet. A munkánélküli segély rendszerét a jogszabály tiltja.¹³

„Az ínségnyhító mozgalom munkássága a háborút követő első években a segélyek szétosztásában merült ki. Ez a megoldás, amíg a válságot múltó jelenségnek tartottuk, megfelelőnek látszott, amint azonban tudatossá vált, hogy nem átmeneti nehézségekkel állunk szemben, hanem a munkánélküliség az egész termelést átfogó gazdasági átalakulás eredője, szakítani kellett a segélyezésnek ezzel a módjával és az ínségnyhító tevékenységet új alapokra kellett fektetni.“¹⁴

¹¹ 141.498/1924. N. M. M. — ¹² 181.635/1931. N. M. M.

¹³ 181.635/1931. N. M. M. — ¹⁴ 188.111/1933. B. M.

Az ínségnyhítési tevékenység során vált szükségessé a közületek által végrehajtott munka fogalmának meghatározása. A jogszabályok is különbséget tesznek ínségmunka és közmunka megjelöléssel. A gyakorlat még egy harmadik fogalmat: a szükségmunka fogalmát is beiktatta. Közmunka fogalma alatt értendő valamely gazdasági vagy kulturális cél érdekében vállalati úton végzetett közhatósági munka. (1901: III.) Szükségmunka a szorult helyzetben lévő vállalatok, munkanélküliek, — kik lehetnek ínséget nem szenvedők is — foglalkoztatása céljából, nem múlhatatlanul szükséges, de mégis hasznos beruházás célzatával a közületek által végrehajtott munka. Ínségmunka a vállalkozás kizárásával házi kezelésben közhatóság által végrehajtott munka, melyet kizárólag az ínségesek támogatása fejében nyújtott munkaelleszolgáltatás célzatával végeztetnek.¹⁵

Ínségmunkákon azok a munkások dolgoznak, akik rendszeres keresethez nem juthatnak, létfenntartásuk súlyos veszélyben van. Ezek az ínségmunka révén némi keresethez jutnak, illetőleg élelmiszer, tüzelőanyag, ruházat természetbeni juttatás segélyében részesülnek. Míg a közmunkáknál a produktivitás a fontos, addig az ínségmunka főcélja a segítség, amely mellett a munkakészség fenntartása, ápolása játssza a főszerepet és a produktivitás csak másodrangú kérdés.

Az ínségmunka a munkanélküli segélyek jellegének megszüntetését teszi lehetővé. A jogszabály súlyt helyez mégis arra, hogy az ínségesek ellenszolgáltatásképpen a nekik juttatott segélyek fejében megfelelő értékű munkateljesítményt nyújtsanak.¹⁶

Az ínségnyhítés célja a munkaerő átmentése normális időkre a nélkül, hogy a létfenntartás veszélyének kitélt családok szétesse-
nek és a nélkül, hogy azoknak a nemzet és a társadalom iránti
érzésük csökkenne. Az ínségmunkáknál a jogszabály azok részére
kíván keresetet biztosítani, akik elhelyezkedéshez jutni nem tudnak.¹⁷

Megfelelő ínségmunkaalalmak szervezése és teremtése rendkívül nehéz. A segélyeket és a munkateljesítményeket kell összhangba hozni. A munkabér fejében nyújtott támogatásnak úgy kell történnie, hogy emberi méltóságukat ne sértse. Ennek a célnak elérése érdekében tartja a jogszabály szükségesnek, hogy a támogatás adásakor, annak erkölcsi hatását se tévesszék szem elől.

A munkaalkalmak megszervezésénél különbséget kell tenni a szak- és nem szakképzett ínségmunkások között. Az ínségmunkás

⁹ 266.300/1935. B. M. — ¹⁰ 266.800/1935. B. M. — ¹¹ 266.800/1935. B. M.

szakképzettségének megóvása, továbbfejlesztése, az önhibáján kívül elhelyezkedni nem tudó szempontjából nagyjelentőségű. Ezért arra kell törekedni, hogy a szakmunkások és iparosok a saját szakmájukban nyerjenek foglalkoztatást.¹⁸

A munkák megszervezésénél a legnehezebb az ínséges helyzetbe került családfenntartó nők foglalkoztatása. Nemcsak testi erejükhöz mért munkát kell számukra biztosítani, hanem az erkölcsi téren jelentkező veszélyeket is el kell háritani. A családból kiemelt és foglalkoztatáshoz jutott asszony társadalmi szempontból további komplikációk forrásává válik, mert távolléte alatt gyermekeinek nevelését elhanyagolja. Otthoni munkát és háziipari foglalkoztatást kell tehát részükre biztosítani.¹⁹

Be kell a közig, hatóságnak rendezkedni az otthoni munka eredményeinek beváltására. Az ínségnyhítési tevékenység csak akkor lesz efficiens, ha a foglalkoztatással kapcsolatosan olyan kiképzéseket eszközölnek, amelyeknek elsajátítása révén a háztartás terhein is enyhíteni tud. A szövés és a fonás elsajátítása a legalkalmasabb eszköz és lehetőség arra, hogy a lerongyolódás ellen védekezhessenek. Az ínségnyhítési tevékenységnek az oktatásra, anyagbeszerzésre és értékesítésre is ki kell terjednie. Különös figyelmet kell fordítani az ínségbe került ifjúság foglalkoztatására. A társadalomnak ez a rétege szolgáltatja az utánpótlást. A hiányosan képzett, fegyelemben is meglazult munkásosztály a nemzetépítő munkából nem veheti ki olyan mértékben részét, mint azt a nemzet egyetemes érdekei megkívánják. Az ifjúság foglalkoztatásánál a nevelőmunka, a munkafegyelem és szaktudás fejlesztésének szükségessége lépnek előtérbe. Megfelelő mennyiségű, olyan munka szervezését kell tehát biztosítani, amely az előbbi feltételeknek megfelelően és különösebb szakképzettség nélkül elsajátítható és akkordírozható legyen.

Az ínségnyhítéssel kapcsolatban álló munka természete megkívánja, hogy sem a magánvállalkozóktól, sem a közhatósági munkalkalmaktól ne vonja el a munkát. Ínségmunkák keretében tehát csak olyan munka végzendő, amelynek megvalósítására rendes közmunkák keretében egyáltalában nem, vagy csak hosszú évek után kerülhetne sor. Az ilyen munka tehát a rendes költségvetés fedezetén kívül végrehajtott munka, amelynek mégis az a célja, hogy a fejlődést előmozdítsa.²⁰

¹⁸ 266.800/1935. B. M. — ¹⁹ 266.800/1935. B. M. — ²⁰ 266.800/1935. B. M.

Az ínségmunka akkor megnyugtató, ha eredményeinek az ínségbe került néposztály veheti hasznát. Ilyenek a külvárosok járdáinak, utcáinak, vízvezetékének, csatornázásának elkészítése. Egyéb községfejlesztési munkák, terek rendezése, befásítás stb. Napközi otthonok, ifjúsági otthonok, leventeházak, előadótermek építése, az ínségbejutott és egészségtelen lakásban sínylődők részére lakóházak, lakótelepek létesítése. A szociális fejlődés szolgálatában álló munkák annál is inkább indokoltak, mert ezen a téren még nagy hiányok mutatkoznak.

Az ínségmunkának az a célja, hogy a tengődési (létfenntartási) minimumot biztosítsa. Ezalatt értendő a legszükségesebb élelmiszerek fedezése, lakbér fizetésének biztosítása, a teljesen hiányzó ruhadarab pótlása és tüzelőanyag beszerzése. Ennek a célnak elérése érdekében azt kívánja a jogszabály, hogy az ínségmunkánál alkalmazottak napi keresete a helyi legalacsonyabb munkabéreknek megfelelően alakuljon. Az ínségennyhítési tevékenység kerete tehát csak eddig a mértékig terjedhet. A havonként megállapított létfenntartási minimum megszerzését biztosító munkaellenzolgáltatás akkordbér-rendszer szerinti foglalkoztatás útján juttatandó az ínségeseknek. Az így juttatott támogatás munkabér jellegét nyer és nem hat a bérekre rombolólag. A havonta elérhető kereset megállapítása lehetőséget nyújt arra, hogy ugyanazon a munkán több munkás dolgozhasson, aminek ugyanaz a hatása, mint a csökkentett munkaidőnek. A jogszabály megengedi az ínségesek napszám-bér melletti foglalkoztatását is, azonban ilyen bérfizetés mellett csak a csökkentett munkaképességűek, törődött és idősebb munkások dolgoztathatók.²¹ Az ínségennyhítés keretében nyújtott támogatást készpénzben kell kifizetni. A jogszabálynak ez a rendelkezése a szociálpolitikai szempontokat tartja szem előtt és ezzel az ínségmunkának régebbi kényszerjellegét szüntette meg.

A kereseti lehetőségek korlátozása tette szükségessé, hogy a hatóságok a nagybani beszerzéssel járó előnyök kihasználásával az ínségeseket a nagybani beszerzés előnyeiben részesítsék. Az ínségeseknek tej és tejtermékekkel való ellátását biztosítani kívánja a jogszabály azzal, hogy a tej és tejtermékek forgalmának szempontjából hatóságilag zárt területként nyilvántartott városokban az Országos Tejgazdasági Bizottság köteles a polgármester, illetőleg a községi elöljáróságnak a törvényes követelményeknek megfelelő minőségű tejet a földművelésügyi miniszter által megállapított áron rendelkezésre bocsátani. A polgármester,

²¹ 266.800/1935. B. M.

illetőleg a községi eljáróság a kapott tej szétosztásáról saját hatáskörében intézkedik. Az átadandó mennyiséget a létszámhoz viszonyítva a földművelésügyi miniszter rendelettel állapítja meg.²²

Az ínségnyhítéssel kapcsolatban lehetővé teszi a jogszabály, hogy a gyermekeiket eltartani nem tudó ínséges szülők gyermekeiket az állami gyermekmenhelybe adják.²³

Az ínségnyhítési tevékenység körében szükségmunkát végző egyéneket a jogszabály kiveszi a társadalombiztosítási kötelezettség alól és ezek nem tartoznak az öregség, özvegyiség, árvaság, rokkantság biztosítására kötelezettek soraiba sem.²⁴ A társadalombiztosítás keretéből kiemelt réteg részére a betegápolást és gyógykezelést úgy szabályozza a jogrend, hogy az ínségesek részére ingyenes gyógykezelést és gyógyszerellátást biztosít. Az orvosi szolgálatot a községi, illetőleg városi tisztiorvosok kötelesek ellátni.²⁵ Az ínségesek kórházi ápolási költségeit az Országos Betegápolási Alap terhére kell elszámolni.²⁶

Az ínségnyhítéshez szükséges összegek előteremtésére a törvény felhatalmazást ad külön járulékok kivetésére.²⁷

A törvény felhatalmazása alapján az ínségnyhítés céljait szolgáló összegek fedezésére a jogszabály elrendeli, hogy jövedelmi, társulati és általános kereseti adó fizetésére kötelezettek terhére egyszeri járulékot vessenek ki. Részletesen szabályozza a jogszabály a járulékok kulcsát.²⁸

Az ínségnyhítési tevékenységnek megvannak a nehézségei. A nehézségeket csak nagy vonalakban lehet csoportosítani. Az ínségnyhítés egyik nehézsége az ínségesek részéről tapasztalt ellenkezés, amellyel kifejezésre juttatják a munkanélküli segélyre irányuló törekvésüket.

Az ínségnyhítési tevékenység során nehézségképpen jelentkezik annak az autonómiákba való utalása. Az ínségnyhítés gyors intézkedést és az élethez állandó alkalmazkodást követel. Ezzel szemben az autonomikus eljárás hosszadalmas. Különböző bizottsági tárgyalások és főképp a dilettantizmus, azonkívül a megnyilatkozó érdekek sok terv keresztülvitelét megghiúsítják vagy késleltetik.

Az érdekképviselési törekvések is sok nehézséget okoznak az ínségnyhítési tevékenységben. A munkaérdekképviselők a

²² 88.107/1933. F. M. — ²³ 42.344/1926. N. M. M. — ²⁴ 266.800/1935. B. M.

²⁵ 400/1932. N. M. M. — ²⁶ 1300/1932. N. M. M.

²⁷ 1922:L. 20. §, 72.100/1926. N. M. M. — ²⁸ 1270/1933. P. M.

kereset csekélyége miatt emelnek ismételten kifogásokat. A végrehajtásban jelentkező nehézségek a kritikának, kellemetlenségeknek, a meggyanúsításoknak nyitják meg útját. Ezek elkerülése érdekében az arra hivatott szervek kénytelenek új kezdeményezéseket elhanyagolni.

Az ínségnyhítésnek nagy nehézsége a társadalom érdeklődésének hiánya. Nincs adakozás, a hosszantartó ínséges állapot hatását minden társadalmi osztály érzi és az elszegényedés általános, aminek következtében elfásultság jelentkezik. Végül megemlítendő az a nehézség, amely a közigazgatási bíróság ítéletéből következik, amely szerint az ínségnyhítés segélyei a lakóhely községétől vissza nem követelhetők még az esetben sem, ha az ínségsegélyt munkaellenszolgáltatás nélkül nyújtottak. Ez a városokba való költözködéseknek nyitja meg az útját.²⁹

Az ínségnyhítés — mint a jogszabály is mondja — gazdasági válság következménye, ami hosszantartó jelenség. A bizonytalanságot az egyes családok megszokják és arra rendezkednek be, hogy évenként az év nehezebb szakában a hatóságoknál a tengődési minimumhoz jutnak. Szabad idejüket nem használják fel, a túlságos sok szabadidő a munkától elszoktatja őket. Ezért szükséges, hogy a továbbképzések rendszerét azokban a szakmákban, amelyekben lehet még megélhetési lehetőséget találni, az ínségnyhítési tevékenységbe beiktassák. A jobban képzett munkás könnyebben helyezkedik el, mint a hiányos felkészültségű. Az ínségnyhítés keretében meg kell szervezni a továbbképző tanfolyamokat, melyeknek látogatását az ínségnyhítés keretében nyújtott támogatáshoz kell kötni. Azokban a szakmákban, ahol munkástöbblet mutatkozik, és ennek következtében az elhelyezkedési kilátások meggyengülnek, átképző tanfolyamokat kell szervezni.

Az ínség megelőzése érdekében háztartási tanfolyamokat is rendszeresíteni kell. Közismert tény, hogy a munkásasszonyok a háztartáshoz kevésbé értenek. A háztartási ismeretek elsajátítása, olcsó, egyszerű, jóízű és tápláló ételek elkészítése, az életnívó leromlásának veszi elejét. Ezzel kapcsolatban kertparcellákhoz való juttatás, baromfítartás is olyan feladatok, amelyek az ínségnyhítés keretébe tartoznak.

Az ínségnyhítés egyik nehéz feladata az intelligens ínsége-

²⁹ 4426/1936 Kb.

sek támogatása. A válságok a szellemi szükségmunkák fogalmát termelték ki. Az intelligens néprétegnek az ínségenyhítési tevékenységbe való bevonása nemcsak segítés, hanem a munkájuk produktívvá tétele érdekében is szükséges. Segítségükkel az ínségenyhítési tevékenység belterjessé tehető. Szakszerű kiképzésük és foglalkoztatásuk az általános közjó emelését biztosítaná.

A mezőgazdaságban az ínség többször szánt végig a lakoságon. A legtöbb esetben az ínség okozója a természet. A korai fagyok, nagy szárazságok, árvíz, jég és tűz stb. tönkreteszik a termést. A terméssel együtt a befektetett munka is megsemmisül. Az elemi csapások következtében beállt ínség enyhítésére egészen sajátos megoldási módok szükségesek. Az elemi csapások rendszerint nem következnek be az egész országban, hanem egyik vagy másik területet sújtják erősebben. Ezeknek a területeknek megsegítését a jogszabály a szükséghez mért intézkedésekkel eszközözi.

Így törvény rendelkezett az ország déli részében jelentkezett ínség elhárításáról és a lakosoknak vetőmagot biztosított. Kölcsönt nyújtott Torontál és Temes vármegyék lakosságának, melynek behajtását közigazgatási úton rendelték el. Ha az egyesek nem tudták a kölcsönt visszafizetni, a község és a törvényhatóság volt köteles a törlesztésről gondoskodni.³⁰

Több éven át mutatkozó rossz termés folytán az ínségbe jutott lakosság megsegítését a törvény az ínségmunkák megszervezésével oldotta meg. A munkaképtelenekről és az olyan egyénekről, akik munkát nem kaphatnak, az állam által nyújtott segélyezés gondoskodott.³¹ Az ország egyes részein jelentkező ínség megelőzése és enyhítése érdekében hozott törvény közmunkák végzését rendelte el és e célból a munkálatokra külön hitelt engedélyezett.³²

Az ínségbe jutott mezőgazdasági munkásoknak rosszabb a helyzetük, mint az ínséges városi lakosoknak. Az elemi csapások következtében beállt ínség jobban sújtja őket. A mezőgazdasági munkások az évnek legalább egy negyedében rendes körülmények között is kereset nélkül állanak. Ha munkaidőben keresnek is, keresetük aránylag kevés és állandó munkabizonytalansággal is kell küzdeniök. Tehát a termés elmaradásából származó hátrányok nagyobbak. A mezőgazdasági munkások körében fellépett ínséget súlyosabbá teszi az a körülmény, hogy a szociális élet a falvakban szervezetlen. A lakosságban nagyobb az önzés és a közöny, mint a városi lakosságban. Az elemi csapások hatásai nagyon nehezen pótolhatók. A közigazgatás pedig a pótlómunkákra nincs felkészülve.

³⁰ 1874: XXVI. — ³¹ 1882: VI. — ³² 1901: III. és 1903: III.

A mezőgazdasági munkások számára beállított pótlómunkák, amelyekkel az ínséges kárpótlást találhatna, éppen az időjárási viszonyok miatt nem folytonosak. A téli fagy, hó, őszi, tavaszi esőzések miatt ezeket a munkálatokat nem lehet mindig végrehajtani. Ehhez járul, hogy a mezőgazdasági ipari munka olyan minimális, hogy az nagyobb munkástömeget foglalkoztatni nem tud.

A mezőgazdasági ínség keletkezésében és elterjedésében jelentős szerepe van a külterjes gazdálkodásnak. A megsűrűsödött lakosság és a külterjes gazdálkodás miatt nem tud a munkás munkaalkalomhoz jutni. Az elemi csapások is a külterjes gazdaságot érintik jobban. Az egyfajta terményekben nagyobb pusztítást visz végbe, mint a belterjes gazdálkodásnál szokásos különféle terményeknél. A mezőgazdasági ínségenyhítési tevékenységben nagy nehézséget okoz a távolság is. A falvak nincsenek jó utakkal összekötve. A tanyák nagy távolságra fekszenek a központoktól. A közlekedési nehézség a segítséget lényegesen megnehezíti. A mezőgazdasági lakosságnak ez a helyzete adja magyarázatát az urbánizálódásnak, a városok felé való tömörülésnek, ahol szervezettebb szociális berendezkedések révén sanyarú helyzetükben segítséget remélnek. A földbirtokreform során egy-két hold ingatlanhoz való juttatás, ha elemi csapás nem jön közbe, megmenti a birtokost az éhenhalástól. Azonban, ha elemi csapás, fagy, aszály, jégverés, árvíz stb. éri, akkor még fokozottabb ínségbe kerül. A földbirtokreform során a városok közelében földbirtokhoz jutott mezőgazda az elemi csapások esetén is talál kárpótlást. Részben azért, mert a városhoz való közelsége belterjes gazdálkodásra ösztönzi, részben pedig a városban folyó nagyobb munkálatoknál keresethez juthat. Apró állatok tartása és értékesítése is hozzásegítheti létfenntartása biztosításához. A piacoktól távolosó területeken lakók ezeket a lehetőségeket nem használhatják ki.

A mezőgazdasági munkások helyzetén való segítség egy nagyobb arányú telepítési, illetőleg földbirtokreform révén volna megoldható. Az egy-két holdas földbirtokoknak 15—20 holdas birtokokká való kiegészítése révén nagyszámú ínséges jutna kereset-hez. A földjavítás munkálatainál sok ínséges találna foglalkoztatói lehetőséget és egyúttal újabb telepítésekre nyújtaná alkalmat.

Az ínségmunkák keretében a tanyákat összekötő utak kiépítése, karbantartása, hasznos befektetésnek bizonyulna.

Öntöző művek létesítése nemcsak az aszálynak venné elejét, hanem a belterjes gazdálkodásra is lehetőséget nyújtana. A termelési rendszer átrendezése, kender, len, hüvelyesek, herefélék termelése, gyümölcsösök berendezése, erdősítés, fásítás olyan munkálatok, melyeknél az ínségesek eredményesen foglalkoztathatók volnának és azonkívül a munka eredményét is biztosítanák.

Az ínségnyhítással kapcsolatban nagy fontosságú a mezőgazdasági munkásasszonyoknak házimunkákra való kiképzése. Ma már a mezőgazdasági munkásasszonyoknak csak igen kis része fon, sző és ennek következtében áll elő a lerongyolódásuk. Ezekhez a munkákhoz való visszavezetés a téli hónapoknak kényszerű munkaszünetét töltené be tartalommal és megmentené a lakosságot a teljes lerongyolódástól. Tapasztalati tény az is, hogy a mezőgazdasági munkások életnívója igen alacsony. Rosszul táplálkoznak, az ételeket ízletesen elkészíteni nem tudják. A főzésre tanítás az élelmiszerek okszerű felhasználása a munkásasszonyoknak kertgazdasági munkákra való oktatása, zöldségfélék termelése, főképpen ezeknek ízletes, jó elkészítése, lényeges javulást hozhatna.

Az ínségbe jutott lakosságon sokat segítene a háziipari foglalkoztatás, a selyemhernyó, házinyúl, kecsketenyésztés és baromfitartás. Ezek révén saját élelmiszer szükségletüknek kielégítéséhez is hozzájuthatnának, azonkívül a családtagok könnyű munkájából is bevételre tehetnének szert.

Termelési és értékesítési szövetkezetek létesítése a közigazgatás feladata a mezőgazdasági munkások ínséges helyzetének megjavítása érdekében. A kistermelő nem tudja terményeit értékesíteni. Szorult helyzetében kiszolgáltatja magát a hitelezőknek, akik áron alul vásárolják meg tőlük termékeiket.

A földmunkások kétségen kívül a legnagyobb teljesítményű munkások. Miután csak földmunkához értenek s csak egy kereseti forrásra van lehetőségük, a leggyakrabban jutnak ínségbe. Átképzésükkel útépitéseknél, nemcsak az alapmunkálatoknál, hanem a burkolási munkák végzésénél is biztosítható volna foglalkoztatásuk.

A mezőgazdasági ínség leküzdése céljából szükség van jól működő munkaközvetítésre. A munkakereslet és munkakínálat nem tud egymásra találni. Gyorsabban mozgó, élénkebb tevékenységre van szükség. Jól szervezett, minden bürokratizmustól mentes munkaközvetítés lényegesen javítana a mezőgazdasági munkásság helyzetén.

A rendkívüli okok következtében ínségessé vált lakosság megsegítésére külön alapot kellene teremteni, melynek táplálására a munkások részére szánt jutalmakat kellene megjelölni. Ezeket a jutalmakat nem osztanák szét, hanem befizetnék ebbe az alapba, amelyből a munkások ínség esetén a közigazgatás ellenőrzése mellett és javaslatára megfelelő összeget vehetnének igénybe, kamatmentes kölcsönképpen.

A mezőgazdasági munkások ínségnyhítésével kapcsolatban végezhető munkákat be kell állítani az ínség megelőzésének szolgálatába. Ezeket a munkákat közgazdasági jelentőségű munkákká kell tenni, melyek új önálló kiségzisztenciák létesítését biztosítják. Utak, öntözőművek, földjavítások céljára évről-évre nagyobb területet kell a nincstelenség elleni küzdelem eredményességének fokozására juttatni. Egészséges, céltudatos szociálpolitika kiépítése megerősíti a társadalmi életet és megszervezi azokat az intézményeket, amelyek az ínség kiküszöbölését, megelőzését biztosítják.

Webb Sidney és Beatrice: A szegénység problémája. Bp. — Czettler J.: Magyar mezőgazdasági szociálpolitika. Bp. 1914. — Csergő K.: Az Alföld problémái. Szentés. 1931. — Földes B.: Szociális igazság felé. Bp. 1936.

Közsegélyezés, koldulás.

A társadalomnak egy részéről a közellátás során kell gondoskodni. A gazdasági helyzet romlása vagy javulása ezt a réteget növeli, illetve apasztja. A gazdasági helyzet rosszabbodása következtében a közellátásba vettek száma megnövekszik. Ez a megnövekedés a közhatóságoknak fokozott gondot okoz. A jogszabály a községek kötelességévé teszi, hogy a közellátásra szorulókat segélyezéséről szabályrendeletet alkossanak.

A közsegélyezés tárgyában kiadott rendelkezések előírják, hogy a közsegélyezettet törzskönyvezzék. A törzskönyben a segélyre szorulóknak családi, illetőségi adatait, valamint a hozzátartozóinak vagyoni viszonyait is fel kell tüntetni. A jogszabály kimondja, hogy a közsegélyre szorulóknak ellátásánál, a község anyagi helyzete és a helyi viszonyok figyelembevételével a közsegélyre szorulóknak testi, szellemi állapotát, személyi körülményeit és különleges bajait is figyelembe vegyék.¹

A nyilvántartást a jogszabály azért tartja szükségesnek, hogy a községek a szegényügyi szükségletekről megfelelően gondoskoddassanak és megállapíthassák azt az összeget, amely a közellátottak támogatására szükséges.

Részletezi a jogszabály, hogy kik részesítendők közsegélyben. Elsősorban a magatehetetlen olyan betegeket nyilvánítja ilyeneknek, akik kórházi vagy gyógyintézeti ápolásban nem részesülnek és betegségük következtében képtelenek eltartásukról gondoskodni, továbbá egészségi állapotukban olymódon megtámadott egyéneket, akiket kórházakban vagy gyógyintézetekben nem ápolhatnak, valamint azokat, akiket azért bocsátanak el a kórházakból vagy gyógyintézetekből, mert nem gyógyíthatók. A közsegélyezett kategóriába felveendőnek tartja a jogszabály a nem közveszélyes elmebetegeket, ártalmatlan hülyéket, siketnémákat, nyo-

¹ 51.000/1899. B. M.

morékokat, vakokat, ha tartásra köteles hozzátartozóik nincsenek.² A jogszabályok nem tesznek említést azokról, akik nem betegek ugyan, de elaggottak és magukkal tehetetlenek, továbbá azokról sem, akiknek némi munkaerejük van ugyan, ez azonban nem elegendő arra, hogy létfenntartásukat vele biztosítsák. (Ezen kategóriák mellett meg kell emlékezni még egy csoportról. Ebbe a csoportba azok tartoznak, akik bár munkaerejük birtokában vannak, esetről-esetre olyan helyzetbe kerülnek, hogy létfenntartásukhoz szükséges tengődési minimumot sem tudják biztosítani.)

Annak a körülménynek a megállapítását, hogy közsegélyben kik rcszesítendőek és kik azok, akik közsegély nélkül megélni nem tudnak, a jogszabály nem rendezi.

A tartózkodási hely köteles a segélyezés szükségének beálltakor támogatást nyújtani. A tartózkodási hely a segélyezett lakhelyétől a segélyezési összeg megtérítését követelheti, ha a segélyezés összege a 20 pengőt meghaladja.

A rendelet meghatározza a lakóhely fogalmát. Lakóhelynek azt a községet, várost kell tekinteni, amelynek területén a szegény a segélyezést megelőzőleg eltelt öt év alatt egyhuzamban 3 évig lakott. A három hónapot meg nem haladó időnkénti távoliet a helybenlakást nem szakítja meg. Ha valaki a segélyt megelőzőleg 5 év alatt egyhuzamban 3 évig sehol sem lakott, lakóhelynek azt a községet kell tekinteni, amelynek területén az 5 évi időtartamon belül leghosszabb időt töltötte el. Ebbe az időtartamba nem lehet beszámítani a közkórházban, szegényházban, gyógyíthatatlanok menhelyén, vakok, siketnémák, nyomorékok intézetében eltöltött időt, valamint a letartóztatás időtartamát sem.

Megállapítja a jogszabály a feleség lakóhelyét. Ez férje lakóhelyéhez, a kiskorú gyermek lakóhelye az atya, örökbefogadott gyermek lakóhelye az örökbefogadó lakóhelye szerint igazodik. Az özvegy vagy férjétől különváltál! élő nő lakóhelye saját személye szerint állapítandó meg. A teljesen árva gyermek az utoljára elhalt szülő lakóhelyéhez, a törvénytelen gyermek lakóhelye az anya lakóhelyéhez igazodik.

A jogszabály a tartózkodási helynek biztosítja a jogot, hogy a kiadott segélyeket a lakóhelytől követelhesse. Ha a kiadott segélyek visszatérítését a lakóhelytől visszaköveteli, akkor a segélyezés

² 51.000/1899. B. M., 6000/1931. M. E. 16. §.

után a lakóhely községét azonnal értesíteni kell. Ha ezt az értesítést elmulasztja, nem követelhet a lakóhelytől nagyobb visszatérítést, mint amennyibe a segélyezés a lakóhelyén került volna. A lakóhely kívánhatja, hogy az állandó segélyezésre szoruló egyént hazaszállítsák, ez esetben a szállítási költségeket a lakóhely fizeti. Ha átmeneti segélyezés válik szükségessé, vagy ha a lakóhely az állandó segély költségeit viseli, hazaszállításnak nincs helye.³

A törvény rendelkezése értelmében a szülőnek tartási joga van a gyermekeivel szemben, ha ezek vagyontalanságuk és keresetképtelenségük következtében a tartásra rászorulnak, a gyermekek pedig vagyoni vagy kereseti viszonyaiknál fogva szüleik eltartására képesek.⁴ A jogszabály a községek javára biztosítja azt a jogot, hogy ha a segélyezett örökség vagy más körülmény folytán olyan helyzetbe kerül, hogy a kiadott segélyeket a segélyezett visszafizetheti, akkor azt követelhesse. Ugyancsak visszatérítési jog illeti meg a községet az esetben, ha a házastárs, szülő, vágygyermek kerül olyan helyzetbe, hogy a közsegélyezett eltartásáról gondoskodhat. Ezeket az összegeket a község a házastársiúi, szülőltől, gyermekektől közadók módjára hajthatja be.⁵

A tételes rendelkezések sehol sem határozzák meg, hogy mi az a támogatás, melyet a községeknek a közellátásba vetlek részére nyújtani kell. Általában a közsegélyre szorultak gondozására és ellátására vonatkozólag a közsegélyre szorultak testi és szellemi állapotát, személyes körülményeit és különleges bajait említi meg, mint szempontokat, melyek a megállapítás alapjául szolgálhatnak. Mindezeket azonban a községek anyagi helyzete és a helyi viszonyok figyelembevételével kell eszközölni.⁶

Önként értetődik, hogy a községek anyagi helyzete nem engedi meg, az ellátásnak minden vonatkozásban kielégítő módját, úgyszintén az egyes helyi megítélések is lényegesen változnak. Általánosságban a közellátásnak ki kell terjedni azoknak a szükségleteknek pótlására, amelyekben a közsegélyekre szoruló hiányt szenved. Az élelmezés, lakás, ruházat, fűtőanyag, tisztántartás, ápolás és gyógykezelés azok a szükségletek, amelyek kielégilendők. Hogy az egyes szükségletek meddig és milyen mértékig jelentkeznek, az helyi megítélésre tartozik.

³ 6000/1931. M. E. 17., 18., 19., 21., 22. §§.

⁴ Raffay: Magyar Magánjog. — ⁵ 6000/1931. M. E. 23. §.

⁶ 51000/1899. B. M.

A közellátásba vett szegények gyógykezelését a jogszabályok a nyilvános betegápolási póttadó terhére engedélyezett hozzájárulásból eszközük. A m. kir. belügyminiszter az egyes orvosoknak felhatalmazást ad, hogy a szegények részére gyógyszereket gyógyászati segédeszközöket ingyenesen rendeljenek.

A közsegélyre szorulókról évenként pontos és sorszámossal ellátott nyilvántartást kell vezetni és azok másolatát valamint az időközben beállt változásokat a rendelésre feljogosított orvosokkal közölni kell. A jogszabály részletesen előírja a közgyógyyszerellátás terhére rendelendő gyógyszereket, gyógyászati segédeszközöket és azoknak kiszolgáltatási módját.⁷

A közsegélyezés módjáról és mérvéről kiadott jogszabály a törvényhatóságokat és nagyobb városokat utasítja, hogy szegényházak, gyámoldák, hasonló intézetek létesítésére törekedjenek.⁸

Ez a rendelkezés képezi a szegényházak alapját. A közellátásba vettek legnagyobb része olyan, hogy ápolásra, gondozásra szorul. A gondozás egyik megoldási módja a szegényházakban, aggápoldákban való elhelyezés. A gondozás kérdésének rendezését a jogszabályokban nem találjuk, mindössze említi a szegénygondozást az a jogszabály, amely a kolduskérdés rendezésének ajánlását az „egri norma“-ra való utalással tartalmazza.⁹

A szegényügy rendezését a jogszabály a társadalmi jótékonyosság igénybevétele mellett, az önkormányzatok feladataképen jelöli meg. A szegénygondozás eddig a társadalmi jótékonyság keretén belül nyert megoldást. A társadalmi gondozás eredménye képen jelentkeznek a különböző intézetek, amelyekben a gondozottak elhelyezést nyernek és amelyekben különféle társadalmi és egyházi alakulatok végzik a gondozást.

A közellátásra szoruló kérdés, mint probléma, ezidőszert még rendezve nincs, csak kísérletek történnek megoldására. A szegénygondozás és segélyezés összekapcsolása a közületekre háramló rendkívüli terhek csökkentésének szüksége állítja e kérdést az érdeklődés előterébe. Cél: a termelésből bármilyen okból kifolyólag kiesetteknek emberi módon való eltartása. A közellátásba vettek megfigyeléséből az a következtetés vonható le, hogy e kategóriába tartozók 3 csoportot képeznek: az első csoportba tartoznak azok, akik teljesen tehetetlenek és teljes ápolásra szorulnak, a második csoportban vannak azok, akik némi, megerőltetéssel nem járó munkát tudnak végezni, a harmadik csoportba sorozhatók, akiknek munkabírása testi állapotuknál, vagy koruknál

⁷ 400/1932. N. M. M.

⁸ 51.000/1899. — * 266.800/1935. B. M.

fogva annyira csökkent, hogy a rendes gazdasági életben a versenyt felvenni nem tudják. E három csoportot célszerű egymástól különválasztani s egyéniségükhöz mért bánásmóddal, gondozással meg kell őrizni emberi önérzetüket. Az önérzet biztosításának egyetlen módja a munka. Érezniük kell, hogy törődöttségük ellenére a társadalomnak hasznos tagjai, és eltartásukhoz saját kezük munkájával járulnak hozzá. A gondozásból folyó élelem, ruha, lakás, tüzelő-ellátás, mint ellenérték szerepeljen, melynek a gondozottak szeme előtt világosan kell állani. Ez a megoldási mód biztosítja a parazitizmustól való mentesülést.

A szegénységélyezésre fordított összegeket külön alapon az ú. n. szegényalapon kezelték. A szegényalap a törvényhatóság ellenőrzése és felügyelete alatt állott.¹⁰

A jogszabály megengedi, hogy azokat az alapokat, amelyek rendeltetési célúknak már nem felelnek meg, megszüntessék, illetve több ilyen alapot összevonjanak.¹¹

A jogszabály minden város és község köteletségévé teszi, hogy szegényeikről gondoskodják. Az évi költségvetés összeállítása alkalmával szegényügyi költségek címén olyan összeget kell felvenni a költségvetésbe, amely a szükségletet fedezi és a szegényalaphoz ieljesen megfelelő fedezetet nyújt. A jogszabály szűkebb körű és tágabb körű szegénygondozási költségeket említ. Szűkebb körű gondozási költségek a szegénygondozás feladataival felmerülő kiadások, amelyeknek fedezetről minden körülmények között és teljes mértékben gondoskodni kell. Azoknak a községeknek, amelyek elegendő anyagi erővel nem rendelkeznek, köteleességük vizsgálat tárgyává tenni, hogy a költségvetésbe felvett összeg a szegények ellátására elegendő-e, és hogy az e téren felmerülő kívánalmaknak eleget tudnak-e tenni. A jogszabály gondoskodik arról az esetről is, ha a községek nem tudnak eleget tenni a szegényügyi ellátás köteleységének. Ilyen esetben a terhek könnyítése érdekében a szegényügyi ellátás céljából veheti igénybe a törvényhatóságnak segélyét.¹²

Lehetőséget nyújt arra, hogy több község, feltéve, ha azok egy törvényhatóság területén vannak, a szegényügy ellátása céljából egyesülhessenek és e községek egységes szegényalapot létesíthessenek. A törvényhatóságoknak köteleességük, hogy területükön lévő községeket szegényügyi szükségleteik és teherbíró képességük szempontjából állandóan figyelemmel kísérik és azokon a

¹⁰ 8803/1872. B. M.

¹¹ 171.000/1924. B. M. — ¹² 1886: XII. t.-c. 145. §.

helyeken, ahol erre szükség van, a szegények ellátása céljából a községek egyesítését előmozdítsák, esetleg elrendeljék.¹³

A közigazgatási hatóság kihágási ítéletei alapján befolyó büntetéspénzeknek felerésze a község szegényalapját illeti. Ugyancsak a szegényalap bevételeit gyarapítják az elkobzott és gazdátlan jószágok értékesítéséből befolyó büntetéspénzek felerésze.¹⁴

Azok, akik maguk vagy hozzátartozójuk részére a létfenntartásra szükséges javakat megszerezni nem tudják, vagy a közhatóságok segélyezését veszik igénybe, vagy a társadalom, ^g egyházak könyörületességéhez fordulnak és ilymódon kéregetés révén próbálják életfenntartásukhoz szükséges anyagi eszközöket megszerezni.

A koldulás ügye a társadalmi megbetegedéseknek egyik veszedelmes fajtája. Koldulás, könyöradomány gyűjtés alatt magán-személy részéről saját vagy közeli hozzátartozójának létfenntartására szolgáló pénzbeli vagy természetbeni adományok gyűjtése értendő.¹⁵ Koldusnak nyilvánítja a törvény azt az egyént, aki nyilvános helyen vagy házról-házra járva saját részére alamizsnái gyűjt és ebből tartja fenn magát.¹⁶ A törvény a személyt határozza meg, aki a cselekményt elköveti. A rendelet ellenben magát a cselekményt határozza meg és kiegészíti a törvény rendelkezését. Magyaroztatát adja annak, hogy a koldulás cselekménye alatt mi értendő.

A koldulás kérdésénél két kategóriát kell megkülönböztetni. Az egyik kategóriába tartoznak azok, akik teljes munkaerejüknek birtokában vannak és kenyérkereső tevékenységei nem akarnak folytatni, hanem a megélhetésnek könnyebb módját választják, egyesek hiszékenységgel visszaélnek, nyomorúságos élet állapotát színlelik és így maguk részére könyöradományokkal biztosítanak. Ezek a kéregetők. A koldusoknak munkabíró részével, illetőleg a kéregetőkkel szemben a törvénynek megtorló intézkedései érvényesek, melyeket fentebb a közveszélyes munkakerülésnél, csavargásnál említettünk.

A könyöradományból élők másik részét a társadalmi életben hasznos javakat termelők sorából kieseitek képezik. Ezek valamely oknál fogva, — mely lehet testi vagy szellemi fogya-

¹³ 72.100/1926. N. M. M. — ¹⁴ 1901: XX. 23. §.

¹⁵ 81.000/1924. B. M. — ¹⁶ 1897: XL. 66. §.,

tékosság, vagy az öregkorban megnyilvánuló tehetetlenség, — abba a helyzetbe jutottak, hogy létfenntartásukat biztosítani nem tudják és megélhetésükre más mód, mint a közönség könyöradományának gyűjtése, nem nyílik. Ezeknek eltartása a társadalmi szolidaritásból kifolyólag a köznek a feladata.

Az első jogszabály, amely a koldusüggyel kapcsolatban megjelent, a koldulás megszüntetésére hívja fel a törvényhatóságokat. A koldusokat kétfelé választja és a munkaképesek részére kereset biztosítását rendeli el, míg a munkaképtelenekre vonatkozólag a községek eltartási kötelezettségét írja elő.¹⁷ Az első községi törvény a jótékony intézetek segélyezését is figyelembe veszi, valamint az egyesek könyöradományában is olyan lehetőséget lát, amely a községeket a szegényellátási kötelezettségében segíti és csak abban az esetben, ha ezek az erőforrások nem elegendőek, állapítja meg a községek eltartási kötelezettségét a magukat ellátni nem tudó szegénnyel szemben. A törvény a község anyagi erejének és teljesítő képességének határain belül biztosítja a szegényügy ellátását.¹⁸ A költségek az illetőségi községet terhelik.¹⁹

A könyöradományok gyűjtése körül jelentkező visszaélések elhárítását célozzák a büntető rendelkezések, (lásd Munkakerülést). A könyöradománygyűjtést (koldulást) a jogrend szabályozni kívánja. Kimondja, hogy könyöradományokat gyűjteni csak előzetes hatósági engedély alapján szabad. Az engedélyt egy törvényhatóság területére az alispán, városi törvényhatóság területére a polgármester, több törvényhatóság területére a belügyminiszter adja meg. Az egész ország területére érvényes könyöradománygyűjtési engedély kiadását a jogszabály kizárja. Az engedélyt csak az illető törvényhatóság területén állandóan lakó, erkölcsileg teljesen megbízható egyén részére adnak ki. A könyöradomány gyűjtésére vonatkozó engedély csak személyre szól és az másra át nem ruházható. Kivételnek van helye az esetben, ha az engedélyt kérő olyan betegségben szenved, vagy olyan testi fogyatkozása van, amely miatt a gyűjtést maga nem végezheti. Ilyenkor megengedhető, hogy a gyűjtést a hozzátartozó végezze, de a hozzátartozó nevét is fel kell tüntetni az engedélyben. Az engedély meghatározott időre szól, de legfeljebb hat hónapi idő-

¹⁷ 4682/1867. B. M. — ¹⁸ 1871: XVIII. 131. §. — ¹⁹ 8803/1872. B. M.

tartamra lehet azt kiállítani. Gyógy- és üdülőhelyekre könyöradomány gyűjtési engedélyt kiadni nem lehet.²⁰

Az engedély lejártával azt a hatóság visszavonja. „Haladéktalanul vissza kell vonni az engedélyt akkor is, ha az engedély birtokosának életviszonyaiban olyan változás áll be, amely *a)* segíelyezést szükségtelenné teszi, *b)* az engedély birtokosának erkölcsi megbízhatósága utólag kifogás alá esik, *c)* utólag kiderül, hogy az engedély birtokosa azt a hatóság megtévesztésével kapta.”²¹

A jogrend gondoskodik a közvetett koldulás kiküszöböléséről. Az utazó közönséget, az utcán járókelőket különféle ürügyek alatt zaklató, engedély nélküli koldulókkal szemben kívánja a jogszabály a megtorló eljárás folyamatbátételét és az eljárás érdekében a könyöradomány szabályozására szóló rendelkezés pontos betartását.²² A társadalom tagjainak hiszékenységet kihasználó, közvetett koldulás kiküszöbölése érdekében elrendeli a jogszabály, hogy értéktelen sajtótermékek és egyéb tárgyak értékesítésével kapcsolatos, de koldulást célzó árusítási engedélyeket ne adjanak ki. Amennyiben azt tapasztalnák, hogy ilyen sajtótermékek vagy egyéb tárgyak árusításával kapcsolatban koldulás célzata van előtérben, a kihágást eljárást az árusítókkal szemben folyamatba kell tenni.²³

Ha külföldiek üznek ilyen közvetett koldulást hírlapok s egyebek árusításával kapcsolatban, őket azonnali hatállyal ki kell utasítani.²⁴

Roscher V.: A szegénygyámolítás és szegényügyi politika rendszere. Szeged. 1905. — Arányi M.: Társadalmi képek. Bp. 1912. — Webb Sidney és Beatrice: A szegénység problémája. Bp. — Heller: Szociálpolitika. Bp. 1920. — Dr. Vass József: Az antik és keresztény szegénygondozás szelleme. Társadalompolitika. 1930. V.—VI. — Dr. Pálos K.: Szegénység, szegénygondozás. Szombathely 1934.

²⁰ 172.172/1936. B. M. ²¹ 81.000/1924. B. M.

²² 150.067/1926. B. M. — ²³ 249.278/1928. B. M. — ²⁴ 1163/1931. B. M.

Kórházak. Gyógykezelés.

A szociális és a közegészségügyi védelemnek szoros összefüggése teszi szükségessé, hogy a társadalom beteg tagjainak, különösen az anyagilag és társadalmilag gyengébb helyzetben lévőknek testi megbetegedésével kapcsolatos védő intézkedéseket a jogrend szabályozza. A testi betegségek leküzdése, gyógyítása, az ellenük való védekezés intézeteket és eszközöket igényel, melyeknek igénybevétele, az értük fizetendő díjak mértékét közérdekből meg kell állapítani. A közegészségügy vezetését a törvény a hatósági igazgatás körébe sorozza. A törvény szövege szerint mindaz, ami a közegészségügy fenntartására, javítására és a megromlottak helyreállítására szolgál, hatósági intézkedés tárgyát képezi.¹ A törvényből folyik a államnak az a kötelessége, hogy a gyógyító intézetekről gondoskodjék, valamint a gyógyszereket és gyógyeszközöket mindazok számára biztosítsa, akik rá vannak utalva.

A gyógyítás szolgálatában állanak a kórházak és a gyógyintézetek. A törvény rendelkezései szerint a köz- és magánkórházak felállítása a törvényhatóság meghallgatásával csak belügyminiszteri engedéllyel történhet. A jogszabály különbséget tesz az állami, közkórház, nyilvános jelleggel felruházott kórház és magánkórház között. A törvény szerint az állami kórházak és gyógyintézetek közvetlenül a belügyminiszter felügyelete és igazgatása alatt állnak. A közkórházak azok az intézetek, amelyek rendszeres igazgatással rendelkeznek és olyan felszerelésük van, hogy helyi, esetleg a vidéki szükségleteknek kielégítésén kívül még megfelelő számú idegen illetőségű beteg befogadására is alkalmasak. Ezek csak olyan intézetek lehetnek, amelyeknek megvan a módjuk arra, hogy hevenyferlőző betegeket elkülönítve gyógyíthassanak, külön belgyógyászati, sebészeti, bujakóros osztályok és elmebetegek elhelyezésére szolgáló megfelelő számú cellájuk van.²

¹ 1876: XIV. 1., 2. §. — ² 1876: XIV. 57. § és 140.000/1907. B. M.

Közkórházon *a)* az állam, a törvényhatóságok és a községek által fenntartott kórházakat, ha közkórházi jellegüket a m. kir. népjóléti és munkaügyi miniszter, most belügyminiszter elismeri,

b) az állami elme- és ideggyógyintézeteket,

c) a tudományegyetemi klinikákat,

d) az állami bábaképző intézeteket,

e) azokat a magánkórházakat, hasonlóképen azokat a szülőházakat és anyaotthonokat, valamint azokat a gyógyíthatatlan betegek befogadására szolgáló intézeteket kell érteni, amelyeket a m. kir. népjóléti és munkaügyi miniszter, most belügyminiszter közkórházi jelleggel felruház.³

Nyilvános jelleggel felruházott kórházakon azok a kórházak értendők, amelyeket a tulajdonos kérelmére a belügyminiszter nyilvános jelleggel ruház fel. Ez csak akkor történik meg, ha a kórházak berendezését és igazgatását a belügyminiszter alkalmasnak találja. A nyilvános jelleggel felruházott kórházak a betegek ápolási díját maguk állapítják meg, a díjakat tartoznak a belügyminiszternek bejelenteni. A szegény betegekért járó ápolási díjakat pedig, amelyeknek fizetése az Országos Betegápolási Alap terhére történik, előzetes tárgyalás után a belügyminiszter a kórház fenntartójának előzetes meghallgatásával maga állapítja meg.⁴

A magánkórházak és gyógyintézetek csak olyan betegeket kötelesek felvenni, amilyen betegségek gyógyítására berendezkedtek. Idegen betegeket csupán rögtöni életveszély esetén kötelesek befogadni. Magánkórházak és magángyógyintézetek az Országos Betegápolási Alaptól ápolási díjat nem kérhetnek.

Kivételt a következő esetekben állapít meg a jogszabály: ha valamely községben közkórház vagy nyilvános jelleggel felruházott kórház nincs, bújakóros vagy elmebajos beteget felvehet, de köteles ezt az elsőfokú közegészségügyi hatóságnak 24 órán belül bejelenteni, a hatóság pedig köteles a beteget szakközegével megvizsgáltatni és további ápoltatása iránt azonnal intézkedni.⁵

Állami kórházakban és gyógyintézetekben a belügyminiszter rendelkezése szerint veszik fel a betegeket. Közkórházak és nyilvános jelleggel felruházott kórházak kötelesek minden jelentkező beteget akár helyi vagy idegen illetőségű, akár magyar, akár idegen honos személy az, különbség nélkül mindaddig, amíg férőhely van,

³ 6000/1931. M. E. — ⁴ 140.000/1907. B. M. — ⁵ 35.000/1902. B. M. 81. §.

felvenni. Magánkórházak és gyógyintézetek csak olyan betegeket kötelesek felvenni, amelyeknek gyógyítására berendezkedtek. Kivételt az életveszély képez, ez esetben tekintet nélkül a betegség minőségére, minden beteget fel kell venni.

A közkórházi ápolás költségeit a kórházba szállítás költségeivel együtt az ápoló, ennek fizetéseképtelensége esetén a fizetésre köteles hozzátartozója fizeti abban az esetben, ha a jogszabály kivételt nem tesz, illetőleg ha a beteg vagy hozzátartozója valamely biztosító intézetnek nem tagja. Fizetésre köteles hozzátartozók: a házastárs, a szülő és a gyermek.

Kórházi ápolási költség megfizetési kötelezettsége alól kivesszi a jogszabály a közkórházban szülő nőket és szülőteiket a gyermekéig befejezéséig. A ragadós és fertőző betegeket abban az esetben, ha hatósági rendelkezés alapján ápolják őket kórházban. Nemi betegség és trachoma miatt közkórházban ápoltakat, továbbá azokat az elmebetegeket, akiket a kórházakban ápolnak arra az időre, míg az OTI-tól gyógykezelést igényelhetnek. A háborús katonai szolgálat következtében beállt vagy azzal okszerű összefüggésben lévő betegség vagy sérülés miatt közkórházban ápolt rokkantakat abban az esetben, ha létfenntartásukat az ápolási költségek megfizetése súlyosan érintené. A közkórházakban szülő nők, továbbá a ragadós és fertőző betegség miatt közkórházba szállítottak és nemi betegség miatt közkórházakban ápoltak, ha vagyonnal rendelkeznek és nem tartoznak valamely biztosító intézet kötelékébe, saját személyükben a költségeket megfizetni kötelesek. Ugyanígy a házastársra vonatkozólag a jogszabály fenntartja a fizetési kötelezettséget szülés esetére. Ha azonban a közkórházi ápolási költségek behajtása az ápolóra, illetőleg fizetésre köteles hozzátartozójára létfenntartás szempontjából veszélyes lenne, úgy annak egészben vagy részbeni elengedésére megadja a jogszabály a lehetőséget.⁶ Ilyen esetekben az ápolási költséget a nyilvános betegápolási átalány fedezi.

A nyilvános betegápolási átalány terhére esnek a közkórházakban ápolt magyar vagy külföldi honos szegény betegek, akiknek ápolási költségeit a fizetésre köteles hozzátartozók, vagy biztosító intézetek nem térítik meg;

a közkórházakban ápolt szülőnők, amennyiben sem maguk,

⁶ 6000/1931. M. E.

sem házastársuk fizetésre nem képes, szülöttükkel együtt a gyermek-
agy befejezéséig;

a ragályos vagy fertőző betegségben szenvedők, amennyiben saját személyükben fizetésre nem képesek, ha kórházi ápolásukat az elsőfokú közegészségügyi hatóság rendelte el. Ragályos vagy fertőző betegségben szenvedők kórházba szállítását csak abban az esetben lehet elrendelni, ha otthon nem különíthetők el, vagy betegségük olyan súlyos természetű, hogy kórházba szállításukat közérdek teszi szükségessé.

Betegápolási átalány terhére esnek a nemi betegségben vagy trachomában szenvedők ápolási költségei, ha saját személyükben a költségeket megfizetni nem tudják. Ezeknél hatósági orvosi bizonyítvánnyal kell igazolni az ápolás szükségességét. A hatósági orvos a bizonyítványt csak akkor adhatja ki, ha a beteg fokozottan fertőző, otthon nem különíthető el és kellő ápolásban nem részesülhet, vagy rajta műtétet kell végrehajtani. A elmebetegek ápolási költségei az esetben számolandók a betegápolási átalány terhére, ha az OTI-nak vagy valamely más biztosító intézetnek tagjai, arra az időre, amelyre egyébként az intézettől gyógykezelést igényelnének. Végül a betegápolási átalányt terhelik a háborús katonai szolgálatból vagy az azzal okszerű összefüggésben lévő betegségben szenvedők ápolási költségei.⁷

A gyógykezelés alatt állók ápolási költségeit a fizetésre köteles hozzátartozóktól közadók módjára lehet behajtani. Ha a fizetésre köteles személy létfenntartását az ápolási költségek behajtása veszélyeztelné és ezt a körülményt az illető hatósági bizonyítvánnyal igazolja, az ápolási költség teljes vagy részbeni elengedését kérheti.⁸

A közkórházakban felvett beteg legfeljebb 3 hónapig ápolható közköltségen, ezen túlterjedő ápolásra csak a kórházigazgató adhat kivételesen engedélyt. A nemi beteg és trachomás beteg, valamint a fertőző betegek és a háborús katonai szolgálattal vagy ezzel okszerű összefüggésben lévő betegek, ha három hónapot meghaladó időre kórházi ápolást igényelnek, további időre is közköltségen ápolhatók.

A közkórházakban elhalt vagyontalanokat a nyilvános betegápolási átalány, illetőleg a napi ápolási költséghezjárulás ter-

⁷ 1300/1932. N. M. M. — ⁸ 1300/1932. N. M. M.

hére kell eltemettetni, ha fizetésre képes és köteles hozzátartozóik nincsenek.⁹

Elmebeteget ápolásra csak olyan kórházakban lehet felvenni, amelyeknek elmeosztálya van. Az elmebeteg felvételéről a kórház-igazgató köteles a kórházra illetékes királyi járásbírósnak jelentést tenni. A bejelentés akkor is kötelező, ha a kórház más osztályán ápolt beteget ugyanazon kórház elmeosztályára helyezik át. A bejelentéshez minden esetben csatolni kell a kórházi leletet és a hatósági, esetleg kezelő orvosnak a bizonyítványát a beteg elmebeli állapotáról.¹⁰

Azt az elmebeteget, akit a hatóság szállíttatott be gyógyintézetbe, továbbá az olyan beteget, aki ön- vagy közveszélyes, csak a beteg törvényes képviselőjének vagy ennek írásbeli beleegyezésével más hozzátartozójának kérelmére és csak akkor lehet elbocsátani, ha az átvevő fél hatósági bizonyítvánnyal igazolja, hogy a beteg házi ápolásban kellő felügyeletben és orvosi kezelésben részesíthető, hogy sem önmagára, sem a közbiztonságra nem jelent veszélyt. Ha törvényes képviselő nincs, a beleegyezést a gyámhatóság adja meg. Azt az elmebeteget, akinek állapota nem javul, míg ön- és közveszélyes, továbbá azt, aki bűnvádi eljárás alatt áll, vagy akivel szemben a bíróság a bűnvádi eljárást elmebetegség miatt jogerősen megszüntette, amennyiben ön- és közveszélyessége megszűnt, csak a törvényes képviselőjének vagy más hozzátartozójának kérésére és annak hatósági igazolása mellett, hogy a beteg kellő házi ápolásban, orvosi gyógykezelésben, ellátásba és szigorú felügyeletben részesül és ha az „elmebeteg ellenőrző bizottság“ helyszíni vizsgálat alapján a beteget elbocsáthatónak minősítette, lehet a gyógyintézetből elbocsátani. Mivel az ilyen elmebeteg visszaesés folytán ismét közveszélyessé válhat, az ebből származó balesetek megelőzése céljából, a beteg elbocsátását az intézet igazgatója tartozik a beteg tartózkodási helybe szerint illetékes elsőfokú közegészségügyi hatósággal — a betegre vonatkozó tájékoztató adatok mellett — közölni. A hatóság az ilyen egyént kellő kímélettel megfelelő módon felügyelet alatt tartja és ha a beteg tartózkodási helyét változtatná, arról az illetékes elsőfokú közegészségügyi hatóságot további felügyelet gyakorlása végett értesíti.¹¹

⁹ 1300/1932. N. M. M. — ¹⁰ 1300/1932. N. M. M. — ¹¹ 1300/1932. N. M. M.

A jogszabály a városok, községek kötelességévé teszi, hogy saját területükön a szegény betegek részére rendelt gyógyszerek és gyógyászati segédeszközök költségeit fedezzék. A gyógyszerek rendelését csak hatósági vagy a belügyminiszter részéről arra felhatalmazott magánorvosok eszközölhetik. Ugyancsak a községek kötelesek gondoskodni a kórházi ápolásban nem részesülő szegény betegekről, gyógyíthatatlanokról, hülyékről, süketnémákról, vakokról és nyomorékokról, amennyiben más ellátásban nem részesülnek és az állami gyermekmenhely kötelékébe nem tartoznak. A szegény betegek részére gyógyszerek és gyógyászati segédeszközök rendelésének és kiszolgáltatásának módját törvény állapítja meg és szabja meg a költségek mértékét, valamint az ingyen gyógyszer rendelésnek igazgatási szabályait.¹²

A jogszabály alapján a nyilvános betegápolási pótadóból a belügyminiszter évenként előre meghatározott átalányt bocsát e célból a törvényhatóságok rendelkezésére. A jogszabály felhatalmazza a törvényhatóságok első tisztviselőit, hogy az átalány meghatározott részét — amelynek felső mértékét 10 %-ban állapítja meg — visszatarthassák, hogy ebből az esetleg felmerülő rendkívüli gyógyszerfogyasztást fedezhessék. Kötelezi a rendelet a városokat és a községeket, hogy a közgyógyyszer és gyógyászati segédeszközök ellátás szükségletét a költségelőirányzatban évről-évre úgy irányozzák elő, hogy az előző évek fogyasztási adatainak figyelembevételével a gyógyszerellátást az ellátmány nélkül is biztosítsa.

Ingyen közgyógyyszerellátásra igényt tarthatnak:

- „1. akik egyébként is közsegélyre szorulnak,
2. akik bár közsegély nélkül tartják fenn magukat, de keresetük, illetőleg jövedelmük csekélysége miatt csak a legszorosabban vett létfenntartásukról képesek gondoskodni,
3. azok a nehezebb anyagi viszonyok között élő hadirokkantak, akik járadékellátásban részesülnek, rokkantságukkal összefüggő megbetegedések esetében; rokkantságuk kórokát azonban a község (város) által e célra kiállított egyéni lappal minden esetben igazolni tartoznak,
4. az állami gyermekmenhely kötelékébe tartozó, de gyermektelepekre külső gondozásba kiadott gyermekek,
5. akik bár az 1—4. pontban megjelöltek közé nem tartoznak,

¹² 6000/1931. M. E.

de az igénylés idejében oly súlyos anyagi viszonyok között vannak, hogy a feltétlenül szükséges gyógyszer árát képtelenek megfizetni.“

A jogszabály részletesen előírja a gyógyszereket. A rendelvények kiállítását a gyógyszerek kiszolgáltatását és a gyógyszerek elszámolási módját, valamint a kiszolgált gyógyszerek ellenőrzését.

A közgyógyoszerellátásra igényjogosult egyén olyan esetben, ha munka- és keresőképességének, valamint gyógyulásának előmozdítása végett arra elkerülhetetlenül szüksége van, gyógyászati segédeszközt is kaphat. Gyógyászati segédeszközt is csak előírt vényen lehet rendelni. Ezen pontosan meg kell jelölni azt a körülményt, amely a gyógyászati segédeszköz rendelését szükségessé teszi. A rendelet az orthopád cipőt, gummíharisnyát, tolószéket, műfogsort kiveszi a rendelhető gyógyászati segédeszközök közül. Ha a beteg egy ízben már kapott gyógyászati segédeszközt, újat csak akkor kérhet és ilyent részére csak az esetben lehet újólág rendelni, ha a rendelésre feljogosított orvos kétségtelenül megállapította, hogy a régi nem használható és kijavításra sem alkalmas. A gyógyászati segédeszköz rendelésére jogosult orvos az általa kiállított vényt a törvényhatósági tisztii főorvosnak adja át, aki a vényre véleményét rávezeti és a vényt a polgármesterhez felterjeszti. A tisztii főorvos véleménye alapján a törvényhatóság első tisztviselője a gyógyászati segédeszköz beszerzését engedélyezi vagy megtagadja és elhatározását a gyógyászati segédeszköz árának feltüntetésével véghatározat alakjában a rendelvény hátlapjára rávezeti és a betegnek kézbesíteli.¹⁸

A lüdvész a legjobban pusztító népbetegségek közé tartozik. Leküzdése céljából az államhatalom minden eszközt megragad, így: a tuberkulózist ismertető iratokat osztatott szét az ország minden részén és az országban beszélt minden nyelven. A célt szolgálják a tuberkulózis leküzdésére alakult különféle szövetségek, egyesületek és intézmények.

Legnagyobb veszedelmet jelentik a nyílt tuberkulózisban szenvedők, mert ezek a lakás, a hivatal, vendéglő stb. helyiségeit megfertőzik. Ezzel olyan egyéneknek is kárt okozhatnak, akikkel közvetlenül nem is érintkeznek. Az egészségesek védelme szempontjából szükséges, hogy a tuberkulózisban szenvedőkről a hatóság tudomást szerezzen.

¹³ 400/1932. N. M. M.

Az 1876: XIV. t.-c. 80. §-a a tuberkulózist ragályos betegségnek nyilvánítja és bejelentést követel a következő esetekben:

1. Bejelentésnek van helye, ha tüdőszorvadásban, gégesorvadásban vagy nyílttuberkulózisban szenvedő egyén meghal.

2. Törvényhatósági és megyei városokban a haláleset kötelező bejelentésén kívül azoknak a lakásváltoztatását is be kell jelenteni, akik a nevezett betegségben szenvednek.

3. Ugyancsak be kell jelenteni az ilyen betegeket, ha másokkal lakó társaikat veszélyeztetik, ha intézetekben, iskolákban, szegényházakban, árvaházakban, szállodákban stb.-ben másokkal együtt laknak, étkeznek és az iskolákban előforduló eseteket akár a tanszemélyzet, akár a tanulók között fordul elő a ragályos megbetegedés.

A bejelentésre kötelezve van: haláleset alkalmával a halottkém, lakásváltoztatás esetén a kezelőorvos, illetőleg a beteg háztartásának feje, a 3. pont alatt felsorolt esetben az intézeti igazgató, illetőleg a vezető, iskolákban az iskolaorvos, a tanító, illetőleg a beteg kezelőorvosa.

A nyílt gümőkór (nyílt tüdő- és gége-, csont-, mirigy- és bőrtuberkulózis) kötelezőleg bejelentendő fertőző betegség.¹⁴

A bejelentések hatósági beavatkozást vonnak maguk után. A hatósági beavatkozás kettős célt szolgál: 1. a betegről való gondoskodást, 2. orvosi útbaigazítással az egészségesek megóvását.¹⁵

A tüdőbetegek kórházi ápolására vonatkozóan külön jogszabály intézkedik. Azokban a kórházakban, amelyeknek külön tuberkulózis osztályuk nincs, egy-egy betegszoba tartandó fenn tüdőbeteg férfiak, illetőleg nők részére. Ezekben a szobákban csakis tüdőbetegek helyezhetők el. A szobák befogadóképességének megállapításánál tekintettel kell lenni az egy-egy betegre számított térfogat nagyságára, a jó és gyakori szellőztetésre. Részletesen rendelkezik a jogszabály a beteg által használt evő- és ivóeszközök kezelésére, ágyneműjére, a betegszobák tisztítására vonatkozóan.¹⁵

A tisztviselői betegsegélyezés lehetővé teszi, hogy előzetes kérelem alapján az OTBA tagok tüdőbelegszanatóriumi ápolást vehessenek igénybe. A kérelmet a Közszolgálati Alkalmazottak Nemzeti Szövetségénél kell előterjeszteni.¹¹

Szegénysorsú tüdőbetegek pedig a m. kir. mátrai állami sza-

¹⁴ 191.049/1912. B. M., 36.500/1930. N. M. M.

¹⁵ 191.049/1912. B. M., 110.864/1926. N. M. M.

¹⁶ 42.818/1913. B. M. — ¹⁷ 1000/1932. P. M.

nalóriumban, a debreceni Augusztá, valamint a gyulai József szanatóriumban nyerhetnek ingyenes ápolást. A szanatóriumi ápolást a mátrai állami szanatórium igazgatójánál kell kérvényezni és a szanatórium igazgatója fogja a kérelmezőt értesíteni, hogy a beteg melyik szanatóriumba nyer beutalást.¹⁸

A háború megnövelte a tuberkulózisban szenvedők létszámát. A betegség továbbterjedéséneit megakadályozása céljából a kormányzat a társadalom figyelmét felhívta a küzdelemben való részvételre és vidéki patronázs bizottságok megalakítását látta célravezetőnek. E patronázs egyesületek végeznék a jogszabály szerint a gondviselői, nevelői és egyúttal az ellenőrző felügyeleti feladatot.¹⁹

A Tuberkulózis Elleni Küzdelem Országos Bizottsága a népbetegségek elleni küzdelem munkábavett újjászervezésére való tekintettel 1936. évi május hó 1-vel megszűnt és a tuberkulózis elleni védekezéssel kapcsolatos ügyeket a jövőben a belügyminiszter központilag látja el.²⁰

A visszavándorlók megvizsgálása a tuberkulózis szempontjából nagy jelentőségű. A község előjáróságának kötelessége, hogy a községbe visszatért, illetőleg ott letelepülő visszavándorlókról a hatósági orvosnak jelentést tegyen. A vizsgálatot végző közhatósági orvos a megvizsgáltaknak igazolványt ad. Ha a vizsgálat alkalmával azt tapasztalná, hogy a visszavándorolt nyílt tuberkulózisban szenved, köteles a vizsgáló orvos az elsőfokú közegészségügyi hatóságnak jelentést és javaslatot tenni, hogy minő óvrendszabályokat lehet, illetőleg szükséges foganatosítani. Az elsőfokú közegészségügyi hatóság ezután megállapítja a körülményekhez mért szükséges intézkedéseket és azok megtételét a községi előjáróságok útján elrendeli.²¹

Weis I.: A nemzet egészsége. Magyar Szemle. 1928. 15. — Bikkal D.: Mozgó dispensaire a tuberkulózis elleni küzdelem szolgálatában. Társadalompolitika. 1930. 5—6. — Bikkal: A tbc. elleni biztosítás első 16 hónapja Olaszországban. Társadalompolitika. 1930. 111. 1—2. — Czakó: A drezdai egészségügyi világhiállítás. Társadalompolitika. 1930. III. 3—4. — Dr. Vándor K.: Bátortság, Tüdőbetegek! Kispeszt. 1931. — Dr. Somogyi Zs.: Egészségügyi munkánk. Bp. 1933. — Gortvay-Téglássy: A nemzeti munkaprogramm egészségügyi részei. Magyar Szemle. 1933. 65. — Gortvay Gy.: A közegészségügy reformjának irányelvei. Bp. 1934. — Molnár F.: Az emberért. Bp. 1935. — Gortvay Gy.: A nép-egészségügyi múzeum munkája. Bp. 1935. — Gortvay Gy.: A gazdasági válság és népegészségügy. Bp. 1936.

¹⁸ 232.370/1932. B. M. — ¹⁹ 51.770/1918. B. M.

²⁰ 230.041/1936. XIII. B. M. — ²¹ 109.475/1914. B. M.

Hadigondozás.

A hadigondozott ellátásáról szóló jelenleg érvényben lévő rendelkezéseket az ú. n. hadirokkant törvény, 1933. évi VII. t.-c. valamint ennek terjedelmes végrehajtási rendelete a 9300/1933. H. M. ein. hg. számú utasítás tartalmazza.

Ezek szerint a hadigondozás áll:

1. állandó jellegű pénzbeli ellátásból,
2. rendkívüli esetre szóló segélyszerű pénzbeli szolgáltatásból,
3. gyógyászati ellátásból,
4. rokkantotthoni és nevelőintézeti ellátásból,
5. új életpályára való kiképzés lehetőségéből,
6. egyéb (közszolgáltatási és alkalmaztatási, közlekedési, adó, tanulmányi stb.) kedvezményekből.

A Hrt. a hadirokkantakat, hadiözvegyeket, hadiárvakat, szülődén árvákat és a hadigondozott családtagokat 3 ellátási csoportba¹ (tishti, altishti és legénységi) sorozza és ezenkívül a hadirokkantakat 4 járadékosztályba osztja be. A járadékosztályok egyrészt* a keresőképesség %-ban kifejezett fokának, másrészt annak a mértéknek felelnek meg, amennyiben a rokkant munkaképességét teljesen elvesztette, vagy korábbi kereső foglalkozását megváltoztatni kényszerült.

A hadigondozott családtagok járadéksegélyt élveznek abban az esetben, ha létfenntartásuk a járadéksegély elmaradása esetén veszélyeztetve lenne. A hadigondozott családtag létfenntartását a vonatkozó rendelkezés szerint akkor kell veszélyeztettnek tekinteni, ha az illető családtag munkaképtelen és keresete, jövedelme valamint a közös háztartásban élő más hozzátartozók keresetével és egyéb jövedelmével együtt kevesebb, mint az ellátásban részesíthető hadiözvegyek keresetének és jövedelmének legmagasabb mértéke. Ebből a szempontból 3 évenként újból vizsgálat alá esnek.

A rendkívüli pénzbeli szolgáltatások a Hrt. értelmében a következők:

1. temetési segély illeti meg azt, aki a hadirokkant, vagy hadiözvegy eltemetéséről gondoskodott, kivéve ha az közköltségen történt. A temetési segély összege 40—150 P-ig terjed,

2. rendkívüli járadéksegélyben részesülhet kivételes méltánylást érdemlő esetben:

a) a szabadságvesztés büntetésre ítélt hadigondozott felesége, gyermeke a szabadságvesztés büntetés tartama alatt,

b) a hivatalvesztésre ítélt hadigondozott a szabadságvesztés büntetés kiállása után, a hivatalvesztés büntetés idejének leteltéig,

c) ha a hadigondozott ellátásáról lemondott, 6 hónapnál hosszabb ideig tartó szabadságvesztés büntetésre ítéltetett, külföldön tartózkodik, végül ha vadházasságban él és e miatt rendszeres ellátást nem élvezhet, járadéksegélyben részesülhetnek azok a hozzátartozói, akiknek eltartásáról egyébként is köteles lenne gondoskodni,

d) ha a hadiözvegy hadirokkanttal lép házasságra, az özvegyi járadék fele összegéig terjedő járadéksegélyt nyerhet,

e) a megrokkant vöröskeresztes ápolónő, vagy más olyan személy, aki a háború és következményei folytán közvetlenül, vagy közvetve elszenvedett veszteség folytán a hadigondozottakkal egy tekintet alá esik,

3. a IV. járadékosztályú hadirokkantak és a hadiözvegyek a Hrt. értelmében járadékuknak egyszersmindenkorra való megváltását kérhetik (járadékmegváltási összeg a legutolsó hónapban élvezett ellátás harminchatszorosa). A járadékmegváltások 1932 óta szünetelnek, illetve csak abban az esetben adhatók ki, (kelengyesegély címén) amikor egy 40 évnél nem idősebb hadiözvegy újból házasságra lép,

4. a hadiárvának, szülődén árvának, valamint a hadigyámoltanak egyébként 16. életév eléréseig járó ellátása kivételesen a 24. életév eléréseig meghosszabbítható, ha általános jó osztályzatú előmenetellel iskolai tanulmányokat folytat, vagy ha tartósan költséges kezelést igénylő betegségben szenved, avagy nyomorék, vak, sikelnéma, gyengeelméjű, elmebeteg, illetve más okból magával tehetetlen.

A gyógyászati kedvezmények csak az ellátás élvezetében álló hadirokkanlakat illetik meg. Ezek a kedvezmények, kivéve a mesterséges testrészpótlókat, az I. és II. járadékosztályú hadirokkantakat, minden fogyatkozásuk (betegségük) tekintetében megilletik, míg a III. és IV. járadékosztályú hadirokkantak ezeket

csupán a hadiszolgálat következtében beállott és azzal okszerű összefüggésben álló betegség, sérülés vagy egyéb fogyatkozással kapcsolatban vehetik igénybe.

A gyógyászati kedvezmények állanak:

1. ingyenes gyógyintézeti ápolásból,
2. ingyenes orvosi kezelésből a hatósági orvosok részéről,
3. ingyenes gyógyszer, kötszer- és gyógyászati segédeszköz ellátásból,

4. mesterséges testrészpótlókkal való ellátásból (tolókocsi, műláb, testegyenésítő és támasztógép, orthopäd cipők, sérvkötők, műszernek, szemüvegek, hallókészülékek slb.) legnagyobb részben a m. kir. honvéd hadirokkant orthopädiái és mfivégtagpótló intézet útján. Ez utóbbiak csak a hadiszolgálattal okszerű összefüggésben levő fogyatkozásaik után illetik meg a rokkantakat.

A hadirokkant, aki létfenntartását, külön ápolását és gondozását súlyosabb fogyatkozása miatt sem maga, se családi környezete nem tudja biztosítani, a m. kir. Hadirokkant Otthonba felvételt nyerhet. Az ottani ellátás a lakást, az ételmezést, a ruházatot, az orvosi kezelést és a gyógyszerszolgáltatást foglalja magában. A rokkantotthoni ellátás szempontjából csak az I. és II. járadékosztályú hadirokkant, a III. járadékosztályú hadirokkant rendkívüli méltánylást érdemlő esetben, a IV. járadékosztályú hadirokkant pedig egyáltalában nem tekinthető igényjogosultnak. A hadirokkantat az Otthonban rokkantotthoni pótlék is megilleti, amely havi 8 P-től 50 P-ig terjed.

A hadirokkant törvény megadja a lehetőséget arra, hogy a belügyminiszter hadiárvékat és hadigyámoltakat középfokú és főiskolai tanulmányaik folytatására, illetőleg kereskedői, ipari, vagy mezőgazdasági pályára való kiképzésük elősegítésére tanoncéveik alatt évről-évre adományozható ösztöndíjban vagy ingyenes nevelőintézeti elhelyezésben részesítse. Ezidőszerint 1935 július 1. óta az ösztöndíjak folyósítása szünetel.

A hadirokkant törvény értelmében azt a 40. életévét be nem töltött hadirokkantat, akinek hadirokkantsága már teljesen kialakult, legfeljebb egy évig tartó tanfolyamon új életpályára lehet kiképezni, amelyen kilátása lehet arra, hogy magának és családjának létfenntartását társadalmi helyzetéhez mértén tartósan biztosítani tudja. A kiképzés a tandíj és tanszerköltségek fedezéséből áll. Ennek a rendelkezésnek ma már nincs jelentősége.

A hadigondozottakat megilletik továbbá még a következő kedvezmények:

1. adó- és illetékkedvezmények és mentességek.

a) a szegényjog elbírálása szempontjából a hadigondozási ellátásból havi 120 P-t figyelmen kívül kell hagyni;

b) a Hrt-en alapuló bármely ellátás, jog, vagy kedvezmény elérésére irányuló beadvány, jegyzőkönyv, vagy ilyen célból kiállított okirat illetékmentes;

c) az 1920. évi XXXIV. t.-c. alapján haditelekre vonatkozólag kiállított egyes okiratok (ajándékozási, adásvételi, haszonbérleti szerződések stb.) amennyiben hadirokkantokról, hadiözvegyekről, vagy hadiárvról van szó, vagyonátruházási és ajándékozási illeték alól mentesek;

d) a hadirokkantak, hadiözvegyek és hadiárvák mentesek a rokkantellátási adó fizetése alól;

e) amennyiben a földadó, házadó, általános kereseti adó együttes összege az évi 100 P-t nem haladja meg, a hadirokkantakat 30 %-ig terjedő, a hadiözvegyeket és hadiárvákat 20%-ig terjedő adómérséklés illeti;

f) ha a hadirokkant iparos rokkantsága miatt egynél több segédet kénytelen alkalmazni, ezt az egy segédet az általános kereseti adó minimális alapjának megállapításánál tekintetbe venni nem szabad;

g) mentesek a hadirokkanlak a kézi közmunka teljesítése, valamint a kézi közmunkaváltság árának megfizetése alól;

h) a miniszteri engedély alapján hadigondozási célra rendezett nyilvános gyűjtések, ünnepélyek, előadások és multságok illetékmentesek és tiszta jövedelmüknek a hadigondozási célra fordított része tekintetében adómentesek;

i) mentesek a hadirokkantak a kötelező tűzoltói szolgálat alól.

Az 1931. évi III. t.-c. 5. §-ában felsorolt állások, illetve alkalmaztatási helyek közül a múzeumokban, könyvtárakban, kiállítási helyiségekben, s a közönség használatára bocsátott egyéb nyilvános közintézményekben állami, törvényhatósági, vagy ezek által támogatott színházakban, mulatókban, hangversenytermekben jegyszedői, teremőri, ajtónállói, vagy ehhez hasonló állásokat, továbbá nyilvános parkokban, temetőekben, úgyszintén vásároknak jegyszedői, felügyelői, park- vagy temetőőri, illetve ehhez hasonló

állásokat — amennyiben megüresednek — nyilvános pályázat útján, míg ilyen alkalmas jelentkező van, kizárólag hadirokkantakkal, illetőleg a női munkakörhöz tartozó állásokat hadiözvegyekkel kell betölteni;

b) vállalatoknak államilag történő engedélyezése, biztosítása, vagy segélyezése, úgyszintén hosszabb időre terjedő nagyobb közszállítások alkalmával az altizti stb. állások betöltésénél az előbbi pont rendelkezései az irányadók. A hosszabb időre terjedő nagyobb közszállítások alatt olyan közszállítások értendők, amelyek 5 évnél, hosszabb időre biztosítják a szállítást valamely vállalatnak, s a vállalkozó évi járandósága legalább 100.000 P-t tesz ki;

c) a legalább 20 munkást önállóan foglalkoztató iparüzemek és iparvállalatok — ideértve az állami és önkormányzati iparüzemeket és iparvállalatokat is — továbbá az osztálysorsjegyeknek legalább 10 alkalmazottat foglalkoztató főelárúsítói, végül az állami támogatásban részesülő és állandóan legalább 20 alkalmazottat foglalkoztató kereskedelmi társaságok mindaddig, amíg alkalmas jelentkező van, új felvételeknél az újonnan felvett alkalmazottaknak és munkásoknak 10 %-áig hadirokkantakat, hadiözvegyeket, illetőleg hadi* árvákat kötelesek alkalmazni;

d) a legalább öt alkalmazottat tartó mozgóképüzemek — amennyiben alkalmas hadirokkant jelentkező van — kötelesek alkalmazottaiknak 40 %-áig hadigondozottakat alkalmazni. Ötnél kevesebb alkalmazottat tartó üzemekben üzemenként legalább egy ilyen hadigondozottat kell alkalmazni;

e) az 1.000 kát. holdnál nagyobb és holdanként átlagosan 5 aranykorona kataszteri tiszta jövedelmet hajtó mezőgazdasági birtoktestek tulajdonosai, birtokosai, haszonélvezői, vagy haszonbérlői új felvételeknél az újonnan felvett állandó alkalmazottaknak (gazdatiszteknek, számvevőségi és más irodai alkalmazottaknak, gépészeknek) és gazdasági cselédeknek 10 %-áig hadirokkantakat, hadiözvegyeket, illetőleg hadiárvákat kötelesek alkalmazni. A 2.

b), c), d) és *e)* pontokban foglalt rendelkezések megszegőit, vagy kijátszóit súlyos pénzbírság alá esnek.

Nem köteles a hadigondozott elfogadni oly alkalmazást, amelynek díjazása alacsonyabb, mint a hasonló alkalmaztatás helybeli díjazásának hasonló mértéke.

Senkinek a fizetését, munkabérét, vagy egyéb javadalmazását nem lehet elvonni vagy csökkenteni azon a címen, hogy az

illető hadigondozott, illetve hogy a Hrt. alapján pénzellátásban részesül;

f) állami vagy önkormányzati alkalmazásnál egyenlő feltételek eseteiben hadigondozottat előnyben kell részesíteni. Az a kifogástalan minősítésű közszolgálati alkalmazott, aki egyben hadirokkant, hadiözvegy vagy hadiárva is, állásából a teljes szolgálati idő letelte előtt létszámcsökkenés esetében is csak saját kérésére bocsátható el, illetőleg vonható szabályszerű elbánás alá. Az ilyen alkalmazottat még az alkalmazó hivatal, vagy betöltött ügkör megszűnése esetén is más állásba, illetőleg alkalmaztatási helyre kell áthelyezni.

3. Közlekedési kedvezmények:

a) az ellátásban részesülő I. járadékoszlályú tiszti állományú hadirokkantak, valamint ezek együttélő felesége, továbbá szülői ellátás alatt álló, önálló keresettel nem rendelkező hadigyámoll gyermekei a közszolgálati alkalmazottak részére rendszeresített arcképes igazolvány kedvezményében részesülnek;

b) minden ellátásban részesülő hadirokkant saját személye után évenként kétszer bármely kocsiosztályban és távolságra történő utazáskor 50 %-os menetdíjkedvezmény igénybevételére jogosult;

c) az ellátásban részesülő hadirokkantak a Máv munkás heti-jegy kedvezményét igénybe vehetik;

d) a hadirokkant otthonban elhelyezett I. járadékosztályú, valamint az ott levő teljesen vak hadirokkantak és kísérőjük évente hatszor a személyvonat III. kocsiosztályában félárú jeggyel utazhatnak;

e) az ellátást élvező I. járadékoszlályú hadirokkant kísérője — ha anélkül utazni nem képes — a megfelelő alacsonyabb kocsiosztály egész menetjegy kedvezményében részesül;

f) a gyógyászati kezelés, vagy állandó kórházi ápolás céljából a gyógyintézet helyére utazó hadirokkantak utazási költségeit a honvédelmi miniszter megtéríti.

4. Tanulmányi kedvezmények:

a) az állami, törvényhatósági községi és felekezeti középiskolákban, középfokú iskolákban, főiskolákban és egyetemeken a felvételnél a hadiárva és hadigyámoltak egyenlő feltételek mellett elsőbbséget élveznek;

b) az állami, törvényhatósági, községi középiskolákban és középfokú iskolákban legalább általános „jó” tanulmányi eredményt

elért hadiárvékat és hadigyámoltakat — az iskolák tandíjmentességi százaléka tekintet nélkül — teljes tandíjmentesség és az összes mellékdíjak (beiratási díj, vegyesdíj) alól mentesség illeti meg;

ugyanaz a kedvezmény illeti meg a hadiárvékat és hadigyámoltakat a felekezeti középiskolákban és középfokú iskolákban, azonban a tandíjmentességi százalék keretén belül;

c) az egyetemeken és más főiskolákon a rendes hallgatóként felvett hadiárvékat és hadigyámoltakat teljes tandíjmentesség illeti a tandíjmentesség szempontjából kötelező kollokviumoknak általában jeles eredményű letétele, továbbá — az egyetemi vagy főiskolai bölcsészettudományi karokon — a tanárvizsgálati szabályzatokban meghatározott időben az előírt vizsgáknak sikeres letétele esetében;

d) a reáliskolai nevelőintézetekbe és Ludovika akadémiára való felvételnél egyenlő feltételek mellett más jelentkezőkkel szemben a hadiárvékat és hadigyámoltakat elsőbbség illeti meg. Ugyanezekben az intézetekben a felvett hadiárvéknak és hadigyámoltaknak államköltséges helyen való ellátásra és tandíjmentességre is igényük van;

e) a honvédszenekarok növendékei sorába a növendékek 50 %-ának megfelelő számban — ha alkalmas jelentkező van — kizárólag hadiárvékal és hadigyámoltakat kell felvenni.

5. Kereskedelmi és ipari kedvezmények:

a) az állam, törvényhatóságok és községek, továbbá az ezek kezelése alatt álló alapítványok és alapok részére, valamint az állam, a törvényhatóságok és községek mezőgazdasági, erdészeti bányászati, ipari, kereskedelmi, közlekedési és egyéb vállalatai részére történő ipari, mezőgazdasági, erdészeti, bányászati szállításoknak és munkálatoknak odaítélése alkalmával a jelen törvény alapján ellátásban részesülő hadirokkant iparosokat és vállalkozókat egyenlő feltételek mellett előnyben kell részesíteni;

b) a hadirokkant kisiparosokat és azok szövetkezeteit a szakmájukba vágó, s az előbbi pont alá eső szállításoknál és munkálatoknál 6 %-os előnyben kell részesíteni;

c) az állam, a törvényhatóságok és községek szállításainak és munkálatainak odaítélésénél a hadirokkant vállalkozókat a szakmájukba vágó ipari, mezőgazdasági, erdészeti és bányászati szállítások és munkálatok odaítélése alkalmával más ajánlattevőkkel szemben — amennyiben a szállítások, vagy munkálatok értéke a 30.000 P-t nem haladja meg — 2 %-os árelőnyben kell részesíteni;

d) a hadigondozott utcai árusok részére a helyi viszonyoknak megfelelően az iparhatóságok a zárórán túl tartó kedvezményeket biztosítani kötelesek;

e) fagyalt utcai árusítására másnak, mint hadirokkantnak, hadiözvegynek, hadiárvának utcai helyfoglalási engedélyt kiadni nem szabad. Az egyéb utcai árusításra vonatkozó helyfoglalási engedélyek 50 %-át azok lejártakor feltétlenül hadigondozottaknak kell kiadni mindaddig, amíg alkalmas hadigondozott jelentkező van;

f) az ószeres- és zsbárusiparengedélyeket, valamint a házalási engedélyeket mindaddig, amíg az engedélyesek 50 %,-a nem hadigondozott, másnak mint hadigondozottnak csak akkor szabad kiadni, ha az ipartörvényben előírt feltételeknek megfelelő hadigondozott jelentkező nincs.

6. Hasznohajtó jogosítványok:

a) üresedés, vagy új engedély kiadása esetében a rendelkezésre álló kizárólagos dohányárúsítási engedélyeket — amennyiben kedvezményben részesíthető, egyébként is alkalmas hadigondozott jelentkező van — legalább 50 %-ban ilyen hadigondozottnak kell kiadni;

b) az üresedés, vagy létszámemelés folytán rendelkezésre álló korlátlan italmérési engedélyeket — amennyiben kedvezményben részesíthető és alkalmas hadigondozott jelentkező van — legalább 50 %-ban ily hadigondozottnak kell kiadni;

c) a kereskedelemügyi miniszter a postai értékcsikk árusítási engedélyek megadásánál a hadirokkantakat és hadiözvegyeket előnyben részesítheti. A postai értékcsikk árúsítói közül az I. és II. járadékosztályú hadirokkantakat 1600 P-t meghaladó havi forgalom esetében 1 %-os árúsítási jutalék illeti meg.

d) az I. járadékosztályú hadirokkantak az engedélyezett rádióvevőberendezések használata tekintetében teljes előfizetői díjmentességet élveznek.

e) Faksz kedvezményekben részesülnek. (Lásd 29. old.)

7. Ingyen sírhely.

A hadiszolgálattal okszerű kapcsolatban szerzett betegség, vagy sérülés folytán a hadiszolgálat megszűnése után önhibáján kívül meghalt hadirokkantat minden temetőben ingyen sírhely illeti. Az egyházi hatóságok pedig a stóladíjtól eltekintenek.

Berecz Gy.: A magyar rokkantoktatás. Bp. 1915. — Parádi J.: Hadigondozásunk. Magyar Szemle. 1935. évf. 95. sz.

Hadikölcsön segélyezés.

A hadikölcsön segélyezések elvileg közsegély jellegűek. A kisjövedelmű hadikölcsön tulajdonosok részesülnek segélyben. A hadikölcsön segélyezési ügyekben a miniszterközi bizottságnak kialakult gyakorlata az irányadó. Támogatásban azt a hadikölcsönkárosultat lehet részesíteni, akinek nevében legalább 5000 K névértékű, nosztrifikált címlet van, ha a támogatási kérelem előterjesztésekor is ugyanannyi névértékű címlettel rendelkezik. A hadikölcsön segélyben csak azok részesülhetnek, akiknek évi jövedelme 1500 pengőt, együttélő házastársaknál a két házastárs évi jövedelme 2200 pengőt meg nem halad. A szülői háztartásban élő minden egyes gyermek után a jövedelem határa 200 P-vel emelkedik. Öröklés esetén az egyenesági öröklés fel- vagy lemenő, az özvegy az eredeti jegyzővel, illetőleg a nosztrifikáltatóval egyenlő elbírálás alá esik. Oldalági öröklés esetén, ha az örökös a jövedelmi teltételeknek meg is felel, a rendesnél kisebb összegű segélyben részesülhet. Haszonélvező szintén támogatható. Több örökös esetén általában az örökösök törvényes örökrészüik erejéig részesíthetők támogatásban. Az öröklés ténye a hagyaték átadó végzéssel, osztályegyezséggel, örökösödési vagy hagyományozó bizonyítvánnyal, örökösödési perben hozott ítélettel, ezek hiányában az illetékes hatóság bizonyítványával igazolandó.

Hadikölcsön biztosítás esetén az arraszorulóknak részesíthetők hadikölcsönsegélyben, ha a biztosító intézet olyan igazolványát tudják felmutatni, amelyből kitűnik, hogy a szerződő fél 1921. évi június 30-áig mennyi biztosítási díjat fizetett be.

Rendkívül nagyjelentőségű a rendelkezésnek az a része, amely olyan fixkamatozású értékpapírok és takarékbetétek után is ad csökkentett értékű támogatást, melyeket 1918 október 31.-ke előtt szereztek.

A hadikölcsön segélyezésnek közsegély jellege kidomborodik a rendelkezés azon részében, amely megengedi, hogy 5.000 K-án

aluli hadikölcsön-címletek, takarékbetétek stb. alapján segélyt nyújtsanak. Kivételes méltánylást érdemlő esetek, pl. akik arra rá vannak szorulva, minimális vagyonuk van, emellett csökkent munkaképesség, sok apró gyermek, aggság esetén, ha a tartásra kötelezett hozzátartozók nincsenek.

A 2000 koronát el nem érő címletek alapján hadikölcsön-segélyt azoknak is folyósítanak, akikre nézve a közsegélyre szorultság ismérvei fennforognak. A rendelet nem sorolja fel a közsegélyre szorultság ismérveit, azoknak megállapítása a helyi hatóságok jelentése alapján a hadikölcsön-segélyt megállapító miniszterközi bizottság ítéletétől függ.

Az 1.000 koronát el nem érő hadikölcsön-címletek, takarékbetétek alapján segélyt egyáltalán nem folyósítanak. Külföldön élőknek segélyt nem nyújtanak.

A hadikölcsön-segélyt jogában van bárkinek kérni és kérvényét a helyi hatóságok útján benyújtani. A helyi hatóságoknak a kérvényeket még abban az esetben is fel kell terjeszteniök, ha a folyamodóknak a jövedelme a felső határt meghaladja.

A törvény rendelkezése folytán a belügyminiszter a károsult gyámoltakat egyszersmindenkorra szóló segélyben részesítheti. A segély összegének megállapítását a belügyminiszter eszközli. Erre a célra külön alapot létesítettek, amelyből az árvák és gyámoltak hadikölcsönjegyzés folytán előállt veszteségükért nyernek kárpótlást.¹

¹ 1928: XXXIII., 4600/1928. N. M. M., 5600/1929. N. M. M., 1929: XXXV., 5710/1929. M. E.

Zálogházak.

A zálogházak célja elsősorban a szegényebb néposztály egyéneinek kisebb hitelszükségletei kielégítését szolgálni. Miután ezek az intézetek kellő biztosítékkal nem rendelkező szegényebb néposztálynak gazdasági szükségleteinek kielégítése szolgálatában állanak, mint szociálpolitikai intézmények tárgyalandók. A kisemberek érdekeinek megvédését tartotta a jogrend szem előtt, mikor a visszaélések megakadályozása érdekében a zálogházak működését szigorú szabályozás alá vette, részben pedig az állam saját kezelésben tartotta a zálogházakat és ezzel megvédte a kölcsönt igénybevevőket a visszaélések ellen. A kézizálog üzletek csak iparhatósági engedély birtokában folytathatók. A törvény meghatározza az engedélyért folyamodó személyi feltételeit. Nagykorúnak, a kereskedelmi jog értelmében teljeskorúnak kell lenni az engedélyesnek. Nem kaphat engedélyt az, aki büntett vagy vétség miatt elítéltetett. Az engedély személyi feltételek mellett csak annak adható ki, aki a kereskedelmi miniszter által megállapított biztosítékot letette.¹

A zálogüzletek folytatásával elkövethető visszaélések (orgazdaság) meggátlása céljából a törvény pontosan előírja az üzlet vezetésére, a könyvek vezetésére, a zálogtárgyak megőrzésére, kiváltására, a nyilvános árverésekre vonatkozó szabályokat. A zálogüzlettel kapcsolatban szedhető különféle díjakat és kamatokat a kölcsönösszeg %-ában kifejezve a kér. miniszter határozza meg.² Szükség esetén a kézizálog üzletek tulajdonosai kötelezhetőek arra, hogy az üzlet engedélyezésekor megszabott biztosítékot kiegészítsék.³

A zálogosítás végett elfogadható tárgyakat jegyzékbe foglalják és ezeket kötelesek a zálogházak a zálogosításra elfogadni.⁴

Ha az elzálogosító személye ellen vagy a tárgyak ellen gyanú

¹ 1881: XIV. — ² 1881: XIV. — ³ 1925: XI. — ⁴ 67.789/1905. K. M.

merülne fel, a zálogháztulajdonosok kötelesek erről a tényről a rendőrhatalóságnak jelentést tenni. Mindenki fel van jogosítva arra, hogy tárgyakat elzálogosíthasson. 15 éven aluli gyermektől, elmebetegektől, részegektől és általában beszámíthatatlan állapotban lévőktől zálogot elfogadni tilos.⁵

A zálogházak felelnek a tárgyaknak értékéért arra az időre, amely alatt a zálogtárgy a birtokukban van. Ha a tárgyakat késedelmesen szolgáltatják ki, akkor a késedelmes kiszolgáltatás által okozott kárért nemcsak a biztosítékkal, hanem egész vagyonukkal felelnek. A zálogházakhoz fűződő érdekekre való tekintettel a jogrend a postatakarékpénztárak üzletkörét kiterjeszti a kézizálog üzletekre.⁶ Ennek alapján az állam által fenntartott zálogházakat a postatakarékpénztár vette át.

Az 1050/1926. M. E. rendelet megtiltja a zálogházak engedélyezését magánosok részére.

A zálogházak ügyleteit rövid időn belül kizárólag csak a postatakarékpénztárak fogják lebonyolítani. A postatakarékpénztár mint állami intézmény biztosíték arra, hogy a zálogházak igénybevételére szorult kisemberek érdekeit minden vonatkozásban védelemben részesíti.

⁵ 67.789/1905. K. M.

1925 : XI. 23.

Prostitúció.

A szociális nővédelem jelentékeny részét képezi a prostitúció, szabályozása. Ez a társadalmi megbetegedéseknek egy igen súlyos faja, melyet nagy kihatásai miatt szabályoz a jogrend. A társadalmi életben a prostitúcióval számolni kell mind erkölcsrendészeti, mind közegészségügyi szempontból. A szabályozást ezeken kívül a nővédelem is szükségessé teszi.

A jogszabály szigorúan körülírja, hogy ki úzhet kereset* szerűen titkos kéjelgést. Különösen az egészségügyi vizsgálat előfeltétele a bejegyzésnek. A kiskorú bejegyzése előtt köteles a rendőrhatóság a kiskorú atyját esetleg más hozzátartozóját meghallgatni és ennek megtörténtéről a gyámhatóságot is értesítenie kell. Nem jegyezhető be kéjnének az egyéb feltételek fennforgása esetén sem a 18. életévet még be nem töltött nő, a nemileg érintetlen, az áldott állapotban levő, fertőző betegségben szenvedő, gyengeelméjű, vagyon és testi épség ellen elkövetett cselekmény miatt büntetett egyén, rovott múltú, munkakerülő, vagy ilyenekkel állandó összeköttetést fenntartó vagy ilyen egyénnel közös háztartásban élő nő, családos férfivel állandó viszonyt fenntartó nő, férjes asszony és végül olyan nő, akinek gyermeke van és ezzel közös háztartásban lakik.

A rendőrhatóság vezetője köteles a bejegyzés előtt a nőt lépésének súlyos következményeire jóakarattal figyelmeztetni és szándékától eltéríteni. Alapos vizsgálat alá kell venni, hogy nem áll-e a bejegyzést kérő csábítás alatt. Ha a bejegyzésre a nőt a munkahiány készíti, igyekezni kell az okot megszüntetni. A rendőrség eme munkájának sikere érdekében az e célra alkalmas társadalmi egyesületek, valamint a munkaközvetítő hivatal közreműködését is köteles igénybevenni. A 18 éven aluli jelentkező elutasításával egyidejűleg a törvényes képviselőt, a gyámhatóságot és a fiatakorúak felügyelőhatóságát is értesíteni kell. A bejegyzés csak akkor rendelhető el, ha nem sikerül a jelentkezőt szán-

dékáról lebeszélni és tisztességes útra téríteni, feltéve, ha az egyéb feltételeknek is megfelel. Ha a rendőrhatóság a kérést megtagadja, utasítania kell a jelentkezőt, hogy nyolc napon belül a rendes keresetről gondoskodjék. A rendőrhatóságnak figyelemmel kell kísérnie a bejegyzést kérőt, és ha az tűnne ki, hogy az az utasításnak szándékosan nem tesz eleget, vele szemben, mint közveszélyes munkakerülővel kell eljárni.

A bejegyzésről a nő igazolványt kap, melyet a rendőrhatóság el is vonhat és az illetőt a nyilvántartásból törölheti. Kötelező ez akkor, ha a tiltó feltételek közül bármelyik később felmerül. A nőnek bármikor joga van kilépni a bejegyzett kéjnök sorából. A törlés csak az orvosi vizsgálat megtörténte után történik. Ha az orvosi vizsgálat betegséget állapít meg, akkor a beteg nőt kórházba utalják.

Tilos valakit csábítással vagy rábeszéléssel kéjnöknek bejegyeztetni, kéjnököt kéjelgés céljából közvetíteni, fertőző beteg nőnek, vagy nemibeteg férfinek kéjnökével nemileg érintkezni.

A háztulajdonos és főbérlő a kéjnőtől semmiféle szolgáltatást nem követelhet, ha a kéjnöknek tesz valami szolgálatot, tőle a szokottnál nagyobb díjat nem kérhet, nem követelhet a háztulajdonos, vagy a főbérlő a nő keresetéből részesedést, ajándékot nem igényelhet, el sem fogadhat, sem nem adhat. A kéjnök a háztulajdonostól nem vásárolhat és az részére vásárlást nem közvetíthet.

A rendőrhatóság személyi szabadságában korlátozza a kéjnököt. Meghatározza azt az időt és azt az utcát, ahol megjelenhet. Jogában van a rendőrhatóságnak a nőt az utcán való megjelenéstől eltiltani. Előírja a kéjnök magatartását. Szigorú szabályokat állapít meg a jogszabály a szállodákkal és fürdőkkel kapcsolatban erkölcsrendészeti szempontból. Ellenőrzés alatt tartja az ilyen helyen a női alkalmazottakat, ha titkos kéjelgés vagy fertőző nemi betegség gyanúja merülne fel, kötelezheti egészségi állapotuk orvosi igazolására. A rendelet szabályozza a gyógykezelést, az orvosi ellenőrzést. Szigorú rendelkezésben előírja a kéjnötelepeken elhelyezett nők magatartását és házirendjét. Előírja a titkos kéjelgés elleni intézkedéseket, a titkos találkahelyek felkutatását és a titkos kéjnök, valamint kéjelgést folytatók ellen való eljárást.¹

¹ 160.100/1926. B. M.

A nagykorú nőekkel üzött kereskedés elnyomására nemzetközi egyezmény jött létre, melyet a magyar törvényhozás törvénybe iktatott. A törvény kölcsönös támogatást biztosít a nőekkel üzött nemzetközi kereskedés elnyomására.² A leánykereskedelem elnyomása érdekében létrejött nemzetközi egyezményt az 1912: XLIX. t.-c. iktattatta a magyar törvények közé. Eszerint büntetni kell azt:

1. aki olyan célból, hogy mások szenvedélyeit kielégítse, kis-
korú asszonyt vagy leányt, bárha beleegyezésével is, kéjelgés cél-
jára megkerít, magával visz, házi köréből eltávolít;

2. aki nagykorú asszonnyal vagy leánnyal teszi ugyanezt, csak akkor büntetendő, ha cselt, erőszakot, fenyegetést vagy bár-
mely más kényszert alkalmaz, E bűncselekmények tekintetében
kiadatásnak van helye. A megkereséseket a bíróságok közvetlenül
vagy a megkeresett országban lévő konzuli tisztviselő útján küldi
meg, vagy diplomáciai úton intézik el. Az egyezmény a nagy-
korúság időpontjául a betöltött 20. életévet jelöli meg. De a szer-
ződő felek magasabb korhatárt is állapíthatnak meg.³

A kormány a bejegyzett nemzetközi egyezmény alapján köte-
lezettséget vállal arra, hogy olyan hatóságot állít fel, amelynek
feladata az asszony és leánykereskedelem elleni védekezés. Ha
kéjelgés céljára asszonyt, leányt külföldre szállítanak, az egye-
sület a kikötőkben, pályaudvarokon a kísérőket nyomoztathatja. A
leányokról, asszonyokról, kik kéjelgésre adták magukat, nyilvántar-
tást vezetnek a személyazonosság megállapítására, valamint annak
a nyomozására, hogy mi bírta őket hazájuk elhagyására. Kötelezi
magát a kormány, hogy a bűnös üzelmek áldozatait, amennyire
csak lehet, ideiglenesen valamely jótékonyági intézet vagy kellő
garanciát nyújtó magán egyének gondjaira bízva. Kötelezi a kor-
mány magát arra, hogy ezen szerencsétlen nőket hazájukba vissza-
szállíttatja. Az egyezmény alapján a kormány központi hatóságot
létesített, ennek hivatalos neve Erkölcsrendészeti Központi Ható-
ság. Időközben az Erkölcsrendészeti Központi Hatóság címe meg-
változott. Mai címe: „A m. kir. belügyminisztérium V. osztálya,
mint erkölcsrendészeti központi hatóság, a leánykereskedésnek és
a fajtalan közlemények forgalmának elnyomására.”⁴ Feladata köz-
pontosítani azokat az intézkedéseket, amelyek alkalmasak arra,

² 39.505/1935. I. M. — ³ 1912: XLII. 1. és 2. cikk.

⁴ 124.019/1932. B. M., 3360/1930. B. M. ein.

hogy e cselekmények kinyomozását elősegítsék, fajtalan iratok, képek, rajzok terjesztését megakadályozzák. A szükséges útbaigazítást megadják, hogy az ilyen iratok, könyvek, képek, rajzok az országba behozhatók ne legyenek.⁵

A nőekkel üzött kereskedelem elnyomására 1921-ben Géniben is egyezményt kötöttek, melyet az 1925: XX. t.-c. a magyar törvények közé iktatott.

A leánykereskedelem elnyomására alakult „magyar egyesület a leánykereskedelem ellen“ a pályaudvarokon tart fenn szolgálatot és az egyesület közérdekű és közhasznú működésére való tekintettel hatósági támogatást ír elő a jogszabály.⁶

A jogszabály az egyesület tagjainak jelvény viselésre jogot ad. A márványozott jelvény köralakú, a közepén fehér kereszt fogja át. A keresztet övező kör felső szelete piros, az alsó zöld színű. A felső részében arany betűkkel az egyesület címe, az alsó részen pedig „Pályaudvari Misszió“ szavak olvashatók.⁷

A leánykereskedelem meggátlását szolgálja a jogszabálynak az útlevéllel kapcsolatos rendelkezése is, mely szerint a 18 éven aluli leányok külföldön való alkalmazásának szigorú feltételeként előírja, hogy az útlevelet 12—40 év közötti nőnek akkor szabad kiállítani, ha a külföldi állam képviseleti hatósága által kiállítóit bizonyítvánnyal igazolja a külföldi alkalmaztatás tisztességes voltát, továbbá, hogy munkatere biztosítva van és hogy az alkalmazó egyén, illetőleg társaság megbízhatósága ellen nincs kifogás.⁸

Dr. Schreiber E.: A prostitúció. Bp. 1917. — Bíró B.: Reglementáció és abolíció. Népegészségügy. 1927. 13. sz. — Doros G.: A reglementáció reális közegészségügyi értékeléséről. Népegészségügy. 1927. 15. sz. — U. az.: A nemi egészségügy problémái. Bp. 1929. — Magyary-Kossá Gy.: A magyarországi prostitúció múltjából. Orvosi emlékek. — Nékám L.: Nemibetegségek. Közegészségügyi és Társadalompolitikai Országos Értekezlet Munkálatai. Bp. 1927.

⁵ 1294/1913. M. E., 12.918/1913. I. M.

⁶ 233.152/1925. B. M. — ⁷ 233152/1925. B. M. — ⁸ 181682/1927. B. M.

Nemzetközi Segélynyújtó Egyesülés.

A társadalmi betegségeknek megelőzése és a szenvedéseknek az egész világon való enyhítése érdekében nemzetközi egyezséget kötöttek. Az egyezésben megkívánt feladatot a Nemzetközi Segélynyújtó Egyesülés látja el. A Nemzetközi Segélynyújtó Egyesülés célja az erőhatalom következtében előállt csapások esetén első segélyt nyújtani. Ezt az első segélyt csak akkor nyújtja, ha a csapás kivételesen nagyon súlyos és meghaladja a sújtott nép erejét és erőforrásait. A Nemzetközi Segélynyújtó Egyesülés e célból adományokat, gyűjtéseket és erőforrásokat egyesít. A Nemzetközi Segélynyújtó Egyesülés célja továbbá a segítő szervek tevékenységét egyesíteni és arra törekszik, hogy a csapásokat megelőzze, e célból tanulmányokat folytat és közbenjár, hogy minden nép a nemzetközi segélyezést gyakorolhassa. A segélyezésben nem tesz különbséget társadalmi, politikai és felekezeti szempontból. Minden olyan állam, mely az egyezményhez csatlakozott, a Nemzetközi Segélynyújtó Egyesülés kezdő tőkájéhez hozzájárul. Ezenkívül nyilvánosan gyűjt, önkéntes hozzájárulásokat kér a kormánytól és elfogad minden adományt, még pedig akár feltétel nélkül, akár pedig valamely meghatározott feltétellel.

Az egyezményt a magyar törvényhozás törvénybe iktatta. A Nemzetközi Segélynyújtó Egyesülés magyarországi szerve a Vöröskereszt Egyesület.

A szociális jog alkalmazásának hatályossága.

A szervezett társadalomnak tagjaival szemben kötelessége az életviszonyokat emelni, a szellemi, gazdasági és testi jólétei fenyegető hatásokat csökkenteni, a károsan ható körülményeket kiküszöbölni, illetőleg az okozott károkat helyrehozni. Ez a tevékenység tölti ki tartalmilag a szociálpolitika fogalmát.

Az államnak, mely magában egyesíti a szervezett társadalom tulajdonságait, sőt azon túlmenőleg a kényszer alkalmazásának lehetőségével is rendelkezik, az előbb felsorolt célok elérése érdekében a rendelkezésre álló eszközökkel az állam egyetemébe tartozó tagok boldogságára, különösen a gyengébbek és támogatásra szorulóknak jólétének előmozdítására kell törekednie. Minthogy az állami eszme a nemzeti eszmét testesíti meg, az államnak a szociálpolitika terén kifejtett törekvése a nemzet megerősödését szolgálja. „A nemzeti erő, a nemzeti szellem tényleg akkor nyilvánul meg, ha államot teremt, berendez és így nemzetről, mint nem pusztán szellemiségről, csak akkor lehet szó, ha államiságban nyilvánul meg a népi szellem. A nemzet állama által lesz személlyé, de a nélkül az állam sem létezhet, mert amíg a nép nem lesz nemzetté, nem emelkedik személyiséggé, addig állam nincs a mai modern értelemben.“¹ „Az államnak ki kell választania a nemzeti élet fejlődésében gyökeredző érdekeket és a nemzeti élet biztosításának előmozdítására kell az érdekellentéteket a korlátokon belül kiegyenlítenie.“²

Az állam és a nemzet erőforrásainak biztosítása magától értendővé teszi, hogy az állam olyan jogszabályokat alkot, amelyek az összesség szellemi, testi és gazdasági erejének fejlesztésére, megvédésére, illetőleg a már keletkezett káros hatások kiküszöbölésére,

¹ Krisztics Sándor: Politika.

² Heller Farkas: Magyarország szociálpolitikája.

következményeik megszüntetésére és megelőzésére irányulnak. Az államnak a gazdasági és társadalmi életben jelentkező visszasságok és tökéletlenségek kiküszöbölésére kell törekednie, hogy a nemzetet megerősítse. Minthogy minden káros hatás, a társas életnek akármilyen irányú meggyengítése a nemzet, illetőleg az állam erejét gyengíti, intézkedései egyúttal az állam biztonságát is szolgálják. Az államnak jogszabályaiban kifejezésre jutó szempontjai tehát magasabb szempontokat szolgálnak és iparkodnak az állam és általa a nemzet erejének növelésével a szociálpolitikát magasabb szempontból tekintett tartalommal kitölteni. Intézkedéseiből mindig a nemzet jövőjének biztosítása, az újonnan feltörő életkörülményeknek a jövőre való megalapozása domborodik ki.

A kiadott jogszabályok hatásának ebből a szempontból való vizsgálata nem nyújt megnyugtató képet. Az államhatalom a nemzet erejét fenyegető társadalmi megbetegedéseket észlelte, csökkentésükre, megszüntetésükre megtette a szükséges intézkedéseket, a jogszabályokban kifejtett akarata, szándéka a gyakorlatban azonban nem mutatja azt a hatást, illetőleg a javítás nem jelentkezik olyan mértékben, mint ahogy azt a jogszabályalkotó megkívánta.

Az elmaradt hatások és eredmények okainak keresése különböző megállapításokhoz vezet. A jogszabályban elrendelt magatartásban, eljárások előírásában, körülményeinek biztosításában az államhatalom a közigazgatási hatalom mellett, részt kívánt biztosítani az egyházaknak és a társadalomnak is. A káros hatások kiküszöbölésében a társadalom munkájának kell jelentkeznie, mert a káros magatartásokból keletkező társadalmi megbetegedések elsősorban a társadalom érdekeit veszélyeztetik.

Az államhatalomnak szociálpolitikájában meghatározott akaratának végrehajtása a közigazgatás feladata. A jogszabályalkotó rendelkezése a beteg állapot megszüntetését, illetőleg megelőzését tűzte ki célul, s intézkedéseinek végrehajtására a közigazgatás van hivatva. Az eredmény azonban nem mutatkozik olyan mértékben, mint azt a jogalkotó a nemzet érdekében kívánja. Ennek magyarázata abban van, hogy „a közigazgatás nehézkes és kevésbé eredményes, mint amilyennek lennie kellene.”³ A közigazgatás nehézsége és a szociális élet terén folytonosan jelentkező nehézségek, betegségek kiküszöbölése, illetőleg javítása és a

³ Magyary Zoltán: A magyar közigazgatás tükré.

változott viszonyoknak megfelelő átrendezések és alkotások között ezidőszerint nem lehet összhangot teremteni, aminek magyarázatát az adja, hogy „a közigazgatást egészben látni nem szoktuk meg és mert minden reform Ítélet a múlttal és így önmagunk múltjával szemben is, tehát ellenezzük.”⁴

Az állam szociálpolitikájának végrehajtása megkívánja, hogy akarata ne betűforma szerint kerüljön végrehajtásra, hanem annak szelleme hassa át a végrehajtásra hivatottakat. „De meglepően nagy azoknak a száma, akik egyszerű bürokráták, unalmas aktagyárosok, nem pedig az illető község, vagy járás közügyeinek legnagyobb látókörrel bíró alapos ismerői, akik hivatali állásuknak immanens tekintélyét a nagyobb tudással fokozva, körzetüknek szellemi vezérei, a közbizalomtól övezett támaszai lennének.”⁵ A szociálpolitikai rendelkezések közigazgatási végrehajtása tehát részben a rosszul felfogott, túlzott bürokrácián, részben pedig a felkészültség hiányán múlik. E téren a munka sok kezdeményezést, önállóságot kíván. „A kezdeményezést előmozdító feltételeknek előrelátó biztosítását eddig elhanyagoltuk. Elsősorban ki kell zárni azt az esetleges félreértést, amely a kezdeményezést a közigazgatás szabad belátásával, az inicialívát a diskrecionális hatalommal azonosítja. A kezdeményezés fejlődésének feltételei közt nagy szerepet játszik a látókör, a műveltség, a különböző szakkérdésekben való jártasság.”⁶

Az élet ma rohamosan fejlődik, átalakul, ennek következtében gazdasági és szociális téren is olyan változások keletkeznek, amelyekhez a közigazgatásnak alkalmazkodnia kell. Az élet ma már nem tűri meg, hogy a közigazgatás a fejlődés útjába akadályokat gördítsen. A közigazgatás, amely „nagyüzem méreteire növekedett és feladatainak sikeres megoldásához a munkamegosztásnak, a szervezésnek és irányításnak és mindezekben a szakértelemnek olyan fokára van szüksége, mely a „laissez faire“ kényelmes kormányzati korszakát a tervszerű cselekvés és a minden irányban való előrelátás feladatával váltotta fel”.

A szociális jogszabályok, mint az államhatalomnak a szociálpolitikában megnyilatkozott akarata, nem jelentkeztek szisztematiku-

⁴ Magyary Zoltán: A magyar közigazgatás tükre.

⁵ Magyary Zoltán: A magyar közigazgatás tükre.

⁶ Magyary Zoltán: A magyar közigazgatás tükre.

⁶ Magyary Zoltán: A magyar közigazgatás tükre.

san, hanem elszórtan, különböző jogszabályokhoz kapcsolódva. Áttekintésre nem nyílt lehetőség. Viszont az élet megkövetelte a cselekvést, s minthogy a feladatokat rendszerbe foglaló és az élet követelte irányt mutató összefoglalás nem állott rendelkezésre, „a közigazgatás cselekszik gondolkozás előtt, olykor szerencsés intuíció alapján, máskor pedig vaktában. Ma már az intuíció és az empiria sem a közigazgatás, még kevésbé a kormányzás terén kielégítő eredményt nem ad”.⁸ A közigazgatás tehát ma, mikor a szociális problémák egész külön közigazgatási ággá növekedtek, nem nélkülözheti azt a felkészültséget, amely a sikeres megoldást biztosítja.

A társadalom megbetegedése ellen megnyilatkozott államhatalom akarat-érvényesülésének megvannak a társadalmi akadályai is. A társadalmi felfogás visszatükröződik a közigazgatásban. Az a körülmény, hogy a közigazgatási tisztviselők egyúttal a társadalom tagjai is, érthetővé teszi, hogy a társadalomban uralkodó felfogások bizonyos vonatkozásokban a közigazgatásban is jelentkeznek. Az államhatalomnak a szociálpolitika keretében kiadott rendelkezései ellentétben állottak az individuális irányzat életszemléletével. A közösség érdekei és az egyéni érdekek sok vonatkozásban ellentétbe kerültek, mert áldozatokat igényeltek. Az áldozat, akár az anyagiak terén, akár a magatartás terén jelentkezett, a polgári társadalomhoz tartozó tagok kényelméről való lemondását kívánta.

Ezen körülményeken kívül a múltban észlelhető kompromisszumos életszemlélet is újtát állotta a szociálpolitikának. Mindenki arra törekedett, hogy saját érdekeit megvédje, azok előmozdítását tartotta szem előtt és ezért volt hajlamos a kompromisszumokra. Az elveket fenntartották, a gyakorlatban azonban helyt adtak a megalkuvásnak. Ilyen körülmények között az államhatalomnak szociálpolitikai téren kiadott rendelkezéseit akadályoknak, korlátoknak tekintették, melyekkel szemben tartózkodó vagy passzív magatartást tanúsítottak. A feladatoknak azt a részét, amelyet az államhatalom a társadalmi munkától igényelt, vagy egyáltalán nem, vagy csak részben teljesítették. Az ilyen irányú közhangulat, amely az autonómiákban kétségtelenül érvényesülhetett, a közigazgatási feladatok végrehajtását lassította, azoknak

⁸ Magyary Zoltán: A magyar közigazgatás tükre.

csak részbeni teljesítését eredményezte. A társadalmi élet fejlődött, a társadalmi és a gazdasági viszonyok alakultak, a változások következtében nehéz helyzetbe került társadalmi rétegek és osztályok nem látták az intézkedéseket, melyek a terheket, nehézségeket enyhítették volna, ennek következtében kimélyült a társadalmi osztályok közötti szakadék.

A megváltozott viszonyok között a nemzet létének fennmaradása a kényelem és érdekláspont feladását követeli. Világszerte új szemlélet van kialakulóban, amely a „lesz, ahogy lesz“ elvét megtagadja és ennek helyét lankadatlan munka és lázas alkotás váltja fel. Az új szemlélet a nemzeti célokat, közösségi szempontokat állítja előtérbe és az egyéni érdekeknek ezekhez való igazodását kívánja. A nemzet fennmaradása és megerősödése a társadalmi szolidaritásnak nemzeti szellemben való egyesítésével szolgálható. A magyar jogalkotás ebből a szempontból még kiegészítésre szorul, javításokat igényel, a változott viszonyokhoz hozzá kell igazodnia, mégis meg kell állapítanunk, hogy a meglévő jogszabályok mind szellemüknél, mind terjedelmüknél fogva alkalmasak arra, hogy a nemzet érdekeit, az állam megerősítését szolgálják, ha hivatásuknak megfelelően ismertekké válnak és ha végrehajtásuk a jogszabályok szellemében történik.

Tartalomjegyzék

Oldal

Előszó	3
A szociális jog fogalma	5
Az értelem szerepe a társadalom kialakulásában. — A társulás függőséget idéz elő. — A társadalom fogalma. — A társadalom és az egyén. — A társadalmi rend. — A társadalmi rend kialakítója. — Az állam kialakulása. — Az állam célja. — A jogszabály. — A jog érvényesülése. — A jog és a társadalom. — Az egyén és közösség jogviszonya. — A közigazgatás feladata a társadalmi megbetegedésekkel szemben. — A közigazgatás alkalmazkodása. — A társadalmi megbetegedések elleni intézkedések csoportosítása. — A szociális jog fogalma. — A szociális jog külön jog. — A szociális jog feladata. — A szociális jog forrása. — A szociális jog anyaga. — A szociális jog csoportjai.	

I. RÉSZ.

A népesedés előmozdítása	14
--------------------------------	----

1. Általános rendelkezések.

A népesedés hanyatlásának okai. — A leküzdésre hivatott szervek. — A papság feladata. — A tanítószolgálat feladata. — A közigazgatás feladata.

II. Részrendelkezések.

A női termékenység meggátolása. — A népesedés minősége érdekében kiadott rendelkezések. — A népesedés előmozdítása. — Földhöz juttatás. — Megváltható birtokok. — Családi otthon. — Családi birtok. — Járadéktelek. — Vitézi telek. — Földhöz juttatás módja. — Telepítési törvény. — Érdemtelenek kimozdítása. — Új községek létesítése. — Életképes kisegyzisztenciák szaporítása. — Földbirtokhoz juttatás feltételei. — A lakásjog. — Lakáskorlátozások. — A lakásínség fokozatos enyhítésére szolgáló, már hatályon kívül helyezett rendelkezések. — Lakások szaporítása. — Szükséglakások. — Családi ház építésének elősegítése. — Orsz. Lakásépítési Hítelszövetkezet. — Falusi Kislakásépítő Szövetkezet célja. — A FAKSz. kedvezményben részesülők. — Az igényjogosultak sorrendje. —

20 éves törlesztési kedvezmény. — 3 éves törlesztési kedvezmény.
 — Egy éves törlesztési kedvezmény. — Kivándorlásban korlátozottak. — Szállítási engedélyek és szerződések. — Kivándorlási alap.
 — Kivándorlási Tanács. — A kivándorlás megakadályozása. — Magyar kivándorlókat és visszavándorlókat védő iroda működése.
 — Visszahonosítás. — A népesedés előrevitele terén jelentkező hiányok. — Egyéni okok. — Urbanizálódás. — Közkerkölciség védelme. — Irodalom.

Anya- és csecsemővédelmi jog 39

I. Általános rendelkezések.

A csecsemőhalandóság csökkentése. — Anya- és csecsemővédőnök rendeltetése. — Stefánia Szövetség feladata. — Önkormányzat anyagi hozzájárulása. — Társadalmi közreműködés.

II. Részrendelkezések.

Elvetélések meggátálása. — Orvosi ellenőrzés. — A bábák működésének ellenőrzése. — A bába teendője a terhes anya és magzata érdekében. — Életrend követésére tanács. — Szegény terhesek felvilágosítása a védőintézményekre. — Büntető rendelkezések.
 — Szülés előtti és alatti állapot szabályai. — Szülésznő alkalmazása.
 — Szülésznő képzése. — Szülésznő felügyelete. Szülésznők kötelessége. — Gyermekekézi láz elleni védekezés. — Az anya védelme. — Munka alóli felmentés. — Anyagi támogatás biztosítás esetében. — Biztosításon kívül álló anyák támogatása. — Közalkalmazottak segélye. — Szülőotthonok. — Szülések ellenőrzése. — Szülés utáni védelem. — Az anya mentesítése a munkától. — Szoptatási segély. — A csecsemő táplálását biztosító rendelkezések.
 — Szoptatási szünet. — Menhelybe utalt csecsemő táplálása. — Dajkaság. — Menhelyi gondozás alatt álló csecsemő dajkaságba adása. — Altatószerek használatának tilalma. — Szopós üvegek használatának szabályozása. — A csecsemő egészségvédelme. — A gyermek gondozására kötelezettek. — Ápolási költségek viselése. — A gyermek gyógykezelésének elmulasztása. — Himlőoltás. — Diftériaoltás. — Az anya- és csecsemővédelem szervei: a Stefánia Szövetség. — Törvényhatóságok feladata szabályrendelet alkotás. — Szabályrendelet tartalma. — Anya- és csecsemővédőnői tanfolyam. — Stefánia Szövetség ellenőrzése. — Stefánia Szövetség és a társadalom együttműködése. — Anyakönyvi értesítések. — Az Országos Stefánia Szövetség propaganda munkája. — Stefánia Szövetség részvétele az inszegenyhítés munkájában. — Anya- és csecsemővédelem elvei.
 — Csecsemővédelem óvodák mellett. — Irodalom.

Kisedővás a társadalmi problémák megelőzésének szolgálatában 67

I. Általános rendelkezések.

A kisdedováás célja. — Kisdedováást szolgáló intézmények létesítése, igénybevétele, abból kizárás.

II. Részrendelkezések.

Óvodák. — Menedékházak. — Nyári menedékházak. — Gyermekjátsszótterek. — Gyermeknyaraló. — Napközi otthonok. — Kisdedováó intézmények helyiségei. — A kisdedováó intézetek feletti felügyelet. — A védelem eszközei. — Az igénybevételre kötelezés. — Ruhasegélyezés. — Étkeztetés. — A védelem hatályosságának biztosítása. — Óvodák, gyermekmenedékházak, napközi otthonok létesítése. — Irodalom.

Szociális védelem az iskolában 76

I. Általános rendelkezések.

Az iskola feladata: ismereteket nyújtani, testi, lelki, erkölcsi védelem.

II. Részrendelkezések.

Az iskolalátogatási kötelezettség. — Kivétel a nyilvános iskolalátogatás alól. — Az iskolalátogatás elmulasztásának következményei. — Erkölcsi, lelkivédelem. — Testi erő védelme, növelése. — A szellemi fogyatékosok oktatása. — Testileg fogyatékosok. Egészségügyi védelem. — Az iskolaorvos feladata. — Az iskolák feladata a népbetegségekkel kapcsolatban. — Iskolások egészségvédelmére hivatott szervek. — Gyermeknyaraltatás. — A gyermekvédelem a közlekedési forgalomban. — Iskolanővér! intézmény. — Az iskolás gyermekek védelmének hiányai. — Irodalom.

Gyermekek és fiatalok foglalkoztatása 91

I. Általános rész.

II. Részrendelkezések.

A gyermek és fiatal fogalmának meghatározása. — A foglalkoztatás feltételei és tilalma. — Éjjeli foglalkoztatás szabályozása. — A munkaadó kötelessége. — Felügyeletre rendelt hatóságok. — Fiatalok foglalkoztatása fogházban. — Büntető rendelkezések. — Irodalom.

Tanoncügy 100

I. Általános rész.

II. Részrendelkezések.

Tanszerződés. — A tanonc iskolai képzettsége. — A tanszerződés megkötésének feltételei. — Szülő, mint munkaadó. —

A foglalkoztatás korlátozása. — A tanonc munkaideje. — Tanoncidő és tanoncképzés. — A munkaadó kötelessége. — A tanonc kötelessége. — A tanonctartás feltételei. — A szerződés megszűnésének esetei. — A tanviszony időelőtti megszüntetése. — Tanonc alkalmazása a sütőiparban. — Társadalombiztosítás. — Pályaválasztási tanácsadó, képességvizsgálat. — Irodalom.

A gyermeknek az eltartásához és neveléséhez való joga 117

A gyermek tartása. — A gyermek eltartására kötelezettek. — Szülőkön kívül harmadik személy tartási kötelezettsége. — Hatósági közbelépés. — A tartási kötelezettség terjedelme. — A tartás időtartama. — Eltartás csőd esetén. — Az atya és anya kötelessége jogi helyzete. — Törvényesítés. — Házasságon kívül született gyermek tartására kötelezettek. — A tartás mértéke, időtartama, módja, kiterjedése. — Tartásdíjak megítélése. — Eljárás hadirokkantnál. — Szülési költségek megtérítése. — Irodalom.

Atyai hatalom..... 134

Az atyai hatalomból folyó jogok és kötelességek. — Atyai együttélés esetén. Különélés esetén. — Szülőktől távoluló gyermekek tartása. — A gyermektartás módja. — A tartásdíj kezdetének időpontja. — Az örökbefogadott gyermek tartása. — Törvényesnek vélelmezett gyermek tartási joga. — Egészségügyi védelem. — Irodalom.

A házasságon kívül született gyermek védelme..... 126

Leányanyák védelme. — Gyámhatósági védelem. — Hatósági beavatkozás törvénytelen gyermek tartása ügyében. — A gyermek hatalom a vagyonekezelésben. — Az atyai hatalom megszűnése. — Az atyai hatalom korlátozása. — Irodalom.

Örökbefogadás..... 139

Az örökbefogadási szerződés. — A szerződés jóváhagyása. — Névviselés. — Az örökbefogadás feltételei. — Az örökbefogadó atyai hatalma. — Örökbefogadott jogállása. — Eljáró hatóságok. — Örökbefogadási szerződés alanyai. — Az örökbefogadás jóváhagyásának kérelmezése. — Az örökbefogadási szerződés kötelező ereje. — Módosítás, felbontás. — Irodalom.

Árvák joga..... 147

Általános rész.

Az árva fogalma. — Az árva családi helyzete. — Az árvák ellátása.

Részrendelkezések.

Árvajáradék, nevelési járulék. — A járulék tartama. — Szülötlen árvák fogalma. — Állami alkalmazottak árváinak ellátása. — Nyugdíjas közalkalmazott árváinak ellátása. — Felbontott vagy érvénytelenített házasságból származó árvák ellátása. — Közalkalmazásban álló nők gyermekeinek árvaellátása. — Fegyveres erőhöz tartozók árváinak ellátása. — Az ellátási igény kezdete. — A nevelési járulék mértéke. — Igénymegállapítás. — Nevelési járulék felhasználása. — Az árvaellátásra való jog érvényesítését kizáró okok. — Az árvaellátás végleges megszűnése. — Az árvaellátás ideiglenes szünetelése. — A biztosító intézetek kötelékében állottak árváinak ellátása. — Hadiárvák ellátása. — Iparüzés árvajogon. — Község kötelessége az árvákkal szemben. — Árvaházak. — Irodalom.

A gyermek gyámügyi védelme..... 159

A gyámhatóság. — Birói jellegű közigazgatási hatóság. — Elsőfokú gyámhatóság. — Másodfokú gyámhatóság. — Harmadfokú gyámhatóság. — A községi előljáráóság gyámhatósági feladatköre. — Közgyám feladata. — Gyámhatóság feladata. — Kiskorúak eltartásának, nevelésének biztosítása. — Elvált szülők és gyermekeik érintkezésének megállapítása. — Házasságkötés engedélyezése. — Szülők számadásra kötelezése. — Vagyonjogi ellenőrzés. — Pályaválasztás. — Az atyai hatalom megszüntetése. — Atyai hatalom korlátozása. — Gyám, gondnok kijelölése. — A kiskorú testi épségének biztosítása. — A kiskorú nevelése. — A kiskorú munkavállalása, önálló háztartás vezetése, kivándorlása. — Kiskorúak pereinek figyelembevétele. — A vagyontalan kiskorúak nevelése. — Gyermekmenhelybe helyezés. — Gyámpénztári tartalékalapok felhasználása. — Nagykorúsítás. — Kiskorúság meghosszabbítása. — A gyám. — A természetes és törvényes gyám. — A kirendelt gyám. — Nevezett gyám. — A gyámi kötelességek. — Nevelési kötelesség. — Gyógyítás. — Kiképzés. — Szolgálatvállalás. — Intézeti felvétel. — Vagyonkezelési kötelesség. — Perbeli képviselő. — A gyámi intézkedésekhez jóváhagyás kérés esetei. — Rokonok meghallgatása. — Gyámi kényyszer. — Gondnokság. — Ügygondnok. — Gondnokság megszűnése. — Gyámság megszűnése. — Gyámság, gondnokság díjazása. — Irodalom.

Gyermekmenhely 177

Az elhagyottá nyilvántartásra rendelt hatóságok. — A gyermekfelvétel módja. — A gyermekmenhely kötelékében elhelyezett gyermekek gondozása. — A menhelyi gyermek életpályára való előkészítése. — Egészségügyi védelem. — Menhelyi gondozás meghosszabbítása. — A gyermek kiadása. — A gyermek gondozásának költsége. — Irodalom.

Fiatalkorúak javítónevelése

A jogi el hagyottság. — A gyermekmenhely közreműködése a javítónevelésben. — Házi felügyeletben tartás. — Házi fenytítés. — Iskolai fenytítés. — Próbárabocsátás. — Felügyelet alatt örizetben-tartás. — Dorgálás. — Javítónevelés. — Javítónevelőintézetek. — Javítónevelőintézetbe helyezett ifjak nevelése. — Kísérleti család. — Javítónevelés iránya és módja. — Iskolai oktatás. — Foglalkoztatás munkával. — Növendékek ellátása, gyógykezelése. — Javítónevelés megszüntetése. — Fiatalkorúak bírósága. — Fiatalkorúak felügyelő hatósága. — Irodalom.

II. RÉSZ.

Kézműipari munkások joga 212

Általános rész.

Részrendelkezők.

A segédképesítés megszerzése. — Segédlevél. — Munkakönyv. — Kezdősegéd alkalmazása. — Munkaszerződés. — Felmondás. — Elbocsátás. — Felmondás nélküli kilépés. — A munkaviszony megszűnése más okból. — Egészséges lakás biztosítása. — Munkabér. — A legkisebb munkabér megállapítása. — A legkisebb munkabérek megállapítására hivatott bizottság összeállítása. — A határozat előtti vizsgálat. — A határozat közzlése. — A határozat közzététele. — A határozat hatálya. — A határozat kihirdetése. — A legkisebb munkabér joghatálya. — Családi bér. — A munkaidő. — Ipari üzemi védelem. — Irodalom.

Gyárimunkások joga 231

Gyáripár fogalma. — Gyárszerű ipár fogalma. — A gyári munkásvédelem szükségessége. — Gyári munkás munkakönyvé. — Munkaszerződés, munkarend, munkabér. — Bérlevonások. — Kollektív szerződés. — Munkaidő. — Munkaszünet. — Fizetett szabadság. — Munkás testi épségének, egészségének védelme. — Baleset elleni védelem. — Üzemi védelem ellenőrzése. — Első segélynyújtáshoz szükséges berendezés. — Az ipari üzemi védelem. — Gyujtógyártás. — Állati szőrneműeket feldolgozó iparok. — Benzint és más hasonló könnyen gyúló anyagot használó vegytisztító telepekre vonatkozó óvszabályok. — Iparfelügyelők. — Ellenőrző feladatuk. — Ellenőrzés alá tartozó gyárak, telepek. — Telepengedélyhez kötött iparok. — Munkásvédelem a telepengedélyekhez kötött iparoknál. — Felmondás. — Irodalom.

Bányamunkások védelme 249

A bányamunkások fogalma. — Bányarendszet. — Munkások alkalmazása, munkavállalása. — Vájár. — Törzskönyvvezetés. — A

bányász magatartása. — Munkaideje. — Munkabére. — Üzemi védelem. — Egészségügyi rendelkezések. — Baleset elleni védelem. — Külszíni biztonsági intézkedések. — Szállítási rendszabályok. — Közlekedési rendszabályok. — Légvezetés. — Tűzrendszet. — Világítás. — Robbantások. — Mentés. — Mentőkészülékek. — Mentési kötelezettség. — Mentőcsapat szervezése, gyakorlata. — Mentési teendők. — Első segély. — Fegyelmi jog. — Bírágolás. — Bérlevonás. — Bírágópénzek felhasználása. — Békéltetés. — Lakás. — Felmondás. — Elbocsátás. — Felmondás nélküli kilépés. — Elbocsátási bizonyítvány. — Irodalom.

Kereskedősegédek és magántisztviselők joga..... 264

Kereskedősegéd. — Magántisztviselő. — Alkalmazás. — Próbaidő. — Felmondás. — Felmondási időre járó munkabér. — Végkielégítés. — Munkabér biztosítása. — Munkaidő. — Biztosítás. — Irodalom.

Vasutasok szociális joga 267

Vasúti munkás. — Az alkalmaztatás feltételei. — Szolgálati idő. — Nyugdíjintézetbe belépés. — Biztosítás. — Szolgálati vétség.

Mezőgazdasági munkások védelme.....

Mezőgazdasági munkások. — Gazdasági munkás. — Munkabér. — A munkaadó szerződés felbontási joga. — A munkás szerződés felbontási joga. — A szerződés felbontás érvényesítése. — A megkötött munkavállalási szerződés teljesítése. — A munkaadó kötelessége. — A munkások szerződésben vállalt kötelességei. — Szerződés teljesítése tulajdonosváltozás esetén. — A munkások elhelyezése. — Gazdasági munkás és napszámos szerződése. — Munkaidő. — A szerződés teljesítése. — A munkaadó kihágásai. — Munkás, napszámos kihágásai. — Hatálytalan szerződések. — Cséplővállalkozó szerződése. — A cséplőgépvállalkozó és a mellette dolgozó munkás szerződése. — Cséplőmunkás bére. — A gazdasági munkásvállalkozókról. — Gazdasági segédmunkások. — A gazdasági cselédek szociális védelme. — A gazdasági cselédek fogalma. — A gazda visszalépési joga. — A gazdasági cseléd visszalépési joga. — Jogorvoslat. — A gazdasági cseléd kötelessége. — A gazda kötelessége. — A gazdasági cseléd munkaerejének védelme. — A járandóságok kiszolgáltatása. — Gyógykezelése. — Gazdasági cselédlakások. — Erkölcsei védelem. — A fenyítés szabályozása. — Gazdasági védelem. — A gazdasági cselédszerződés módosítása, megszüntése, felmondás. — A gazdasági cselédek szolgálati ideje. — A munkaerő védelme. Munkabérminimum megállapítása. — Bérmegállapító bizottságok. — A mezőgazdasági munkás és munkaadók közti viszályokra vonatkozó jog. — A vízimunkálatoknál, vasúti és

útépítésnél alkalmazott munkások és napszámosok joga. — A munkavállalói szerződés. — Szerződés módosítása. — A munkás kötelessége. — Munkabér. — A munkás gyógykezelése. — A szerződés felbontása a munkaadó részéről. — A vállalkozó kötelessége. — Ivóvíz biztosítása. — Egészséges elszállásolás biztosítása. — Mezőgazdasági munkásközvetítés. — Toborzó gazda. — Személyi feltételek. — A toborzás ellenőrzése. — Hatósági munkásközvetítés. — Orsz. gazd. közvetítő hív. feladata. — Vármegyei mezőgazdasági munkásközvetítés szervei. — Feladata. — Községi hatósági mezőgazdasági munkásközvetítők. — Feladata. — Országos Gazdasági Munkáspénztár. — Tagjai. — Alapító tagok. — Rendes tagok. — Nyugdíj csoport. — Gazdasági cselédek biztosítása. — Gépmunkások biztosítása. — Idénymunkások biztosítása. — Vizitársulatoknál, házi kezelésben végzett munkáknál alkalmazott munkások biztosítása. — Segélyek. — Baleset esetén. — Rokkantság esetén. — Halál esetén. — A segély kifizetése. — Irodalom.

Napszámosok 304

A munkásnők szociális védelme 306

Általános rész.

Részrendelkezések.

Éjjeli foglalkoztatás. — Testi épség, egészség, erkölcsi védelem. — Sütőiparban alkalmazott nők védelme. — Munkabér. — Munkabér elszámolás. — Díjjegyzék kifüggesztése. — Lakás, hálókely, élelem előírásai. — A női munkások biztosítása. — A munkások védelmére kiadott rendelkezések ellenőrzése. — Vendéglőkben, italmérésekben, fogadóknban stb. foglalkoztatott nők védelme. — Büntető rendelkezések. — Nötanoncvédelem. — Segédgyakorlat és vizsga. — Magánjogi védelem. — Házcseléd. — Szolgálati szerződés. — A gazda kötelessége. — A cseléd kötelessége. — A szerződés felbontása a gazda részéről, a cseléd részéről. Elbocsátás feltételei. — Munkaidő, szabadság, kártérítés. — Irodalom.

Szociális biztosítás 319

A társadalombiztosítás csoportjai. — Betegségi biztosítás. — Betegségi biztosításra kötelezett vállalatok, foglalkozási ágak. — A betegségi biztosítás kötelezettsége alóli kivételek. — Betegségi biztosításra kötelezett személyek. — Betegségi biztosítás alól kivett személyek. — Többszöri biztosítás tilalma. — Mellékfoglalkozás kivétele a biztosítási kötelezettség alól. — A biztosítás kezdete. — Önkéntes betegségi biztosítás. — A biztosítási kötelezettség megszűnése utáni önkéntes továbbfizetéssel való biztosítás. — Az önkéntes betegségi biztosítás kezdete. — Önkéntes továbbfizetéssel való biztosítás tartama. — Biztosítási segélyek. —

Gyógykezelés, gyógyszer, gyógyfürdő tartama. — Családtagok részére biztosított segélyek; betegségi, terhességi, szülési, szoptatási segély. — Temetkezési segély. — A segély felemelésének lehetőségei. — Betegségi biztosítási segélyek egy részének visszatérítése.

— Betegségi biztosítás szolgáltatásaiban részesülő családtag. — A keresőképtelenség fogalma. — Ragályos betegség miatti elkülönítés. — A segélyek megvonása. — A segélyek átvételére jogosítottak. — Teljesen igénybe nem vett és kimerített segélyek. — Kórházi, gyógyintézeti kezelés. — Önkéntes továbbfizetéssel biztosítottak segélyei. — A munkaviszony megszűnése után járó segélyek.

Betegségbiztosító intézetek

az OTI-n kívül 346

Magánalkalmazottak Biztosító Intézete. — A Magyar Királyi Allamvasutak Betegségi Biztosító Intézete. — Segélyei, gyógyítás, gyógyszer, gyógyfürdők, táppénz. — Szülési segély. — Temetkezési segély. — Kórházi ápolás. — Am. kir. Posta Betegségi Biztosító Intézete. — Nyújtott segélyei. — Am. kir. Postatakarék-pénztár Betegségi Biztosító Intézete. — Az intézet által juttatott segélyezések. — Am. kir. Dohányjövődék Országos Betegségi Biztosító Intézete. — Segélyei. — Magyar Hajózási Betegségi Biztosító Intézet.

Öregségi, rokkantsági, özvegyiségi és árvasági biztosítás 332, 355

öregség, rokkantság, özvegyiség és árvaság esetére szóló biztosítás. — Kivételek. — Önkéntes biztosítás és önkéntes továbbfizetéssel való biztosítás. — Váromány fenntartás elismerési díjfizetéssel. — önkéntes és önkéntes továbbfizetéssel való biztosítás. — Váromány fenntartás elismerési díjfizetéssel. — önkéntes és önkéntes továbbfizetéses biztosítás megszűnése. — Betegségi biztosítás járulékaiknak fizetési kötelezettsége. — Pótjárulék. — Járulékfizetésre kötelezett munkaadók. — A biztosítási járulék. — Öregségi járadékban részesülők rokkantság fogalma. — Várakozási idő. — Öregség és rokkantság esetén járó szolgáltatások. — Törzsjáradék, járadékrész. — Árvajáradék. — özvegyiségi járadék. — özvegyiségi járadék megtagadása. — A járadék szüneteltetése. — Az öregségi, rokkantsági járadék megszűnése. — Özvegyiségi járadék megszűnése. — Egészségvédő és gyógyító eljárás. — Módosító rendelkezések.

Balesetbiztosítás 350

Baleset biztosításra kötelezett vállalatok. — Balesetbiztosításra kötelezett személyek. — A baleseti biztosítás kezdete. — Az önkéntes baleseti biztosítás. — Balesetbiztosítási járulékok fizetésére kötelezettek. — Önkéntes baleseti biztosítás. — Baleseti kár-

talánítás. — A kártalanítás módjai. — Baleseti biztosításon kívül-
 állók kártalanítása. — Kártalanítás részjáradékkal. — Kártalanítás
 teljes munkaképtelenség esetén. — Halál esetén fizetendő segély
 és járadék. — Feleség kártalanítása. — Férj kártalanítása. — A
 gyermek kártalanítása. — Szülők kártalanítása. — Újabb baleset
 kártalanítása. — Baleseti járadék mértékének megváltoztatása. —
 A járadék felvételére jogosított. — A járadék megtagadása.

Bányatárspénztárak.

Járadékfizetés. — Biztosítási segély. — Baleseti biztosítás. — Általános
 üzletágba és bányauzletágba tartozó biztosítottak. — Bányanyugbér
 biztosítása. — Bányanyugbér. — Bányanyugbér biztosítására
 kötelezettek. — A bányanyugbér biztosítás kötelezettségén
 kívülállók. — A bányanyugbér biztosításra kötelezettek csoportjai. —
 A nyugbérbiztosítás folytán járó szolgál! atások. — A segélyek fel-
 tételei. — Rokkantsági nyugbér igényjogosultság. — Rokkant fo-
 galma. — A rokkantsági nyugbérjog érvényesítésének akadályai. —
 A rokkantsági nyugbérsegély nagysága. — A rokkantsági nyugbér-
 igény időtartam számítása. — A jogigény fenntartásának megszűnése. —
 Rokkantsági nyugbérigény megnyílása. — özvegyi ellátás. — Árva-
 ellátás. — özvegyi és árványugbér mértéke. — Végkielégítés. —
 A nyugbér kifizetése. — A nyugbér szünetelése. — Rokkantsági
 és baleseti járulékgigények találkozása. — Özvegyi- és árványugbér-
 ben részesülők baleseti járadékai. — Gyógyító eljárás. — Irodalom.

Munkaközvetítés 376

Munkaközvetítés ellátására hivatott szervek. — Választ-
 mány. — Felügyelet. — Kapcsolat az érdekképviselőkkel. — Kap-
 csolat a nemzetközi munkaügyi hivatallal. — Munkaközvetítés enge-
 délyezési feltételek. — Hatósági közvetítők tisztviselői és alkalmaz-
 zottai. — Irodalom.

Szervezkedés 380

Munkabér felemelésére, vagy leszállítására irányuló meg-
 egyezések. — Közhivatalnokok bérköveteléssel kapcsolatos össze-
 beszélése. — Egyesületek alakítása. — Munkásegysületek alaku-
 lása. — Munkásegysületek ellenőrzése. — Külföldi állampolgárok
 munkásegysületi tagsága. — Tanoncok egyesületi jogának korláto-
 zása. — Munkás fiókegysületek alakítása. — Munkásegysületek
 gyűlései. — Sztrájk. — Nemzeti munkavédelmi intézmény. —
 Irodalom.

Kisiparosok szociális joga 389

Kisiparos fogalma. — Iparüzés feltételei. — Képesítéshez és
 engedélyhez kötött iparok. — Iparvédő intézkedések. — Iparüzési
 jog elvonása. — Ipartestület feladata. — Irodalom.

Munkaügyi bírászkodás és békéltetés. Társadalombiztosítási

bírászkodás

A munkaügyi bírászkodás hatáskörébe tartozó ügyek. — Munkaügyi bírászkodás alá tartozó iparok, üzemek és vállalatok. — Munkavállalók. — Ipartestületi békéltető bizottságok és községi bíróságok előtt indítható perek. — Járásbíróság mint munkaügyi bíróság. — Fellebbezés. — Társadalombiztosítási bírászkodás. — A budapesti kir. ítélőtáblához tartozó perek. — A budapesti kir. járásbíróság illetékessége. Eljárási szabályok. — Bányanyugbér biztosítási perek. — Békéltető bizottság. — Irodalom.

Gazdatartozások rendezése

402

Általános rendelkezések.**Részrendelkezések.**

A gazdaadósságok rendezésének célja. — A gazdatartozások fizetése. — A kedvezményre jogosított. — Terhelési tilalom. — Védettséggel járó kötelezettségek. Hitelezői felügyelet. — Haszonbérlok kedvezményei. — A védettséget biztosító követelések. — Védett gazda jutalma. — Egyezség megkísérlése. — Magasabb fizetés kérése. — Teherhatárok helyesbítése. — A gazdatartozások rendezése. — Helyesbítés. — Főadós kötelezettségei. — A védettség törülésére vonatkozó szabályok. — A védettség törülésének felfüggesztése. — A régi gazdatartozások kamatleszállítása. — Védettség visszaállítása. — Irodalom.

Szövetkezetek

Az OKH kötelékében alakult szövetkezetek működése. — 418
Közmunkák elnyerésének biztosítása. — Körzeti szövetkezetek. —
Iparosok szövetkezete. — Irodalom.

Átképzés

Tanoncok pályaváltoztatása. — Segéd pályaváltoztatása. — 422
Iparos pályaváltoztatása. — Közszolgálatból elbocsátottak átképzése
és elhelyezése. — Irodalom.

Munkakötelezettség

Közérdekű közmunkák. — Közérdekű közmunkák közveszély esetén. — Hadviselés, légi támadás esetén. — Tűzrendszet. — 425
Irodalom.

Munkakerülés, csavargás, kéregetés

**Munkakerülés. — Dologház. — Csavargás. —
Kéregetés.**

426

Munkanélküliség

Munkanélküliség leküzdésére kötött nemzetközi egyezmény. —
 Munkaalkalom biztosítása. — Munkaidőszabályozás, telepítés. —
 Irodalom.

Ínségnyhítés 430

Az ínség fogalma. — Az ínség csoportjai. — Ínségnyhítés irányítása és megszervezése. — Az ínségnyhítés alanyai. — A gondozás módja. — Szociálpolitikai hatás. — Munkaalkalom biztosítása. — Ínségmunka természete. — Ínségmunka szervezése. — Ínségmunka produktivitása. — Ínségnyhítés keretében fizetendő bérek. — Az ínségesek egyéb támogatása. — Ínségesek gyógykezelése. — Ínségnyhítés anyagi fedezete. — Az ínségnyhítés akadályai. — Az ínségnyhítés káros hatásainak csökkentése. — Inteligens ínségesek. — Mezőgazdasági munkások ínsége. — Ínségnyhítés módjai. — Telepítés. — Útépítés. — Öntözőművek. — Belterjes gazdálkodás. — Háztartásvezetés. — Háziipar, baromfi, selyemhernyótenyésztés. — Termés értékesítése. — Földmunkások átképzése. — Munkásközvetítés. — Kölcsönalap. — Irodalom.

III. R É S Z.

Közsegélyezés. Koldulás 444

A községi szegényellátás módja és mértéke. A közsegélyezés. — Lakóhely fogalma. — Közsegély mértéke. — Közellátásba vetek gyógykezelése. — Közsegélyre szorultak elhelyezése. — Szegényellátási költségek fedezése. — Szegényalapok egyesítése. — Könyöradománygyűjtés engedélyezése. — A koldulás fogalma. — A községek szegényellátási kötelessége. — Közvetett koldulás tilalma. — Irodalom.

Kórházak. Gyógykezelés 452

Kórházak, gyógyintézetek. — Közkórház. — Nyilvános jelleggel felruházott kórházak. — Magánkórház és gyógyintézet. — Betegfelvétel. — Kórházi ápolási költségek viselése. — Ápolás tartama. — Kórházban elhaltak eltemetése. — Elmebeteg gyógykezelése. — Szegény betegek gyógyszerellátása. — Gyógyászati segédeszközök rendelése. — Tüdő vész elleni védelem. — Bejelentési kötelezettség. — Kórházi gyógykezelés. — Társadalmi munka a tbc. elleni küzdelemben. — Vissza vándorlók vizsgálata a tbc. elleni védekezés céljával. — Irodalom.

Hadigondozás 461

Ellátás szempontjából való csoportosítás. — Családtag segítése. — Rendkívüli szolgáltatások. — Gyógyászati kedvezmé-

nyek. — Hadirokkant Otthonba való felvétel. — Hadiárvák ösztöndíja. — Átképzési segély. — Egyéb kedvezmények : adó- és illeték-kedvezmények. — Közszolgálati és alkalmaztatási kedvezmények. — Vállalatok alkalmazási kötelezettsége. — Közlekedési kedvezmények. — Tanulmányi kedvezmények. — Kereskedelmi és ipari kedvezmények. — Használható jogosítványok. — Ingyen sírhely. — Irodalom.

Hadikölcsön segélyezés..... 469

Zálogházak 471

Prostitúció 473

Bejegyzés. — Ellenőrzés. — Szabadságkorlátozás. — Leánykereskedelem. — Pályaudvari misszió. — Ütlevétkorlátozás. — Irodalom.

Nemzetközi Segélynyújtó Egyesülés477

A szociálisjog alkalmazásánakhatályossága478

Az államhatalom célja a szociálpolitikai jogszabályokkal. — A jogszabályok gyakorlatban jelentkező hatása.

Kiadásért felelős: Dr. Esztergár Lajos.